

Czech.

PROVE

HISTORICKÝ SLOVAR SLOVANSKÉHO PRÁVA.

SESTAVIL

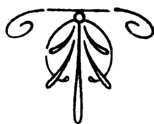
Dr. HERMENEGILD JIREČEK.

PROVE

HISTORICKÝ SLOVAR SLOVANSKÉHO PRÁVA.

SESTAVIL

Dr. HERMENEGILD JIREČEK. von Samokov

Praha — 1904 — Brno.

Tiskem Moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem autorovým.

Inter vetustissimas arbores vidimus sacras quercus, quae dicatae fuerant deo terrae illius (Aldenburgensis) Prove, quas ambiebat atrium et sepes accuratior lignis constructa . . . Locus ille sanctimonium fuit universae terrae. Illic omni secunda feria populus terrae cum regulo et flamine convenire solebant propter judicia.

Helmold I. 52, 69, 83 ad a. 1156.

Aldinburg civitas magna Sclavorum est, qui Wagri dicuntur.

M. Adami Gesta II 42.

Vydávajíce roku 1880 sbírku zákonů slovanských: „Svod zákonův slovanských“, doložili jsme na závěrku předmluvy, že doplňkem k dílu tomu hodláme vydati také slovník právnických výrazů slovanských, zpracovaný na základě textů zákonních i jiných památníkův práva (prací právnických, listin, letopisů).

Ke Slovaru nebylo nám lze přistoupiti leč teprve když jsme uvolněni jsouce povinností svého povolání plněji mohli se oddati pracem literárním. Koncem r. 1896 podali jsme první zprávu o Slovaru ve schůzi král. české společnosti nauk, kteráž nalezá se otištěna v Právníku, orgánu Právnické Jednoty Pražské, r. 1897.

U Slovanů rozeznáváme šestero skupin právních: Ruskou a srbskou, polskou a českou, chorvatskou a litevskou.

Co do jazyka, kterýmž právní památky slovanské psány jsou, v popředí stojí působení jazyka, jehož užívala církev. Skupina ruská a srbská honosí se památkami odprvu po slovansku skládanými, kdežto ve skupině polské, české a chorvatské zavládnul jazyk latinský jakožto jazyk církve římsko-západní, ve skupině litevské pak dílem slovanský, dílem latinský, podle toho, jak na ni působila církev východní nebo církev západní. Účinky církevní řeči slovanské spatřují se nicméně také v území církve římské, totiž tam, kde dědictví po věrozvěstech Konstantinovi a Methodějovi silou svou zachovalo se, na pobřeží jaderského moře, nebyvši z církve římské vyloučeno, tak jak se to spatřuje při Slovanech českých.

V každé této skupině pozorují se stopy cizího vlivu, pocházející z obcování se sousedy neslovanskými. Skupina ruská ukazuje některé elementy nordické, srbská elementy byzantské, polská a česká nezapírají styky se sousedy Němci, skupina

chorvatská se sousedy Vlachy, kdežto skupina litevská sdílí vliv jednak ruský, jednak polský.

Máme-li na mysli výrazy právnické, musíme správným spůsobem doznati, že jsou nám jednostejně zachovány v památkách slovansky skládaných jako v památkách latinou psaných, což se vysvětluje tím, že spisovatelé latinníci výrazy tyto nedovedli přeložiti do latiny a proto je prostě podali v původním slovanském znění. Hlavně to platnost má při listinách, jenž oplývají slovanskými názvy.

Vůči spomenutých skupin právních nastala otázka, mělo-li by se při sestavování Slovaru postupovati tak, aby každá skupina měla svůj vlastní seznam, svůj vlastní slovar, anebo bylo-li by příhodnější, aby Slovar podal názvosloví všech skupin vespolek, tak že by šla hesla jedno za druhým bez ohledu na skupiny, ku kterým by náležela. My jsme zaujali stanovisko, jež dává alternativa druhá, a to proto, že kořen a základ všeho práva jednotlivých slovanských národů, jak se jeví ve skupinách, jest týž a jeden, že základní názvosloví všem Slovanům jest jedno a společné.

Podle toho klademe jednotlivé výrazy — hesla —, jak pořádkem abecedním jdou po sobě, a to tak, že při každém hesle položeny jsou doklady z té neb oné skupiny pořádkem chronologickým. Titulky (Ross., Pomor., Polon., Boh., Serb., Croat. atd.) oznamují přitom skupinu, ze které doklady jsou váženy. Hesel obsaženo ve Slovaru něco přes 1300.

Citací děje se podle naší sbírky: „Svod zákonův slovanských". Jiného vodítka, jiného pravidla nebylo po ruce. Jinak bude, až zpořízen bude soubor všech památek slovanského práva, pravd, zákoníků, statutů, výkladů spisovatelských, tedy hlavních zdrojů, odkud čerpáme známost našeho práva. Soubor takový musel by být na místo postaven společnou prací znalců, za po-

moci sborů akademických, tak aby texty obdržely sankcí správnosti a rozřadění jich neboli číslování odstavců aby stálo na základech pevných a neproměnných.

Doklady otiskli jsme venkoncem písmem latinským, ale tak že každý může, vezma Svod náš do rukou, čísti je tam v písmě graždanském podle citací.

Slovaru dali jsme název „Prove", na památku boha práv a spravedlnosti, jehož ctili Wagrové slovanští v posvátném háji u hlavního hradu svého, Stargradu (Oldinburg, Antiqua civitas), scházejíce tam se každého úterka ke konání soudů.

Ukázka našeho Slovaru, r. 1897 v Právníku vytištěná, vzbudila pozornost francouzského právníka, pana J. Preux-a, jenž o ní zprávu podal v Nouvelle Revue historique de droit français et étrange 1897, tak jako Svod náš posuzovatele našel v osobě pana R. Dareste-a, jenž obšírnou zprávu o něm uveřejnil v Journal des Savants r. 1886.

Na závěrku nebude nazbyt připomenouti výslovně, že dílo své my sami nepokládáme za nic jiného než za pokus, vědouce dobře, že není dokonalé, jak bychom si toho ku prospěchu historie slovanského práva sami přáli. Již jedna obtíž — zevnitrná sice, ale velice závažná — vézí v tom, že knih o slovanském právu jednajících nikde nelze najíti pohromadě, kdežto zajednávání jich jednotlivému badatelovi skoro jest nemožné. Řekne snad mnohý, že jsme daleko se odvážili. Možná! Ale přitom si myslíme: Lépe a raději hned teď něco, než po létech všechno nebo nic!

Dáno v Mýtě Vysokém, o Hromnicích l. P. 1904.

Skladatel.

Seznam pramenů, ze kterých váženo.

Budua = Statuta et leges civ. Buduae, Scardonae et Lesinae 1882.

Cod. j. boh. = Codex juris bohemici. Ed. Herm Jireček.

Cod. dipl. Pol. = Codex dipl. Poloniae. Ed. Rzyszczewskiego i Muczkowskiego 1847—58. — Cod. dipl. Maj. Poloniae Ed. Raczyńskingo 1840.

Cod. Pomer. = Haselbach, Kosegarten, Medem 1843.

Conr. = Jus Conradi (Statuta ducis Ottonis). (Svod XXVIII.)

Crn. = Zakonik Crnogorski i Brdski I. 1798, II 1855 (Svod. XIX, XX.)

Curz. = Statuta et leges civ. et ins. Curzulae 1877.

Daničić = Rječnik srbski.

Decr. Brec. = Decreta Brecislai I. 1039. (Svod XXVI.)

Dog. = Dogovor Olega s Grekami 912, Dog. Igorja s Grekami 945. (Svod. I., II.)

Dog. Dubr. = Dogovori Dubrovački 1332—1387 (Svod XVIII.).

Dog. Novg. = Dogovor Novagoroda s Kazimírom polskym 1471 (Svod XIII.)

Drn. = Kniha Drnovská. Ed. Brandl 1868.

z Dubé = Výklad na právo země české pana Ondřeje z Dubé (Cod. jur. boh. II, 2)

Dvin = Ustavnaja gramota Dvinskoj zemlji 1397 (Svod VIII.)

Frag. prax. = Fragmentum praxeos judiciariae (Cod. jur. boh. II., 2).

Gloss. = Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes. Ed. Brandl 1876.

Helm. = Helmoldi Chronica Sclavorum. Ed. Pertz.

Henr. = Liber fundationis claustri Hendrychow 1854.

Hube = Prawo polskie w wieku XIII. 1874. Prawo polskie w XIV. wieku 1886. Ed. Romuald Hube.

Just. = Cara Justiniana zakon o zapisanii (Hube: O znaczeniu prawa rzymskiego u narodów slowiańskich. 1868).

Kastva = Statut Kastavski. (Stat. lingua croatica conscripta. 1890).

Krak. Helcel = Starodawne pomniki prawa polskiego Kraków 1856

Lit. = Statut litevsky 1529 (Svod XV.).

MCar. = Majestas Carolina (Cod. jur. boh. II., 2).

Meissn. Stift. = Stiftungsbuch des Hochstiftes Meissen.

Meklenb. = Lisch, Meklenburgische Urkunden 1837.

Mon = Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii 1858. Ed. Miklosich.

Novg. = Pravda Novagoroda s Němcami 1189—99 (Svod V.).

Novg. sudnaja = Novgorodskaja sudnaja gramota 1471 (Svod XII.).

Off. = Officium circa tabulas terrae (Cod. jur. boh. II., 2).

OJT = Ordo judicii terrae (Cod. jur. boh. II., 2).

OZZ = Obnovené zřízení zemské 1627. Ed. H. Jireček.

Pal. Form. = Formelbücher. Ed Palacký.

Póh. = Póhony Olomúcké a Brněnské I., II. Ed. Brandl.

Polj. = Statut Poljički 1400 (Svod XXII.). Též editio Jagić.

Poln. Recht = Edwin Volkmann, Das älteste geschriebene polnische Rechtsdenkmal 1869.

PMěst = Práva městská mistra Koldina 1566.

Roeszler = Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren. I. 1845. II. 1852.

PR. = Pravda russka. I., II. (Svod II., IV.)

PSmol. = Pravda knjazja Smolenskago s Rigoju 1222 (Svod VI.).

Priv. Teut = Privilegium Teutonicorum Pragensium ca. 1178 (Cod. jur. boh. I. — Svod XXVII).

Pskov. = Pskovskaja sudnaja gramota (Svod IX.)

Pučić = Spomeniki I., II.

Rel. tab. = Reliquiae tabularum boh. Ed. Dvorský et Emler 1870.

Rožm. = Kniha starého pána z Rožmberka (Cod. jur. boh. II., 2).

RKrál. = Rukopis Králodvorský.

RZel. = Rukopis Zelenohorský (Svod XXV.)

ŘPZ. = Řád práva zemského (Cod. jur. boh. II., 2).

Sent. Brun. = Sententiae Brunenses. Ed. Roeszler.

Sommersberg = Silesiacarum rerum scriptores 1730.

Stat. = Litevský statut 1529 (Svod XV.).

Stat. regni = Statuta regni Poloniae 1532.

Stef. = Zakon carja Stefana Dušana 1349–54 (Svod XVII.).

Stenzel = Urkunden zur Geschichte der Städte in Schlesien 1832. — Urkunden zur Geschichte der Bist. Breslau 1845.

Stransky = Respublica bojema 1633.

Sudebnik kor. Kazimíra dannyi Litvě 1468 (Svod XI.) Velikago knjazja Joanna Vasilieviča 1497 (Svod XIV.) Carja Ivana Vasilieviča 1550 (Svod XVI.).

Summa Gerh. = Summa Gerhardi. Ed. Tadra

Štěrba = něm. překlad Zzemského z. 1564 (terminy české vysvětleny) 1566.

Tov. = Kniha Tovačovská 1486—90. Ed Brandl.

Tyniec = Codex dipl. Tynecensis 1871.

Urbáře = Registra censuum. Ed. Emler 1881.

Wart. = Statuta Wartensia 1423 (Svod XXXV. cf. Statut Litvě X.).

Vepr. = Statut Veprinački (Stat croat. 1890). Ed. Rački.

Vin. = Statut Vinodolski 1289 (Svod XXII.). Též ed. Rački.

Wisl. = Statuta Wislicensia I. ca 1348 II. (Svod XXXIII., XXXIV.).

Vladimírský = Christomatija russkago práva prof. Vladimírského-Budanova.

Vrb. = Statut Vrbanski (Statuta lingua croatica conscripta 1890).

Všeh. = M. Kornelia ze Všehrd knihy devatery. Ed. H. Jireček.

Vuk. = Vuk Stefanović Karadžić, Rječnik srbski.

Abscussa = ssutié. Viz heslo *Ssutié.*

Acervus (messis) = kopa (snopů).

(*Boh.*) Sicut primo episcopo Pragensi Detmaro (973—982) constitutum erat, pro decimatione duos messis acervos dabant. Dicimus autem acervum 50 manipulos habentem (Cosm.).

„Acervus" souhlasí zde s „Capete", jakž tomu doklad z r. 1406: Quodlibet capete debet habere 50 manipulos (Urb. Břevn.). „Manipulus" znamená „snop" nevymláceného obilí. „Capete" po česku zní „kopa". Z toho vidno, že původně kopa měla kusův padesáte (půl sta), nikoli šedesáte, jako později.

Viz hesla *Capete*, *Kopa*.

Adjutorium = subsidium, pomoc, pomocné.

(*Polon.*) Collectas duci Sleziae seu adjutoria quocumque nomine vocentur, homines episc. Vratislav. non facient, nisi in tribus casibus: Si ducem captum vel castrum captum redimi contigerit vel exercitus fortior de terra sit per pecuniam amovendus. 1260 (Stenzel, Bist. Breslau).

Adjutorium znamená zde tolik co berna, collecta, steura. Slovo „steuer" ve staré němčině má význam pomoci, podpory. Říká se podnes „zur Steuer der Wahrheit" t. j. zur Unterstützung der Wahrheit. Ve středověku slul při soudech stewer, cooperator, coadjutor advocati, kteréhož si strana vedle advokáta mohla přibrati. (Sent. Brun. 64.)

Ambitus = circuitus, ochoz, újezd, marca, meringe, též gelachiet.

(*Boh.*) Ambitum Senacin cum 3 aratris et omnibus appendiciis, sc. hospitibus, aedíficiis, terris, cultis et incultis, viis et inviis, pratis, pascuis, silvis, venationibus, molendinis, piscationibus et omni utilitate. 1130 (Reg. I.). Quendam ambitum Ugiezd boemice appellatum, theut. nomine meringe 1181 (Reg. I.) — Insuper quendam ambitum inter L. et Z. fluvium (Ib.) — In silva ambitum, qui újezd, sicut more silvarum consignatum est, quod vulgo gelachiet nuncupatur 1165 (Ib.).

Viz hesla: *Ochoz*, *Újezd*, *Marca*.

Angaria = opus publicum, robota.

(*Croat.*) Vsaki mladoženac da je prost pervo leto od vsakoga komuna i biri i svake i n g a r i e (Vrb. 15). — Ordinemo, che il nodaro della città, o sacristan, o cancellier, o sinicio, o vataco, le loro case siano franche e libere d'ogni datio de communi e d'ogni altra a n g a ř i a (Budua).

(*Polon.*) Ab omnibus solutionibus et servitiis, sicut a powoz, priewod, podworowe et strożа et aliis omnibus polonicalibus a n g a r i i s, eos facimus absolutos (Henrych. 1270).

Angaria, slovo původně řecké, značí práci neb robotu veřejnou, opera publica, quae popularibus civitatis et insulae Curzolae imponebantur (Curz.). Opera publica, che si doveva prestare senza compenso (Budua).

Animator, proanimatus = dušník.

(*Boh.*) In Levo-Gradec terra ad aratrum et Ostoj p r o a n i m a t u s in ea sedens (Reg I.). Milon p r o a n i m a t u s cum uxore et filiis et filiabus (Ib.) In villa Sedlec duo p r o a n i m a t o r e s cum suis possessionibus (Ib.). Kuromrtvicích tres a n i m a t o r e s cum terra sufficienti, in suburbio Pragensi 30 a n i m a t o r e s eorumque posteritas cum 30 areis ad diversas officinas dispositis. (Ib.)

Pro anima dati (ecclesiae) = za duši, odkud dušníci.

Viz heslo *Dušníky*.

Annona.

(*Polon.*) Nec aliquas a n n o n a s, vaccas, porcos, oves et quaevis pecora alia pro expensis ducalibus persolvant 1257 (Cod. Maj. Pol.). — A bove et vacca a n n u a l i (Ib. 1252).

Annona značí roční dávku něčeho, poněvadž pak dávka taková za starověku hlavně záležela v obilí, přešel smysl toho slova na obilí.

Appretiati.

(*Boh.*) Quatuor piscatores, septem aratra cum aratoribus, hi omnino introducendi sunt pretio et pro capite singulorum dandum est pretium 300 denariorum, ea conditione, ut si aliquando velit aliquis eorum de servitute exire, reddat pretium, quod datum est pro eo, et alius eo pretio introducatur eodem ordine (Reg. I. 160).

Aratrum (slavicum).

(*Polab.*) Dabatur autem pontifici Aldenburgensi annuum tributum de omni Wagirorum sive Obotritarum terra, quod sc. pro decima imputabatur: De quolibet a r a t r o mensura grani et 40 resticuli lini et 12 nummi puri argenti. Sclavicum vero a r a t r u m par boum aut unus conficit equus. (Helm.) — De quolibet a r a t r o,

quod duobus bobus aut uno constat equo (Id.) — Aratrum sclavicum perficitur duobus bubus et totidem equis (Id.). Et praecepit dux Henricus Sclavis, qui remanserunt in terra Wagirorum, Polaborum, Obotritorum, Kicinorum, ut solverent reditus episcopales, qui solvuntur apud Polanos atque Pomeranos, h. e. de aratro tres modios siliginis et 12 nummos monetae publicae.

(*Boh.*) Occardus episcopus Pragensis (1017—1023) constituit, ut pro decimatione unusquisque, sive potens sive dives sive pauper, tantum qui de suo pheodo vel allodio araturam haberet, duos modios, unum tritici et alterum avenae, episcopo solveret. (Nam ante, sicut primo episcopo Detmaro constitutum erat, pro decimatione duos messis acervos dabant. Cosm.)

„Aratura“ zde patrně jest synonymum slova „aratrum“, kteréž ve Slovaři Prešp. (XIV. věk) upřímo přeloženo jest „poplužie“. Listina z r. 1257 (Reg. II.) mluví o pozemku, jenž stačí „po pluh“ (de terra quantum spectat ad aratrum). A ještě k r. 1250 píše Cont. Cosm., že král Václav „collegit collectam per universum regnum suum, de singulis araturis accipiens“. Listiny XII. věku užívají slova „aratrum“: Fratres Wissegrad. singuli singula habeant aratra cum aratoribus et uxoribus et liberis eorum, decano vero constituit dux duo aratra habenda (1130). Tribune terra ad tria aratra cum duobus aratoribus (1135). Cekonicih duo aratra cum tribus aratoribus. — In villa Hudonicih M. et uxor ejus dederunt terram ad tria aratra (1143.) — Dux Brecislaus II. (1092—1100) dedit villam Secri cum duobus aratris et duobus aratoribus (1167).

Helmold upřímo praví, že „aratrum“ Polabanův zdělávalo se dvěma voly nebo jedním koněm. V Čechách mluví se pravidelně o jednom hospodáři se služebnou rodinou, aby zdělával poplužî. U slezských Polanů děje se k r. 1175 zmínka o pozemku na čtyry voly, i dokládá se o hospodáři na něm, že si osobil tré poplužî velkých. (Henrychow.)

Dle Grimma jest „ein acker landes, soviel mit einem pferd im tag gepflügt werden kann“, odtud acker též výměrou orných rolí.

Majíce na mysli, že v Čechách na počátku XI. stol. proměněna biskupovnice ze dvakrát 50 snopů nevymláceného obilí na 2 korce ssutého obilí, víme, že 50 snopů dávalo jeden korec obilí; že pak jedním korcem obilí zasévalo se kus pole, říkalo se takovému kusu též korec, a to jest dle nynější míry 800□°; dva korce pak dávaly jedno jitro, t. j. 1600□°, a toť jest onen prostor pole, kterýž mohl zděláván býti dvěma voly nebo jedním koněm, jinými slovy, který byl zděláván jedním hospodářem a jedním rádlem neboli pluhem, aratura, aratrum, poplužî).

Arbanasin.

(*Serb.*) Gdě prěstoji vlach ili arbanasin na selě, na tom-zi selě da ne prěstoji drugi, grede za nimi. (Stef. 82.)

Na poloostrovu balkánském zjevují se v památkách písemných obyvatelé, nesoucí jméno starších národů tam usedlých: Vlasi, Neropsi, Arbanasi, Cakoni, Sebrové: takoví měli postavení občanské podřízené, kromě Řeků, jenž nepozbyli své svobody.

Arsal = nuntius.

(*Chorv.*) Nijedan posal ni verovan koliko na pravdi, nebudušč roščen, schraneno (i. e. kromě) ako jest poslan od dvora, komu poslu se govori chrvatski arsal. (Vin. 72.)

Název původu arabského: irsal = poselstvo, rasul = posel (Jagić).

Ascriptitii.

(*Polon.*) 1218: Ecclesia cum servis ascriptitiis (Zbiór dipl.). 1239 Ascriptitii cujuscunque servitutis vel conditionis sive officii aut status (Cod. dipl. Mazow). 1239 Ascriptitii cujuscunque conditionis, servitutis sive officii (Cod. dipl. Pol.).

Babo = pater familias, familiae caput.

(*Serb.*) „Babo“ v srbštině jest synonymum slova „batjo“, znamenajíc (dle Vuka) tolik co otec, pater. Soudružné „bába“ (avia, vetula) nalézá se podnes u Čechů a Polanů. Zajímavo, že mhd. jest bâbe = vetula, Bavorům podnes „altes weib“ („die bäben, Grimm). Litevské „boba“. Ještě zajímavější, že i mezi Turky slovo to se naskytá, spolu se slovem „dede“. V Malé Asii, na horách lykijských, žije kmen řečený Tachtadší, asi 1000 rodin o 5000 duších, sám v sobě uzavřený. Každý rod má v čele svého „babo“ nebo „dede“, náčelníka více náboženského nežli politického. I jest záhadou, kterak se ty dva názvy, zjevně slovanské, dostaly k Turkům, leč by se přisvědčilo, že to jsou potomci slovanských Bulharů nebo Srbů do hor lykijských od Turků přesídlených, tam dle jazyka poturčených, ale posud v tuhém odloučení žijících.

Viz heslo *Děd.*

Babúnská reč = verba antichristiana.

(*Serb.*) Kto reče babunsku reč, ako budě vlastělin, da plati 100 perper i da se bije štapii. (Stef. 85.)

Význam toho výrazu není jasný; Maciejowski, Šafařík a Daničić překládají „carmen magicum“. Novaković ukazuje, že „babúni“ říkalo se Bogomilům v Bosně (O masalijaněch, iže suť nynja glagolajemy bogomili, babuni). Také bulharští Bogomilové obecnému lidu sluli Babuni. Že pak Bogomili byli sektáři náboženští, tož možno, že slovem „babunska řeč“ rozuměti se má řeč kacířská, mluvení rouhavé proti náboženství. Avšak i to možné, že tím rozuměly se pověrčivé řeči, v češtině bobunky, bobonky, již u Štítného známé:

„Ktož chce křest přijiti, má se ďábla odřéci i všech bobonków jeho a takových pověr.“

Bán = banus, gubernator.

(*Chorv.*) Slovo „bán“ objevuje se poprvé v jedné řecké listině z X. věku, kde psáno „*βοάνος*“. U Konst. Porf. v témž věku užito formy „*μπάνος*“. Ve středověku jmenují se banové bosenšti 1189—1378, ban veliki 1234—1249 (Mon.), ještě i r. 1405 ban chrvatski, jako i podnes. R. 1253 „ban Dubrovački“ přísahu učinil „za sve vlastele Dubrovačke“ (Mon.). Slovútnému hraběti Cilskému, Oldřichovi, říkali „Cilskomu banu Orlichu“ (Let. 63). — Ze XIII. věku máme svědectví polského spisovatele Boguphala, jenž dí: Pan in Slavonia major dominus, licet alio nomine juxta diversitatem linguarum slavonicarum dicatur gospodzyn, xandzi (rozuměj książ). Xandz autem major est quam pan, veluti princeps et superior, rex. (Boguphal píše sice „pan“ po způsobu polském, ale rozuměl „bána“). — Bán chorvatský jest místodržící zeměpána, gubernator. — Na Černé Hoře (dle Vuka) ban znamená tolik co pán, gospodar. Tam i v Dubrovníku, koho chtějí uctíti, tomu říkají „bane“, paním „banica“ (Vuk).

„Ban“ jest základ slova „banovati“ = gubernare, a „banstvo“ = auctoritas et munus bani. (A dat ću ti banstvo i vojvodstvo. Da banuješ i gospoduješ. Vuk.)

Šafařík slovo „bán“, jež také v maď. i v rum. přichází (bán, ban), odvozuje od „bajan“ (*βαϊανος*), po persku „vůdce“. Výkladu tomu nasvědčovalo by dloužení á (bán, nikoli ban), též i obě formy řecké. — Také Miklosich myslí, že „ban“, jenž v tureckém značí gubernatora, jest původu perského, a že se slyší podnes ve slovích bagča-bân = správce zahrad, der-bân = fortnéř, merzi-bân = krajištník. Důležito, že v perštině vedle „bân“ slyší se také „pân“ ve smyslu vůdce, strážce, o čem viz heslo *Pán*. Ostatně české a polské „pán, pan“ = dominus spíše pošlo ze zkráceného žu- „pan“, nežli z perského „ban“. Avarské „bajan“ znamenalo místodržícího a náměstníka chaganova, i má se slovesně „bajan“ k „bán“ jako „kaisar“ k „cár“.

Ban-át slove oblasť bánovi podřízená, jako Banát v jižních Uhrách.

Band = delictum, mulcta.

(*Croat.*) Ako bi ki chotel pokazati nikoga od nikoga zla tvorenje pred dvorom, volja od nikoga inoga banda (Vin. 60).

Od vsih bandi, zagovori i račeni g. knez ima pravdu i punu oblast (Vin. 75). Od bijenje, ranenje i od stučenje meju kmeti nij' band nego soldini 20, ke krivac ima platiti knezu (Vin. 25).

Lat. bandum, bannum, bampnum, t. j. poena et mulcta pecuniaria, qua quis banni seu legis infractor punitur (Ducange). Bandižan = bandito, exul. V dalším smyslu Delictum, quod mulcta punitur.

Barones. Viz heslo *Nobiles.*

Bašta, Башта = caput familiae.

(Bulg.) „Bašta" podnes značí otce, pater. V klášteře Chilandarském na Sv. Hoře Athónské slove tak stařešina klášterský (Mon.) Miklosich slovo toto pokládá za neslovanské (bašta ist nicht slavisch), ale toť zjevný omyl. „Bašta" ve formě „bátja" nalézá se skoro u všech Slovanů, od nichž dostalo se také k Maďarům. *Bátja,* u Rusův otec, bátjuška. U starých Čechů pohlavár: Bátjo, ty mluvi k dietkam oteckými slovy. (RKral.) — Bátjo, bátjo, měj na svém dosti. Jáz to, bátjo, dobře vědě. Batjo, jáz tobě rád služiu. Batjo, nemóžeš bez Němcóv býti, beř se, batjo, na Rýn s nimi (Dal.). Batjek = uterinus (Prešp. XIV.). U moravských Valachů nejstarší hospodář ve vsi, také náčelník salašanů, buď otec, nebo starší bratr, nebo ujec, nebo strýc.

Baština, Баштина = patrimonium.

(Serb.) Da imaju i drže i da čine vsu svoju volju i chotjenje kako od svoje bašćine. (Mikl. Mon). Sela, koje mu jest zapisalo carstvo-mi, njemu i njegověm děcam u baštinu. (Ib.) — Baštine, koje se kupe u župe našoj (Ib). — Baštine sve da sut svobodne ot vsěh rabot i podanok carstva-mi, razvě da davajuť konje i vojsku da vojujut. (Stef. 40). Koji se nasele na crkovne baštine. Otroke, čto imaju vlastele, da im su u baštinu, i njich djeca u bašćinu vječnu da su. (Ib. 42 a 44). Koji čoek choće prodavati kuću ili baštinu ili vinograd (Crn. 1789 § 15).

(Croat.) Ako-li bi tko ubio brata prisnoga, ne ima veće biti Poljičanin, a plemenšćina, negov dio, ako ju ima, bližnemu, komu pristoji po bašćini, kako da bi umreo. (Polj. 47) — Zakon ot plemenšćine: Ča je stara bašćina, ka je ošasta ot prvich, oni kto ju drži, ima ju radovati a uživati i ob noj živiti. (Ib. 73). — Jest trinajest samo uzroka, za koje otac može po duši uiliti svoje sinove od baštine (Ib.). — Zakon od dilenija gaja ali kotara meu sobom. A ča je gaj, toj se ima dititi ovako-j: Najprvo ako bi se znala vrv i dio, kako gre od plemenšćine meu selom, po miri i po vrvi od bašćine; tada ne bi tribi inoga ni inaka dilenija iziskivati od gajev, nego po pravoj vrvi i po miri, od glav, i podvornic i plemenšćine. Kako godir gre vrv od bašćine, tako

ima i gaja dio oiti (Ib. 102). — Kada kani kmetić poiti od gospodara, tada najpri ima, zatvorivši u dvoru svomu i u kući sve ča ima, imanja ili živine ili inoga blaga gibućega, ili i jošče ako bi b a š č i n e. ku bi pod nim stekao, tere ima prizvati svoga gospodara, ter mu reći: Gospodine, to je sve božje i tvoje (Ib. 188).

(*Bulg.*) Baština beruht auf „bašta" = vater, und bedeutet unsprünglich des vaters ererbtes gut, patrimonium, possessio paterna (Mikl.).

Baštinik, Баштиникъ = possessor baštine.

(*Serb.*) Ako-li budě pop b a š t i n i k, da ga (vlastelin) něst voln otgnati, tъkmo da je svobodan (Stef. 64). I vlastěle i inyje ljudie koji imaju crkvi b a š t i n n e u svojih b a š t i n a h, da něst voln gosp. car ni patriarch ni in svetitel te-zie crkve pod veliju podložiti crkov, razvě da-si je voln b a š t i n i k, da-si stavi svoga kalugiera (Stef. 43).

Vojníci „ve vojniškich selach" za turecké vlády mívali pozemek od státu dědičný, z něhož neplatili žádných daní, ani dávali harač (daň z hlavy). Vojníci tito sluli „bašníci" t. j. baštiníci (K. Jireček Bulh.).

Bedellus, viz hesla *Komorník, Póhončí*.

Beleg, Белѣгъ.

1. M e t a.

(*Serb.*) Medja tem-že selom ot sela Trnja prvii b e l e g: Goračin-lug (Mon.). — Što je gode naše medje po b e l ě z i e c h, koji su postavljeni (Ib.).

2. S i g n u m p r o t e s t i m o n i o e x h i b e n d u m.

(*Chroat.*) Tko bi uchitio pokredju, ako je ko živo: ima mu za b i l i g ucha urizati ter poiti k pravdi (Pol. 161.). Da prvo se ima obnajiti istinom, je-li mu u isto našasto u želudcu p o b i l i ž e od grozdov ali od žita (Ib. 111).

3. S i g n a t u r a v a s o r u m.

(*Croat.*) U Poljicih daje se i uzimle se Splitskom kvartom žito, i da se na onu kvartu udre b i l i g župski (Polj. 91, Jagić).

4. P a r s p e c u d u m p a s t o r i c o m p e t e n s.

(*Serb.*) Vidě kraljevstvo- mi, jere daje sv. crkvi na godišče po 12 ždrebca pastirom b e l ĕ g u: toga radi prilozih vlache, da pasu kobile crkovne a da ne uzimaju ot crkve b é l ĕ g u ničto (Mon.).

5. Sigillum.

(*Serb.*) Tko donese list s pečatju s negovom belegom (Mon.). — Utvrdismo znamenijem i bělěgom carskim (Ib.).

Beleg slovo hunsko-turecké: bêlêg = znamení, známka. Bilig, po-biližje = znak.

Berci = collectores bernae.

(*Boh.*) Berú berci po jedněch knihách, sami sobě učinivše, na sprostých vyhrozijíc viece, nežli jich jest úkol pravý (Štít.). Berci také v tom hřešie, že ač úkoly berú rovně, ale zámazné berú těžce (jako této berně pro bramburskú zemi pátý a druhdy čtvrtý groš brali zámaznému jako úkola, a písařóm zvláště. Ib.)

Viz heslo *Berna.*

Berna, berně = tributum terrae, collecta, steura.

(*Boh.*) Communem terrae collectam, quae vulgo berne vocatur, rex Otacarus I. ecclesiae Osek. remisit, per cuncta praedia sua nunquam a rege, nunquam a posteribus regibus perpetuo repetendam. 1208 (Reg. I.). — Si forsan propter terrae necessitatem fratres hospitalis Sti. Francisci de hominibus hospitalis exactionem, quae vocatur steura vel berna regis, unquam dare continget, ipsam tantum fidelitati eorum per omnes possessiones suas committimus colligendam. 1235. (Ib.) — Collectam vel steuram, quae vulgo berne vel pomocz dicitur, caveant cives Olomucenses, ne super curiam vel areas, quas mon. Gradišť. habet in suburbio O. vel circa, recipiant. 1240. (Ib.) — Quod vulg. vocatur berne, homines eccl. St. Hyppoliti rex duxit absolvendos 1252 (Ib.) — Collecta generalis, quae vulg. berna dicitur, nec per nos nec per successores nostros ipso regno debet imponi vel recipi, nisi in duobus casibus: Ad coronationem vid. regis et ad quamlibet regis filiam maritandam (Priv. Joannis regis ddo 25. Dec. 1310). — Promittimus, ut nullam steuram vel exactionem, quae berna vulg. dicitur, nisi nos uxorem ducere contigerit seu in liberorum nostrorum, filiorum et filiarum, conjugali copulatione, exigemus. Cum steuram, quae berna vulg. dicitur, in casibus superius expressis, necnon in coronatione regis accipere nos contigerit, nolumus, ut plus quam unus ferto argenti de laneo exigatur. (Priv. ddo. 18. Junii 1311.)

Und sintdemmalen, daz di purger czu diser czeit czu unser chronung in der stat von ierem guet besunderlaich und ausserthalb der stat von ierem guet gemainen pern, der auf daz gantz

lant waz geslagen, uns habent gegeben: so welle wier vurbaz, wan czu ainer czeit auf di stat losung und auf daz lant pern wiert gesetzet, daz uns nuer losung gewen, da welle wier uns an lazzen genugen. (Privil. Brun ddo. 13. Mart. 1292). — Und czu dem ersten mal sag wier seu vrei von allem pern und von aller chunigsteuer, man nem seu gemainleich in dem lant oder besunderleich (Priv. Brun. 1319).

Wir gelobn auch, daz wir keinen bern noch landstewer von dem Lande Eger nemen wollen 1322 (Kürschner, Eger u. Böhmen).

Berně slove zde v Čechách obecná pomoc královi. (Štít.)

Villa Zydowicz habet 10 terras cum uno quartali; quaelibet solvit annuatim 32 gr.; item de berna de decem terris pro 32 gr. et unum delentionales. Bobczye villa habet 9 hereditates; qualibet solvit annuatim 32 gr., it. de berna de qualibet hereditate 32 gr. et unum delencionales. Villa Kamensko habet 8 laneos; quilibet laneus solvit annuatim unum sex. minus grosso; de berna solvit quilibet laneus $1/2$ marcam, delentionales unum gross. Villa Bycharz tenet 40 laneos; quilibet solvit annuatim unam marcam; de berna de laneo $1/2$ marcam et delencionales 1 gr. Kobylník villa habet 9 laneos; quilibet solvit ann. unam marcam; de berna $1/2$ marcam. (Urbáře 1390). Si A. probare posset per solutionem berne, tunc habebit jus obtentum (1374 Brn. I.) Pro 50 marcis gr. ex eo, quod eidem de bonis propriis hereditariis bernam seu steuram non pagavit. (1382 Brn. I.) Obyčej jest, že berně pánu země z staradávna se dává při přijímání jeho za pána. (Tovač.)

Viz heslo *Adjutorium, Pomoc.*

Beskydy = summitates majorum montium.

(*Pol.*) Bieszczady: Summitatem majoris montis, qui pro diversitate locorum diversimode appellatur, utputa bieszczady, grzebień, grab, gron, pro limite perpetuo haberi decernimus (Stat. Regni 1532.).

(*Mor.*) Odtud k vysokému beskydu... a tak se hranice ukazují samými vrchními hřebeny, kteréž se beskeydy jmenují. Kdyby na beskejdách a hranicích trávu místo luk užívati chtěli (Urb. Hukwald. 1653).

Bezčestje, Безчестіе = dehonestatio.

(*Litv.*) Jestli by sudja na koho rukoju sjahnul i udaril, togdy majet tomu bezčestje platiti vodle stanu. (Stat. VI. 22.)

(*Ross.*) A kto kogo izlajet bojarina ili do krovi udarit ili na nem sinevy buduť: i naměstnici sudjat jemu po jego otečestvu bezčestije. Takož i sluzě. (Dvin. 3.)

A bezčestje dětem bojarskym, za kotorymi kormlenija, ukazivati protivu dochodu, čto na tom kormlenje dochodu po knigam; a ženam ich bezčestje v-dvoje protiv togo dochodu. A djakom polatnym i dvorcovym bezčestja, čto car i veliky knjaz ukažet; a ženam ich v-dvoje protiv ich bezčestja. A gostem bolším bezčestja 15 rublev a ženam ich v-dvoje protiv ich bezčestja. A torgovym ljudem a posadskym ljudem, všem serednym, bezčestja 5 rublev; a ženam ich bezčestja protiv ich bezčestja v-dvoje atd. (Sud. 1550 § 26.)

Bezčinije, Безчиніе = staroněm. untat.

(*Ross.*) Da zaprětit knjaz slom svojim i prichodjaščim Rusi sde, da ne tvorjat bezčinija v selěch, ni v straně našej. (Dog. 945 § 4.)

Bezpravná cesta = via prohibita.

(*Boh.*) Takéž móž vdáti na cestě na bezpravnej nebo u pastvě na svém, i nezapoviedav komorníky ani trhy (Rožm. 184). — Když kto jede neb jde bezpravnú cestú, nebo loví, nebo pase, nebo činí cokolivěk na mém, bez mé vóle, móž jej vdáti komorníkem k malému úřadu nebo k věčšiemu (Ib. 187). „Bezpravně vdal, prošu práva“ (Ib. 183). Ale pohoň z té škody toho, kdož tě bezpravně vdal (Ib. 184).

Bezsudnaja, Безсудная = litterae subjudiciales.

(*Ross.*) Kto na kogo čelom bъet, dvorjane i podvojskije pozovut k sudu, a on ne stanet u sudu: i na togo naměstnici dadut gramotu pravuju bezsudnuju (Dvin. 10). A ne stanet (na srok), ino gramota bezsudnaja (Ib. 14). A knjažej pisec vъzmet po silě istcovo ot pozovnici ili ot bezsudnoj gramoty ili ot pristavnoj . . . (Pskov. . . .) Knjažoj pisec imeť pisati súdnicu o zemlji . . . a ot bezsudnoj i ot pristavnoj (Pskov 9.) Kto kogo utjažeť v tatbě s poličnym ili v rozbojě . . .: ino vzjať sudjam ot sudnoj gramoty 4 grivny a ot bezsudnoj 2 grivny (Sud. Novg. 33). A prijmuť pozovnika v selě a počnuť nad nim silu dějať: ino dat v pozovnikovo město gramota bezsudnaja

plemenniku jeho ili drugu (Sud. Novg. 40). A kak davati bezsudnyja, djakom snesti sročnyja samym vměsto, da razobrav sročnyje samym djakom, da veleti im poddjačim — bezsudnyje davati i sroky odpisivati (Sud. 1497 § 27). Kto na kogo pošleť pristava v čem, i čto jemu v tom ubytka staneť v volokitě, ili čto dasť ot sročnyje i ot pravyje gramoty ili ot bezsudnyje: i pravomu to vse vzjati na vinovatom (Sud. 1497 § 32.). Bezsudnyja i pravyja gramoty davati za sto verst se(d)mym dnem, a dalě togo po tomu-ž rozčetu. A pošlin imati ot pravyja gramoty i ot bezsudnyja pečatniku ot pečati . . . (Sud. 1550 § 42.).

Bezsudnaja gramota stojí proti pravaja nebo sudnaja gramota i značí list jakoby druhosoudní, vydaný sice úředně, ale ne co prvosoudní; na př.: Nepostaví-li se pohnaný na rok jemu vydaný k soudu, tedy žalobník (ístec) obdrží list druhý, bez soudního řízení, jen na základě tom, že se pohnaný nedostavil.

Běďba = coactio, opera servilia.

(*Serb.*) Běďbu da imaju meropsi, i ščo uz-oru běďbom to-zi da se běďbom i stežni (Mon. 8.). Meropch ore 9 mti a sokalnik 6 i zamanicom běďbu pluga, mti da oru . . i da kose běďbu nakosicom. (Mon.).

Koř. běditi, staroslov. cogere, běda = necessitas. Porovnej po-běditi = přemoci, přinutiti (Jaroslav pobědi Mazovšany. Nestor), poběda = vítězství, po-bídnouti, po-bídka.

Běglaja, Бѣглая = litterae pro servo fugitivo.

(*Ross.*) A sud bojarskoj to: Kotoromu naměstniku dano s sudom s bojarskym, i jemu davati polnyja i dokladnyja; a pravyja i běglyja davati s dokladu, a bez dokladu pravyja a běglyja ne davati (Sud. 1550, § 63.). A naměstnikom i volostelem, kotoryje deržat kormlenija bez bojarskogo suda, polnych i dokladnych ne davati i cholopa i roby bez dokladu ne vydati, ni gramoty běglyje ne dati (Ib. § 66.)

Jestliže cholop hospodářovi svému uprchl a od něho odběhl, následek činu toho byl, že původní zákup v cholopstvo přeměnil se v cholopstvo trvanlivé, věčné. List na to slul gramota běglaja.

Bijenje, Биенiе = percussio.

(*Ross.*) Ašče-li udarit mečem ili bijet kačem-ljubo ssudom, za to udarenije ili bijenije da vdasť litr pjať srebra po pokonu russkomu (Dog. 912, § 4.).

(*Croat.*) Ot b i j e n j e, ranenje i od stučenje me(d)ju kmeti nij' band nego soldini 20, ke krivac ima platiti knezu, a onomu ki bude b i j e n, 2 brava ter likariju (Vin. 25). — Od žene k ženi tako od psosti jezika kako od b i j e n j e i ot ranenje (Vin. 18).

Bir = annona clero praebenda.

(*Chorv.*) Vsaki mladoženac da je prost pervo leto ad vsakoga komuna i b i r i i svake ingarije (Stat. Vrban.)

(*Serb.*) Šěo dochodi ot popov, ibi ot vlach, ili zemski(h) ljudi(h), čto je popovska b i r, čto se uzemlje na ljudech: da se ta vsa uzemlje sěj crkvi (Mon.). Da uzima protopopa dvorski polovinu b i r i popovske (Ib.). I b i r i bral po zemlje (dell' birj per la contrata) (Puč. 63).

Bir — vykládá Vuk — jest ono žito, što ljudi daju popu svake godine. Staroslov. census, tributum. Miklosisch slovo to odvozuje od maď. bér = mzda, úrok, ale nesprávně; dle Matzenaura jest kořen „beru", „bráti", jako u slova „berně"; chorv. birati, colligere.

Birič, **Бирич** = preco.

(*Ross.*) Volodimer pride v tovari, posla b i r i č i po tovarom, glagolja: Ně tu-li takogo muža . . . (Nest. ad 992). Rusinu ne staviti dětskogo na Němčina . . . tako Latinskomu na Rusina ne staviti b i r i č a v Rizě (Smol. 23). — A počnet (zvaný) choronit-sja, ino slat k nemu otsilka v dvor tri-ždy, da i b i r i č e m klikat (Novgor. 39). — Clistos, qui dicitur b i r i č, in pacto quod fecerunt Russi cum civitate Lubica 1206.

(*Boh.*) I má v trhový den b i ř i c e dobyti, aby lidi svolal v hromadu svým obyčejem, až do třetice. — A opět do toho města jíti a b i ř i c e dobyti, aby lid svolal svým právem nebo řádem jako prvé (Fragm. prax.).

Starosl. birišt, česk. biřic, slovinsky birič, apparitor, lictor (Truber XVI. stol.), preco, custos.

Biskopovnica = decima episcopalis.

(*Pomer.*) D. episcopus de collectura Sclauorum, quae b i s c o p o u n i z h a dicitur (Cod. Pomer. 1221). — Ita quod Teutonicis expulsis, recolere terram Sclaui incipiant, censum qui b i s c o p o u n i z h a dicitur, episcopo persolvant totaliter sicut ante (Ib.). — Episcopus de collectura Sclavorum, quae b i s c o p o u n i z h a dicitur, tertiam partem decimae pheodali jure mihi concessit.

In den wendischen Dörffern sollen sie die gerechtigkeit, die sie b i s c o p n i t z e heissen, behalten u. nehmen, so diese ist: Ein jeder Wend, der

zwey ochsen hat, soll geben zwei scheffel rogken grosser masse, die sie curiz nennen, u. zehn pfennige u. ein top flachs.

Bitva = duellum judiciale.

(*Boh.*) A kdyžby z tú obú nesměl se který bíti . . . Si autem ex ipsis liligantibus duellare non praesumens recedere voluerit etc (ŘPZ. 20.) Ale kdyžby již u šraňky oba vešla a počala se bíti. — Si autem circulum ingressi duellare coeperent (Ib. 20.) — Z hlavnich peněz móžeta poručníka mieti a miesto sebe k bitvě vydati; i máta se bíti kyji a za štíty . . . (commissarios suos ad duellandum, qui duellabunt cum baculis et clypeis tantum, se mutuo verberantes (Ib. 23.). Móž kterýžkoli přietel jeho (sirotka) vstúpiti a zaň súd vésti až do bitvy (Ib. 24.). — Léta nemající . . . neumí-li pro mladost sám nebo nemóž-li mluviti, móž zaň přiétel jeho při vésti a dovesti a do šraňkov zaň k súdu i k bitvě vstúpiti (Všehrd. III. 7). — A to práva vedenie též po ztracení pře nestániem k bitvě (o hlavu); též také po ztracení bitvy skrze přemoženie (Ib. II. 23). Svoboden jest pustiti bitvu buď o hrdla neb o základ. — Kdož pobídku maje dosti neučiní a nevydá bitvy, hanbu sobě nese (Tov. 203).

Blago, Благо, Болого.

1. Pecus.

(*Serb.*) V Hercegovině podnes tolik co životina, dobytek. Živa stoka — sitno blago: ovce, kozy, kruano blago — gověda (Vuk.).

(*Slovenic.*) Ovčar rene blago na pašo (i. e ovce).

2. Merces.

(*Ross.*) Svjatoslav: Choču žiti u Perejaslavci na Dunaji, jako to jest sereda v zemlji mojej, jako tu vsja blaga schodjať-sja, ot Grek zlato, pavoloky, vina, ovoščeve raznoličnyja, iz Čech-že, iz Ugor srebro i komoni, iz Rusi-že skora i vosk, med i čeljaď (Nest. XI.)

(*Serb.*) Tri tovara blaga (Vuk.).

3. Facultates, bona.

(*Chorv.*) Chčere, ke su ostale po smrti otčini i materini, ako nisu ostali brati tim chščeram, imaju - e areditati ili ostaviti tim chčeram blago otčino i materino (Vin. 32). — Ako bi se našal kriv pristav, ostani knezu od vsega svoga blaga, čà se gible i ne gible (Ib. 51). — Ako bi ki držal ka blago, niku zemlju vola

niki vinograd, ili pošišion, ili vert (Vin. 34). — I ako ka dela suprot učine, zgublaju vse svoje blago (Vin. 57.). — Ako se ki najde predavac g kneza, ta isti g. knez iměj punu oblast svrchu nega i svrchu negova blaga (Vin. 70).

Što bi ukredeno izpod praga... Ako-li je pokreo na polu ... Ako-li iz blaga, iz toga takoji samo 6 odpriseći se (Polj. 11.). Ako-li ne bi na rok onoga, koga pozivaju iz blaga: tada jè nemu popriseći na svom samošest (Ib. 11). — Kto-bi što dobio blaga parnom gibućega, toliko-je grede knezu i obćini Poljičkoj (Ib. 12.). — Ako-li bi ubio tko koga pri komu blagu ali za koju korist (Ib. 56). — A da se prvo ima vratiti, ča mu je vazeto od blaga (Ib.). — Tko bi komu u blago dužan, ili je malo ili vele, nima se niktor samotegom plaćati (Ib. 134.). — Tko bi se lupež našao u selu meusobac, tada ne samo dužan je obešenijem, da i svim ča ima. Ako-li ima plemeňščinu, ostaje bližnemu, a ino blago obćini. (Ib. 166). — Ki bi pokreo svoga gospodina, dužan je i glavom i blagom. (Ib. 168.) — Kojim-godir putem ali načinom, ili chote ili ne chote, čovik čoviku učini koju ščetu u blagu i u imanju, ali živomu, ali gibućemu, ali negibućemu, ali u žitu, ali u kojoj-choć na svitu stvarí: choće svaka pravda, da mu plati i učini zadovolno (Ib. 181.) - Kada kani kmetić pojiti od gospodara, tada nejprî ima zatvorivši u dvoru svomu i u kući sve, ča ima, imanja, ili živine, ili inoga blaga gibućega, ili i jošče ako bi baščine, ku bi pod nim stekao (Ib. 188.) .. — Gdi se dile bratja, ili sinovi od otca, ili ini bližika, tada ako je blago gibuće, to-j je lahko pravo rozdiliti (Ib. 29.). Da se ubojica nemože nikakvim blagom odkupiti. (Crn. Zak. 1798 § 2.)

4. Felicitas.

(*Serb.*) Nije blago ni srebro ni zlato, več je blago, čo je komu drago.

„Blago“ ve smyslu majetku rovná se českému „dobro“ (pl. dobra), něm. gut, římskému bonum (pl. bona).

Bližiki (bližika) = consanguinei.

(*Croat.*) Ako bi ki ubil nikoga kmeta ili od roda kmet, da bi se ne mogal jeti: vpadi v osud libar 100 bližikam, a onoga grada, ki je ubijen, obščini libre 2. Od tich libar 100 ima imiti ditca ubijenoga, ako ima ditcu, polovicu a drugi pol nega bližiki. Ta osud krivac plati (Vin. 31). — Gdi se dile bratja, bližna ili daona, ili sinovi od otca ili ini bližika,

kim se podoba razdiliti: tada ako je blago gibuće, toj je lahko pravo razdiliti (Polj. 29). — Ako bi umrao koji sin udovici, ni ot onoga ne ima mater ništa, nego braći; ako-li nije braće, a ono sestram; ako-li li nije sestar, li tako ostaje ino-j bližici, a ne materi (Ib. 100. Jagić)

Bližik i. e. blizek pokrevenstvím. Koji choće prodavati baščinu ... neka najprie pita i ponudi svoju bližiku před svědocima (Zak. Crnog. 1798 § 18). Samo krvnika, kojega i sam sud goni, može ubiti, ali brata, ili bližika, ili svojtu krvnika ... ne smie. (Zak. Crnog. 1855 § 39).

Bližni, Ближны = proximi, consanguinei.

(*Ross.*) Ašče kto ubijet christijanina Rusin ili christianin Rusina, da umret ... Ašče-li uběžit, ašče jest imovit, da časť jego da vzmeť bližnii ubijenoga (Dog. 912, § 2.).

(*Litv.*) Tež dozvolili jesmo tretjuju časť imenja prodati na večnost; avšak-že jestli by byla potreba na službu zemskuju penezej, tohdy možet i tyje dve častí zastaviti u tolko, za što by tyje časti stojali; odnož nad vyš toho nemajet brati ani tež večne od bližnych možet otdaliti. — A jestli chto vyše penjazej dasť nižli tyje dve časti stojať: tohdy bližni nepovinni bolše dati, odno čoho stojať tyje dve časti (Stat. I. 16.).

(*Croat.*) Gdi se dile bratja, bližna ili daona, ili sinovi od otca etc. (Polj. 29). Ako-li bi tko ubio bližnega ali vrvnoga, za čiča plemenščine, da nemu ostane, ka bi ga imala pristojati po baščini (Polj. 49.). Zakon stari choće, da se plemenština ne more prodati ni založiti u tmi (otaji) a navlastito od bližnega; da ima se prodati svitlo, bilodano, i ponuditi prvo bližnega svoga (Polj. 78.).

Bljudenije, Блюдение = depositio.

(*Ross.*) Kto položiť dosku na mrtvago o bljudenje, a imeť iskati na prikaznikoch togo sbludenja ... (Pskov 19). Kto u togo vremeni (v požaru) ibo komu dasť na zbludenje, a jmet prosit, svojego a tot čelověk zapreť-sja, u nego vzem: ino komu iskať, javiti jemu (Ib. 22). A kto imeť iskati zbljudenja po doskam, bezimenno, starině: ino toť nedoiskal-sja (Ib. 25).

Bludnoje, Bludjaga = equus errans.

(*Lit.*) Knjažata i panove, kotoryje nesedjať v povetech, o bludnoje majut sja zachovati podle davnoho obyčaja. Nižli majuť brati ot kljači po šest grošej, a bydlo majut darom oddavati. A šljachta, kotoryje sedjať v povetech, bludnyje kljači a bydlo

majut voditi i davati do dvorów našich a čerez tri dni nemajuť u sebe chovati. A bi čerez tri dni bludjagu u sebe chovali etc. (Lit. XIII. 24).

Bobrowe = castoriale.

(*Polon.*) Ab omnibus exactionibus et specialiter ab his: psarske, sokolne, bobrowe (1416 Cod. dipl. Pol.).

Bogatina, bogatstvo = divitiae.

(*Croat.*) Bogom zověm Boga, nebo-no bog-atstva vsěm ot togo súť.

Slovo „bohat" odvozuje se od boha, dárce nebo-li rozdělovatele vezdejších potřeb. Bohatým tedy slove ten, kdo má mnoho dílů od boha. Odtud také slovo české i polské „zboží", původně obilí, pak jmění, statek.

Boj, Бой.

1. Lucta.

(*Ross.*) A gdě učiniť-sja boj u torgu, ili na ulici vo Pskově, ili v selě na volosti, v piru, a grabeži ne budeť . . . a tot boj mnogi ljudi viděli na torgu, ili na ulici, ili v piru, a stavši pered nami, a rkuči slovo: „Togo bil": ino kto bil-sja... (Pskov. 32). Kto na kogo imet sočiť boju ili grabežu, po pozovnici . . . što bityi javljal boj svoj i grabež (Psk. 26). A kogo posluch oposlušestvujet v boju ili v grabeže ili v zajměch: ino sud na otvětčikovu volju (Sud. 1497 § 48. a 1550 § 16.). A kotoryi isčeja vz-iščet boju i grabeži, i otvětčik skažet, čto bil a ne grabil: i otvětčika v boju obviniti i bezčestije na nem vzjati (Ib. § 25.).

(*Croat.*) A oni (prokaraturi) imaju iskati i priti se na svakoga, ki učini krivinu (naime kto učini krv — i tko bi koga bijo) a oni ki je bijen, tužio se prokaraturom, ali oni vidili očima taj boj (Polj. 8.) — Ako bi se tko s kim svadio tere se skubli ali bili prez rane ali modrice: oni tko je počeo boj u, plaća osud po zakonu. (Ib. 33.). — Gdi li bi čovik od boja uzležao i bolizan prija i toliko dan izgubio: tomu-j zakon nije ini nego ako bi se ča procinilo po dobrih ludech. (Ib. 61.). — Ako li bi se tko na koga pojao bojem, rukom ali palicom ali batom, li u sajmu ali na sboru ali o knezu: da je osujen libar 8. (Ib. 155). Od ženskoga boja. Ako bi tko komu bio ženu ali sestru, gdi-choć, ali chćer, a prez nich uzroka podobna: taj je dužan etc. (Ib. 66.). Od ženskoga najachivanja na čovika. Ako li bi ka ženska glava na koga naskakala bojem ali na boj prez negova podobna uzroka ali krivine etc. (Ib. 67.).

2. Duellum judiciale.

(*Ross.*) A boj polščikom dávati, okolničím i djakom roven. (Sud. 1550, § 13.). A biti-sja na polě bojcu s bojcom, ili nebojcu s nebojcom, a bojcu s nebojcom ne biti-sja. A pochočeť nebojec s bojcom na polě biti-sja: ino jim na polě biti-sja (Ib. 14).

Boljar, Боляръ = optimas, primas.

(*Ross*) I bjasta u Rurika dva muža, ne plemeni jego, no bojarina, i ta izprosista-sja ko Carjugorodu s rodom svoim (L. Lavr. 862). Velikyi knjaz russkyi i boljare jego da posilajut v Greky korablja (Dog. 945, 9, 1).

(*Serb.*) Velmožam i boljarom. Boljare malije i velikije. Vlastele moi i boljare (Daničić).

(*Litv.*) Concedimus, ut principes, nobiles, barones et boyari Lithuaniae liberam habeant facultatem exeundi de terris magniducatus (1457, Cod. dipl. Pol.). Principum, baronum, boiarorum et civium terrarum magniducatus Lituaniae, Russiae, Semogithiae etc. (1492 Ib.).

Boljar pochodí od bolji = větší i znamená staroslov. optimas, princeps, senator, consul. „Bojar“ (zkrácené) přešlo ze slovanštiny do jiných jazyků; v rumunštině zní „bojer“, v uherských pramenech „bojerones“, v albanštině „bujar“, „bujareš“, v litevštině „bajoras“, v turštině konečně „bujar“. (Turkům bujaré slovou páni ruští, polští a rumunští. Mikl.) Odvozuje se také od slova „boj“ i dokazuje se, že bojaři byli lidé svobodní, jimž náleželo konati služby válečné. Tak Kaindl (Unterthanswesen in der Bukovina 1899); ale toť zjevná chyba; bojar pochodí od bolji; kdyby od boje pocházelo, znělo by „bojník“.

Bonda = mulcta.

(*Litv.*) A koli čij parobky ukradut što u koho . . . koli pervoje ukradet: ino jeho ne věšati, a zaplatiti bondoju jeho; a ne budet bondy, ino ospodar jego za nego zaplatit a parobka skazniti... (Sud. Kaz. 18).

Slovo „bonda“ přichází také v starých německých pramenech: Ritt jemand eines andern mannes perd ane des sînen willen, . . . de brickt davon drê mark an den bonden.

Viz heslo *Band*.

Boni = dobří (t. j. aeque boni.)

(*Boh.*) Si quis dicit se non vocari ita, sicut citatur, debet jurare pro eo quod ita non vocatur, cum aliis ita bonis duobus, usedlými, sicut est ipse (Off. 96).

(*Polon.*) Samotrzeć tako s dobrými jako sam (1397 Pozn.) Dominus Nakelsky violenter intravit in hereditatem M. met-decimus cum tam bonis sicut est solus 1399 (Pozn.). Pro eo, quod super ipsius hospicium super ipso currebat cum IX ita bonis ut solus, et tribus minoribus 1391 (Kosc.). Veniens super hereditatem met-duodecimus nobilibus et centum rusticis 1390 (Gniez.). Pro violentiis, quod equitavit cum XX domicellis et L kmethonibus super hereditatem ipsius S. 1402 (Kal.). Equitans cum bonis sicut solus, et duobus minoribus, podlejszych, detinuit mihi violenter meum molendinatorem 1399 (Brzes.). Swatczą, eže N., W., S. i M. przyjechawszy na Krzeslawa dzedziną samo-sem tako dobrych jako sami, i dali mu pieć ran 1398 (Przed.). Florianus manu violenta cum duobus sibi similibus et quarto kmethone de domo recepit szilą moczą 1398 (Piotr.).

Borba, Борба = certamen singulare.

(*Ross.*) V si-že vremena Mstislavu, suščju Tmutorakanju, poide na Kasogy . . I reče Rededja, knjaz Kasožkyi, ko Mstislavu: „Ne oružem sja bijevě, no borboju.“ I jasta-sja boroti krěpko, i nadolzě borjuščema-sja ima, nača iznemagati Mstislav: bě bo velik i silen Rededja (Lětop.).

Bor-iti = zápasiti, silou těla přemáhati. Podnes u Bulharů: Zápas athletský. Cf. jména: Grdi-borici, Doma-borici, Vlasti-borici.

Boryšnik = testis emptionis.

(*Litv.*) A jestli-ž by tot, u koho lico zastato, provedil, iž to-ju rič kradenuju kupil i boryšnikov na to dal, a ty-je boryšniki soznajuť, iž on „pered nami to kupil“: tohdy on tolko penezi svoji tratit a to-je lico tomu majeť vernuti, u koho zginulo. A jestli by boryšniki toho po nem nesoznali, aby on tuju reč kradenuju pered nami kupil, a on inšoho dovodu na tych boryšnikov nebudeť meti, čim sja vyvesti: tohdy on majet byti karan jako zloděj (Lit. XIII. 25). Koli by tot, u kogo lico zastato, menil boryšniki, kotoryje tomu svedomi. a byli v toj zemlji, v kotoroj sja prigodilo: majet staviti pered uradom našim a tym nevinnost svoju očiščati (Ib. XIII. 17). — Koli by chto o jakuju reč kradenuju pered uradom obvinen byl, a toť, chto by kupil, zavodci by ani baryšnikov neměl etc. (Ib. XIII. 18).

Božejnik = juratus.

(*Boh. slov.*) O božejnících (kapitola knihy Žilinské na Považí, obsahující překlad Magdeburských práv z XV. stol.)

Brání = perceptio fructuum, sequestratio.

(*Boh.*) Bránie jest pro úrok nezaplacený na dědictví dlužníka s komorníkem a poslem purkrabie najvyššieho nebo bez komorníka i posla mocí svú — koní, krav, ovcí, sviní a jiného všelikého dobytka zájem, což za úrok nezaplacený i za náklady dosti móž býti. A jest bránie dvoje, též jako i uvázánie: Jedno, kdež kto s komorníkem béře, a to jest obyčejné; druhé, kdež kto mocí svú sám bez komorníka i bez purkrabova posla nebo s pomocí čížkoli dlužníku svému pro nezaplacenie úroka nebo summy jistinné zajímá (Všehrd VII. 18).

Brat, bratr, Братъ = frater.

(*Croat*) Ako-li bi tko ubio brata prisnoga, ne-ima veće biti Poljičanin. Ako-li tko ubio brata ne prem prisnoga, ter se poslî našao u Poljicich: toliko ima biti tiran, koliko mu je bio blizu u bratstvu (Polj. 47, 48).

Slovo brat, bratr rozšířeno jest v jazycích indoeuropských: Sansk. bhrâtar = živitel, persky brâder, zendsky brat, gothsky brôdar, starosasky brôthar, angl. brother, wallisky brodyr, řecky a lat. frater.

Viz hesla Bratja, Bratstvo, Bratenci, Bratština, Pobratimstvo.

Bratja = fratres.

(*Croat.*) Gdi se dile bratja, bližna ili daona, ili sinovi od otca, ili ini bližika, kim se podoba razdiliti: tada ako je blago gibuće, toj je lachko pravo razdiliti etc. (Polj. 29). — Ako bi umrao koji sin udovici, ni od toga ne ima ništar materi, nego bratji; ako-li nije braće, a ono sestram etc. (Polj 100, Jagić). — Tko drži plemenščinu, ne more se iz držanija izneti brez pravde. I ako je držao mirno prez opovida godišč 30: tada se ne može iz toga-j usilovati ni priti. Da ako je s bratějom bližnom ali daonom ali vrvnom, tada nemore biti etc. (Polj. 114.).

Bratenci, Братенци = confratres.

(*Serb.*) Bratencii, koji sú zajedno u jedinoj kukje, kъdi ich kto pozově na domu: koji od nich priide, tъ-zi da otpira Ako-li ga obrěte na dvoru carevu, ali sudinu, da priide i reče: „Dati kju brata starejega na sud“, da mu daa. (Stef. 65). Kto se obrěte u jedinoj kukjie, íli bratenci, ili otec ot synov. (Ib. 69).

Bratstvo.

1. Confraternitas.

(*Croat.*) Ako-li bi tko ubio brata ne prem prisnoga, ter se poslî našao u Poljicich: toliko ima biti tiran, koliko mu je bilo

blizu u bratstvu (Polj. 48). — Nikomur ne ima se prostiti, tko bi se u tom (u nevirstvu suproć gospodi Bnetečkoj) našao; i ošče ako bi tko u tom pomagao ali za-nj stao, za bratstvo ali za inu prijazan: da mu je drug (Polj. 92). — I tako Poljica prijaše i sjediniše na sklad i na mir i bratstvo i jedinstvo, kako je igdar bilo etc. (Polj. 187).

U Crnoj Gori nahije se djele na plemena a plemena na bratstva. Ljudi od jednoga bratstva imaju jedno prezime i stare jedno krstno ime, i tako su svi kao od jednoga roda. „Jáko bratstvo — brzo zapleće". Bratstvenik — jedan od bratstva (Vuk.).

2. Consortium.

(*Litv.*) O bratstvěch městských i o tovarě ich, što starosta imajet ustavit (Stat. 1420).

Bratština, Братьщина = confraternitas.

(*Ross.*) Bratština sudit kak sudji (sudili) (Pskov 106).

(*Croat*) Ka-godi bratština dili sbor meju sobu, držana je dati desetinu na puni (Vin. 13).

Bravar = pastor.

(*Chorv.*) Nullus celnich (celník) etc. supra brauarios vel pastores audeat vel praesumat aliquod xenium accipere (Curz. 47). — Ako bi u někoga tata ujeta 1 ovca, a vešče bi ich manjkalo š-nju: budi verovano v bravarevi rotě (Vrdnik 17).

Brona = porta terrae, warta.

(*Polon.*) 1287. Inter villam abbatis, quae Radessow, et Curozsank villam hominum castri Cracoviensis, ad custodiam brone de Mislimich pertinentium. Silva magna, quae ab ipso loco Wlosowa incipit et finit in metis Hungarorum. — 1287. Abbas homines brone pertinentes semovit. 1292. (Cod. dipl. Rysz.) Incolae commorantes per utramque wartam i. e. bronam in vulgari, versus Ungariam (Ib.).

„Brona" značí zde co v Čechách „brána" t. j. brána zemská, porta terrae, porta custodiae, porta provinciae (Homines de Tepla et in toto circuitu circa silvam morantes, quibus portam terrae et munire et custodire sufficiat 1213 Reg. I.).

Bucharius = tribunus.

(*Croat.*) Mittatur (actor) per rivarium seu buccharium in tenutam et corporalem possessionem rei petitae (stabilis seu immobilis). (Stat. civ. Spalati.)

Burgravius = castellanus, praefectus.

(Boh.) Za krále Václava I. původní název hradního župana „castellanus“. začíná střídati se s názvem z Němec pochodícím „burgravius“ (burg-graf). R. 1233 slove Nostup castellanus de Pfrimberg (Reg. I. 812) a hned po tom purcravius de Primda (Ib. 22). Téhož roku se píše Mstidruh „burgravius“ Prag. Ale ještě r. 1284 „castellanus“ (Ib. 803 a 830.). V potomní časy převýšil název burgravius názvy staré docela, tak že se již vůbec říkalo burgravius, purkrabí.

Burgus.

(*Boh.*) Burgum novum super Ogre fluvium situm, Cadan nomine 1183 (Reg. I.). Veligrad civitas primo, modo burgus 1202 (Ib.). Velegrad villa forensis, burgus 1220 (Ib.). Burgus Brunensis 1210, burgus Cladrubensis 1212 (Ib.).

„Burgi“ v Čechách a na Moravě byly zprvu ne zámky (geschloss, schloss), nýbrž osady trhové (villae forenses), města (civitates), odkudž „burgenses“ 1232 = burger, měšťané. Burgi byly předchůdcové „měst“, kteréžto jméno z německého „stadt“ přeloženo jest a i u Polanů se nachází (miasto).

Busović = preco.

(*Croat.*) A to takoje od satnika i gradščika i busovišta, kî vsi jesut pod zakon (Vin 25). Satniku i gradščiku i busovišču nima se verovati . . . (Ib. 26.)

Busovič slove jeden z městských zřízenců Vinodolských, vedle setníka a gradštika; ale nevědomo, jaká to služba. Název původu patrně vlašského, snad že ze slovesa bussare, pulsare, tedy tolik co biřic, preco.

Cakonstvo, Цаконство = excubiae.

(*Serb.*) Da im nesť gradozidanja, ni cakonstvo po gradověch, ni sěnokoše (Daničić).

U Konstantina Porf. τζέχωνες sluli posádky v pevnostech. Jedna neapolská listina 1302 zpomíná žoldnéře Řeky v Epiru co „zaconos et stratiotas“. Odtud se vysvětluje, co znamená cakonstvo v památkách srbských. Dotvrzuje se to tím, že jinde po listinách psáno „grado-zidanje i grado-bljudenje“ t. j. opatrování hradů. Jméno Cakonů zachovalo se podnes co název obyvatelů mezi Nauplií a Monembasijí v Peloponesu, kde bydlejíce v sedmi vesnicích asi 1500 rodin čítajících, mluví jazykem, jemuž Řekové okolní nerozumějí. Domníváno se, že jsou to pozůstatky prastarých Pelasgů. Fallmerayer mluví o pověsti, že do Peloponesu přišli ze Sv. Hory Athonské. Zatím se ukázalo, že Cakoni jsou plémě slovanské. Slovouť jich osady Kostanica, Sitina, Presto; v sousedstvě ves Sclavo-chori. V jedné benatské listině z r. 1293 slove Cakonie přímo „Sclavonia de Morea“ (Viz K. Jireček, Bulh.).

Carь, Царъ = rex.

(*Serb.*) Kralja ugrskago . . . i carja grčkago. — Syn jest cara srbskago (Daničić).

(*Ung.*) Renoldi generatio est de Hispania, cum regina Margaretha, conjuge Belae regis, filii zaar Ladeslai, Pannoniam adeuntes (Chron. Poson.).

„Cár“ jest zkrácené „Cesarь“; Cesarь staženo na cьsarь, a z toho dalším zkrácením „cár“.

Carina, Царина = teloneum.

(*Serb.*) Koji trgovci gredu po zemlji i trgovech carstva-mi, da platja vsaki carinu po zakonu. — 1349. A kto grede u Dubrovnik i iz Dubrovnika, da im se ne uzima carina na Trebinji. — A koji trgovac kupi konja na trgu i plati za-nj carinu, da veće carinik dušom, jere jest toga-zi konja kupil i za njega platil carinu po zakonu. — Da si chode s svoimi-si trgi po vsej zemli oblasti kralevstva-mi svobodno, i da im se carina ne uzemle ni od mala ni od velija. — Kupci šćo nesu kuplju, ako raztovari u Brskově, da plati carinu; ako li mimonese, da gde proda, tu i carinu da plati. — Da im se ne uzima carina na Trebinji, da ni na jednom puti ni na brodu. Da kupuju i prodaju vsaki trg i žito i da ponose, kude je nim drago, i da plaćaju carinu, kako je prvo bilo, po 8 dinara ot mantije (Daničić).

Carinik, Цариникъ = telonearius.

(*Serb.*) Carinik carski da nešť voln zabaviti ili zadržati koga člověka, da mu kuplju prodasť u bezcěnije (Stef. 121). Ako li koj vlastělin zadrži trgovca, da plati 300 perper; ako-li ga carinik zadrži, da plati 300 perper (Stef 123).

Cedule = litterae judiciales.

(*Boh.*) Starosta komorničí má každému komorníku póhon na ceduli napsaný tak jakž v registřiech jeho póhončích stojí a ne jinak, dáti a takto jej napsati: Máš pohnati od Petra z Lub Vácslava z Mikovic etc. (Všehr. III. 16). Nemá se komorníku brániti, aťby té cedule, na kteréž póhon stojí, nedal anebo najméně přepsati nedopustil (Všeh. III. 13). — Při vysielání komorníkóv má toho starosta pilně hleděti, aby jinak póhonóv na ceduli nepsal než tak jakž v registřiech svých napsané má; neb komorníci někdy těm, kterýchž pohonie, cedulí póhonných nechávají, někdy sobě také lidé póhony s cedulí póhončích přepisují (Ib. III. 16). Úmluvu starosta komorničí ve svá registra najprvé, potom na ceduli komorníku má napsati . . . (Všehr. IV. 13.) — Má

komorník ceduli od úřadu mieti, na kteréž psáno jest, komu a od koho a proč a pro jakou summu zajímati má (Všeh. VII. 21).

Celnik = telonearius.

(*Croat.*) Nullus celnich, polschich, pudarius, nec alter officialis, qui est super bravarios vel pastores, audeat vel praesumat aliquod xenium accipere, vid. animalia, lanam vel caseum (Stat. Curzolae 84).

Cespitatio.

(*Boh.*) Et se purgare debet per proprium juramentum sine cespitatione qualibet (Ord. j. t. § 49.). — Cespitare in proponendo querelam. — In quo juramento verborum cespitatio ipsi non praejudicabit. (CDMor. IX. 934).

Cělovalnik, Цѣловалникъ = jurator.

(*Ross.*) A kotoromu posadniku sěsti na posadničestvo, ino tomu posadniku krest cělovati na tom, čto jemu sudit pravo po krestnomu cělovaniju (Pskov § 3. 56).

Cěna, Цѣна = pretium.

(*Ross.*) Ti togda vz-imajuť ot nas cěnu svoju, dvě pavolocě za čeljadin (Dog. 945). Ašče ukradenoje obraščeť sja prodano: da vdasť cěnu jego sugubo (Ib.).

(*Serb.*) Ašče kto prodasť nivu ili vinograd, i vъzmet ot cěne pol, i pak se vzpomene da ne proda: da vrati cěnu a svoje da si vъzmeť opet (Just. 8).

(*Croat.*) Nijedna cěna, kâ se otaji da za najiti niku rič, chudobu ili ča drugo (kako su zemle, vinogradi i ine riči, za kih je zakon dati likuf), volja za govedo veliko za znajiti je: nemozi věsče dati soldini 20 (Vin. 45).

Cěsar, Цѣсаръ = imperator.

(*Ross.*) Velikyi knjaz russkij i boljare jego da posilajut v Greky k velikym cěsarem grečskym korablja Dog. 945 § 1.). I takovo napisanije dachom cěsarstva-našego (Dog. 912).

Počátek toho slova jest řecké καῖσαρ, římsko-latinské „caesar", příjmení Julia.

Cěsar-gorod t. j. Constantinopolis, Byzantium: Volodimer izbraša muži mudry; oni-že pridoša v Němci i sgljadavše crkovnuju službu ich, idoša Cěsaru-gorodu, i vnidoša k cěsarju. Cěsar-že izpyta, kojega-radi ony pridoša (Nestor).

Cinci = aestimatores.

(*Croat.*) Ako ima biti prava i zakonita prodaja, ima se ciniti po cincih dostojnih, koji procinjuju i stimaju po svoj kušenciji ono-j, ča je ta-j plemenština vridna (Polj. 80).

Ciąg = pignus.

(*Polon.*) Burgravius . . ministrabunt impignorationem, quae dicitur czang. — Burgravius debet sibi dare familiarem na dzang (Hube XIV.). — Pisczina žona otbila Mikolajovi cząz ą silą mocą (s svymi pomocniky) 1398 (Sieradz). — Ranil ji na swe dzedzine, iž mu czansze nedal 1390 (Pozn.). — Czo Tomek bral pana Benika oszina, to z prawa bral,ež sa jemu poddal pod cząz ą 1401. (Sier.) — Jako mi są Wanczlaw poklonil przed sw. Marczinem, i o to-sm ji uczandzal. Jako smy wyranczili Wlodimirza skot Wanclawom przed sw. Marczinem 1391 (Pozn).

Ciąg patrně souvisí s pozdějším slovem ciężar = tíže (ciąg — cięg — ciężar): znamená „obtížení".

Ciosno = metarum genus.

(*Polon.*) A quo primo et principali scopulo itur usque ad torrentem St. juxta ostensionem et apparenciam signi vulg. ciosno; — ad quercum, in quo ultimum et finale signum, alias ciosno factum est (1250 Tyn.). Jakom przitom byl, kedy Petrasz s Czeszantą mial umową, po czosnom mieli sypać granice narębione t. j. ciosny rzeczone 1406. (Dobrz.)

Circuitus = ambitus, újezd.

(*Boh.*) Bracislaus I. circuitum suum in Prahinensi provincia, villas cum hominibus et terris, silvis et pratis continentem . . . Hydčice, Hajno, Domorazi, Kalinicih, curiam na újezdci (Reg. I). Wladislaus rex mon. Kladrub. contulit circuitum, quod vulgo Ujezd, in quo sunt sitae novem villae (Ib.). — Fridericus dux 1185 dans fratribus J. Joannis Hier. quasdam villas jam diu fere desertas, quarum villarum culta et inculta ipsemet praesens circuire fecit summum curiae venatorem, quam circuitionem Jherusalem vocari praecepit (Ib.). — Circuitum Oboram cum pratis et aquis, quae sunt infra eundem circuitum 1175 (Ib.). —

Viz hesla *ambitus*, *ochoz*, *újezd*.

Citatio.

(*Boh.*) Ad judicium nullus accedat, nisi de domo secundum jus citetur (Kunr. 35). Nullus camerarius citet aliquem nisi

certo sub testimonio. (Ib. 2.) — Qui sunt citandi, die et loco determinato eos coram judicio abbas statuat 1228. (Reg. I.)

Viz heslo *Póhon.*

Civitas.

1. Urbs, castrum, grad.

(*Boh.*) Civitates in Moravia, singulae civitates Boemiae, Olomúc et aliae civitates (Kosm.), Boleslav urbs, civitas, Gradec urbs, castrum, civitas, Praga urbs, civitas, metropolis, Wyssegrad urbs, civitas, Žateč urbs, civitas (Kosm.). His urbes et populum ad regendum committas (Kosm.). Quos vidit meliores et nobiliores ex omnibus civitatibus (Kosm.). — Glogov urbs, Glogov oppidum, Possen (Pozan) civitas, urbs (Kosm.). — Dux Vladislaus firmata civitate Praga, fratrem suum Pragae dimisit pro tuenda civitate et throno principali, quodam saxo, quod est nunc in medio civitatis (Vinc. 1142).

Z těchto dokladů vidno, že Kosmas promiscue užívá slova civitas, urbs, castrum (ano i oppidum) o jednom i témž hradě; neboť že slovanský název zněl hrad, nikoli město, víme ze jména Vyšehrad t. j. altior civitatibus a ze jména hradu Pražského, jenž slove dlouho ještě castrum Pragense. Staroslovanské legendy nazývají hrad Boleslav (u Kosmy urbs, civitas) prostě gradъ (Boleslavlь-gradъ). Města (staedte) vznikla teprvé ve století XIII.

2. Communitas.

(*Boh.*) Hi fere universas Boemiae civitates circumeuntes... 1104. Praefectus urbis Zatec cum aliis ejusdem civitatis proceribus 1116. Privitan qui videbatur senior esse in urbe Praga (Cosm.). — Primas et civis Olomucensis. Ca. 1130 (Reg. I. Add. 2).

Cúda = judicium, officium.

(*Boh.*) Cives et incolas civitatis nostrae Lunensis absolvimus (Joannes rex) et liberamus, ut ratione bonorum hujusmodi ad czudam Pragensem vel aliam evocari non debeant 1315 (Reg. III.). Volentes, ut ipsi cives nostri (Uscenses) ad Pragense vel alterius cujuscunque czudae nostrae judicium super ullis causis non debeant de altero evocari 1325 (Reg. III.). Pro quibus ipse Pincassius et heredes ejus nos (regem) ac nostros heredes poterunt in czuda Pragensi vel alibi per formam juris impetere etc. (Summa Gerh. 153). Prout hoc coram Bohuncone et vicenotario terrae in absentia beneficiariorum Pragensium, quorum copiam habere non potuimus, recognovimus, ut hujusmodi recognitionis sint testes ad praedictos beneficiarios, dum in proximis quatuor

temporibus in czuda Pragensi fuerint constituti (Summa Gerh. 190) Secundum quod barones et chmetones in proximo terre judicio seu czuda Pragensi invenerint (Ib. 197).

Karolus . . . poprawczonibns, camerariis caeterisque beneficiariis zude Pilsnensis provinciae . . . Licet super fideli nostro Pothoni officium zude praedictae Pilsnensis provinciae, aestimantes illud vacare, duxerimus committendum, immemores, quod dom. genitor noster illud officium dudum antea fideli Ottoni . . . contulit et donavit . . . Ottonem et non quemvis alium habentes pro zudario (Summa Gerhardi 55).

(*Mor.*) Coram cuda 1283. In generali judicio terrae sive cuda 1325. Ad czudam sive ad terrae judicium 1343. Colloquium seu cuda dominorum 1364 Renuntiantes exceptionibus et defensionibus juris canonici et civilis sive czude, per quo legationis contractus posset aliqualiter mutari (1318). — (Joannes rex) hereditatem ad eum devolutam, sicut ipsa nobis per barones et kmetones sive seniores terrae Moraviae pridem in generali judicio terrae sive czuda est adjudicata (Chyt. VII. Reg. III.). Eva citat Wilczconem de Ch. et alias, ubi habet, ad czudam Olomucensem de C marcis gr. 1374. (Cit. I. 1). — Ubi habet bona ad czudam Ol. spectantia (Ib.). — Czirnocho Iudaeus citari procuravit Vncam ad czudam Olomucensem et colloquium generale. 1374. (Ib. 172). — Obstagiales super ipsum imposuit et hoc non debuit facere pro eo, quod in judicio czude nullus actus processit, propter quem debuisset obstagiales imponere. 1381. (Ib. 262). — Alioquin elapso festo officiales czude debent ipsos inpignorare 1391 (Ib. 420).

Czudarius Olom. citat N. N. pro 10 marcis minus fertone, et quia pater ipsius czudario se astrixit cautione fidejussoria, professusque fuit hoc idem coram czuda: ideo petit ipsum citari ad testimonium czudariorum juniorum 1398 (Póh. Br. l.). Supremus camerarius Olom. citat N. N. de bonis ubilibet habitis ad czudam Olom. pertinentibus pro marca grossorum etc 1405 (Ib.)

(*Siles.*) Jus polonicale, quod vulg. dicitur dy Zude 1324 (Tszchoppe). Alle dy bisher in der Zude geantwort haben umb totslege, umb wunden, umb schult u. umb alle ander sachen... sullen fürbasz mé vor uns adir vor unserm hofrichter antworten u. unse Zudner sal umb keiner-hande sachen richten mé, wen umb eygen alleine 1328 (měšťanům Lehnickým).

Na Střelínsku trvala Zauda ještě r. 1479. R. 1473 uvozuje se polnisches oder czaudimirisches recht. R. 1551 zval se Oswald zu Osten v Gúravsku verordneter Zándza und Landrichter der erb- und eigenen rechts, das man die Zaude nennt. Ano ještě i r. 1740 stávalo cúd (Zauden) v Hlohovsku, Gurovsku, Olavsku, im Herrnstadt- u. Rützenschen jakožto instancí soudních věcem vlastnickým a dobrovolného soudcovství.

Cudař = czudarius.

(*Boh.*) Joannes rex . . . camerarios, czudarios et chmetones ac Boemiae regnicolas universos (Summa Gerh. 80).

(*Mor.*) Daz auf allem dem guet, daz unser l. g. purger von Brunae haben etc., noch des obristchamrer, noch die czauder, noch die lantrichter kain recht noch chainen gewalt haben schullen (Priv. Brun. 1319. Roessler I.).

Čast, Часть, Część = pars competens.

(*Ross*) Ašče-li uběžit' stvorivši ubijstvo, ašče jest imovit, da časť jego, siréč ježe jego budet po zakonu, da vzmet bližny ubijenoga (Dog. 912 § 3). Aže smerd umret, to zadnicju knjazju; aže buduť dščery u nego doma, to dajati časť na ně (PR. II. 85).

(*Polon.*) S. astitit pro electione portionis dividendae inter se, vulg. o wybranie częścy (Gnéz).

(*Boh.*) Et si aliquis capitur in manifesto furto, uxor ejus habeat tertiam partem (hereditatis ejus. Conr. 16).

Čber, Чъбръ = vas vini, vas mellis.

(*Serb.*) Da daje svaki pop čьbrъ vina crkvi (Dan.).

Staroslov. чьбрь; starorusky čebr, pol. čber (dzber), česky čber (džber) maď. cseber, csöbör, rum čubьr. Tyna, amphora (Mat. Verb.)

Matzenauer slučuje slovo чьбьръ s litevským kibiras = vědro, Miklosich zase s staroněm. zuipar, zubar, zuber. Proti čemuž Matzenauer dí, že by muselo slovo čber zníti pak ceber, cebr.

Čechelné = pretium conjugale.

(*Mor.*) Aby žádný pán, úředník, žádného čechelného ani zdavného od žádné vdovy, sirotka nebo poddaného na gruntech svých, dovolujíce jim ženiti se a vdávati, nebrali (Sněm. 1595). — Purkrabí Olomúcký pohání purkmistra i radu města Olomúce, že lidem svým jemu čechelného dávati brání, kteříž sobě ženy přes vodu do města nesli, a z města na předměstí, kdež jsou jemu prvé čechelné dávali 1540. — Kmetična když se vdá, má pánu dáti jeden štuk kmentu (Drn.).

Čechelné = poplatek, když osoba ženská poddaná za muž se vdávala. Čechel (polsky czechel, rusky čechol) = košile, proto čechelné = hemdegeld.

Čeljaď, Челядь = familia, domestici.

(Serb.) To-j se razumi, tko grede glavom, da je dužan, a ina čelaď da ni dužna glavom (Polj. 17). — Tko bi se našao grichom proklet, očito i navišćen za prokleta: da ne mozi obćiti ni živiti s inimi ludmi, odlože čeladi od one kuće gdi stoji (27). — Ako-li bi mu bio čelaď, ali mu koje ino nadvore učinio na kući etc. (59.).

(*Boh.*) I umrě-li glava čelědina . . . (RZel.). — Ten Čech jmějieše bratrov šest i ot nich mnoho čeledi (Dal.).

Čeleď, slovo souborné, v jedn. počtu obvyklé jest podnes u Dubrovčanů; „čeljade" značí tam člověka vůbec, kdežto „čeljaď" znamená „lid domácí". Filol. souvisí se slovem „člověk".

Čeljadin, Челядинъ = servus, domesticus.

(*Ross.*) Ašče ukraden budeť čeljadin russkyi . . . No i gostie, ašče pogubiša čeljadin, a žalujuť . . . Ašče uskočiť čeljadin ot Rusi . . . Dvě pavoloce za čeljadin (Dog. 912, 945).

Ašče-li čeljadin skryjeť-sja ljubo u varjaga ljubo u kolbjaga, a ego iza tri dni nevyveduť, a poznajuť i v tretji deň: to izimati jemu svoj čeljadin a 3 grivny za obidu (PR. I. 10). — Ašče kto čeljadin pojati chošćeť, poznav svój: to k onomu vesti, u kogo to budeť kupil, a toj sja vedeť ko drugomu, da-že dojdeť do tretjega; to rci tretjemu: „Vdaj ty mně svoj čeljadin a ty svojego skota išči pri vidocě". (Ib. I. 15). — Ože čeljadin kryjet-sja a zakličuť i v torgu, a za 3 dni nevyveduť jego, a poznajuť i v 3. deň: to svoj čeljadin pojati a onomu platiti 3 grivny prodaži (PR. II. 26). — Ašče kto poznajeť čeljadin svoj ukraden, a poimeť i: to onomu vesti po konam i do 3go svoda, pojati-že čeljadin v čeljadina město a onomu dati lice, a toj ideť do konečnago svoda (Ib. 33). Knjazju prodaži v čeljadině 12 gr., ili ukraden ili uveden jest (Ib. 34).

Čelnik, Челникъ = kiefalia.

(*Serb.*) Knezově, prěmikirije, vladalci i prědstojnici i čelnici (Stef. 147).

Čelom bić, Челомъ бьсть = adorare, petere.

(*Ross.*) A kto na kogo čelom bijet, dvorjane i podvojskyje pozovut k sudu (Dvin. 10). — A nad kěm učinjat prodažu silno

a udarjat mi na nich čelom: i mně knjazju velikomu velěti naměstniku stati pred soboju na srok (Ib. 14).

(*Boem.*) I nesměchu sě biti v čelo před bohy (RKral).

Čelověk, Человѣкъ = homo.

Slovo „člověk“ má v rozličných jazycích slovanských celou stupnici forem; nejširší a tuším prvotní jest forma ruská „čelověk“, malorusky „čolovyk“, druhá polská a česká „člověk“, třetí jihoslovanská „čoviek“, konečně černohorsky „čoek“, ano dokonce (u Piperů) „čók“. Zvláštnost při tom slově jest, že nová čeština nezná nežli singulár „člověk“, vylučujíc plurál, tak že nelze říci „člověkové“ ani „lidověci“.

Co do filologického pochození, slovo samo posud je záhadné. Kdyby se vědělo, že první část slova, „čelo“, pochodí od kjolъ, kel, t. j. ploditi, a druhá část že souvisí s lit. waikas t. j. mladík, waikai, t. j. dětí, došlo by se k tomu, že čelo-věk jest ploditel. Zajímavo, že u jižních Slovanů čoviek podnes znamená hlavně muže ženatého (Moj čoviek. Nemože biti čoviek. dokle ga žena ne krsti).

Černy bor, Черны боръ = tributum.

(*Ross.*) A to zemlji Novogorodskyja, a v to sja tobě čestnomu korolju ne vstupovati a vzať sobě svoja černa kuna (Dog. Novg. 8) Černa kuna imati po starym gramotam a po sej krestnoj gramotě; a inych pošlín tobě, čestný korol, na Novogorodskyja volosti ne vkladivat (Ib. 14). Umiriš Veliky Novgorod s velikym knjazem: ino tebě (korolju) vzjati černy bor po Novogorodskym volostem po starině . . . a v inyje gody černy bor ne nadobě (Ib. 26). Na věčě na Jaroslavlě dvorě se dachom černyi bor vel. knjazju Vasilju . . . a poslal knjaz veliky na černy bor Semena v Toržok etc. a brati knjazja velikoho černoborcem na Novotoržskych volostech na všech, kudy pošlo po starině: S sochy po grivně . . . A v sochu dva konja da treteje priprjaž (1437. Vladimirsky I. 214).

Černyje ljudi, Черные люди.

(*Ross.*) Se jaz knjaz veliky vseja Rusí požaloval jesm bojar svojich Dvinskych, takže sotskoho i vsěch svojich černych ljuděj Dvinskoje zemlji (Gram. Dvin. Úvod). — A na koho vzmolvjať dětej bojarskych, čelověk 5 ili 6 dobrych, ili černych čelověk 5—6 dobrych, christian, cělovalnikov, čto on tať (Sud. 1497 § 12). — A vzišček černoj na černom ili poměščik na poměščikě, za kotorymi zemlja Vel. knjazja, ili černoj ili selskoj na poměščikě, ili poměščik na černom i na selskom: ino suditi po tomuž za tri goda (Sud. 1497 § 63, 1550 § 84). A po volostech

volostelem suditi černych ljudej po ich žalobnicam (Sud. 1550 § 72).

Černyje ljudi u Rusů byli malí řemeslníci, trhovci, obyvatelé podhradští, jinak svobodní. Slovinci zemské hotovosti starým názvem říkají „černa vojska".

Czestne = honorificum, memoriales.

(*Polon.*) Licet pro redimenda pauperum vexatione dudum solutio dicta vulg. czesthne sive pamiathnie, quae consueverat judici praesidenti aut aliquam causam diffinienti applicari, fuerit sublata . . . (Wisl. I. 48).

Viz heslo *Památné*.

Čistotné = purificatorium.

(*Boh*) Illud etiam, quod vulgo dicitur čistotne, ne ab hominibus ecclesiae Olomuc. accipiatur (Reg. I. 1234). Ab eo autem, quod vocatur chistotne, liberos homines mon. Zabrdov. esse concedimus, pro eo, quod per Deum sunt adjuti, non per hominem (Ib. 1235). — Jus, quod datur pro eo, quod vulgo dicitur chistotne, principi sive ejus inbeneficiatis (Ib. 1256). — Quod si occurrat hominibus mon. Zabrdov. judicium subire candentis ferri manualis, vomerum vel aquae seu duelli, et non fuerint adjuti: bona ipsorum ecclesia obtineat; ipsi autem prout possunt, apud beneficiarios se expediant. (1235 Ib.) Quando aliquis judicium aquae debet subire . . . si Deus juverit eum, judici det duos denarios et sacerdoti XIV. (Conr. 8).

Člověčenstvie = homagium.

(*Boh.*) Káží lidem těm jemu člověčenstvie slibiti (Tov. 122). — Má rozkázati, aby člověčenstvie slibili novému pánu (Všeh. VII. 2). — Páni úředníci svolavše lidi kázali dvěma, aby Znatovi člověčenstvie slibili (P. Olom. 1499).

Člověk = homo.

(*Boh.*) O jetí svého člověka. Po tom člověka jemše svědectví (K. Rožm. 140). Ale již odpověděí právo, jmieti za žalobu na rotě miesto úřada dva člověky, ježto vysvědčíta, kak ima známo (Ib. 145). — Člověk také zaručený pod základem za páň člověk (Tov. 194). — Pane fojte, já tomuto člověku beru odpuštění na pána svého dědinu (Ib. 192). Kdož by chtěl dvěma nebo třem člověkám vzíti odpuštění (Ib. 193).

(*Serb.*) Kto se obrěte iskub bradu vlastělinu ili dobru člověku (Stef. 97). Archiepiskopov člověk, kralev, vaš člověk, moj člověk

(Dan.). Kto provodi družnjago člověka u tuždu zemlju, da mu daa samosedmago. (Stef. 93). Koji člověk uteče iz temnice, s čim priidě na dvor carstva-mi, ili jest člověk carstva-mi, ili crkovny, ili vlastělsky, s tem-zii da jest svobodan. (Ib. 113.) Da ne priimit ničijega člověka bez knige careve (lb. 186, 187).

Czopowe = contributio braxatoria.

(*Polon.*) Qui propter aliquem casum libertate sive immunitate donati sunt, ab iisdem etiam exactionibus solvendis, praeter czopowe, quamdiu ejusmodi immunitas durat, liberi permaneant. 1532. (Stat. regni). Quicumque (ex nobilibus) in civitatibus et oppidis ad usum suum privatum domesticum cerevisiam braxaverint, dummodo id non in fraudem fiat, ad solvendam contributionem, dictam czopowe, minime teneantur 1532 (Ib.).

Czop idem quod boh. čep, bulh. čep, ve smyslu embolus. Německy zapf-en.

Čtvrtně = quarta, quartale.

(*Boh.*) Mensuram regalem, quae habetur in civitate Pragensi, quae chtwrtne vulg. appellatur, rex Wenceslaus dat ecclesiae Pragensi, statuens „ut nullus religiosorum aut secularium, sive adveniens in civitate eadem, in alia mensura emere vel vendere audeat, quam in illa. Quilibet vero venditor, cujuscumque generis annonam vendiderit, de qualibet mensura debet unum obolum Prag. monetae persolvere ecclessiae Pragensi (1249).

Kořen: Čtvrť t. j. čtvrtá částka jisté větší míry, ku př. korce, quarta pars modii.

Danak, Danije = tributum.

(*Croat.*) A tko je vojvoda Poljički, da nima nijedan danak davati, odlože desetinu, tere vraždu, tere kada se Turkom harač daje; od toga-j nemože se prostiti. (Polj 20.) — I da su mu (kančiliru) svi danci prosti, izkladaje harač (Polj. 72).

Koji se naselě na crkovne baščine, da nijednoga danka gospodskoga ne daju nikomu. — Sija sela osvobodich od rabot i danka gospodstva-mi. (Mon.) — Da im se ne vezmet nikore danje, ni na vratech ni na moste. — Da im je svoboda od vsěch danii gospodstva-mi. (Mon.)

Daň, Дань = tributum.

(*Ross.*) Kněz-že Andrej u Volodimeri založi cerkov kamjanu S. Bogorodici i daje ji mnogo iměnija i svobody kupelnyja

i s d a ň m i i sela lepšaja i desjatiny v staděch svojich i torg desjaty (Ipat.). — Oleg ostavi Varjagom d a ň dajati 300 griven v lěto, mira-dlja. (Nest.)

(*Polon.*) Ab omni prewod, a stroža, a d a n, naraz 1145, 1251, a d a i n 1252, 1288, 1296. (Cod. dipl. Pol.) Kmetones de tributis, alias d a n, tenentur respondere (Wart. XXVI.)

(*Croat.*) D a ň, čto dajete za Rěku i za Zatonske vinograde i za Poljičke vinograde, od toga vy osvobadja kralevstvo-mi. (Mon. 19.) — Da ne rabotaju rabote nikoje-re, ni d a n i daju (Mon 135.) — Ščo su i d a ň gospodovali i držali u toj-zi župe. (Mon. 295.)

(*Litv.*) A koli deti dorostut lět, togdy majuť opekunove vse v celosti podati a i vsi platy, kotoryje z imenej idut, d a n í medovyje i grošovyje, čtokolvek budut za tri leta sobrali, majut detem otdati (Stat. 1529 V. 8).

Kořen: Dáti, dajati = dare: Davše svoju ruku i svoju vieru. Davše desetek od soli. Dadoch im stare zakone. Ako se razvaditě s kraljem, da vas n e d a m, pače da vy uchranu.

Dání = donatio.

(*Boh.*) Pawel d a l jest Ploscovicih zemju, Vlah dal jest Doleás Bogu i sv. Ščepanu (Reg. I. ad 1057). Cada d e d i t hereditatem suam post mortem suam in Nechanic. (Ib. ad 1115). Dobrek d e d i t villam ea conditione, ut si filius ejus voluerit abbati servire, serviat pro terra (Ib. ad 1115).

Dání i nadání bývalo trhem veřejně vyhlašováno: Haec statuta in foro per Divis subcamerarium publico preconio proclamari jussimus (Reg. I. ad 1187).

Danina = collatio, donatio.

(*Litv.*) Tko by mnogo za malo vyprosil, a to by na nego slušne bylo perevedeno z prava a znajdeno bylo vyše nižli vyprosil: takovyj tu-ju vyslugu i d a n i n u tratit. (Stat. 1529 I. 8.) — Ustavujem, iž ot toho času . . . nemajem nikomu ničoho v panstve našem litovskom imenej, ljudej i zeml, davati i pervych d a n i n, komu budem dali, potveržati, nižli my sami . . poddanym našim majem davati i obdarovati podlug jich zaslug (Ib. I. 25). — A chto by ku otčiznomu svojemu imenju ljudi, abo zemli, pušči, abo lovy, ozera, bez d a n i n y zabral, tak mnoho jako toje imenje jego stojit, k čomu privernul: tohdy toje imenje majet tratit s tym ščo vzjal. (Ib. I. 8.) A što sja dotyčet d a n i n y našoje gospodarskoje, tohdy nemajet prodano byti ani otdano nižli pred nami, gospodarem. (Ib. 15.)

Dar, Даръ = donum.

(*Serb.*) Posilnoga dara i uzetja da im něst (M. 147). Dasmo jim dobrovolnym darom (M. 439.) Semu manastyrju sije daruju. Dasmo i darovasmo u baščinu ljudem Dubrovačkijem vas Raf. Darovasmo vojevodě Chrvoju polaču (M. 10.106, 238.) I da ně vašim trgovcem posilnoga dara, ni ot mojega vlastelina, ni ot kiefalije, ni ot carinika 1386. (Dubr. 4.) I da nije Dubrovčanom posionoga dara (Ib. 22).

Dawność = diuturnitas, tempus praescriptionis.

(*Polon.*) Helena abrenunciavit se, quia non debet citare pueros usque ad XIV annos, et praedicti pueri non debent eam dawnosczą causâ intercedere 1395 (Wisl) Dawnoscz wyszla 1400 (Hube). J. justo judicio evasit Nicolaum pro capite fratris sui interfecti, et hoc ipsa antiquitate, et memoriale dedit 1400 (Sier. II.). — P. coram nobis in judicio obligavit S. et W. fratribus szedlisko tali conditione, quod fratres praedicti non possunt eundem Petrum evadere dawnosczą 1401. (Piotr.) Jaschko juramentum faciet contra M. pro hereditate, quod ante citationem tenuit eandem hereditatem juxta consuetudinem terrae trium annorum et trium mensium. 1399 (Ulan.) Molendinum debet resignare et secundum jus terrestre per tres annos disbrigare 1398. (Ib.) Quicumque fratres vel amici, consanguinei vel remoti, adinvicem separati fuerint vel divisi, et in hac separatione seu divisione steterint per triennium et tres menses in taciturnitate . . . a repetitione partis . . . per praescriptionem excludantur. (Wisl. I. 108.) — Ex consuetudine et statuto antiquo observatur, quod vendens hereditatem emptorem per tres annos et tres menses ab impetu cujuslibet intercedere est astrictus. (Wart. XII.)

(*Litv.*) Ako by, komu zapisano, molčal deset let a zapisov svojich neužival: takovy zapisy po projitju davnosti deset let žadnoje moci nemajuť meť. (Stat. I. 18). — Koli by kotoryja bratja rožonaja meli kotoryje imenje sumesnoje, nerazdelnoje, a potom pered pravom sobe srovnali i rozpisali: tot užo del promeži sebe majuť večne deržati. A koli by tot del ne pered urednikom, ale pered spolnymi svojimi takže u imenji sobě soznali i rozpis učinili, a tot del promeži sebe čerez zemskuju davnost deset god: takovyj užo del za tuju davnostju zemskoju majut tež promeži sebe večně deržati. (Ib. VIII. 24.) Ako chto

komu grabeži učinil, a budet molčati toho deset let: tot o tyje reči majet též molčati večně. (Ib. VII. 28.) Každyj deržačij za pravom svojim, prirozonym abo nabytym, abo též za davnostju zemskoju, blizši budet deržanja svojego dovoditi. (VIII. 2.) Každaja zastava davnosti zemskoje ne majet meti ani tratiti, iž volno buděť vsjakomu dědiču, otloživši pered pravom penezi . . . (X. 5.)

Viz heslo *Dědinná léta.*

Dcery, Дъщеры = filiae.

(*Pomor.*) Aequam partem habere debent filiae cum filiis in omnibus bonis, tam pheodis quam aliis. Et si non sint filii, praestari debent filiabus bona patris. (Mekl. Urk. I. č. 319 z r. 1225—26.)

(*Boh.*) Si quis non habuerit filium et habuerit filias, ad illas deveniat hereditas aequaliter. (Conr. 17.) — Quicunque filiis masculis non relictis decesserit, filiae superstites in hereditate et bonis paternis succedant (Priv. Joan. 1311.) — Dcera dědí, když ji otec samu ostaví bez synuov, anebo kdyby i synové byli a zemřeli prvé než by ji odbyli, anebo kdyžby syny od sebe oddělil a dcera sama neodbyta při otci zůstala. (I. Zdisl. B. 42 = 1321.) Dcera po smrti otcově bez synů zemřelého užívati má všeho zboží a statků otcových tak a týmž právem jako syn (I. Zdisl. B. 47 = 1322). Když sú sestry všeckny vdány a věnem odbyty, tehdy po bratru nápadu nemají, leč by přátel mužského pohlaví nebylo a jestliže by o statku žádného zřízení neučinil. Jsú-li synové, tehdy vedle práva dcera děditi nemóže, dokudž jsú bratřie její živi. (II. Nic. B. 2 = 1397.) — Soror fratribus existentibus pro hereditate citare non potest fratres, quia non hereditat fratribus existentibus. (Off. 128.) — Dcery a sestry neodbyté a nevdané, ty dědičky po otci, bratru anebo strýci nedielném, když dědicóv mužského pohlaví nemají, zuostaňte. (I. Hyndr. B. 1 = 1497, ZZemské 1500.) — V právě českém někdy dcera také dědí. (Všeh. IV. 6.)

(*Ross.*) Ožo smerd umreť bez dětí, to zadnica knjažju; ože buduť u nego dščery doma, to dajati časť na nja; aže li buduť za mužmi, to ne dati časti. A iže v bojarech, to za knjazja zadnica ne ideť; no ože ne budeť synov, a dščery vozmuť. (PR. II. 103, 104.) Kotoroj čelověk umreť bez duchovnyja gramoty a ne budeť u nego syna: ino statok ves i zemlju vzjati dočeri;

a ne budeť u nego dočeri, ino vzjati bližnemu ot jego rodu (Sud. 1550).

(*Serb.*) Kda umrě vlastělin, koň dobry i oružje da se daje caru, a svita velika biserna i zlati pojas da ima syn-mu. Ako li ne ima syna, no ima dъščer, da jest tom-zi volna dъščii, i prodati ili otdati svobodno. (Stef. 47.) Ako koj otac ostane bez mužske djece a ostane jedno ili više ženske djece, to-se ima onda na nich podieliti kako otčinstvo tako i djetinstvo, koje njichovome otcu pripada; samo oružje ima se ostaviti najbližoj mužskoj glavi. (Zak. Crn. 1855 § 53.)

Decima episcopalis.

(*Boh.*) Sicut primo episcopo (Detmaro) constitutum erat, pro decimatione duos messis acervos dabant. (Cosm.) Dux Boleslaus episcopo Adalberto decimas congregandi licentiam dedit. (992.) — Occardus ep. constituit, ut pro decimatione unusquisque, qui de suo pheodo vel allodio araturam haberet, duos modios, unum tritici et alterum avenae, episcopo solveret (Cosm.)

(*Polon.*) Cmetones et incolae villarum R. et. P. excommunicati fuerunt pro eo, quod decimam more primae(vo) in campis episcopo solvere recusabant, poscentes, ut pro decima eadem fertones usualis et currentis monetae recipere dignaremur. — Super solutione decimae campestris de araturis eorundem cmetonum talem concordiam fecimus, quod ipsi cmetones seu coloni de quolibet manso singulis annis episcopo ratione decimae per 8 scotos gr. boem., 1 mensuram tritici et 1 m. siliginis dare teneantur. Praedictas mensuras curribus in castrum episcopi deducant 1346. (Tyniec.)

Viz heslo *Biskopovnica.*

Decimatio sex denariorum.

In Moravia de urbibus R., Z. et B. decimationem, quae sex denariis ab uno quoque solvitur, Brecislaus ecclesiae Boleslav. confert. Addidimus decimationem, quae pertinet ad urbem Č., quae sex denariis solvitur. 1052. (Reg. I.).

Viz heslo *Šestné.*

Defensio = obrana.

(*Boh.*) Quando quis citat et aliquis ponit defensionem dicens, citatum ibi nichil habere, allegans hereditates, de quibus

citatur, fore suas (Off. 175). Si defensio fuerit posita nomine orphanorum (Ib. 175).

Delentionales = zámazné, výmazné.

I. Při berni.

(*Boh.*) Berna de qualibet hereditate 32 gr. et unum delentionales (Urb. 1390). — De berna solvunt de qualibet terra $^1/_2$ sex. cum 2 gr. et delentionales 1 gr. (Urb. 1390). Quilibet laneus de berna solvit 32 gr. et unum gr. delentionales. (Urb. 1390.) — Cum collecta colligitur generalis, notarius ecclesiae de jure delentionales tollet. — Quilibet dictorum hominum de area sua nobis pro berna dare debet unum grossum et duos parvos delentionales. — Quilibet laneus pro censu dimidiam marcam solvet et duos denarios delentionales nostro notario. — Quaelibet hereditas solvit pro fumalibus per 6 parvos et pro delentionalibus i. e. vymazného, per 2 parvos. (Urb. Břevnov 1406.)

2. Při dskách.

Delentionales et Videre tabulas sunt protonotarii. — Smazné a ve dskách ohledání, to jde na písaře. (Off. 163).

Desjatina, Десятина = decimae.

I. Církevní dávka.

(*Ross.*) Kněz-že Andrej u Volodimeri založi cerkov kamjanu S. Bogorodici i daje ji mnogo imenija i svobody kupelnyja i s daňmi i sela lepšaja i desjatiny v staděch svojich i torg desjaty. (Ypat.)

(*Croat.*) Ka-godi bratščina dili zbor me(d)ju sobu, držana je desetinú na puni (Vin. 3). — Zakon je za desetinu, da ju skupe na vrime i dadu kad joj je red; tko-li bi je ne da na vrime, za to je osud 5 libar i desetinu da li da (Polj. 8.) Vojvoda Poljički da nima nijedan danak davati, otlože desetinu; od toga-j nemože se sprostiti (Ib. 14).

I.I Dávka zeměpanská.

(*Serb.*) Da-si chodite bez vsake desětčine i bez nike-re inije danije (Mon. 28). Ordinemo, che sempre mai li giudici con il consiglio debbono poner dacia et desetina per dovana de possession (Budua).

Desetak, Десетакъ = decimae.

(*Serb.*) Da svobodno chodite (kupci Dubrovački) u mojej zemlji, da vi ně desetka nikoga-re (Mon. 30). — Davše desetak od

soli, a potola da-si gredu skrozě moju zemlju svobodno (Ib. 46). — I tako-j' ot tej zemlje uzesmo d e s e t a k (Ib. 264).

Desky = tabulae.

(*Boh.*) U jednej sú d e s k y pravdodatné (RZel). Slova ta psána jsú v knihách zákona Mojžíšova; ta tři přikázanie byla sú psána spolu na jedné d s c e a druhých sedm na druhé (Hus.).

Deska za starověku znamenala tak jako znamená podnes, tabulku dřevěnou, jaké se ze pně neb kmenu vyřezují. V tomto rozumu jest synonymem slova „kniha" (viz heslo K n i h a). Na desky takové psána jsou u starých Slovanů zákonná ustanovení neboli pravidla právní. Užívání tabul k takovéto potřebě prastaré jest. Israelité užívali desk kamenných, Římané desk kovových (Tullius leges de contractibus et delictis ad curias tulit; erant autem numero omnino quinquaginta. Tarquinius leges a Tullio contractibus latas super omnes sustulit et ne tabulas quidem, in quibus erant scriptae, reliquit, sed has quoque ex foro summoveri jussas delevit.) Známé leges XII (prvotně X) tabularum pocházely z r. 452—450. před Kr. Připevněny byly na řečništi in foro, jak svědčí Ovid: Poena metusque aberant, nec verba minacia fixo aere legebantur. (Met. I. 92.) Ze středověku máme verš u Venantia Fortunata: Barbara fraxineis pingatur runa tabellis.

Viz hesla *Doska, Dsky, Knihy.*

Děd, dědo, Дѣдъ = avus.

(*Serb.*) Kako vy je držal děd i otec-mi (Mon.).

Slovo všem Slovanům od starověku obvyklé (česky děd, srbsky ded, djed, bulh. dêdo, arnaut. did. Odtud adj. děden = dědný, stol oten i děden), dědina = jmění rodové, dědic = majetník rodového jmění, dědictví dědické = jmění rodové, dědictví dědičné = majetek po předkovi pozůstalý. Turci říkají dědovi dédé, kteréžto slovo přijali buď z arabštiny, kdež zní „džédd" a babička „džéddé", anebo z bulharštiny (dêdo, djado).

Dalemil napsal o praotci Čechovi: I bra se Čech lesem do lesa, d ě d k y své na plecjú nesa, což zde znamená obrazy dědův, praotcův, nikoli dietky.

Dědic = heres, dominus.

(*Boh*) Praedictas villas ad majorem censum locare nequivimus propter incolas ipsarum villarum, qui se heredes, quod proprio vocabulo d e d i c z dicitur, affirmabant. 1295 (Reg. II.). — Když král žaluje na koho, že mu loviště opustil — tehda král postihni svědky svými, d ě d i c i, služebníky (Rožm. 115). — Rex cum baronibus invenerunt, quod homines hereditarii i. e. d ě d i c i, villae Stadicz ab omni solutione census liberi essent . . . — Praedium quod more terrae nostrae duo rustici d ě d i n jure possederant 1208 (Reg. I.). — Druzí jsu d ě d i c i statku toho, kterýž kúpí neb právem dobudú (Tov. 145). — Kterýžto vojevůdce s pomocí a radou dobrou jednoho sedláka, d ě d i c e ze vsi Obory nedaleko

Bechyně, dobyl Bechyně i učinil za téhož sedláka přímluvu k direktorům, aby ho spolu s manželkou, s dětmi a s statkem jeho za svobodníka vyhlásili (Skála). — Patronové zemští slovou dědici čeští t. j. páni a vlastníci. — Wenceslaus secundus Dei gracia, Otakari regis filius quondam, dominus et heres regni Boemie (legenda okolo krále na koni jedoucího na Chebské pečeti ze dne 24. října 1291. Čel. II.). — Sigmund — das wir als ein erbe u. anwart der cron zu Behem . . . 1427. Sigmund der crone czu Behem wegen, der wir rechter u. naturlicher erbe u. nachfolger sîn. (Čel.) Heres apud antiquos pro domino ponebatur (Festus).

Jménem dědicóv ve dskách netoliko synové se mienie, ale také vnuci i pravnuci a tak níže. A netoliko bratřie jménem dědicóv se mienie, ale i strýci a obojích bratří, totižto i strýcóv i jich dětí děti. Ale to vše má rozumieno býti o nedielných. Ještě pod jménem dědicóv i dědičky se zavierají, neb v právě českém někdy také dcera dědí (Všeh. IV. 6). Když bratřie nebo strýci jsú sebe dielni, tu se jménem dědicóv ani bratřie nezavierají, ani strýci, poněvadž ani vnuci ani synové, když by byli odděleni, jmenem dědicóv rozumieni a zavřieni nemohú býti (Ib.).

(*Mor.*) Dědici statku toho, kterýž kúpí neb právem dobudú a vysúdí (Tov. 145).

Viz heslo Didić.

V knize Tovačovské výraz „dědic“ poprvé se plichtí s nástupcem v dědictvě ve smyslu něm. „erbe“ (dědici neb erbi. Tov. 145).

Dědictvo = patrimonium.

(*Boh.*) Póvod řekl poslóm: „Slyšta komorníky, že mi sě je škoda stala od M. z D. plenem (nebo výbojem nebo tiemto nárokem), z niež škody sem jej pohonil ku Pražskému úřadu, na mej zástavnej dědině.“ Tehda pohnaný k tomu otpověděl a řka: „Jeho je zástava, a mé jest dědictvo; což sem učinil, to sem učinil na mém dědictví, což mimo jeho zástavu zbývá mého úroka na tej dědině, nebo mého práva.“ Tehda póvod řekl: „Vztiež kmety, s právem-li mi Bóh pomohl, že odpověděl: „na svém dědictvie učinil“ (Rožm. 166, 167).

Rozeznávalo se v Čechách vícero druhů dědictva: Dědictvo dědické, dědictvo poslúpné, zástavné, svobodné, přínosné, manské, královské, duchovní, kostelní, zádušné, panské, vládycké, městské, vesnické. (Všeh.)

Dědina, Дѣдина = patrimonium, fundus aviticus.

(*Boh.*) Kegdy sě vadíta rodná bratry, rodná bratry o dědiny otné. Se, bratroma rozřěšitě pravdu, ja-že vadíta sě o dědiny otné mezju sobú. — Směríta se tako o dědiny: Buděta im obá vjedno vlásti (RZel.). — Dedit Otakarus ecclesiae Ossek. praedium suum in H., quod more terrae Boemiae duo rustici dědin jure possederant (T. 208 Reg. I.). — Ti k dědině Vlastislav majú. Dajž Postoloprty k dědině. Ot Sázavy až do Moravy své dědiny měl Slavník (Dal.). — Či sem byl v čem právo mina, že pro mne kto zbyl dědiny bez práva nebo bez viny? (Alex 310—315.) Nebo by už na tej době, jakož mu třěba po sobě bieše ostaviti hlavu, svéj dědině na opravu (Ib. 90—94).

O dědinách. O zpravcu dědin. O dědině k dědině zemským právem svědectvie. O purkretní dědinu svědectvie. S králem neb s královú o dědinu svědectvie (Rožm. 140 a 100). — Z dědiny uvázánie troj póhon; z ssutie dědiny z přívuzenstva troj póhon; z vyplacenie dědin troj póhon; z purkretné dědiny troj póhon; z dědiny otpierajúc paní věna, troj póhon (Ib. 116—122). Ze vzoránie dědiny jeden póhon; právo voda. (Ib. 95). Tehda pohnaný proti tomu: A já té dědiny sobě nedědi, ale drži ji k zástavě (Ib. 190). — Když sě pohoniec ze škody, by na dědině učinil, a když sě obá súpeře budeta držeti dědiny té, a řka: „To je dědina má; ač jsem co nebo což sem učinil, to sem učinil na svej dědiné, že to dědina má takáto"; tehda když sě oba vdáta, tehda sě právem oba dědiny držita... tehda pohnaný ze škody nebude otpoviedati, že se dědiny drží (Ib. 168). Pakli sě oba držita dědiny před posly, že oba vzývata svú dědinu a nevdáta sě na tej dědině: tehda právo o dědinu beze všeho póhonu svědky vésti (Ib. 170). — Přiece se o dědinu, když se oba súpeře dědiny držita: tehda nemóž se vdáti k malému úřadu, proto že sě nelzě o dědinu súditi před menšiem úřadem (Ib. 189). — Tito dvorové s tú dědinú, což k těm dvoróm slušie, pro něž sem pohonil, to je dědina má poslúpná (Ib. 190). — Když dvory ukazuje, a dědiny nic, a s obého žalováno, tehda je dědinu propřel. Pakli na dědině stál a v dvořiech nebyl, tehda dvory propřel (Ib. 194). — Že má jedno dědinu a statka nemá (Ib. 128).

Pro hereditatibus est officium baronum (Off. 131).

(*Mor.*) Nemohlo-li by to na dědinách stačiti k odhadu (Tov. 121).

(*Serb.*) Obnosich svoju dědinu. Obnovivšu otčinu dědinu. Dědině naše zemlje (Mon. 4. 38.).

(*Polon.*) In Sidzina quatuor surowice et duae tabernae et zamar de una quaque sartagine et dedina. (Tyn. 1105, 1275.) — Bernardus actor contumax cum intercessore contra Sobeczonem pro dzedzina (1398 Krak. Helcel II. 65.) Staszek Wocechowi dal dzien pirwe, drugy, trzecy ku rozdzelenu tey dzedzine, a on k tomu nebyl (Pozn.) — Eine nebenschar (excrescentia), welche drei grosse hufen enthalte, aber nach polnischem recht nur für eine zezyna gerechnet werden solle (Tzschoppe 175).

KRožm. v § 236 mluví o vládykách „nedědinných," t. j. o takových co neměli na dědinách, z čehož jde, že kteří na dědinách měli, sluli „dědinní."

Dědinná léta = anni praescriptionis.

(*Boh.*) Když koho držie ve dskách v póhoniech proto aby on jeho nepohonil, až by léta dědinná minula, ale jehož držie ve dskách, ten rci: „Proto mne pohoní i ve dskách držie, abych jeho nepohonil z své dědiny, v níž mi sě jest uvázal, až by dědinná léta prošla; a já chci jej sehnati z dědiny, aby léta neprošla etc." (Rožm. 67). Ktož kúpí kobylé pole, právo má dědinných let za opravec nepropustiti; proto zdali by mu bránili kobylého pole, aby mu zpravce zpravili (Ib.). Pakli by dřéve nebylo kobylé pole a kobyly chodily dědinná léta, a ty kúpil s kobylím polem, již je prodržal kobylé pole (Ib.) — Tehdá proto kobylé pole bude jmieti, že je okolní súsěd nebránil za časa a za opravec kobylého pole i za let, a v tom sě dokládá desk zemských, že je léta vydržal tři nebo dědinná (Ib.). Kdyžby kto svú dědinu komu v penězìech zastavil a chtěl zasě vyplatiti: má to učiniti do tří let a do osmnadste nedělí; pakli zamešká tři léta a osmnadste nedělí, tehdy již z těch dědin nemóž pohoniti, neb jest léta propustil (RPZ. 72.) Qui permittit annos hereditarios transire, de eadem hereditate citare non debet, quia citatus extenuit annos. Kdo přepustí léta dědinám přejíti a minúti, z těch dědin nemóž pohoniti, nebo pohnaný léta vydržal. (Off. 135)

(*Litv.*) Iz obyčaja práva staroho tak byvalo: Chto prodal dědictvo komu, imèl jego boroniti ot nagabanja tri leta i trí měsjaci. (Stat. 1529 . . .)

Výrazem „Dědinná léta" rozuměli prvotně onu dobu, která byla potřebná, aby se v ní vykonal a dokonal pravidelný tehdá oběh rolního hospodárstva (t. j. hospodárstva na dědinách) na tři obory neboli na tři zvůry (jař, ozim, úhor) spravovaného. Doba ta zavírala se ve třech letech a osmnácti nedělích po sobě jdoucích. Kdo dědinu držel po tři leta a 18 nedělí, vzdělávaje a užívaje jí, aniž vlastní pán její čeho proti tomu měl nebo toho zbraňoval, ten se stal vlastníkem a pánem na ní sám, že jest „léta vydržal tři nebo dědinná." (Slov. Právo 1863 64.)

Viz heslo *Dawność.*

Dědinné právo = obligatio villana.

(*Mor.*) Má kázati p r á v o d ě d i n n é uručiti lidmi v té dědině; pakliby jich neměl, ale muož zaň ten fojt slíbiti, jakožto poklončí; pakliby nechtěl slíbiti aneb rukojmí nepostavil, má vsazen býti ten člověk, až d ě d i n n é p r á v o uručí. A' d ě d i n n é p r á v o jest to, že do dvú nedělí trvá to rukojemstvie, a v těch dvú nedělích cožkolivěk povinovat jest pánu, a co sirotčieho i komu jinému v dědině, a vina se jemu dá, zpraviti má (Tov. 192).

Dědinník = possessor dědin.

(*Boh.*) Žádnému měščeninu, žádnému d ě d i n n í k u, sedláku žádnému nic nemá ve dsky (veliké) kladeno býti; neb jest jim kupovánie zboží svobodných zapovědieno. Sedláci pak a dědinníci a měščané jiní, ti mohú pánóm neb zemanóm dědictvie svá svobodně ve dsky klásti (Vš. IV. 5, IV. 10, VI. 23). — Malé dsky jsú pro chudé zemany, pro d ě d i n n í k y a i jiné všecky lidi chudé, aby ti také mohli statky své malé dskami menšími tak dobře jako bohatí zbožie svá dskami velikými . . opatřovati. (Vš. VI. 32. a VIII. 2.) JMst. Král. k tomu své povolení dáti ráčil, aby d ě d i n n í c i, svobodníci a nápravníci statky své osobám z stavuov, též i sami sobě prodávati a kupovati vůli měli a od nich do desk zemských aby tomu komuž prodají, bez další relací též jíti a kladeno býti mohlo. A tolikéž JMst. jakož i předešle všecku vrchnost na týchž d ě d i n n i c í c h sobě pozuostavovati ráčí (ZZ. 1564. E. 12).

D ě d i n n í c i das seindt leut in landt, die aigen frey feldtgebäu in der landtafl haben, und seint nit edelleut noch burger, auch nit bauren; seint niemant denn dem künig underthan. (Štěrba.) — D ě d i n n í c i, das seindt etliche leuth im landt, die aigene höfe und feldt haben, die ihnen auch in der landtafel verschryben sein; vnd seyn niemandt zinsbar vnd haben keinen herrn dan den kunig vnd gehören in keinen stand.

(Voc. Ol. Brandl.) — Sein solche landesinwohner, welche unter keinem stande begriffen, doch aigene und ohne mittel unter Uns liegende höfe, gründe und feldgebäu haben (ZZ. 1627; I. 5.).

Děditi = hereditare.

(*Boh.*) „Já té dědiny sobě n e d ě d i, ale drži ji k zástavě." (Rožm. 190.) Sestra, dokud bratřie živi sú, z dědictvie pohoniti nemá; neb n e d ě d í dosud, dokud bratr živ jest. (Off. 128.) Mnich za práva nemóž d ě d i t i ani kterého práva má, kromě do života plat obdržeti (monachus non potest jus hereditarium petere, sed ad vitam dumtaxat etc.). (Ib. 129).

Děkování = dimissio tutoris.

(*Boh.*) Poručník, když sirotku dědictvie jeho otcovského postúpí a jemu počet spravedlivý učině, zbožie jej jeho skutečně zmocní, tehdy a prvé nic má sirotek, statek svój i léta spravedlivá maje, poručníku svému z poručenstvie d ě k o v a t i (Všeh. VI. 25.).

Dělení = divisio patrimonii.

(*Sorab.*) 1071 liber homo Bor vocitatus, natione Sclavus in provincia Nisanen... in concambium datae sunt Boroni et filiis ejus 10 villae, ea conditione ut ipse pater quamdiu viveret, his 10 villis sine omni servitio potestative potiretur, post mortem vero suam superstites filii easdem villas a e q u e inter se dividerent, et si alter eorum obiret, hereditas illius in his villis ad alium non rediret, ambobus vero mortius episcopus Misn. potestatem inde haberet faciendi quod vellet. (Köhler 1851, Meiss. Stiftgsbuch).

(*Siles.*) Hic Bogwalus Boemus, qui servivit duci Boleslao antiquo (r. 1175), genuit tres filios. Hi tres viri defuncto patre d i v i s e r u n t inter se sortem in Brucalis i n t r e s p a r t e s, ita dumtaxat, ut quisque eorum obtineret ibidem tertiam partem (Henr.)

V rumunštině d ě l ъ znamená díly při dělení vesnic přikázané, díly dva, tři, čtyři, ano i více, ale vždy rovné a stejné. U Malorusů díl mezi bratry také slove dělъ, a to rovnyj dělъ. Oppositum dělby jest držení společné nebo pospolitoju rukoju (Plč.)

Diel, Dzial = pars bonorum.

(*Boh.*) Brecislaus I. Moraviae regnum inter filios suos dividens, partem (orientalem) Wratislao, partem alteram Conrado et Ottoni dederat (Cos. 1037). — Wratislaus II. Moraviae regnum inter fratres suos dividit, dans Ottoni orientalem plagam, occidentalem Conrado. (Cosm.) — Spytigneus a patre (Bracislav I.) sibi

concessam Zatec habuerat provinciam. — Jaromír Hradecko držieše. Jaromírovi — Hradecko za diel jmieti. (Dal.) Vladislaus I. fratri suo Soběslav dedit civitatem Zatec cum omni ad eam pertinente provincia. (Cosm. 1111.) — Vladislaus I. dat fratri suo Sobeslao civitatem Gradec et totam circa adjacentem cum quatuor castellis provinciam (Cosm. 1115). — Borivoj II. dat fratri Wladislao dimidiam sui ducatus partem, quae sita ultra fluvium Labe tendit ad aquilonem. (Cosm. 1117.) — Sobeslaus II. Udalrico — cui castrum Gradec ultra Albim cum suis appendiciis in beneficium tribuitur (Vinc. 1154). Theobaldus filius olim Theobaldi ducis, qui de permissione ducis Friderici (1173—89) per quartam partem Boemiae tenuit principatum (Chron. Sil.) — 1207 Theobaldus dux Caslavensis, Chrudimensis et Wratislaviensis (Reg. I.).

(*Mor.*) Otec syna žádného, když vuole jeho není, nemuož odděliti od sebe a jiných synóv. Než jestliže syn který na otci dílu požádá, otec s radú přátelskú má mu díl dáti. Což dá pak tomu synu, to již díl jeho jest a již s otcem ani s bratry, by pak i otec umřel, viec dílu nemá. (Tov. 151.) — Jestliže by bratr na bratru dílu žádal, ten jemu má dán býti, a starší má děliti a mladší voliti (Ib. 147). — Sestrám má býti věno hned jmenováno a v tom všickni dílové mají až do vdání jich škodovati. Dadí-li jí bratři díl, ona přijmúc díl, dá komu chce (Ib. 148).

Diel nebo rozdiel jest netoliko příbuzných přátel, ale i jiných lidí mezi sebú čiemž koli nedielných, jedněch od druhých dědinami, platy, listy, majestáty nebo hotovými peniezi konečné oddělenie (Všeh. VI. 1).

(*Polon.*) B. — terminis astitit; obtinuit divisionem hereditatis, dzial, in hereditate L. super fratres suos. (Pyzdr. 1390.) I. evasit S. et V. sorores, pro divisione hereditaria dzal. (Brzesć 1401). Yako prawe wemy, esz Mscziwoj cum uxore O. dzerzi silą mocą to co dzalem y lozem sze dostalo Swatohne, zene Andreae. (Ulan. 1397.)

Viz heslo *Dio.*

Dzielnica.

1. Pars hereditatis.

(*Polon.*) Disponit terminum pro divisione seu pro dzelnicza (Sieradz 1386). Dobec recognovit se a patre suo 19 marcas ultimas et residuas ratione sortis hereditariae, vulg. dzelnica, recepisse (Krak. 1399).

Swadczą iž Oszyoszce Dobeslaw zaplacil posagem jejé dzelnicą 1397 (Kośc). Jako prawe Maczek byl dzielen swym oćcem, niž Marcin dobyl na jego occu dzelnicze (Sier. 1392). Staszek dal Petraszowi na dzielnica 50 grzywen groszí (1399 Sier.).

(*Litv.*) Jestli by kotoryi prirožony brat, abo djadko, abo kotoryj by kolvek z rodu utek' do zemlji neprijatelskoje: togdy delnica jego spadyvajeť na nas Gospodara a bližni žádny k tomu ničoho nemajeť. A jestli by též chotja syn vlasny byl u odděle ot otca i utek' do zemlji neprijatelskoje: tohda jego delnica nespadyvajeť na otca ani na bratju, ale tolko na nas Gospodara (Stat. I. 4).

2. Pars laboris publici.

(*Litv.*) A takož gdě kotoryi mosty moščivali za djadju našego: tut by i nyně každy i svoju dělnicu zamostili a zadělali, kak nadobě. A na čijej dělnici škoda sja stanet, koň sja obrazit, nogu izlomit: tomu platiti. (Sud. Kaz. 23.) Obyčaj mosty staryje popravljati a tamže na tych starych mostech delnici svojí znovu budovati. (Stat. I. 22.)

Děti = liberi.

(*Boh.*) I umrě-li glava čelědina, děti vsě tu zbožiem vjedno vladú, vladyku si z roda vyberúce (RZel.).

Ještě podnes srbské slovo djetić znamená mužštiny v domě, ne děti. Nema djetićah kod kuće, kažu žene, kad neima ljudi kod kuće. (Vuk). I žene gdekoja djetića u kući, svekra ili djevera, zovu gospodinem. (Id.)

Dětskyj, Дѣтьскьі = officialis, ministerialis.

(*Ross.*) Železnogo platiti 40 kun a mečniku 5 kun a pol grivny děťskomu (PR. II. 82). Aže bratja roztjažjuť-sja pered knjazem o zadnicju, děťskyi iděť ich dělit: to tomu vzjati grivna kun (Ib. 100).

Aže budeť Rusinu platiti Nemčinu, a ne vzchočet platiti: toť Nemčinu prositi dětskogo u tivuna. Aže dasť najem dětkomu, a ne ispravit za 10 dni tovara u Rusina, toť dati jemu na sobě poruka (Smol. 14). Rusinu ne staviti dětskogo na Němčina . . . tako Latinskomu na Rusina ne staviti biriča v Rizě (Ib. 23). Aže budeť Smolnjaninu Nemčič dlžeň v Rizě, praviti jemu, pojemši dětskije, u sudě. Tot-li dětskyi ne izpraviť, vozma mzdu, pristaviti naň drugogo (Rjad. Smol. 16.)

(*Litv.*) Super subditos principum, baronum, nobilium et boyarorum ministeriales, alias dzecske, non dabimus, nisi prius a domino, cujus subditus fecerit injuriam, justitia fuerit postulata; qui si termino certo eandem facere renuerit: extunc noster ministerialis est dirigendus et reus, qui poenam meruerit, illam domino suo, et non alteri, sit adstrictus (1457, Cod. dipl. Pol.) A takož na podanyje knjažat... děckych ne damy, oli-ž by pervěj ot pana, kotoromuž tot poddan, kotoryj krivdu učinil, pravda požadana byla. (Ib.) Pakli budeť někotoryi otvoditi, ino nam dati děckoho (Sud. Kaz. 10).

Děckovanje, Дѣцкованie = taxa.

(*Litv.*) K tomu ustavljajem vižu i deckomu našemu vižovoho i deckovanja rubl. — Jestli by viži i deckyje naši... nigde na deckovanje ani na vižovoje buduči vzjati, vižom i deckym z mesta nejechali: tohdy jim majet byti plačono vižovoho i deckovanja polovina. Nižli kotoroho deckoho my... pošlem na otpravu penezej, tym deckovanja ot koždoho rublja po desjati grošej (Stat. VI. 34).

Děvojstva otjetie — defloratio virginis.

(*Boh.*) Z děvojstva otjetie — trój póhon. Opoviedati právo z podavenie ženy, z únosby, z děvojstva otjetie. Ale z děvojstva otjetie, nebo z ženy podavenie, toho nemóž opoviedati poslem, ledno žena sama opověz svú hanbu (Rožm. 111, 148).

Viz heslo *Podavenie.*

Didić = nobilis.

(*Croat.*) Vlastele i didići svi kupno přijaše i uzakoniše: Tko bi se godir našao, ali vlastelin ali didić, ali redovnik, ali ini čovik (Polj. 91). Učiniše Poličane po četiri vlastele i četiri didiće za tri misece, nakon tri misece da se druzi promine (Ib. 19). I prijaše Polica, da četiri vlastele i deset didić, da ka-koli tužba prid te sudce dochodi (Ib. 15). I prijaše Poličane svi jedinno i zapovidaše svim plemenitim vlastelem i didićem i kmetićem i vlašićem etc. (Ib. 17). Plemeniti vlasteli i plemeniti didići na stanku skladno učiniše etc. (Ib. 91 Jagić).

Viz heslo *Dědic.*

Didinstvo = hereditas.

(*Croat.*) Jest trinajest samo uzroka, za koje otac može po

duši uiliti svoje sinove od baščine. Ovo su uzroci, za koje roditelji mogu zakratiti didinstvo ili parćiju svomu porodu. (Pol. 49 Jagić).

Viz heslo *Dědictvo.*

Dikaja vira.

Viz heslo *Vira*

Dílčí list = litterae divisionis.

(*Mor.*) Neb o to po mém otci s mým bratem nikdy dílen nejsem; chci to dovesti dílčím listem. (Póh. Ol. 1412) — Poněvadž bratří mladší díly své podle ceduli dílčích položené mají (Brandl, Gloss).

Dio = pars hereditatis.

(*Croat.*) Ono-j ča je on osobito našao i dobio ili pribavio posli dila, s kim dio ima u plemenščini, ali je jedan ali jich veće, to je nemu slobodno (Pol. 74). Ako-li sta oba po jednako bližna ali bi ich veće bilo, ki mu su jednako blizu: tada imaju ovakoj i na oni dio iskupiti, kakono i svoju plemenščinu dile. (Ib. 79.) Ako bi komu bio dio gaja osobit ali oddilen od inoga sela, ali ako bi vas gaj razdilen meu sobom na veće ali na mane dilov; toj se razumi etc. (Ib. 97).

Viz heslo *Diel.*

Dionica = divisionis pars.

(*Croat.*) Ako-li tko choće učiniti novu kolovaju, gdi nije prvo bila: ako je na negovi dionici osobiti, tada je volan na svomu graditi. (Polj. 171).

Dionici = partitores.

(*Croat.*) Nu li je meu bratjom ali inom družinom vervitjom ter bi chotio činiti kolovaju, a ini koji dionici ustavlaju ali opovidaju, da je i nim dio: tada ne more mu to-j biti samomu, brez inich kich onde tiče dio. (Pol. 171). Ako bi dionici od sela svi se stavši i dogovorili se obćeno zajedno: tako bi mogli učiniti u svomu selu ča im drago, odlože grad ali nove carine etc. (Ib. 100). Bratja ali ini dionici, dokle se godir ne razdile, tada im je sve zajedno i dobro i zlo, i korist i ščeta, i duzi, komu su dužni, i tko je nim dužan (Ib. 31).

Disbrigator = zpravce.

(*Boh.*) Pater commissarius in hereditatibus orphanorum dotare non potest; posset etiam dotare, sed dotalicium non tenet, nisi poneret disbrigatores (Off. 179).

Viz heslo *Zpravce.*

Dlaň = palma.

(*Boh.*) Čtyry prsty vedle sebe položené, ta širokost slula dlaň.

Dluh, Dolg, Dlg, Dug, Долгъ, Длгъ, Дугъ.

1. *Debitum.*

(*Ross.*) O dolzě: Ašče kto mnogym dolžen budet, a prišed gost iz inogo goroda, ili cjužozemec, a nevědaja zapustit zaň tovar, a opjat načnet nedati gostju kun, a pervii dolžnici zapirati jemu začnut, nedadući kun: to vesti ja na torg i prodati i otdati-že pervoje gostevi kuny. (PR. II. 51.)

(*Litv.*) Meščane i poddanyje naši o dolhy svoji nemajut seljan našich ani též čijich inych, duchovnych i svetskych, v meste na torhu zapovedati, ale o tyje dolhy s vinovatymi u panov jich ... (Stat. XII. 11.)

(*Polon.*) Jako mi winowat 11 marcas dlugu. Jako sem neslubil M-owi zaplaczić mego brata dlugk. 1389, 1393 (Pozn.)

(*Boh.*) Z dluha z kakéhož kolivěk, což méně lotem desieti hřiven — jeden póhon; právo svědky vésti. Z dluha kakéhož kolivěk, což viece desieti hřiven jedniem grošem — trój póhon; právo svědky (Rožm. 96, 123). Když otžalujú z dluha, an otpovie, že sě pozná v něčem a za ostatek práva prosi: tehda v nemž se poznal, to polož (Ib. 201). — Měščěnín, když koho viní z dluha, že přijal na sě za koho zeměnín, že vstúpil platiti základa etc. (Ib. 203). Měščenin když viní z dluhu za kúpiu, nebo za ztravu, že jemu samému věřil, zač kolivěk dlužen, že u neho vzal nebo bral cožkolivěk: právo sirotčie (Ib. 206). Když sirotek otpoviedá za otcóv dluh, že die: „ani vědě ani mi přikázal platiti:“ tehda jemuž vinu dávajú, ten otpřisežie sě sám svú rukú (Id. 211.) — Pro debito majori. — Pro debito fidejussorio majori. — Pro debito dotali fidejussorio majori trina citatio (Off. 1. 2. 3.) Judaeus pro X citat una citatione, pro majori decem ad litteras citat trina citatione (Off. 24).

(*Croat.*) Da bratja ali ini dionici, dokle se godir ne razdile, tada im je sve zajedno, i dobro i zlo, i korist i šćeta, i duzi komu su dužni i tko je nim dužan. (Polj. 31.) — Tko bi komu u blago dužan, ili je malo ili vele, nima se niktor samosegom plaćati (Ib. 134). Toj se razumi tako iz krve, tako iz duga, tako

iz svake ine stvare. Nigdo-re nemozi prositi duga učinena za dvor volja nijednoga dvorskoga officiala od sele naprid, ako ga ne pita meju izšastjem iz toga oficia meju letom (Vin. 63).

Slovo „dolg“ (Χρέος, debitum, schuld), jehož užívají Rusové, nejblíže souvisí s gotským dulgs; zná je již Ulfilas, jenž řecké χρεοφειλέτης jednak překládá „dulgis-skula“, podruhé „faihu-skula“. Ostatní Germanové slova „dulgs“ neznají. Z toho jde, že Gothové přejali je od severních Slovanů, s nimiž, jak víme, hlavně obchodovali, tak že jim pojem „dluhu“ co debitum jistě byl povědom. Grimm spojuje gotské dulg se staroněm. tolk = vulnus, livor, hlavně proto, že Anglosasi „ránu“ označují slovem dolg neboli dolh, též i Frisové. Ale staroněm. tolk souvisí se slovanským tluk (tluku, tlouci, tlouk) t. j. ránu dáti, bíti.

2. *Obligatio ex delicto.*

(*Serb.*) Koji dlg bude medju mojimi ludmi i medju Dubročani, da se ispravi s pravinom po staromu zakonu (M. 45). Ašče su otroci, da se sudet před svojimi gospodari za svoje dlgově, a za carevě da gredut před sudije: Za krv, za vraždu, za tati, za chusarě i za prějem ljudskyi (Stef. 103). Kto pozove krivca před sudije, pozvav, a ne poide na sud, no sědi doma: ono-zij koji jest pozvan, te-zi da jest prost ot toga-zij dlga, za koj je byl pozvan. (Ib. 89.) Ako Bošnanin niti u Dubrovčanina za konja, a on bude ukraden, a pravi Dubrovčanin: „Moj je koň vlašči“, volja přiseže samošest: čist duoga da bude. (M. 120.)

Dobrá vóle = cessio.

(*Mor.*) Dobrá vóle má dělána býti listem otevřeným na pergaméně s pečetmi šesti dobrých lidí, panóv neb z rytířstva, neb sic by dobrá vóle mocna nebyla, a s jistcovú sedmú pečetí (Tov. 180). Da einer dem andern erbgründe o. sonst ein andere gerechtigkeit mittels der landtafel oder eines briefes, dobrá vůle genannt, abtreten u. übergeben würde ... (VLO. 1627).

Dobro = bonum, fundus.

(*Polon.*) Co ranil M. Jakuba, to go ranil na svem dobrze 1397 (Pozn.) Co ranil Jakusz Martinum, to uczinil, iž jachal na jego dobro i bral mocą jego bydlo 1389 (Pozn.) Paní zastawila swe dobro i kúpila trzecią cześc Kuropatnik 1389 (Pozn.)

(*Croat.*) Pod izgublenije svega svoga dobra, da mu se obrne u obćinu gibuće, a plemenščina bližnemu. (Polj. 88.)

Dobrota = arbitrium.

(*Mor.*) Přišel se mnú na páně Puščina člověka na dobrotu o hranice a o staré cesty, a tu ten člověk položil nám rok. (Půh. Olom. 1412.)

Dobryje ljudi, Добры люди = boni viri.

(*Ross.*) Kotoroje orudje dokončano buděť v Smolscě meži Rusi a meži Nemci pered sudjami ili dobrymi ljudmi, bolje togo ne počinati v Rizě (Smol. 36). — Pro sej mir trudili-sja dobryi ljudje (Ib. Úvod). — Kto kupit na torgu čto (oproče lošadi), a u kogo kupit ne znaja jego, a buděť ljudem dobrym, dvěma ili trem, vědomo i pojimajut sja u nego, a tě ljudi dobryje skažut po pravu, čto pered nimi kúpil v torgu: ino tot prav (Sud. 1497 § 46, 47).

(*Litv.*) Koždy deržačí za pravom svojim prirozonym, abo nabytym, abo též za davnostju zemskoju bližší buděť deržanja svojego dovoditi t. j. se(d)mi svedky, ljudmi dobrymi, šlachčici, abo listy, abo inymi ljudmi godnimi, blizkymi súsedy (Litv. VIII. 2.) Tot chto zajmet (bydlo na izpaši), majet obvesti tuju izpaš ljudmi dobrymi, storonoju, a što taja storona škody okopujeť, on maje za toj škodě svojej obstaviti togo bydla (Stat. XII. 2). Jestli by chto čerez list, a ne očivisto, abo jezdokov na zemlju vzjal od korolja abo od panov rad, a tot pered storonoju, ljudmi dobrymi, godnymi věry... (Ib. VIII. 9.)

(*Croat.*) Gdi li bi čovik od boja uzlažao i bolizan prija i toliko dan izgubio: tomu-j zakon ni-je ini nego ako bi se ča procinilo po dobrich ljudech. (Pol. 61.)

(*Mor.*) Přišel jsem s ním na dobré lidi, a oč nás ti dobří lidé smluvili, toho mi plniti nechce (Poh. Brn. 1417). — O to což jsú proti nám učinili, chcem na tě a na jiné dobré lidi a pány přijíti. (Arch. I. 19).

Viz heslo *Storona.*

Dobyt, Добыть = foenus.

(*Serb.*) Dokolje budu stojati ti dukati u naš komun na dobit (Mon.). — 6000 dukaat postavivše u komun Dubrovački na dobit (Ib.). — Koji choće da daje novce na dobit, ne smije se veća dobit od 20 danare na talier uzeti (Zak. Crn 1855).

Kořen: do-bývati, do-býti, čeho se z peněz půjčených dobude. Odtud v širším smyslu „dobitije“ = lucrum. Odtud také „dobytek“, jenž v dalším smyslu značí „pecus“.

Dobytek = Добытекъ.

1. Facultates.

(*Ross.*) Aže buduť v domu děti mali a nedži sja buduť sami soboju pečalovati, a mati im pojideť za muž: to kto im bližnyi, tomu-že dati na rucě i s dobytkom i s domom, donež̌e vozmoguť. (PR. II. 93). — Aže žena vorčeť sja sěděti po muži, a rozterjajeť dobytok, i pojdeť za muž . . . (Ib. 95).

(*Boh.*) Z přihlavného dobytka trój póhon: právo za kyje sědati (Rožm. 114). Kdyžby póvod koho jiného z hlavních peněz (capitalis pecunia) pohnal nežli toho, jenžto jest jeho přietele zabil . . . (RPZ. 23).

(*Serb.*) Ostavljajušči svojega muža, da ašče ima dobitek, dobitkom da nakazujeť se; ašče-li dobitka ne ima, to svojim tělom da nakazuje se (Mon. 14). — Pišu naši trgovci, da im si vzel dobitke (Ib. 33). — I opet da-si pochode (s) svojim dobitkom bez vsake zabave u Dubrovnik (Ib. 168). — Kupcem Dubrovačkim godiť se smrť v zemljach světoga-mi carstva a družinu-si ne bichu iměli: dobitka onoga mrtva buduť spáleny (M. 27) Ako se gdě slúči i razbije se vaše drěvo, ili na moru ili u rěcě u mojoj zemlji, da se za ono-zi drěvo nikto ne zadeje od mojich vlastel, da su lodije svobodní i dobitek, ščo se može uzeti iz mora. (Zeta 1386, § 5.)

2. Pecus.

(*Serb.*) Pasišča carinskomu dobitku (M. 60). Župa župě da ne popaseť dobitkom niščo (Stef. 74). — Svod konskyi ili inych dobitek (Ib. 199). — Volno je ono selo svako svoje gaje gajiti i poimati dobitak, kako-no je zakon svuda (Polj. 95). — Ako-li se obrěte vlastělin ili vlasteličić poběglec . . . tere ustanu na grablenje okolna sela i župa na njegovu kuću i na jegov dobitok, što budě ostavil . . . [Stef. 145].

Dogovor, Договоръ = pactum.

(*Croat.*) Odlože ako bi bi bio koj uviť ili ogovor do kušanja, ali dogovora, ali inoga roka (při smlouvě o záměnu. Polj. 81). — Ako bi dionici od sela svi se stavši i dogovorili se obćeno zajedno . . . (Ib. 100). Odlože ako bi se ča ino Poljica dogovorila ter učinili jedinno . . . (Ib. 191).

Serb. Ako lupež pogine . . da za něga pogorova nije, budući svi dogovorno rekosmo, da ga sva zemlja bije jednako (Zak. Crn. I. 13).

Dóhon = citatio secunda, tertia.

(*Boh.*) Paniu vdovu právo pohnati odtud, kdež vdova dvorem sedí, a potom jako holomka trhy d o h n a t i (Rožm. 40). Opata právo pohnati komorníky v klášteře a potom jako holomka d o h n a t i z dědin (Ib. 48). Když kto koho má v póhoniech, že jej má d o h n a t i, od vysvědčenie póhona propustí-li šest neděl etc. (Ib. 132).

(*Mor.*) Jestliže by kteří po půhonu nesvědčili a svědčiti nechtěli, ti mají listem d ů h o n n í m od úřadu obesláni býti, aby svědčili. (ZZ. 1564). — Vyšel půhon na pana Bechyni — vyšel d ů h o n na téhož pána (Brandl Gloss.)

Doohodek, Доходекъ = proventus, reditus.

(*Serb.*) Kefalie, što su po gradověch, da uzimaju svoj d o c h o d e k zakonom (Stef. 62). D o c h o d e k carski: Sokje i namet i arač, da dava vsak člověk: kъbъl žita, volja perper dinarmi. (Ib. 206.) Da posila metropolit kaludjera samo-drugoga po popověch, da izprave duchovno i d o c h o d e k duchovni da uzme ot popov, koji jest ot baštine (Ib. 35). Zavezaše se Dubrovčani kraljevstvu-mi (bosanskom) davati srbski d o c h o d a k 2000 perper dinari vsako godišče na Dmitrov dan. (M. 222.)

Doklad, Докладъ = forum judiciale.

(*Ross.*) D o k l a d u byti vo vladyčně komnatě, a u d o k l a d u byt iz konca po bojarinu, da po žitjemu, da koj ljudi v sudě siděli, da i pristavom; a inomu nikomuže u d o k l a d a ne byt. A dokladčikom ot d o k l a d a posula ne vzjať, a u d o k l a d a na družit nikojeju chytrostiju, po krestnomu cělovanju. A komu sěsti na d o k l a d ě: ino jemu krest cělovať na sej na krestnoj gramotě odnova (Sud. Novg. 26).

Dokladčik, Докладчикъ = judex.

(*Ross.*) A d o k l a d č i k o m sadit-sja na nedělju po triždij. A koj d o k l a d č i k ne sjadeť na toť den, : ino vzjat na bojarině dva rubli, a na žitjem rubl. A d o k l a d č i k o m ot doklada posula ne vzjat (Sud. Novg. 26 29). A istcju na istcja navodky ne navodit, ni na posadnika, ni na jinych suděj, ni na d o k l a d č i k o v (Ib. 6.) A pri kotorych d o k l a d š i k ě c h sud razkažeť, : ino těm tot sud končat (Ib. 20). A kto navedet navodku na posadnika, ili na tyseckogo, ili na vladyčnja naměstnika, ili na inych suděj,

ili na dokladšikov, ili istec na istca u sudu, ili u doklada, ili u polju: ino vzjať na vinovatom (Ib. 6).

Doklad (podle názoru Vladimírského) znamená přenešení rozhodnutí na vyšší instanci a to skrze soudce samého, ne po žalobě stran, buďto že sporná věc nesnadna jest k rozhodnutí, nebo že zákon nemá žádného nebo jen nejasného v tom usnesení. Slovem „konec“ rozumí se patero částí Vel. Nového Hradu, jež sluly konce.

Dokladnaja, Докладная грамота = litterae judiciales.

(*Ross.*) Kotoromu naměstníku dano s sudom s bojarskym, i jemu davati polnyja i dokladnyja etc. (Sud. 1550. § 63.) A naměstnikom i volostelem, kotoryje deržat kormlenija bez bojarskogo suda, polnych i dokladnych ne davati... (Ib. § 66.) Po polnoj gramotě cholop, po ključu po selskomu, s dokladnoju cholop s ženoju i s dětmi.. a po selskomu ključu bez dokladnyja ne cholop (Sud. 1550 § 76.) A po tiunstvu, bez polnyja i bez dokladnyja, ne cholop; a po selskomu ključu bez dokladnyja ne cholop. A polnomu i dokladnomu cholopu syna svojego svobodnogo, kotoroj sja u nego rodil do cholopstva, ne prodati; a prodast sja on sam komu chočeť. (Sud. § 76.) Kotoryje ljudi volnyje stanut na sobě davati kabalu za rost služiti.. i imati im kabaly na volnych ljudej, a na polnych ljudech, i na dokladnych, i na starinnych cholopej kabal ne imati. A kto vozmet na polnogo, ili na dokladnogo, ili na starinnogo cholopa kabalu, ne opytav... a kto na togo cholopa položit polnuju ili dokladnoju... (Sud. 1550 § 78.) A položať na odnogo cholopa dvě polnyja ili dvě dokladnyja: i kotoraja bude staręje, i tomu tot cholop (Ib. 79.)

Dokladnyja nebo také polnyja gramoty svědčí, že kdo z vlastní vůle dává se ve věčnou porobu, ve věčné rabstvo. Na to vždy musí být dán doklad.

Dolika, Долика = probatio.

(*Ross.*) A kto zažogy na kom učneť sočit, a doliky nikakovy ne budet: ino na volnuju rotu pozvať volno (Pskov 109). A gdě učinit-sja golovčina, dolićať kojego golovnika... (Ib. 90).

(*Boh.*) Jindřich mluvil nebo pravil, že Jan chtěl Mikše zabiti... toho chce životem dolíčiti. (Rožm. 214.) — Ale znal-li by to otpoviedač že řekl a chce toho dolíčiti (Ib. 220).

Viz heslo *Líce.*

Domácí roky.

Viz heslo *Roky.*

Dominatio = panování, executionis gradus tertius.

(*Boh.*) Post inductionem — liceat actori bis in anno in hereditate (rei) dominari, recipiendo equos et pecora tantum pro culpis et sumptibus factis (MCar. CIV.) In dominationibus mutandi sunt camerarii (Off. 151). Pecuniae dominationum sic veniunt distribuendae (Ib. 165).

Post taxationem... poterit actor semel dominari in hereditate (MCar. CIV.)

Viz heslo *Panování.*

Domovitý = domum suam habens.

(*Boh.*) Když tkáče pohonie, právo jej pohoniti trhy i tymž pravem jako jiné domovité lidi pohonie... že svého nikde nejma domu ani zbožie (Rožm. 44).

Dosky, Досъкы = tabulae.

(*Ross.*) A čto na dъščkach (posadnika Dimitrija), to knjazju ostaviša, i daša dъščky Dmitrovy Svjatoslavu, i biaša na nich bez čisla (i. e. dluhů) 1208. A kto imet na kom sočit torgovych deněg po doskam, toť čelověk protivu položiť rjadni cu (Pskov. 33). Kto na kom jmet sočiť ssudnago serebra po doskam a svrch togo i zaklad položiť: ino (Ib. 37). A kto jmeť... ti ssuda serebra po doskam bez zaklada boljě rubja: ino togo doska poviniti a togo prava, na kom sočat (Ib. 36). A na kotorom čelověkě jmut sočiti dolgu po doskam, ili žonka, ili detina... ino ima najmita volno nanjati (Ib. 41). — Kto položiť dosku na mrtvago o bljudenje a imet iskati na prikaznikoch togo sobludenja (srebra, platja, kruty), a tot umeršej s podrjadneju... (Ib. 19). — Knjazju i posadniku gramot pravych ne posužati a lživych gramot i dosk obiskavši, pravda sudom posuditi (Ib. 65). A kto na kom imet čego iskať po doskam, ili po zakladom (Ib. 66). Kotoryj izornik na gosudarja položit v čem dosku: ino ta doska posudit (Ib. 76).

Viz heslo *Desky, knihy.*

Dovod, Довод = argumentum.

(*Ross.*) Kotorogo tatja pojmajut s kakoju tatboju nibudi vpervyje (oprič cerkovnyja i golovnyja tatby) a v inoj prežnej tatbě dovoda na nego nebudet (Sud. 1550, § 55). A na kogo

tať vzmolvit, i pro togo obiskati. I budeť po obisku v kakově v prežnem dělě priročnoj čelověk s dovodom... (Ib. 57.)

Dovodčik, Доводчикъ = testis.

(*Ross.*) A kto pošlet pristava .. po tiuna i po dovodčikov otvěčati, dovodčikom k sroku jechati (Sud. 1550, § 75).

Dráhy = exitus gregum.

(*Boh.*) Caeterum ipsi civitati et incolis ejus viam, quae vulg. dráhy vel viehweg dicitur, in latitudine trium virgarum dedimus, ubi greges eorum ad pascua pertransibunt (Reg. IV. ad 1337). Dederunt tres virgas pro via communi, quae vulg. dicitur dráhy, poledrorum, pecorum atque gregum (Dobner Mon. 6, 69). — Exitum gregum, qui vulg. dráhy nominatur.

Droga = via.

(*Polon.*) Swadzimy, iże Sčepan zagali kone na dobrowolne drozе 1393 (Pozn.). — Sčepan poslal na dobrowolné drodze, co brali me kone i lupili moj ljude 1393 (Ib.). In benivola et pacifica via.

Viz heslo *Cesta.*

Drug.

1. *Nobilis secundi ordinis.*

(*Boh.*) Si nobilis vir, et non druho, super se habuerit narok, puer pro ipso subeat judicium (Conr. 9).

2. *Officialis, adjunctus.*

(*Boh.*) Ottacarus II, volentes, ut in omnibus regni beneficiis, quocumque nomine vocantur, cancellarius Wissegradensis habeat nuntium suum sive druhonem, ad jura cancellariae districtius ac diligentius requirenda (Palacký, Formelb. — Reg. II.). — Insuper etiam provinciarum judicia, vid. in Prachen, Bozen, Péska et Daudleb ecclesiae Wissegrad, quae est capella nostrae regiae magnificentiae specialis, ad quam nostrae cancellariae officium a longe retroactis temporibus est annexum, concedimus possidenda, volentes ut in omnibus [ut supra] (Reg. II. ad 1268).

3. *Socius in officio.*

(*Boh.*) Komornič-druh: Nenie-li toho, ale u komorničieho-druha (Rožm. 72). — Tehda právo opoviedati škodu komorničiemu-druhu a podsudku v hradě (Ib. 142).

4. Consors.

(*Croat.*) Od nevirstva suproć gospodi: I ošče ako bi ta tko u tom pomagao ali zań stao, za bractvo ali za inu prijazan, da mu je drug (Polj. 92).— U svakomu selu dva pristava budeta ka bi bila očita, ako bi tko ne chotio chitati i vezati te takove (ženske glave) i povesti ich prid obćinu; ako-li bi se tko za ne rvao proti takovoj posobi, da je drug takovu krivcu (Ib. 179, 180).

Družina, Дружина, = comitatus, societas.

(*Ross.*) Izjaslavu vel. knjazju Kijevskomu, sědjašču na na sěnjach s družinoju svojeju (Let. 1067). — Jaropolk ostaviv mater svoju i družinu Lučskě, běža v Ljachy (1085). — Vsevolod jà stryja svojega Jaroslavě a družinu jego izseče i razgrabi. 1128. — Svjatoslav běža iz Novagoroda i s ženoju i s družinoju svojeju na Poltesk 1140. — Sdumav Jurjevič s družinoju svojeju, reka: Poidem, družino moja, k Izjaslavu. 1148. — Vjačeslav veče: Čto, synu, u mene družiny mojeja, vsi s toboju puščaju. 1150. — Izjaslav ide v svoj Kijev i s knjagineju i s dětmi i s družinoju 1153. — Vzemše Romana Volynskago družina jego, nesoša Volodimirju 1195. — Rjurik jechal v Vručij . . . rozpustiv bratju svoju i družinu svoju 1195. — Po Svjatopolcě sozva družiny svoja na Berestověm: R. tisjačskoga Kijevskago, i Pr. tisjačskago Bělogoroskago, S. tisjačskoga Perejaslavskago, N., M., I., C. 1031. Bě-že Mstislav debel tělom, čermen licem, velikyma očima, chrabor na rati, milostiv, ljubjaše družinu poveliku, iměnija ne ščadjaše, ni pitja, ni jedenja branjaše (Nest.)

(*Serb.*) Da je porota Dubrovčaninu negova družina Dubrovčane (Mon. 205). — Velim vlastělom veli vlastěle a srednym ljudem protivu družina ich a sebrdijam ich družina da su porotnici (Stef. 154). Inověrcem i trgovcem porotci polovina Srblъ a polovina njich družina (Ib.155). Dvoranje vlasteoski ako učine koje zlo, da je opravu otčina družina potvorom (Ib. 106). — Kupcem Dubrovačkím godiť se smrt v zemljach svetoga-mi carstva a družinu-si ne bichu iměli: dobitke onoga mrtca buduť spaleny (Mon. 37).

(*Croat.*) Nu-li je me(dj)u bratjom ali inom družinom vrvitjom, ter bi chotio činiti kolovaju (Polj. 171).

Država, Државa = dominium, territorium.

(*Serb.*) Vlastěle i vlastěličići iže se obrětaju u državě carstva-mi (Stef. 37). . Ako se u župi žir rodi, toga žira caru polovina a tomu

vlastelinu, čija je d r ž a v a, polovina (Ib. 191). Koji d r ž a v u na se a ne imaju uměsničije megju sobom i megju svojom d r ž a v o m (Ib. 157). Kefalijam i vlastělom, u čijej budu d r ž a v i oni-zii prěslušnici (Ib. 180). Vlastele krajištnici, koja vojska tudja grede i pleni, tere prějide opet prěs njich zemlju: ti-zii da plate vse, prěs kojich prějide d r ž a v u (Ib. 48). Prijem svu d r ž a v u srbskije zemle. (M. 108). Postavili Dubrovčane u državu i u oblasť i u gospoctvo (M. 218). Planine čto su po zemlji carstva-mi, čto su carevě, da su carevě, a crkovne crkvam a vlastelske vlastelom, čto jest u čijej drzavi (Stef. 80, 81).

Držeti.

1. Tenere.

(*Boh.*) Když kto chce koho ve dskách póhonem d r ž e t i v hradě, požeň jeho z té pře atd. (Rožm. 57). Když koho d r ž i e ve dskách v póhoniech, proto aby oni jeho nepohonil, až by leta dědinná minula etc. (Ib. 67). Pakli chce odpoviedati ten jehož d r ž i e ve dskách, proto aby jej spieše vypustil, na prvém pohonu rci: Jáz chci odpoviedati (Ib. 68). Kdyžby kto chtěl d r ž e t i koho na utocích dluho, uteka se ke dskám, vložiž útok naň, nechajž státi do šesti neděl etc. (Fragm.) — Jest panský nález proti těm, ktož lidí v póhonech d r ž í dlúho na zmatek etc. (Z Dubé 114).

2. Possidere.

(*Boh.*) Já té dědiny sobě nedědi, ale d r ž í ji k zástavě (Rožm. 190). — Přiece se o dědinu, když se oba súpeře dědiny d r ž í t a (Ib. 189).

(*Polon.*) Jako S. d z e r z i dzedziną s pokoyem. 1398. (Hube XIV.). — Jako Janusz tą cząsz d z i r s z i wączіej dwudzestu lat w pokoju. 1398 (Ib.). Quia portionem hereditatis t e n e t in pacifica possessione ab ... annis. 1396 (Ib.). Pawel t r z y m a w mirze, w pokogu 1402 (Ib.). W ten czas kedy-m birzwna rąbil na tej dzedzine, nebyl Wlodek tedy w d z e r z e n i 1391 (Sier.). Wiszkow dziad nebyl w dzirzeni tej dzedziny 1393 (Ib.) Bartlomey ode dwadzesta lat nigdy nepostal w d z i r z e n i 1393 (Ib.). Iz byl Dzerszek w d r i z e n i u, kudy Losowo przedal 1393 (Pozn.).

Dsky = tabulae.

(*Boh.*) *I. Dsky zemské = Tabulae terrae Boemiae.*

a) Dsky dědinné neboli trhové = Tabulae.

Miestopísař desk zemských nemá než dsky dvoje: Trhové jedny, Zápisné druhé. V Trhové dsky se píší všickni vkladové, též nálezy obecní všecky, též nálezy a otpory všecky. A ty dsky na pergaméně se píší (Všeh. VIII. 11). — Nálezové, kterýmiž se otpoři rozsuzují, mají psáni býti ve dskách velikých, kdež se trhové píší, jakož se z starodávna zachovává (Id. VII. 42). Slovú dsky naprosto, v kterýchž se trhové, věna, převodové, rozdielové, spolkové, poručenstvie, léta, děkovánie, dánie, nadánie, odhádanie, listové mocní, kšafti a jiní majestáti, nálezové obecní i zvláštní, pilnější a kteříž se týchž desk dotýčí a jiné věci rozličné píší (Id. VI. 33).

b) Dsky zápisné = Tabulae obligationum.

V Zápisné dsky toliko se nápadové dědictvie zápisného dluhem po smrti nebo hned postúpením, a jiní rozliční dluhové velicí nad sto kop píší (Všehrd VIII. 11). Do velikých desk Zápisných klade se dědictvie a zbožie v summách velikých; neb žádný zápis bez summy nemóž do žádných desk kladen býti; jakž kto svój statek šacuje, kladú se (Id. VIII. 2). Veliké zápisné jsú pro bohaté pány a zemany, kteříž v tisíce dějí a zbožie široká, znamenitá a veliká mají, aby oni těmi dskami velkými veliká zbožie svá opatrovali, v velikých summach veliká zbožie zapisujíce (Id. VI. 32). Malé dsky zápisné jsú pro chudé zemany, kteříž zboží nemají velikých, než dvory a dědiny, a pro dědinníky a jiné všecky lidi chudé. Do nich statkové malí a věci skovné zapisují se (Všeh. VI. 32). V menší dsky zápisné netoliko se zápisové nápadní píší, ale také mnohé jiné a rozličné potřeby lidské; smlúvy všecky (kromě trhóv, spolkóv, směn nebo jiných k tomu podobných vkladov) se vpisují. V též dsky menšie všickni zápisové ti se klásti mají, kdež kto zavadí zase komuž koli rukojmě, škody komorníkem od desk ohledané, výbojové noční, zpasenie obilí a luk, lesóv zmícenie, rybničná krádež nebo zkopánie a jiné těm škody podobné, kteréž komorníci ohledují těm, kterýmž se dějí. Též i relacie práv staných v komoře před KMsti nebo před hajtmany. Relacie všech odúmrtí a práv na vrch dovedených po nálezích súdu dvorského. Poručenstvie při atd. (Všeh. VIII. 3).

c) Dsky Památné = Tabulae memoriarum.

Desk Památných za starých nebylo, než znovu začaty jsú

za krále Jiřieho; před králem Jiřím Památných desk nenie co bych já věděti mohl, žádných. V ty jsú se prvé žádné věcí pilné a kteréž by k věčností trvati měly, nezapisovali, než což do času toliko nedlúhého státi mělo, dokudž by králem nebo pány rozeznáno nebylo, aby z paměti KMsti, pánóm nebo úředníkóm, kdyby znamenáno nebylo, nevypadlo, a obyčejně to, což jest pro zavřenie práv a sudu zemského nemohlo rozsúzeno býti. Listy posielací pilnějšie v ty Dsky jsú uředníci zapisovali, svědomíe také a jiné paměti, a těch velmi málo. Ale nynie se v ty Dsky nálezové netoliko zvláštní, kteříž se jistých osob, ale i obecní, kteříž se všech vóbec a země dotýčí, i jiné mnohé věci pilné a znamenité píší a téměř což nejpilnějšieho jest a ješto by k věčnosti trvati mělo, těmi se dskami mdlými (neb se na papieře, na věci dosti nepevné, píší) upevňuje. A za to mají mnozí, což se těmi dskami Památnými zapíše, že jest to trvalejšíe, pevnějšíe nežli by se dskami zemskými zapsalo. Ale nenie tak. (Všehrd VIII. 4.)

d) Dsky póhonné = Tabulae citationum.

Každá žaloba vedle práva na dvé má ve dsky zapsána býti: Najprve při póhonu ve dsky póhonné, potom do knih žalobních (Všeh. VIII. 10). Když komorník se zase z póhonu vrátí, má relací starostovi udělati, že jest již pohnal, a póhon má ve dsky pohonné zapsán býti a komorník, kterýž jest na ten póhon jezdil, též (Všehr. III. 18.) Má také každý nález o při póhonnú ve dsky póhonné vepsán býti (Všeh. II. 21). Do desk Póhonných všickni se póhonové (kromě póhonóv k otporóm) k velikému i k menšiemu sudu zemskému přislušející píší. A vedle těch póhonóv nálozové panští, staná práva, úmluvy, zvodové, panovanie a všeliká po pravíech staných nebo po nálezíech panských práv vedenie. Ty jsú dsky Póhonné staří všecky na pergaméně psali; nynie se pak na papieře píší. Dsky Póhonné menší písař desk zemských má (Všehrd VIII. 5). Ty jsú dsky póhonné staří všecky na pergaméně psali, jakož to dnes těmi starými, žlutými a pro starost ohnilými dskami, kterýmiž se již nehýbe, než jest jim jako mrtvým pokoj dán — mož okázáno býti (Id.).

e) Dsky komorničí = Tabulae camerariorum.

Písař menších desk má knihy, kteréž komorničie slovú, kdež se dědiny komorničie zapisují, kteréž oni sobě prodávají nebo po smrti dávají, kdež také sobě dluhy i ženám svým věna

zapisújí a kladú, a nálezové mezi nimi učiněné také se v též dsky komorničie zapisují, i smlúvy jich. (Všehrd VIII. 7).

f) Dsky svědomí = Tabulae testimoniorum.

Nalézají se ještě jiné dsky k menšiemu písaři přislušejície, kdež se svědomí všecka zapisují. (Všehrd VIII. 6.)

g) Dsky ubrmanské = Tabulae arbitriorum.

Byly jsú za starých dsky, kteréž slnly Ubrmanské nebo Výpovědí; latině jim říkali Arbitriorum. V ty jsú se psali výpovědí, kteréž jsú úředníci z podvolenie stran a z podanie na ně činili. A ty výpovědi, kteréž jsú ubrmané mezi lidmi v krajiech činili, také jsu se v ty dsky psávali, když jsú straně obě s tú výpovědí sepsanú ke dskám přišly a toho na úředníciech žádaly. Ale to jest již minulo. (Všehrd VIII. 10.)

II. Dsky dvorské = Tabulae curiae regiae.

Dsky dvorské dvoje jsu nebo troje: Jedny, v kterýchž manové dědictvie svá manská jedni druhým prodávají, trhem kladú, a také kdež jedni druhým dědictvie manská zastavují, věnují a jiné vklady dělají, it. kdež dědictvie svá manská jedni druhým po smrti své zapisují, zápisy nápadní dělajíce. Jiné jsú, kdež se výprosy odúmrtí kralových a nápadóv rozličných na KMst připadajících zapisují. (Všeh. VIII. 31.)

III. Dsky zemské na Moravě = Tabulae terrae Moraviae.

(*Mor.*) S jakú poctivostí dsky mají vzaty býti od kapitoly Olomúcké v Olomúci a od Brněnské v Brně. (Tov. 88.) Při dskách kto v šraňcích býti mají (Ib. 89). Z které příčiny dsky psány počaty česky (Ib. 90). Kdy kněžim a nevládykám v dsky klásti se móže (Ib. 106).

IV. Dsky biskupské na Moravě. = Tabulae episcopi Olomucensis feudales.

(*Mor.*) Dopúští se také biskupu směnú z desk jeho vymazati a klásti, když v dsky tolikéž svého biskupství neb manství dědicky vložiti chce. (Tov. 107.)

Duoentorum poena.

(*Boh.*) Si aliquis nobilis vir . . . super se habuerit narok, puer pro ipso subeat judicium, et si non fuerit adjutus, solvat pro eo CC denarios (Conr. 9). Quando ducitur svod . . . et si convictus fuerit, CC in cameram regis reddat denarios et illi qui póvod, satisfaciat (Ib. 10). — Quicunque nobilis vel rusticus

occiderit alliquem, CC denarios solvat curiae et alias recedat et quaerat gratiam (Ib. 17).

Duellum = judicium duelli.

(*Polab.*) Ad vadum Agrimes-vidil, ubi et Barwido fecit duellum contra campionem Sclavorum, interfecitque eum et lapis in eodem loco positus est in memoriam. — Dicebant pagani, a Saxonibus pacem primitus confundi, id per duellum, si caesar preciperet, probari. Econtra Saxones ad refellendos paganos similiter singulare certamen (quamvis injuste contenderent) imperatori spondebant. Imperator hanc rem duełło dijudicari inter eos permisit. Statim duo pugiles congressi sunt, uterque a suis electus... postremo christianus a pagano vulneratus cecidit. (Wippo.)

(*Pomor.*) Skarkater Poloniae partes aggressus, athletam, quem nostri Walce, Teutones vero Wilcze nominant, duelli certamine superavit. (Saxo Gram.)

(*Siles*). Erant in Boboliz 4 viri, heredes ejusdem villae. Hi exercendo latrocinium, accusati sunt apud d. ducem. Postmodum jussu ducis sunt omnes duellando devicti. (Henrychow, 1239.)

(*Boh.*) Campiones non habeant nisi contra extraneos (Conr. 30). Duellum, quod in vulg. dicitur kyj, non habeant nisi ad extraneos (Ib. 36).

Z hlavy troj póhon; právo s meči sědati; z přihlavného dobytka troj póhon; právo za kyje sědati (Rožm. 113, 114). A když páni potaz naleznú a vynesú, že by jměli o to sědati a životem prokázati... A když ten rok přijde, tehda póvod hotov jsa k bitvě... A pakli by prošel, tehdy se ihned jmáta bíti s mečmi za štíty, jako jest obyčej. (ŘPZ. 10—18). — Když rovný rovného podle urozenie, tocižto pán pána, vladyka vladyku z hlavy pohoni... i máta se bíti s meči i se štíty (duellare cum gladiis et clypeis.) (ŘPZ 25.)

Viz heslo *Sědání.*

Duchovnaja, Духовная грамота = scriptum testamentum.

(*Ross.*) Kotoryj čelověk umreť bez duchovnyje gramoty, a ne budět u nego syna... (Sud. 1497 § 60., Sud. 1550 § 92.)

Duchovní právo = jus et judicium ecclesiasticum.

(*Mor.*) Duchovní právo v této zemi takové jest jako jiná práva duchovní. Ale za prvních časuov mnoho úzkostí od toho práva dálo se jest stavu světskému etc. (Tov. 219).

(*Boh.*) O zemskú věc před súd zemský má býti pohoněno a o duchovní před arcibiskupa (IV. Wenc. C. 16, Všehrd I. 4). O zemskú věc před pány súd buď a o duchovní před arcibiskupem, jakož bylo od staradávna. Ktožkolivěk o zemskú věc koho by pohnal k duchovnímu právu, to nemá býti, a úředníci kralovi s purkrabí Pražským mají to staviti mocí královú (z Dubé). — Ještě jiný súd jest v zemi české ... ten slove duchovní, na kterémž arcibiskup Pražský s svými preláty sedal jest, kostelnie a klášterská zbožie vedle zápisóv a akt súdě. (Všeh. I. 4.)

Duma = senatus, consilium.

(*Ross.*) A kako budět Něměskyj gosť Smolenski a počnětsja kto ot nich prositi v inuju zemlju: to o nem sja prašati a mně je po dumě puščati (Smol. 22).

Slovo rozšířené u Rusů (duma podnes městská radda), u Bulharů (dumъ = verbum), u Polanů (duma, cogitatio), u Litvanů (dôma, opinio). Souvisí s gotským doms: judicium, domjan: judicare, s angl. dom, doom: judicium, doomsday-books: libri judiciales. Miklosich praví, že duma převzato z gotštiny, kdežto Matzenauer pokládá slovo to za společné Gotům i severním Slovanům.

Dušegubstvo, Душегубство = mortificatio.

(*Ross.*) Ože učinit-sja vira, gdě kogo uteput, a ně dušegubca iz-iščut, a ně najdut dušegubca .... (Dvin. 2). — Pobijut-sja na polě v požegě, ili v dušegubstvě, ili v rozboji, ili v tatbě (Sud. 1497 § 7). A dovedut na kogo taťbu, ili, rozboj, ili dušegubstvo ... (Ib. § 8, 39). Tatja i dušegubca ne pustiti (Ib. 43).

Duševnik, Душевникъ = juratus.

(*Serb.*) Ako se pristav obrěte kriv i ne oprave ga duševnici. (Stef. Šaf. 190). — Popašu da plati, čto reku duševnici. (Ib. 75). — Čto se gúsi ili ukrade, tomu da daa svodnika, da plati vsako samosedmo. Ako-li reče: „Kupich u tugjoj zemlji“: da oprave duševnici od globe; ako-li ga neoprave duševnici, da plati s globom. (Ib. 199). — Ašče kto popaset žito, ili vinograd, ili livadu grěchom: tu-zi popašu da plati, ščo rekut dušnici (duševnici), koji ciene. (Stef. 75).

Dušnik = proanimatus, pro anima datus.

(*Boh.*) Vlach dal jest Dolás zemju Bogu i sv. Ščepanu se dvěma dušnikoma. (Reg. I. c. 1088). — De villa Lipan Ten dušnik cum terra sua (1115, 1186). — Circa silvam de Kletech unum hominem, qui vulg. dušnik nuncupatur (1233). — Miloň

proanimatus cum uxore et filiis et filiabus. Quorum proanimatorum si prosapia defecerit, ecclesia Unětic. terram habeat (1132).

(*Serb.*) Dušnici selo blizo Mramorana. Put, koji grede od Dušnik; polovinu od Dušnik imala je crkva Treskavica. (Daničić).

(*Ung.*) V Uhrách obyčej dušníkův dávání panoval ještě konec 15. století; r. 1500 paní jedna vdova kostelu Ugranskému darovala služebníka svého za dušeníka (in dusinicum) s určitými dávkami pro kostel (Intibus).

Dušníky = nomen villarum 1226 (mon. Doksan), 1228, 1233 (mon. S. Georgii) Dále u Unětic, u Obříství, na Dobříšsku, v Kladsku (Dušníky = Reinerz.)

Dváky = duo digiti in juramento.

(*Boh.*) Právo bylo opatu za klášterský dluh dváky pravú rukú na svých prsiech položiti a vzieti na svój zákon (Rožm. 224). Dva háky, jinak dva prsty, na prsy vložíc (z Dubé 26). Tehdy má světle rozžžené železo před pohnaným položeno býti, aby na něm dva háky položil a přisáhl za svú nevinu. (RPZ. 53.)

Dváky, vlastně dva háky, něm. zwei haken, t. j. finger.

Dwe-na-dzesoza = mulcta duodecim.

(*Polon.*) Duodecim marcas argenti pro occiso homine solvendas, si inter homines ecclesiae evenerit 1275 (Tyn). — Quicquid super homines monasterii dux judicaverit, sive trecentas, sive sex marcas, sive duodecim 1268. (Ib.)

Dverskoje, Дверское = poena judiciaria.

(*Ross.*) A kotoroj pristav pojedeť na taťbu: ino jemu jezd imati dvoje. A tolko ne vymeť tatby, ino pristavnoje i dverskoje platiti tomu: kto pristava vzjal. (Pskov. 69.)

Dvor, Дворъ.

1. *Curia, domus.*

(*Ross.*) Gostinnoj dvor (viz *Gost.*)

(*Serb.*) Ako pridu kupci Dubrovačci u moj dvor (Mon. 69). Koji sudija jest u dvoru carevu. (Stef. 177). Koji člověk uteče iz sužanstva, s čijem priideť na dvor carev, s tem-zi da je svoboden (Ib. 113).

(*Croat.*) Ako-li bi na kuću došaď, u kući ali u dvoru, ta je dužan dvakrat toliko .... Kada kani kmetić poiti od gospodara, tada najpri ima zatvorivši u dvoru svomu i u kući sve ča ima ... (Polj. 66, 188).

2. *Judicium curiae.*

(*Serb.*) Priidi u Dubrovnik pred naš dvor, da mu učinimo pravinu (Mon. 32).

Dvorjan, Дворянъ = curialis.

(*Serb.*) Dvorjaně vlastěoski ako učini koje zlo . . . da ga opravě otčina družina potvorom (Stef. 106.)

Dvoreckyj, Дворецкой = officialis curialis.

(*Ross.*) Sud carja suditi bojarom, i okolničim i dvorjeckym, i kaznačejem, i diakom (Sud. 1550 § 1). A kotoroj bojarin, ili okolničej, ili dvoreckoj, ili kaznačej, ili diak prosudit-sja (Ib. 2.)

Dvornik = officialis curiae.

(*Croat.*) Dvornik vsega Vinodola (Vin. Úvod).

(*Serb.*) Dvornik — Bornik (rum.) — *Βορνικός* (řecky).

Dvorski = curialis.

1. *Judex curiae.*

(*Serb.*) Sudija dvorski (Stef. 177). Pristav dvorski kralevstva-mi, knez P. K. (M. 283). Pristav ot dvora naš dvorski, knez S. V. (M. 428).

2. *Palatinus.*

Dvorski Vlkosav 1378. Knez N. N. našega kralevstva dvorski (M. 232). Knez Ostojić, naš dvorski (M. 273).

Viz heslo *Nádvorní.*

Dyakla = annona ducalis.

(*Litv.*) Omnes kmethones et subditi principum, baronum, nobilium, boyarorum et civium terrarum magniducatus Litthvaniae ab omni datione et solutione collectae sive exactionis, srzepczizne dictae, atque mensurarum, quae dyakla nuncupantur, ab omnique onere vectigalium, quae podwody dicuntur (1457 Cod. dipl. Pol.).

Dyakla = annona ducalis, otsypnoj chlěb.

Viz heslo *Sokja.*

Dyba, Дыба = truncus (klada), cippus.

(*Ross.*) Chto siloju v sudebnju polězet ili podvernika udarit: ino vsaditi jego v dybu, da vzjat na nem knjazju rubl a podvernikom 10 deneg (Pskov. 63).

Dymina, Дымина = fumales.

(*Serb.*) I ščo jest dymina na ljudech crkvenych, i tako-j ju priloži carstvo-mi crkvi Jerusalimskoj, da si skupja crkvi Jerusalimskaja na svako godiště, ščo se obrěta lětine, žita i vina

i ot ovec i ot kobyl, polovina od toga da se prodaje i da se nosi u Jerusalim (Mon. 134).

Dymowe = fumales.

(*Polon.*) Pekarne, glowne, crowne, godne, podworowe, dymowe, poradlne, poramb etc. 1355 (C. dipl. Pol.).
Viz heslo *Podymne*, *Fumales*.

Kořen slova Dymina, dymowe, podymne jest dým, kouř z krbu; odtud rozumí se co dí Dalimil o biskupovi Okkardovi: Ten vze dva peníze ot dýmu každého (i. e. a quolibet foco).

Exactor = póhončí.

(*Boh.*) Quicunque in sua tribu vel generatione persona moribus potior et opibus honoratior habebatur . . . sine exactore, sine sigillo, spontanea voluntate ad illum confluebant et de dubiis causis ac sibi illatis injuriis salva libertate disputabant (Cosm. Chron.).
Viz heslo *Póhončí*.

Exceptio = ohrada.

(*Boh.*) Quando quis excipit de nomine villae, quod erratum est . . . datur excipienti pro jure. (Off. 121.)

Excussio = výboj.

(*Boh.*) Luderus conqueritur super Dyrzislaum et Jacub, quia fecerunt sibi dampnum cum suo possse per excussionem in hereditate sua. Perdicio equis, pecoribus, diversis domesticis rebus . . (Rel. tab.) — De actione civili super excussione seu effractione domorum (MCar. CV.). — Infra duas septimanas — ad conspiciendum illam excussionem bedallum imploret (JTB. 52). Aby se toho ptal, a má jemu ukázati dóm vybitý, dveře neb truhly neb jiné domovité věci, na kterýchž sě jest jemu škoda stala (ŘPZ. 52).
Viz heslo *Výboj*.

Expeditio.

(*Boh.*) Ad nullam expeditionem Theutonici Pragenses pergere debent, nisi sit pugnandum pro patria. Si dux est extra Boemiam in expeditione, tunc etc. (Pr. Teut. 1178). — Profitemur, quod nobiles et terrigenae non tenentur, quod ad expeditionem procedant aliquam ultra quam metae terrarum B. et M. se extendunt (Joann. priv. 1311).

(*Polon.*) Ad expeditionem vero monasterium et omnes incolae hereditatum dictarum in terra nostra et extra terram, quandocumque evenerit, erunt obligati (Tyn. 1278).

Forum.

1. Tržiště, locus mercandi.

(*Polab.*) Prope vallum Antiquae Urbis (Oldenburg), quo omnis terra die dominica propter mercatum convenire solebat (Helm.). Hujus violator decreti tabernarius, in medio foro ad palum suspensus, depiletur (Decr. Brec. 1039). Bidelli citabunt in foro, publice, populo convocato loci proxime adjacentis, in quo citandus ipse vel sui forum consueverant visitare (MCar. CII.).

2. Forum commune.

(*Boh.*) Nullus zok aliquem accuset nisi certo sub testimonio vicinorum constet de damno, et si zok fuerit convictus testimonio fori communis, lapidetur (Conr. 7).

3. Emptio venditio.

(*Boh.*) Duo emunt simul; unus moritur, alter sicut vivens vendit: forum tenet (Inv.). — Quatuor emunt simul et forum stat in tabulis (Ib.). — Quod in foro non uniantur (Ib.).

Fumales = podymné.

(*Boh.*) De fumalibus: De qualibet gaza, ubi fumus exit, 6 hal. (Urb. p. 110). — Fumales: Quaelibet domus $1/2$ gr. (Ib. 99). Pro fumalibus stuba quaelibet 1 gr. — (Ib. 26). Duae gazae, quarum una quaelibet solvit annuatim unum grossum pro fumalibus (Ib. 27). — De quolibet foco 6 wiennenses (Ib. 138, 139, 142). — Fumales quinque decanatuum pr. $2^1/_2$ sex. gr. (169). Pecunias pro fumalibus solvunt semel in anno, vid. in Ostensione reliquiarum (169). Solvunt denarios fumales de qualibet hereditate per $1/2$ gr. et subsides per 3 hallenses (287).

Viz heslo *Dymina*, *Podymné*.

Fun, Фунъ = fur.

(*Serb.*) Ili fun ili razpust ili razboj ili konski tat ili počoje globy 1347. (Šaf. Pam.) Ni funъ ni globy . . . ni gadalstva ni razpusta. 1373. (Šaf. Pam.)

Fun = slovo původně řecké = φόνος.

Háděí = arbitri.

(*Mor.*) A přišel se mnú na dobré lidi, že jsem já dva vydal a on dva, a tu mi slíbil pode stem hřiven, jestliže by na něm

sešlo, aby mi propadl sto hřiven; a tu jsem já býval na každém roce, kdež mi položili hádčí, s svýma oběma hádčíma, a on jest nebýval 1412 (Póh. Ol.). Poněvadž jsú mezi nimi hádčí nevyřkli, nemá Světlík odpovídati 1408 (Póh. Ol. 258). A jmenovali své hádce neb úbrmany. 1447 (Póh. Brn.) — Jestliže by ti hádčí oč se svoliti nemohli, ale ubrmana vyššího aby sobě volili, a jakž by ten vypověděl, tak aby učinili 1475. (Póh. Olom.) Stala se úmluva mezi paní A. z M. a mezi její syny: Paní s své strany volila sobě J. z Fr. a A. z K. a synové její L. z H. a L. z P. a na ty přišli jsú mocné o všechny věci... A bylo-liby žeby v tom čase některého hádčího Boh neuchoval... (Póh. Brn. 1407).

„Hádčí“ pochodí ze slova „goditi“ = hoditi, gadati = hádati, to jest umlouvati.

Viz heslo *God*, *Hod*.

Gaj.

1. Area, pascua, circumsepta.

(*Croat.*) Sela, koja imaju kotare svoje oddione i odtesite po granicah od inich seo, i imaju svoje stare i zakonite gaje, koje čuvaju i gaje po običaju... (Polj. 95.) — Kako-no je zakon svuda, da svako selo svoje gaje gaji i čuva, jedan od drugoga, dotle dokle se uzpase vo(l)mi i urne se jalovina. (Ib. 95.) — Tkoli by izpriko inoga kotara chotio pasti, more se braniti a pojati, kako je običaj. A razumiju se gaji, ki su stari i zakoniti gaji, takoj me(dj)u sobom kako od inoga sela. Ali ako bi komu bio dio gaja osobit ali oddilen od inoga sela, ali ako bi vas gaj razdilen me(dj)u sobom na veće ali na manje dilov: toj se razumi da ne ima nitkor učiniti pozlobice ali novščine takoj meu sobom kako i od inoga sela. (Polj. 97.) — I da nitkor nijedno selo nije volno učiniti gaja novoga ali zagajiti ono, ća nije bio stari gaj, odloživ, ako bi dopuščeno dostojno od kneza i sudac i puna dvora. (Ib. 98.) — Zakon od dilenija gaja me(dj)u sobom: Najprvo ča je izpaša, gdi nije gaja, to-j se ne more diliti me(dj)u sobom. (Ib. 101.) — A ča je gaj, to-j se ima diliti ovako-j: Ako bi se znala verv, tada ne bi tribi inoga ni inaka dilenija iziskavati od gajev, nego po pravoj vervi. Nu li se nezna verv me(dj)u sobom od plemenščine, ako se nahodi, gdi je veće dionikov u selu, tomu-j se ima ovako diliti gaj: Najprvo je počelo od iskoni na

stare i zakonite ždribove, i sada i podvornice ima poiti dio g a j a. (Ib. 102.)

2 *Silva circumsepta.*

(*Polon.*) Solet evenire, quod nobiles sive plebeji borram silvam aut g a j u m, dictum zapusta, požarem succenderint.. (Wart. 27.) Sex kmethones quilibet poenam XV propter cremationem g a j i 1399 (Wisl. 44.)

Slovo „háj" pochodí od hájení, hrazení, i znamená pozemek ohrazený, ponejvíce les. V němčině má soudruha ve slově „hag" (gehag, eine aus geschlagenem holze hergestellte umfriedung, zaun). Avšak nelze říci, že by „háj" a „hag" souvisely filologicky; j a g navzájem se nezastupují.

Hanba ženská = oppressio mulieris.

(*Boh.*) Z děvojstva otjetie nebo z ženy podavenie, toho nemóž opoviedati poslem, ledno žena sama opověz svú h a n b u. (Rožm. 148) Z podavenie dievky právo sě otpřisieci samému sedmému. Z h a n b y ž e n s k é též právo, jako z dievky. (Ib. 239, 240.) Z podavenie ženy trój póhon; právo otpřisieci sě samému sedmému že nevinen. (Ib. 110.)

Vidno, že slovo „hanba" znamená zde tolik co podavenie, a sice podavenie ženy, ješto podavenie dívky připomíná se vedle toho o sobě.

Gast

1. Colonus.

(*Sorab.*) Servi, qui vulg. g a s t i nuncupantur, ecclesiae et capituli Misnensis. Rustici et eorum heredes, qui vulg. g a s t i dicebantur. (XIII. stol.)

2. Mercator.

(*Polon.*) Vor eynen Duetschen man (den heysen dy Polen „gast") gildet her mit XXX marken (Poln. Recht VIII.) Ist, daz man mordet eynen g a s t uf der lant-strose (Ib. XIV.)

Gastitva = hospitium.

(*Pomer.*) Homines ecclesiae Kaminensis Kazimirius dux Sclavorum ab omni exactione, insuper naraz, oszep, g a z t i t u a, vectione vel per terram vel per aquam, a domorum nostrarum aedificatione, caeterisque servitiis et rebus dandis secundum morem gentis nostrae, penitus esse volumus absolutos (Cod. Pomer. 1175).

Heres, Hereditas = *dědic, dědina, dominus, dominium.*

(*Boh.*) D. conqueritur, quia emit apud eum (M.) h e r e d i t a t e m in D. sub mensura semper duo jugera pro marca etc.

(Rel. tab.) D. conqueritur, quia N. intromisit se et tenet sine jure hereditatem suam in L., curiam araturae cum agris et qualibet libertate ad ipsam pertinente (Ib.). Propter incolas ipsarum villarum, qui se heredes, quod proprio vocabulo dedicz dicitur, affirmabant 1295. (Reg. II.)

Pro hereditate — trina citatio (Off. 5.) Z dědiny uvázanie-trój póhon (Rožm. 116). Z vyplacenie dědin — troj póhon (Ib. 119).

(*Polon.*) Villam meam sicut verus heres vendidi 1250. (Hube XIII.) Constituimus ipsum super praedicta villa verum et legitimum heredem 1261. Verus dominus, legitimus heres et possessor (Hube XII.). — Heredum ac in praediis eorundem degentium equos in itinere coepto capiebant. (Boguphal, Chron. pol.)

Heslo = praedicatum.

(*Mor.*) Albrecht ze Sternberka, syn pana Ješka téhož hesla (1402 Ač. I. 143).

Glas = votum.

(*Boh.*) Seber glasy po narodu svému. I sebrastě glasy děvě súdně, sbierastě je u osudie svaté i dastě je lechom provolati. Vsta Radovan ot Kamena mosta, je sě glasy číslem prěglědati i věčinu provolati v narod. (RZel.)

Slovo „glasy" má zde význam zcela jiný nežli nyní. Hlas tu značí předmět hmotný, tak jako byly kaménky nebo střepinky u Řeků, voskové tabulky (sorticulae, tabellae, cerae legitimae) u Římanů. Hlasy dávány do osudí tak jako tabellae u Římanů, kdež soudci kladli je, rámě majíce obnažené, do urny (urna, sitella). Na to počítány jsou a přehlíženy číslem, aby se tak vyhledala většina. Jest patrno, že hlasy různily se na dví, nejspíše podle barvy. Z toho všeho mohlo by se vyvoditi, že hlasy tyto měly formu kuliček o dvojí barvě. Název „hlasy" ukazoval by tedy k tomu, že to byly předměty jantarové, ješto jantar podle Tacita slul „glesum" a znám byl Slovanům českým ze staré slovanské vlasti podněprské a povislanské, dále pak trvajícím obchodem jantarovým. Že jantar ze severních krajin obchodní cestou do Čech přicházel, svědčí zjevně korale a šperky jantarové, ve hrobích pozdější pohanské doby v Čechách objevené (Wocel, Pravěk). Již pak také na Hradišti Stradonickém nalezen prstének s kamínkem jantarovým i kaménky samotné jantarové ve dvojí barvě, žluté a granátové. (Píč, Čechy na úsvitě II. 2.)

Nynější význam slova „hlas", „hlasy", vyvinul se dalším postupem ze staršího technického výrazu „glas" (glesum, glas), tak jako se ze slova „rebjé", ratolístka, vyvinulo hrěbié = pojem role losem přikázané, a ze slova „hranica" t. j. stoh dříví, pojem „hranice", confinium.

Glava, Głowa, **Глава**.

1. *Individium.*

(*Croat.*) Ako-li bi koja ženska glava na koga najachivala psostmi ... bojem ali zarvom ... Ako-li bi se grichom našla ženska glava, da bi dite udavila .... Ako bi se tko našao u grichu nepodobnu, ča se zove grich sodomski, ali bi bila mužska glava ali ženska ... Gdi se zgodi, da ostane sirota mužska glava nakon roditeli ... (Polj. 67, 177, 176, 200.)

Zakon od dilenja: Ako-li je plemenščina, ima poiti na glave i ima biti mla(d)jemu staro ognišče. (Polj. 30.)

Ako li se naide živo u tegu, gdi čini ščetu, ovo je zakon: Najprvo živina velika (ča su goveda i koni), gdi se naidu u vinogradu zimi ali kada nije u grozdě: tada svaka glava plaća dinar, a živina drobna dužna, je svaka glava bolanču. (Ib. 106.) A od svin zakon je, da je dužno glavom, kada je na žitu etc. (Ib. 108.) Ako-li bi oni, či je prasac, imio gospodara, komu bi imio glavu dati od onoga-j prasca: tada mu se ima o(d)jiti glava od nega (Ib. 110.) Gdi bi se zgodilo, da bi živo koje umorilo drugo živo, more biti onoga-j glava za glavu, odlože ako bi vele vridnija jedna od druge bila. (Ib. 219.)

(*Serb.*) Ako koji otac ostane bez mužske djece .. oružje ima se ostaviti najbližoj mužkoj glavi (Zak. Crn. 1855, § 53).

2. *Caput familiae.*

(*Boh.*) I umrě-li glava čeledina, děti vše tu zbožiem vjedno vladú. (RZel.)

3. *Primas.*

(*Serb.*) Kněže Janjo, od Sriema glavo! (Nar. zpěv.)

(*Ross.*) Golova = přednosta obce neb města v Rusích.

4. *Homicidium, Occisio.*

(*Boh.*) Quando aliquis interficitur, quod vulg. glava vocatur 1228 (Reg. I.). Quando aliquis occisus vel strangulatus fuerit, quod materna lingua glava nuncupatur, reperitur 1220. (Reg. I.) Z hlavy trój póhon; právo s meči sedati. (Rožm. 106, 113.) Pro capite trina citatio. (Off. 6.) Když kto koho z hlavy oběšeného, sťatého, upáleného nebo jenž zšel bezpravně, chtěl pohoniti (Arch. II. 125.) Kromě póhonóv z hlavy a z peněz, v tom se samém žaluje ze dvojího, z hlavy a z peněz příhlavních. (Všeh II. 11.) Z hlavy a z peněz příhlavních trój póhon. (Id. III. 21.)

(*Polon.*) Abbas habet judicare in hominibus suis causas: Mezh, kigy, sedmnadzeszcza, petnadzeszcza, g l o w a, zaglowna etc. 1286. (Tyn.) Si ad curiae nostrae cognitionem judicii et examen aliqua causa deducta fuerit, sicut est sbeg, chanzba, g l o w a, zaglowna etc. nullus officialium recipiet solutionem 1290. (Tyn.) — Quia ipsi causas tenentur accipere, quae dicuntur in vulg. mecz . . . g l o w a, zaglowna . . . 1352. (Tyn.) Plenam libertatem conferimus ab omni exactione juris polonicalis, sicuti est . . a slad, g l o w a 1245. Omnes villae a . . naraz, a s o l u t i o n e c a p i t i s exempti 1257. Neque zlad, neque c a p u t, neque septuaginta, neque quindecim solvere teneantur. (1275.) — D. poenam sex marcas contra relictam A. pro c a p i t e mariti sui. (Wisl. 1397). — C. kmetho recognovit, quod accepisset ad se sex marcas pro c a p i t e W., promisitque easdem pecunias pueris dicti W. interfecti 1399. (Krak.) S acquisivit X marcas pro c a p i t e sui kmethonis 1399 (Sier.).

4. ***Mulcta pro capite.***

(*Polon.*) Absolvimus villas monasterii a caput, quod vulg. dicitur g l o w a, et ab omni causa sanguinea (1257, Cod. dipl. Pol.) — C a p u t, septuaginta, quinquaginta non solvent (1286 Ib.) — Ab omnibus juribus polonicalibus, puta ut sunt pekarne, g l o w n e, crowne, godne etc. (1355 Ib.) Quodsi universitas viciniae condempnata fuerit in solutione c a p i t i s . . homines nostri solvent nobis, homines episcopi . . . dominis suis 1261. — Si s o l u t i o c a p i t i s super viciniam ceciderit, homines episcopi, qui sunt de illa vicinia, solvant dominis suis portionem, quae ipsos contigit. 1253.

(*Serb.*) Već neka samo oni g l a v o m plaća, koji je zlo učinio, a drugi niko 1855. (Zak. Crn. 39) — Ako bi koji od opačine zapalio komu kuću . . . ovaj zlikovac preko svega da g l a v o m plati i može ga slobodno oni ubiti, kojemu je kuću zapalio. (Ib.) Što se tiče do mrtvich g l a v a h, koje su neki Primorci našim dužni: i to neka stoji, kako njihove g l a v e i ranne, koji su naši njima dužni 1798. (Zak. 18.) Ako bi se kad-godje dogodilo, da bi žena kojim-god načinom svojemu mužu o g l a v i radila etc. 1855 (Ib. 73.) Koji bv se usudio domacu poklič činiti, pak ako bi iz te pokliči bio pokol i mrtvijeh bi g l a v a h ostalo etc. (Ib. 94.)

(*Croat.*) Ako-li bi tko ubio brata prisnoga . . . neima veće biti Poljičanin . . . Nu li bi se taj veće našao u Poljicih: da ga

imaju tirati sva Poljica u negovu glavu. (Polj. 47.) Ki-koli bi s Turci pošli na vojsku, ima se uchititi i obisiti. Toj se razumi, tko grede, glavom da je dužan a ina čeljad' da ni dužna glavom. (Ib. 17.) Ki-li bi pokreo svoga gospodina, dužan je i glavom i blagom. (Ib. 168.)

Glavar, Главарь = capitaneus.

(*Serb.*) My glavari i starešiny (Zakletva crnogorska z 20. června 1796). — Ako bi koji sudac ili glavar zametnuo nemir medju družinom (Crn. 1855 § 12). — Svakyj vojvoda ili glavar ili starěšina u svojemu plemenu (Ib· 19).

U Crnoj Gori je (ili bio) prvi starješina u nahiji serdar, za serdaroma vojvode, za vojvodima knezovi, za knezovima barjaktari. Svi ovi i ostali znatniji, kao na pr. u Srbiji, što su od prije bili kmetovi i sveštenici, zovu se glavari, poglavari (Vuk).

Glavarina, Главарина = census capitis.

(*Serb.*) Glavarina u Dalmaciji, što se državi platja od kuće (Vuk.) Glavnica: U Srbiji za turskoga vladanja tolik co kopfsteuer von verheirateten personen (Vuk).

Globa, Глоба = mulcta.

(*Serb.*) Gdě-godě se prî crkvin člověk na kralevě sudě, da je globa crkovna i posluch i ruka (Mon. 565). Ako bude svada Bošnanina s Dubrovničaninom u Dubrovnici, da sudi knez i sudije, a globa obćini (Mon. 101). Ako se nadje zlatar u gradu kove dinare bez volje careve, da se zlatar izžeže a grad da plati globu, čto reče car. (Stef. 188). Da oprave duševnici od globe; ako-li ga ne oprave duševnici, da plati s globom (Stef. 199). Globe na crkovnych ljudech, što se súde prěd crkvom i prěd kefaliem, i ti globě, što se osude, da ima vse crkva. Te globe da se uzimlju na crkovnych ljudech, kako je postavio gosp. car zakon po zemlji (Stef. 201).

(*Croat.*) Lupež, ki se nadje u selu, ki krede vartle i u toru imanje, vinograde, na nivi žito: da mu selo uzme globu, čim se poštuju, kako se nadje, da je šteta učinija, onako da i posobu vazmu i gospoda globu što mogu (Pol. 109 Jagić).

(*Serb.*) Imuće njegovo (uprchlého ubojce) da se ima procieniti a od toga polovina dati onome, kome bude zlo učinio, a drugu polovinu za globu zemalsku uzeti (Crn. 1798 § 3). Koi udari . . ., na takovago da se rana i globa dvostruko súdi (1855 § 32.).

Za govedo (ukradjeno) osudbine cek. 12 a globe zemalske cek. 10 (Ib.).

Globa, slovo jihoslovanské, jež přešlo také k Rumunům (gloabъ), Novořekům (κλόπα), Arnautům (ghjobъ). Miklosich odvozuje slovo to z arn. ghjob = jmění, ale správněji Matzenauer od koř. glob, prehendere, capere, extorquere.

Globar = collector globae.

(*Serb.*) I da se postave crkovni ljudje globarije, koji će sbirati te globe a prědavati crkvi (Stef. 201). Globari, koji stoje pri sudiach, čto osude sudije i upisavše dade globarem, ti globe da uzimajut globarije (Ib. 189).

God, Годъ = tempus constitutum, annus.

God-iti (iterativum gad-ati) znamená umlouvati; pamatuje se to podnes, ano se při koupi a prodaji, jakmile jsou uzavřeny, říká, že uhodili o věc, že se dohodli, shodli, a navzájem se v ruce uhodí. God značí dobu vzájemně umluvenou, stanovenou. Odtud hody Boží t. j. tři hlavní slavnosti do roka, godina u Čechů t. j. doba o 60 minutách, godina u Srbů, t. j. doba o 365 dnech, rovněž jako godiště. V tomto rozumu „god" úplně se shoduje se slovem „rok" a jako „god" pochodí od god-iti, gadati, tak i „rok" původ má ve slovesu „reku", „říkati", „říci", „řku".

Zajímavo, že také starořímské „an-nus" pochodí ze slovesa „an-nuere" t. j. přisvědčiti, schváliti, a že také i annus jest prvotně doba ujednaná, ustanovená, zvláště rozepřím: Exspectandus erit, qui lites inchoet annus. Quum erat annus litium.

Godina, Godiště, Година, Годиште = tempus, annus.

(*Serb.*) Da daje vsaki nich u godišči tri dni oranja (Mon. 191). Da kupimo carinu Kotorsku za tri godišča (Mon. 246). Zakon je do godišča obirati kneza trikrat i na svako prišastje dati mu ovan 30, da ich je do godišča devetdeset (Polj. 1). Da se naplnja na godinu tisúćja perper, i tu-j tisušču perper da davaju Dubrovčane na vsaku godinu chramu sv. arch. Mihaila (Mon. 167).

Godné = festivale.

(*Polon.*) Ab angariis juris polonicalis . . . a datione quarumlibet festivitatum ubicumque, quod godne dicitur 1278 (Cod. Dipl. Pol.).

Godné souvisí se slovem god, hod, i jest jisto, že se některé doby, hody, u dávných Slovanů oslavovali hostinami, hod-ováním, odkudž hody jsou také slavné hostiny.

Hojemství = dilatio termini judicialis.

(*Boh.*) Citatus, qui est extra terram, debet habere hojemstvie primo ad sex septimanas, deinde ad alias sex et iterum tertio ad

sex, infra quas 18 septimanas debet se ad jus suum statuere (I. Maur. B. 5 = 1404). Hojemstvie t. j. súdu a odpovědi pohnaného prodlenie, v kterémž by mohl mysliti, raditi se, v přátelích, ve dskách, v náleziech i jinde obrany, pomoci, rady i odporu hledati a se dobře proti svému žalobníku opatřiti, a tak se uradě a opatře teprve jemu odpoviedati (Všeh. II. 14)· Žádnému se póvodu hojemství nedává, ani ho žádati má, neb ten má se všemi potřebami hotov býti (Všeh. II. 14).

Hól = baculus, signum auctoritatis.

(*Boh.*) Purkrabie Pražský má (na soudě zemském) miesto podle komorníka na levé straně, hól drže v ruce (z Dubé). Když král sede na súdě, státi má s holí a král na jeho miestě seděti. (Id.) Purkrabi Pražský, jenž hól mocí kralovú nade vší zemí drží (Ib.). Quo tempore veniente bedalli tenentes baculos in manibus, citationem beneficiariis pronuntiabunt. (OJT. 45.)

(*Polon.*) Der staroste adir der wloder, der mag sînen stab in den henden wol habin (Poln. Recht IV.).

Holomek.

1. *Homo liber non maritatus.*

(*Boh.*) Vdovce právo sehnati jako holomka týmž právem, že sě nemóž otpierati, ledno jako holomek, že ženy nejmá. (KR. 39.) Kdež holomkem sženú dva póhony a do třetieho póhona se ožení: kdež žena sedí, právo třetí póhon sehnati jako ženatého. (Ib. 23.) — Holomek nemóže na svědčení póhona odpierati tiem, že nepohnán odtad kdež dvorem sedie; protože móž dvorem neseděti ani čeledi jmieti. (KR. 35.) — Holomka móž pohoniti k každému úřadu, kterémuž jmá zbožie přiležiec, že je všady domem, kdež jezdí (Ib. 37.) Pakli je holomek ot otce syn neotdělený, a jej právo pohnati ot jeho otce dvora a dohnati jako ženatého; proto že tu jmá, že u otce chlebí, a jinde mu ješče dielu nedal. (Ib. 38.) Kmetě vdovce móž takéž pohoniti i týmiž činy jako holomka. (Ib. 41.)

2. *Nuntius sive servus officii.*

(*Boh.*) Purkrabí najvyšší má svého purkrabí a holomky zemské k témuž úřadu, kteříž na zájem nebo s listem obránním nebo na věno jezdie. (Všeh. II. 1.) Komorník s holomkem zemským tu bráti má, kdež je póvod přivede. (Id. VII. 21.) Pakli by (pohnaný) komorníka, holomka nebo póvoda zabil nebo ranil . . (Id. VII. 26.)

Holomek haist ain geschworner knecht des obristen burggrafen bey seynem ambt. (Štěrba 1566.)

(*Polon.*) Famulus, qui dicitur polonice golomąka, si vicino domini sui fecerit damnum vel injuriam... (Wisl. I. 93.)

Dle těchto svědectví „holomek" původně znamenalo člověka neženatého, v pozdějším postupu sluhu úředního i soukromého, až konečně převzal na se význam až i nepěkný člověka nehodného — hallunk, u Pomořanů uličník, poběhlík.

Holota = caniductores.

(*Boh.*) A retibus ad venationem nostram ducendis et a victualibus canibus dandis, ipsorumque custodibus, qui holoti vocantur 1220, 1249. (Reg. I.) Hoc etiam de caniductoribus, qui holothi nuncupantur... 1235 1238 (Ib.).

A victualibus canibus dandis ipsorumque custodibus, qui holoty vocantur 1220. De venatoribus et caniductoribus, qui holoty nuncupantur, statuimus, ne in abbatia vel in villis abbatis pernoctent 1235. (Ib.)

(*Polon.*) Si familiaris alicujus, dictus golotha, alias oblomek (golomek).

Původ tohoto výrazu není jasný; možno mysleti na lidi špatně oděné, což by nic nebylo divného. Že pak lidé tito velice utiskovali obyvatele, zvláště vesnické, stalo se slovo holota (collect.) až i nadávkou. Na řecké helóty nelze mysleti. Ostatně dlužno připomenouti, že u Srbů dle Vuka slovo „glota" přichází ve smyslu chudobné čeledi (pauperes).

Golova, Голова = homicidium.

(*Ross*) Aže ubijeť kdo muža, to mstiti bratu brata etc. Ašče ne budeť kdo jego mstja, to 40 griven za golovu (PR. I. 1.) Synove Jaroslavovi otložiša ubijenje za golovu, no kunami se vykúpati (PR. II. 2.) Aže kto ubijeť knjaža muža v razboji a golovnika ne iščut: to virevnoju platiti, v čej-že vervi golova ležiť. (Ib. 3.) — Iskav-že li poslucha i ne nalězeť, a isca načnet golovoju klepati: tomu dati izprava železo. (Ib. 17.)

Viz heslo *Glava*, *Glowa*.

Golovnik, Головникъ = homicida, occisor.

(*Russ.*) Aže kto ubijeť knjaža muža v razboji a golovnika ne iščuť: to virevnuju platiti v čej-že vervi golova ležiť (RP. II. 3.) Kotoraja-li verv načneť platiti dikuju viru, koliko lět za tu platjat tu viru, zaneže bez golovnika im platiti; budeť li golovnik ich v vervi, to zane k nim prikladyvajuť, togože děla im pomagati golovniku. Ljubo si dikuju viru; no platiti im v-obče 40 gr. a golovničstvo samomu golovniku. (Ib. 4.)

Golovšina, Головшина = poena homicidii.

(*Ross.*) A gdě učinit sja golovšina, a doličat kojego golovnika: ino knjazju na golovnikoch vzjat rubl prodaži (Pskov. 90). A kotoryj čelověk s pristavom přijedet na dvor tatja jimat i tatby iskat ili dlžnika jimat, a žonka v to vremja detja vyveržet, da pristava učnet golovšinoj okladati ili isca: ino v tom golovšiny nět (Ib. 91). Kto vozmet gramotu u svojega isca, a ogramočnomu protiv svojego isca ni biti-s, ni koloti-sja; a tolko imet sěči-sja, ili kolotisja, da učinit golovšinu: ino byti jemu samomu v golovšině (Ib. 31).

(*Litv.*) Chto by na čij dom umyslne najechal, choteči jego zabiti, abo našol mocju, a v tom by domu kogo-kolve ranil abo zabil: tot šiju tratit a boj i golovščina z imenja jego blizkym zabitoho majeť byti plačono. (Stat. VII. 7, 1.) — A koli by kotoryj šljachtič bityi abo ochromlenyi od toho bitja abo ochromlenja jezdivši po pirom, abo byval v korčmach, abo v torgu, a potom umer . . . togdy onyj, ktoryi jego bil abo ranil, ne majet golovščinu platiti, tolko rany (Ib. VII. 10). Koli by bylo kolko bratji rožonoje, delnych abo nedelnych, a odnoho by z nich abo otca jich zabito, ani kotoryj z toje bratji doma i v zemli jich nebudeť: tohdy tot, kotoryj by doma byl, majet bratju svoju oboslati, jestlib v zemli byli, aby s nim golovščiny vsi pospolu dochodili. Jestli by oni nechoteli pospolu i s bratom svojim toje golovščiny iskati, tohda ony, kotoryj v domu byl, z-iščet sam svojim nakladom tuju golovščinu; tohdy on toje golovščiny ne povinen s brateju deliti (Ib. VII. 11). — A koli by kolko bratji bylo i sestr rožonych vyposažonych, a odin brat z nich abo otec zabit byl: tohdy oni sami bratja, mimo sestr vyposažonych, majut golovščiny doiskivati-sja. A jestli by bratja zmerli, tohdy dočky vyposažonyje majut golovščinu iskati. A jestli by synove i dočky zmerli, tohdy majut iskati bližnije. (Ib. VIII. 13.) — A jestli by sja u svade golovščiny staly na obe storony . . . (Ib. VII. 23.) — Jestli by šljachtič šljachtiča zabil u svadě a perevedeno by na nego pravom: togdy majet platiti za golovščinu sto kop grošej krovnym (Ib. VII, 29). — Zlodeja priličnogo majet mučiti tri razy odnogo dnja. A jestli by umoril mučači, a ne domučil sja ničego: majet za nego golovščinu platiti. (Ib. XIII. 14.) — Jestli to opovedit uradu (že tať zabit), a onyi pan, čij čelověk, chotel iskati golovščiny: takovyj golov-

ščiny ne platit; a jestli by zabil, ani komu neopovedal, takovyj golovščinu platit (Ib. XIII. 20). A jestli by onoho rannogo čelověka nevel do jego pana ani do dvora gospodarskogo a deržal by u sebe tri dni, a on by v jego domu umer: takovyj golovščinu platit (Ib. XIII. 21).

Holý plat = census nudus.

(*Boh.*) Plat holý věčný ten slove, kterýž kto na lidech a na dědinách má zhola, bez drženie lidí těch, na kterýchž ten plat jest, a beze všeho panstvie, tak že pro nedánie téhož platu nemóž na lidi sahati jako pán jich, aby je k tomu mocí svú připravil, než toliko právem zemským, vezma komorníka, má k dobytkóm a k dědinám, ne k lidem hleděti. A z té příčiny slove holý plat, že jest bez panstvie a lidí bez skutečného drženie; ale věčný slove, ne tak jakoby bez konce byl, než tak věčný, že ktož jej zapíše na sobě, má jej na roky obyčejné a dskami zapsané bez přetrženie všelikeho platiti, dokudž zplacen nebude. (Všeh. V. 4.)

Homicidium.

(*Boh.*) Qui homicidiis infamantur, archipresbyter comiti illius civitatis nomina eorum asscribat et comes eos conveniat (Brec. 1039 § 5.) — De homicidio judicare pertinet ad principem, pro quo, sc. homicidio, solvantur principi X talenta vel dextra manu interfectoris (Priv. Teut. Prag. § 7.).

Gomila, Гомила = acervus lapidum.

(*Serb.*) Medja od Crvenoga Brda na gomilu u rěku (M. 92.). Medja ot groblic na gomilu.

Viz heslo *Mogila*

Goniti, Гонить = prosequi.

(*Serb.*) Samo krvnika, kojego i sam sud goni, može ubiti (Crn. 1855 § 39).

Gonitwa = communis concursus.

(*Polon.*) Ubi colunt rustici agros in bonis hereditariis, decimąe dantur in communem concursum, dictum gonitwa 1388 (Univ. Crac.).

Viz heslo *Shon*, *Shonné*.

Hony.

1. Stadium.

(*Boh.*) Pugna, quae non longe ab urbe, sed quasi duobus stadiis distabat (Tursko a Levy Hradec). — Zbraslav curtis non

longe, sed quasi X stadiis distabat ab urbe Wisegrad (Cosm.). — De quolibet stadio, quod hony vocatur (Urb. 93).

2. Mensura agrorum.

(*Boh.*) Hony jest pět provazců zdélí a bude v honech 210 loket (630 pídí). Kolečko plužné aby bylo mírné, tak aby se v honech šedesátekrát obrátilo (Menšík). — Na kterých silnicích pro loupeže a mordy nebezpečno jest, v těch místech mají se lesy a porostliny s obou stran s jedněch honův zšíří vymítiti (ZZ. 1627 T. XXXI.).

Pole měřeno v dél na hony a v prostor na popluží. Základem měření na dél bylo, kolik jedno spřežení jedním trhem hnáno stačilo by zorati. Porovnej starořímské actus: Actus, in quo boves agerentur cum aratro uno impetu justo (Plin. Hist. nat.). Odtud hon = actus, hnáti = agere. Zdá se, že hon souvisí s německým gewende; aspoň se hony překládají: Holz- u. gestreuch zu beyderseits der landstrassen sollen eines gewendwegs breit abgetrieben sein.

Gora, Гора = mons, silva.

(*Serb.*) Što su kudě posekli Sasi gorě do siega-zi sbora, tu-zii zemlju da-si imaju. A ot-sada naprěd Sasin da ne seče, i ščo seče, onoga-zi da ne tězi, ni ljudii da ne sadja, tokmo da stoji pusta, da raste gora (Stef. 124).

Slovo „gora“ původně znamená vyvýšeninu půdy, ale záhy přibralo význam „lesa“, hvozdu, silva, ješto hory pravidelně porostly byly lesem.

Hospes = host.

1. *Advena.*

(*Boh.*) Ten slove host (hospes), kdož jest člověk z panství některého kniežete, kteréž nenie poddáno kniežeti našemu (Sent. Brun. Brikcí). Quicumque advena vel hospes de quacunque terra veniens, cum Teutonicis voluerit manere in civitate Pragensi (Priv. Teut. Prag. 14).

2. *Hospites mercatores.*

(*Boh.*) Negotiatores, qui partibus Sclavorum et Avarorum pergunt (Cap. Carol. 805). Sclavi qui de Rugis mercandi causa exeunt (Raffelst. 906). Hospites, hospites mercatores 1101, curia hospitum mercatorum (i. e. Týn, frohnhof, laeta curia Pragae 1101). Quod dicitur narok, non debet esse, nisi ubi constet sua bona amississe, nisi acciderit in silva vel alicui hospiti (Konr. 5).

3. *Hospites censuales.*

(*Boh.*) XIV villas hospitibus censualibus ordinatas et ornatas 1055. Villa cum hospitibus. V Zásadí sunt hospites quam plures 1055 (Reg. I.). Terra hospitalis ad aratrum.

(*Ung.*) Liber quoque hospes, sicut Slavi vel caeteri extranei, qui in terris laborant aliorum, pro libertate tantum denarios dent; non alios etiam denarios insuper pro opere aliquo dare cogantur. De castellanis autem tam pro opere quam pro libertate denarii accipiantur (Coloman 1100).

Viz heslo *Gast*, *Gost*, *Hospitalitas*.

Hospitalitas.

1. *Gastitva.*

(*Polab.*) Illic (apud Pribislaum Aldenburgensem) experimento didici, quod ante fama vulgante cognovi, quia nulla gens honestior Sclavis in hospitalitatis gratia. In colligendis enim hospitibus omnes quasi ex sententia alacres sunt, ut nec hospitium postulare necesse sit.

Si quis vero, quod rarissimum est, peregrinum hospitio removisse deprehensus fuerit, huius domum vel facultates incendio consumere licitum est, atque in id omnium vota pariter conspirant, illum inglorium, illum vilem et ab omnibus exsibilandum dicentes, qui hospiti panem negare non timuisset (Helm. I. 82). Erat enim apud eos hospitalitis plenitudo, et parentibus debitum exhibent honorem; nec enim aliquis egenus aut mendicus apud eos aliquando repertus est. Statim enim, ut aliquem inter eos aut debilem fecerit infirmitas aut decrepitum aetas, heredis curae delegatur, plena humanitate fovendus. Hospitalitatis enim gratia et parentum cura primum apud Sclavos virtutis locum obtinent (Helm. II. 12).

2. *Census.*

(*Boh.*) Terram ad aratrum, ea conditione, ut si filius voluerit servire abbati, serviat pro terra, et si noluerit, solvat hospitalitatem 1115 (Reg. I.).

Gospod, Господъ = dominus.

Gospodi pomiluj = *Κύριε 'ελευσον* (Církevní píseň).

(*Serb.*) Car carem a gospod gospodem. — Gospod Kostadin (Mon. 88, 212).

Gospoda, Господа = dominus.

(*Ross.*) Aže zakup běžit ot gospody, to obel (PR. II. 52).

(*Boh*) Nelzě ijedné nevěry ničímž postihati ludmi na dobře zachovalého člověka, ni pro hospodu, což k sědání nesluší. Prvá nevěra: S hospodú svú lehati, druhá nevěra: Chtěl

hospodu zabiti; třetie nevěra: Jež hospodu zradí na bezživotí (Rožm. 216, 217).

(*Serb.*) Kako je zakon bio medju gospodom bosanskom. Gospoda raška i chumska (Mon. 102, 107).

Slovo Gospoda má synonym Gospodar, Gospodin. Ze slova „Gospoda" původ vzalo slovo „gazda", podnes užívané u Slovanův uherských. Gazda jest gos-po-da vyssutím slabiky po zkrácené. Jakož pak Uhři krátké slovanské *o* rádi mění v *a* (jako kokoš = kakas, kobyla = kabala, podkova = patkó, oknô = akna, ôgar = agar), tak i z gos-da učinili gas-da, gazda. Však i slovinské „gazdar" povstalo vyssutím slab. po z gos-po-dar a Dubrovnické „gospar" též není než zkrácené gosp-od-ar.

Hospoda = hospitium, ospedale.

(*Boh.*) Ktož pohoni z hospody, právo pohnati z té hospody, ješto v něj stoji a koně rozsedlal. Pakli budeš pohnal z jiné hospody než on koné rozsedlal, tu stoje hospodú... (Rožm. 138, 139). Měščenín jinde nejma práva pohoniti z hospody, jakž snem mine (Ib. 137).

(*Polon.*) Eze Lenart szedl na Slauikovi gospodą i Slanikoui ranu dal 1400 (Piotr.). Astitit termino pro eo, quod super ipsius hospitium, super ipso currebat cum ita bonis ut solus 1391 (Kośc.). Petrus violavit domum et detenuit fratrem domini Dobroscii 1395 (Wiśl).

Porovnej s tím srbské „gospodoju choditi" t. j, hospitari. Slovo hospoda ve smyslu hostince nesouvisí s hospodou = hospodářem, ale pochodí od slova „hospedale", t. j. domus hospitii.

Hospodar, Gospodar, Господарь.

1. *Dominus villae.*

(*Ross.*) A kto ospodar ogrěšit-sja, udarit svojego cholopa ili robu, i slučit-sja smerť: v tom naměstnici ne sudjat ni viny ne jemljut... (Dvin. 1397 § 12.)

(*Serb.*) Jeliko se nahode ljudje u crkve te, da ga igumna slušaju kako i vsakoga gospodarja. (Mon 116) Ljudje vlastelscii, koji sěděť po crkovnych selěch i po katuněch, da pochodi vsak k svojemu gospodarju. (Stef. 21.) Ko je zlo učinil, brat ili syn ili rodim, koji su u jedinoj kušči, vse da plati gospodar kuščny (kuće), ili da dasť, koji je zlo učinio (Stef. 70.)

2. *Dominus terrae.*

(*Serb.*) Budu gospodar onoj-zi zemlji. (Mon. 184.) Gospodin Stěpan, Božijom milostju herceg sv. Save, gospodar chumski

i primorski. (Mon. 441.) — Gospodar zetski (M. 534). — Alexander, vojevoda, gospodar zemlji moldavskoj. (Mon. 556.) — Daniil prvi, knjaz i gospodar Crnegore i Brdah. (Zak. 1855.)

V Srbsku do r. 1804 toliko Turci (a to begove a spahije) nazývali se gospodary. Od té doby říkali tak Černému Jiřímu a ostatním pohlavárům a vojvodám, kteří měli moc a vládu v rukou. Kníže Miloš Obrenović nařídil, že se gospodarem nemá zváti nikdo kromě něho, a tak přešlo na druhé starešiny jmeno „Gospodin". Ve Sremu a s této strany zovou i nejmenšího kupčíka gospodarem. (Vuk.)

Gospodarové sluli valašští knížata ve Valašsku a v Multanech, dokud země tyto stály pod panstvím Turků.

Hospodáři.

1. *Primates terrae.*

(*Mor.*) Po těch třech pátcích ... všickni páni hospodáři, kteříž v stolicích seděti mají a súditi, mají se do Olomúce sjeti. (Tov. 51.) Také mohú páni nehospodáři, starší i mladší, v šrancích (v súdě) býti, učiti se a poslúchati, ale v potaz nechoditi, ani se k čemu přimlúvati, dokudž svých oddíluov nemají neb na ukázaných statcích sobě sami nechlebí, a do súdu přísah neučiní. (Tov. 78.) Tu ten dvú pánuov, zemských hospodářuov prosí (Ib. 18).

2. *Possessor fundi.*

(*Boh.*) Holomka (t. j. neženatého) móž pohoniti k každému úřadu, kterémuž má zbožie přileziec, že je všady domem kdež jezdí, ač i dvorem na jednom zboží sedí hospodářem. (Rožm. 37.) Póhon prošel, kterýchž dědin je hospodář (Ib.) — Kterýž by se v statek po otci uvázal a hospodářem byl (1515).

3. *Caupo, Mansionarius.*

(*Boh.*) Hospodář svého hosti v svém domu móž základ staviti ve stě hřiven ve ztravě ... Když hospodář v svém domu hosti základ staví za ztravu (Rožm. 155.)

Gospodin, Господинъ.

1. *Dominus.*

(*Ross.*) Ili cholop udariť svobodna muža a běžiť v chorom, a gospodin načneť ne dati jego, to cholopa pojati: da platit gospodin za-ň 3 grivně. (PR. I. 16.) Prodasť-li gospodin zakupa obel, to najmitu svoboda (PR. II. 55.) Aže u gospodina rolejnyi zakup a pogubiť vojskyj koň: to ne platiti jemu; no ježe dal jemu gospodin plug i boronu. (Ib. 53.)

2. *Dominus terrae, princeps.*

(*Serb.*) Što jest komu prěšlo u carevu zemlju ili iz grada ili iz župe koje do prijetja gospodina cara, do-gdě něst bylo carevo, no je bilo inoga gospodara... Ako buděprěšlo po prějeti gospodina cara. — Stefan, velii kral, naměstnyj gospodin vse srbske zemlje. — Ako budeš gospodin v vsej zemlje srbskoj. — Gospodina bana Stefana, gospodina svem zemljam srbskim — Gospodinja = žene da ne obležu u crkvi, razvě gospodinja (carica) i kraljica. (Daničić).

(*Croat.*) Prvi zakon Poljički jest vazimati kneza od gospodina, ki je gospodinu viran a Poljicem ugodan (Polj. 1.). Tko bi se našâ traditur našega mista, rekući tko bi pridavâ sam sebe i misto naše inomu gospodinu, da se otda neviran gospodi našoj i mista našego, da se izrene van. (Polj. 7, II.).

U Srbiji sama cara i kralja (u piesmama), pašu (u piesmama a u govoru), vladiku, archimandrita, igumena, protu i učitelja zovu gospodinom; I žene gdiekoga djetića u kući, svegra ili djevera, zovu gospodinom. (Vuk.

Gospodstvo, Господство = dominium.

(*Serb.*) I s ovijej i s ovijej strane Neretve vsega gospodstva moga. (Mon. 458.) Da im choću za moga života razpraviti i razrediti pravo na poli gospodstvo-moje. (Ib. 462.)

Gost = hospes, extraneus.

(*Ross.*) A gostju Dvinskomu gostiti v lodjach ili na vozěch (Dvin. 1395 § 15.).

(*Serb.*) Vsaky gost i trgovac i latinin da prichodi k prvim stražam s vsem što ima i nosi, da ga straže straža prědava s vsěm. (Stef. 162.) Ako se gdě slúči komu-ljubo, gostevi ili trgovcu ili kalugjeru. (Stef. 162.) — Kda si pojide on-zi gost, da mu prěda stanjanin vse ščo mu bude prijel. (Stef. 126.) — Koji je Dubrovčanin zabašćinil u Novom Brdu, te-zi da zide grad i da čuva; koji-li su gostije i ne su se zabaščinili, da im je na voli ščo im gode. (Mon. 206.)

(*Boh.*) Hospodář svého hosti v svém domu móž základ staviti ve stě hř. ve ztravě. — Hospodář když staví za ztravu hosti ne v svém domu ... Ale právo u hostě rucě, otpřisieci se samému, že ne dlužen. (Rožm. 155.)

(*Mor.*) Hosté nebo ježto usedlí nejsú v zemi, a poženú koho, uručiti mají ... Pakli by host rukojmě neměl (Tov. 50. O hostech).

Viz heslo *Hospes.*

Nemůže být pochybnosti, že slovo gost (host) souvisí se starořímským hostis (host-is). Hostis Římanům původně znamenalo nepřítele, cizozemce. Leges XII. tab. rozeznávají hostis a civis. Také Germáni slovem gast (gotsky gasts) rozuměli cizince, cizozemce. K vůli nutnému rozlišování vytvořil se vedle host-is výraz hospes — což znamená nynější host, gast. Gost jeví se již ve staré slovančině ve smyslu hospes: advena, hospes = conviva, sodalis, amicus.

Gostba, Гостьба = depositum mercantite.

(*Ross.*) Aže kto kupec kupcju dasť kuplju v kuny ili v gosťbu... ili jemu samomu rotě, aže sja počneť zapirati (PR. II. 44).

Porovnej německé rčení: Wertpapiere in kost geben.

Gostineo.

1. Usurae.

(*Ross.*) A kotoromu čelověku na kom budet imanije po zapisi, da i gostinec budet pisan na zapisi, a pridet zarok: ino jemu javit gospodě o svojem gostincě; ino po zarok jemu vzjat svoj gostiněc. A tolko ne javit zaroka gospodě gostinca: ino jemu ne vzjat po zarokě etc. (Pskov. 5). A kto počnet imať svojego isca v svojem srebrě do zaroka: ino jemu gostinca ne vzjať (Ib. 76).

Gostinec znamená zde úrok z půjčky vyrčený v úpise neboli zápise.

2. Strada, via publica.

(*Polon.*) Gościniec = strada, Gostinica velika (Smol.)

Gostinné.

1. Telonei genus.

(*Boh.*) Mediam partem de omni teloneo duci debitam tam a descendentibus, quam ab ascendentibus per Albiam Lutomericensi tribuimus ecclesiae, vid. quod dicitur homutoue, othodne, otroce, gostine, grrnecne, sitne (Reg. I. ad 1057).

(*Ross.*) A kudy pojedut Dvinjane torgovati, ino im ne nadobě vo vsej mojej otčině (въ Velikomъ knjaženii) tamga, ni myt, ni kostki, ni gostinnoje, ni javka, ni inyje nikotoryje pošliny (Dvin. 17).

Por. Gostinnoj dvor.

2. Pecunia decessionalis.

(*Polon.*) Petrassius habet terminum cum N. kmethone de T., quia sine tempore recessit et non ponens jus, quod dicitur gosczine (Krak. Helzel II.).

Gosudar, Государ = dominus.

(*Ross.*) A gosudarskomu ubojcě, i gradskomu sdavcu, i koromolniku, i cerkovnomu tatju života ne dati (Sud. 1550. § 61). A ubijut kotorogo krestjanina na polě, v razboji . . . i daduť togo krestjanina za gosudarja jego, za kěm živet, ili vyručit jego gosudar tot, za kěm život . . . (Sud. 1550, § 89).

Ze slova Gosudar povstalo zkratkem nynější ruské Sudar, tak jako z „župan“ povstalo „pan“.

Grabež, Грабеж.

1. Rapina.

(*Ross.*) Se sud knjažej . . : Razboj, nachod, grabež 9 griven, a knjažja prodaža 19 deněgъ, da 4 dengi knjazju i posadniku. (Pskov. 1.) Kto na kogo imet sočit boju ili grabežu (Ib. 26).

(*Litv.*) Chto by pod šljachtičom grabež učinil, koni pobral, abo u kostela, abo na torgu, abo na poli . . . chotja by boju žadnogo neučinil, etc.: tohda onyj, kotoryi grabil, majet opraviti to jemu . . . 12 ruble grošej (Ib. XII. 3).

2. Pignus.

(*Ross.*) Istec prijechav s pristavom, a vozmet čto za svoj dolg siloju, ne utjažet svojego istca: ino byti jemu u grabežu. A grabež suditi rublem, i pristavnoje platit vinovatomu (Psk. 71).

(*Litv.*) Chto by v pušči svojej zastal čijego čeloνěka i pograbil: tohdy za tot grabež nepovinen navjazyvati, nižli majet toho čeloνěka panu i tot grabež na rukojemstvo dati a do pušči kupu povesti, gde pograbil, a škody svojej na nem dovoditi . . . (Ib. IX. 6). Jestli by što komu sudii občii prisudili i rok zaplatě položili, a onyj by na tyje roky toho platiti nechotel: tehdy tyje sudii majut vzjati viža u dvore našem, kotoryi kolvek najbliže budet, a pri onom viži majut toho pograbiti, a tot grabež dati tomu, komu što prisudjat, a rok vinovatomu položiti pod utračenjem toho hrabežu, iž by tot grabež vykupil. A jestli by toho grabežu vykupiti na tot rok nechotel: tohdy komu tot grabež dan budet, volnuju moc ma meti, tot grabež zastaviti i prodati komu chotja, albo sobě zastaviti (Lit. VI. 31). Panskogo, šljachetskogo, dvorjanskoho konja ot koždogo grabežu bezuradnogo vyzvoljajem, a jestli by chto bez uradu u knjazja abo u pana pograbil, takovyj majet konja konjem navezati (Ib. XII. 4). Jestli by šljachtič čijich mužikov na torgu, abo pri cerkvi, abo na poli pograbil, abo životinju na poli pobral u grabež, a onyj komu sja

grabež stal, utek sja do prava... (Ib. XII. 5). A jestli by on, kogo pograbil, nezterpial i nechodjači pravom a protiv pograbil: tohdy tot, chto grabež za grabež grabit, tot svoju navezku tratit a tomu, kogo pograbil, majet grabež vernuti a navezati (Ib. XII. 5).

Grad, Градъ = castrum, civitas.

(*Serb.*) Gradskaja zemlja, ščo je okolo grada, ščo se na noj gúsi ili ukradě, da plati to-zi vse okolina (Stef. 127). Za grad-zidanje: Gdě se grad obori ili kula, da ga naprave graždane toga-zi grada (Ib. 128). U gradověch carstva-mi da stoje zlatarije i da kovu i ine potrěbe. (Ib. 172.) — Gradově grčci, kojech jest prijem gospodin car... (Ib. 125). — Gradovom da něst priselicě (Ib. 126). — Gradove vsi po zemlji carstva-mi da su na zakoně o všem, kako su bili u prvich car. (Ib. 178.)

U Čechů a Jihosl. grad (nč. hrad), pol. grod, rusky góroдъ, pomorsky gard. Graditi stsl. ohrazovati, oplocovati, opevňovati, stavěti; též tak v češtině: hraditi. Co hraděno, to hrad, t. j. městiště k bezpečnějšímu přebývání opevněné. Grad-ina stsl. = zahrada, gradarъ = zahradník, gradež = plot. O-hrada nč. oplocený prostor k ukládání drev, za-hrada něm. gart-en. Keltické a sice gaelské gâradh = plot, zeď, zahrada, kymr. gardd = zahrada. V Pomořanech gard = hrad s územím ke hradu náležitým, kastellanie; odtud na Rujaně podnes „der garten", t. j. území někdejšího gardu = gradu. Gotsky gards = netoliko dvorec při domě, alebrž i celé bydliště. Dánsky kongs-gaard = král. hrad. Švéd. gard = hrad, zámek.

Gradjanin, Гражданинъ = civis.

(*Serb.*) Kefalije, što su po gradověch, da uzimaju svoj dochodek zakonom, a da im se prodavaju žita i vina i mesa za dinar, što inomu za dva, no gradjanin to-zi da mu prodava a in nikto (Stef. 62). Kto župljanin prî graždanina, da ga prî prěd vladalcem gradskim i prěd crkvom i prěd klirosom po zakonu (Stef. 178.) Gdě se grad obori ili kúla, da ga napravě graždane toga-zi grada (Stef. 128).

Grado-bljudenje, Градо-блудение = custodia castri vel urbis.

(*Serb.*) Sija vsa darovanja chramu ovobodismo ot vsěch rabot gospodskich, da im ně gradozidanja ni grado-bljudenja (Mon. 192.) Koji se je Dubrovčanin zabaščinil u Novom Brdu, to-zi da zide grad i da čuva (Mon. 206.)

Viz heslo *Čakonstvo.*

Grado-zidanje, Градо-зидание = castrorum aedificatio.

(*Serb.*) Sija vsa darovanja chramu osvobodismo ot vsěch rabot gospodskich, da im ně grado-zidanja ni grado-bljudenja

(Mon. 192). Stvorich milost selom ... da im je svoboda ot vsěch rabot gospodstva-mi, i ot vojnice i ot gradozidanja (Ib. 334). Gdě se grad oborit ili kula, da ga naprave graždane (Stef. 40). — Koji se je Dubrovčanin zabaščinil u Novom Brdu, te-zi da zide grad i da čuva (Mon. 206).

Gradščik = preco.

(*Chorv.*) A to takoje od satnika i gradščika i busovišča, kî v sich jesut pod zakon i pravdu kmetsku (Vin. 25).

Tak ve Vinodolu slul jeden ze zřízenců obecních. Što je imâ graščik obavljati nĕgda, nezna se pravo; danas mu je dužnost (s bubnjom ili bez bubna) razvikat po gradu ono, što se občini javlja od poglavarstva, kao takodjer pozvati na sud, po kih se pošlje. (Mažuranic).

Gramada, Грамада = cumulus, acervus.

(*Serb.*) Medja — na veliku gramadu a po-níže na chrid na drugu gramadu (Mon. 127).

Gramada (v češtině hromada) znamená u Srbů kupu kamena nebo hliny nebo drev. Rumunům grъmadъ = cumulus; grumade mezník u Hodševáků.

Grana, Грана = terminus agrorum.

(*Ross.*) Kto z-oreť mežu ili grany z-sečeť ... a kto mežu z-orat ili grany z-sěk: ino togo biti knutjem (Sud. 1497, § 62).

(*Litv.*) Storona, kotoraja lepšije i znakomšije privilja i listy i znaky, ako kopci abo grany uz-každut ... (Stat. VIII. 4.)

Staroslov. granь = hrana, hraň, ecke, kante. Pochodí od slovesa hran-iti, do hran dělati, odkudž prvopočátečný význam slova „hranica". U Novořeků (v Arkadii) slovo „grana" znamená eine tiefe furche, die einen acker oder weinberg vom andern trennt. V Mat. Verb. vykládá se slovo „meze": Porca autem est inter duos sulcos terrae eminens. Možná, že středoněmecké slovo „hornichom", „horinchom" souvisí se slovem „grana", „hrana", neboť znamená distinctionem „quadrangularem", arborem „quadrangularem"; což ukazuje na čtyry brany, odkud hraník, hornich (ein chornichon 1565. Cod. dipl. Maj. Pol.). — Co se podnes říká „na raně", vlastně znamená „na braně", t. j. na místě pro kupčení zvláště příhodném.

Granica, Граница = meta, terminus.

(*Pomer.*) In quandam quercum cruce signatam, quod signum dicitur sclavice kneze-granica 1214 (Cod. Pom.). Greniza assignamus a mare ascendendo secum Wippera 1215 (Ib.)

(*Pruss.*) Centum mansos inter metas vel granicias civitatis Brunsberg contentos, quorum mansorum metae, gades vel granicie taliter distinguuntur: Primo incipiendo in ripa fluminis Seria ... illo in loco, ubi rivulus Seriam influit, et eundem rivulum ascen-

dendo usque ad ad granicam versus villam Vebow stituatam... et ulterius ad granicam sitam super rivulum prope Sunnenberg decurrentem etc. 1284. (Cod. dipl. Pruss.)

(*Polon.*) Jussimus bona seu hereditatem L. a caeteris villis ducatus nostri limitibus granicierum, scopulorum atque signorum communiri. 1250. (Tyn.) — Ut inter villam abbatis et villam hominum castri Cracoviensis, limites, granice vulg. nuncupatos, abbati faceret. 1287. (Tyn.) — Villas monasterii, prout sunt in ipsarum graniciis et limitibus distinctae antiquitus et limitatae. 1367 (Tyn.) — Causa limitationis inter d. Albertum castellanum et d. Cristinam pro granicia angulari (wengelna) inter N. et L. hereditates (Brześć). — A granicie nova ad antiquum kopecz per nemora, recte per czosna 1398 (Krak.)

(*Siles.*) Ab ipsa civitate Olavia metae, quae polonice graenizen dicuntur, usque ad campos villarum porrigantur. 1291 (Stenzel).

(*Litv.*) Pakli by šljachtic šljachtiču granicu zkązil abo ognom vyžoh, vyrubal kvaltovne . . . togdy . . . (Stat. VIII., 10.) — A nad to granicu abo mežu čijeho skažanuju budet povinen s uradom napraviti po staromu. (Ib. 8, 10) — Jestli by chto mel les sumežnyi, tohdy majet koždyj s svojeho polja protiv sebe prorobky činiti a kak sotnut sja topory, tut budet granica (Ib. 8, 11). — Koli by mezi dedinami reka v mesto granicy byla a pod časom sama na čiju sja dedinu povernula, ostavivši staroje rěčiště: tohdy odnak meža abo granica po staroje rečišče majet deržana byti svojego berega starodavnogo etc. (VIII. 12.) — Chto by komu chotel čerez granicu škodu učiniti . . . (VIII. 15.)

(*Boh.*) Secundum quod metae sunt signatae, quae vocantur ghraniz 1210 (Reg. I.) — Terminatur certis signis, quae vulgo kopci vel hranice dicuntur. 1249 (Ib.)

Meze a hranice jsau ta místa, kde se saused od sauseda grunty neb dědinami svými dělí a kde se gruntové a dědiny obau sausedův, podle sebe grunty majících, začínají a skonávají. (Menš. § 1.)

(*Croat.*) Tko-godi bi se našao, ki bi granicu iztukao tuju otajnim načinom ali granicu istlačio otaje, brez dopuščenja pravde, ali pake tolikoje ako bi tko sikao i činio granice nove otaje po svojoj voli: da je dužan rukom i da gubi onoliko-j plemenščině,

koliko je bio tuje zachitio. (Pol. 194.) Ponantur confinia intra villas per insulam et granize incidantur, prout ordinabitur per illos nobiles, qui mittuntur per regimen (Curz. 76).

(*Serb.*) Selu je Trěbči medja — „u granicu uz-dol" — „na vitu granicu". — Vse ščo pristoji župě Konavalskoj i sa vsěmi mejemi i granicami. — Vse granice, koje su stalene, vse toj obljubismo i pravimo da su dobre i prave granice. — Ako choće doći na granici volja ostati domom (Daničić.).

Granica (hranice) zobecnělo v litevštině, v rumunštině i v němčině (gronicě, granic, granitz, graenze). Výraz ten předpokládá kořen hraň (staroslov. graň); že pak hranice u Čechův podnes značí také stoh dříví do rovných uhlů vyrovnaného, souditi se může, že hranice původně znamenala nikoliv ještě čáru mezní, nýbrž mezník hmotný, názorný, tvaru ostroúhelného, srub hranitý, zemí neboli prstí vypěchovaný = acervus trabibus circumdatus (Reg. 1215). Měřicky pravidelný tvar takovéto hranice (granicia angularis, wengelna) sloužil k tomu, aby se podle něho vyhledala náležitá čára ke hranici druhé, mezi něž sazeno v téže čáře mezníky ostatní, tvoříc rozhraní. Význam hranice přešel během času na mezní čáru samu, pročež hmotnému znaku meznímu říkalo se již ne hranice, ale hraničník.

Gratia.

(*Boh.*) Quicumque nobilis vel rusticus occiderit aliquem, CC denarios solvat curiae et alias recedat et quaerat gratiam (Conr. 17).

Grdost = vis, violentia.

(*Boh.*) Collectas generales, venditiones, ssvod, glava, naroc, nedoperne, gerdost: quicquid ex his et talibus ad usum nostrum (regis) debet pervenire, totum concedimus ecclesiae 1057 (Reg. I.). Si quis spoliatus fuerit per vyboj, incuset quos vult, et de hrdost nominet quos vult, et antiquae consuetudines conserventur (Conv. 20).

Kázal mi hajného ubiti pravým pychem a pravú hrdostí, nemaje ke mně žádné viny 1408 (Brandl.). — Bil mú čeleď pychem a hrdostí, nemaje k nim ani ke mně žádné viny . . . Bil kyjem mého hotaře i obecního pychem a hrdostí 1408 (Póh. Br. I.), — Učinil pych na řekách, zrubal mi hráze pravú hrdostí (Olom. 1412).

Hrěbie, Жребіе, Žrieb, Ždrib, Zrebe.

1. Sors.

(*Sil.*) Episcopus Vratislav. Ad araturam nostram sex mansos excipimus in divisione mansorum per sortem more teutonico

recipiendos 1223 (Tzschoppe). De qualibet sorte 3 mensuras siliginis, 3 tritici, 3 ordei, 3 avenae, insuper mensuram unam pisae, et 1/2 marca 1248 (Ib.).

(*Polon.*) Nec non tres sortes, que srebe vulg. dicuntur, 1270 — Ex speciali gratia dedit tres cum medio laneos, dictos polonice srzeb 1386 (Krak.). Clichna relicta olim heredis de S. veniens, duos mansos, vulg. dictos rzebe, vendidit et resignavit 1398 (Ulan.). Fassus est obligasse unam sortem in K., qui dicitur in vulg. Jeztezowska srzeb 1399 (Wiśl.). Stanislaus judicialiter obtinuit mansum agri, vulg. szreb Jajzowsky in Wóla Jajzowska 1407.

(*Serb.*) Ima se ovako diliti gaj: Najprvo je počelo od iskoni na stare i zakonite zdribove (Polj. 58). — Samo svak je volan stati na svojej zdribenici (Ib. 33). — Ovo je naš zakon, da gre s tobom rotni pristav i da zdribi, kî prodaješ, nudi pred nim bližnich i dalnich (ve vsi Bišicich na španství Lickém).

Slovo hřebí (žrebí, žerebje, zdrieb) souvisí s lap. arbe, finským arpa, gotským arbi, danským arv, staroněm. erpe, středoněm. erbe. Všecka tato jména znamenají to co řecké *κλῆρος*, lat. sors. *Κλῆρος* původně byla větev vinná ku měření a přiřknutí pozemku; v dalším postupu znamenalo pozemek losem přiřknutý. Také „sors“ původně znamenavší los, později přešlo na pozemek losem přiřknutý. V němčině pozemek losem přiznaný slul erbe. Hrěb není než přehláska slova arbe, arbi, tak jako rám-ě přehlasováno z arm, rab-ota z arb-at.

Viz heslo *Sors.*

2. *Tesserae, taxillae.*

(*Boh.*) Ješto svědky za vodú z dluhóv nebo z dědin, nebo což ve dsky slušie: též právo jako v úřědě; ledno voda sešla mezi nimi z toho, ale ledno za vodu vrci hřěbě. (Rožm. 235.) Když póvod žaluje o koň neb cožkolivěk, že je vzchoval na svém hnoji etc. Pakli proti téj žalobě odpověď taká, že die: „Ten koň, ten sě je rodil na mém hnoji atd.“, tehda právo o to hřěbě, ale voda neslušie. (Ib. 229.) Pakli by otpierač převýšil póvodovi, že viece let jměl než póvod jměl, doniž neztratil: tehda hřěbí mezi svědky o léta. (Ib. 231.)

Dle Vuka na Černé Hoře zdrieb znamená kostku, würfel. Tím nabýváme původního významu „vrci hřebě“ t. j. vrci kostky. — Slovo hřebí v tomto významu pochodí odtud.

Viz heslo *Žerebje.*

Grzebien = summitas montium.

(*Pol.*) Summitatem majoris montis, qui pro diversitate locorum diversimode appellatur, utputa bieszczady, grzebień, grab, gron, pro limite perpetuo haberi decernimus. (Stat. regni 1532.)

Grid, gridin, Гридъ, гридинъ = satellites, custodes.

(*Ross.*) Ašče budet Rusin, ljubo gridin, ljubo kupčina . . . to 40 griven za golovu. (PR. I. 1.) Ašče-li budet Rusin ili grid ljubo kupec (PR. II. 1.)

Ve staré ruštině slovo grid, gridin, znamenalo ozbrojeného průvodce knížat; gridba značilo satellites aulicos, gridnja, gridnica = satellitum domum, habitaculum. Matzenauer odvozuje slovo to ze skand. gridh = servitium nebo z anglosaského gridhjan = tueri.

Grivna, Гривна = marca.

(*Ross.*) Ašče budeť Rusin ljubo gridin, ljubo kupčina — to 40 griven za golovu (PR. I. 1). — Ašče-li ne budeť kto mstjá, 40 griven za golovu (Ib.). — To grivnu i tridesjat rězan platiti jemu; ili ich budeť 18, to po tri grivně i po 30 rězan platiti (PR. I. 29). — Grivna ssadnaja: Ože budeť vira vo 80 griven, to virniku 17 griven . . . a peredi ssadnaja grivna a za golovu 3 grivny (PR. II. 8). — Grivna smetnaja: A iže sveržet viru, to grivna kun smetnaja otroku (Ib. II. 16).

(*Polon.*) M. kmetho jurabit, czso J. pobrala žito, to stalo dwanaszcze grziwen 1391 (Pozn.). – Swaczimy, izs T. wząl po swoj žene po 1400 grziwen posagu 1390 (Ib.) — Czo Swatoslawa wnosla do swego męza pendzeszcza grziwen 1396 (Ib.). — Jako smy przitem byli, jako Ondrzej wnosl dwadzescza grziwen pospolitych penądz swej ženy posagu w pospolity dom 1411 (Kalisz). — Trzi griwny minus quatuor grossis 1392 (Sieradz). — Petrasz pobral rzeczi mocú, tych bylo za cztyrzi grziwny 1389 (Pozn.)

(*Boh.*) Talem nobis legem instituit Pipinus, ut annuatim imperatorum successoribus 120 boves electos et 500 marcas solvamus. Marcam nostrae monetae CC nummos dicimus (Cosm. ad 1039). — Insuper et C marcas argenti annuatim de camera ducis accipiat episcopus Pragensis (Id. ad 1062). — Tributum polonicum olim duce Bracislao I. constitutum 500 marcas argenti et 30 auri (Id.). — Quicquid micabat auri et argenti in Boemia, dux corrasit et vix collegit septem marcarum millia. Episcopus

de dote ecclesiae praestitit duci 70 marcas obryzi auri, quinque pallia cum limbis Ratisbonae apud Judaeos sunt posita in vadimonio pro D marcis argenti (Id. ad 1107). — De ecclesia Wyssegrad XII marcas singulis annis ad pedes universalis papae de moneta nostrae provinciae statuimus offerendas (Reg. 1088). — Decimam marcam de annuo tributo per totam Boemiam (Ib. 1130).

Slovo „grivna" původně znamenalo ozdobný kroužek, jejž nosili na šíji, na krku, collare, torques, ornamentum colli (Bě bo vzložil naň grivnu zlatu veliku; Georgevi-že nemogušče v-borzě snjati grivny s šije, useknuša glavu jego. Nestor). „Griva" v sanskr. značí collum, podnes pak u Čechů říká se hříva koňská = juba equina. Již Karamzin znamenal, že grivna jest „ukrašenje zolotoje, nosimoje knjazjami i velmožami na šejě". Druhý význam jest pondus auri vel argenti, marca. Česká hřivna z počátku v sobě držela 200 penízů, ale při zaražení nové mince za krále Václava II. r. 1300 raženo z jedné hřivny stříbra 60 grošův, tak že jedna kopa grošů českých rovnala se hřivně stříbra.

Grnečné = telonei genus.

(*Boh.*) Mediam partem de omni teloneo (duci) debitam tam a descendentibus, quam ab ascendentibus per Albiam Lutomericensi tribuimus ecclesiae, vid. quod dicitur homutone, othodne, otroce, gostine, grrnečné, sitne 1057 (Reg. I.).

Kořen: Grniec, hrnec, garniec; grnečné tedy celní poplatek z hrnců jakožto nádob po Labi vyvážených nebo dovážených.

Hromaždnici = consortes facultatum.

(*Boh.*) Kunigundis, relicta Wilhelmi, patrem suum ad se in veram unionem seu na pravý spolek suscepit super dotem suam, ita quod facti sunt veri hromazdniczi (Dobn. Mon. I.). — Zdislaus de Ch. et Wseslaus de S. fratres protestati sunt coram Pragensibus beneficiariis, quia univerunt se hereditatibus suis in S. et in Ch., quicquid ibi habent vel ubicumque habent, et omnibus bonis, mobilibus et inmobilibus, et facti sunt veri hromadníci (Rel. tab. 152). — Kdyžby komu svědkové svědčili, že Jan a Petr jsou praví hromaždníci aneb společníci, mají ti svědkové zpraviti to se zmatkem (1. Zdisl. B. 16). — 1399. O. z Hasmburka s jedné a Anna z Libochovic mátie jeho s strany druhé přiznali se před králem a před úředníky Pražskými, že v dědictví jich, kteréž mají nebo míti budú, shromaždili jsú se spolu, tak že učiněni jsú praví hromadníci těch všech věcí svrchupsaných (II. Nic. M. 23).

Gron = summitas montium.

(*Polon.*) Summitatem maioris montis, qui pro diversitate locorum diversimode appellatur, utputa bieszczady, grzebién, grab, g r o n, pro limite perpetuo haberi decernimus (Stat. regni 1532 č. 466).

Groš = grossus.

(*Boh.*) A primaeva terrae Bohemicalis origine usus confusus fuit in numismate, qui adhuc in plerisque regionibus solet esse. Quibuslibet quippe annis in urbibus et civitatibus singulis tranfigurabant formam denarii monetae, semel aut bis etc. Wenceslaus II. rex disposuit, ut populus in uno sibi communicet numismate mutuo. Anno agitur 1300 mense Julio moneta grossorum Pragensium et parvorum, quorum 12 grosso aequivalent, instituitur et denarius quilibet Wenceslai nomine, qui eorum institutor exstitit, insignitur (Chron. Aulae Regiae). — Kněz Václav — zatrati v zemi rozličné obrazy, dobry peniez, tociúž g r o š, zarazi (Dalimil).

(*Litv.*) Jest-li by mužik mužiku gaj gwaltom porubal, tohdy majet zaplatiti tri rubli g r o š e j (IX. 18.)

Slovo „hroši" Rusínům nyní znamená peníze vůbec.

Gwalt = violentia.

(*Polon.*) Pro quodam homine, qui fecerat violentiam, vulg. g w a l t, Urszile virgini. 1396 (Pyzr.) — Jakom przy tom byl, czo Boguphal bezal (s) swimi pomoczniky na Swantomirov dom g w a l t e m 1399 (Gnezn). Imramus contumax in termino primo contra dom. Johannem pro decimis in W. violenter raptis za g w a l t e m 1399 (Helcel II. 96). — Krugel contumax in termino za g w a l t e m contra J. pro violenta intromissione partis advocatiae Stanislai in Bochna 1400 (Ib. 106). Jakos'm przy tem był, gdzie Bogusz . . . g w a l t e m zadal rany M — 1399. Jakom przy tem był jako N. nie bieżal g w a l t e m ani kmiecia odnial, ani go z dziedziny zwiodl 1415.

Chanzba = furtum.

(*Polon.*) Abbas habet judicare in hominibus suis causas subsequentes: Mecz, kyje . . . c h a z b a 1286 (Tyn.) — Si ad curiae nostrae cognitionem aliqua causa deducta fuerit, sicut est sboy, c h a n z b a, glowa . . . nullus omnino officialium vel suppariorum recipiet solutionem nisi abbas 1290 (Ib.). — Quia

ipsi causas tenentur recipere, quae dicuntur in vulg. mecz .. chansczba, nestane ... pro se ac pro suis utilitatibus debent convertere 1352 (Ib.). — Jako Potrek dobil na Staszku 4 m. za chazba 1387 (Pozn.) — Jako O— nepokradl S—ovi za dwe grziwne chanszebną reczą, ani jich užitka ma (Ib. 1388). — Co žaloval M. na O. czloweka o chadzbe, temu trzy lata minełу (1396 Kośc.). Sk. neukradl P—ovi krowy chanszebną rzeczą, ani jej uzitka ma (1399 Sieradz). Jako M. neukradl P—ovi kobily chazebną rzeczą ani tego užitka ma (Kalisz. 1401). Jako mi P. ukradl dwa konja chazebna rzeczą za 10 grziwen i tego jego ociec užitek má (1401 Kalisz.).

Chimba = dolus.

(*Croat.*) Ako by se jure zaminili i namirili zemjle jedni druzim a utvrdili se pismom ali pristavi, ne budući obiju vola ali ne budući ke chinbe ali jale volja privarke (Polj. 83). Ako li bi koj komu nadoplatio pinezi ali cinom: tada je volan bližni izkupiti do godišča po zakonu Poličkomu kakono prodaju (Ib. 84). I ne ima biti u takovu dugovanju chitrost ali chimba ali privarka, ka bi na poštu učinena (Ib. 150).

Chlap = rusticus.

(*Boh.*) Vše-chlapy (nom. villae). — Páni na chlapě vzvěděchu jeho jmie, že j'mu Přěmysl diechu. — Moj rod z chlapieho pořáda dojde královského řáda. (Dal.) — Pakli by měštěnín sedláka (z hlavy) pohnal, máta sě bíti kyji a s štíty velikými, neb jsta oba jednoho řádu chlapského (ŘSZ. 29). Kdyžby chlap vládyce nebo šlechtici směl poliček dáti ... (Ib. 37). Což půtek jest v zemi této a cti se koho dotýče, a kdo narčen bude, pán za panoši, zeman za chlapa ... ta narčení mají se před panem maršalkem vyvoditi (Tov. 220). — Král móž znovu chlapa za vladyku vyvýšiti ... a takoví již chlapi nazýváni býti nemají (Tov. 223). — Chlap in behaimischer sprach haist ein leibeigener mann (Štěrba 1566). — Říkajíť blázniví páni: chlap-ť jest jako vrba; čím častěji ji obrubáš, tiem-ť se húště obalí. (Štítný.)

Čemu moravští sedláci říkají chlapec: Poláci pa-robek, staří Čechové rob-enec. (Blahoslav XVI. stol)

Viz heslo *Cholop*.

Chlapstvie = status rusticorum.

(*Boh.*) O chlapstvie hofmistr súdí nebo maršálek zemský 1408 (III. Wenc. G. 2. Vich. III. 7). Jestliže by kto druhého nařekl chlapstvem a řekl jemu: „Chlape" a on se toho vyvedl před hofmistrem neb před maršalkem: tehdy když se vyvede, tu ihned před hofmistrem neb maršalkem má jemu říci, žes „selhal" a ten jemu má toho zmlčeti (Nál. 1410, III. Wenc. G. 2. zad. 89, ZZV. 45).

Chlěb, Хлѣбъ = panis.

1. *Frumentum.*

(*Ross.*) A ostanet-sja u kotorogo krestjanina chlěb v zemlji: i kak tot chlěb požnet, a on z togo chlěba dasť boran dva altyna (Sud. 1550, § 88).

2. *Contubernium.*

(*Ross.*) A kotoroj vjatšij brat s menším bratom žijuči v odnom chlebě (Pskov. 88, 89).

(*Boh.*) Když s jednoho chleba mnoho póvodóv na póhon, komorníci právo mají vzíti jakoby jeden póhon byl, že sú společníci (Rožm. 7). Že se na své zboží vrátí s cuzieho chleba (Ib. 45).

(*Mor.*) Té dcery odbyl a vdal na cizí chléb (Drn.).

Chlebiti = convivere.

(*Mor.*) Když bratří spolu chlebí (Póh. Brn. 1459). Leč by děti měla a s nimi na statku chlebila, tehdy na děti spadne, s kterýmiž chlebí (Tov. 143).

(*Boh.*) Jestliže vdova pri dětech jsúcí s nimi chlebieci umře, věno její při dětech zóstává. Pakli s dětmi nechlebí, by pak i při nich byla atd. Pakli by róznice byla o chlebení s dětmi . . . dosti jest ukázánie chlebenie na jednom pánu anebo zemanu, kterýž k nim najblíže přísedí (Všeh. V. 17).

Chodové = Chodones, custodes confinii.

(*Boh.*) Bracislav když do Domažlic přijide, vzvěděv že již jest (ciesař) v lesě, káza všem v lěs vníti i káza Chodóm o Němcích i o sobě lěs zarúbiti; ktož ote mne poběhne, kázal sem jej Chodóm zabiti (Dal.). Joannes rex: Cum homines nostri Chodones in villis (novem) ac alibi prope civitatem Tust (Domažilici) et nemus (lěs) residentes transactis temporibus cuidam juri quoddammodo gravi atque illicito sint subjecti, ad cujus relevamen ut ipsi Chodones continuis incrementis proficere

valeant etc. (Reg. III.). — Georgius rex: Nos fidelia Chodonum attendentes servitia, cum ipsi metas regni nostri in silvis degentes et exteros per lignorum inseptionem a violento in patriam insultu prohibentes fideliter custodiant et conservent etc (1458). — Ad ecclesiam S. Crucis in Chodonibus 1357, ecclesia S. Crucis in Ujezd Chodonum (dnešní Sv. Kříž za Planou, nikoli za Hostouní). Chodones Antiqui: Ad parochiam in Antiquis Chodonibus 1405, 1409 (Libri confirm. Snad že dnešní Hinter-Kotten u Plané). Planá Chodová, ecclesia iu Plana Chodowa, de Chodova Plana 1375, 138 (Ib.).

Rad. chod = transitus. Chodové, jimižto vjíti jest do tej vlasti, jsú velmi úzcí a nesnadní (Milion). Ješto zchozujete (circumitis) moře i zemi. Chodové Domažličtí na pečeti a ve štítu měli sekeru (securis).

Cholop, Холопъ = mancipium.

(*Russ.*) Ili cholop udariť svobodna muža, a běžiť v chorom, a gospodin načneť ne dati jego: to cholopa pojati da platit gospodin zaň 12 gr. a za tim gde jego nalězuť udarennyi toj muž, da bijuť jego (PR. I. 16). — A ože uvedeť čjuž cholop ljubo robu, platiti jemu za obídu 12 gr. (Ib. 27). — Za smerd i cholop vira 5 gr. a za robu 6 gr. (II. 13, 14). — Ože buduť cholopi tati, ljubo knjaži, ljubo boljarskyji, ljubo černcevi: ich že knjaž prodažeju ne kazniť, zaneže suť nesvobodni; to dvojče platiti ko iscu za obídu (Ib. 42). — Ože cholop obelnyi vyvedeť koň čij-ljubo, to platiti zaň 2 gr. (Ib. 74). — A poslušestvo na cholopa ne vzkladajuť, noože ne budeť svobodnoga etc. (Ib. 77). — Ože cholop běžiť, a zapověst i gospodin, aže slyšav kto ili znaja ili vědaja, ože jest cholop, i dasť jemu chlěba ili puť jemu pokážeť: to platiti jemu za cholop 5 griv. a za robu 6 griv. (Ib. 106). Ašče-kto perejimeť cholopa čjužago ibi robu a dasť věsť gospodinu jego: to vzjati jemu perejma grivna kun (Ib. 107). — A kto sam svojego cholopa dosočit-sja etc. (Ib. 108). — Aže buduť s cholopem svobodni krali ili choronili, to ti knjazju na prodaži (Ib. 115).

Cholopstvo, Холопство = status servitutis.

(*Russ.*) Cholopstvo obelnoje troje: Ježe kto-to kupiť chotja i do polugrivny, a posluchy postavit, a nogatu dasť pred saměm cholopom, a ne bez nego. A vtoroje cholopstvo: Poimeť robu bez rjadu; poimeť-bi s rjadom, kako sja budeť rjadil, na tom-že i stojiť. A se tretije cholopstvo: Tiunstvo bez rjadu,

ili ključ k sebě privjažeť bez rjadu; s rjadom-li, to kako sja budeť rjadil, na tom-že i stojiť (PR. II. 102).

Chomútné = telonei genus.

(*Boh.*) Mediam partem de teloneo (duci) debitam, tam a descendentibus quam ab ascendentibus per Albiam, Lutomericensi tribuimus ecclesiae, vid. quod dicitur homutne, othodne, otroce, gostine, grnecne, sitne 1057 (Reg. I.). Eleemosinam, quam dux Soběslaus, sc. homuṭne in Olzava, Olomucensi ecclesiae contulerat, 1176 et 1180 (Reg. I.).

Koř. chomút t. j. chomout koňský, helcium, kumet. Podle toho chomútné = clo z chomoutu t. j. z koně tažného.

Chorom, Хоромъ = habitaculum

(*Ross.*) Polotskě — ašče kto vylezaše iz chorominy, a bě ujazven ot běsov jazvoju, i s toho umírachu, i ne smjachu izlaziti iz chorom (Nest.). — Aže cholop udariť svobodna muža a uběžit v chorom, a gospodin jego ne vydasť (PR. II. 58).

„Chorom" jest obvyklé u Velkorusů rozvedení slova chrám, tak jako golová — glava, běreza — breza, i znělo původně „chram". Slovo „chrám" upomíná na staroněm. „chrâm", islandské, švédské a dánské „kram", což v těch zemích značí tovar = merx a skladiště = taberna.

Odtud také Chromskyi tať v ruských pramenech.

Viz heslo *Chram.*

Choženoje = merces nuntii judicialis.

(*Ross.*) Choženogo na Moskvě płoščednaja nedělščiku devjať deněg a na pravdu vdvoje (Sud. 1497 § 29). Pristavom naměstničím po gorodom imati choženoje i jezd po gramotě, a gdě nět gramoty, i jemu choženoje imati v gorodě po 4 dengy, a jezd na verstu po denzě, a na pravdu v gorodě i v volosti vdvoje (Ib. 44). Kto kogo pojmajet pristavom v boju, ili v lajě, ili v zajměch i na sud, ili ne vzchotjat, i oni doloža sudji pomirat-sja: a sudjě prodaži na nich nět, oproče jezd i choženogo (Ib. 53).

Chram = taberna.

(*Croat.*) Kî bi v gradu hram razbil v noći, volja ako bi ukral v nem (Vin. 7).

Chram jest prvotní tvar slova chorom, v ústech ruských šíře rozvedeného. U Slovanů českých značí slovo „chram" nyní budovu kostelní, Boží dóm, a slovo „kram" skladiště tovaru prodajného.

Viz heslo *Chorom.*

Chromota = mutilatio.

(*Polon.*) Procurator sanctimonialium contumax contra Nicolaum pro V vulneribus apertis et pro chromota et pro XX marcis dampni, quia noluit justitiam facere (1400 Krak 99). (*Boh.*) Opoviedati právo chromotu i všelijaké ohavy, rány modré i krvavé (Rožm. 144). Z chromoty troj póhon, právo železo (Ib. 107).

Chudí lidé = pauperes, subditi.

(*Boh.*) Proč by svého dobrého a svých dietek neprovině, chudý člověk nehledal kdež moha? (Štítný). — Non volumus admittere, ut domus pauperum ipsorum pervideatur a camerariis 1234 (Cod. Mor.). A pro ten dluh mně i mým chudým lidem pobráno (Póh. Brn. 1447). Znamenav obtížnosti lidí svých chudých a poddaných (Tov. 137).

Porovnej německé „arme lude" (und dass die arme lude vnbeswerit blîbin von den yegirn. Grimm).

Chudoba = malitia, malum.

(*Croat.*) Kî bi v gradu chram razbil v nošči . . . ako tu chudobu va dne učini . . . (Vin. 7). Ni jedna cena, ka se otaji da za najiti niku rič, chudobu ili ča drugo . . . (Ib. 45). Neka se niktor neuči takove chudobe i nečistoće činiti (Polj. 169). Tko bi tu-j chudobu, da je dužan rukom (Ib. 94 Jagić).

Slovo „chudo" původně znamenalo „zlo" (malum): Da mu se ne učini nikda-re nijedno chudo. Chocije za njegovo chudo pedepsan — trestán — biti. Nijednom zavrticom ni chudiem činenjem.) Kdo takovou „chudobu" zpáchal, byl zločinec. Takovýto zločinec vyloučen byv pro své zlé chování z rodu stal se chudým, ničeho nemajícím, a tak prvotní význam zaměněn novějším, chud. Však ještě i podnes „chudič" Slovincům znamená „čerta", t. j. zlého ducha. Staroprusky značí gudas (gudde) člověka odraného, sprosťáka = chuďasa.

Gúsa, Гуса, Хуса = praeda.

(*Serb.*) Sim-zii obrazom da se kaže gúsar i tať obličnyi i takozii obličenije. Ako se što-godě licem uchvati u nich ili ako uchvate u gúsi ili u kradje: ti-zij gusarije i tati da se nepomiluju, da se oslepe ili oběse. (Stef. 150). Ako se gdě slúči komu ljubo . . . tere mu uzme što gúsa ili tať ili koja-godě zabava . . . (Ib. 162). Ako je brdo pusto medju župami, sela okolnia da bljudu stražu. Ako-li ne uzbljudu stražu: što se učini u tom-zi brdu u pustoši, čteta ili gúsa ili kradja ili koje zlo: da plaćaju okolnija sela, kojim jest rečen bljusti-púť. (Ib. 160). Gradska zemlja što je okolo grada, što se na noj gúsi ili ukradě: da plati to-zii

vse okolina. (Ib. 127). Svod koňskyj i inych dobytek pravda: čto se gúsi ili ukrade, tomu da daa svodnika. (Ib. 199). Kude idu Dubrovčane po zemlji gospodstva-mi, s trgom, gde ga ubije gúsa ili ako ga pokradu u sele: da im plati okolina, ščo im uzme gúsa i šćo im se ukrade. (Mon. 206.)

(Croat.) Tko bi ča oteo gusi: Ako je gúsa noćna, to je jedna stvar, ča je na selo kako lupežstvo; a ča je gúsa očita, kako vojska to-j' nosi, zakon je kako vojični . . . Pravo je da se potiči učini nich zakon, ča bi otela. (Pol. 196).

Gusar, Гусаръ, Хусаръ = praedo.

(*Serb.*) Konja jest kupil u tudjej zemlji i ne zna tati ni gusara. (M. 147.) Po vsěch zemljach, i po gradověch, i po županch i po krajištech gusara i tata da něst (Stef. 146). Ako se obrěte gusar ošed prěz državu krajišćnika (Ib. 144). U kojem se selě naidje tat ili gusar . . . (Ib. 146). Ašče su otroci . . . za carevě dlgově da gredut pred sudie: Za krv, za vraždu, za tati, za gusarě, za prějem ljudski. (Stef. 103). Gusar, koji chodi iz tudje zemlje, paky čto uzme u carevoj zemlji, kojim ji pútem došô taj gusar i odšao plěnivši: to država i sela da plate vse (Stef. 49).

(*Croat.*) Ili bi tko ubijo gusara a on ga choće derati, a ovi kî se brani, ubije ga: i toga-j' Poljica plačaju (Polj. 21.)

Iměnje, Имение = possessiones, facultates, bona.

(*Ross.*) Ot rabotajuščich v Grecěch Rusi, ašče kto umreť ne urjadiv svojego iměnja, da vozvratit sja iměnje k milym bližikam v Rus. (Dog. 912).

(*Polon.*) Habet terminum pro bonis, vulg. imienie 1394 (Kość.). — Judex Kalisz. evasit mulierem Szoltysowa pro possessione, vulg. o gimene 1388 (Gnězd.). — To mienie co B. žaluje na mem mężu, to kupilam za me peniądze 1393 (Pozn.)

(*Serb.*) Otdielen chliebom i imanjem. (Stef. 35.) Ščo daa Dubrovčanin Srbinu svoje imanje u vieru (Mon.). — Posla svoga blaga i imanja vlašči, toga broji i potegu (Mon.).

(*Chorv.*) Kto bi imio u jednomu selu ali u kotaru toga sela zemlju popolnu (Polj. 104). Ako li bi oni, či je prasac, imio gospodara etc. (Ib. 110). — „Imam pravi" a navlastito ako bi rekao „pisani pravi" (119). — Ja držim plemenščinu moju i mojich starijech, koju sam imao i držao od vika (144). Imanja (onoga, kî bi se našâ da s Turci vojuje ili martolosi) polovina obćini

a polovina gospodinu negovu (17). A kto bi našâ lupeža pri svom imanju ili pri koga-koli Poljičanina imanju (21). — Ako bi tko učinio krv mrtvu ili živu pri svomu imanju ali pri kući (58). — Ako li je kmetić, tad mu gospodaru pô imanja a druga obćini (167). — A ča je od imanja, nima vazeti ini niktor, nego komu pristoji. (176.) — Kojim-godir putem čovik čoviku učini koju ščetu u blagu i u imanju, ali živomu ali gibućemu ali negibućemu (181). — Lupež kî se najde u selu, kî krede u toru imanje, vinograde, na nivi žito etc. (109 Jag.). — Ako pravda zgodi se v dvori ali pred dvorom nikomu se podvigne od kih ludih kih-godi od koga imenje, to je od vinograda, volja od zemlje, volja od kušče, ili od verta . . . (Vin. Zavěrek).

(*Serb.*) Ako-li se slúči smrť komu Dubrovčaninu u zemlji gospodstva-mi, ščo je negova imanja, da za to ne ima posla . . . tokmo da-si je, komu ga da on-zi na smrti (Dubr. 1387 § 21).

(*Litv.*) Chto by kolvek z poddanych našich utek z panstva našoho do zemli neprijatelej našich: takovyj koždy česť svoju tratiť, a imenje jeho, otčiznoje i vysluženoje i kuplenoje, na nas gospodara (Stat. I. 2). Kotoryje z poddanych našich majuť u inšich povetech roznyje imenja svoj: tot majeť v povete svojem tom so vsim svojim počtom z imenej, kuplenych i vyslužonych i otčiznych i z žennego imenja stati, v kotorom povete budeť jego imenje otčiznoje golovnoje. (II. 2.) — A chto by ku otčiznomu svojemu imenju ljudi, abo zemlji, pušči, abo lovy ozera bez daniny zabral: tak mnoho jako toje imenje jeho stojiť . . . (Ib. I. 6). — Koli by chto na večnost imenja čijego zakupnoho v nedostatku drugoho o jakie dolgy svoji pravom perevel . . . (X. 2). Tretjuju čásť imenja svojego otčiznoho abo materistoho . . . (I. 17).

Impignoratio = executionis gradus.

(*Polon.*) Margarethae datus est S. officialis ad impignorandum eundem Grotonem pro praemissis 1399 (Hube XIV.) Jaskoni judicium decrevit impignorare Prandotam pro 23 marcis. 1398 (Id.) Ad impignorandum Clementem pro 12 marcis d. episcopo datus est J. officialis 1399 (Id.). M. officialis confessus est, fuisse ter in pignoratione in W. contra Agnetem cum Stephano et nullum pignus invenisse. Decreta est intromissio partis hereditatis ibidem eidem Stephano 1399 (Id.)

W. officialis veniens confessus est, quod equitasset ter ad pignorandum Stanislaum cum Swenchone et nihil potuit invenire 1399 (Id.) P. ministerialis confessus est, quod pignora ter quaesita in hereditate P. non sunt inventa. Et judicium decrevit intromissionem partis hereditatis praedictae pro poenis quibusdam. 1398 (Id.)

Inductio, vzvod = executionis gradus secundus.

(*Boh.*) Qui camerarius fuit in monitione, idem non inducat, sed alter (Off. 152). Quando fit inductio super hereditatibus vel dote obtentis, tunc solum fit pro actore et non beneficio, secus in dampnis vel aliis causis (Off. 171). Camerarius habet inductiones hereditarias et taxationes (Off. 161). Judex et protonotarius tabularum debent habere inductiones pro damnis et debitis (Off. 160). Si citat pro debito, tunc inductio fit tantum pro actore, sed non pro beneficio (Off. 172). Quando post obtentum jus fit inductio super aliquem „de nullis“: tunc inducit beneficiarius cum camerario, foro proclamando voce preconia (Off. 173).

Ingrossator.

(*Boh.*) Ingrossator, kterýž dsky na pergamén píše (Všeh. II. 1). Ingrossator dole v lavicích miesto má a sedá vedle toho, ktož jest na miestě nejv. písaře; v laviciech nahoře v súdu nesedá. (Id. IV. 2). Co se za 10 k. gr. č. nebo m. kúpí, nebo za 20 zl. uherských nebo rýnských: od toho beře ten i panské i písařské, ktož dsky na pergamén píše, ješto jemu říkají ingrossator. (Id. VIII. 33.)

Inokoština = status familiae singularis.

(*Serb.*) Zadruga zove se i kuća ili kuća zadružna. za razliku od inokostne. (Zak. Srb. gradj. 1844, § 1.)

Intromissio = gradus executionis.

(*Polon.*) Judicium decrevit intromissionem partis hereditatis Michaelis in W. in 5 marcis fore dandum cum omnibus pertinentiis Przeczslao de O. sub poenis judicii 1398 (Hube XIV). Helena de L. non comparuit contra episcopum et datus est J. officialis ad intromittendum in partem hereditatis in G. eidem episcopo 1399. (Id.) Judicium michi dedit ministerialem et me intromisit in eadem et possessionem assignavit idem ministerialis 1393. (Id.) Veniens ad judicium regale ministerialis

recognovit, quod domino M. intromissionem dedit in Parvo Orle, ubi nullus nocebit nec ipsum impedibit aliquis 1393. (Id.) Venientes subjudices in praesentiam d. capitanei hoc sic recognoverunt, et mandavit d. capitaneus dare eidem intromissionem in hereditatem G. 1396. (Id.)

Isk, Іскъ = inquisitio, interesse.

(*Ross.*) Kotoroj bojarin . . . v súdě posul vozmeť i obviniť kogo ne po súdu a ob-isčet-sja to v pravdu: i na tom bojarině . . . vzjati istcev isk . . . (Sud. 1550, § 3.) A kotoroj nedělščik tatja ili razbojnika otpustit, i uličať jego v tom: ino na tom nedělščikě istcov isk dopraviti a jego kazniti (Sud. 1550, § 53, 54, 55). Kto na omanščike vz-iščet i dovedet na nego: ino u isčej isk propal (Sud. 1550, § 58).

Iskati, Искати = inquirere.

(*Ross.*) Aže budet rozsěčena zemlja ili znamenje, im-že lovleno, ili sěť: to po vervi iskati tatja (PR. II. 63).

Kotoryi cužejzemec na čjužej zemli imeť iskat boju i grabežu: ino volja togo, na kom isčut (Pskov 98). — Na tych prikaznikoch ne iskati črez rukopisanyje; a tolko budet zaklad ili zapis: ino volno iskati po zapisi (19). U kogo pomret syn, a nevěstka ostanet-sja, da učnet na svekri ili na deveri skruty svojeja iskati ili platja svojego . . . (85).

(*Serb.*) Ako imuť iskati nekoju pravinu vrh koga-gode člověka (M. 37). Da u tom gospodara neišču, no da sn-ištu krivca (M. 52). Ščo su zaloge, da se isću sudom i pravdom (M. 148). Na inom nije volno iskati, tokmo kto je dlžen (M. 436).

(*Croat.*) I oni (prokaraturi) imaju iskati i priti se na svakoga, kî učini krivinu. (Polj 8.) Tko li bi Poljičanin indi izvan bio na sodi ali u službi tere gospodaru učinio koju neviru ali sramotu . . . tada se ima oni krivac tirati i iskati i ne ima za to-j nijedan negov bližni nikojė zlo podleći. (Ib. 79 Jagić.)

Isčec, Исчеи = quaerens, actor.

(*Ross.*) O svodě: Aže budeť vo odinom gorodě, to iti istcju do koncja togo svoda (PR. II. 31). Paky-li budet čto tatebno kupil v torgu, to vyvedeť svobodna muža dva ili mytnika. Aže načnet ne znati, u kogo kupil: to iti po nem těm vidokom na rotu a istcju svoje lice vzjati (Ib. 32). A iz svojego goroda

v čjužju zemlju svoda nět-uť; no takože vyvesti jemu poslucby ljubo mytnika; to istcjú lice vzjati .. (Ib. 35.)

O lěšej zemlji budeť sud ... a zajdut gramoty za gramoty, a isca oba vozmut mežnikov (Pskov. 16). Isčec přijechav s pristavom a vozmet što za svoj dolg siloju (Ib. 71). Kotoryi pristav ili dvorjanin a vozmet svojemu istcju konj ili inoje što u nego vozmet ... (70). Kto pred gospodoju udarit na súdě svojego istca: ino jego v rubli vydat tomu čelověku a knjazju prodaža (104). — Na kotoroho poslucha isčec poslat-sja i posluch ne stanet .. (28, 29). — Kotoryi pozovnik pojdet istca zvati na súd (30). — Kotoromu čelověku pole budet z suda, a stav na polě istěc vzmožet svojego istca: ino jemu vzjati čeho sočil na isci ... (42). — No ože choščet istec ili imet i (cholopa za poslucha), a reka tako: „Po sego rěči jemlju tja“ (81). Kto imet na kom torgovlji iskat, ili poruky, ili imennago čego .. (94)

(*Litv.*) Što s licom privedut tatja, budet-li moči čim platiti: ino zaplatiti istcju (Sud. Kaz. 1). A u koho budet ukradeno a što sudji prisužat: ino pervo zaplatiti istcju a potom ospodar tatja toho vinu svoju beri (Ib. 2). A pakli sok uzsočit na koho a lica ne budeť: ino platiti taťbu istcju i vinu (Ib. 16).

(*Boh.*) Istec a vinník s-obú stranú v súdu mohú se položiti nemocni (actor et reus in omni parte litis. Off. 41.) — Pohnaný stojí-li a pokládá se nemocný, ztratí a istcovi bude dáno za právo (citatus si astat et ponit se infirmum, perdit, et actori datur pro jure. Ib. 45). Když kto se neopovie ze jmena a miestem proti istcóm, ztratí svú při (Quando quis non praedicit se ex nomine et loco contra actores, perdit causam. (Ib. 47.) Když istec veda svědky neprovede etc. (Quando actor in ducendo testes non procedit etc. Ib. 59.) Istec ztratí při (quando póvod actor in jurando non procedit, actor perdit. Ib. 99). — Jestliže žena, istec aneb vinná etc. (si mulier, actrix vel rea etc.) (Ib. 143.)

Ispolica, Исполица = pactum per dimidium.

(*Bulg.*) Ašte kto vъzmet vinograd ispoli (ἐφ' ἡμισείας. Just. 14).

Forma polního neb viničného nájmu na polovinu ročního klízení. Pole v Bulharsku pronajímají blízkým sedlákům na polovici nebo jinou část výtěžku, kterýžto způsob ve hlavní své formě slove bulh. ispolica (Jireček K.) V Radomírska ve vsi Negovancích 80 domů mělo svoje vlastní půdy i přibíralo k tomu pozemky na ispolu. (Ib.)

Izdava, Издава = merces nuntii judicialis.

(*Serb.*) O izdavě siko-zi da budeť: Pristavu ot zemlje 3 perpere, ot sela 3 perpere, ot mlina 3 perpere, ot grada koň i svitě, ot vinograda 3 perpere, ot konja perpera, od goveda 4 dinari etc. (Stef. 108). Ako se obrěte člověk zemle kralevstva-mi osu(d)jen vašemu člověku, da mu moje sudce izdaju dobitke; ako-li mu dobitka nesteče, a oni da podaju krivca samoga (M. 46).

Izdavština = pretium executionis.

(*Serb.*) Sclavi nolunt mandare sententias executioni sine aliquo pretio, quod dicitur izdavsctina (Pučić Serb. Spom. II., 160, ad 1387).

Izgoj, Изгои = exsors.

(*Ross.*) Ašče izgoj budeť, ljubo Slovenin, to 40 gr. položiti zaň i. e. za golovu (PR. I. 1). Ašče-li budeť Rusin, ili grid, ljubo kupec, ljubo tivun bojaresk, ljubo mečnik, ljubo izgoj li Slověnin: to 40 gr. položiti zaň (PR. II. 1). — Izgoji troji: Popov syn gramoty ne uměješ; cholop iz cholopstva vykupiť-sja; kupec odolžajeť; a se četvertoje izgojstvo: i sebe přiložim, ašče knjaz osirotějeť (Cerk. ust. Vsevoloda 26).

Rod u starých Rusů zakládal se na jednotě krve, byl uzavřen sám v sobě a bez příčiny žádný cizí nepřipouštěl se do něho; vešel-li kdo cizí do rodu, tedy měl menší práva u porovnání s druhými členy. Z rozličných příčin, někdy velmi náhodných, někdy na vině osoby záležejících (ku př. za přečin) byl člen vypuzen z rodu a stál pak v poměru cizince; i nazýval se iz-goj. Byli tedy izgoji lidé oddělení od rodu, bez pevného určitého ochranství, siroty, později lidé církevní; stáliť vně rodového svazku, církev pak ujímala se jich i brala je pod svou ochranu (Kalačev, O Izgojích i izgojstvu v dávné Rusi). Je-li vývod Kalačovův správný, tedy izgoj bylo to, co u Římanů ex-trarius, t. j. qui extra focum sacramentum jusque sit (Fest.). Také ex-gens, z čehož e-gens. U Germánů takový vyloučenec slul fried-los (staronord. frid-laus, anglosasky frid-leas = vred-los, frid-los, recht-los). Rozumíme-li dobře, tedy ve slově iz-goj vězí týž smysl co ve fried-los, neboť goj znamená tuším tolik co frid, mír, i opakuje se ve slově hoj-emství, také snad i ve slově po-goj, jinak po-koj. (Chto by deržal imenji i ljudi i zemlji za Kazimiera korolja vo vpokoji . . tohdy to vo vpokoji deržati majet . . Lit. Stat. I. 15.)

Izornik, Изорникъ = arator, colonus.

(*Ross.*) A kotoroj gosudar zachočet otrók dati svojemu izorniku, ili ogorodniku, ili kočetniku: ino otrók byti o Filipove zagovenije. (Pskov. 47). A zapret-sja izornik . . otróka gosuda-

reva: ino jemu pravda dat a gosudar ne doiskal-sja četverti (Ib.) A koli izornik jmet zapiratsja u gospodara pokruty a molvit tak: „u tebe jesmi na selě žival a tebě jesmi ne vinovat“: ino na to gosudarju tomu postavit ljudi storonnyje . . . (Ib. 56). — A kotoryi izornik otrečet-sja u gosudarja sela, ili gosudar jego otrečet: gosudarju vzjati u nego vse polovinu svojega izornika, a izornik polovinu (Ib. 67).

Iz-ornik pochodí ze slovesa „iz-or“, což u Srbů znamená orání (Volovi se daju na iz-or. Vuk).

Izprava, Изправа = justificatio.

(*Ross.*) Iskav-že li poslucha i ne nalězeť, a isca načnet golovoju klepati: tomu dati izprava želězo. Takože i vo všech tjažach i v taťbě i v poklepě.Ože ne budeť licja, togda dati jemu izprava želězo iz nevoli, do polugrivně zlata.Ože li i mene, to na vodu, ali do dvoju grivny. Ašče-li mene, to rotě jemu iti po svoj kuny. (PR. II. 17). A učinit-sja tatba ot Dvinskych ljudej s poličnym: ině postavjat ich s poličnym peredo mnoju, pered velikym knjazem, a jaz sam tomu učinju izpravu . . (Dvin 16). Kotoromu naměstniku sésti na posadničestvo: ino tomu — bez izpravy čeloveka ne pogubiti, ni na sudu, (ni) na věči (Pskov. 3).

Izvit = excusatio.

(*Chorv.*) Odlože, ako bi bio niki takovi podoban uzrok, kim bi mogao biti izvit prez nike jale ali chitrosti. (Polj. 147.)

Izьm, Изьмъ = susceptio.

(*Serb.*) Čto se učinilo prěje ili poslě, da se prî a da ně izma, no da je pravda (M. 29, 30). Da ně izma na inago, lišě na samoga isca (M. 29). Ako věruje Vlach Srblina, da se prî pred banom, i inomu Vlachu i inomu Serbljinu da ne isma (M. 29, 33).

Koř. iz-imati, vy-jímati.

Izstup = commissio.

(*Croat.*) Kapitul od izstupa: I volan je čovik čovika istupiti, tako ča je o plemenščinu kako od stvari gibuće, kako i od krvi, ali od svake ine riči more se istupiti, da-li je zakon stari, da izstup ne ima odstupa (Polj. 112). A to-j se razumi onako-j: Tribu je, da bude izstup taki i u takovu mistu, kako da more ovi župařiž s pravdom stisnuti onoga, kî izstupi; i za-toj se govori, da izstup ne ima miři otstupa (Ib. 113).

Jabednik, Ябедникъ = officialis.

(Ross.) Ubijeť muž muža, to mstit bratu brata . . . Ašče nebudeť kto mstja, to 40 griven, za golovu, ašče budet Rusín, ljubo jabednik, ljubo mečnik (Polj. I. 1).

Výraz „jabednik" odvozují z gotského „ambed", což znamená povinnost na někoho vzloženou nebo-li úřad = (aemb-ed, amb-ed, amb-t = jab-ed-nik).

Jabedničestvo, Ябедничество = malversatio officialium.

(*Ross.*) Doveduť na kogo taťbu ili rozboj, ili dušegubstvo, ili jabedničestvo, ili inoje kakoje lichoje dělo.. (Sud. 1497 § 8.)

Jala = dolus.

(*Croat.*) To je virovano, ako ne bi bila koja jala ali chitrost, ča bi se moglo obnajiti (Pol. 124). — Ako bi bio niki takovi podoban uzrok, kim bi mogao biti izvit, prez nike jale ali chitrosti Ib. 147).

V chorvatském překladu Tripartita Veiböczyova, jejž v XVI. věku pořídil a vydal J. Pergošič v Nedělišti (v Mezimuří), přeloženo jest slovo calumnia slovem fortel a jalnost, tak že rozum jest „podvod" nebo aspoň „obmysl".

Jatec, Ятец = repraesentans.

(*Ross.*) Ot konca, ili ot ulici, i oto sta, i ot rjadu iti jatcom dvěmą čelověkom, a inym na posobě ne iti k sudu ni k rozkazu (Sud Novg. 42).

Dle Vladimirského jatci v Novém Hradě byli tolik co pristavy, vybraní ode stran z té obce, ku které přináležel istec i otvětčík, aby se zabránilo valnému shluku lidu. Porovnej co dí Jus Conradi v § 2.: Nullus camerarius citet aliquem nisi certo sub testimonio eorum, quorum interest, et nominatim quilibet eorum debet ducere castellani nuntium et alium judicis, et insuper duos kmetones de circumsedentibus villis.

Javka, Явка = telonei genus.

(*Ross.*) A kudy pojedut Dvinjane torgovati, ino im ne nadobě v velikom knjaženju tamga, ni myt, ni kostki, ni gostinoje, ni javka, ni inyje nikatoryje pošliny (Dvin. 17).

Dle Vladimirského poplatek při ukazování tovaru neboli kupeckého zboží po jeho přívoze nebo při jeho prodaji před povolanými k tomu zřízenci. Javiti — jeviti = ukázati.

Jazyk, Языкъ = dispositio, quaestio.

(*Ross.*) Materna časť nenadobě dětem; no komu mati dasť, tomu-že vzjati; dasť-li vsěm, a vsi rozděljať; bez jazyka-li umret, to u kogo budet na dvorě byla a kto ju kormil, to tomu

vzjati (PR. II. 96). Ašče poznajet kto čeljadin svoj ukraden . . . a to jest ne skot, ně lzě rěci: „Ne vědě, u kogo jesm kupil“; no po jazyku iti do koncja a kdě budeť konečnyi tat . . . . (Ib. § 33).

Jemac, **Емац** = fidejussor.

(*Serb.*) Ljudje, koji se vraćaju iz tužde zemlje u zemlju carstva-mi, kto budě poběgl ot jemstva: oni-zii jemci, koji su po toga-zi člověka, ništa da ne plaćaju (Stef. 115). Kdy se prû vlastěle, kto se u sto uprî, da dava jemca (Stef. 88).

Jetie = arrestatio, abductio.

(*Boh.*) Z jetie jeden póhon; právo pohoniti jako z plena; právo voda (Rožm. 85). O jetí koně, o jetí svého člověka (Ib. 140). O jetí svědka (Ib. 140).

Jezdok, **Ездокъ** = nuntius.

(*Litv.*) A takož komu budeť do koho kakoje dělo, budeť zemnoje dělo: ino jezdoki pobrati... (Sud. Kaz. 19). A koli by dva měli sja pravovať, a vozmuť sobě jezdoky a sudji: ino učiniti im rok... (Ib. 20). Koli by sudja abo jezdok ot prava vyslanyi byl na rozjezd: tohdy tot sudja abo jezdok onuju storonu, kotoraja lepšije i znakomitšije privilja i listy, i znaky, ako kopci, abo grany vzkažut... (Stat. VIII. 4).

Jistec, **Истец**.

1. *Fidejussor.*

(*Ross.*) Kotoryj čelověk komu zaklad položit v čěm gramoty ili inoje što v serebri: da iz-imajet svojego isca bez nevesti... A u togo isca, u kogo zaklad položen, nebudeť dosky na zaklad: ino jego v tom ne poviniti, njať věra jemu. (Pskov 34.) Što-by i po sudu ili u kresta postavil svojego istca, u kogo kupil: ino sud s těm čelověkom, kto iskal, kto snjal; a tot poruka, kto isvod postavil (Psk. 59). — Kto vozmet gramotu u svojego jistca... (31). — Kotoryj čelověk poručit-sja za druga v serebrě, a imeť tot čelověk sočit na poručnikě svojego serebra, a tot jistec, po kom ruka dana, vymet protiv svojego jistca rjadnicu a molvit tak: „Jaz, brate, tobě zaplatil to serebro za toju rukoju, a u mene i rjadnica“: što jemu nesočit jistcu na jistcě toho serebra, ni na poručniky. A jistcu znati poručnika v svojem serebrě, kto po kom ruku dal (Ib. 38).

2. *Debitor principalis.*

(*Mor.*) Forma listu hlavního na peníze: Já Bedřich ... i s svými erby, první jistec a dlužník dluhu dolepsaného, a my A, B, C, D .... rukojmě a spravedliví spoluslibce s ním a zaň ... (Drn. p. 82). — My jistci ... máme věřitelům našim jak summu jistinnú i s úroky zaplatiti (Ib. 86). — Věřitel bude moci hleděti k jistci i k rukojmím, a má najprvé jistce obeslati ... a rukojmě také k vležení, ač jistec povinen není vlehnúti, ale rukojmě jsú (Tov. 172). Páni starší zprávu jsú činili, že vídali, že rukojmě vlehnúti nechtěli ... a takové rukojmě jistcové připravovali sobě vyvoláním na třech dvořích panskách (Ib. 179).

3. *Disbrigator.*

(*Litv.*) Jestliže by chto inšii v ljudi zastavnyje abo v zemlji zastavlenyje za inšeju příčinoju uvjazal: togdy tot istec kotoryj jemu zastavil, majet jemu očiščati; i ne očistit-li, sam jemu škodu opravovati budet (Stat. X. 12).

(*Boh.*) Drží se také za právo, ktož pro nezpravu na zpravce, viece zpravcí než jednoho maje, chce sáhnúti, že má najprvé na jistce sáhnúti a tepruov což by se jemu tu nedostalo, toho má na spoluzpravciech jeho postihati. Toto však se vymiňuje, jestliže by jistec nic na dědictví neměl, tehdy móž hned na zpravce saženo býti (Všeh. IV. II.).

Jistina.

1. *Certitudo.*

(*Boh.*) Pakli opověděl jmenem kto mu škodu učinil, ano ješče čas jistině vyníti: s právem mohl staven býti, že ho obúzie zlodějem (Rožm. 50).

(*Serb.*) Gdě se nadje člověk u zemlji, komu bude koň umrel ili vlk izjede, ili sam ubil, a on priselicu uzeo za konja, i iznadje se istina (Stef. 209).

2. *Signum evidens.*

(*Boh.*) Ktož bude s tú jistinú popaden smrtí, žej stál na levici, i v sudný den postaven bude na levici, právě jako s jistinú zloděj přiveden bude na otsúzenie (Štít.). — Swer mit der hand-getat mit diupheit oder mit rovbe begriffen wirt = ktož při jistině s krádežem nebo s lúpežem byl by popaden (Schwabensp. z XIV. věku.) — Člověka jsem zahubil: budu-li při jistině popaden, platí mój život (Gesta Rom.). — In causa

criminali: Nos ipsum ad V. relegamus gratiam, ut testimonium nobis afferat sufficiens ... quod testimonium vestrum nobis non attulit, nec signum aliquod, vulg. gistinu, aput eundem captivum reperimus (Form. II. 164).

3. *Summa principalis.*

(*Boh.*) J. z Ř. pohání E. z P., jakož jest obdržal na něm jistinu zemským právem, tu jej pohonil z 80 hř. gr. škod, proto že jest dobýval na něm jistiny, pohoně se s ním o to, o to jezdě etc. (PBrn. II. 159). — B. z Č. pohání J. M., že jakož jest na něm jistinu obdržel zemským právem, tu jej poh. ze škod, proto že jest musil jistiny na něm dobývati právem a škody o to rozličné bráti (Ib. 176).

(*Polon.*) Jako Petrasz Margorzace zaplacil ysczinę i szkodą... 1396 (Pozn.). — Prądota XXIIII marcas se adstrinxit solvere se ujisczicz sub poena XV Jasconi actori et XV judici 1398 (Krak.). — Nicolaus XIV marcas Gregorio infra duas septimanas obligavil se soluturum, si non solverit, tunc sibi XX m. dampnii excepta yszczyna, ad solvendum tenebitur 1399 (Ib.). — Nicolaus XI marcas hysczini et XI m. dampni in Petrassio jure obtinuit; idem P. dictas XI m. hysczine solvat. 1410 (Ib.). — St. coram nobis astitit et obtinuit VIII m. iszini et X m. dampni super Vlostone 1393 (Pyzdr.). — Quandocumque sibi dictas XXX m. isczíny in festo Nat. Chr. solverint, tunc Maczko contentabitur, nec dampnum repetet ultra isczinam suam 1400 (Krak.).

Judicium Dei.

(*Polab.*) Inhibiti sunt Sclavi de cetero jurare in arboribus, fontibus et lapidibus, sed offerebant criminibus pulsatos sacerdoti, ferro vel vomeribus examinandos (Helm. I. 83).

(*Boh.*) Si mulier proclamaverit pari vice non amari, sed inclementer a viro suo affligi et profligari: detur inter eos judicium Dei et qui inventus fuerit reus, solvat poenas rei (Brecisl. 4). Qui homicidiis infamantur, si negant, ignito ferro sive adjurata aqua, utrum culpabiles sint, examinentur (Ib.).

Quando aliquis subit judicium aquae, nullus demittat eum in aquam nisi sacerdos cum suo cooperatore (Conr. 8). Si alicui subtrahuntur jumenta aut famuli, apes furantur, debent subire judicium ferri, sc. vomeres (Ib. 18). Krivosud atque alii

duo, quia Miroslao coram duce atque conuentu accusati fuerant, ad judicium destinati Pragae per ferrum incesserunt et sic a Deo damnati veraciter rei reperti sunt (Kan. Vyšehr. ad 1130).

Nemini omnino licere juxta limites regni ferri candentis vel aquae frigidae experimento uti, causa commissi forte criminis violentiae in virginem vel adulterii, sicut aliquando factum fuisse comperimus (MCar. XXXIX.).

Boha sú pokúšeli, po nèkterých žalobách na vodu mecic aby voda ukázala, jest-li vinen nebo nenie; po některých pak horúcie želězo z ohně vynmúc dávali v holé ruce, a druhdy i nevinnému, aby tak ukázal svú nevinu (Štítný). Mnoho obyčejóv pohanských jest držáno, jako očista železem horúcím aneb uvrženie na vodu (z Dubé).

(*Polon.*) S. Maria habet ab antiquo judicium ferri et aquae et duellum 1222 (C. Dipl.). Ad quem castellanum etiam pertinet jus aquae et ferri candentis 1242 (Stenzel). — Aqua fervens 1296 (Paw.), — In omnibus articulis polonicali juri pertinentibus, ut est duellum cum baculis, jus ferri, aquae... 1242. — Comes C. habeat libertatem judicandi . . . si causae enormitas exegerit, ad duellum faciendum, quod mediantibus baculis fieri solet (1248 C. D.). — Abbas habet judicare in hominibus suis causas subsequentes: Mec, kyj (1286 Tyn.). Omne jus habebunt fratres aquae et baculum (1225 Mog.). Volumus, ut judex abbatis habeat clipeum et baculum, ferrum et aquam, ut non sit necesse ad castrum adire (1268 Som.).

RZel ve slovích: „Plamen pravdozvěsten", — „Svatocudná voda" zachoval paměť božích soudů Slovanům českým obvyklých, tak jako na to doklady jsou v ostatních památkách staročeských: V dekretích Břetislavových z roku 1039, v Pravích Kunratových z konce XII. stol., v Knize Rožmberské, v Řádu Práva Zemského. Rovněž známy byly Polabanům, Polanům, Rusům, Jihoslovanům. Heidnischen ursprungs u. aus dem höchsten altertum scheinen alle gottesurteile; sie hatten so tiefe wurzel im glauben des volks geschlagen, dass sie das christentum u. die spaetere gesetzgebung ihm nur allmählig entreissen konnte (Grimm, Rechtsalt, 909). Slova RZel. ostatně více obsahují než pouze připomínku očist: dvěma epithety charakterisuje se tu rázně a určitě to co teprv novější studium vyneslo na jevo, proč na př. voda sloužila za očistu: Hiebei scheint ein altheidnischer volksglaube zu walten, dass das heilige element, die reine flut, keinen missethaeter in sich aufnehme (Grimm). Zůstal-li obviněný do vody vržený, navrchu, byl kladen za vinna; tonul-li, uznán za nevinna. Innoxii submerguntur, culpabiles supernatant (Hincmar Remešský). Jiné svědectví o svatocudné vodě podává Adam Bremský. mluvě o studánce Upsalské:

„Ibi etiam est fons, ubi sacrificia paganorum solvent exerceri et homo vivus immergi, qui dum immergitur, ratum erit votum populi.“

Očisty Slovanům obyčejné sluly Železo, Voda. Očista železem dvojí byla: Buďto že se žhavé železo dávalo v holé ruce (judicium ferri manualis) anebo že se kráčelo po žhavých radlicích (judicium vomerum). Také i očista vodou byla dvojí: Jedna vodou studenou, vržením obviněného na vodu (judicium aquae frigidae), druhá vodou vařicí (judicium aquae ferventis).

Třetí druh očist záležel v souboji (judicium duelli) kterýž také byl dvojí: S meči jeden, druhý s kyji.

Veškeré spůsoby očist jmenují se v právu českém v XIII věku: Železo, voda, meče, kyje 1254 (Reg. II.).

Juger = jho, jutro.

(*Boh.*) Quilibet laneus in se continebit 36 jugera mensurata 1313 (Reg. III.) Quilibet laneus tenet et habet capit 72 jugera seu strichones 1374 (Urb.). — Laneus continet 32 jugera, in quorum quolibet jugere duo strichones Veronensis mensurae possint seminari (Tadra 152).

Juger souvisí se slovem „jugum“ (t. j. iho, jho, skr. yuga-s), něm. joch t. j. spřežení dvou volů, ve kterémžto smyslu také se slyší „jarmo“, „jerzmo“, t. j. instrumentum, in quo duo boves simul juncti trahendo aratrum seu plaustrum incedunt (Bogupfal). Druhý význam jest polní, kolik totiž dva voli spolu spřežení pluhem za den dovedou zorati (ein joch oder tagwerk acker, soviel man mit dem pflug in einem tag umpflügen o. umackern kann.). Technický výraz jest tomu v němčině juchart nebo joch, t. j. 1600□° prostory. Jiný synonymní výraz jest jutro = jitro, morgen, znamenajíc týž prostor rolní t. j. 1600□° neboli dva korce. Vidno, že ve středověku měřili pole na jitra a na korce: 36 jiter rovná se 72 korcům.

Jus consulum.

(*Boh.*) Jus autem consulum est, quod de hujusmodi querimonia per se ipsum, digitos duos contra plagam orientalem erigens, jurabit de innocentia sua, et duo consules, undecunque sint, facient idem, ipsum purgantes, et jurabunt super eorum consulatum (OJT. 79).

Jus orphanorum. Viz heslo *Sirotčí právo.*

Jus sclavicum.

(*Pomor.*) Jaromarus dux Rujanorum renuntiat omni consuetudini, quae jus sclavicum publice appellatur 1249 (Cod. Pomer. I. 410). — Dux Wartislaus renuntiat omni consuetudini, quae jus sclavicum vel theotonicum appellatur 1249 (Ib. 414).

Jutro = juger.

(*Boh.*) Nos judex totaque communitas villae Dubé . . . recognoscimus, quod 14 laneos agrorum cum eorum pertinentiis

universis, quolibet ipsorum laneorum 60 j u g e r a Divišoviensis mensurae continente (quae quidem jugera boemice i u t r a, theotunice vero t y n s-m o r g h e n dicuntur) ad dictam villam Dubé spectantes etc. (Summa Gerhardi 130).

Juxta.

(*Boh.*) Kromě také těch trhóv, kteříž se při zápisiech píší, kterýmž j u x t y říkají (Všeh. VIII. 33). — J u x t a, ein lateinisch vocabul, haist ain schrifft, was neben einer verschreibung in margine verzaichnet vnd verschrieben ist (Štěrba 1566).

Kabala, Кабала = inscriptio super servitium.

(*Ross.*) Kotoryje ljudi volnyje učnut bíti čelom knjazem i bojarom . . . i stanut na sobja davati k a b a l y, za rost služiti: i bolje pjatnadcati rublev na serebrjanika k a b a l y ne imati. A staryje k a b a l y, kotoryje imany na volnych ljudej i bolši 15 rublech do sego Uloženija, a za rost im v těch dengach u nich služiti, i těm ljudem tě k a b a l y prinositi k bojarom; i bojarom k těm k a b a l a m pečati svoj prikladyvati a djakom podpisívati. A imati im k a b a l y na volnych ljudej, a na polnych ljudej i na dokladnych i na starinnych cholopej k a b a l y ne imati (Sud. 1550 § 78).

Camera.

(*Boh.*) Coturnos, quos Przemysl fecit servari et servantur Wissegrad in camera ducis usque hodie (Cosm.). — Nostra terra tua est camera, nosque tui sumus (Id.). — Si vitam ducis perdideris, inter ista quinque, sc. Zatecz, Liutomirzicz et inter cameram et mensam et agazoniam, quidcumque elegeris, duce Br. possidebis 1130 (Cosm. Cont.).

Rozuměj županství nejbohatších žup Žatecké nebo Litoměřické, anebo dvorské komornictví, stolnictví a úřad podkoní.

Camerarius.

1. C a m e r a r i u s c u r i a e.

(*Boh.*) Astanti c a m e r a r i o, qui solus erat cum rege, ait rex . . . Sed audax miles mox arripiens de femore c a m e r a r i i per capulam ensem 1083 (Cosm.).

2. C a m e r a r i u s j u d i c i i.

(*Boh.*) Si Boemus vel Romanus . . . inculpaverit Theutonicum (Pragensem), tunc c a m e r a r i u s summus debet mittere nuntium suum ad judicem Theutonicorum (Priv. Teut. ca. 1178

§ 12). Quando ducitur svod, debet adesse castellani nuntius, judicis et villici et camerarii (Conr. 10).

3. Bedellus, póhonči.

(*Boh.*) Nullus camerarius citet aliquem nisi certo sub testimonio eorum quorum interest (Conr. 2). Et si camerarius vadit ipse secundus . . . (Ib. 2).

Viz heslo *Bedellus*, *Komorník*.

Campus equirearum viz heslo *Kobylé pole*.

Capete, Capecia = kopa.

(*Boh.*) De quolibet laneo per quinque capetias omnis annonae 1257 (Reg. II.). — Boemicae decimae: De quolibet laneo per tria capecia 1270 (Ib.) — De quolibet laneo tria capecia de tritico, siligine, avena 1377 (Ib.). — Congeries sive capecia 1301 (Ib.). Quodlibet capete debet habere 50 manipulos, ita quod manipuli debent dare 4 strych in tritulatione (Urb. Brev. 1406). — Tenentur de qualibet hereditate metere per 40 capetia et quodlibet capete debet habere 50 manipulos, ita quod quodlibet capete det unam mensuram in tritulatione (Ib.). — Curia in M. habet tres araturas et solvit pro decimis de tritico duo capecia, de siligine duo, de ordeo duo, de avena duo (Ib.).

Viz heslo *Acervus, Kopa*.

Capitalis pecunia.

1. Přihlavní peníze, přihlavní dobytek.

(*Boh.*) Kříž — orphanus conqueritur super Pribislaum, quia occidit sibi Symonem patrem suum sine jure, in via pacis. Idem conqueritur super Pribislaum, Mathiam, quia receperunt circa caput Symonis patris sui, capitalis pecuniae quilibet X m. arg. minus lotone 1316 (Rel. tab.). Quia recepit circa caput Zdenconis, fratris sui, C m. arg. capitalis argenti (Ib.) 1302. Beneda orphanus conqueritur super Dluhomil, quia quando occidit patrem suum sine jure, in via pacis, circa caput ipsius recepit CC marc. arg. capitalis argenti 1319 (Rel. tab.). Idem orphanus conqueritur super Hynek pro C m. arg. capitalis pecuniae (Ib.).

2. Hlavní summa dlužná.

Quod N. V. Judaei civitatis Pragensis, magistrum domus hospitalis Pragae a solutione capitalis pecuniae cujuslibet et de usuris omnibus dimiserunt liberum, asserentes, quod de praemissis omnibus, vid. pecunia capitali et usuris omnibus, sit satisfactum (Eml. II. 1302. Addit. 2763).

Caput. Viz heslo *Glava*, *Golova.*

Castellania.

(*Pomor.*) Sambor dux Pomeraniae, confert episcopo Cuiaviensi castellaniam terrae suaé, quae Goruchino vulg. nuncupatur, 18 villis utilibus pretiosam. Libitum erit episcopo munitionem contra hostes in quolibet loco dictae castellaturae construere. 1240 (Cod. Pom. I. 291).

Castellanus.

(*Boh.*) Nullus camerarius citet aliquem nisi certo sub testimonio eorum, quorum interest, et nominatim quilibet eorum debet ducere secum castellani nuntium et alium judicis (Conr. § 2). Quando ducitur quod dicitur svod, debet adesse castellani nuntius, judicis et camerarii (Ib. 10). Nunquam judex debet judicare solus nisi praesente castellano . . (Ib. 29).

Castrum = grad.

(*Ung.*) Si quis comes — destruxerit populum castri sui, convictus coram omni regno dignitate sua — spolietur, cum restitutione ablatorum (Andr. II. decr. 14).

(*Pomer.*) Homines ecclesiae Caminensis castrum, ad quod pertinent, aedificent 1175. — Urbium aedificatio vel reparatio 1209. — Urbium seu castrorum excubiae vel aedificationes 1215. Reaedificatio castri in Gdanzc. 1220. — Urbium exstructio 1216, 1238. — Aedificatio castrorum 1229. — Urbium munitio, castrorum aedificatio 1252. — Exstructio urbium 1242.

(*Sorab.*) Ab aedificatione castrorum marchionis 1144.

(*Boh.*) Ab aedificatione castrorum, a custodia murorum, a vigiliis nocturnis, quae fiunt in castris, a fossatorum cavatione 1227.

(*Siles.*) Ad castrum aedificandum pro magna necessitate juvabunt 1228. A secanda vel frangenda glacie circa castra.

(*Polon.*) Nullum castrum, neque novum neque vetus, aedificabunt nisi solam Bydgostiam, et hoc solum tunc, quando ipsum castrum totam terram Cuyaviae aedificare oportebit 1286.

(*Litv.*) Laboribus tamen pro aedificatione castrorum denuo opportunorum et antiquorum reformatione exceptis.

Katun, Катунъ = regio pastoria.

(*Serb.*) Ljudje vlastelscii, koji sěde po crkovnych selěch i po katunah, da pochodi vsak k svojemu gospodaru (Stef. 21). Ako ubije vlastělin sebra u gradu ili u župě ili u katunu (Ib. 94).

Slovo „katun“ souvisí s novořeckým κατοῦνα t. j. stan, ležení, přebyvaliště, kteréž možno měniti, hlavně k vůli pastvě (ἐκατοῦνίζεν = stěhovati).

Katunari = incolae katuni.

(*Croat.*) Da u Poljicich u svu dvanadeste katunari daje se i uzimle se Spitskom kvartom žito etc. (Pol. 91). Kad bude vrime od prodaje vina, u svu dvanaďeste katunari u Poljicich, da nima nitko iz svoga sela u drugo poći pred turmu (92). Svako selo skladno (s) svojim katunarom da postave dva dobra i prava brata prěd rotu, da imaju dobru pomnu za ovu naredbu (116).

Kazna, kázanie = mandatum.

(*Boh.*) Z kázanie jeden póhon; pohoniti jako z plena; právo sirotčie (Rožm. 91). — Že to učinil kázaním pana svého = quod illud fecit de mandato (ŘPZ. 81). — Že kázal mocí svú škodu učiniti (z Dubé 27).

(*Polon.*) Czo wzięto Maczeyewi koň i odzene, to ne s jego uzitkem ani jego kaznę 1391 (Pozn). Czo Sczepanowi wziet koň, to ne mą kazną, ani go užitka mam 1392 (Ib.) Jako ot Stasska ne wyjeli z jego domu radą ani jego kazną 1396 (Ib.) Czo są xandzu Bernatovi koně pobrali, tomu pobrani przez mego kazana, rad i uzitka 1398 (Ib.). Swatczą, eže z panej Lagewniczkej domu jej kazną szeszc kopcow rozorano 1406 (Piotr).

Kazň, Казнь = punitio.

(*Serb.*) Da priimut kazň, kako pišet v zakoně (Stef. 6). Da kažeť se po zakonu svetih otac (Ib. 7) Da se kažut, ruce da im se otsěkut (Ib.). Da se kažeť jako tat i gusar (Ib. 41).

(*Ross.*) A ob-isčajet-sja to čto žalobnik solgal, i togo žalobnika kazniti torgovoju kaznju, da vkinuti v tjurmu (Sud. 1550, § 11). — A skažet na sobě sam, ino jego kazniti smertnoju kaznju. (Ib. 52). — Kto vinovatoj solžet na bojarina... a ob-isčetsja to v pravdu, čto on solgal: i togo žalobnika sverch jego viny kazniti torgovoju kaznju, biti knutjem, da vkinuti v tjurmu (Ib. 6).

Kaznačej, Kazneo, Казначei, Казнец = camerarius, thesaurarius.

(*Ross.*) Sud carja suditi bojarom i okolničím i dvoreckym i kaznačejem i djakom (Sud. 1550, § 1, 2, 3, 4).

(*Croat.*) Ordinemo che da mò avanti li nostri casneci non debbano ne possano vender ovver per altro modo alienar l'herbe del commun a quelli Gernoi de Mercoi ovver ad altre ville sotto

la via, sotto pena a cadauno casnezzo de perperi 50. Et li detti casnezzi siano privi in perpetuo di quell officio. (Budua 1455, C. 283). — Ordinemo, che nella nostra terra non debbano esser piu offitiati che li giudici, li consiglieri, il nodaro, li avocati, li casneci, il cancellier, li spenditori, glo senicio et vataco (Id. 85).

Daničić vykládá slovo „kaznec“ = cubicularius; znamená prý tolik co eunuchus. Avšak lépe bude pomýšleti na turecké „chazna“ = pokladnice; proto Camerarius, che incassava i diritti regii. Nyní bychom řekli „pokladník“.

Kbel, Kbeleo, Къбелъ = modius.

(*Boh.*) Quaelibet decem terrarum in villa Zhorz solvit 2 strichones cum 2 mensuris, quae vulg. vocantur gwelicones (gbelycones) 1367 (Urb.) Molendinum in Stankow solvit annuatim 60 gbelcones siliginis (Urb.)

(*Serb.*) Dochodek carski ... da dava vsak človĕk: kbel žita (Stef. 206).

Starosl. Кьбелъ = modius, bulh. кьбелъ, slovinsky kobelj (ale ve smyslu škopek), novořecky *Κούβελος* (velká nádoba).

Kladsko = dotalitium officialium.

(*Boh.*) Wenceslaus rex mon. Kladrubensi confert praedium in villa Turan cujusdam heredis, pertinentis ad cladsco 1233. (Reg. I.) — Eidem: quasdam particulas pertinentes ad beneficium cladsko 1239. (Ib.) — Idem rex ecclesiae Chotěšoviensi confert hereditates, quae vulg. claske vocantur, quas in villa de Stode habuisse dinoscimur, in parvo 100 jugera excedentes 1235. (Ib.) — Idem rex eidem ecclesiae confert hereditates, quae vulg. claske, quas in villa Horekowiz habuisse dinoscimur 1236. (Ib.) — Idem monasterio Teplensi confert hereditates, quae vulg. claszke vocantur, quas in villa de Cleppin habuisse dinoscimur, in parvo 90 jugera excedentes 1237. (Ib.) — Quasdam particulas pertinentes ad beneficium cladsko, ecclesiae Kladrub. contulimus, vid. in Ostrov CC jugera et in Tiszowa ad duas araturas, ac in villa Turan de eodem beneficio kladsko ad duas araturas. — Nobilis Bohuslaus a rege villam Hodyn, quae vulg. vocatur cladcensis, deserviens pro 80 marcis vendidit monasterio Plazensi 1240 (Ib.)

Není pochyby, že i místní jméno Kladsko, t. j. jméno hradu podnes tak zvaného, filologicky souvisí s appellativním kladsko, kladské. Palacký praví: „Nejvíce podobá se pravdě, že kladské dědiny byla pole, která sloužila za nadání všelikých úřadův zemských a krajských. To jisté jest, že kladské dědiny byly rozdílné i od královských statků i od panských i vládyčích, i od kostelních a klášterních gruntův.“ Toť výklad náležitý; neboť že úřady župní i zemské

nadány byly také pozemnostmi, víme ze zpráv historických; vždyť ještě podnes známe statky purkrabské Pražské. Citáta jmenují kladské dědiny na jednom místě upřímo „beneficium". Takováto beneficia byla ve XIII. věku na Moravě tato: K úřadům hradu Hradce náleželo kus půdy v Drozdovicích a některé role v Naždikarech a v Drahuli (terra ad castrum Gr. pertinens, ad quem ratione castri dicta terra pertinebat 1233.) Župní úřady Olomucké měly in Husow terras quatuor, spectantes ad castrum Olomucense 1239. Terra camerariorum in Topolás, ad castellaniam prius Olom. spectans. 1251. Listina pak z r. 1238 upřímo jmenuje partem hereditatis justo titulo ad castrum cladezco spectantem, kdež mysliti nutno ne na hrad Kladsko a Levín, nýbrž na Levinice (Levonice) u dnešních Postoloprt. Ještě za Všehrda (konec XV. st.) komorníci práva zemského měli své dědiny komorničí, jež zapisovali zvláštními dskami komorničími.

Kladu — pono, loco.

Clamor publicus.

(*Boh.*) Ad clamorem communem, qui Nestojte vulg. nominatur, nullus currere teneatur, nisi de propria voluntate hoc facere voluerit (Conr. 25).

Viz heslo *Klič*, *Úp*, *Vapaj*, *Pomagajte*.

Klejno = signum proprietatis.

(*Litv.*) A popisavši každoho konja, majeť (pisar) napisati všerst i klejno jeho u rejestr namalevati (Stat. II. 4)

„Klejno" vykládá se: character equo inustus. Malecki ve svém díle „Studyja heraldiczne" píše o klejnech: W okolicach nadbužanskych bartníci (t. j. včelaři) zwykli pnie swojej pasieki naznaczać rozmaitymi piętnami zloženymi z kilku kresek, krzyżyków, kwadracików itd. Nazywają je tam klejnami. Podle toho souviselo by klejno se slovem klejnot — klein-od, i bylo by synonymem slova „piatno", „bilig", „pečať".

Klejnot = clenodium.

(*Polon.*) Testes: Jako są Witowi synowe nasze prawe pleme a naszego klejnotu 1393. (Sieradz.) Paulus de . . . debet producere testes de sua clenodio, qui jurabunt: Jako jest nasz brat, naszego clenotha 1389. (Pozn.) Jako Jan jest nasz brat, nasego cleynota, naszego sczita i nasza krew. Jako jest Jan z te postaczi, gich kleynota, gich sczita i gich krew 1393. (Pozn.)

(*Mor.*) Pečeti své ode mne vyvaditi nechce; při mně ji nechav a klenotu svého a předków svých oželel; protož vyvolávám jej bez pečeti a klenotu rodičóv jeho (Tov. 176).

Grimm slovo „kleinod" (středoněm. kleinât, t. j. wapen und kleinot na přilbě) odvozuje ze slova „klein", jakoby se řeklo kleines ding; ale toť výklad zcestný. Kleinod patrně bližší jest slovu „klejno", nežli ledabylému slovu „klein".

Klejnotnik = membrum familiae.

(*Polon.*) Olezi jest ubogy wladyka, ale ne klejnotnik. 1386. (Sieradz.) Swatcza, jako Jandrzej jest nasz brat, nasz kleynotnik i z naszej krwe wyszedl. 1390. (Pozn.) Jako Jan jest nasz brat i nasz clenotnik 1390. (Ib.)

Clenodia.

(*Boh.*) Bleh conqueritur super D., quia fecit sibi dampnum cum suo posse per spolium, in via pacis. Perditio in crinalibus argenteis et diversis clenodiis pro X m. arg. minus lotone 1318. (Rel. tab.)

Klepati, Клепати = accusare.

(*Ross.*) Iskavše-li poslucha ne nalězut, a istcja načneť golovoju klepati: togda dati im pravdu želězo (PR. II. 17). Aže kto poklažaj kladeť u kogo ljubo, to tu poslucha nēsť; neože načneť bolšim klepati, tomu iti rotě, u kogo-to ležal tovar (Ib. 45). Kto vynmet znamenije a vylězut ljudije: to 12 griven prodaže; aže bez ljudji, a v poklepě, to něť tu prodaže (Ib. 60). I na kogo tať čto vz-govoriť, i jemu to skazati vel. knjazju ili sudjě, kotoroj jemu tatja dast, a klepati jemu tatju ne velěti ni kogo (Sud. 1497, § 34).

Kléska = error in juramento.

(*Mor.*) Přísahú takovú, kteráž jest těžka provésti a ztěžka bez klésky bývá (Tov. 46). — Pakli (v přísaze) chybí . . . v tom jest kléska a tím při tratí. (Ib. 113.) — Člověk zlý — v prvních dvú přísahách, kdež klesnouti muož, zúmysla klésku jest učinil. (Ib. 114 a KDrn. „O súdné přísaze s kléskú). — Jestli žeby poprvé klesl, ale podruhé má se i potřetí opraviti (Póh. Ol. 1437). — Má býti práv na kříži s kléskú (Ib. 1412). — Mají právo učiniti na kříži bez klésky (Půh. Brn. 1417).

Viz heslo *Zmatek.*

Kletva, Клетва = sacramentum, juramentum.

(*Serb*) Ako mi stojite u sijej kletvě (M. 25). Ako prěstupimo siju kletvu (M. 39). Dach věru i kletvu vsakomu (M. 274). Zavezasmo u věru i u kletvu (P. 65).

Etymon „klet-i" (podnes zlořečiti). Ve středověku slovo toto ve smyslu přísahy neb zaříkání u Srbů bylo velmi rozšířené, jakž toho doklady tyto: Klech sě knezu u večni mir (M. 24). Klnemo se knezu Dubrovačkomu u Gospodina Boga (M. 34). Koji-ljubo trgovec dovede konje kupiv iz tudje

zemlje, a poznaju se: da se klne to-zi trgovec sam-drugi, jere ga jest kupil u tudjoj zemli i ne zna tati.

Klět, Клѣтъ = camera.

(*Ross.*) Ašče ubijut tatja na svojem dvorě, ljubo u klěti, ili u chlěva: to toj ubit (PR. I. 38). Aže kradeť kto skot v chlevě ili klět... (PR. II. 37). — Ašče budet ... klětnyi tat: to 3 grivny platiti jemu (Ib. II. 30). — Aže ubijut kogo u klěti ili u kotoroj tatby: to ubijut vo psa mesto (Ib. 36).

(*Litv.*) Koli by mužik mužiku klet vykral a najdeno bylo lico ... (Stat. XIII. 10).

(*Polon.*) Wer stylt in eynes mannes clette, her sy ritter adir gebuer, der buszet czwelf marg (Poln. Recht XIII.)

Litevsky klétis, t. j. skladiště zásob; původně samostatná budova, kde dívčiny domácí, majíce tam svoje šaty a šperky, spávaly (Schleicher). U Bulharů depositorium, domus subterranea. Kletiště u Srbů crates pastorum. Porovnej litevské pa-kliestas = depositum, asservatum. U Čechů klec = vogelbauer. Kliet u Srbů (dle Vuka) komora (po turecku vajat). Kolik jest v rodě ženatých, tolik okolo kuče vajatů, bez ohniska, kde muž bydlí se ženou a má své šaty a jiné drobotiny. Také ve vajatech ukládají víno, rakiju, sýr, máslo, med a jiné domácí věci.

Klič, Клич.

1. Clamor publicus.

(*Croat.*) Kî bi v gradu chram razbil v nošči, volja ako bi ukral u nem, ter ako bi gdo klical: „Pomagajte!“, platit ima knezu libar 50. — Ako nij onde klicano, nima platit nego soldini 40 ter škodu (Vin. 7). — Ako nigdo v nošči je ukral u osiku niki skot, volja na gumnu žito etc., takoje plati knezu libar 50, ako jest onde klič bil „Pomagaj“! i klič je verovan. (Ib. 8.) — Ako bude pred dvorom ot sili pra, volja od tadbi ... ako su v toj tatbi škodni i ako onde je klican „Pomagaj“! (Ib. 9.)

2. Publicatio.

(*Croat.*) Providur Krčki tebi sudcě Vrbnici zapovidamo, da učiniš klicati i navestiti vsěm ljudem (Vrbnik). Va vrime od velike suše ima satnik po svem meste činiti klicati, da svaki čuva svojega ognja etc. (Kastva).

„Klič“ pochodí ze slova „klicati“ = volati, kliknúti.

Viz heslo *Clamor publicus.*

Ključ, Ключ = clavis.

(*Ross.*) A se tretje cholopstvo: Tivunstvo bez rjada ili ključ k sebě privjažet. (PR. II. 121).

Po polnoj gramotě cholop, po tiunstvu i po ključju po selskomu cholop, s dokladom i bez dokladu, i s ženoju i s dětmi, kotoryje u odnogo gosudarja. A po gorodskomu ključju ne cholop. (Sud. 1497, § 66.) — Po polnoj gramotě cholop, po ključju po selskomu s dokladnoju cholop, s ženoju i s dětmi, kotoryje u odnogo gosudarja s nim v odnoj krěposti i kotoryje jego děti rodily-sja v cholopstvě. A po gorodskomu ključju ne cholop. (Sud. 1550, § 76.) A po selskomu ključju bez dokladnyja, ne cholop. (Ib.)

Ključar = claviger, custos.

(*Croat.*) Nijedan ključar nij verovan ni mu se da vera svrchu nijedne riči, ke bi rekal nikomu (Vin. 42).

Kmet, Кметъ.

1. Senator, senior.

(*Boh.*) Ky plzně-dlě v snemy slavny chodí, chodí s kmetmi, s lěchy, vládykami. Vstachu kmetie, lěši i vládyky, pochvalichu pravdu po zákonu (RZel). Každe kněžna vypraviti posly po vše kmety, lěchy i vládyky... Moji kmetie, lěši i vládyky, se, bratroma rozrěšite pravdu ... (Ib.). — Drahomír se v syna uváza a na kmetiech práva potáza, komu zemi oprávěti? — Králu, rač svých kmetóv slovo slyšeti (Dal.). — Terram, quae propter excessus nobis (regi) per summum camerarium, summum judicem, notarium regni et purcravium Pragensem, beneficiarios Pragenses, necnon alios quam plures kmettones ejusdem regni in judicio per sententiam adjudicata fuerat 1295 (Reg. II.). Episcopus bona ipsa obtinuit per sententiam in judicio terrae nostrae Pragae coram beneficiariis Pragensibus et kmettonibus terrae nostrae 1306 (Ib.). Secundum quod barones et chmetones in proximo terrae judicio seu czuda Pragensi invenerint (Summa Gerh. 80, 197). — Necnon universis kmetonibus, baronibus seu nobilibus regni B 1338 (Reg. IV.). – Lantscheppen, die man nennet kmety 1396. — Kmety učinění páni mají býti pohoněni komorníky, kromě tří kmetuov, totiž purkrabie Pr., komorníka a sudieho najvyššieho ... 1408 (Dsky II. 46). — Najv. písař zemský má pohoněn býti jedním kmetem z vládyk, kteříž v súdu zemském sedají 1499 (Dsky II. 511). — Vyššie úředníky právo pohoniti kmetem. ale menšie jako zeměnína (Rožm. 46). — Purkrabí z Prahy právo pohnati kmetem ... (Ib. 47). — Odpověď: Nevinen sem a chci

se zpraviti, jakž mi kmeté naleznú (Ib. 212.) — Si citatur aliquis baro, qui est poprawczye et kmet, ex duodecim kmetonibus unus přísežný, pro dampnis: tunc debet idem citatus recipere super suum kmetskú juramentum (Off. 90). — Si civis vel alius contra baronem kmethonem juratum citatum proponit pro příjem . . . quia est přisáhl in consilium d, regis et u popravu a u kmetstvie... (Ib. 91). — Otta de Bergow citat Petrum de Kosti. Ibi Petrus citatus locutus est contra citationem, dicens, quod est kmet et quod non est debite citatus, prout kmet deberet citari. Ex adverso Otta, actor, dixit, quod citatus non esset kmet nec unquam in kmetstvo juravit 1399 (Arch. IV.).

Súdie se také (lidé v královstvi českém) sami sebú, Královskú Milostí najprv a kmety, totižto pány a vladykami k súdu volenými, ne doktory etc. (Všehrd, Předmluva.) — Za právo jest, že žádný potazu panského nemóž vynesti než ti, na kteréž sudí podá, a ti mají býti kmeté (Vš. II. 20). — A věz že všickni úřadníci najvyšší, všickni kmetové, kteříž v lavicích sedají, takto přisahají, když mají svědčiti (Vš. II. 24). — Ale obyčejem uvedeno jest, že najvyšším uředníkóm čtyrem desk zemských, ještě všem kmetóm, kteříž v súdu sedati mají, tak pánóm jako zemanóm, miestopísař přísahu dává (Vš. II. 24). — V starých spisiech a práviech takto se naléza, že kmetové, kteříž v súdu sedají, nemají přisahati, jako jiní, na kříži (Vš. II. 26). — Úředníky najvyšší, kteříž ne komorníkem jako jiní všickni úředníci, ale kmetem, totižto pánem nebo vladykú z lavic, z práva mají pohoněni býti (Vš. III. 2 a III. 9). — V obyčej vešlo jest, že i najvyšší písař desk zemských kmetem se pohání jako svrchupsaní třie: Najv. purkrabí, komorník najvyšší, sudí najvyšší; než toto má přitom vědieno býti, že jiný žádný kmet, žádný úředník kralovstvie českého nemá kmetem pohoněn byti, než všickni a jedenkaždý z nich komornikem, jako jiní lidé obecní (Vš. III. 9). — Nemóž také žádný relatorem býti (ke dskám), ktož raddú královskú přísežnú, nebo kmetem, nebo uředníkem zemským nebo dvorským nenie (Vš. IV. 10).

(*Mor.*) Pars hereditatis in Dokwan, sicut ipsa nobis (regi) per barones et kmetones sive seniores terrae Moraviae pridem in generali judicio terrae sive czuda est adjudicata, pervenit 1325 (Reg. III.). Ipse marchio unum nuntium ad tabularum ipsarum officium constitutum, kmethonem vulgari boemico nominatum,

illius nobilitatis virum, cujus in Boemia ad hoc officium assumi sunt soliti, ad notarium terrae dirigeret ... (List z r. 1359).

V Čechách a na Moravě známo bylo slovo „kmet" ve smyslu senior, senator, stařešina; též tak i u Rusů, Bulharů i u Srbů. Rusům кметъ znamenalo procerum unum, кметьство = milites. U Bulharů „stari kmetove" byli senatores, seniores, kmetove i boljere. Srbům кьметъ značil procerum unum, judicum genus. Staročeský překladatel bible slova „senatores terrae" tlumočí „s kmety zemskými" (Přísl. 31, 23). Nemůže tedy býti pochyby, že „kmet" původně a prvotně znamenalo „starce". Porovnej s tím co dí Porfyrogenita o národech jihoslovanských: Principes, ut ajunt, hae gentes non habent, praeter zupanos senes. Že pak za starodávna rádcové bráni bývali ze starců, přešel výraz „kmet" na rádce zemské nebo národní, v dalším pak postupu na soudce zemské. Však i sen-ator pochodí od sen-ex i znamená stařešinu.

2. Arbiter, judex.

(Serb.) U Crnoj Gori kmetovi se zovu sudije, koje parci izberu, da im što presude. Ovakovih kmetovah biva obično po 12 sa svake strane a svaka strana svoje izbira, pa dokle kmetuju, dokle se i zovu kmetovi = arbitri (Vuk). I u kmetstvo sijedali krivo, i prokleto uzimali myto (Nar. pes. Vuk). Kmetovati = jus dicere, aestimare rem aliquam (Vuk).

V Srbsku jmenovali se kmeti značnější sedláci. Ale nebyl to stav: byli to obyvatelé rozšafnější a rozumější, kteří se scházeli na poradu o věcech obecních. Někdy také rozsuzovali pře mezi obyvateli nebo assistovali při výkonech právních na př. při dělení rodin nebo při škodách. Za Miloše mívala každá obec po třech kmetech, jenž soudili menší pře, vybírali daně, oznamovali vládní rozkazy ad.

3. Rusticus, colonus.

(*Boh.*) Nullus camerarius citet aliquem nisi sub certo testimonio ... et nominatim quilibet eorum debet ducere castellani nuntium et alium judicis et insuper duos kmetones de circumsedentibus villis (Conr. 2). Jedno dajte té vsi kmetom (var. kmeti) věděti, že pohoní k tomuto roku (Rožm. 34). — Vendidimus Marusconi unam curiam in jus emphiteoticum sub conditionibus, quibus alii kmetones nostri in villa eadem utuntur 1345 (Reg. IV.). — De querelis contra villicos regales: Nuncius (judicis curiae) simul et kmetones villarum dicti loci querelam examinent et super ea, quantum ad res pertinet, judicium ferant (MCar. XCI.).

(*Polon.*) Et cum suus kmetho kmethonem alienum interemerat 1244. — Super solutione decimae campestris de araturis cmetonum talem concordiam (episcopus fecit), vid. quod ipsi cmetones seu coloni de quolibet manso singulis annis episcopo ratione decimae per octo scotos gr. boem., unam mensuram tritici

et unam mensuram siliginis dare tenebuntur 1346 (Tyn.). Labores, quos habemus (i. e. dux) super omnes cmetones monasterii, ut maldrata, stationes et devectiones 1302 (Tyn.). Kmethones vero, qui ibi locati fuerint, super ągris cultis octo annos, super silvis viginti annos habeant libertatem 1383 (Tyn.). Censum annuum quilibet kmetho villae (monasterii Tynecensis) annuatim pro octo scotos grossorum nobis exsolvat; habebunt autem scultetus et kmethones, qui fuerint pro tempore, in aevum in silva nostra lignorum, glandium usufructum, quemadmodum dicti kmethones antea habuerunt 1392 (Tyn).

Quod per araturas kmethonum in villis L. et Ch. decimae spectant ad canonicatum Cracoviensem. Et quia jure communi in regno Poloniae dictatur: Ubi colunt rustici agros in bonis hereditariis, decimae dantur in communem concursum, dictum gonitwam; sed hic per kmethones villarum agri coluntur, de jure communi canonico decimare tenentur. Sententiando, decimas post araturas M., N., R. et J. in hereditatibus Ch. et L. de agris, quos ab antiquo coluerunt, etsi nuper aliqui kmethones in eisdem agris sunt locati, ad ecclesiam parochialem in D. pertinere 1388 (Univ. Crac.) Absolvimus kmethones ab aedificatione omni castrorum et civitatum et reparatione pontium 1286 (Tyn.).

(*Litv.*) Chočem, aby vsi pospolito kmeti i ljudi poddanyje knjažat i panov chorugovnych, šljachty, bojar i měščan (Stat. I. 22).

(*Serb.*) Sve koliko priložismo, ili su kmetje ili zemlje (Mon. 333). — Tude-j da se nasele kmetje crkovni (Ib. 531). — Da stoje onde kmetje crkovni, koji će rabotati crkvi (Ib. 531). — Dadoše siju baštinu svoju Konstantinu, kmetu svome, i něgověm dětcam (Ib. 183). — Jesu vlastele i jesu kmetići, kako to u Srbljeh i po vsem světě. Ili je kto vlastelin ili vlasteličič volja kmetić (Mon. 450).

(*Croat.*) Nijedan od kmet i od ljudi obćinskich ne more poiti prebivati v nijednu crikav, ni u nijednu opatiju slúžiti, ako nij' s voljú kneza i obščine (Vin. 17). — Od bijenje, ranenje i od stučenje meju kmeti nij band nego soldini 20, ke krivac ima platiti knezu . . . (Ib. 25). — Ako bi ki ubil nikoga kmeta ili od roda kmet . . ., etc. da bi se nemogal jeti, vpadi v osud libar 100 blizikam onoga grada, ki je ubijen, obščini libri 2 (Ib. 31). — A kmet za plemenita ne more biti odgovornik, ni plemenit za kmeta, bez proščenje dvora (Ib. 54). — Od svich bandi,

zagovori i račeni gosp. knez ima pravdu i punu oblast tako svrchu plemenitich tako svrchu ludi crikvenich i svrchu kmeti i svrchu vsich inich ljudi (Ib. 75).

Tko-li bi se naša lupež meusobac, plemenit čovik ali kmetić (Polj. 9). Ako-li je kmetić meusobac, gospodinu negovu tri dile a četvrti obćini (Ib. 9). I zapovidaše Poličane svim plemenitim vlastelem i didićem i kmetićem i vlašićem, kî koli-bi s Turci pošli na vojsku ili s martolosi, da se ima uchititi i obisiti a imanja negova polovina obćini a polovina gospodinu negovu (Ib. 17). — Ako-li bi kmetić plemenitu čoviku učinio sramotu...(62) Ako-li bi tko kmetović na svoga gospodina ruku postavio, dužan je desnom rukom (Ib. 63). — Ako bi tko koju parnu imio na kmetića, koji ima svoga gospodina i kojemu je negov gospodin podoban sudac: toga ima priti prid gospodinom negovim (Ib. 122 II.). — Ako-li čovik plemenit (dužan) ima kmete svoje, pristav tad ne ima se pochititi na kuću negovu, nego na kmeta negova (141). Ako-li je kmetić komu dužan, tada negov gospodar ima s nega pravdu učiniti i opravu (143). — Svakoga osuda gre polovica strani a druga obćini; ako-li bi bio kmetić, kî gospodina ima, teda prva gre polovina gospodaru a druga strani (151). — I kada kani kmetić poiti od gospodara, tada etc. (Ib. 188). — Ali gospodar kmeta odgoni ali on od gospodara biži prez uzroka: to-j se ima razliko prociniti; volan je čovik zla bižati ako more (Ib. 190).

Slovo „kmet“ ve smyslu „sedláka“ ukazuje zřejmě na řecké slovo κώμη = pagus, vicus, odkudž κωμήτης = paganus, vicanus. Staří Prusi slovem „kumetis“ nazývali sedláka, Litvané ním označují podruha, dělníka, jenž jsa ženat, má byt, výměnek a denní mzdu na něčím statku.

Kmetična = filia vel uxor rustici.

(*Boh.*) Žádná kmetična, kdyžby za kterým pánem ovdověla, že se na jiné grunty nemá vdávati bez vuole pána svého. (I. Hyndr. B. 3 = 1497.) Kmetična wird verdeutscht ein unterthaenige arme oder ain wittib, die iren erbherren hat. (Štěrba 1566).

(*Mor*) Když sirotci osiří, mají se jim peníze opatřiti tak, aby věděli kde své najíti. Kmetična má uručena býti za kmetićnu páně a na postavení až se vdá; a když se vdá, má pánu dáti jeden štuk kmentu a má jí její díl vydán býti jako sirotkóm. A není-li odmrt' vykúpena a že by umřela, ten statek kmetičny má spadnúti na pána. (Drn. O sirotčích penězích.)

Knjaz, Князъ, Kněz, Knez, Кнезъ.

1. Dux, princeps.

(*Ross.*) My ot roda russka, iže poslani ot Olga knjazja russkago, i ot vsěch, iže suť pod rukoju jego (Dog. 912). My ot roda russkago sli i gostije: Ivor sıl Igorev velikago knjazja russkago. Poslani od Igorja velikago knjazja russkago, i ot vseja knjazija i ot všech ljudij ruskyja zemlja (Dog. 945). — Se jaz knjaz Smolenskyi dokončal jesm s Němci (Smol. 1222). — Se jaz knjaz velikyi vseja Rusi (Dvin. 1397).

(*Croat.*) Ako gosp. knez u Vinodolu, kada bi pošal po knezstvu po Vinodolskom i v ki-god bi grad prišal (Vin. 5). — Ako bi kî rubanje učinil na puti ili gdi indi: da plati knezu ŀibar 30 a škodu duplu (6). — Ako ki prime nikoga zgonika toga knezstva (12). — Nijedan žakan ne more prneti sv. redi kněžstva, ako nij od volje kneza i od obščine grada, gdi je (16). — Ako bi ki ubil od podknežinov ili od slug od obiteli kuščne g. kneza ter bi ušal i nemogal se jeti: da knez vazme vražbu (29). Krivci, ako inu ričju nimaju čim platiti peni i bandi, g. knez nad nich životi more učiniti volju svoju, ča bude nemu drago (74).

(*Mor.*) Sovět stvori s knezi svojimi Moravljany. (Leg. pann. z IX. stol.)

(*Croat.*) Prvi zakon Poljički jest vazimati kneza od gospodina, ki je gospodinu viran a Poljicem ugodan. A zakon ga je do godišča obirati trikrat (Polj. 1). Osudi, ča osudi knez i sudci, knezu polovica a obćini polovica (2). A polag kneza imaju biti tri sudci zakletveni od trich plemen (3) I kto će se priti s druzim, ima ga pozvati trikrat, vazam pristava od kneza ali od sudac (6). Zakon je stari Poljicki, da ima opoviditi oni koj misli prodati, na tri sbore ali o knezu na tri obroke (78). Ako li tko koga pita po zakonu iz plemenščine, ima ga pozvati najpri po zakonu i običaju Poljičkomu, kada knez gre oko gore, zać se nemogu uložiti u plemenščinu ini, nego knez, sudci (Ib. 115). Tko se ne bi kutentao o odluci, ča dopita kupan sbor Poljic, voljan se je dvignuti a apelati prid kneza Poljičkoga, kad ide, kada knez Poljički gre okolo (Ib. 121).

2. Proceres.

(*Serb.*) Trgově i knezově i po gradověch, čijega člověka prijmu (Stef. 142). Knezově i prěmikurije i vladalci i prědstaj-

nici i čelnici, koji se obrětaju seli i katuni obladajušče je, ti-zi vsi da se kažu (Ib. 147).

V Srbsku každá vesnická osada měla druhdy svého kneza, jenž pro rozdíl od kneza knežine slul knez seoski (knez selský). Ale hodnost tato nebyla stálá; naopak často velmi pomíjející, ode dneška na zejtra trvající. Ve mnohých osadách postavili sobě kneza třebas jen tehdá, šlo-li o vybírání daně. Kníže Miloš knezstvo toto vůbec zrušil; co byl potud knez seoski, tím byl nyní kmet. U Srbův uherských, ve Srěmu, v Bačce a v Banátě byli knezové obecními starosty, každoročně volenými; knez takový spolu s kmety spravoval záležitosti selské (Vuk). — U Rumunů knez slul dědičný představený obce, kneaz, v Banatě kinez (Slaviči). Takovým knezům králové uherští přiznávali šlechtictví. Srbský kníže Miloš za prvních let panování svého dával sobě název „vrhovni knez“, až mu dvořané namluvili, aby se po ruském způsobu nazval „knjaz“.

Za tureckého panství v Srbsku byla země rozdělena na knežine; každá knežina měla sveho k n e z a, jenž pro rozdíl od knezů selských neboli vesnických nazýval se vilajetski k n e z, veliki k n e z, baš-k n e z, obor-k n e z. Knezstvo toto přecházelo s otce na syna, i bylo tou měrou dědičné, že Turci i když odstavili otce, postavili zase jen syna nebo bratra na místo jeho. Čeho vezír pohledával od lidu i co mu dával věděti, též i co lid chtěl od vezíra, vše šlo skrze kneza. Daň uloženou knez rozvrhoval na knežinu, také soudil věci drobnější. Takovíto knezové v domácím životě málo se lišili od druhých obyvatelů. Ku konci své vlády kníže Miloš zrušil názvy kněžina a kněz i zavedl názvy srez a kapitán. — Co v Srbsku byli knezové, to v Hercegovině byli vojvodové. — Na Černé Hoře každé plemeno mělo svého kneza, jenž byl v pořadoví důstojenstva třetí: Prvním byl serdar, druhým vojvoda, třetím knez. I zde knezstvo bylo pravidelně v jednom rodě dědičné a přecházelo s otce na syna, tak jako serdarstvo a vojvodstvo.

Název k n ě z rozšířený po všem Slovanstvu, původem svým sahá do dob prastarých. Baltičtí Slované, zejména Bodrci (Obotriti) panovníkovi svému říkali „c h n e s a e“ t. j. dominus, herus (Ann. S. Canut. ad 828). V témž století Ibn Chordadbeh (866 874) zprávu dává, že kupci ruští v Bagdadě knížete svého jmenovali „knadz“ t. j. knjaz. Ve XIII. věku nazval uherský kanovník Roger ve svém Carmen miserabile tatarské vůdce „canesii“ (alteri Tartarorum c a n e s i o i. e. majori).

Vysvětlení názvu k n j a z, k n e z, jest na snadě. Již Šafařík dokázal souvislost jeho s germánským kuning (kъnęgь-kъnęzь). Přisvědčil tomu Miklosich. Ke Slovanům ruským dostalo se slovo „knjaz“ prostřednictvím Litvanů nebo Finnů; Litvanům podnes slovo „kuningas“ znamená knížete, a Finnové formu tutéž podnes znají. Podle mínění Miklosichova „kněz“ zapudil starší název „vojevoda“ (knez scheint das ältere, mit krieg zuhammenhängende vojvoda verdrängt zu haben). Avšak náhled tento není správný: vždyť slovo „voj“, „voje“ původně neznamenalo jako nyní „vojsko“, ale rod, jako župa, pluk, plémě.

Palacký jméno „kněz“, kteréž nyní znamená osobu duchovní, duchovního, vykládá řka, že u pohanských Slovanů starostové rodu zastávali spolu úřad náboženský. Jisté jest, že náčelníci rodu i otcové rodiny, t. j. každá hlava rodu, byli spolu zástupci rodu před mocnostmi vyššími, před bohy, kterýmž

oběti dávali a slávu hlásali. Bylo tedy dvojí důstojenství v osobě kněze sloučeno, jedno světské, druhé náboženské. Teprvé po zavedení křesťanstva a sice v církvi římské s náčelníka rodu přešlo na duchovní svěcené, tak že u národů římsko-katolických starý význam kněze přešel s hlavy rodové na osobu služby boží konající. (Kněz, kněží, hodnost kněžská, ksiądz.) V Čechách začalo se duchovním říkati kněz okolo prostředka XIV. věku, kdežto předtím dáváno jim název „pop" (z řecko-katolického papas, něm. pfaff). Název „pop" pozůstal Slovanům církve řecké po dnešní den.

Kniga, Книга.

1. Litterae.

(*Serb*) Pristavi bez knige sudine nikud da ne idu ili bez knige careve . . . a da ne uzme pristav inoga razvě čto piše kniga. A sudije da drže tako-dere knige, kakveno sú dali pristavom (Stef. 47, 164). Vlastěle velici da pozivajut se s knigom sudinom a pročii s pečatju (Ib. 34). — Vlastelin velii da se ne poziva bez knige sudine, a pročiim pečať (Ib. 61). Sudie kude posilaju pristave i knige svoje (Ib. 180). Kniga milostna = milostnik (Ib.)

2. Liber.

(*Boh.*) Najprvé aby sobě žalobu ve dsky (póvod) vepsal, kteráž má na dvé zapsána býti: Pri póhonu v knihách pohonných jednú, a druhé v knihách žalobních (Všeh. II. 1). Menší písař má jeste jedny knihy, kteréž slovú žalobnie (Id. VIII. 10). — Nalézají se ještě jiné knihy k úřadu malého pisaře příslušejície, v kteréž se uročnie a komornie penieze zapisují. A ty knihy se také na papieře píší (Id. VIII. 8). A kteráž-koli pře před tiem súdem komorním konec vezme a nálezem KMti rozeznána bývá, ten takový nalez píše se v knihy súdóv královských (Ib. I. 2).

(*Mor.*) Přijde Jakub ze Zhoře i dí: „Pane komorníče, žádám sobě, aby mi hledáno bylo (toho neb onoho) v tohoto neb onoho) komorníka knihách", jak komorníka neb knihy jmenuje a ceduli dá, vedle kteréž hledáno býti má. (Tov. 93).

(*Litv.*) Jestli by na kotorogo čelověka podozrenoho znaky zlodějskije popisany byly . . . abo v knihach čornych zapisan byl . . . (Stat. XIII. 25.)

Výraz „kniga", „knigy" vyskytá se již ve hlaholských památkách, kde „kniga" (sing.) znamená tolik, co řecké γραμματα, a „knigy" (plur.) libros: словѣньскы кънигы. (Slovo „buky", „bukvy" mají pozdější památky cyrillské.) — V češtině známe předně „knihu" ve smyslu jednotlivého listu = „carta", zadruhé „knihy" (plur.) ve smyslu „codex" (Slov. Prešp. z r. 1351 - 64). Do-

klady na to z první čtvrti XIV. věku: Pětjú pramenóv bude kviesti, to budú na knize čísti, ež ze mne bude kněžstvo patero (Dal.). Budú-li naše mučenie v svém domu mieti na stěně mastí neb črnidlem psáno nebo z dřeva vyřezáno neb snad z kamene vyryto neb na knihách v skříních skryto (Leg. o 10.000 ryt.). A ještě i Štítný píše: Slyš Israheli, přikázanie božie a jako na knihách napiš je v srdci svém. A na počátku XV. věku praví se: Což bude po mém psání na těch knihách spraveno (smlouva o psání Písma z roku 1416), ale již vedle toho v těch knihách. — Ještě dlouho potom zachovalo se slovo „knihy" (plur.) ve smyslu „liber": I psalť jsem vám knihy dvoje. Aby rádi čtli v mých knihách. Klada ty knihy (Štít.), Rkrál., Hist. Trojanská, Milion, Mandeville, Herbař, Rhazes napořád užívají výrazu „knihy" (plur.) ve smyslu „liber" (kapitule šestmezcietma trzetiech knih, knihy čtvrté: kap. druhá, Knihy tyto jenž slovú Milion. knih prvých kap. I. Tyto knihy praví . . . Rozdiel prvý knih těchto . . . Počínají se knihy o mocech rozličného koření. Knihy své takto počíná, Kapitoly prvého dielu kněh... Ano i r. 1500 dí se při Zemském zřízení: Aby to v jedny knihy všecko sepsali. A tyto knihy mají na pargamén napsány býti. Jsú pak tištěny tyto knihy...

Slovo „kniha" rozšířeno jest po všem Slovanstvu: zní starosl. кънига = epistola, littera, bulh., chorv. a srb. kniga = charta, epistola, rusky kniga, malor. knyha, polsky księga (vlastně knięga), lit. knygos = liber. Filologický výklad slova „kniha" prošel mnohými obtížemi. Dobrovský pomýšlel na čínské king, Mikucki zase na skandinavské kenning (učení); Matzenauerovi zdálo se, že souvisí se sanskrtským kořenem kûn = volvere, volumen, rotulus; také Miklosich myslil na sanskrtské knas = ohývati. Jiní spřádali je se slovem kuning = náčelník vůdce, znatel, kněz.

Avšak záhadné toto slovo jest prostě slovo starodomácí, slovanské; znamená právě to, co deska t. j. tabulku dřevěnou. Již r. 1864 (Slov. právo) ukázali jsme na slovo kněje, knije, ježto se v Čechách zachovalo v osadním názvu Kněje, Knihy (Pal. Pop. 384 a 411) a v polském osadním jménu Knieje (1362). Máme také osadní jmeno Kníže-klady (Pal. Pop. 308), což znamená dřevo-ruby, Klado-ruby, konečně i Pně-tluky. Radix kně souvisí se slovem pně, jakž o tom svědčí osadní název Kněvice = Pněvice (217 262), Kniovičky = Pňovičky (50, 263). Také název řeky Kněž-aha (Kněž-na) v Čechách a v sousedství blatenského jezera přicházející ukazuje na kněje = lesy, jimiž řeka teče. — Tento výklad zdá se nám být nejpřirozenější a nadto zcela domácí, ani sanskrtský, ani čínský, ani skandinavský. Kniha a deska jsou synonyma. Na desce i na knize rylo se písmo, psalo se na nich, tak že význam přešel na list popsaný a konečně na soubor listů takových, knihu. Nového tu nic není ani nic divného; vždyť i řecké biblos původně znamenalo kůru a poněvadž se na takových kůrách črtalo, malovalo, psalo, přešel význam slova biblos na knihu. Římanům slovo codex původně značilo kmen dřeva, z něhož tesáno nebo řezány desky, na něž ryto, črtáno; proto také význam toho slova přešel na knihu (codex). A i Germáni prvotně runy neboli znaky své ryli neb črtali na tabule bukové (buch-e), ze kteréhožto stromu nejsnadněji řezati se daly desky, aby se na nich rylo; takž slovo buch jest dědicem slova buch-e.

Kolbjag, Колбягъ.

(*Ross.*) Ašče-li rynef muž muža ljubo ot sebe ljubo k sobě: 3 grivně; a vidoka dva vyvedef. Ili budef varjag ili kolbjag, to na rotu (PR. I. § 9.) Aže budef varjag ili kobljag, to polnaja vidoka vyvesti i iděta na rotu (PR. II. § 25). Ašče-li čeljadin skryjet-sja, ljubo u varjaga ljubo u kolbjaga (I. § 10).

Kobylé pole = campus equirearum.

(*Boh.*) Vendidimus villas nostras cum omnibus pertinentiis ipsarum, i. e. cum silva dicta Kozojed, et utroque littore fluminis prohibiti nom. Dubrevic, cum piscationibus, molendinis . . . cum cum jure et libertate campi jumentorum, quod vulgo kobile pole dicitur etc. 1281. (Reg II.) Abbatissa mon. St. Georgii villam cum jure patronatus ecclesiae nec non alias praefati monasterii nostri villas cum hominibus, agris, campis et specialiter campo, qui vulgariter cobyle pole dicitur, silvis etc. dicto Golda in permutationem dedimus 1305. (Ib.) — Svepřepice ot sv. Havla mohú choditi, kdež chtie po oseních, kakž najdále nebo najblíže, bez pastvy. Ale ot sv. Juřie do sv. Havla právo sveřepice pásti pastevci nebo kobylníku, že nemohú choditi kudy chtiec, že móž s právem brániti, že móž na škodě vdáti (Rožm. 182). — Sveřepice nemóž vdáti, kteráž na sobě znamenie jmá na zpase, proto že chodí s znamením kobylím polem; ale pohoň ze škody, což vadí ot sveřepic. Pakli která sveřepice chodí bez znamenie: ač jmá i kobylé pole, a jí móž vdáti na svej dědině, že chodí jako orné klise Takéž okovaná sveřepice, jako orné klise. Kdež sveřepice majú na obci obory, ty kobyly móž vdáti, že kobylého pole nejmajú (Ib. 182). Pakliby dřeve nebylo kobylé pole, a kobyly chodily dědinná leta, a ty kúpil s kobylím polem: již je prodržal kobylé pole. (Ib. 195.) — 1358 Ego Jesco de Kostelecz — castrum et villam Kostelec in Nigra Silva etc. cum jure patronatus ecclesiarum in Kostelecz et Udaschin villis, araturis, possessionibus, campo equitiorum, dicto ko(bylé) pole, reditibus etc. regi resignavit (Arch. Karlst.)

Collecta. Viz heslo *Berně.*

Colloquium commune, generale.

(*Boh.*) In communi colloquio Boemorum Pragae habito 1189. — Curiam nostram sive colloquium nobis cum nostris

baronibus celebrantibus 1215. — Commune colloquium Boemorum Pragae habitum 1216, 1219 (Reg. I.). — Colloquium generale celebratum 1279, 1281 (Cosm. Cont.) — Colloquium terrae, quum primum celebrabitur Olomucii per marchionem sive cameranium supremum. Colloquium generale d. marchionis aut sui supremi camerarii (Póh. I. 44 45).

Kolo = circulus.

(*Pomer.*) Ve městě Gdánsku za obyčej bylo, že kvartýrmistři sestoupili se v kolo, aby se radili, co by se sousedům předložiti a přednésti mělo. Wird von den quartiermeistern in Danzig gebraucht, wenn sie in der dritten ordnung (welche aus einem ausschuss der bürgerschaft besteht), in einen kreis treten um sich zu beratschlagen, welche sachen sie den ordnungsgenossen vortragen wollen. Nyní slovo to vymizelo, ješto zřízení říšského města Gdanska za své vzalo (Klein, Deutsches Prov. Wörterbuch 1792).

Comes, Comites.

(*Boh.*) Duringus invenit ducem in Pragensi palatio cum omnibus residentem comitibus in concilio (Pohm.) Rex Vratislaus congregat terrae majores natu atque corroborat omnium sacramento comitum 1091 (Id.)

Communio bonorum. Viz heslo *Hromaždníci.*

Komora = camera ducis vel regis.

(*Mor.*) Mezi J. z K. a pannami Pustiměrskými páni nalezli: Poněvadž KMst zapsala na tom, ježto komora jeho není, jakož tuto zapsal na tom klášteře Pustiměrském, ježto jest svobodný a pod biskupa sluší, že to nemá moci, neb páni také mají kláštery, ježto nesluší pod komoru krále (Poh. Olom). — Páni jsú slyšeli listy opatovy, a poněvadž to jest JMsti komora, JMst má opatřiti komoru svú jako pán milostivý (Póh. Brn. 2459). — Má JMst opatřiti řád duchovní i městský, kteříž slovú komora královská. (Tov.)

Komornič-druh = vicecamerarius.

(*Boh.*) Najv. komorník, sudí, písař, purkrabí mají pod sebú své mladší; komorník jednoho, jenž slove komornič-druh (Cod. III. 2.) — Když kto chce uteci sě póhonem na koho, ač jest v hradě, lepší právo komornika prositi na póhon u komorníka; nenie-li toho, ale u sudieho; nenie-li toho, ale u komorni-

čieho druha (Rožm. 72.) — Právo opoviedati škodu komorničiemu druhu a podsudku v hradě. (Ib. 142). — Komornič druh nemá mieti viece od vzvodu dědinného neb od othádánie než v jednom kraji pět věrdunk atd. (z Dubé, Přípis).

Že komornič-druh tolik jest co komorník mlazší, vysvitá ze slov pana Ondřeje z Dubé, an dí, že na komorníky mlazší slušejí „vzvody na dědiny a othadání dědin" (Přípis) a hned dokládá, kolik má komornič-druh míti od vzvodu dědinného neb od odhádání.

Komorník = camerarius.

1. Zemský, dvorský (Viz camerarius.)

2. Póhončí, nuntius judicis, bedellus.

(*Boh.*) Ktož pojme komorníka Pražského na póhon.. (Rožm. 1.). V hrazské popravě právo jedniem komorníkem Pražským pohoniti (Ib. 2). V jiné popravě Pražská nemóže pohoniti jedniem komorníkem do hrada, že ta poprava má také komorníky toho súda (Ib. 3). Když pojme komorníka na póhon póvod, jmá právo dáti panošu, aby dovedl komorníky, kde pohoni... (Ib., 5). Komorník wird verdeutscht ein camerling, des seint des landes geschworne boten, welche von der landtafl mit ladungen und ander notturfft hin und wider geschickt werden (Štěrba 1566).

(*Polon.*) Habeat potestatem citandi solummodo coram nobis per camerarium (Sommersb.). Sedzia każe komornikowi pozwać (Kr. Pr.). — Hospites non citentur per camerarium castri; erant Poloni et habebant officium in curia principis, quod erant camerarii (Henr.). — Si contigerit camerarium vel actorem citantem per homines verberari (Cod. Krak. 1254). Non citabuntur per camerarium, sed per eorum supanum (C. Dipt. 1239). Quod per camerarios citari non debeant 1276. — Der richter gebutet dem kemmerer, dasz her in (obviněného) lade; zo mus der kleger dem kemmerer die kost gebin... (Poln. Recht. IV.)

Komorní plat = kammerzins.

(*Boh.*) Nalezají se ještě jiné knihy k úřadu malého písaře přislušející, v kteréž se úročnie a komornie penieze zapisují, kteréž sobě lidé dvakrát do roka, u desk nebo jinde, kdež chtie, při sv. Jiří jednú, druhé při sv. Havle kladú. V ty se všichni starodavní i nynější platové komorní zapisují (Všeh. VIII. 8).

Konati = pangere.

(*Ross.*) Po davnomu dokonanju, kako to dokonali otci nasi, dědi naši (Smol. 1222).

(*Boh.*) Tak mne zpravil, že se mají páni uherščí spolu sjeti ve dnech brzkých do Prešpurka a tu mezi sebú konati o všechny věci a smlúvy k upokojení nesnazí v zemi (Jiskra 1448). — Kterým právem začne, tím také konati má (Tov. 186). — Poněvadž jsú právem dědinným o to mezi sebú rovnati počali, aby tím právem konali (Póh. Olom. 1419.) — A před kterým súdcí saud bude začat, před týmž má konán býti (Et coram quocumque judice competenti judicium fuerit inchoatum, ibidem etiam terminetur. Jus. reg. mont IV. 4 § 18.) — A tu u toho mostu se koná panstvie kněze Jiřího (Lobkovic, Put.). -- Mogila kon druma t. j. mezník konec dráhy.

Sloveso konati důležito jest jakožto základ slova „zákon", „pokon". Viz hesla tato.

Concordia.

(*Polon.*) Rector ecclesiae cum kmethonibus terminum ad concordandum per 4 septimanas ex termino powesczoni 1388 (Hube XIV.).

(*Boh.*) Actor bedallum petet et mittat, ut moneat citatum, quatenus cum eo concordet super causa obtenta (OJT. 46.) Viz heslo *Úmluva.*

Concilium generale.

(*Boh.*) Duringus invenit ducem in Pragensi palatio cum omnibus residentem comitibus in concilio (Cosm.) Dom. Benessius absolvit H., M. et M. a causa ista i. e. vadii, in concilio generali (Rel. tab. 49.)

Konečný, Конечны = extremus.

(*Ross.*) Ašče kto poznajeť čeljadin svoj ukraden, a pojmeť ji: to onomu vesti po konam i do tretjago svoda, pojati-že čeljadin v čeljadina město a onomu dati lice, a toj ideť do konečnago svoda. Ne lzě rešči: „Ne vědaju, u kogo jesm kupil", no po jazyku iti do konca, a gdě budeť konečnyi tať, to opjat vorotjat čeljadin etc. (PR. II. 33.). Budeť-li svod po zemljam, to iti jemu (istcju) do tretjago svoda; a čto budeť lice, to tomu platiti tretjemu kunami za lice, a s licom iti do konca svoda, a istcju ždati proka. A kde snideť na konečnago, to tomu sve platiti, i prodažu (PR. II. 31).

Consilium = rada.

(*Boh.*) A. conqueritur super N. N., quia consuluit filio suo, quod eum caperet in propugnaculo suo in Lhota (Rel. Tab. 359). — A. conq. super N. N., quia consuluerunt Jaroslao, qui mandavit eum captivare (Ib. 317).

Viz heslo *Rada*.

Consuetudines = obyčaje.

(*Boh.*) Cui Boemanni prae caeteris credebant quasi scienti leges et consuetudines Sclavicae gentis 849 (Ann. Fuld.).

(*Polab.*) Sclavis multae consuetudines variae et quamvis durae, tamen interdum sunt laudabiles (Ditm. Mers. VIII.).

(*Ross.*) Imjachu obyčaja svoja i zakon otec svojich i prědanija, koždy svoj mrav. (Nest. XI. st.)

(*Boh.*) Si quis spoliatus fuerit per wyboj, incuset quos vult et de hrdost nominet quos vult, et antiquae consuetudines conserventur (Conr. 20).

Konšelé zemští = consules terrae.

(*Boh.*) Kdyžby kto chtěl konšela zemského pohoniti etc. A kdyžby měl (konšel) přisahati, a bránil se konšelstvím, tehda má zdvihnúti dva prsty proti slunci na východ slunce a má mieti dva konšely okolo sebe s obú stranú, i má přísahati bez kříže řka: „Na tom přisahám, že sem tiem nevinen, což na mne Jan žaluje; tak mi Bóh pomáhej i má přísaha konšelská, ježto sem ji učinil královi a všem zemanóm, když jsem konšelstvie přijímal.“ (RPZ. 79). — A kdyžby který popravce byl pohnán, téhož práva má požívati, jako konšel; i ma mieti podle sebe dva jiná popravce (RPZ. 80.)

(*Mor.*) Za starých pánuov byli lidé i ještě sú těchto časuov, ježto pomní, před válkami táborskými že v této zemi bývali jsú zemští konšelé, a to takovým obyčejem, že v každém kraji dvá dobrá člověky upřímá páni ustanovili jsú a dali za konšely. A těm ta moc byla dána, jestliže by kde mezi kterými súsedy oč ruoznice vzešla, buďto o některú svádu, hranic zrušení, přeorání nebo zpasení, kdež súsedé spolu v jedné vsi seděli anebo blízko sebe, že ti neb ten ktož potřeboval něčeho obvesti, utekl se k těm konšelóm a žádal jich, aby k němu sjeli. Těm oznámil škodu svú i při svú osvědčil. A obeslali ti konšelé druhú stranu, že tento žaluje z toho a obvodí a toto naň svědčí: „Přijď a pověz, jak se to stalo, a jakú toho výmluvu

máš.“ Ten povinen jest na obeslání jich přijiti a při svú oznámiti. Jestliže přijde, ti to ohledaji a jakž rozkáží, tak zachovati mají. A otloží-li na pány, ti konšelé což vyznají, to páni slyšíc súdí (Tov. 215).

Conventio generalis.

(*Polon.*) Conventio generalis ducatus Mazoviae. — Conventio generalis Varschoviensis. — Conventus generalis Cracoviensis. — Appellationes habeant locum ex terminis communibus (t. j. wiece) ad generales et ex generalibus ad conventionem generalem (judiciariam) in ducatu Mazoviensi (Acta Tomic. aevi XVI., Bandtke Jus. pol.)

Kop, kopec = cumulus, acervus, metarum genus.

(*Boh.*) Prima meta: Acervus magnus, qui vulgo dicitur copecz, trabibus circumdatus. 1215. (Reg. I.) Ut bona eadem per certas metas, quae vulgo hranicie vel kopcy sive vrociscie dicuntur, secundum terrae consuetudinem circuirem. Beneficiarii metas antiquas renovantes, taliter posuerunt: Prima meta super rivulum est posita, quae vulgo dicitur kopec 1215. Certis terminis et signis, qui vulgo kopci dicuntur. Certis signis, quae meze vel kopci in vulgo dicuntur. Certis signis, quae vulgo kopci vel hranice dicuntur. 1249. (Ib.) — Quam circumeundo positis acervis, qui kopci vel hranicie dicuntur, limitavimus 1214 (Ib.)

(*Sorab.*) Limites inter terras Zagost et Budissin: A Niza contra Poloniam per directum usque ad montem Yezwinche; abinde in cumulos, kamenny kopcy dva. In sepulchrum wini copez 1241 (Reg. I.) Sepulchrum Orozou-coph (Ib.).

(*Polon.*) Eo casu in campis planis per gades seu scopulos, dictos vulg. kopce, ad minus tres, probationes limitum fieri debent (St. regni 1532). — Z panej Lagewnickej domu jej kazną szeszc kopców rozorano 1406 (Piotr).

(*Litv.*) Koli že chto pravom dovodit o granicach, ukazujuči kopca ... tri a ljubo inšaja znamenja. (Stat. 1420 § 12).

(*Pomer.*) Ad quendam cumulum, sepulchra vid. antiquorum 1226 (Cod. Pom. I. 56). Ad evidentem terminorum distinctionem, cumulus ibidem a nobis congestus 1249 (Ib. 429).

Slovo „kop“ souvisí s litevským capp-is, se staropruským kappe, kope. Kópa-i značí nános písku na pruském pobřeží nebrung, což ukazuje na slovo „kupa“ (hromada). Nadto cappyn slovou pohanské hroby ve starém Prusku: Juxta tumulos et sepulcra Prutenorum, qui vel quae geten vel cappyn

juxta idiomata eorum nuncupantur 1425-1441 (Nesselmann). Viz Sepulcra paganorum u Pomořanů ve smyslu hraničníků.

Známo, že bylo za obyčej při rovnání hranic dávati chlapcům „tři kopy“ t. j. tři údery na tělo, aby hranice sobě pamatovali („Mladší pacholata k tomu vzatá „kopy“ na památku obdrželi“.

Kopa.

1. Judicium finium regundorum.

(*Litv.*) Avšak-že to ustavujem jako dlja tych suděj pokoju, kotoryje sut na mestcoch našich ot nas i ot panov rad našich ustavlenyje, dlja tych, kotoryje byvajut na kopach (Lit. VI. 22). — Koli sudi ot nas gospodara vzjati albo ot panov rad našich vyjechali na kopu, tohdy majut sami sja oboslati i složiti mestco, gde majut vyjechati, a snemši se pospole vysluchajut rečej obojuch storon, jako žalob tak i otporov, i objechati zemlju obejuch storon, kudy povedut, i smotreti listov i znakov. (Ib. VIII. 6.). - A jestli by kotoryi zemenin mel pravo s deržavceju abo s panom, a toť pan abo deržavca mel by u svojem povete sugraň, a meli by kopu vesti: tohdy etc. (Ib. XIII. 8.) — Pakli byl chor, abo na službě gospodarskoj, abo pak na kope na zavitom roku: tehdy . . . (Ib. VI. 1.) I zanemši majet oboslati togo pana, čije jest toje bydlo, aby bydlo svoje na poruku vzjal a o izpaš na kopy šol; a što kopa na izpaši škodu prisudjat, a tot pan . . . (Ib. XII. 2.)

Památka takovéhoto soudu zachovala se na Litvě ještě do nedávna. Byl to t. z. kopný súd, jenž na vesnicích po domácku jsa odbýván, rozhodoval v menších případech právních, jako o včelách, o potravních věcech. Obyvatelé té které vesnice místo co by šli k volostnému soudu, přizvali dva staré sousedy nebo dva muže vážnější na rozsudek za předsedání starosty vesnického. Říkalo se o tom: Savo súdu apsúditi: svému soudu rozsouditi. (Walter O Litvě a Žmudi 1887). Viz staročeský Slubný súd.

2. Capete.

(*Polon.*) Pro una cassula vel kopa cujuscunque grani in die recepta, poena judicio sex marcarum et passo damnum XV. Item pro kopa aestivalium vel hiemalium. (Wisl. I. 91.) — Ježě Piotr wzął Magrzecze yedey-naczce kop ržy (lat. undecim capeciarum siliginis) 1402. (Hube XIV.) — Jako S. do swego pana nesnosil dw(ú) kopú pszenice 1400 (Ib.) — Jako wem i swadczim, ežeAdam neukradl Falkowi dwú kopú rži chążebną rzeczą 1386 (Sieradz). Jako mi Jacub pobral sześcdzesant kop rži i za dwe grziwne ląk 1391 (Pozn).

Viz heslo *Acervus.*

3. Quantitas: Sexagena (grossorum).

Korec. = modius.

(*Pomer.*) Dabunt Sclavi de unco tres modios siliginis, qui dicitur kvriz (Cod. Pomer. I.) Modius autem Sclavorum vocatur, lingua eorum curitze (Helm.)

(*Ross.*) Knjažim ljudem po dvoram korčmy ne deržat, ni v vedro, ni v korec, ni bočkoju medu ne prodavati. (Pskov. 108.)

(*Boh.*) Agricolae civitatis Dogs tenebuntur regi solvere de laneo quolibet jam culto unam marcam Prag. ponderis et argenti... unam mensuram, quae vulg. koretz dicitur, tritici... unam siliginis et unam avenae (Reg. II. 1264). — Possessores terrarum locatarum in Buczic de singulis laneis annis singulis 22 mensuras, quae vulgo chortzones dicuntur, frugum hiemalium et aestivalium solvere tenebuntur monasterio (Ib. 1279.) — Omnes alii lanei sive mansi monasterio debent deservire, sic vid., quod rustici de quolibet laneo singulis annis per unum fertonem puri argenti Prag. ponderis et per duas mensuras tritici etc., quae mensura est media regalis Pragensis et in vulg. boemico chorecz nuncupatur, persolvent (Ib. 1296). — De quolibet laneo nomine decimanum annonae unum chor(z)um, qui stricho dicitur, tritici et duos siliginis percipiet plebanus (Ib. 1293.)

Miklosich slovo korec (stsl. корьць) odvozuje od řeckého κόρ-ὸς, míry rovné 6 attickým medimnům. Ve staré němčině corus = mensurae annonariae species. Ve Štyrsku Němci říkají ein gorz kornes, ein gorz magn.

Korist = utilitas.

(*Croat.*) I da bratja ali ini dionici, dokle se godir ne razdile, tada im je sve zajedno, i dobro i zlo, i korist i ščeta i duzi (Polj. 31). — Voda daždjeva, tko ju navodi na svoju zemlju kada je mala, da mu dobro čini i korist . . . (Ib. 207). — Ako-li bi ubio tko koga pri komu blagu ali za koju korist . . . (Ib. 36).

Kormlenije, Кормленіе = officium.

(*Ross.*) Kotoromu naměstniku dan v kormlenije gorod s volostmi. ili jemu dany v kormlenije volosti.... (Sud. 1550 § 68.). A bez starosty a bez cělovalnikov naměstnikom i volostelem, za kotorymi kormlenija s bojarskym sudom i za kotorymi kormlenija bez bojarskogo súda (Ib. 68.)

Koromolnik, Коромолникъ = seditiosus, rebellis.

(*Ross.*) A Gosudarskomu ubojcě, i koromolniku, cerkovnomu tatju i golovnomu . . . vedomomu lichomu čelověku života ne dati; kazniti jego smertnoju kaznju (Sud. § 9 1497.)

Ze slova kramola = seditio, carmula.

Korrigovati dsky = corrigere tabulas.

(*Boh.*) Kteréžto dsky, trhové jedny, zápisné druhé, oboje se vší pilností miestopísař hned, jakž se které dokonají, má najprvé sam registrovati a hned po kvaterniech opravovati, což by na pergamén s papieru zle bylo přepsáno od ingrossatora. A to slove korrigovati dsky. (Všeh. VIII. 11.)

Koryto = alveus.

(*Polon.*) Dedimus monasterio... totum valorem duorum alveorum salis, qui corito vulg. appellatur, in loco qui Magnum Sal (i. e. Wieliczka) nuncupatur 1257 (Cod. dipl. Pol.)

Kosné = denarii falcastrales.

1346 Denarios falcastrales, qui vulg. cosne dicuntur 1346. (Břevnov. Pravnik 1864.)

Plat za kosení t. j. sekání nebo sečení luk, které vrchnost sama nebo svými správci sobě obstarala; tedy náhrada za robotu kosení.

Kotar, Котаръ = territorium.

(*Serb.*) Selo N. s všemi kotary i me(d)jami (Mon. 225.) Što sú držali u kotaru Konavaoskom (M. 284.) — Pol župe Konavli sa svem kotarom. (M. 307.)

(*Croat.*) To je iz zemlje, ka je u kotari Poljickom (Polj. 4.) — Sela koja imaju kotare svoje oddione i odtesite po granicah od inich seo etc. (56.) Tko li bi izpriko inoga kotara chotio pasti, more se braniti i pojati kako je običaj (Ib.) Ako bi se zgodilo, da bi koje selo chotilo meu sobom razdiliti gaj ali kotar (59.) Tko bi imio u jednomu selu ali u kotaru toga sela zemlju popolnu ali jich veće a ne imao sada ni podvorišče etc. (Ib.)

Kotar podle Matzenauera znamená ohradu, plot, s čímž prý souvisí staroněm. kataro, katero, = dvéře, vrata, ostia, valvae.

Podobá se, že slovo to náleží starým Vlachům, neboť se nalézá ve formě hotar mezi Valachy moravskými. Uhersky hatar, něm. hotter. Srbům znamená kotar nyní ohradu okolo stohu sena, aby k němu dobytek nemohl.

Kotel, Kotьlъ = judicium aquae ferventis.

(*Serb.*) Dvorjaně vlastěoski ako učini koje zlo kto ot nich, kto budě proniarević, da ga opravě otčina družina porotom; ako-li jest sebr, da chiti u kotьl (Stef. 106.) — O opravě kotlene: Sudby (ine da) ně za kotьl, ni oprave nikakve. (Ib. 84.)

Kotora, Котора = Dissidiae, tumultus.

(*Ross.*) Bysť kotora zla v ljudjach (Nov. lět.) — Počto krov svoju prolivajem, kotorajujem-sja i bijušče-sja

(Nikon. lět.) — Stefan i Ivan razkotorasta-sja s posadnikom (Carstv. Lět.)

Kradja, Krádež, Крадіа, Kre(d)ja = furtum.

(*Serb.*) Ako se što-godě licem uchvati u nich (gusarěch i tatěch), ili ako uchvate u gusi ili u kradji. (Stef. 150.) Ako-li neuz-bljudu stražu, ščo se učini u tom-zi brdu, u pustoši, čteta ili gusa ili kradja ili koje zlo. (Ib. 160.)

(*Boh.*) Krádež slove skryté bránie cizí věci bez vóle toho, jehož jest ta věc, a to ne k jeho prospěchu, ale k svému (Hus.)

Kraj, Krajina, Край.

1. Regio finitima, Confinium

(*Serb.*) Do kraja srbskyje država. Uz-kraj mora. — Na dolnji kraj lokve.

2. Territorium, Circulus.

(*Boh.*) Také slyším, že praví kněz kuchmistr, bych byl z jiného kraje vyhnán. Divím se, že smí tak mluviti, ano toho nenie. Velmi mně žádají v tom kraji, v němž jsem kázal. A oznámiv jim pravdu boží, již sem do jiného kraje se přibral a potom opět puojdu do jiného kraje. (Hus.)

3. Litus fluminis.

(*Croat.*) A čigova je godi dionica, rekući zemlja po brigu ali po kraju rike ali tekučine: tada kako-godi drži dionicu po kraju, kako je negovo do pó rike. (Polj.)

Krajiště, Краище = confinium.

(*Serb*) Po všech zemljach, i po gradověch i po županch i po krajiščech gusara i tata da něst (Stef. 146.) — O vlastelěch, koji drže krajišče zemlje (Ib.) — Zemlje kotara našega na krajišče nich kotara (Mon. 445.)

Krajištnik, Краищникъ = custos confinii.

(*Serb.*) Ašče se obrěte chusar ošed prěs državu krajiščnika i plěnit gdě-godě i opet se vratit s plěnom: da platja krajiščnik samo-sedmo (Stef. 144.)

Kral = rex.

(*Boh.*) Však srdce úporno Kralu, — však zbraň bystrú na Kral. — Kralevy voje. — Ty si parob na paroby Krale (RKr.)

Slovo „kral" již zvukem svým ukazuje na slovce „karl"; přesmykem hlásek proměnilo se Karl na kral (nikoli král); podobné případy: Karn přesmyklo se v Kranj, Scardona v Skradin, Karusad v Kras, marmor v mramor, carmula v kramolj.

Důvod podává také Inventář privilejí Karlšteinských z r. 1598, kdež místo „na Karlšteině“ psáno „na Kralssteyně“. (Pelzel, Karl IV., předmluva.)

„Karl“ jest jmeno osobní; forma „Karl“ přichází hned v Prologu ke cti sv. Cyrilla a Methodia z r. 1330 (Pram. I. č. V.), kdež se dí, „že za Svatopluka moravského car bieše grcskyj Vasileje (Basilius), Bulgarům knjaz Boris a Kral německym ljudem (t. j. Carolus Crassus † 888.) Není tedy proč pochybovati, že ve slovci „kral“ RKral kryje se jmeno osobní „Karl“. Osobní jmeno Kral ve významu „Karl“ vyskytá se v listinách českých také r. 1187 a 1247. Onde uvozují se dne 2. května při dvoře knížete českého Vlaši (Romani) Lancus, Carolus, Regnerus, Stephanus a dne 6. května Čechové Clusna, Bavor, Dlugomil, Petrus, Kral fratres, Cojata a Vlach Lancus (Reg. I. 393.) Roku pak 1247 psáno praesentibus testibus Onsone Vocconis, Pause, Elya, Lascone, Krale (Ib. 1165).

Filologové jako Dobrovský, Miklosich, Grimm jmeno „Kral“ pokládají za slovanskou formu jmena „Karl“, uznávajíce jméno franského panovníka, prvního novověkého římského císaře, Karla t. ř. Velkého, za původce slovanského názvu kral (Kral ist die slavische Form des namens des gewaltigen Frankenherrschers Karl, Charal, wie schon Dobrowský erkannt hat. Tak Miklosich). A Grimm (Rechtsalterthümer): Der eigenname Carl hat sich durch die erhebung des fränkischen hausmeier auf den thron über ganz Europa verbreitet und wie Caesar bei uns zu Kaiser, ist er bei Slaven u. Lithauern in der Form kral, krol, korol benennung des königs geworden. K čemuž Slovník Grimmův dokládá: Von Karl dem grossen nannten sogar die Slaven den könig, wie wir von Caesar den Kaiser. — Matzenauer dopouští odvození názvu kral z osobního Karl, nicméně požaduje doklad na Kral jakožto appellativa. Avšak přenešení slova „kral“ na tolik národů (Čechy, Srby, Bulhary, Rusy, Polany, Řeky, Uhry, Turky, Arbanasy) dostatečným jest důkazem o užívání slova toho ve smyslu panovníka.

Přijme-li se odvození appellativního „kral“ = rex od osobního jmena „Karl“, tedy tím samým dovozeno bude, že toho přenešení počátek svůj mělo v Čechách a sice za bojů Karla po r. 795 a 805 (tedy před jeho povýšením na císařství římské a po něm) a že nám zajímavý děj tento zachoval Rkrál. v básni Slávoj a Záboj. — Pro porovnání důležité jest místo jedno v listu Prokopa Holého (Arch. III. 300.): „Zemané, rytieři a panoše tu sě s nimi umlúvají a zapisují, aby s nimi byli a krále (Zigmunda) aby neměli za kral“ (1421).

Staroslovansky říkalo se „kral“, kterýžto název ve formě zruštělé objevuje se již v legendách o sv. Cyrillu a Methodu, a to na dvou místech (vragu moravskago korolja, strany Dunajskyja korolju ugrskomu; nemůže být pochyby, že v legendách původně psáno bylo „kral“). Odtud přijali ten název Bulhaři a Srbové (краль). Také i Byzantinci převzali název ten, pravíce, že králem (κράλην) nazývají Greko-Romani náčelníky Bulharska, Uherska a Srbska. Rovněž Uhři (kiraly), též i Rumuni (kraj), Arbanasi (kral), ano i Turci (keral, keralica.) Jinou cestou dostal se ten název na východ: Od Čechů přejmuli jej Polané (król) a od Polanů Rusové (korol).

Ze slova „kral“ vzniklo slovo „kralevstvo“, „království“ (věnčan bych na kraljevstvo. — Vzlagajeť na se věnec kraljevstva srbskago, vojevoda veliki kraljevstva bosanskoga.)

Kramola, Крамола = carmula, dissidiae, seditio.

(*Ross.*) Načjaša knjazi pro maloje se velikoje mlviti a sami na sobě kramolu kovati. — V knjažích kramolach věci čelověkom skratiša-sja Igor. — I byst' kramola zla velmi v Rjazani, brat brata iskaše ubiti (Let.).

(*Boh.*) Aby žádný nic sobě nesobil, aby se o nic nebylo jim příčiny kramoliti (Štít.). Aby nerovnost jich nebyla příčina jich kramolu a nemilosti (Id.).

Středověká latina zná slovo carmula, carmulum, ve smyslu seditio. Seditionem excitare, quod Boiarii carmulum dicunt (Leg. Bav.). Carmulum levavit (Ann. Ratisbon. 818, 819). Slovo „kramola“ známo hned ve staré slovančině, u Bulharů, Slovinců i u Srbů.

Kravné, Krowne = tributum vaccae.

(*Mor.*) Census, qui dicitur kravné (Poh. II. 557).

(*Polon.*) Villas cum ecclesiis, hominibus, tributis, stroza, pomocne, powoz, krowne 1229 (Tyniec). — Indulgemus villis abbatis vaccam, ovem, stan, strožam (Ib. 1286). — Ab omnibus exactionibus et solutionibus, vid. a vacca, a ove, a stan etc. (Ib. 1290). — Ab omnibus juribus polonicalibus, nostrisque solutionibus ducalibus, puta ut sunt pekarne, glowne, krowne, godne 1353 (Cod. dipl. Pol.).

Krečma = taberna, caupona.

(*Polon.*) Wirt in deme kretczme eyn man geslagen .... Wirt adir eyn wloder geslagen ane tot-slac vor vesper in der kretczme (Poln. Recht).

(*Sorab.*) Dedimus ei jus in villa Cospa ... tabernam, quae curthema vulg. dicitur, instaurandi 1233 (Grimm).

(*Boh.*) Všecky krčmy v koruně české, kteréž by mohly provedeny býti od 30 let buď výsadami neb svědomím, ty mají při tom zuostati (I. Hyndr. B. 4, 1497).

(*Ross.*) A knjažem ljudem po dvoram korčmy ne deržať, ni v vedro, ni v korec, ni bočkoju medu ne prodavati (Pskov. 108).

Slovo „krčma“ velmi jest rozšířeno i bylo hned ve středověku známo Rusům (korčma), Litvanům (karczama), Prusům (karczemo), Polanům (karczma), Slovincům (kerčma), Uhrům (kortsma), Němcům (kretscham, kretschen). Jiný název pro krčmu mají severní Němci ve slově „krug“; zejména tak krčma slove v Prusích. Že pak také i Švédové téhož slova užívají a sice ve formě

„krog", není nepodobné, že slovo krug, nikterak nesouvisející se slovanským „kruh", severní Němci přijali od Švédů.

Křepost, Крѣпость = firmitas.

(*Ross.*) Po polnoj gramotě cholop, po ključu po selskomu s dokladnoju cholop, s ženoju i s dětmi, kotoryje u odnogo gosudarja s nim u odnoj krěposti a kotoryje jego děti rodili sja v cholopstvě (Sud. 1550 § 76).

Krestjanin, Крестьянинъ = subditus.

(*Ross.*) A christianom otkazyvati-sja iz volosti, iz sela v selo, odin srok v goda, za nedělju do Jurjeva dnja osennego i nedělja poslě Jurjeva dnja osennego. — A kotoroj chrestianin poživeť za kěm god, da poideť proč: i on platit četverť dvora (Sud. 1497 § 57). — A ubijut kotorogo krestjanina na polě, v rozbojě, ili v inom v kotorom v lichom dělě, i dadut togo krestjanina za gosudarja jego, za kěm živeť . . . i poideť tot krestjanin iz-za nego von: ino jego vypustiti (Sud. 1550 § 89). A kotoroj krestjanin s pašni prodast-sja komu v polnuju v cholopy (Ib. 88).

Kriv, Krivac, Кривъ, Кривац = reus.

(*Croat.*) Ako bi se našal kriv pristav (Vin. 51). Strani, suprotiv kî je bil rekal krivo (Ib. 51).

(*Serb.*) Neobrětoch za kriva (Mon. 66). — Jako vy ja pravine nečinu, to-to ja kriv (Ib. 29). — Ašče je kto komu kriv, da iščeť sudom (Stef. 31). — Kto budeť pozvan i nepriideť, da je kriv (Ib.).

(*Croat.*) Prija ner se bude ta krivac tužil pred dvorom, volja ako nepoide s tim istim krivcem pred dvor (Vin. 23). — Od bijenje, ranenje i stučenje me(d ju kmeti nij' band nego sold. 40, kê krivac ima platiti knezu etc. (Ib. 25, 37). — Ludi rotnici za osuditi krivca (Ib. 41.). — Ošče krivci peni i ako inú riču nimaju čim platiti . . . knez nad nih životi more učiniti volju svoju (Ib. 74).

Krivda, Кривда = injuria.

(*Boh.*) U vtorej meč krivdy karajúcí (RZel.). Každému razi, ktož súdí: Raději s pravdú trp odsúzenie, než by co přimiesil křivdy (Štítný). — Lakomstvo jest také mocí, že pravdu grošem zastiení křivdú a právo v křivdu promění (Nová Rada). — Pravdu velebiti, křivdu tupiti (Přísaha). — I zjevně shledáno, že se nenapravuje, ale nakřivuje (1437. Arch I. 457).

Prvotní název práva u všech Slovanů jest pravda, opak práva (t. j. nepravda) slula u nich „krivda“. Pravda předpokládá slovce prav, křivda slovce křiv. Obojí ukazuje na směr: jedno na směr rovný, přímý, pravý, druhé na směr nepřímý, nerovný, nepravý. V tom Slované shodují se s Římany, neboť i ti proti slovcům aequum a rectum postavovali in-iquum, indirectum. Po Římanech přejali názvy ty Vlaši, říkajíce právu diritto, křivdě torto, a Francouzi, jimž právo slove droit, křivda tort. (Germánské recht, anglické right přejato jednoduše z romanského rectum.)

Krivina, Кривина = injuria.

(*Serb.*) Ako nekto od mojih kmetih čine vy krivinu; da se prî prěd mnou (Mon. 29). — Da ta krivina sě pravinom izpravi (Ib. 29). — Ako se koje-godě krivina čini, da se sûdom izpravlja (Ib. 46). — Krivinom posědoše i po sili uzeše župu (Ib. 217). — Krivina ili nepravda (Ib. 459). — Koja se krivina učini, da se izpravi pravinom po staromu zakonu (Ib.).

(*Croat.*) Prokaraturi imaju iskati i priti se na svakoga, kî učini krivinu (Polj. 13). — Ovi kî počine, negova je krivina (Ib. 39). — Bez podobna uzroka ali krivine (Ib. 43).

Krusze, Kruszina = particula salis.

(*Polon.*) Umb dy busen — von marken, sî wissentlich, daz dry mark geachtet sîn vor eine rechte marg. Wen man abir VI mark butet, daz sint newn scot. Wo-von dy buse, dy dry-hundirt sint genannt, den namen habe, daz sî wissende: Hy bevor pflag man czu Polen stuckelin zalczes czu machin, der hîz eynes eyn krusch; der buste man do dry-hundirt. Nu abir des zalczes vorpflogen ist, nu heiset doch dy busze dry-hundirt. Do-vor ist eczwo gewillekort, daz man gebet ein scot (Poln. Recht XX.).

(*Sorab.*) Decimas i. e. in melle, crusinis, mancipiis 970 (Meiss. Stift.). Decimationem rerum suarum, sc. frugum, pecudum, pecuniarum, vestimentorum, mellis et crusinarum 983 (Ib.).

Viz český název krosna (a collectore porcorum, qui dicitur masnik, decima salis trussa, quae sclavice dicitur krosna Ca. 1135. Reg. I.), podnes krosna, jež se nosí na zádech. Porovnávajíce slovo krosna (trussa salis) se slovem krušina, a majíce na mysli slovo „krusze“ (kousky soli), můžeme souditi, že krušina znamená desátek ze soli, nošený ve krosnách ze solivarů srbsko-durinských, z Dobré Soli.

Krut, Pokrút, Крутъ, Покрутъ = supellex.

(*Ross.*) Kto položiť dosku na mrtvago o bljudenje a imet iskati togo sobljudenja, srebra, ili platja, ili kruty, ili inogo čego životnago, . . . (Pskov. 19). U kogo pomret syn a nevěstka ostanet-sja, da učnet na svekri ili na deveri skruty svojeja

iskati ili platja svojego (Pskov. 85). A koli izornik jmeť zapiratsja u gospodara pokruty . . . a tolko gosudar ne postavit ljuděj na to, čto izornik na selě seděl: ino tot čelověk pokruty svojej nedoiskal-sja (Pskov. 56).

Slovo „krút" souvisí tuším se staroněm. „grot" (geraeth).

Krv, Крвъ = causa sanguinis.

(*Serb.*) Stanici vsi carstva-mi da gredu prěd sudije, što imaju súd medju sobom, za vraždu . . . za krv, za zemlju (Stef. 185). Ašče su otroci — za carevě dolgove da greduť prěd sudije: Za krv, za vraždu, za tati, za gusarě, za prějem ljudski (Stef. 103). Za tri rabote: za nevěru a za krv i za razboj vladičski — da idu prěd cara (Stef. Rakovac 194). I za sije-zi da gredu pred carstvo-mi na súd: Za krv a za zemlju i za provod i za člověka i za svod i za ino za ščo. (Dog. Dubr.).

(*Croat.*) Ako kî pokaže krv, ka mu je učinena za zlú voljú: ona krv mu je verovana; ništarmanje ima s rotú potverditi, ako nisu onde svedoci (Vin. 64.) — Ako li bi ubio Poljičanin izvanskoga za krv pridnu, za toj imaju Polica stati (Polj. 52). — Prokaraturi imaju iskati i priti se na svakoga, kî učini krivinu, naime tko učini krv (Pol. 13.). — I voljan je čovik čovika izstupiti tako ča je o plemenščinu tako od tvari gibuće, kako i od krvi ali od svake ine riči more se istupiti (112). — Ako li bi ubio jedan drugoga rvući se oba, nebudući bila u tomu-j krv pridna nezaimita: tuj takovuj krv, ka se na sebe učini, mrtva ili živa, toj plaćaju Polica (57). Ako bi tko učinio krv, mrtvu ili živu, pri svomu imanju ali pri kući, a tko bi ga kreo: i tomu je tak-er zakon (58.). Tolikoje, ako li bi tko koga ubio našaď na negovu kuću, dužan mu je i krvju i nadvorem (59).

Krwawne = exuviae.

(*Polon*) Antiqua consuetudine ministerialium hactenus fuit observatum, quod dum ad aliquem in via vel alias ubicumque occisum testimonii gratia vocabantur, talem occisum vestibus suis jure ipsorum, quod ipsi krwawne nominabant, exuere et pro se tollere solebant (Wisl. I. 63).

Krvnina, Крвнина = pretium sanguinis.

(*Serb.*) Krvnina t. j. placení za krv zachovalo se u Slovanů tureckých za turecké vlády až do našich časů. Platila se ostatně nejen když kdo zabil druhého, ale i když člověk umřel na cestě nebo zabil se náhodou, jen když ho našli mrtvého. Krvninu platil netoliko ten kdo zabil, ale i celá ves, někdy

i více vsí sousedních, kde se právě „krv“ stala. Když kdo zabit byl ve městě, museli i Turci platiti. S rodem musil se krvník smířiti, sice zabili i oni jeho (Vuk).

Krvno kolo = judicium sanguinis.

(*Serb.*) Na Černé Hoře v případu zabití scházeli se „kmetové“, aby soudili o krvi. Což slulo „krvno kolo“. Krvno kolo staralo se hlavně o smír krvníka s rodem zabitého.

Slovo krv základem jest slova „pokrevenství“; krevní přátelé jsou pocházející z téže krve. Velmi případně označují Srbové pochození po meči a po přeslici, ježto potomci po mužské straně (po meči) slovou rod „po krvi“ a potomci po ženské straně (po přeslici) rod „po mléku“.

Kuća, Куща.

1. Domus.

(*Serb.*) Na tisušču kukъ da pitajet se v monastirech 50 kalogjer (Stef. 30). — Ašče kto užežet kukju (Ib.).

(*Croat.*) Ako bi ki požožil v kušču ogaň ili v chram volja v nečji osik (Vin. 62). Pak je zakon: ki bi kušču va gradu ali vane grada razbil . . . (Vepr.) Zove se stabulo ali negibuće ono ča se s mista ne giblje, a to-j rekući zemlja, ali kuća, polača (Polj. 76).

2. Familia.

(*Serb.*) Mi i uzmožna bratija naša i kuća nasa chotěmo imiti ljubav i jedinstvo s dužem Vnetačkim (Mon. 327). — Da se ima vas poklad dati četirem kukjam mojega plemene (Ib. 356). — Dasmo mu v našom ruságu (orszagu) sto kuč ljudi, takodere da ich ima u baštinu (Ib. 481). — Bratenci, koji su zajedno u jedinoj kući, kdi ich kto pozove na domu (Stef. 65). Kto se obrěte u jedinoj kukje, ili bratenci ili otec ot sinov, ili kto in o(t)dělen chlěbom i imanjem, i ako budě na jednom ognišču a tem-zii o(t)dělen: da rabota jako ini malii ludje (Stef. 69). — I kdo zlo učini, brat ili sin ili rodim, koji su u jedinoj kukje, vse da plati gospodar kukje, ili da dast, koji je zlo učinio (Ib. 70). — Za nevěru svaku, brat za brata, a otec za sina, rodim za rodima, koji sú otdelní od onoga-zi u svojih kućah; kto je ne zgrěšil, to-zíi da neplatí ništa; razvě on-zi, koji je zgrešil, togova i kuća da platí (Ib. 51).

Kušta (кѫшта) podnes Bulharům znamená dům vůbec, ale také i pokoj, seknici. Kušča zní též kašta, kujka, v Macedonsku kukja nebo kuka (Konst. Jireček). Srbové ve středověku psali kukja, nyní píší kuča.

Kudielnica, Кудѣлница = orphana.

(*Serb.*) Sirota kudielnica da jest svobodna takožde kako i pop (Stef. 63, 29).

Kula, Коула = turris.

(Serb.) Gdě se grad obori ili kula, da ga naprave graždane toga-zii grada (Stef. 109).

Nyní „kula“ Srbům slove věž; Tomaschek (Alt. Thrak.) ukazuje na to, že u starých Thraků „kulja“ znamenala chatrč, chalupu.

Cumulus. Viz heslo *Kop.*

Kuny, Куны = monetae genus.

(Ross.) Aže kto kupec kupcju dasť kuplju v kuny ili v gosťbu: to kupcju pred posluchy kun ne jimati (PR. II. § 44). Aže kto vz-iščeť kun na druzě, a on sja začneť zapirati: to ože naň v-vedeť poslusi, to-ti pojduť na rotu a on vozmeť svoje kuny (Ib. 43). Ašče kto dajeť kuny v rěz . . . to posluchy jemu staviti (Ib. 46). — Zajdut-li sja kuny do togože goda: to dadjať jemu kuny v-treť a měsjacnyi rěz pogrenuti (Ib. 47). — Aže kto jemlet po 10 kun ot lěta na grivnu, to togo ne otmětati (Ib. 49).

Kup, Купъ = emptio.

(Serb.) Da im neuzme nišča kralevstvo-mi bez kupa (M. 120). Ščo svojom voljom prodaju kralevstvu-mi, da im kralevstvo-mi plakja kup, kako i proči ljudije (M. 120). Nišćo bez kupa da vi neuzmemo, tokmo da kupimo (M. 175).

(Boh.) Trh jinéno nic nenie než mezi prodavajíciem a kupujíciem o kúpi vedle rovnosti peněz a kúpě s obú stran dobrovolné svolenie. — Počátek kupovánie a prodávánie od frajmarkov a směn znikl jest, neb za starých nebyl jest peniez, než rozdielně kúpě a záplata (Všeh. IV. 3). Již jiná věc slove kúpě a jiná penieze nebo záplata. Z kteréžto jednoho za druhé směny vedle rovnosti kúpě a peněz prodánie a kúpenie přichází, a to slove trh (Ib.)

Kuplja, Купля = mercimonium.

Da si prodaju kuplju svoju i da si kupuju ščo im trěbuje u zemlji carstva-mi (M. 157). — Male i velike kuplje (Stef. 39).

Slovo „kup“ (koup-iti) souvisí s německým „kauf“ (kauf-en).

Kupljenica, Купљеница = fundus emptus.

(Serb.) Koji imaju svoju baščinnu zemlju i vinograd i kupljenice (Stef. 45).

Kupčina, Kupec, Купчина, Купец = mercator.

(Ross.) Ašče budeť rusín, ljubo gridin, ljubo kupčina, ljubo jabednik, ljubo mečnik: za golovu 40 griven (PR. I. § 1.). —

Ašče-li budeť rusin, ljubo grid, ljubo kupec, ljubo tiun bojaresk, ljubo mečnik (PR. II. § 1.). Aže kto kupec kupcju dasť kuplju v kuny ili v gosťbu ... (Ib. § 44.)

Curia.

1. Conventus (curia generalis).

(*Boh.*) Boemiae baronibus generalis curia Pragae celebranda indicitur 1157. (Vinc.). — Curiam nostram sive colloquium nobis cum nostris baronibus celebrantibus 1215 (Reg. I.). — Rege suam cum suis fidelibus curiam in civitate L. celebrante 1249. (Cosm. Cont.) — In judicio seu curia generali 1278 (Reg. II.).

2. Curia rusticalis.

(*Boh.*) Induxit super curiam araturae et V curias rusticales in C m. arg. in jure obtento 1318. (Rel. tab. 161). — Mater mea dedit sibi (actrici) in hereditatibus in Kluczow in curia araturae et V curiis rusticorum 1318. (Ib. 300.) — Adam — dedit et dare potuit pro remedio animae suae et suorum praedecessorum hereditatem suam, curiam araturae et curiam rusticalem cum tribus subsidibus conventui Ord. fratrum cruciferorum 1324. (Ib. 245).

Kyje = fustes, cambucae, baculi, duelli genus.

(*Boh.*) Duellum, quod in vulg. dicitur kyj, non habeant nisi ad extraneos (Con. 37). — Quod vulg. vocatur meče, kyj, voda, železo, oaroch etc., ab his omnibus homines eccl. S. Hyppoliti duximus absolvendos 1252 (Reg. I.). — Z přihlavného dobytka trój póhon; pravo za kyje sědati (Rožm. 114). Pakli by měštěnín sedláka pohnal, máta se bíti kyji a s štíty velikými; neb jsta oba jednoho řádu chlapského (RPZ. 29). — Juxta antiqua jura cum baculis et clypeis parvis duellabant; nunc autem duellare debent cum gladiis et magnis clypeis (OJT. 29).

(*Polon.*) Abbas habet judicare in hominibus suis causas: Meh, kigy, sedmnadzescza 1226 (Tyniec).

Mit külen (keulen) u. mit swertern. (Poln. Recht.)

U Aistů (na pobřeží samlandském) přední třída obyvatelstva při sědání užívala mečů, dle vzoru suevského. Nižší třídy, poddaní, u starých Prusů užívali kyjí, cambuca, knüttel (Palman).

Viz heslo *Duellum*.

Laneus.

(*Boh.*) De manso sive de laneo quolibet 1263 (Reg. II.). Laneus, qui continet triginta duo (32) jugera, in quorum

quolibet jugere duo (2) strichones Veronensis mensurae possint seminari (Tadra 152) L a n e u s continet juxta consuetam mensuram 64 strichones 1321, 1322. L a n e u s mensuratus continet 64 strichones (mensuras, mensuras seminarias) 1322, 1333. L a n e u s = 72 jugera strichonum 1312, 1352 (Reg. III.) = 36 jugera strichonum (Ib). L a n e u s = 72 mensuras Pragenses 1315. — L a n e u s habere debet 72 mensuras de mensura funiculi, quo hereditates Maj. Civ. mensurantur 1342. L a n e i boemici seu terrae 1325. — Quindecim terras sive l a n e o s boemicos 1325. L a n e u s 40 jugera teutonica continens 1334.

Villa Owczar cum 20 tribus l a n e i s seu m a n s i s de novo mensuratis, quemlibet laneum 72 jugera continentem. (Urb. 240). — Villa Chrasscan cum suis l a n e i s ac pertinentiis, 72 j u g e r a p r o l a n e o c o m p u t a n d o. Villa Patek, quae quidem villa tenet et habet 18 l a n e o s de novo mensuratos, quilibet vero laneus tenet et habet ac capit 72 jugera sive strichones. — Villa Stradomicz, quo quidem tenet et habet 22 laneos de novo mensuratos, quilibet vero l a n e u s tenet et capit 72 jugera sive strichones. (Urb. p. 240, 249, 254, 267).

Původ slova lán není posud zjištěn. Brandl pomýšlí na lano = funis, funiculus, kterýmž Pomořané měřili své role. Co se čte v Bočkově diplomatáři, že lán po německu slul lahn, není spolehlivé. Laneus toliko v zemích českých přichází; jinde říkali mansus, hôba. V lánu počítáno 12 prutů, nebo 60 jiter, nebo 300 provazců, 12.600 loket. Toť dle Hájka zemský lán, kdežto královský lán měl 12 kop záhonů, na nějž padlo řidce 64 korců pšenice. Lán selský držel 8 kop záhonů. — Mansus, qui vulg. lán dicitur.

Viz heslo ***Mansus.***

Láni = vituperatio, opprobrium.

(*Boh.*) Když by se událo a jeden druhému l á l buď pro vležení, že by někdo nevjel, nebo pro dluhy, a ten, komuž se l á l o, dosti tomu učinil: povinen jest ten, kterýž l a c í listy na pranýřích přibíjeti rozkázal, zase je rozkázati dolů snímati, kde by je koli přibíjeti rozkázal 1522. — Ktož pro neplněnie a dosti-nečiněnie listu l a j e a hanie, a spravedlnosti listovnie tím l á n i e m a haněniem dobyti nemož . . . (Všeh. I. 5.)

Laska opolna = cooperatio vicinorum.

(*Polon.*) Eximimus hereditatem Lippa gora a vicinia, quae opole vlg. nuncupatur, a bove et vacca et a l a s c a o p o l n a (1288, Cod. dipl. Polon.)

Latinin, Латининъ = latinus, romanus.

(*Ross.*) Aže izvinit-sja Latinin u Smolněskě, ne metati jego u pogrěb; aže nebudeť poruky, to u želěza vsadit (Dog. Smol. 4). Aže Latinin dasť knjažju cholopu v zajem a umreť ne zaplativ: a kto jemleť jego ostatek, tomu platiti Nemčinu (Ib. 17). Rusínu ne upirati Latinina odnem posluchom, aže ne budétě dvoju posluchu, odinogo Němčina a drugogo Rusina (Ib. 8). Rusínu ne vesti Latinina ko želězu gorjačemu, aže sam vzchoščeť. (Ib. 9). Aže Latineski gosť bijeť-sja mežju soboju u russkoj zemlji ... mežju soboju súditi. Tako aže Ruskij gost bijeť-sja u Rize ... Latine to ne nadobě ... (Ib. 10.)

(*Serb.*) O jeresi latinskoj (Stef. 6, 7). — O latinskom popě (Ib. 8). — Vsaki gost i trgovec i Latinin da prichodi (Ib. 162).

Látro = mensurae genus, lachter.

(*Boh.*) Míra délková odtud vzatá, co člověk prostřední postavy rukou vzhůru vyzdviženou nad sebou může vysáhnouti. Rozsah látra ustanoven na čtyry lokte zdélí.

Lavice = scampna.

(*Boh.*) Ktož by kolivěk požádal pána z lavic k své při... Aby je pohonil v laviciech pánem, přísežným popravcí. — O pánu z lavic (Všeh. II, 18). — Aby o ta sedánie v laviciech bylo porovnáno.

Laz = ager nondum cultus.

(*Croat.*) Ubicumque fieret laz et seminabitur minus 4 quartis (Curz. p. 82.). Si quis faceret laz prope aliquod simiaci in confinio ipsius simiaci, claudat fortiter ipsum las; aliter damnum sit super patrono ipsius las, si pascularetur. (Ib. 78.) Nec nemus incidere causa laz faciendi super territorio communi, nisi incidens terram propriam. (Ib. 120). Nec possit aliquid per dictum spatium facere laz super locis communis. (Ib. 97). — Gdě je ograda pala, ondje je laz. (Vrb. 3).

U Dalemila laz znamená pole ještě nezdělané, nezorané, nezkopané (laz zkopáchu), u Chorvatů pole neohraděné; také i les vymítěný a zemi kamenitou.

Lazaki = colonorum genus.

(*Pol.*) Henricus I. villae (mon. Leubus collatae) colonos a jugo servitutis, quo hactenus subjecti fuerant, liberos esse deinceps concessit, concedens eisdem jus, quod lasanki dicitur, perpetuo habendum; statuitque homines supranotatos starozte Bogdano, qui et lasanki officio praeest, esse subjectos. 1223. (Büsching Urk. des K. Leubus).

Slovo „lazak" vlastně má zníti po polsku „łazęga" i znamená člověka do vsi vnově přistěhovalého, novotného neboli nováka.

Lech = dux.

(*Boh.*) Chodi s kmetmi, s lechy, vladykami. — Vstachu kmetie, leši i vladyky (RZel.). — V téj zemi bieše lech, jemuž imě dějechu Čech. (Dal.). — Qui omnem illorum (Boemorum) patriam depopulatus, ducem eorum nomine lechonem occidit. 805. (Ann. Fuld.)

Lechové (nikoli lěchové) byli u Čechů členové starých rodů, jenž panovali v plemenech svých. Takoví na př. byli Slavníkovci, Vlastislavovci, též snad i Vokovici (pozdější Rožmberkové). V latině říkalo se jim duces. Čím více pak zmáhala se moc ústředních knížat Pražských, tím více staré rody lešské ztrácely platnosti, až po úplném vítězství Přemyslovců vstoupily do řady druhé, zůstávajíce nicméně po knížatech zemských předními rody v zemi. Název lech zachoval se též i u Arbanasů a Rumunů, a to ve významu starešiny (liach, leahu). Že by lech souviselo s národním jménem Lechů, není podobné; jeť druhé toto jméno rhynesmované: Ljachy, Lęchy, Lengyel (uher.), Lenkas (lit.).

Lesné = silvaticum.

(*Siles.*) Quod lesne et omnia, quae ab angariis pertinent, debent cessare 1225 (Trebnitz). Non dabunt prewod neque lessne neque naraz (Sommersberg).

Les původně tolik co drvo, na stojatě i zkácené; dřevo v lese, strom v zahradě. Dubový, habrový, rozličný les, ješto jsem prodal, měl vydati a na splavu na Vltavě položiti (Cod. j. b. II. 2. 230.) — Avšak již na počátku XIV. věku les = silva (Z lesa porubánie — jeden póhon, jako z plena). (Rožm. 83). Succisio silvae (Rel. Tab. 66, 203).

Léta.

1. Dědinná, zemská = anni praescriptionis.

(*Boh.*) Ktož kúpí kobylé pole, právo má dědinných let za opravec nepropustiti (Rožm. 195). Pakli by dřéve nebylo kobylé pole a kobyly již tu chodily dědinná léta (Ib. 196). Tehda proto kobylę pole bude jmieti, že je okolní súsed nebránil za časa a za opravec kobylého pole, i za let, a v tom sě dokládá desk zemskych, že je léta vydržal, tři nebo dědinná (Ib. 197). A proto vinám léta úředniem neprochodie, aby mohli popraviti, když chtiec, kromě když by vinnú dědinu v jinú ruku otlúčil, a ten v druhé ruce léta zemská prodržal (z Dubé 112). Kdyžby kto dědinu trhem nebo směnú kúpil neb přijal v svú moc a rok a den držal a žádný naň nesáhl: tehdy po tom roce žádný prietel nemóž jeho ssúti. A pakli by tří léta a osmnácte nedělí ty dědiny držal, nemá toho žádný z nich pohoniti pří-

buzenstviem, neb jest již léta zemského řádu vydržal (RPZ. 71). Takéž kdyžby kto svú dědinu komu v penězich zastavil a chtěl zasě vyplatiti, má to učiniti do tří let a do osmnadste nedělí. A pakli zamešká tři leta a osmnádste nedělí, tehdy již z těch dědin nemóž pohoniti, neb jest léta propustil (Ib. 72).

(*Mor.*) Zprava a list zpravný netrvá než po šest práv, totiž po tři léta, ač práva jdú. Pakli by se kto zmeškal a v těch třech letech neb šesti praviech se k tomu nepřipověděl.... (Tov. 169).

(*Litv.*) Chto prodal dědičstvo komu, iměl jeho boronif ot nagabanja trí lěta a tri měsjaci (Stat. 1420 § 13).

2. Přirozená, daná = anni aetatis.

(*Boh.*) Léta sirotkóm spravedlivá v zemi české dvojím obyčejem přicházejí, jedna skrze přirozenie, a přirozená slovú, druhá skrze vyplněnie a dánie královské, a slovú králem daná (Všeh. V. 45).

(*Litv.*) Ot let doroslych, a to jest léta dorostlyje mladencu 18 let a dievce 15 let. (Stat. lit. 1509 § I. 18. Léta dorostlá slovou též rozumná).

(*Mor.*) Po XV. věku stanoveno o létech životních, že pacholík panský došel let svých přirozených v 16, děvečka šlechtična v 14, zemanský pacholík v 17, děvečka zemanská v 15, pacholík sedlský v 18, děvečka v 16 letech (Tov. 200).

3. Násobní. Viz *Násobní léta.*

Ležný, Лежны = homo otiosus, resp. vagans.

(*Litv.*) A kotoryj budeť ležní deržati u svojem domu tajno a súsědem okolici ne opovědajet, a v tom času što u koho izginet, a budeť na to dovod, iž ležní držal: ino dati tomu rok, i drugi, i tretji, iž by toho ležnja postavil... (Sud. Kaz. 7.)

Lětina, Лѣтина = aestivale.

(*Serb.*) Ščo se obrěte lětine, žita i vina, i ot ovec i ot kobyl: polovina ot toga da se prodaje i da se nosi u Jerusalim (Mon. 134). — Da se daje vina golova polovina crkvi ot svake ljetine (Ib. 521). — Jesu po vinogradich skupiti ljetine. — Ne bi mogli ljetin skupiti. (Puč. 24.)

Co se tuto u Srbů nazývá lětina, jest u Čechů t. z. letník, dávaný duchovnímu správci o svátcích svatodušních, z dobytka (Kdož krávy chovají, jsou povinni po jednom letníku dávati. Mor.)

Lgota.

1. Libertas in locando.

(*Boh.*) Pro ecclesia sua in Lhota. 1199. (Reg. I.) — Na lgote. 1227. (Ib.) — Helhota, villa eccl. Iglaviensis. 1233. (Ib.) — Legota, ibidem. 1234. (Ib.) — Lehota villa mon. Cladrub. 1239. (Ib.) — Abbas Gradicensis duobus fratribus, Weliczio et Stedroni, in Uhrec villa residentibus, confert silvam circa fl. Skrypowy, ut locarent ibidem villam, ipsis, ipsorum filiis et posteris ad utilitatem, et ut eadem villa Veliczyna Lhota nuncuparetur, et ut libertatem haberet villa annis 30 minus duobus; et quotquot ibidem laneos compararent, semper decimus laneus liber esset et non censuaret. Si autem noster successor villam sibi vellet usurpare, tunc pro quolibet laneo libero quinque marcas eisdem servis vel ipsorum posteris reddet, et ipsi servirent, cui libere vellent. 1250. (Reg. I.)

(*Polon.*) (Comes Panschko, heres de Sobieschowiz —) nostro kmetoni Radslao villam nostram Elgotam jure teuthonico, sicut jus habet franconicum, vendidimus ad locandum. Libertas ejusdem villae est annorum 14, super silvam per incolas nondum acceptam annis 16. Expleta hac libertate tenebuntur et ipsi deservire 1297. (Henricus dux Slesie —) Menoldo villam Budsow de L mansis locare dedimus pro sexto manso, qui liber erit ab omni census et decimarum pensione, et si quid silva L mansis superfuerit, mem. villae adjunximus eodem jure, pro juvamine, quod hollunge dicitur, praedictae villae XIV annorum libertatem indulgentes (Henrychow 1221).

Slovo „Lgota" (Lhota) rozšířilo se z Čech a z Moravy, kde osad toho jména posud jest na sta, jednak na uherské Slovensko, kdež volá se „Lehota", jednak do Slezska, kde říkají ponejvíce „Elgot", do Polska, kdež zní „Elgota" a má příbuzné názvy „Wóla", ano dokonce i do staré pruské země, kdež podnes nalezají se vesnické osady Leygothe, Laygede, name mehrerer güter u. dörfer in den kreisen Königsberg u. Labiau. Ruské „Slobody" mají význam tušim jiný.

2. Respirium.

(*Boh.*) Často — lhotú, tu lesem pomóž pán člověku, aby ustavil a oprávěl sedlišče; an pak zkaze, zepsuje, i chce opustiti sedlišče: v pravdě-ť má navrátiti lhóty, neb což jest sedlišči pridáno bylo (Štítný). — Mikovi dáno městiště proti biřici, aby si stavěl, a lhóta jemu dána všem poplatkóm, ponóckám i jiným obecnim věcem za sedm let . . . 1440. Dáno Jirkovi městiště podle jeho domu

v hřivně; lhótu má všem poplatków, ponóckám i vojnám i robotám deset let (Kn. Vysokomýtské).

(*Mor.*) Bral mi a plenil a lidi mé zjímav i šacoval a já jsem byla v svém vdovství, že jsem mosila svým chudým lidem za tři léta lhótu dáti. 1406. (Póh I.)

Lgotnaja — litterae prorogativae.

(*Ross.*) A velit gosudar komu kakovu gramotu dati, lgotnuju, ibi ustavnuju, ibi polětnuju, s krasnoju pečatju ... (Sud. 1550 § 43).

Gramota lgotnaja znamená list zeměpanský, kterýmž se někomu, jednotlivcům nebo osadám, dávají některá polehčení v pracích nebo v podatcích do jistého času.

Libertas.

(*Polon.*) Polonus ibidem (in villa Gorzino) existens incola, sicut alter Theotonicus subjacere juri theotonico teneatur, ita ut nullus nostrorum castellanorum seu aliorum superiorum aliquem respectum habeant ad eundem. Incolae autem ejusdem hereditatis super cultis et incultis agris octo annorum habeant libertatem; cessante autem libertate de quolibet manso parvo pro censu et decima fertonem argenti usualis et mensuras siliginis sex, sexque avenae in mensuram Poznaniensem solvere teneantur ab omnibus agris, qui arari possunt 1284. (Cod. dipl. Pol.) — Casmirus rex Petro Herbordi de Belcz dat omnimodam potestatem locandi villam in fluvio Sitnik jure theutunico Magdburgensi de .... mansis franconicis, nomen eidem villae Libertas Petri imponendo.

„Libertas“ znamená zde tolik co lhota i slula po polsku Wóla (t. j. vůle).

Lice, Lico, Лицо = facies, corpus (delicti).

(*Ross.*) Ače kto koň pogubiť, iti oružje, ili porť, a zapověsť po torgu, a poslě poznajeť v svojem gorodě: svoje jemu licem vzjati ... (PR. II. 28). Aže budeť (svod) po zemljam, to iti jemu do tretjago svoda; a čto budeť lice, to tomu platiti tretjemu kunami za lice, s licem jiti do konca svodu a istcju ždati proka (Ib. 31). Paki-li budeť čto tatebno kupil v torgu, aže začneť ne znati, u kogo kupil: to iti po nem sěm vidokom na rotu a istcju svoje lice vzjati ... (Ib. 32). — Ašče poznajet kto čeljadin svoj ukraden, a pojmeť i: to onomu vesti i po konam do tretjago svoda; pojati-že čeljadina v čeljadin město, a onomu dati lice, ať ideť do konečnago svoda (Ib. 33). A iz svojego goroda v čjužju zemlju svoda ně-tuť; no takože vy-

vesti jemu poslucky ljubo mytnika, pered kym-že kupivše; to itscju lice vzati a proka jemu želěti (Ib. 35). Aže kradeť gumno ili žito v jamě: toože budeť lice, lice pojimet.... (Ib. 39, 40). Aže lodju ukradeť, to 60 kun prodažě a lodiju licem vorotiti (Ib. 73). Jaže ot čeljadi plod ili ot skota, to to vse poimati licem (Ib. 93).

(*Litv.*) Što s licom privedut tatja, budeť-li moči čim platiti, ino zaplatiti istcju. (Sud. Kaz. 1). A koli by zloděj što u kogo ukral a i gdě ukraděno, a tam jeho uchvatjat s licom.... (Ib. 4). A kotoryj chotja pervoje ukral, a koňskaja tatba, konja ukral, a s licom privedut: toho uzvěsiti (Ib. 14). A koli tatja privedut... i bez lica oběsiti (Ib. 15). A pakli sok uzsočil na koho, a lica nebudet, a pervo budet ukral etc. (Ib. 16). — A kotoryji budet ljudi vyvodili a ljubo čeljaď nevolnuju, a uchvatat s licom, toho na šiběnicu (Ib. 22). Jestli by chto vyvel abo vybral čijega čeloveka albo čeljadina, a pogonen byl na doroze i poiman s tym čelověkom abo s čeledju: tohdy majet s tym licom veden byti do uradu našego etc.... (Lit. St. XII. 8). — Jestli gde parobky kradut v okolici, a s licom ich poimajut: kotoroje lico budet stojati poltinu grošej, tehdy majet karan byti jako zlodej. (Ib. XIII. 1). Jestli by komu sok vel, abo za licom slědom prišol v čij dom a nemog meti viža ot toho pana, čij čelovek, abo od povetu: tohdy majet pri toj storoně tresti dom. A jestli by znašol lico, tohdy majet vesti toho čeloveka s licom do toho uradu, čij jest čelovek. A jestli by jego otbili ot lica, abo od svežoho sledu, a on to perevedet tymiž storonnymi ljudmi.... (Stat. XIII. 2). — Pakli by chto nedal tresti a iskati rečej kradenych, abo ot lica otbil, etc. (Ib. XIII. 3). — Jestli by u imenji knjažskom i u panskom i zemjanskom čeloveka s licom poimano etc. (Ib. XIII. 4). — Jestli by čij čelovek byl poiman na občom torhu s licom abo na čijem čužom imenji... Koli by chto lico svojeje reči kradenoje u čijego slugy abo u poddanogo zastal... A jestli by onyj zlodej utek z ruk jego, abo onoje lico ztratil a pered sudom nepostavil, a lica nepoložil: tohdy budet povinen onomu škodu zaplatiti, na čom onyj prisjagnet, što jemu budet pri onom licu zginulo (Ib. XIII. 4). — Koli by kotoryi šljachtič o zlodějstvo bez lica obvinen byl (Ib. XIII. 7, 9). — Koli by mužik mužiku klet vykral a najdeno bylo lico: tohdy pri licu mužik, na čom prisjagnet, to majet zaplatiti....

(Ib. XIII. 10). Jestli kto majet tresti dom, dovedavši sja lica, aby bylo v domu čijem: tohdy majet poslano byti, aby lica osmotrel. Koli by lico v čijej choromině za zamkom bylo znajdeno, a v toj choromině okno budeť, kotorym by onoje lico mohlo byti ukineno, a to je lico nebudeť prichoroneno: to ne jest zlodějstvo. A koli v čijem dvorě, za plotom abo v humně najdeno bylo: takovoje lico nemajet byti suzono za zlodějstvo. (Lit. XIII. 11).

(*Polon.*) Officiales recognoverunt, quod XII vulnera viderunt apud officialem de Pelcznicza, quem vulneravit wlodarius et procurator de L. pro eo, quia terminum non faceret, quem fecit viso licze 1388 (Krak. I. 143). — Petrassius procurator contumax in termino circa licze citatus et per ministerialem arrestatus .... (Ib. 144). — Officialis confessus est, quia citavit sine lice et litera (Ib. 321). — Andreas procurator de N. pronuntiatur contumax contra Nicolaum pro V vulneribus kmetonis cruentatis et pro pecoribus in termino primo za lycem 1398 (Ib. II. 68). — Bronek jest prawy zlodzej i licze na nem zastano 1391 (Sieradz). — Quando aliquis talem cmethonem pro furticinio inculparet et res sibi subtractas, alias lice, praestiterit et vellet eum agere: talis similiter debet capi cum rebus subtractis, alias z licem 1534 (Balzer, Sejm Mazow. 1526, 40).

(*Serb.*) Ako-li kto ščo uhvati udavljeno ili ukradeno licem, ili silom uzeto bude: svaki o tom da daa svod (Stef. 182). — Ašče kto poznajet lice pod čelověkom (Ib.). — Ako bude drago Srbinu uzeti svoja konja ili Sasinu, ščo dal Dubrovčanin za onoga-zi konja: to-zi da mu vratě, a konja ličnoga da nije volan udržati (Mon.). Siim obrazom da se kažet tat i chusar obličny, i tako-zi v obličenije (Stef. 150).

(*Croat.*) I imaju pojiti po zakonu s pristavom na lice zemlje i obvesti i ukazati, iz česa ga pre (Polj. 118). — Da ne ima čovik sam sebe plaćati ali obvazeti, nego samo ako bi stigao i uchiti(o) licem, gdi lupež negovo vodi ali nosi, voljan bi svoje vazati (Ib. 162). Ako se što-godě licem uchvati u nich (gusar i tať) [Stef. 150]. Ako kto pozna lice, pod člověkom a budě u gorě u pustoši . . (Ib.).

Slovo „lice" nyní znamená tvář; zachovalo se ve složeném slově „ob-liče-j" (facies). Zajímavo, že také v arabštině pojem „visage", „forme" označuje se slovem podobným „lika", ač nelze mysleti na nějakou souvislost se slovem „licó". Za to tím jistější jest souvislost s něm. ant-litz.

Líha, Lícha = incisio arborum, signum metarum.

(*Polab.*) Sicut incisio arborum facta fuit, quae vulgo lachus appellatur, seu divisio.

Se slovem „líha" (ljacha) souvisí staroněm. ge-lach-iet: Sicut more silvarum consignatum est, quod vulgo ge-lach-iet nuncupatur (Reg. I.). U Čechů „líha" posud jest známa, ač ve formě trochu pozměněné: líza.

Lich, Лихъ.

1. Destitutus.

(*Serb.*) Ašče kto vz-met vinograd ispoli, i v-vrěme ne obreže i okopa i opraši, kako jest podobno: da jest lich vsega truda (Justinian 14). — Ašče kto prě-oret čjuždu brazdu i umalit bližniemu: ašče jest učinil ponov, da jest lich ponova; ašče-li jest posějal, da jest lich i sěmena (Ib. 17). — Ašče kto posějet čjuždu nivu bez uprosa: da jest lich i sěmena i oranija (Id. 25).

2. Malus, malignus.

(*Ross.*) A materi kotoryj syn dobr, tomu-že dasť svoje. Ače i vsi synove jej buduť lisi: a dčeri možeť dati, kto ju kormiť (PR. II. 98). Aže učiniť Rusin nasilje v Rizě nad volnoju ženoju a dotolje ne slyšat bylo do neje lichogo . . . (Rjad. Smol. 1240 25). A kotoryi Rusin ili Latinskyi protivu seje Pravdy molviti jmet: togo počisti za lichyi muž (Pravda Smol. s Rigoju 1222). A dovedut na kogo tatbu, ili rozboj, ili dušegubstvo, ili inoje kakoje lichoje dělo, a budeť vědomoj lichoj etc. A nebudeť u kotorogo lichogo statka, čem iscevo zaplatiti, i bojarinu lichogo istcju v jego gibeli ne vydati . . . (Sud. 1497, 8). A ubijut kotorogo krestjanina na polě, v rozbojě, ili v inom v kotorom lichom dělě etc. (Sud. 1550 § 89). Gosudarskomu ubojcě, i gradskomu zdavcu, i koromolniku, i cerkovnomu tatju i golovnomu tatju, i podmetčiku, i zažigalniku, vědomomu lichomu čelověku, života ne dati: kazniti jego smertnoju kaznju. A budeť iz těch kotoromu lichomu istec . . . (Sud. 1550 § 61). Dovedut na kogo rozboj, ili dušegubstvo . . . ili inoje kakoje lichoj e dělo, a budeť vědomoj lichoj čelověk: i bojarinu velěti toho kazniti smertnoju kaznju (59, 60). — Tatja i dušegubca i vsjakogo lichogo čelověka bez dokladu ne sprodati, ni kazniti, ni otpustiti (Ib. § 71).

„Lich" původně značí tolik co prázden býti něčeho (majetku, práce, semena, orání). Podnes Srbům sloveso „lišiti" znamená „pozbyti", „ztratiti". Z toho vyvinul se pojem druhý: zlý; zlého člena rod vylučoval ze společenstva svého; člověk takto vyhoštěný (zlý-syn, zlá-dci] ztratil takto oporu o rod, i stal se „lichým", povrhelem, izgojem (viz hesla tato). Ve staroslov.

„lich“ znamená = privatus, lišiti = privare, lichovati = derelinquere, lišen = qui remanet.

Lichva = usurae.

(*Polon.*) Joannes contra Grziwka judaeum: Jako Jan dawal Grziwce istiną w ten czas, kedy lichwa otpusczona 1389 (Pozn.).

(*Boh.*) Lichva na zástavách: Když kto sbeře obilé neb jiné požitky přes jistinu; když požívá zastavené věci, jako rúcha neb zbožie; když dobytče, jako koně neb vola, přílišně robí, viec než nájem platí; když se živí lichevník ztravú dlužníka; když pro prodlenie žádá viece nad jistinu (Hus). — Si a Judaeo christianus pignus suum absolverit, ita quod usuras non persolverit, easdem usuras si infra mensem non dederit, illis usuris accrescant usurae. Jestliže křesťan od žida svuoj základ vyplatil by, tak že by lichvy nezaplatil, v měsíci ty lichvy zaplať, aby na ty lichvy jiné nevzrostly. (Brikcí.)

Prvotní význam jest připlodek, přírostek, zisk = incrementum, fructus, lucrum, tak že by v tomto ohledu lichva znamenala tolik, co původně znamenalo slovo „do-bytek“. Zajímavým úkazem jest, že Slovákům „lichva“ podnes značí dobytek. Také v okolí Klatovském drůbeži říkají „lichva“.

Slovo „lichva“ známé jest všem Slovanům jednostejně. Ve staré němčině znamená sloveso „leihvan“ tolik co požičiti, pójčiti, půjčiti; novoněm. leihen; ale základem slova lichva býti nemůže, ježto půjčka není úrok.

Likuf = mercipotus.

(*Croat.*) Nijedna cěna, kâ se otaji da za naiti niku rič, hudobu ili ča drugo, kako su zemlje, vinogradi i ine druge riči, za kih je zakon dati likuf . . . (Vin. 45).

Německé leit-kauf = mercipotus, po česku litkup, zavdavek, zavdání; přípitek při koupi a prodaji. Viz české: Expono me, vulg. táhnu sie in illum hominem mercipoti, vlg. na litkupnieho člověka, qui forum illud inter nos fecit. — Si non vis illud forum tenere, ego tibi tuum gr. „zavdaný“, quem mihi dedisti, reddam (Jihl. poč. XV.).

List = litterae.

(*Croat.*) Ako li ima liste stolačke ali kapituoske ali od koje gospode ali ine koje dostojne listove: to je i još veća prav i ne more se lachko suproć tomu-j parna zdvignuti. (Polj. 73). — I ako kto ima držanje i k tomu dostojne i prave listove: ne more biti rota proti listom, ne uchitiv prvo i ne razbiv lista za krivoga; da mogla bi biti rota polag lista, da ne proti listu pravomu. Nu li i druga strana ima koje podobne listove: tribuje viditi i razgledati, koji su listi bolji i podobniji i stariji

i boljim redom učineni, i je-li po nich ulizeno u držanje (Ib. 73).

(*Serb.*) Po sěch našich listich i poveljah (Mon. 221). Saj list ljubo povelju povelesmo pečatiti (Ib. 238).

(*Polon.*) Jakom przi tem byl, iž D. M-owi dala 30 grziwen a on jí lista ne dal 1391 (Pozn.).

Lišba = malignitas.

(Croat.) Ličba jest verovana i more biti pred gosp. knezom i pred svakim nega oficialom i pred satnikom, i takoje pred nega ženú, ako bi satnik onde nebil (Vin. 61). Nijedna ličba nima vešči osud od 6 libar, nevešče od sil (Ib. 39).

„Lišba" souvisí se slovem lich, chudý, zlý, špatný, i znamená tolik co „chudoba". Psáno sice ličba, ale ličba značí počet a lišba jest tu přirovnána k síle t. j. násilí.

Viz heslo *Chudoba.*

Lišek, Лишекъ = praegravatio.

(*Ross.*) A vozmeť kto lišek: i na tom vzjati v-troje (Sud. 1550, str. 11). — A vozmeť bojarin... lišek bolši togo i ob-iščet-sja to: i na tom vzjati v-troje. (Ib. 9). — A bolši togo im ne imati; a kto vozmeť lišek i uličat jego v tom: ino na tom vzjati v-troje (Ib. 34). — A čto tot (votčič) deneg v zajmi dal lišek bolši toje cěny, čego ta votčina stojit: i u togo tě dengy propaly (Ib. 85).

Ližné = merces de vasis trahendis.

(*Boh.*) Officium de vasis trahendis, vulgo schrotambt seu lyzne vocatum, in Olomuc. 1268 (Reg. II.).

Ližné souvisí se slovem liha, ližina, t. j. dva souběžné trámce, po kterých spouštějí se sudy a vědra do sklepa. Ližník = dělník takového výtahu.

Lodnia = alveus salis.

(*Polon.*) Contulimus ecclesiae alveum salis ad Magnum Sal, vulg. lodnia nuncupatum, 1242 (Tyniec). Ad Magnum Sal qualibet septimana tres alveos et quartum sredne 1105 (Id.).

Loket = ulna.

(Boh.) Původně délka od ohbu ramenného až po konec prostředního prstu = loket, délka tři pídí.

Lokva = fossa aquatica.

(Croat.) Loquarum ordo: Liceat unicuique vel quibuscunque habentibus loquas, claudere loquas suas a primo die mensis Maji et nullus audeat recludere. Et omnes patroni fossarum possint tunc vendere aquam suam, prout melius poterint,

et hoc usque ad festum S. Michaelis (Curz. 94). — In aliqua loqua non audeat aliqua persona lavare, nisi portando foras (Ib. 89).

Na pobřeží jaderského moře, kdež pro půdu hornatou, kamenitou a suchou není dosti vody vyvařičné, pomáhají si lidé tak zvanými lokvami t. j. nádržkami pitné vody, která se tu i tam vyváří. Slovo lokva patrně souvisí s lat. lacus.

Lotovné = lotgeld.

(Boh.) Quicumque regalis berna imponitur monasteriis et civitatibus regni Boemiae, de qualibet marca hujusmodi summae regalis bernae pro officio subcamerariatus dantur ratione lotonum 4 grossi (Reg. II.).

„Lotovné“ znamená poplatek ze hřivny stříbra, kterýž dáván byl při kupu a prodaji, vybývaném ne v hotových penězích, ale ve váženém stříbře. Poplatek tento za středověku slul v Čechách „náčist“ a záležel v jednom lotu z každinké hřivny, i žádán i dáván byl „pro purificando argento.“ (Viz Náčist.) Zejmena bráno lotovné při placení královského úroku (šosu) po městech českých. (Ještě r. 1604 počítalo se při šosu na hřivny stříbra.)

Lovčí.

1. Forestum venationi reservatum.

(Boh.) Rex W. silvam suam adjacentem Tetin cum viredaria sive forestaria ipsius silvae, quae lowche dicitur in vulgari, praeposito concedimus, ita quod praepositi eandem silvam pro deductionibus venationum nostrarum tamquam forestarii et viredi sive lowchi diligenter custodiant, foveant et conservent etc. 1288. (Reg. II.).

2. Tributum forestario regio.

(Boh.) Rex W. absolvit homines Cruciferorum domus Theutonicae ab omni jurisdictione regia et provinciali, prohibens, ne quis officialium in foro Novosedlicz de rebus venalibus aliquem quaestum vel denarios exigant, sc. ratione officii, quod lowche dicitur vulgariter 1288 (Reg. II.), quia et emptores et venditores rerum quarumqunque in foro N. a solutionibus quibustibet juris lowche sive fori plena gaudere volumus libertate. 1294. (Ib.)

Rex homines Weleticz a jure forestariae, quo vulg. lowzche nuncupatur, eximit, mandans forestariis seu silvanis, quatenus ratione ejusdem juris forestariae nichil de cetero ab eisdem hominibus exigere debeant. (Reg. II. 1288).

(*Polon.*) A forestali annona i. e. avena venatorum, quae teutonico eloquio lowcz-haber appellatur, cum censu selvatico 1337 (Tschoppe).

Lov, loviště = piscatura.

(*Boh.*) Když kral žaluje na koho, že mu loviště opustil... (Rožm. 203.) Z lovu, jenž v ciziem loví, jeden póhon, že to zlodějstvo. Sehnati jako z plena (Rožm. 101).

Lóže = lectum.

(*Boh.*) Znal-li by to otpoviedač, že řekl a chce toho doličiti, že je kurvy syn: tehda pohnaný (otpoviedač) právo má vésti devět svědkov na prvé lože, kde je jeho matě ležela s nepravým mužem; tolikež vedi na též na druhé lože; takéž vedi na třetie lóže třetí devět svědkóv (Rožm. 220).

Ljudi, Люди = homines.

(*Serb.*) Ljudije vlastělci, koji sěde po crkovných selěch.. (Stef. 21.). Globe na crkovnych ljudech.... (201). Crkovny ljudje da ne gredu u měropščine, ni na seno etc. (32). Ljudije zemljane, koji imaju svoju baštinu... (176). Plemeniti ludije grada Dubrovnika. Vlastelom i vlasteličicím i vsake vrste ljuděm. Na starěch pametarěch, dobrěch luděch. — Koja se krivina učini medju ludi Dubrovaćke i medju tebe i tvoji ludi (Dan.)

(*Croat.*) Vani iz grada pastiri i orače i ini ludi dobra glasa t. j. svaki od nich, jesu verovani (Vin. 66).

(*Boh.*) Pravo ludmi dolíčiti (Rožm.). Když pohnaný ohradí své právo a chce svědky vésti a nedí těchto slov: „Mám lidi proti lidem": ten pohnaný ztratí (Cod. II. 271).

V českých listinách XII. věku objevuje se slovo „luze" ve smyslu sluhů (ministeriales), ale nerozumějí se tu „lidé", nýbrž řemeslníci kože-„luzi".

Lukno, Лукно = vas, mensurae genus.

(*Mor.*) Jus telonei in Kyjowe et Suitavia: De lukno mellis denarium 1240 (Reg. I.).

(*Ross.*) Mostniku samomu-drugu jechati na dvú konech s otrokom, a ovsa 4 lukna (Pr. R.). — Gorodniku... 7 lukon (Ib.)

(*Serb.*) Lukno žita volja dva dinara. (Dan.) Lukno = mensura quaedam (staroslov.).

Lup, Lupež = spolium, rapina.

(*Polon.*) M. evasit pro vulneribus et pro lup et pro capite 1394. Jako Wlodaj ne ranil Paska ani lupil ani go užitka ma 1391.

Lup za českého staravěku vyskytá se i v souborných jmenech místních: Kozo-lupy, Mécho-lupy, Krá-lupy (t. j. Kravo-lupy).

(*Boh.*) Z lúpeže jeden póhon; pohoniti jako z plena; právo voda (Rožm. 82). Z lúpeže pravo zpraviti sě zemským právem jako z plena (Ib. 234). — Lúpež jest násilné bránie zjevné od lotra. Násilné bránie jest mocné neb zjevné bránie cizí věci bezpravně (Hus).

Lúpež = latro.

(*Croat.*) Lupež, ki se najde u selu, kî krede vartle i u toru imanje, vinograde, na nivi žito: da mu selo uzme globu, čim se poštuju (Polj. 109 Jag.). Tko bi se lupež našao u selu meusobac, tada ne samo dužan je obišenijem, da i svim, ča ima (Ib. 166). Tko li bi se lupež odinude uchitio u kredji u Poljicich, ima se li po svaki put obisiti (165.) Tko bi se našao lupež Poličanin, kî bi kreo u Poljicah, tko bi ukreo kokoš, dužan je kozom etc. (163.) A lupež kî bi prija porotnike, nije zakon, da more uzvrnuti rotu niktore iz lupežčine. (10.)

Majores natu.

(*Boh.*) Rex Vratislaus congregat terrae majores natu atque corroborat omnium sacramento comitum (Cosm. 1091).

(*Siles.*) Ut Nicolao summae notariae officium et (ut verum dicam) regimen totius terrae Sleziensis unanimi consilio majorum natu ab ipso duce committeretur (Henrich 3.) Fecit idem Nic. domino suo duci et universis hujus terrae majoribus natu in villa Heinrichow sollempne convivium (Ib. 5). Secundo anno post obitum Nic. fecit episcopus Paulus Posnaniensis in H. duci et universis majoribus hujus terrae magnum convivium 1228 (Ib. 12).

Man = homo, vasallus.

(*Boh.*) Man v Čechách sedě, též právo má sě otpřisiéci jako zeměnín, zemským právem (Rožm. 208). — Král česky nenie manem ciesaře římského, aniž kdy jest slýcháno, by kdy předkové krále českého byli manové ciesařovi (Let. české ad a. 1467).

(*Mor.*) K tomu se známe, že jsme úd koruny, ale nejsme žádní manové, než svobodní páni (Tov. 8, 9).

Man, slovo původně německé, již dle Helianda znamenalo nejen „mensch", ale i dienstmann. Auctor vet. de benef. (z 1. pol. XIII. stol.) zná slovo „homo"; Görlitzer Lehnrecht překládá je „man", jako oppos. dominus, herr:

Swelich man sîme herrin. Jegelich man sal ouch sîme herrin. Homo dum domino homininum praebet: also der man sîme herrin sîne manschatt biete. Odtud homagium = manství.

Mancipium.

(*Boh.*) Judaei et caeteri mercatores justum teloneum solvant tam de mancipiis quam de aliis rebus 906. — Propter captivos et mancipia christianorum, quos mercator Judaeus — emerat. Mancipia christiana perfidis et Judaeis vendebant (Leg. sv. Vojt.). — Alium virum propter furtivam venationem patibulo judicatum, cum sex mancipiis monasterio dedit Brecislaus I. dux (Reg. I.).

Viz heslo *Otrok*, *Rob*.

Mandatum.

(*Boh.*) Woc de R. conqueritur super N. N., quia mandavit posse suo facere sibi damnum in hereditate ... Perditio diversa annona pro 500 m. arg. (Rel. Tab. 316). Conqueritur super N. N., qui mandavit eum captivare in via pacis sine jure. Pertulit damnum promptis denariis pro 500 m. a. (Ib. 317). Conqueritur super N. N. et N. N., quia mandaverunt posse suo facere sibi damnum per rapinam in V. N., hereditate sua. Perditio equis, pecoribus, diversis domesticis rebus (Ib. 326). Conqueritur super N., quia mandavit sibi desolatas ponere hereditates suas ... cum suo posse. Perditio in censibus pro 1000 marc. arg. (Ib. 360). Conq. super N. N., quia mandavit subtrahere sibi jastrzab in suo hospitio in Neumburg et ille valuit 10 m. arg. (Ib. 379).

Viz heslo *Kázanie*.

Mansio, Mansis.

(*Boh.*) VII manses de terra cum ministerialibus II. De terra VII manses cum vinitoribus IV. Apud Rozvad I mansio, in Clenonicih III mansiones, in H. IV mansiones. Villam B. totam praeter duas mansiones. Terra ad III mansis cum IV scutellariis. IX manses cum VIII piscatoribus. — Dnisicih duo aratra et tres mansiones (Reg. I.).

Mansis, mansio, pochodí z lat. slovesa manere, i znamená tolik co usedlost, tak jako sessio též znamená usedlost, od slov. sedere. Avšak rozdílné jest od slovce mansus (laneus).

Mansus.

(*Boh.*) Chunigundis regina — unum mansum, qui vulg. lan dicitur, quem Pribco quondam noster serviens possedit, et in-

super quatuor virgas pro supplemento locorum inarabilium in praedicto m a n s o incidentium computatas cellae de Henrichow donavit (Reg. II. 2486). — Episcopus Olomúc. jure feodali confert villam Nicolao militi fuo. „In recognitionem bonorum episcopalium dabis annis singulis mensuram unam tritici continentem modium unum Opaviensem, de m a n s o sive de laneo quolibet", 1263 (Reg. II.). — Convenit, quod quilibet m a n s u s bonorum in Budyn continere debet tantum de terra, quod in eo seminari possint 60 strichones seminum universorum . . . et ut de unoquoque m a n s o r u m dimidiam marcam in denariis grossis ad pondus Pragense necnon 8 mensuras Lutomer. grani quadruplicis (2 tritici, 2 siliginis, 2 ordei et 2 avenae) ac sex pullos camerae regiae praesentent 1302 (Reg. II.).

Dle tohoto svědectví mansus neboli lán měl takovu prostoru, že se mohl osívati 60 korci zrní. Takovýto mansus byl obvyklý u Pomořanů (o 60 jitrech) i slul tam mansus indigenarius t. j. starodomácí, slovanský (Roeszler II.). Ale byly mansy, tak jako lány, rozličné velikosti, o 64 korcích (mansus 64 mensuras vel strichones continens 1352), s čím se shodovala hóba Otakarova, osívaná 64 korci semena. Flamská hóba v Prusích měla 72 jiter, s čím se zase shodovala míra Znojemská, dle níž laneus neb mansus měl jednu kopu a 12 provazců = 72 provazců (provazec zde rovnal se tedy jednomu korci). Zpráva z r. 1335 též mluví o 72 korcích (quod in quolibet laneo 72 trichones seminari possint).

Viz heslo *Laneus.*

Marca.

(*Boh.*) Talem nobis legem instituit Pippinus, ut annuatim imperatorum successoribus 120 boves electos et 500 m a r c a s solvamus. M a r c a m nostra moneta 200 nummos dicimus (Cosm.)

Viz heslo *Grivna, Hřivna.*

Marha = bona.

(*Croat.*) Marha gibajuća = bona mobilia, m. negibajuća = immobilia (Pergošic, Verböczy).

Marha původně znamená dobytek i pochází od maď. marha = dobytek. Chorváti říkají podnes marha nebo i marva.

Martolosi = praedones, hajduci.

(*Croat.*) Kî-koli bi s Turci pošli na vojsku ili s m a r t o l o s i, da didić ima se uchititi . . . A kmetić a vlašić kî bi se našâ, da s Turci vojuje ili s m a r t o l o s i . . . (Polj. 17). Kî godi bi Poljičanin budi robio s Turci ali s m a r t o l o s i, je dužan glavom (Ib. 18).

Z řeckého hamartolos = vojín.

Maščenje = ultio.

(*Croat.*) Da ako se jeme ta zlotvorac, š-nega ima knez . . . učiniti ko-godi m a š č e n i bude chotil (Vin. 29). — Ako se jeti more (ubijca) prija ner se vražba plati, budi od nega m a-š č e n i Ib. 31). Ako se kî najde predavac g. kneza, ta isti knez imij punu oblast zvrchu nego i zvrchu negova blaga za učiniti m a š č e n j e zvrchu nega na svoju volu (Ib. 70).

„Maščenje“ = vlastně mьstěnje, ze slovesa mьstiti (mьstь = ultio). K vůli lehčímu vyslovení říkali Vinodolci místo mьstiti = mastiti, místo mьsta = maščenje.

Viz heslo *Msta*, *Pomsta*.

Mjatež, Мятежъ = tumultus, seditio.

(*Ross.*) 1030 V se-že vremja umre Boleslav veliký v Ljašěch, i bysť m j a t e ž v zemlji Ljadskě; vstavše ljudje, izbiša episkopy i popy i bojary svoja, i bysť v nich m j a t e ž (Nest.).

Viz heslo *Kramola*.

Mazija = judicium aquae ferventis.

U Srbiji su do skora kašto vadili m a z i j u t. j. kak na kakvoga čovjeka reku da je što ukrao a on se odgovara da nije, onde uvare pun kazan ili veliki kotao vode, pa u ovu vrelu vodu metnu komad vruća usjala gvozdza ili kamen, a onaj na koga vele da je ukrao, zasuče rukave pa obiema rukama izvadi ono gvozdze iz vode. Ako on nebude ukrao ono što na njega govore, neće se ožeći ni malo; ako ti bude ukrao, izgoret-će mu ruke (Ja neznam ni jednoga, koji je vadio maziju, da se nije ožegao, a znam dvojicu što su im ruke izgorele. Vuk.).

Viz heslo *Želězo*, *Kotel*.

Meče = gladii — duelli genus.

(*Boh.*) Quod vulg. vocatur m e c z e, kyg, woda, železo, naroch, etc., ab his omnibus homines eccl. Sti Hyppoliti duximus absolvendos 1252 (Reg. I.) — Z hlavy trój póhon, právo s m e č i sedati (Rožm. 113). — Když rovný rovného podle urozenie, tocižto pán pána, vladyka vladyku, z hlavy pohoni, máta se b i t i s meči i se štíty (cum gladiis et clypeis RPZ. 25).

(*Mor.*) Při tom súdu (zemském) m e č kralovský neb markrabský koncem zhuoru má držan býti a hajtmanuov doluov, dokudž král jest tu. A ten kdož drží královský m e č, má v šraňku státi a s hajtmanovým na šraňku seděti, k znamení popravy a práva obrany (Tov. 63).

(*Polon.*) Abbas habet judicare in hominibus suis causas: M e h, kigy etc. 1286 (Tyniec). — Quia ipsi causas tenentur per se accipere, quae dicuntur in vulg. m e c z 1352 (Ib.).

Mečnik, Мечникъ = ensifer.

(*Ross.*) Ašče ne budeť kto mstit, to 40 griven za golovu; ašče budeť Rusín . . . ljubo mečnik (PR. I. 1). Ašče-li budeť Rusín . . . ljubo mečnik, to 40 gr. položiti zaň (PR. II. 1). A v ogniščanině i v tivunicě i v mečnici 12 griven (Ib. 32). A ot grivne mečniku kuna (Ib. 41.).

Mechoskubina, Мехоскубина = poena dehonestationis.

(*Ross.*) A kto porveť borodu . . . . (PR. II. 60.).

(*Serb.*) Kto se obrěte iskub bradu vlastělinu ili dobru člověku, da se tomu-zi obě rucě otsěku (Stef. 97.). Ašče se oskuběta dva sebra, mechoskubine 6 perper (Stef. 98).

Viz heslo *Skubeť.*

Memoriale, Memoriales.

(*Boh.*) Když by pohnaný nesměl práva dostáti nebo který rok zmeškal k súdu nebo k bitvě: tehdy ihned póvodu jmá býti dáno za právo a on dá památné (RPk. 22). Tunc actori pro jure dari debet pro ipse capite et pecunia capitali, et ipse dabit memoriales (OJT. 22).

(*Polon.*) J. de K. justo judicio evasit Nicolaum pro capite fratris sui interfecti, et hoc ipsa antiquitate, et memoriale dedit. 1400 (Sieradz). Thomko justo judicio judicialiter evasit Stanislaum pro 3 marcis et memoriale solvit 1408 (Radom). O. subjudex fassus fuit et recognovit dicens, quia ipsam dominam nunquam judicavi cum J. pro 40 marcis, neque memoriale recepi 1399 (Pozn.).

Viz heslo *Památné.*

Merica, Mirica = circuitus.

(*Boh.*) Wladislaus I. monasterio Waldsassensi — in silva ultra provinciam Sedlec ambitum, quod sclavonice Vgezd dicitur (Reg. I. ad 1165). Fridericus dux eidem monasterio confirmat „quendam ambitum Ugez(d) boemice appellatum, theutonico nomine meringe, cum omnibus appendiciis (Ib. ad 1181).

(*Polon.*) Quando aliquis habens silvam vel mericam a se distantem . . . nisi per viam ducentem ad silvam seu mericam ad eum pertinentem (Wisl. II. 32).

„Merica" stalo se v Čechách názvem několika osad, tak jako Újezd a Lhota. R. 1282 jmenuje se decanus in Mirica (ad Chotěšov), r. 1361 Bohuslaus de Merica, dicti de Svamberk 1396. Plebanus in Bor, alias in Merica (ad castrum Bor). — Mirica lapidea: Kamen-Újezd. — Merica ad eccl. par. in

Radenfurt (1397). — Osada Mähring v Aschsku (Pal. 435) podnes upomíná na onen Újezd ultra provinciam Sedlec z r. 1165.

Meropoh. (Мѣропьхъ.)

(*Serb.*) Zakon stari Srblem: M e r o p c h ore 9 mьti, a sokalník 3. Meropch siple slad triždy od godišti i da ga ochmeli... I da nosi m e r o p c h ponos do kraleva stana... Kto koně ima, Roždestvu Christovu vsaki m e r o p c h da dovozi po vozu drev, i da nosi m e r o p c h lúča Roždestvu Christovu i prazdniku Svetije Bogorodice; i da love tri dni zajece zamanicom (Mon. 565.) M ě r o p c h o m v zemlji carstva-mi da něsť voln gospodar učiniti prěs zakon ništa (Stef. 140). Vsaki m e r o p c h da jest voln prěti se s svojim gospodarom ili s carstvom-mi ili s gospoždom caricom, ili s crkvom ili s vlastěli i s kim-ljubǫ (Stef. 140.) M e r o p c h o m zakon: Po svoj zemlji u nedelje da rabotaju dva dni proniaru. (Ib. 67). Otroci i m e r o p s i, koji sěde zajedno u jednom selě (Ib. 66). M e r o p c h ako poběgne kudę ot svojega gǫspǫdara u inu zemlju ili u carevu... Ljudije crkovni, koji drže crkovna sela... a prognali sut m e r o p c h e crkovne ili vlache... (Ib. 30).

Meropchové tuto jmenovaní pokládati se musejí za potǫmky starého plemena kmene thráckého, jenž sluli Neropsi, Noropes, a známi byli co zdatní kovkopové.

Meropšina, Меропьшина = agri meropchiales.

(*Serb.*) Na zemlji carstva-mi, rekše na m ě r o p š i n a c h, da ne uzimaju vlastele prisělice, ni inu koju platu, razvě da platjaju ot kukje (Stef. 158). I ščo su sela m e r o p š i n e carstva-mi po Zagoriji i inude, crkovny ljudije da ne gredu u m ě r o p š i n e, ni na seno ni na oranije ni na vinogradě... Kto li se najde izgnav metochiju na m i r o p š i n u: to-zi vlastnik da se razspe i nakaže (Stef. 32).

Meslo = pars laboris, portio.

(*Mor.*) Všickni Opločtí jsou povinni na lauce naší seno na m e s l u svém obraceti i také z téhož m e s l a svého do dvoru našeho seno svésti... Jsou povinni k tarasuom rybníkuov z lesuov našich Lobodských k m e s l u svému voziti a to m e s l o opravovati (Priv. Tovač. ap. Brandl.)

Při slově „meslo" netřeba mysleti na něm. massl; příbuzná slova jeho: Veslo, heslo, křeslo, třieslo, řemeslo, čistě jsou slovanská.

Viz heslo *Delnica.*

11*

Mešné = annona missalis.

(*Polon.*) Missalia seu annonae, alias meschne, de quolibet laneo possesso per advocatum et cmetones, per unum truncum siliginis et per secundum avenae exsolvantur (1469 Cod. dipl. Pol.).

(*Boh.*) Quarum personarum quaelibet liberum habebit laneum cum annona missali, quae vulg. tetzin (sic) dicitur, unam mensuram siliginis et aliam avenae de quolibet laneo 1308 (Reg. II.).

Metalnik, Металникъ = scriba.

(*Ross.*) A se pokony virnyi: metelniku 12 věkoš a ssadnaja grivna (PR. II. 7). A se uroci sudebnyi: Ot viry 70 kun a metalniku 70 věkoš; a o iněch o vsěch tjaž, komu pomoguť, no 4 kuny a metelniku 60 věkoš (PR. II. 99).

Metalnik znamená pisce, písaře, i odvozuje se od slovesa „metať", rýti na dřevě nebo psáti na pergaméně (Vladimírský.)

Metae.

(*Pomor.*) Ad vallem, super quam duo pugiles jacent tumulati. — Ad monticulum, qui ratione metarum est comportatus. — Ad monticulum, qui etiam causa metarum est conglobatus. (1198. Cod. Pomor.) — A tribus lapidibus versus Plonam respicientes super tres quercus in campo Kussow, et ab iisdem tribus lapidibus trans montem ad tumulos paganorum 1200 (Ib.). — Usque ad tumulos paganorum in monte sitos 1222. — Ad quercum pro terminorum diffinitione ex utraque parte decorticatam. — Ad quendam tumulum, sepulcra videl. antiquorum 1226. (Ib.) — A tribus lapidibus respiciunt super tres tumulos paganorum 1235. (Ib.) — Ad evidentem terminorum distinctionem cumulus ibidem a nobis congestus 1249. — Termini ab illa valle in tres lapides terrae affixos, et ab illis per arbores cruce notatas in unum magnum lapidem terrae etiam affixum, et ab illo per cruce signatas arbores in duos lapides similiter terrae affixos ad orientem cujusdam tiliae decorticatae, et ab illis transeunt silvam per arbores signatas 1143 (Mon. Dargun, Mekl. Urk.). — In magnam quercum, sub qua et quidam magnus lapis terrae affixus jacet et a sua magnitudine nomen accepit „wili damb" (t. j. veli dub), et inde in quosdam tumulos qui sclavice dicuntur „trigorke", antiquorum vid. sepulcra, et abinde ... in cumulum satis magnum, qui sclavice vocatur „mogela"... In quandam quercum cruce signatam, quod signum dicitur sclavice „kneze-granica" 1174

(Ib.). — Termini vadunt directe ad quendam cumulum lapidum, quorum quatuor aliis sunt eminentiores; juxta hos jacent alii lapides terrae affixi, quorum unus scissus est medius, super quos positus est lapis praegrandis 1216 (Ib.) — Termini ab illa palude vadunt directe contra lapidem, quem Sclavi „Doberisce-came“ vocant... Ad quendam cumulum, sepulcra vid. antiquorum.

(*Sorab.*) Termini incipiunt a Belgor (quod teutonice Wittenberc), de quo procedunt recta linea ad locum, ubi.. Ad quendam magnum montem et altum, in quo stat alta fagus et cavata, quae pene videri potest per totam terram.... Ad quendam lapidem magnum, in quo creverunt duae arbores „hagenboken“ et juxta pirus, de quo... Per verticem montis usque ad quoddam sepulcrum, quod circumpositum est lapidibus et jacet inter duos montes et duas vias; juxta quod sepulcrum erectus est lapis altus 1256 (Ib.).

Meterba, Метерьба = confusio.

(*Croat.*) A ča je od ovoga-j skandala ali koje razlike meterbe, da svaki ima s mirom i u miru svoje stvari činiti s pravdom i zakonom (Polj. 187).

Mežda, Meža, Medja, Meze = meta.

(*Ross.*) Iže mežu pereoreť ljubo peretes, to za obídu 12 gr. (PR. I. 33). — Оže mežu peretneť bortnuju, ili rolejnuju mežu razoreť, ili dvornuju mežu tynom peretynit: to 12 gr. prodaži (PR. II. 65). — A drug u druga mežy pereoret ili perekosit na odinomъ polě: viny boran; a mež sel meža 30 běl; a knjaža meža 3 soroki běl; a. vjazby v tomъ nět. (Dvin. 5). — Kotoromu knjažomu čelověku jezditi na mežu s sotskymi (Pskov 4). — Kto z-oret mežu ili grani zsěčet... a kto mežu z-oral ili grani z-sěk: ino togo biti knutiem, da istcu vzjati na nem rubl (Sud. 1497 § 62).

(*Serb.*) A za medje i za zemlju, šćo se potvaraju sela medju sobom, da išće súdom (Stef. 68). — Za medje selske da dadu oboji, koji isču, svedoke, on polovinu a on polovinu, po zakonu, da kudě reku svedoci, togova-zi da jest (Ib. 69). — Na meždi otečestva mojego. Medja mu, kako utiče Ribnik u Drinu. — Starom medjom. — Selo - s zaselki i s vsěmi medjami. — S vsěmi medjami i pravemi kotari. — Stitarici je

išla medja dielom, koji spada mimo Vlasěno Polje i onudije meďnika (Dan.).

(*Litv.*) Jestli by . . . meli imenija, i ljudi, i zemli, lovy i lesy, i ozera i bobrovyje gony v granicach abo v mežach, a chotel by odin v drugoho zemlju perešedši granicu abo čerez meži vstupati . . . (Stat. VIII, 1). — A jestli by mežu pereoral, togdy tri rubli grošej (Ib. VIII, 10). — Koli by mezi kotorymi dedinami reka v mesto granici byla: tohdy odnak meža abo granica po staroje rečišče majet deržana byti (Ib. VIII, 12). — A jestli by o mežach byla zapoved, tohdy majet zaklad byti . . . (VIII. 15).

(*Polon.*) Unum campum nywa in fine Ossowa medza 1398 (Krak.). — O. poenam XV et judicio XV pro peraratione gadium, vulg. medze 1402 (Ib.)

(*Boh.*) Meza, porca inter duos sulcos terrae eminens (MVerb.). — Mezný vól (viz). — O meziech (Rožm. nevypsáno). — In montibus vid. in metis terrae ultra Vsk etc. Na horách nebo lesiech pomezných za Kadaní (MCar.). — Jezdieval jest také miestopísař na meze s purkrabí Pražským. Na meze nynie sám miestopurkrabi jezdí a beře od každé strany, kteráž na meze vede, 5 k. gr. (Všeh. IV. 8, VIII. 46).

(*Mor.*) Jak menší úřadníci na meze se vysílati mají. — Úředníci na mezech takto se míti mají. — Přísaha svědkův na meziech (Tov. 134, 135, 136).

Slovo mez, meze (mežda, medja, medza) ukazuje na lat. slovce „meta" a na něm. „mitte", což leží mezi dvěma sousedními pozemky a dělí je jeden ode druhého. V tom smyslu jest „meze" synonym „hranice". Teprvé ze slovce mez, meze, vytvořilo se příslovce „mezi", „medju" = inter. (Ako se obrěte koji dlg meždu Srblinom s Dubrovčaninom. — Da něst meždu kraljevstvom-mi i medju nimi nikoja svada. Dan.).

Meť, **Мьть** = modius, mantia.

(*Serb.*) Se zakon měropchom: Kto zemlju drže, da oru 3 mti pšenice, 2 ovsa, 2 prosa, 2 vinograda meť měrom. A sokalnikom zakon: Pšenice meť, prosa meť, ovsa meť, vinograda meť. Da kupuju trgovci Dubrovački po mojej zemlji i po mojich rěkach žito, i da ga mogu iznesti svobodno, plativši 2 dinara od mantije.

Řecky μόδιος, lat. modius, franc. muid, staroněm. mutti (mutto), středoněm. mütte.

Metochija, Μετοχια = terra monasterialis.

(*Serb.*) Metochija Chilandarska da jest svobodna ot toga-ž daňka. — Zapisujeť carstvo-mi Materi Božijej metochiju siju: Selo Podlešane. (Dan.) — Kto-li se najde izgnav metochiju na miropšinu, i prěčuje zakon carstva-mi: to-zi vlastnik da se razspe i nakaže (Stef. 32). I kalugjerje, koji se su postrigli topici iz metochije z koje crkve, da ne živu u te-zii crkve (Ib. 18).

Metryki koronne = tabularium regni.

(*Polon.*) Warsaviense tabularium publicum regni Poloniae, vulgo Metryki koronne dictum, constat XXX generibus librorum manu scriptorum, praeter documenta archetypa, quae XXXI genus documentorum efficiunt, quaeque ob praecipuam quâ custodiuntur, curam Tabularium regni secretius sive Archivum koronne sekretne czyli Metryka sekretna dicuntur.

Meu-sobac = malefaciens infra familiam seu communitatem.

(*Croat.*) Tko li bi se našâ lupež meusobac plemenit čovik ali kmetić, da ga prokaraturi mogu pozvati i priti pred knezom ali prid sudci ali prid sborom (Polj. 8.) — A osud gre, tko učini meusobščinu, ako je čovik plemenit, tere ga osudi sbor, tri dili u občinu a četvrti dio trem prokaraturom; ako li je kmetić meusobac, gospodinu negovu tri dile a četvrti obćini, a prokaraturam nich dio. (Ib. 9.) — Tko bi se lupež našao u selu meusobac, tada ne samo dužan je obišenijem, da i svim, ča ima. (Polj 166.)

Slovo Meu-sobac vlastně má zníti medju-sobac i znamená člověka zločince v domácím rodě, jenž zle činí v rodě, medju (meu) sobom, mezi sebou.

Meu-sobčina = facinus infra familiam.

(*Croat.*) Tko učini meu-sobščinu (Polj. 9).

Mezera, Mezírka = interstitium.

(*Mor.*) Si in villis, ubi pro stillicidiis tectorum interstitia, vulg. wer dicta, mezirka, dimittuntur... Quidam pro interstitiis domorum, vulg. dictis rayn vel raychen, judicio contenderunt (Sent. Brun.). — Někteří před námi od dávní chvíle o mezery mezi domy saudili jsú se, z nichž jeden túž mezeru k domu svému pravil právem příslušeti (Brikciho překlad XV. 2).

Mezný vól = bos terminalis, mulctae genus.

(*Mor.*) Similiter in occupatione metarum, si aliqui (homines ecclesiae Olomuc.) in judicium fuerint vocati et judicati, ad eccle-

siam venditio redeat simul cum eo quod vulgo dicitur m e z n i w o l, et conquerenti satisfaciat 1256 (Reg. II.).

Mežnik, Межникъ = arbiter terminorum.

(*Ross.*) O lěšej zemlji budeť súd, a položat gramoty dvoj na odnu zemlju, a zajdut gramoty za gramoty, a isca oba vozmut m e ž n i k o v: da oba izvedut-sja po svojim gramotam; da pred ġospodoju stavši m e ž n i k o m mežničestvo s-jimut: ino im prisužati pole. (Pskov. 16.)

Měna, Мѣна.

1. C o m m u t a t i o, M u t u u m.

(*Serb.*) Ašče dva zemlje-dělatelja meždu soboju svěščajeta se zaměniti nivie: ašće buduť meždu imi dva ili tri věrni svěděteli, da prěbivajet m ě n a nepokolěbimo (Just. 18).

2. C a m b i u m.

(*Boh.*) Domus antiqui cambii in Praga 1429. Ad antiquum cambium 1421: U staré měny 1435 (Tomek Praha).

Mierne.

1. P r o p r i u m.

(*Polon.*) Jako wedza i swadcza, eze czso grodzil, to grodz na mem m e r n y m, czso se mne dzalem dostalo 1407 (Dobrz. 53).

2. I n v i a p a c i s.

(*Boh.*) Ktož žalujú, že mu sě škoda stala na m i e r n e j cestě, an přijem i žive: tehda . . . (Rožm. 228). In v i a p a c i s. (Rel. tab.)

Měsjačnoje, Мѣсячное = mensuale.

(*Ross.*) Ašče priduť Rus bez kuplja, da ne vъzimajut m ě s j a č n a. Tъgda vъzmu měsačnoje svoje, sli sъlnoje a gostie měsjačnoje (Dog. 945). — O m ě s a č n y i rěz, ože za malo, to imati jemu. Zaidut-li sja kuny do togože goda: to dadjut j e m u kuny v-treť a m ě s j a č n y i rěz pogrenuti (PR. II. 47).

Měščenín = civis.

(*Boh.*) M ě š č e n í n v hradě obú městú pravo jma pohnati, ač chce, z hospody etc. Když pohoni z hospody m ě š č e n í n etc. Ale z jiného města m ě š č e n i n takéž nemož pohoniti jako Pražský m ě š č e n í n (Rožm. 133, 135, 136) atd.

Miesto v zápisiech = locus implendo relictus.

(*Boh.*) Jménem „miesta v zápisiech“ jiného se nic nerozumí, než moc pozóstavená k změnění téhož zápisu (Všeh. VI. 36.).

Město = civitas.

(*Boh. Polon.*) „Město, miasto", jest prostý překlad německého stadt, stätte, i stojí proti slovu „grad". Města s vlastním zřízením a se samostatnými pořádky a úřady ve slovanských zemích vznikla působením kolonistů Němců, jimž panovníci slovanští propůjčovali netoliko městiště k osídlení, ale kromě toho značné výsady a práva.

Milites.

(*Boh.*) Omnes Boemi primi et secundi ordinis eum — ducem — diligebant (Cosm. 1125). Dux — primi et secundi ordinis militibus suis curiam edicit, ut Sadsca ad se conveniant (Cosm. Cont. 1138). — Secundi ordinis milites jam praecesserunt.... (Cosm. 10.) — Jus antiquum regni Boemiae, quemlibet nobiles majoris generis vel minoris (MCar. LXXXI). Když rovný rovného podle urozenie, tocižto pán pána, vladyka vladyku, z hlavy pohoni... (RPZ. 25). — A pakli by nižši vyššieho, točiž vladyka šlechtice, pohnal z hlavy... (si autem minus nobilis i. e. vladyka, alium magnificum nobilem i. e. šlechciczonem magnificum, pro capite citaverit... RPZ. 26). A pakli by výše urozený menšieho sebe pohnal... z hlavy... (PRZ. 27).

(*Polon.*) Simile puto judicium de militibus, jus patronatus obtinentibus, qui mortuo sacerdote per ipsum praesentato derelicta praesumunt diripere (Boguph. XIII. stol.). — Praesentibus nobilibus strenuisque militibus, qui ibidem ad gades nobiscum equitaverunt 1354 (Tyniec).

Milostnik, Милосникъ = litterae gratiales.

(*Serb.*) Kto iznese milostnu knigu a ili reče „milostnika imam": u to-zi knižě i u tom-zi milostniku ništa da něsť (Stef. 77). Kto jest čijega člověka prijel iz tudjoj zemlje a on je poběgl ot svojega gospodara ot suda, ako da knigu milostnu carevu, da se ne potvori. Ako-li ně dasť milosti, da mu se vrati (Ib. 116, 141).

Ministerialis.

1. Inservientes diversi generis.

(*Boh.*) De omni arte a castris nostris et oppidis, ut ad principis decet ministerium, virum cum uxore, filiis et filiabus, usibus deputamus ecclesiae Lutomericensi... (Reg. I.). Placuit nobis ministerialium omnium nomina, in quibus villis commorentur, subnotare 1057 (Ib.). Septem manses de terra cum ministerialibus. — In castro Kurim ministeriales 1086 (Ib.).

Ministerialové tito po česku sluli **sluhy** (et alii multi diversorum artificiorum servi. Reg. I. 1086), což se opakuje v názvu osad Sluhy řečených. Takovými ministerialy v Čechách byli: Amputatores arborum, stubae calefactores, caliciarii (čjašníci), camerarii, campanarii, caldarii, carpentarii, cerevisiarii, coqui, custodes, dřížeči, fabri ferrarii. figuli, lagenarii, luzi (kože-luzi), měnčí, molendinarii, pellifices, piccarii (pkelníci), pistores, paratores doliorum, ablutores vestium (pomyzi), rudníci, scutellarum et ciffonum artifices, scutellarii, sutores albi, sutores nigri, tornatores. — Agazones, bubulci, bucularii, custodes apum, apiarii, emissarii, mellis solutores, nutritores equorum, opiliones, piscatores, porcarii (svinary), pstružníci, subulci, vinitores, ululatores (vlkovyje).

(*Pannon.*) Panenskému klášteru Bezpremskému přikázáni byli r. 1025 ministři: Piscatores, udvornici, naucleri, aratores, fabri lignarii, fabri aerarii, lagenarii, tornatores, plaustrifices, plaustrales, apiarii, vinitores. — Klášter benediktinský v Pecsváradu měl r. 1015 ministros, qui serviunt cum equis et curribus, vinitores, aratores, apiarios, tributarios fori, piscatores, fabros, praeparatores vasorum ad cellarium, tornatores, pistores, coquos, figulos, artifices, carpentarios, molendinarios, opiliones, agazones, subulcos, stubarios. — Klášteru Tihánskému dáni jsou 1055 vinitores, equites, piscatores, agazones, bubulci, pastores ovium, subulci, sutores, apiarii, coquinarii, fabri artifices, doleatores, molendinarii, tornatores, cerdones, ancillae . . . — Klášter sv. Martina in Monte Pannonio měl doleatores, lagenarios, curriferos, pellipariós (Dipl. Hung.).

2. Officiales.

(*Polon.*) Recepimus, quod ministeriales per terram girantes, pauperes villanos vel villas religiosorum aut pauperes nobiles fatigandi et vexandi modos exquisitos adinvenerint . . . . et sic iidem pauperes, nobiles sive villani, non valentes aliter vexationem redimere, saepissime certam pecuniae summam componunt cum eisdem (Wisl. I. 19). Quod deinceps judex vel subjudex ad impignorationem faciendam non plures quam duos mittat cum ministeriali familiares . . . (Ib. 26.)

Mir, Міръ.

1. Infra septa domus.

(*Ross.*) Ašče pojmet kto čjuž koň, ljube oružje, ljubo porť, a poznajeť v svojem miru: to vzjati jemu svoje, a 3 grivně za obídu (PR. I. 12).

2. Pax, foedus.

(*Ross.*) Na tom miru, až-by tverd mir byl, to napısati... Tako togo člověka otplatiti, až-by mir ne razrušen byl (Pr. Smol. Uvod).

(*Serb.*) Dokolě car stoji u kletvě i u miru s gradom Dubrovačkim (Dan).

3. Durante pace.

(*Polon.*) Czo Mikolay pobral Szymona, to-j pobral penadze na mirze 1388 (Pozn.). Bedrzich tą barcz i... trzimal 15 lat w mirze i pokoju, a nigdy o to negaban 1398. 1399 (Piotr.). Umbe den vrede, der of dem (dorf-) wege gebrochen ist, gebit man VI marg (Polm. R. XV). Vor den gebrochen. frede des marktes VI marg. (Ib.)

(*Croat.*) Prijaše i sjediniše tvrdo i nepomičito na sklad i na mir i bratstvo i jedinstvo (Polj. 187). — Da svaki ima s mirom i u miru svoje stvari činiti s pravdom i zakonom (Ib. 187).

4. Tributum pacis.

(*Ross.*) Oleg ostavi Varjagom daň dajati griven 300 na lěto, mira-dlja. (Nestor.)

(*Boh.*) Tributum, quod mir vocatur, et alias exactiones, quae terrae incolis inferri consueverunt, et pernoctationes, sicut eis (Theutonicis Pragensibus) a primordio sunt concessa, sic eis in perpetuum indulgemus 1231. — Rustici tributi pacis decimum denarium persolvant ecclesiae Boleslaviensi (ca. 1052. Reg. I.). — Secundum praedecessorum Soběslai I. ducis instituta fratres Wyšegrad. decimam marcam de annuo tributo in civitatibus sedecim habebant (1130). — Tantum eis 1178 fuit imminuta praebenda de tributo pacis, ut nunc frater unusquisque C denarios accipiat, qui tempore patris mei (Soběslai I. 1130) MLCC accipiebat. — Quae sunt urbium Žatec et Boleslav tam in longitudine quam in latitudine dimensa in hospitum rusticorumque turma, tributi pacis decimum denarium persolvant ecclesiae (Reg. I. ad 1057).

Môba, Moба = cooperatio vicinorum.

Slovo „Môba" původně znělo molba t. j. prosba (Ně za molbu ně za zlato, Čuvše podobné prošně i môbe, za mowbu i za ljubav učinich im na volju. Daničić). Kod Srbah jest običaj, da idu ljeti u neke svece kad nesmiju, sebi raditi, gazdama na môbu t. j. bez plate, samo za jelo i za piće. Najviše idu na môbu te žanju (rijetko kose, kopaju kukuruze, kupe sjeno ili šljive, kašto se i prede u môbu). Na môbu najviše idu mladi momci, djevojke i mlade,

i svako se obuće i nakiti kao na Voskresenije ili na Cvieti, kad ide crkvi ili namastiru, pa cieli dan žanjuci, čepaju se, šale se i vesele, a poslie večera igraju i pjevaju do neko doba na noci. Môba se obično kupi na mrsku, i domaćin treba da je časti kao kad slavi krsno ime. Na môbu dodju i prijatelji iz drugieh selah, a svaki dovede sa sobom po několiko momčadi, djevojakah i mladih. (Vuk.) Srbská môba sourodna jest polskému Laska (opolna). Název přešel na společnou práci samotnou.

Moc, Močь = vis, potentia.

(*Boh.*) A moc jest zastavena násilí činícímu, ne násilí odpírajícímu (Všeh. III. 23). — Bral mi mocí seno na lukách (Póh. Brn.). — Aby žádný žádnému mocí nepřekážel 1412.

Mogila = cumulus, terminorum species.

(*Pomer.*) In cumulum satis magnum, qui sclavice vocatur mogela 1174. — Donec venitur in oppositum cujusdam quercus combustae, non longe a quadam mogela 1174.

(*Serb.*) Meze osady kupelníka u Prizrenu šly „u Teklinu mogilu“ a medju „biele mogile“ 1348. — Meze osady Lenitkovce v Braničevu dosahovaly „na mogile“. — V listině gospodara Kostadina zmínka se děje o „mogile kon druma“ (t. j. konec dráhy) a o mezích „do mogile, koja je medju oba puta“ 1388 (K. Jireček).

Mogorič, Могорич = magarisium.

(*Serb.*) Praštaju im (Dubrovčanima) mogoriše, čto su davali od Žrnovnice. — Dajte mu mogoriš, ščo je negov dochodak. — Da im (Dubrovčanima) se carina neuzimlje ni od mala ni do velija, i mogoriše Chlmske, i daň, čto dajete za Rěku i za Zatonske vinograde i za Poličke vinograde, od toga vi osvobadja kralevstvo-mi (Dan.).

Slovo mogorič pochází ze středověké latiny: margarisium. Magarisium znamená úrok, jejž dávali Dubrovčané z některých vinohradů sousedům svým, konečně králům bosenským. Podle Nesselmanna slovo toto, jež on ve formě magarîtsch, magrîtsch nalezl v staré pruštině, má význam litkupu neboli pohostění, kteréž při prodaji dává prodavač kupujícímu a svědkům toho kupu a prodeje. (Slovo „pít magarysz“). Z latiny přešlo toto slovo do staroslovančiny, odtud do ruštiny a z ruštiny do litevštiny a pruštiny. Čechům a Polanům známo není.

Monitio.

(*Boh.*) Postea actor — bedallum petet et mittet ut moneat citatum, quatenus cum eo concordet super obtenta causa. — Non per illum (bedallum), qui in monitione fuerit, sed per alium . . . (OJT. 46.)

Viz heslo *Úmluva.*

Mostnik, Мостникъ = pontifex.

(*Ross.*) A urok mostnikov: Ašče pomostivši most, vzjati od děla nogata a ot gorodnici nogata (PR. I. 43).

Mošennik, Мошенникъ = damnum faciens.

(*Ross.*) A mošenniku ta-že kazň, čto i tatju (Sud. 1550 § 58).

Vladimirský slovo mošennik spřádá se slovem mošna i dí, že znamená krádež menší; avšak podobněji bude pomníti slova „mošuna", což u Chorvatů stojí vedle taťby a žita požganja.

Mošuna = damnum.

(*Croat.*) Od taťbe, od mošune i ot žita požganja, ko stoji na polju, i od sena (Vin. 10).

Msta, Мьсть = ultio.

(*Ross.*) Ubijeť muž muža, to mstit bratu brata ili synovi otca ljubo otcju syna ili bratu-čadu ljubo sestrinu synovi (PR. I, II. 1.). Ašče ne budeť kto mstja, to 40 griven za golovu (Ib. a RR. II. 1).

Viz heslo *Maščenje, Pomsta.*

Muzuvir = calumniator.

(*Croat.*) Muzuvira očita koga neće selo ali župa, da ga se odliše prez milosrdja i da ga předadu gospodi (Polj. 108 Jag.

Muž, Моуж = vir, maritus.

(*Ross.*) Ašče ubijeť muž muža, to mstiti bratu brata ili synovi otca . . . (PR. I. II. 1). Aže kto ubijeť ženu, to těm-že sudom suditi jako-že i muža (II. 83). — Aže budut roby děti u muža . . . (92). Aže žena vorčeť-sja seděti po muži . . . (95). Ažě buduť dvoju mužju děti a odinoje materi . . . (97). Aže cholop udariť svobodna muža, a uběžit v chorom a gospodin jego ne vydasť . . . (58).

Muž rusky, česky, srbsky, ale męž polsky, odkudž něm. mensch, terminus v němčině jinak docela osamělý.

Mužik = villanus.

(*Litv.*) Mužiku navezky chto čijego mužika pojmajet a u sebe deržit, poltina grošej, a žonce rubl grošej (Stat. XV. 6.) — Koli by mužik mužiku klet vykral a najdeno by lico (XIII. 10). A jestliby mužik mužiku gaj kvaltom porubal . . . (IX. 18). Jestli by chto zlodějskym obyčajem a komu porubal, bojarinu abo mužiku . . . (IX. 18).

Slovo „mužik" znamená prvotně mužského při dvoře hospodářském pracujícího i pochodí z ruského názvu „muzia" (dvůr), tak že se slovem „muž" nemá žádného spolku.

Mužobojstvo = homicidium.

(*Boh.*) V srbském jazyku jest země, jiežto Charvaty jest imě. V tej zemi bieše lech, jemužto jmě bieše Čech; ten mužobojstva sě dočini, pro něž svú zemiu provini. (Dal.) — Leta 1315 pro mužobojstvo sta sě súd neslýchaný, ni v českej zemi vídaný. Rudolf z Košic zabi panošiu Věnkovi, súsědu svému: pro to Věněk zabi syna jemu, pak Rudolf zabi Věňkovi syna. I by to tak veliká vina etc. (Příd. k Dal.)

(*Litv.*) Koli by kolko parson od odnoho šljachtiča o zabitje v súdu bylo obvineno: tohdy tolko odin mužobojca majet byti o toje zabitje osužon (Stat. 1529, VII. 8).

Myto.

1. Merces.

(*Boh.*) Když s jednoho chleba mnoho póvodóv na póhon: komorníci právo jmajú vzieti jako by jeden póvod byl, že jsú společníci; proto jedno myto. Pakli jsú mnoho póvodóv a jsú dielni, a jest ot nich jednoho pohoniti, právo jmá každý póvod dáti od sebe zvlásti komorníkóm myto, jakoby pro jednoho šel, že je každý hospodář. (Rožm. 7). Pakli póvod chce ve dvú nebo ve třech popravách jedniem komorníkem Prazským pohoniti: právo póvodu dáti komorníku ot každé popravy myto, též jakoby ot jedné dal, protože v každej popravě právo dobyti komorníka a trhy pohoniti (Ib. 8). Když póvod dá komorníku svoj koň, jest polovice myta póvod převuzen, že koně požičil (Ib. 10).

(*Mor.*) Mlynáři myto aby brali tak jakž od staradávna bráváno bývalo, nadto žádných úplatkuov od lidí neberúc (Drn. 113).

(*Croat.*) Ki bi junak ili děvica pošli od gospodara brez uroka, plaća jednu marku i zgublja svoje myto (Kastv. 23). Ki bi gospodar svojega junaka odignal brez uroka, plaća jednu marku i sve myto (Ib. 24).

2. Donum corruptivum.

(*Serb.*) Ašče kogo potvoreť o bludě ili o tatbě, i budeť povinni dast myto někomu, da ga opravi, a poslě se iznadje kriv (Just. 7). — Ašče kto razdělit zemlju a razdělit krivo, ašče-li budeť i myto vzel, da razdělit krivo: da plati globu (Ib. 33). —

Da se nepostavljajet po m y t ě ili po nagovoru stařešina manastirski (Dan.). — Kto postavit ili mitropolita, ili episkopa, ili igumena po m y t u ... da jest proklet (Dan.).

I světitelje i igumeni da ne uzimaju na svojich ljudech m y t ni na kom (Stef. 202.) — Ako-li se naide vladalec crkovni uzim m y t a, da se razspe (23.) I mitropolitije, i episkopije, igumni po m y t u da se ne postavě. A ot-sada kto se najde postaviv po m i t u mitropolita ... da jest proklet i on-zii, koji ga je postavil (13).

Takodjer i oni koji bi za m y t o ili za prijatelski hajter ikakove tajine otkrio ... Ako se najde, da koji sudac zaište ili uzme ot toga m y t a, navlaštito za opravdati krivca i okriviti pravoga čovjeka ... Koji čojek obeća ili kojemu sudcu dade m y t a (ZCrn. 1798 § 28).

4. T e l o n e u m, v e c t i g a l, m u t a.

(*Boh.*) M y t a také mohú spravedlivá býti, když jest z ustavenie kniežecieho kde dáno pro některú potřebu, jako aby mosty neb cesty opravovali, cěst ostřiehali, lidi k tomu chovali a náklady činili na to, když by toho potřebie bylo (Štítný). M y t a také berú páni někdy správně a druhdy zle. Správné jest m y t o, když jest kniežetem té země ustaveno pro některú potřebu pilnú, jako aby cěst střehli, kupcóm činiec pokoj, aneb mosty dělali, cěsty opravovali; ale jakž by ta potřeba minula, tak by i m y t o minúti mělo. (Ib.) Jen ti ktož kupecky těžie peněz, povinni jsú platiti m y t o. (Ib.)

(*Ross.*) Vsjakomu Latinskomu jazyku iz Rigy, iz Gotskogo berega, do Smolenska bez m y t a. Tako pravda jest a Rusi iz Smolenska do vašich gorodov (Smol. 32).

(*Litv.*) Prikazujem aby žaden človek v panstvě našom litovskom nesmel novych m y t vymyšlati ani ustavljati, ni na dorogach, ani na městech, ani na mostech, i na grobljach i na vodach ani na torgoch v imenjach svojich (Lit. I. 21).

Myto (starosl. мыто) srovnává se s gotským môta (vectigal, teloneum), stněm. mûta, lit. mùitas, i znamená poplatek, mzdu; v pozdějším postupu obdrželo význam pohrdlivý jakožto podplatek. Slovo rozšířené po všem Slovanstvu, ano i mezi Rumuny (mitъ-usura, largitio). Rozdílné jest slovo mít, t. j. vykácený les, srovnalé s got. mait-an = caedere, tak že třeba psáti ne „mýtiti“, ale „mítiti“.

Mytnik, Мытникъ = judex dono corruptus.

(*Serb.*) Sok koji nasoči sudca m y t n i k a, dobit će nagrade 50 tal. (ZCrn. 1855).

Mzda, Мьзда = pretium pro inserviendo.

(*Ross.*) Ili budeť krovav ili siň nadražen... Ože-li sebe možet mstiti, to vzjati jemu za obidu 3 grivně a tětcju mzda (PR. I. 1).

Starosl. a rusky мьзда, slovinsky mezda, česky a hornolůž. mzda souvisí se zendským „mizda", řeckým μισθός a gotským mizdo. Znamená salarium, pretium locationis, tak že je učenci spojují s něm. miete.

Nábytek, Nadbyt = facultates, bona mobilia.

(*Boh. Mor.*) Petit eum citari cum testibus de omnibus bonis, vid. nadbyt, ubilibet habet, mobilibus et immobilibus. (Póh. Olom.). — Cum omnibus rebus mobilibus, quae dicuntur nábytek 1390 (Póh. Brn.). — A v tom mi obilé, koně, svině, a jiný nadbyt pobral (Olom.). — M. de Ch. conthorali suae medietatem bonorum mobilium, vid. nadbyt, ubicumque habet, dat. 1398 (Olom.). — Et super rebus mobilibus, quae dicuntur nadbyth 1406 (Brn.). — Pohoni z obilé i z jarého i ozimého i z jiného nadbyta, což sem si tu ostavila (Brn.). — Že mi pobral nadbyt i svrchu i sespod, i hotových peněz 1406. — Pohoním — i také s nadbyty, horním i dolním 1412 (Ib.) — Et super medietate omnium altilium et subpellectilium 1412. (Ib.) — Jménem nábytków jiného se nic nerozumie, než všecka hovada, kteráž ve dvoře, jako koni, krávy, ovce, svině, husy, kačice, slepice, anebo jiná hovada, která v rybníciech, řekách a haltéřiech, jako kapři, štiky a jiné ryby, jsú. A mohú proto slúti nábytci, že od nich člověk statku nabývá, jako za starých bylo, kteří jsú od hovad statku a bohatstvie docházeli a bohati páni skrze stáda byli. (Všehrd VII. 8.)

Ná-bytek může odvoditi se buď od na-bývání, t. j. získání věcí, anebo jest zkratek slova nad-byt i znamená facultates, čemuž důvod z Písma: Otče, daj mi diel nadbytu, jenž na mne sluší (pater, da mihi portionem substantiae, quae me contigit). — Syn twój tento, kterýž sežral nadbyt svoj s chýrami. — V krmě chudym rozdal bych všechen nadbyt mój (omnes facultates meas). Zdá se, že nábyt prvotně znamenal dobyt, nábytek = dobytek. Ve ZZřízení Vladislavském „in suppellectili, in pecudibus" přeloženo jest „na svršcích, na nábytcích". — Žena přihnala nadbyt k svému muži (Poh. Olom.) —

Načinba = pactum.

(*Croat.*) Nebudući nike ine načimbe ali takmine medju onima, kî su u tom (u rani) . . . (Polj. 64.) Ako-li koji porotnik ne priseže, kako da bi svi ne prisegli, nebudući ke ine naćinbe (Ib. 149). Za vraždu se načiniti, utakmiti se i zgo-

diti: Aconzamento de la sangue, achordium pro homicidiis et sanguine (Konst. Jireček).

Viz heslo *Takmina*.

Náčist = purificatio argenti.

(*Boh.*) De qualibet marca unum lotonem argenti, qui in comparandis possessionibus juxta morem terrae pro purificando argento, quod vulg. n a c h i s t appellatur ... (Reg. II.)

Viz heslo *Lotovné*.

Nadvorje = invasio domus.

(*Boh.*) Debent jurare septem manibus pro furto vel pro eo, quod dicitur n a d v o r e (Priv. Teut. Prag. 4).

(*Croat.*) Ako-li bi tko koga ubio našad na negovu kuću, dužan mu je i krvjú i n a d v o r e m (Polj. 59). Ako-li bi mu bio čeljaď ali mu ko ino n a d v o r j e učinio na kući ... (Polj. 60.) Bio je u pridne dni vele-velik i težak zarok i narok od n a - d v o r a, tako da ga niktor ne bi mogao lahko platiti (Ib. 70.)

Viz heslo *Najezd*, *Nachod*.

Nadvorny.

1. T e r m i n u s j u d i c i i r e g i i.

(*Polon.*) Nicolaus T. contumax contra Nicolaum B. pro debito IIII marcarum et unius fertonis debiti Judaeorum et usuris, in termino n a d w o r n y 1398. (Krak. Helcel. II. 50.) Petrus subdapifer cum Israhele et Canaan Judaeis terminum habet coram dno. rege et suis consiliariis, pro XXX millia florenis, feria IV. post Cinerum 1398. (Ib. 51.) — Clemens cum d. episcopo Cracoviensi t e r m i n u m habet coram d. rege et suis baronibus in die Cinerum proximo. (Ib.) Attingens se ad illum, qui ipsum citavit in judicio d. regis, vulg. krolowe p o d w o r z e (1398 Pozn.). Terminus c u r i a e d. regis. (Krak.) — Termini continuantur r e g a l e s 1398. Procurator ordinatus vel per judicium datus — etiam partem citatione c u r i a l i, alias n a d w o r n y m, citare et appellare (potest). (Stat. regni 1532 c. 221.)

2. J u d i c i a l e

(*Mor.*) Martinus petit citari Joannonem cum testibus. Factus pokłud. Dedit n a d v o r n y e 1379 (Póh.)

Viz heslo *Památné*.

3. I n q u i l i n u s.

(*Serb.*) Ašče kto choščet prodati v selě kakovu-ljubo věšč, da ju ne prodast n a d v o r n e m u čeloveku, no togo sela se-

ljaninu (Just. 10). — Ašče-li oni ne vz-chočeť kupiti, a on da prodasť nadvornemu, kto choščet kupiti (Ib. 11).

(*Boh.*) Nadvorníci, ti, jakž kdy čeho potřebí ve dvoře na poli, ve stodolách, na lukách, na chmelnici, na zahradě, na šafranici, v lesích aneb hradbách dělati mají (Velesl.).

Náchlebník = domesticus.

(*Mor.*) Hospodář neb otec čelední, za ženu, za děti, neb za služebníky, za dievky a náchlebníky odpovídati má (PMěst. 101). — Poddaným Vašim všem, usedlým i neusedlým, též pacholkuom, náchlebníkom, dědičným, zástavným, přikázaným, grunty své zapovídám (list 1524).

Nachod, Находъ = excussio domus.

(*Ross.*) Se sud knjažej: Razboj, nachod, grabež . . . (Pskov. 1.)

Viz heslo *Nájezd, Nadvorje, Výboj.*

Najamnik = homo pro opere conductus.

(*Croat.*) Tko bi najao najamnika koje-choč vrste ili za ku-choć cinu, ili na koju-choć rabotu, na godišće ili na manje ali na veće: choće stari zakon, da ako bi najamnik pošao od gospodara, ne dostavši vrime svoje a prez nikoga podobna uzroka, voljan mu je gospodar neplatiti ništar (Pol. 192).

Najezd, Наездъ = excussio domus.

(*Ross.*) Kto na kom poisčet najezda ili grabeža, v zemnom dělě: ino suditi napered najezd i grabež, a o zemlji poslě súd. A kogo utjažut v najezdě i v grabeži: ino vzjat na bojarině 50 rublev etc. (Sud. Novg. 10). A koji istec pochočet iskat najezda ili grabeža . . . A utjažeť v zemlji i v najezdě i v grabeži . . . (Ib. 11.)

(*Serb.*) Sile da něst nikomu ništo u zemlji carstva-mi; ako-li koga obrěte najezda ili sila pohvalnaja: oni-zii koni najez(d)ni vsi da se uzmu (Stef. 101).

Viz hesla *Nachod, Nadvorje.*

Najim, Najam, Наймъ = conductio.

(*Ross.*) Kotoryj master, plotnik ili najmit otstojit svoj urok a plotnik ili najmit svoje dělo odděłajet . . . na gosudarech, i v zaklič sočit svojego najma (Pskov. 44.) A kotoroj najmit dvornoj pojdet proč ot gosudarja, ne dostojav svojego uroka: ino jemu najmu vzjati po sčetu . . . (Ib. 45). A vsěch tych

jemu god najma sočil... A tolko pojdet bolší goda: ino im ne sočiti na gosudarech (Ib. 45.) A kotoroj najmit plotnik a počneť sočit' najma svojego na gosudari . . . (Ib. 46).

(*Croat.*) Kî li bi kreo gospodara, u koga bi stao u naimu: dužan je duplo. (Polj. 168.)

Srbové rozlišují nájem lidí a nájem věci: Člověk se uzme i stane u naima; kuća se uzme i da pod knjigu, a o čem třeba pracovati, ono se nakupuje nebo bere pod zakup (Vuk.)

Najmit, Наймитъ = homo conductus.

(*Ross.*) A kotoroj master, plotnik ili najmit otstojit svoj urok a plotnik ili najmit svoje dělo otdělajet . . . (Pskov 44). A kotoroj najmit dvornoj pojdet proč ot gosudarja, nedostojav svojego uroka: ino jemu najmu vzjati po sčetu a sočit jemu najma svojego za god . . . (Ib. 45). A kotoroj najmit počnet sočit najma svojego na gosudarju, arkuči: „U tebe jesm otdělal dělo svoje vse" a gosudar molvit: „Ne otdělal jesi vsego děla svojego": ino gosudarju u kresta položit, čego sočit etc. (Ib. 46). Na kotorom čelověkě jmut sočiti dolgu po doskam, ili žonka, ili dětina, ili stara, ili nemoščna, ili černec, ili černica: ino jima najmita volno nanjati, a istcom cělovati, a najmitom biti-s; a protiv najmita istcju svojego najmiti volno, ili sam lězet (Pskov. 41). — Protiv posluchа nanjať volno najmit; a posluchu najmita nět (27.) — Žonki s žonkoju prisužat pole, a najmitu ot žonky ne bíti ni s odnu storonu (112). Najmit ne doslužit svojego uroka a pojdet proč: a on najmu lišen (Sud. 1497 § 54). A na kom čego uzisčet žonka ili dětina mal, ili kto star . . . ino najmita nanjati volno a istcem ili posluchu cělovati a najmitom biti-sja. A protiv těch najmitov istcu ili otvětčiku najmit-že, a vzchočet, a on sam bijet-sja na polě (Ib. § 52).

Nákel, náklo = portus fluminis.

(*Boh.*) Jus stapulae, quo omnis generis Albim navigantes mercatores non alibi naves suas quam in hujus urbis (Litoměřice) ceu emporii portu (nákel nostri vocant) sive onerare sive exonerare permittuntur (Stranský).

Náklady, Наклады = impensae.

(*Ross.*) A se naklady: 12 griven... otroku 3 griven i 20 kun, a samomu jechati so otrokom na dvú konju (na mezech) (PR. II. 67).

(*Boh.*) A po brání navracují se zase nákladové i útraty, ale po uvázání sami nákladové. A věz, že se jménem nákladóv ve dskách jiného nic nemienie, než to což se k úřadu na uvázánie nebo na zájem dává, a při zájmu jest ještě nadto ztrava (Všehrd VII. 30),

Nález, Налезъ = sententia.

(*Boh.*) Ustavite nový nález, ky by směril rozvaděma bratry (RZel.). — Inventum fuit et est per barones . . . 1320. (I. Zdisl. 23). — Kmetié nalezli (KRožm. 167). — Barones terrae invenerunt, quod quaelibet filia moriente patre et non relinquente post se filios, gaudere debet de successione bonorum et hereditatum patris (eo jure) quo filius.

Panský nález za starých pánóv velmi držán byl a prvé by se musilo mnoho zlého státi než to, což páni jsú nalezli, by před se nešlo. A také panský nález tak mocný byl, že ot něho žádný se odvolati nemohl, aniž kdy komu dopuštěno (z Dubé 56). — Často také v rovných přech páni jiné a jiné nalézají; a to bývá bez jich viny, ale vinú stran (Id. 57). — Co pánóv jest třeba k nálezu? Čiem viece tiem lépe; ale podle starého práva dvanácte, milmo úřad, aneb najméně sedm, většie polovice. Ale to jest o věci póhonné; ale o ty věci, kteréž jdú o zemské dobré, měli by všichni rodové býti, podle starého práva (Id. 62).

Nález panský každý člověk má držeti a jemu dosti učiniti ve všech kusiech jeho; neb jest pevný a stálý, s něhož se jinam na jiný súd žádný nemá ani móž otvolati; neb to jest právo najvyšší v zemi české. — A jsú nálezové dvojí: Jedni obecní, kteréž všickni i každý zvláště držeti mají a k tomu jsú zavázáni. Jiní jsú nálezové zvlášní, kteřiž se toliko mezi osobami zvláštniemi o jich pře na súdě nalézají; ty mají ne všickni držeti, než ti toliko, mezi kterýmiž nalezeni jsú. (Všeh. II. 21.)

(*Mor.*) Páni, sstupice se, nález zavrú a na tom přestanú, k čemuž podle spravedlnosti král neb hajtman přistúpí. — (Tov. 72.) Ten pán stoje dí: „Páni, račte nález slyšeti!“ Tu písař hned čte nález, jakž psán a nalezen jest (Id. 73). Nález panský, když se přečte, ten má od obojí strany přijat a držán býti. (Id. 74.)

(*Ross.*) Na tom miru, až-by tverd mir byl, tako bylo knjazju ljubo i Rižanjam všěm i vsemu latinskomu jazyku i všěm těm

kto-to na vostok morja chodit: aže-by nalězli pravdu, to napisati, kako to deržati Rusi s latinskym jazykom pravdu a latinskomu jazyku s Rusju deržati pravdu. (Smol. s Rigoju 1222.)

Slovo „nalézati", „nález" souvisí se středolat. „invenire", „inventio". Nejstarší doklad na slovo „invenire" nachází se tuším ve spise Auctor vetus de beneficiis z 1. pol. XIII. věku. Psáno tam v § 16: Homo (t. j. man) etiam domino suo in hoc serviat, ut beneficiales sententias sibi inveniat, cum dominus egerit. Týž terminus technicus vyskytá se v Bočkově diplomatáři (IV. č. 148 z r. 1278): Praecepimus Onssoni camerario Olomucensi, ut ipse inveniret sententiam. Avšak listina tato obsahem i formou není spolehliva, tak že se o ni opírati nechceme. U Němců ve středověku užíváno výrazu „ordal" t. j. urteil; jsou tak nadepsány nálezy Jiblavské ze XIV. věku: Gesriben vrtail wie man die getailt hat (sententiae super causis dubiis in Iglavia). Ve Zhořelském manském právě (Görlitzer Lehnrecht) užito se vztahem na Auctor vetus výrazu „vinden": Daz her ime vrteil vinde zo zîme lenrechte. Z toho vidno, že u Němců starší název byl tailen (theilen) nežli vinden (finden). Také Němci nemají substantivalního názvu ke slovesu „vinden" neboť výraz „befund" neznamená „nález", „sententia", nýbrž „visum repertum".

Zajímavý výklad slova toho nacházíme ostatně u Koldina, jenž dí B 86. § 5. a 6.: „V našem českém jazyku mezi rozsudkem a nálezem tento rozdíl jest, že rozsudek (nebo ortel) obyčejně slove ten rozsudek, kterýž se na právo psané, na statutum, na obyčejnou zvyklost, aneb na průvod stran od práva děje. Ale když by práva psaného nebylo a žádného k tomu předešle podobného rozsudku na to se nenacházelo, tehdy poněvadž ten a takový rozsudek vnově se děje a jím se teprv, co by za právo přitom držáno býti mělo, jako vyměřuje, tak aby lidé právem vnově nařízeným potomně se spravovali, nález slove, totiž jakoby řekl: právo vnově nalezené". — Zatím Všehrd nic podobného nemá; jemu znám toliko „nález", tak jako i pánu z Dubé a pánu z Cimburka Tovačovskému

Namet, Наметъ = impostum.

(*Serb.*) Dochodek carski: Sokje i namet i arač da dava svak člověk (Stef. 206). Da nije nameta Dubrovčanom u trgověch gospodstva-mi (Mon.).

Naměstník, Намѣстникъ = locumtenens.

(*Ross.*) Koli kogo požaluju svojich bojar, pošlju naměstnikom k nim v Dvinskuju zemlju ili kogo požaluju naměstčestvom iz Dvinskych bojar: i moji naměstnici chodjat po sej mojej gramotě (Dvinsk. 1). — A ot pečati naměstnikom po tri bělki a djakom ot pisma ot sudnyje gramoty dvě bělki (Ib. 11). — A posadniku súditi súd svoj s naměstniky velikogo knjazja po starině, a bez naměstnikov vel. knjazja posadniku suda ne končati (Novgorod. 2.) A naměstnikom vel. knjazja i tiunom peresud svoj vědati po starině (Ib. 3). A posadnika i

tiseckogo i vladyčnja naměstnika i ich sudej s suda ne sbivati (Ib. 5).

Nápad, Nápadní statkové = caducitas, bona caduca.

(*Mor.*) Když kto erbuov nemá, a statku svého, buď na dědictví neb na listech, vedle obyčeje země neopatří: ten statek na krále a pána země spadne (Tov. 157. O nápadích). — Jan nápadem chce míti a dáním královským moc k věnnému právu po smrti N. . . . (Tov. 143. O nápadích věnných). Neodbyté, ač vdané sestry podle jich blížnosti též jako i pacholíkové neb mužské pokolení proti královskému nápadu jsú to vysuzovaly (Ib. 152).

(*Boh.*) Nápadové a odúmrtí všech súzeni býti mají před sudím dvorským (Dsky dvorské. Cod. II. 2. p. 404). — Když král svuoj nápad a odúmrtí komu dada, pošle pána k úřadu (Ib.)

Nápadníci = successores.

(*Mor.*) Když by kto umřel a nápadníci jeho po něm kterých póhonuov se doptali . . . (Tov. 85).

(Boh.) Ktož pak chce statek svój opatřiti tak, aby na krále nepřipadl, učiň zápis „s miestem“, komužť se zdá, tak aby se ten po své a po dětí svých smrti veň uvázal; a umřel-li by ten i s dědici, tehdy učiň nápad na jiného. A opět též, kdyby ten druhý i s dědici umřel, učiň nápadníka třetieho (Všeh. VI. 33).

Náprava.

1. Provisio, beneficium, feudum.

(*Boh. et Mor.*) Unum mansum in Chotúň, quem judex noster (ep. Olom.) in eadem villa ratione judicii libere tenuit, etiam libere sub jure provisionis, quo vulg. naprawa dicitur, teneat et exinde nobis et successoribus nostris servire fideliter teneatur. 1330 (Reg. IV.). — Král Vacslav zapisuje 3 k. platu ročního ve vsi Milčicie u Písku a $1^1/_2$ k. gr. na týchž lidech, kteréž dávali jmenem berně královské, a to v nápravu Přibíkovi ze Lhoty a dědicuom jeho; pakli by králové čeští to zase míti chtěli, aby jim bylo dáno 60 k. gr. 1396 (Arch. II.). — Vendiderunt curiam cum hereditate in Okruhel pro 14 s. gr. civi de Praga in servitium servile, quod vulg. naprawa dicitur, ita tamen, quod civis tenetur servire prout alii servitores pertinentes monasterio 1404 (Urb.). — Vendiderunt curiam feodalem in Okruhel, quae alias vulg. naprava dicitur, in servitium Jo-

hanni 1408 (Urb.). — I odtiskl mne nápravy mé, ješto já mám 100 hr. gr. na ní 1410 (Brandl.). Úroka při sv. Jiří a sv. Havle z takové nápravy nedává žádného, než jest povinen koně a pacholka ku potřebě vrchnosti v čas potřeby a vojny vypraviti 1619 (Jungm.)

Kořen slova „náprava“ není na snadě. Mysleti na sloveso „napraviti“ t. j. narovnati, nahraditi, nelze, neboť při nápravě lenní není čeho napravovati. Podobnější výklad zdá se nám býti naprava, což u Srbů znamenalo úpravu koňskou, úbor a výstroj koně, tak že by naprava znamenala službu vojenskou, a skutečně nápravník povinen byl sloužiti ve vojně na svém koni zbrojně vypraveném (Naprava konska).

2. Reparatio honoris.

(*Croat.*) Ako ubijca ubigne, imaju nega bližike osud platit pol a pol nega heredi, ako je ima. Da ako se jeti mora ner se vražba plati, volja ako je učinena naprava: budi od nega maščeni; a nega bližiki budite prosti (Vinodol 31). — Ako bi ki učinil silu ženi koj, ima platit liber 30 a toj ženi toliko-je, ako se ne bude mogal napraviti š-nju po niki zakon (Ib. 56). Ako bi Krčanin koga-koli otočanina od koga-koli kaštela zavrnul v svom dobitče tere ga jel: imej ga peljati van kaštel ... i ondě imej pred nimi napravu činiti (Vrbnik). — Ako li je divojka neoddana a ovi (kî bi razbijao i silovâ žensku glavu) takoje nije oženen, a dostojno je da se mogu pojati: tada ima ju vazeti za ženu po zakonu crikvenomu ali ju takoj napraviti i dotati, kako se more podobno po svojoj vrsti udomoviti etc. (Polj. 221.)

(*Boh. Mor.*) Náprava pro nářek cti co jest a v jakých slovích býti má (ZZČ. 1549, Index). Kdož by nedůvodný nářek učinil, má a povinen bude, kohož aneb jeho rodiče již umrlé, zjevně před právem při přítomnosti dobrých lidí nápravu učiniti a narčeného odprositi. Forma nápravy (Koldin Q. XVII.)

Nápravník = provisionarius.

(*Boh.*) Rex Joannes — Jesconi de Nachod de Silva nostra Nigra cum proventibus regis duxit providendum, volentes, quod universi naprabones ipsius Silvae nullum in suo jure feodali, quod eis competebat, deberent praejudicium sustinere. Quodsi Jesco debitis sibi non contentus limitibus ipsos naprabones de jure suo feodali et de hiis, quae ipsos nomine hujusmodi feodi contingunt, repulerit per injuriam, privando eos de agris et agrorum frugibus, pecoribus, pecudibus et omnibus aliis, quae ratione

officii dicto naprabonia e deberent pacifice possidere, ipsos naprabones de omni jurisdictione et injuria Jesconis duximus eximendos et nostrae jurisdictioni regiae committere 1336—1345. (Summa Gerh.) De vasallis, in vulgari naprawnyczy, a suis dominis vasallatus habentes pro servitiis et non pro pecunia; qui si sine heredibus decedunt, tales vasallatus ad dominos suos revertuntur (De devolutionibus, saec. XV. Tadra, Mistr V. Rankův).

Nicolaus et ipsius heredes et successores nihil tenentur solvere et dare de dicto domo et hereditate (empta), sed tantummodo servire, prout ceteri servitores monasterii, qui vulg. naprawnicones dicuntur. 1412 (Urb.).

JMst král. k tomu své povolení dáti ráčil, aby dědinníci, svobodníci a nápravníci statky své osobám z stavuov, též i sami sobě prodávati a kupovati vůli měli etc. 1564 (ZZ. E. 12).

Dědinníci, svobodníci a nápravníci, das seindt etliche leut im lande, die eigene höfe u. feldt haben, die inen auch in der landtafel verschryben seyn, u. seyn niemandt zinsbar u. haben keinen herrn dan den kunig u. gehören in keinen stand (Voc. Olom. — Brandl).

Praeter tres Ordines hosce liberos (barones, equites et cives) habet Bojemia quosdam Ordini nullo adscriptos, colonos praediorum liberos sive scultetos, plus minus trecentos et quadraginta, qui Swobodníci, Dědinníci, Náprawníci vulgo vocantur. Praedia illorum hereditaria quoque sunt et permultis, inter se tamen variantibus atque aliud prae alio amplioribus immunitatibus ornata. Tributa nulla, nisi quae pro praediorum adaeratione veteri majorum more ipsis comitiorum decreto solent imponi, tenentur pendere. Onus unicum est, quod cum coenobiorum glebae adscriptitiis subire habent necesse, quod nempe bello in regno excitato subvehendis aeneis tormentis, globis, pulveri nitrato et caetero id genus instrumento, equos operasque praestant. Forum ipsorum est regni dicasterium supremum et vindex in plerisque procurator regius 1632 (Stranský RBoj. XI.).

Svobodníci, dědinníci, nápravníci t. j. takoví země obyvatelé, kteříž pod žádný stav nenáležejí, avšak své dvory, grunty a pole pod Námi vlastní mají (OZZ. 1827). Denen svobodníkům, dědinníkům, nápravníkům d. i. solchen landes-inwohnern,

welche unter keinem stand begriffen, doch eigne u. ohne mittel unter Uns ligende hőf, grűnd u. feldgebău haben (Ib. I. V.)

Tvrdý odvozuje název „nápravník" od nápravy, t. j. od vozu, ježto nápravníci (svobodníci, dědinníci) povinni byli sloužiti ve vojně koněm a vozem. Klaudi kloní se k jinému výkladu; náprava není prý než oprava, t. j. pozemek služebníkovi k výživě propůjčený. Avšak máme za to, že náprava souvisí se srbským slovem „naprava konska".

Naredba = dispositio, testamentum.

(*Croat.*) Kad zapričuje, da roditelji nemogu učiniti najpokojenu naredbu (Polj. 49).

Naročníci = censuales.

(*Siles.*) Duas sortes decimarum et tertiam eorum, qui dicuntur naroschenici (Sommersberg). — Homines, quorum illa villa (Wangrinovo) quondam fuit, narochnichi et domino terrae servituti obnoxii fuerunt 1204. Homines, quorum haec quondam villa fuit, narochnici Lubenses fuerunt (Ib.). — Narochnicorum de Lubus 1208.

Máme za to, že se rozuměti mají úročníci (naročníci), a že slovo to nemá zníti nárožníci, jak píše Brandl. Také nesouvisí se slovem „nárok" (accusatio), ale spíše se slovem ú-rok, ob-rok, t. j. dávka občasná.

Nárok = accusatio.

(*Boh.*) Quod dicitur narok, hoc non debet esse nisi ubi constet sub certo testimonio sua bona amisisse, nisi acciderit in via, in silva vel in aliquo loco secreto vel alicui hospiti (Conr. 6.) Si aliquis nobilis vir habuerit super se narok, puer pro ipso subeat judicium (Ib. 9). Si vero narok, quod latine vocatur accusatio furum vel nocturnorum praedonum, super homines ecclesiae R. evenerit, judicio astent curiae secundum morem terrae; sed omnis culpae satisfactio cedat in usus fratrum; et tamen homines, si rei fuerint comprobati, adversariis satisfaciant 1122 (Reg. I.). Ab accusatione, quae vulgo narok dicitur, liberat Premysl marchio ecclesiam in Luca 1234, 1235, 1238 (Ib.). — A naroch, quod accusatio vocatur 1252 (Ib.). — De judicio aquae vel candentis ferri, quod fit per naroc 1226 (Ib.). Si homines monasterii in culpam inciderint, si aliquo pro latrocinio incusentur, quod boem. narok vocatur 1228 (Ib.). Venditiones, ssvod, glava, narok etc. quicquid ex talibus ad usum principis debet provenire 1057 (Ib.). — Ut omnis acquisitio, quae provenire solet in istis: suod, narok et quod vulgo glaua dicitur, super omnes homines pertinentes ecclesiae datur a duce in usum

fratribus 1187, 1211 (Ib.). — De zuod et **n a r o k** omnis utilitas, quae principis esse deberet, fratribus concedo Wissegradensibus 1187 (Ib.). — De eo quod vulg. dicitur **n a r o k**, sive svod, villarum incolae sint liberi et immunes 1228 (Ib.). Si fuerit id, quod dicitur **n a r o k**, sive svod, sive glava inter homines abbatis: solutio, quae inde provenit, cedat ecclesiae 1233. Si de **n a r o k** fiet quaestio, illa causa tractetur coram procuratore villae, quem procurator hospitalis ibi constituerit 1234 (Ib.). Furta, n a r o c h, inter homines claustri Sedlec. ipsi abbati cum poena, quae cedit curiae, concedimus (Wenc. I.) judicanda 1248 (Ib.).

Póvod řekl poslóm: Slyšta komorníky, že mi sě je škoda stala od M. z D. plenem (nebo výbojem nebo tiemto n á r o k e m. Rožm. 166.)

Prvotní význam slova „nárok", složeného ze slovesa „na-říkati", není než hlasem živým oznamovati zločin před soudem a žádati za nápravu křivdy. V tom smyslu shoduje se s nárokem to, co starým Římanům slulo „orare" „ad-orare", též i „plorare". Leges XII. tab. praví: „Rem ubi pagunt, orato" (t. j. dokud soud trvá, naříkej, žaluj). „Si adorat furto, quod nec manifestum escit etc." (Naříká-li kdo pro krádež nezjevnou atd.) Festus přímo vykládá, že „ad-orare" apud antiquos significabat agere t. j. žalovati. Prodlením času přešlo slovo „nárok" na zločiny určitého druhu, jako na zlodějství, loupež, hlavu, i značilo ne již tak žalobu, nýbrž sám zločin, pro nějž žalováno. Že pak v řečených velkých zločinech odpovědny byly před soudem osady, v jejichžto hranicích zločin takový spáchán byl, tak že osady nuceny byly platit společnou pokutu, přijalo slovo **n á r o k** také vedlejší význam pokuty společné.

Narąb = succisio silvae.

(*Polon.*) Servitutes, vid. powoz, n a r a m b, nastawa et weznica (1241. Cod. dipl. Pol.) Neque enim przewod, stroza, stan, n a r a m b, poradlne . . . (1257 Ib.)

Na-rąb pochází ze slova rubiti, rúbati, což znamená mítění lesů. Viz české za-rúbiti (jaz sem chodóm kazal zarúbiti (Dal.) a místní jméno Klado-ruby.

Nářek = contumelia.

(*Boh.*) N á ř e k nic jiného není než škodlivé uražení a jako nějaké peské a jedovaté uštknutí, ublížení, vyprázdnění aneb zlehčení jména aneb cizí dobré pověsti (PMěst. XV.). Rozdíl jest mezi n á ř k e m a haněním (Ib. XIV.). Že ho tento na poctivosti jeho n a ř e k l (dass dieser ihn an seinen ehren angetastet oder geschmähet).

Nařez, naraz = praestatio carnium.

(*Polon.*) Absolventes villanos ab omnibus juribus polonicalibus nostri dominii, ab omnibus solutionibus, sicut a n a r a s z

(Tyniec 1209). Absolvimus scultetum et villanos ab omnibus polonicalibus juribus, vid. a n a r a z, quod jus teutonicum consuevit perturbare (Id. 1329). Absolvit dux Mieczyslaus homines mon. Landensis a powos, ab omni prewod, a strosa, a dan, n a r a z, podworowe etc. 1145 (Cod. dipl. Pol.) Powoz non ducant, n a r a s et alias solutiones non solvant (1176, 1242, Ib.). In villa monasterii omne n a r z a s et podworowe indulgentes eis, vaccam, porcum, pernam, kyzam et arietem (1246, 1251, 1252, 1253). Villanos absolvimus ab omnibus solutionibus omnium exactionum, ab equo, vacca vid., porco et ariete, quod vulg. n a r s a z dicitur (1278 Ib.) A n a r a z, quod aper (i. e. weprz) dicitur (1291 Ib.) A n a r a z, a powoz, a preuod, a stroza, a boue, a vacca, a porco, a perna a poramb (1298 Ib.). Ab hiis: Sep, obraz, n a r a z, porco, vacca, ariete, pozewne (1416 Ib.) Exactio seu dacia, quae porcus, alias n a r z a s z veteri institutione ducum Polonorum vocatur. — Ab exactione boum et ceterorum animalium, quod vulg. dicitur n a r e z, ad mensam regiam pertinentium. (Ib.)

(*Pomer.*) A n a r a z, a poradlne, a podworowe, a stationariis, a tentorio, a falcone, a vacca, a porco, a bove, a frumento 1266 (Cod. Pomer.). — In Pomerania exactionem seu' daciam, quae porcus, alias n a r z a z veteri institutione ducum Poloniae vocabatur, tollimus (Kazimír král) 1454.

(*Boh.*) Remittimus episcopatus et ecclesiae Pragensis hominibus eorundem omnem exactionem ... preseku, provod, n a ř e z et omnia alia gravamina (Priv. eccl. Prag. 1222 I.)

Nářez byl dávka vepřového masa; u Polanů nářez překládá se upřímo slovem porcus (1454), naraz, quod aper (weprz) dicitur (1291). Ještě z r. 1472 máme svědectví, že ustaveno s řezníkem, „aby měl tu řez a své řemeslo dělal bez překážky“. (Arch. V. 521.) Samo slovo „řezník“ souvisí se slovem „řez“.

Nasilje = violentia mulieri illata, stuprum.

(*Ross.*) Aže laťskyj čelověk učinit n a s i l j e svobodně ženě ... Aže budeť na nej pervoje sorom byl, vzjati jej grivna serebra za n a s i l j e. Aže n a s i l u j e ť robě, a budut na to poslusi: dati jemu 2 grivny serebra (Pr. Smol. 12.). — Aže učinit Rusín n a s i l j e v Rizě nad volnoju ženoju ... uroka za to 10 griv. sěrěbra (Rjad Smol. 25.). Aže učinit n a s i l j e nad roboju ... platiti jemu za sorom . . . (Ib. 26.).

(*Boh.*) Kdyžby která žena nebo panna chtěla z n á s i l é pohoniti, tehdy v ten čas když je jí bude n á s i l é díti ... (ŘPZ. 87.)

Násobní léta = anni iteratae praescriptionis.

(*Boh.*) Otpor proti žádnému zápisu, proti žádnému trhu, proti žádnému ve dsky kladení nemá vložen býti aniž móž po třech letech a po osmnádcti neděliech, od kladenie ve dsky počítajíce. Jiné jest o sirotku, kterýž by let nemaje neotpieral; ten k letóm spravedlivým přijda, móž i po létech násobně prošlých otpor klásti. Pakli by sirotek let spravedlivých dojda, od dosaženie let přirozených léta zemská propustil, i ten po po letech propuštěných k otporu nebude připuštěn (Všeh. VII. 38).

Nastawa = servitii genus.

(*Polon.*) Servitutes: powoz, naramb, nastawa, weznica (1241, 1242, 1253, 1286, 1311).

Nastojte! = clamor publicus.

(*Boh.*) Ad clamorem publicum, qui nestojte vulg. nominatur, nullus currere teneatur nisi de propria voluntate hoc facere voluerit (Conr. 25.). Tu mají žalovati s křikem (rozoměj že má řéci neb křiknúti Nastojte! Nestojte! Na něho, násilníka neb zloděje!) — Tehdá má pokřiknúti: Nastojte! a Na mordéře! a núru rušitele! ježto mi mého přietele od života na smrt přenesl jest!. (Oboje glossa v Litoměřickém exempláři Magdeb. práva wikpildského z r. 1469-70. Čelakovský ČČM. 1879.)

Nastojte nelze odvoditi od ne-stojte, vždyť i v RKral. objevuje se „Nastojte“ (a ves svój um sbierajte) ve smyslu, aby vzhůru byli a pozor dali.

Njatstvo = incarceratio.

(*Litv.*) Karati nechočem ani viniti kotoroju kolvek vinoju penežnoju, krivavoju, njatstvom ali imenja otnjatiem. (Stat. I. 1.) — Koli by chto o reč pospolituju a neprijatel našich v njatstvě byl (Ib. I. 10). — Koli by chto u suda komu drugomu abo sudjam soromotnoje slovo movil a tim suda i sudji neučstil: takovyj majet njatstvom karan byti, šest neděl sedeti (Ib. VI. 22).

Naulum.

(*Croat.*) Merces, quae a rectore solvitur ei qui navem exercet. — Portorium, tributum in portu solvendum pro trajectione variarum mercium (Curzola.)

Naval = arrha.

(*Boh.*) Hereditatem 5 laneorum exposuimus in emphyteuticum jus theutunicum villanis subscriptis, recipientes ab eis arrhae nomine, quod nawal, alias analeit, vulg. nuncupatur, 40 cum 6 sex. gr. pecunia in parata (Palacký Form. II. 168).

Navjazka, Navezka = poena.

(*Litv.*) Jestli by chto listov našich . . . ne učtil, abo služebnika ubil . . .: takovyj upadyvajet u vinu jako u kvalt, a onomu služebniku navezku podle rodu jeho (Lit. IV. 16). — A jestli by meščanin byl radoju a zbil szlachtica: tohdy takže majet navjazivati 12 rublej grošej a ruky ne tratit (Ib. III. 14). Jestli gde parobki kradut v okolici a s licom se pojmajut . . . a jesliž poltiny lico stojati nebudet: tohda . . . lico vernuti a za navjazku pugami biti (Ib. XIII. 1.)

Navlašno = proprium.

(*Croat.*) Od svoga vina navlašnoga (Vin. 43). — Občinski volja navlašni. To je onih, kî otmu, navlastito (Polj. 197).

Správněji Navlastno t. j. vlastní.

Nedělščik, Неделщикъ = bedellus.

(*Ross.*) Dosudjat-sja do polja, a u polja ne stojav pomirat-sja: okolničemu, i djaku, i nedělščikom pošlin polevych něť (Sud. 1497 § 4.). — A u polja stojav pomirat-sja, okolničemu četvert a djaku 4 altiny s dengoju a nedělščiku četvert, da nedělščiku-ž vjazčego 2 altina (Ib. § 5.). A pobijut-sja na polě v zajemnom dělě ili v boju: nedělščiku poltina, da nedělščiku-ž vjazčego 4 altiny (Ib. § 6. 7.). Ot pristavnych imati pečatniku u nedělščikov po jezdu; s kotoryje pristavnije rubl nedělščiku, i djaku od podpisi vzjati altyn u nedělščika s rublja (Sud. 1497 § 28.). Choženogo na Moskvě ploščednaja nedělščiku 10 deneg a na pravdu vdvoje. A jezd nedělščik jemlet do kotorago goroda a na pravdu: im imati vdvoje jezd (Ib. § 29.). — Jezditi nedělščikom i na poruku davati samym s pristavnymi a uročnikom jim ne posylati s pristavnymi; a ot poruky jim, s pristavnymi jezdjači, ne imati ničego. A v kotorom gorodě živet nedělščik: ino jemu s pristavnymi v tom gorodě nejezditi ni posilati jemu s pristavnymi v svoje město ni v kakově dělě (Ib. 31). Nedělščikom na sudě . . posula ne prositi a ne imati (Ib. 33). A pošljut kotorogo nedělščika po tatěj, a jemu tatěj jimati bezchytrostno (Ib. 34). A u kotorago nedělščika sidjat tati: i jemu tatěj na poruku bez dokladu ne dati i ne prodavati jemu tatěj (Ib. 35).

Název „nedělščik“ pochází od slova „neděle“ (t. j. týden); jest svědectví, že zřízenci tito bráni a potřebováni byli vždy na určitou dobu, na tolik a tolik neděl. A kak nedělščik iz neděl vyjdet, i těm jezdokom v tom gorodě ot

inych nedělščikov ne jezditi (Sud. 1550 § 47.) Dálo se pak střídání toto, aby se nadešlo všelikému zneužívání moci nedělščikům dané.

Nedílnost = consortium.

(*Mor.*) Bratr starší poručenstvím neb dáním na smrtelné posteli nic dáti nemuož od bratra nebo bratří nedílných bez jich vuole, neb na ně všecko jako na dědice spadne; leč by smlúvy mezi sebú zvláštní měli a o svém každý chlebil a sídlo měl zvláštní . . a přes to nedílnost mezi sebú zachovali. (Tov. 150.)

Nedochodčí hřivna = poena pro non-institutione coloni.

(*Mor.*) Ktož odpuštěnie beře, purkrecht má osaditi člověkem hodným v 18 nedělích po vzetí odpuštěnie. Pakli neosadí v těch 18 nedělích, muož k němu saženo býti, a tu kdež nedojde, tomu panu propadne hřivnu nedochodčí (Tov. 192).

(*Mor.*) Tu kdež nedojde, má dáti nedochodčí hřivnu. A jakož se ze hřivny viní vzaté, poněvadž nedochodčí hřivna není ručena a ten člověk osadil, má ji Polomec vrátiti. (Póh. Olom. 1475.)

Nedoperné = mulcta pro vulneratione.

(*Boh.*) Collectas generales, venditiones, ssvod, glava, narok, nedoperne, grrdost, quidquid ex his et talibus ad usum ducis debet pervenire 1057 (Reg. I.).

Nedoperné pochodí ze slovesa peru, práti, peru se, práti se (= rváti)

Niedoymky = tributa restantia.

(*Polon.*) Super districtus et tributarios debemus mittere binos et binos dominos singulis annis pro exigendis tributis et reliquiis, in vulgari nyedoymkow 1492 (Cod. dipl. Pol.)

Niemilosciwa = sine gratia.

(*Polon.*) Haec poena sedmdzesath pro eo „sine gratia“ — niemilosciwa appellatur, quia tamdiu impignoretur militis occisor, quamdiu hujusmodi poena non fuerit persoluta (Wisl. II. 34).

Nemir, Немиръ = disturbium.

(*Serb.*) Ako bi koji kukudžija zametnuo nemir i smutnju medju družinom . . . (Crn. 1798 § 28.).

Nestánié = contumacia, poena pro non comparitione ad terminum.

(*Boh.*) Wenceslaus rex — statuimus et mandamus, ut a hominibus ecclesiae Pragensis 300 denariorum poena, quae nestane vulg. dicitur, nullatenus exigatur, a qua poena propter calumpniarum versutias evitandas ipsos de cetero eximimus et esse volumus absolutos 1289 (Reg. II.).

(*Polon.*) Abbas habet judicare in hominibus suis causas: Meč . . . . nestane 1286 (Tyniec). — Quia ipsi causas teneatur accipere, quo dicuntur in vulgari: Meez . . . nestane 1352 (Ib.). — Poenam terminalem, quia citatus non paruit 1396 (Wiśl.) — Luguerunt culpas dictas nestane 1397 (Pozn.). — P. poenam nestane pro S. judicio in totum persolvit, vid $1/_2$ marcam 1398 (Krak.). Johannes Nicolaum de poenis judicii nestane in libro contentis liberare se astrinxit per terminos ad terminos proximos, sub cautione damni 1398 (Krak.). — Nikolaus sub poena nestane contra Cristinam judicio satisfecit 1400 (Ib.). Ab omnibus solutionibus omnium exactionum, a citatione castri et non comparitione, quod nestánie . . . 1278 (Cod. dipl. Pol.). — Sep, obraz . . . pozewne, nestane, pobor (1406 Ib.). — Judicare in hominibus suis . . . nestane (Tyn.). — G. nestane duos boves, cives de I. unum bovem 1415. — Kathussa contumax contra Filkam: Duos boves judex recepit 1381. — A. contumax contra J. Bovem recepit 1384. — C. contumax contra G. Bovem receperunt 1415 (Ks. Kr.).

Nevěra = infidelitas, felonia.

(*Boh.*) Nelze i jedné nevěry ničímž postihnuti ludmi na dobře schovalého člověka, ni pro hospodu, což k sědání nesluší. Prvá nevěra: s hospodú svú léhati, druhá nevěra: chtěl hospodu zabiti; třetie nevěra, jež hospodu zradí na bezživotí (Rožm. 216, 217).

(*Croat.*) Tko li bi Poljičanin indi izvan bio na sodi ali u službi tere gospodaru učinio koju neviru ali sramotu . . . (Polj. 79). Za tri rabote, za nevěru, i za krv, i za razboj vladyćskyi da idu prěd cara (Stef. Rakovac. 194.) Na sudě da něst' voln' otprьčija glagolati potvorně na onoga-zii prьčiju, ni za nevěru ni za ino dělo, razvě da mu otpira (Stef. 164.) Za nevěru, za vsako sgrešenje, brat za brata i otec za syna, rodim za rodima (Ib. 48).

Nevierník, Невѣрьникъ = infidelis, traditor.

(*Serb.*) Oni-zii koji to-zi učine, da se kažu kako nevěrniei carstva-mi 154. Tako-zi da se kaže kto-ljubo kako i nevěrnik 120.

(*Croat.*) Ali kto bi propovidao viće Poljičko, taj je nevirnik i traditur Poljički (Polj. 93).

Nevolja = servitus.

(*Litv.*) Čelověk volnyj za žadny vystup ne majet vzjat býti u večnuju nevolju (Stat. XI. 7).

Nevoljnik = servus.

(*Litv.*) Nevolnici majut byti četverakych pričin: 1. Kotoryje zdavna v nevoli sut abo z nevolnych sja rodjat. 2. Kotoryje polonom zavedeni iz zemli neprijatelskoje. 3. Koli by na smert skazani komu, okrome zlodejstva, a oni by prosili že by jich negubil, a davali by sja v nevolju; takovyje v nevolju majut dani byti i deti jich, kotoryje sja budut potom roditi. 4. Koli by sja sami v nevolju poddali, v tot obyčaj, iž chto by vedajuči žonku nevolnuju, chotja čelovek volnyi, jeje pojal, tohdy i sam v nevolju majet byti i deti ich. Tim-že obyčajem i žonka majet byti, jestli by za nevolnogo pošla vedajuči, tohdy i sama v nevolju poddajet sja i deti ich (Stat. XI. 13).

Nezprava = indisbrigatio.

(*Boh.*) Divisiones et inductiones propter indisbrigationem debent habere omnes tres, camerarius, judex et prothonotarius. Rozdiely a vzvody pro nezpravu dědin . . . (Off. 162). — Die ungewehr, wo ainer gütter verkaufft und gewaehrt, und findt sich darin ain mangel 1566 (Štěrba).

Drží se také za právo, ktož pro nezpravu na zpravce, viece zpravcí než jednoho maje, chce sáhnúti, že má najprvé na jistce sáhnúti. (Všeh. IV. 11.) Ktož zpravu má a pohnán jsa nestojí a právo na sobě ustáti dá, ten žádný pro nezpravu na svého zpravci sáhnúti nemóž. (Ib. IV. 11.)

Niwa, Hиba = novale, urbor-ekker.

(*Boh. Mor.*) 25 pecias terrae aratoriae, quae vulgarites niwy vocantur 1311 (Reg. III.) — Nicolaus de laneo 20 gr., s nivy 5 nummos, de prato 2 gr. (Urbáře 72). Nivu držal, ješto se na ní půlpáta muta vsévá (Póh. Brn. 140b). — Super agris, qui vulg. urbor-ekker seu nyby dicuntur (Desky Brn.).

(*Polon.*) P. heres de S. vendidit totam suam partem hereditatis in D., excepto uno agro, vulg. nywa, qui jacet circa campum 1399 (Wiśl.) Veniens Petrassius, arvum suum seu campum, quod in vulgari Staszowska niwa, donavit 1398 (Ib).

(*Serb.*) S vinogrady i s nivjem (Mon. 63).

(*Croat.*) Unaquaequae terra seu gniva, cujuscumque personae sit et ubicumque in Curzola, debet accipere et habere pertinentias suas (Curz. 88). — Quantum ipsa terra seu gniva est ampla seu larga (Ib. 89). — Lupež, kî se nadje u selu, kî krade na nivi žito, da mu selo uzme globu (Polj. Jag. 109).

Nobiles.

(*Boh.*) Jus antiquum regni Boemiae, quemlibet nobilem, majoris generis vel minoris (MCar. LXXXI.). — Omnes illi nobiles et domini, qui descendunt et descenderunt a progenie baronum et specialiter ipsi barones, qui judicio regni B. praesident, non debent citari ad judicia vel beneficia minorum beneficiariorum (I. Proc. S. 19 — 1383).

(*Polon.*) Praesentibus n o b i l i b u s, strenuisque militibus, qui tunc ibidem ad gades nobiscum equitaverunt 1354 (Tyniec). Viz heslo *Majores natu*, *Milites*.

Nocleh = pernoctatio.

(*Boh.*) Sint absoluti a jure, quod vocatur n o c l e h 1213. Ab exactionibus et gravaminibus, quae vulg. dicuntur — n o c l e h 1220. Ab omni servitute, quae . . . n o c l e h vulg. dicitur 1225. Exactio secularis, quae n o c l e h nuncupatur 1233. Quod vulg. vocatur meče, kyj, voda, železo, narok, svod, n o c l e h, povoz 1252. A pernoctationibus, quae n o c l e h e nuncupantur 1234 (Reg. I.).

Novščina = novitas, res nova, violentia.

(*Croat.*) A od plemenščine tko bi što chotio n o v š č i n u učiniti, da ti súdci ustavlaju i razgledaju a osud da je, tko bi silu učinio, osud libar 20 (Polj. 15). — Ako-bi ovi . . . učinio mu niku silu ali n o v š č i n u ali samoseg, tada je voljan ovi priti ga i parnu na-nъ zdvignuti od te sile ili n o v š č i n e (Ib. 32). To-j se razumi, da ne ima nitkor učiniti pozlobice ali n o v š č i n e tako-j meu sobom, tako i od inoga sela (97). Ali koje sile ali n o v š č i n e činiti pod zarok (187). A pake nije dostojno, da ni on meu tim mozi nikomu-re nike sile ali n o v š č i n e učiniti u plemenščini, po sebi ali po druzich, u ufanje sirotinstva (200).

Nulliumde.

Viz heslo *Odnikudž.*

Nummus, denarius.

(*Boh.*) Marcam nostrae monetae CC n u m m o s dicimus (Cosm.). Potatores non prius de carcere exeant, quam in fiscum ducis unusquisque CCC n u m m o s componat (Decr. Brec. 1039). Archipresbyter tollat opus et CCC ducis in fiscum solvat n u m m o s. Archidiacono bovem et CCC in fiscum ducis solvant n u m m o s (Ib). Wladislaus dux 1143 dedit d u c e n t o s d e n a r i o s de moneta omni die sabbathi. Dux Brac. II. mon. Luto-

myšl. dedit „de moneta ducentos denarios omni sabbato accipiendos“ (1167). Wladislaus rex constituit 1500 nummos accipiendos (in vice quatuor boum, duarum vaccarum et quatuor ovium) 1167. Abbates reliquum terrae cum sexcentis millibus nummorum emerunt (1167). Tantum eis (fratribus Vyšegr.) a tempore patris mei (ait Sobeslaus II. 1178) fuit imminuta praebenda de tributo pacis, ut nunc unusquisque centum denarios accipiat, qui tempore patris mei mille et septingentos accipiebat. Addo eis etiam in villa Slivniz quatuor millia denariorum singulis annis. (Reg. I.) Poena 300 denariorum, quae nestane vulg. dicitur 1:89 (Reg. II.).

Obaritelnik = servus custos.

(*Croat.*) Nijedan od kmet i od ljudi občinskih ne more pojiti prebivati v nijednu crikav ni v nijednu opatiju ili v molstir služiti ili se onde položiti za obaritelnika, ako nij' s volju kneza i občine (Vin. 17).

„Obaritelník“ pochodí ze slova „obara“, což znamená službu hlídačskou (obaravati = custodire).

Občij sud, Общii судъ = judicium populare.

(*Ross.*) Popa i diakona .. to sudit svjatitel ili jego sudja. A budet prostoj čelověk s cerkovnym: ino sud v-občej. (Sud. 1497 § 59. a 1550 § 91.)

(*Litv.*) Koli by naš čelověk vinu dal knjazkomu etc. čelověku: ino našemu naměstniku a ljubo tivunu oboslati, iž by našomu čelověku stalo sja pravo. A pakli uzchočet na občij sud, ino ich na občij sud pustit i rok dati (Sud. Kaz. 8). A kotoromu čelověku knjazkomu etc. do knjazskych etc. ljudej dělo: ino chto iščet na kom, jechati iskati jemu pravom pred hospodarem jego. A ne udělajet-li pravo, ino občij sud, rok položiv so obu storon, a tohdy udělati i spravedlnost (Ib. 10).

(*Boh.*) Nec ad judicia nostra, quae in vulgari obcne schud dicuntur, venire cogatur (Reg. II.).

Obec.

1. Communitas.

(*Boh.*) Obec jest každého ohrada; ktož ju tupí, minulať jej rada: Ztratě obec, neufaj do hrada. Bez obce dobude tebe veliká sváda (Dal.) — Každý sobě raděje než obci živ jest

(Všehr. I. 6). — Ktož co komu zapisuje do života jeho toliko, ne k dědictví, v tom zápisu v žádném nemá státi „dědicóm jeho". A též kdež se co ženské, knězské nebo mnišské osobě nebo obci zapisuje; neb ti dědicóv nemívají, než obec má „budúcí"; protož se klade v takovém běhu „nynějším i budúcím" (Všeh. VII. 6).

2. Fundus communis, pascua communis.

(*Boh.*) Obce ne právo měřiti podle dědiny v kúpi, ač viece súsědov jma než ten, jenž prodal; proto že súsěd má též právo a móže obrániti rozoránie. Pakli jednoho samého jest obec, a nikto tu dědiny nejmá: ten móže z nie učiniti což chce, že mu nenie kto proč bráně. Ale když prodá dědinu, obce nejmá právo měřiti, proto že to zvóle a kúpil se vší zvolí (Rožm. 198, 199, 200). Na obci stoje ktož ukáže cokolivěk, ten to propustil, že nestál na tom, o něž se přita (Rožm. 193).

(*Boh.*) Dedimus civitati Nova Bezděz (i. e. Bělá) et villis ac incolis earundem 8 laneos liberos de silva nostra pro communitate, quae vulg. obecz seu viehweid dicitur (Reg. III.). — Et praecipue $^1/_2$ laneum cum uno quartali, quod est ultra metas limitatas mensuratum, habebunt pro re publica, quod vulg. obczizna nuncupatur (Urbaře 241). — Quatuor laneos pro re publica et pascuis partim singulis villis annexis, quod vulg. obecz seu pastwissczie vocatur, in monte dicto Byetín etc. (Urb. 256, 264). Modus autem circa rem publicam et pascua nominata talis erit, vid. quod campecia, dicta dráhy, alias próhon, quaelibet dictarum villarum universitas in suis limitibus facere debet lata et larga (Ib. 264, 269). — Et sunt ibi pascua quae obecz dicuntur (Ib.)

Prvotní význam slova „obec" je pospolitost, společenstvo, jednota účastníků, sousedů, občanů. „Obec" v češtině a synonym její „občina" v jihoslov. podnes znamená takový spolek. „Vyobcovati" značí ze svazku a spolku toho vyloučiti.

Výraz „obec" slovesně pochodí ze staroslovanského: Обьштъ = communis, община = communitas, обьштьникъ = particeps, socius, i jest znám také jihoslovančině: Obcen = communis (občeno dobro = obecní majetek), občiti = commercium habere. — Obec v češtině podnes znamená pozemky hlavně ke společné pastvě dobytka určené; říká se „na obci". K takové obci pravidelně vedou „dráhy" nebo „průhony", kudy právě dobytek na pastvu se honí. Jest tedy „obec" compascuus ager, ad pascendum communiter vicinis. V tomto rozumu rovná se „obec" stněm. allmänning (alle-man), allmende, allmeinde, alme.

Obel, Обелъ = servitus plena.

(*Ross.*) Aže zakup běžiť ot gospody, to obel (PR. II. 52).— Prodast-li gospodin zakupa obel, to i naimitu svoboda vo vsěch kunach a gospodinu platiti za obídu 12 griven prodaži (Ib. 55). Aže cholop obelnyi vyvedeť koň čij ljubo: to platiti zaň 2 grivny (Ib. 56). Zaplatit gospodin koň ili čto budet ino vzjal jemu cholop obelnyi (Ib. 57). Cholopstvo obelnoje (Ib. 102).

Viz heslo *Zakup*.

Obeslání = evocatio.

(*Boh.*) Žádný listem od úřadu aby nebyl obsílán, kteráž věc ku póhonniemu právu přisluší, krom lečby zvláštní bylo rozkázánie od pánóv na plném súdě; ten, na kohož by rozkázáno bylo, má a móž býti listem od úřadu obeslán (Nál. 1497). (Při listech obsielacích) toto najprvé známo jest, že jsú noví a neobyčejní; neb vedle práva k súdu zemskému každý obyvatel země české ne listem, než póhonem a komorníkem má připraven býti a k žádnému obeslání stati k súdu nenie povinen listovniemu, než k póhonu samému (Všeh. VIII. 20).

Puohon haist ain ladung, Obeslání haist ain beschickung u. ist ain grosser underschaydt zwischen der L. u. B.; dann sonderliche sachen seint, darumb man laden soll, u. sonderliche, warumb man beschicken soll (Štěrba 1566).

Oběť, Обѣть.

1. Sponsio.

(*Serb.*) Kletvě, kojeju mi se chočete obećati o vsem (Mon. 20). Vi ste se obećali i rěkli da-si sěde tvoje selo svobodno (Ib. 21.) Obećasmo se našim vierom (Ib. 218).

2. Sacrificium.

(*Boh.*) I kací bozi v cuziej vlasti, takým sě klaněti zdě, jim oběcati oběť (RKrál.).

Oběšť-ati stslov. promittere, oběščanje = promissio; oběť jihosl. = sponsio, česky = sacrificium.

Obída, Обида = mulcta.

(*Ross.*) Ili budeť krovav ili sinь, ože-li sebe ne možeť mstíti, to vzjati jemu za obídu 3 gr. a lětcju mzda (RP. I. 2). — Ašče utneť mečem, a ne vynem jego, ljubo rukojatju: to 12 gr. za obídu (Ib. 4). Ašče-li perst utneť, 3 gr. za obídu (Ib. 6). A ka-

kovu obídu ili prodažu jezdok komu učinit, i uličat jego v tom: i tot isk vzjati na nedělščikě, ot kogo tot jezdok jezdil (Sud. 1550. § 47).

Slovo „obída" pochází ze slovesa „o-běd-iti" (cf. běda, bída, bědba) i známo bylo také i starým Prusům ve smyslu ukřivdění (žala ir abyda = injuria). U Nestora známé slovo „obidim" (mnogy bědy prijim, bez viny izgonim ot brata, obidim, razgrablěn).

Obisk, Об-искъ = inquisitio.

(*Ross.*) A volostelem posílati o tom i veleti, pro to obiskati na krěpko a bylo-li života jego stolko, na kolko iščet i skažut v obisku, čto života jego stolko bylo, o tom jemu dati sud; a skažut v obisku, čto života jego stolko ne bylo, ino jego obviniti a pošliny na nem vzjati (Sud. 1550 § 72). A kotoryj čelověk skažet, čto u nego byl život čužej: i togo obiskati, byl-li u nego cužej život a bylo-li stolko togo života (Ib. § 73). A kotoryj kupec iduči na torgovlju, vozmeť u kogo dengy ili tovar, da na puti u nego tovar uterjajetsja bezchitrostno: i bojarom, obiskav, veleti tomu etc. (Ib. 90). A na kogo tať vozmolviť, i pro togo obiskati; a budeť, po obisku, v kakově v prežnem dělě přiročnoj čelověk s dokladom, ino jego pytati. A skažeť na sobě sam: ino jego kazniti tatinnoj kazniju. A ne budet na nego dovodu, i v obisku pro nego licha ne skažut: ino tatinym rěčem ne věriti, dati jego na poruku (Ib. 57.).

Obitel = domestici, familiares.

(*Croat.*) Ako knez u Vinodolu volja biskup kada bi pošal po knezstvu po Vinodolskom, za se i za svoju obitelj i za vas svoj dvor . . . (Vin. 5).

Oblasť, Область.

1. Potestas.

(*Serb.*) Sim da ne ma protopopa dvorski niko-jere oblasti (Mon. 13). Sije župe přiložichom pod oblasť sije crkve (Ib. 13). Postaviti je u državu i u oblasť i u gospodstvo (Ib. 218). Razpisah zemlju vsu, koliko jest v oblasti mojej (Ib. 223). — O oblasti crkvam: I prědade carstvo-mi igumenom crkvi, da obladaju vsom kucóm, kobylami i konmi i ovcami i inym vsěm (Stef. 33).

2. Provincia.

(*Serb.*) Da-si chode kupci po mojej oblasti svobodno (Mon. 4). U Strumskoj oblasti (Ib. 74). Sudije, kude gredu

po zemlji carevě u svojej oblasti (Stef. 181). Kto jest u oblasti svojih sudij . . . (Ib. 184).

Oblasť pochodí ze slovesa oblàdati = poroučeti, rozkazovati (Na svakoj vojscě da obladajuť vojevodě koliko i car. I da oblada svetitelj u to-zi crkvi duchovnim dělom. Stef. 130, 43.)

Ob-ličenije, Обличеніе = convictio.

(*Serb.*) Sim-že obrazom da se kaže chusar i tať oblični, i tako-zii obličenije (Stef. 150). — Jako kto poište sudom gusara i tata, a nebudeť obličenija: da im jest opravdanije želězo (Ib. 152). Ako se po tom opravě obrěte obličenije istino u onoga, koga su opravili sudije (Ib. 156). — I svetitelje da ne proklinaju christian za zgrešenje duhovno, da pošlie dva-šti ili tri-šti k onomu, da ga obličii (Ib. 5).

(*Polon.*) Ty rany czo Aneze obliczil wozny, tych ne ma ote mne 1393 (Pozn.)

Obor, obora = indago, sepimentum.

(*Boh.*) Kdež sveřepice majú na obci obory, ty kobyly móž vdáti, že kobylého pole nejmajú (Rožm. 182).

(*Polon.*) Ad curiam palatini Cracoviensis vulg. dictam Obora (Helcl).

„Ob-or", „ob-ora" pochodí ze slovesa „ob-orati" (circum-arare). Dle Vuka Srbové ve Srému za moru oborávali osady, táhnouce brázdu okolo nich, aby mor do nich nemohl. Jinak ob-or značí městiště oplocené, zahájené, pro dobytek; ob-ora = háj plotem uzavřený, aby v něm zvěř nevybíhajíc přebývala (forestarium).

Oborné = silvaticum.

(*Polon.*) Medius grossus ratione forestae, quam oborne vocant, solvatur (Stat. regni 1532 č. 730).

Obrany = exceptiones.

(*Boh.*) Pohnaný žalobníku svému brániti se musí, najprvé obranú spravedlnosti a pravdy, potom obranami práv. A přede všemi jinými obranami, kteréž od práva pocházejí, hleď (pohnaný), móžeš-li, zmatek najíti při póhonu . . . Jiná obrana: Hleď mohl-li by k zdvižení póhonu privésti žalobníka. Jiná obrana: Nesrovná-li se žaloba s póhonem nebo řeč a pře líčenie s žalobú . . . Jiná obrana: Dokládá-li se (žalobník) čeho v žalobě a toho okázati nemóž . . . Najtuzšie pak obrana, móžeš-li svému žalobníku odepřieti dskami, listy, majestáty, svědomím, rozumem zřetedlným a vývody právními (Všeh. II. 17).

Obranný list = litterae tuitionis.

(*Boh.*) List obranný od úřadu se dává z té příčiny, kdež koho v držení dědictvie jeho dědičného, věnného nebo zástavního proti právu a spravedlnosti i dskám jeho pustiti nechtie po uvázání nebo po smrti manžela (Všeh. VIII. 24, 25, 26 a 27). Vzor listu obranného (Ib. VIII. 22).

Obranny list — ain wehrloßbrief, damit man die gütter einnimb' und niemant darf dawider streben (Štěrba 1566).

Si reus post 14 dies ab insinuata sibi „úmluva" sententiae non satisfaciat, actor impetrat primam immissionem „zvod" nuncupatam. Si reus adhuc non satisfaciat sententiae, tunc post 4 septimanas actor a tabulis regni impetrat „list obranny" (wehrlosbrieff). Hoc impetrato recurrit ad officium burgraviatus et impetrat adhuc alias similes litteras, cum quibus executor ab officio burgraviatus deputatur, qui actorem in actualem possessionem fundi adjudicati immittit (Neumann Annot. p. 187).

Obraz.

1. Moneta.

(*Boh.*) Zatrati král (Vacslav II.) v zemi rozličné obrazy, dobrý peniez (tociuš gros) zarazi (Dal.). — O peněžném obrazu: Jak mi se zdá, že když najprv které knieže zarazi dobrý peniez, že bez hřiechu móž toho užitek skromný jmieti, neb mosí k tomu lidí jmieti, aby to pósobili. Ale jakž pod týmž obrazem učiní horší peniez, chtě toho užiti viece, tak jest to inhed lesť (Štítný). — Potom v týž obraz viece mědi za našich otcóv přičiněno, že 72 gr. bylo za hřivnu střiebra (Id.). — Pak teď, nevelmě dávno, za nás opět v týž obraz a v túž váhu přičinili ještě viece (mědi), že 80 jich bylo za hřivnu (Id.). Čtyrydcet kop dluhu peněz dobrých stříebrných, grošóv Pražských, kovu kraleva obrazu 1394 (Lib. erect. IV.).

2. Solutio.

(*Polon.*) Monetam vero, quae obras dicitur, et annonam, quae sep vocatur, et communem terrae solutionem, quae poradlne nuncupatur . . . decem annis dedimus percipere 1278 (Cod. dipl. Pol.). Nisi monetam, quae dicitur obraz, et collectam generalem, toti terrae impositam, nobis reservamus 1353 (Ib.). A sep, obras, narzas etc. 1416 (Ib.)

3. Facies, vultus.

(*Serb.*) I kto sě obrěte heretik živě v christianěch, da se žeže po obrazu i da se prožene (Stef. 10).

(*Croat.*) Ako-li je rana na obrazu ali na ruci.. (Polj. 36).

4. Modus.

(*Serb.*) Ašče budu prěpisali knige na in obraz... (Stef. 164). — Tem-že obrazom kto drže temnice... (Ib. 187). — Sim-že obrazom da se kaže gusar i tať oblični (Ib. 150).

„Ob-raz" pochází ze slova „ráz", raz-iti. Obrazy = nummi (MVerb.) Ráz peněz svých (Mongolové) takýto mají: Průtky zlaté pod jistú váhú dělají a těmi miesto peněz tržie a trh dějí. A to jest jejich věčšie raz (Milion). Miesto rázu peněžitého tu koraly mají (Ib.)

Obrětelj, Обрѣтелъ = inventor.

(*Serb.*) O obrětelji kdo ščo naide u carevě zemlji, da ne uzme, tere da rěče: „Vratit ću". Ako kto pozna ako-li pochvati ili uzme, da plati ščo tať ili gusar. A ščo naide u tugjoj zemli na vojšče, da vede i nese prěd cara i vojevodu (Stef. 117).

Obrok, Оброкъ.

1. Terminus temporis.

(*Serb.*) Sudije kude gredu po zemlji carevě i svojej oblasti, da nest voln vzeti obroka po sile. (Stef. 110).

(*Croat.*) Ako bi mu se (kî se pri) ne vidila ugoda odluka u Poljicich, more se apelati do tretjega obroka; a tko se ne apela. nije mu vridan apeo od onoga-j obroka, na kom se čin sententia (Polj. 5). I tko će se priti s druzim, ima ga pozvati trikrat, vazam pristava od kneza ali od sudac; i na svaki obrok, na kî ga pozove, ima se javiti uz- to-j ovi kî poziva; ako bi se ne javio, oni pozov mu je u ščetu na oni obrok (Ib. 6). Ako-li oni roka ne opovi, koga pozivaju, na prvi rok ostaje 10 bolanač a na drugi rok etc. (Ib. 6.) Choće mu se dati rok prokaraturu na obrok tretji. (Ib 7.) A zakon je stari Poljički, da ima opoviditi oni, koji misli prodati plemenščinu, na tri sbore ali o knezu na tri obroke (Ib. 78). — „Pozivam te na ta-j obrok (imenovavši), da mi imaš odgovoriti etc." Akoli reče: „pozivaj me po zakonu", ta da ga ima pozvati do tri obroke (Ib. 116.)

2. Proventus ex beneficio, praebenda.

(*Boh.*) Mnozí kněží nejsú ješče k svému zboží a k obrokům navráceni.

Příjmy slovoucí „obrok" plynuly dobami neboližto roky napřed určenými, obrok tedy, což ob rok dáváno a přijímáno.

3. Pabulum.

(*Serb.*) Sudije, koji gredu po zemlji carstva-mi u svojoj oblasti, da něst voln uzeti obroka po silě, razvě poklona, šćo mu kto pokloni ot svojega chotěnja (Stef. 110).

„Obrok" u Čechů podnes znamená píci koním.

Obručne, Обручне = tributum de vino.

(*Bulg.*) Kdo své víno z vinic přiveza v domě svém lisuje, a proto na sudy obruče klade, platíval druhdy za turecké vlády osm asper obručného, jenž Bulharům slulo abrudzin, Turkům ispena

Obstávka. Viz heslo *Stávky*.

Obščina, Обшина = communitas.

(*Croat.*) Obščina grada, gdi se ta tatba učini (Vin. 37). — Nijedno višče, občinsko ili navlaščno v gradu ili indi ne mozi biti od nijednih del, ke bi pristojele k obščini, ako ne bude onde knezova človika. (Ib. 57) — Budušči obščina pred crikvu narediše vsi kupno etc. (Vrb.) — Ako bi ka potriba obščini, da bude (Ib.). A osudi ča osudi knez i sudci, knezu polovica a obćini polovica (Polj. 8). — I tko bi se našâ traditur našega mista, da se izrene van a plemenščina negova u obćinu Poljičku da se zaujme (7). — Od zastave pol knezu a druga pol obćini Poljičkoj (7). — I zakon je, da stavi obćina Poljička tri prokaratura od tri plemenah (8). — Ki-godi bi Poljičanin, ke-choć vrste budi, robio s Turci ali s martolosi . . . je dužan glavom i imanje gre u obćinu (18). — Grad, ali nove carine, ali trgovine, ali pak nike ine novščine, ča bi proti obćini (100). — Svakoga osuda gre polovica strani a druga obćini (151). — A da u svakomu selu dva pristava budeta, ka bi bila očista, ako bi tko ne chotio chitati i vezati te takove i povesti ich prid obćinu (179). — Pod izgublenije svega svoga dobra, da mu se obrne u obćinu gibuće a plemenščina bližnemu (187). — Nitkor ne ima puta stiskovati brez dopuščenija obćine ali suda. Puti obćelni imaju biti svobodni svakomu (201, 202).

Obúzstvo = calumnia.

(*Boh.*) Pakli póvod opověděl jmenem, kto mu škodu učinil, ano ješče čas jistině vyníti: s pravem mohl staven býti, že jeho obúzie zlodějstvem, a poslati k tomu, chce-li sě spraviti obúzstva. Chtěl-li by sě zpraviti obúzstva opoviedač, musil by se súditi o šiju, že tak nemúdře opoviedal (Rožm. 150).

Obvésti = contestari.

(*Mor.*) Jestliže by kde mezi kterými sousedy oč ruoznice vzešla, buďto o některú svádu, hranic zrušení přeorání, neb zpasení . . . že ti neb ten, kdož potřeboval něčeho o b v é s t i, utekl se k zemským konšelóm (Tov. 215). — To jsem o b v o d i l úředníky 1412 (Póh. Ol.) — To jsem starožitnými lidmi o b v e d l 1447 (Póh. Brn.).

Obvěnění = contrados.

(*Boh.*) Ktož pannu pojímá, ten třetinú výš vedle práva zemského má o b v ě n i t i proti tomu, což po panně jmenováno jest. Ale kdož vdovu pojme, ten tolikéž proti tomu, což po sobě vdova jmenuje, má v ě n o v a t i (Všeh. V. 8). O b v ě n ě n í proti věnu manželce státi se má a obyčejně panně třetina se jmenuje i s jejím (Koldin C. 37).

Viz *Třetina věnná.*

Obyčaj, Обычай = consuetudo.

(*Croat.*) Ovo-j Poljica uzakoniše zakone svoje, najprî strnéci i tvrdéci zakone i o b i č a j e, koje imaju u listich i u zapisich (Polj. 25). Oni ki budu ranam cinci, imaju viditi i razgledati i promislivši prociniti, nič po zakonu i o b i č a j u, a nič po domisli . . . (Pol. 64). — Nije podobno, da plemenščinu kamo strati ni obrati brez velike nevolje, nego kako veli stari zakon i o b i č a j: da ju ondi ojde, gdi je ji zastao (73). — Sela, koja imaju svoje stare i zakonite gaje, koje čuvaju i gaje po o b i č a j u (95.) — Ako-li tko koga pita po zakonu iz plemenščine, ima ga pozvati najpri po zakonu i o b i č a j u Poljičkomu (115). — Svaki pitaj svoga po zakonu, kako je o b i č a j i zakon (187).

(*Ross.*) Imjachu o b y č a j a svoja i zakon otec svojich i prědanija, každý svój mrav. (Nest.)

Obža, Обжа = ager.

(*Ross.*) O b ž a: odin čelověk na odnoj lošadi oret, a kto na trech lošadjach i sám tretěj oret, ino to socha (Nikon. lět.).

Očestje, Učestje = pars competens.

(*Croat.*) Ako bi kî držal kô blago, niku zemlju volja niki vînograd ili pošišion, ili vert: od tich pošišioni bi imel g. knez u č e s t j e; i ako bi ga nedal, držan je v tom osudu . . . volja od u č e s t n o g a ako se ne more ukazati kî bi to učinil (Vin. 34.) Ako kî ukaže niko ošastno, volja od u č e s t n o g a . . . a ne bi

mogal pokazati: ostani v onom osudu, v kom (bi) ostal on, koga bi pokazal (Ib. 46). Da beneficiji i očestja crikve imaju se sablusti i pravo dati prija svih inih stvarich (Polj. 26). Ka je godir zemla u zastavi, da se ima oda svake davati dochodak gospodaru, kî ju je založio, da po ovi put: Kako da se ima odgovarati polovicom očestja od one pravi, na kû je prav; a toj se razumí, da kâ je zemla na pô, da se ima od ne davati četvrto; a kâ je na trejte, da se ima od ne davati šesto etc. (Ib. 71). A koje se zvire ubije na čijoj zemli, ima se dati po pravdi na zemlju očestje četvrto (Ib. 225).

Očista = purificatio judicialis.

(*Croat.*) Od ubojstva, ako nisu svedoci osvadjeni od nega, ima se očistiti samo-petdeset, naiduć svojih porotniki (Vin. 68).

(*Boh.*) Si citatus nominans testes non habet očistam, perdet; et si habet očistam et aliquis ex purgantibus non esset vladyka, perdet (Off. 102). Přísaha očisty bez zmatku: „Na tom přísahám, že ta přísaha, jižto Jan z Krp přisahal proti Pavlovi z Luže, jest prava a čista. Tak mi i Bóh pomáhaj i všichni světí!“ (z Dubé 36). Juramentum pro očista (Form. 17).

(*Litv.*) Ako by komu priganil: Ty jesi zlého lóža syn, a toho by na neho neprovel: takovyj majeť toho nahabanja sudom očistiti (Stat. III. 12). — A to je sudom očiščati (Ib. III. 13).

Očistník = consacramentalis.

(*Boh.*) A když v kaple svědci stanú, tehda strana druhá má sobě voliti tři, a potom ti třie mají přísahati a dva jich přísahu očistiti (z Dubé 32). Ihned po těch svědkóv přísahách mají vystúpiti dva očistníky, a tak mají přisieci bez zmatku (Id. 35). Ale pohnaný má za sebú dva očistníky měti i hned když jemu Bóh pomóže projíti, aby je hotovy ukázal a postavil bez napomínánie (Id. 36). Za staré právo se drží, že očistník má býti člověk dobrý urozeniem i zachovániem, má na zemi jmieti, má býti člověk nenarčený, ne psanec . . . (Všeh. II. 27). Očistiti přísahú svú přísahu pohnaného a očistníkem býti, i těžka i ponížená poněkud věc jest (Ib.) Vedle starého přísloví: Nevieš-li cos, buď svědkem neb očistníkem, zvieš (Ib.) Přísaha očistníkóv: „Na tom přísahám, že ta přísaha, již jest Kujal přisáhl proti Prokopovi, jest prava a ne křiva. Tak mi Bóh pomáhaj i všichni světí!“ (Id. II. 24).

Odběžné = secessionale.

(*Boh.*) Odběžné správné jest, aby ztratil, ktož před právem běží od své hospody, aneb chtě nesnaden hospodě býti (Štítný). Odběžné na pána také padá; a ten spravedlivě to ztratí, ktož běží před právem, chtě nesnaden býti hospodě (Id.).

Odboj = repulsa.

(*Boh.*) Poena, quae debetur facientibus otbog, in praediis St. Georgii non debetur 1227. (Reg. I.). — Z otboje trój póhon: staré právo; ale nové jeden póhon (Rožm. 115). — Quia eum otbil suo posse sine jure s jeho dědiny, obtenta, inducta, v Hostovliciech. Žaluje, že jej otbil svú mocí bez práva s jeho dědiny obdržené i vzvedené i opanované. (Formae quer. 19). Když otboj bude ukázán na koho, a on jsa pohnán roku zmešká, móž naň hned beze všeho volánie saženo býti, i k zboží i k hrdlu. Pakli by ranil neb zabil komorníka neb úředníka, ihned má k němu i bez póhonu k hrdlu i k zboží jeho saženo býti (z Dubé 109). Brání mocí svú žádný otpierati nemá; pakli se kto proti tomu postaví, též odboj učiní a v pokutu odboje upadne, jako ten, kdož komorníka odhání a jemu zajímati nedá (Všeh. VII. 18). Ktož komorníku vedle práva zajímati chtějiciemu brání a nedá zajímati, beze všie příčiny hodné, ten proti právu odboj činí a má tu hned od komorníka z toho odboje pohnán býti (Id. VII. 26). Staří tak pravie, jakož se to i v starých spisiech nalezá, že ktož otboj učiní, že jest statek ztratil podle práva, jako jiný zkázce a rušitel práva a všeho dobrého obecnieho zemského (Id. VII. 26).

Odboj prawa wird geteutscht ain gewalt wider das recht, violentia juris. Solche gewalt wird vollbracht, wo sich jemant dem wehrlos-brif widersetzt (Štěrba 1566).

(*Mor.*) O odboji skutečném: Jestliže by kto skutečně odboj učinil kde, buď řečí hruozlivú, buď střílením ze samostřélu neb z pištěle, aneb lidmi brannými zjevně: to úředníci mají na hajtmana a pány vznésti, a ten vedle svého provinění kázán býti má k hrdlu, cti neb statku (Tov. 127, 130). — Toto jest odboj: Když se na koho úřad vede (na meze, na vzvod, na odhad, na přidědění) a že by ten, na číž grunty se vede, toho uředníkóm bránil mocí (mečem, střelbú neb lidmi se zbrojí): tedy k takovému má hledieno býti k statku, hrdlu a tak dále, jak se pánom zdáti bude (Drn. 57).

(*Serb.*) Za otboj kto se obrěte, otbiv sudiina poslanika ali pristava: da se plěnit (Stef. 38).

(*Croat.*) Ako-li bi dlužnik otbio pristava i dostigne se da ga je otbio: tada upada u osud odbojni, pake se ima poslati vojvoda s tovarišstvom (Polj. 140).

Odbojník práva = rebellis.

(*Boh.*) Pakli kdo tomu póhončímu překazil aneb jej zbil, ten má kázán býti jako odbojník (Drn. str. 23). Z toho všickni odbojníci neb othonči práva jsú vyňati (Arch. II. 513). Jest pak ten odbojník práva, kdož by ne pořádem práva, ale mocí svau právu odpírati a ubližovati hleděl (Pr. Měst. D. 38).

Odbyć = evadere.

(*Polon.*) Wanek prawym prawem odbyl Swantoslawa o mlyn o wszitky rzeczi, o jež naň žalowal 1406 (Sier.) — Maczey s Wawrzkem mial te umowe, ez go nemal dawnosczą odbyć o sedlisko 1402 (Piotr.)

Oderčenie = renuntiatio.

(*Boh.*) Když jeden druhému dědictvie své naň po otci přišlé z desk všecko propúští, oderčenie slove. Ale když sobě dielu jednoho a bratru svému druhého nechá: tehdy rozdiel nebo diel slove. Otcovský statek se nebo dělí nebo odříká (Všeh. VII. 32). Ten, ktož jest penieze vzal, dědictvie otcovského a dědičného se odříká; a to se obyčejně děvečkám přiházie, že se ty dědictvie otcovského odřikají (Ib. VI. 2). Spósob oderčenie (Ib. VI. 5).

Oddělen, Отдѣлинъ = divisus.

(*Serb.*) Za neveru, za vsako sgrěšenje brat za brata i otec za sina, rodim za rodima. Kto su o(d)delnii ot onoga-zi u svojich kućah . . . (Stef. 51). Ako se obrěte u jedinoj kući, ili bratenci, ili otec ot sinov, ili in kto oddělen chlěbom i imanjem, i ako budě na jedinom ognišči: a ten-zi oddělen da rabota jako inii malii ljude (Stef. 69).

(*Croat*). Ako bi komu bio dio gaja osobit ali oddilen, ali oddilen od inoga sela, ali ako bi vas gaj razdilen meu sobom na veće ali na manje dilov . . . (Polj. 97).

Odhad, odhádání = taxatio, supremus gradus executionis.

(*Boh.*) Panovánie z práva mají tráti do léta póldruhého, aby třikrát bráno bylo, a potom má pak othádánie přijiti, ježto starým právem slove vděděnie. Ale buď panováno třikrát

neb nebuď, když jedno jednú jest panováno a léta póldruhého s prvním panováním mine, móž othádáno byti ku pravému dědictví, aby ktož právem obdržal a zástavu má, již dědicem byl. Othádání — jest úd a článek konečný práva. Othádání jest zámek všeho práva, neb všecka práva zavierá (z Dubé 52, 53). Kterak má othádánie býti (Id. 54). Potom pak po othádání, jenž zámek jest práva, ještě bývá opanovánie ve dvú nedělí, pro otporníky (Id. 55).

Odhádánie jest kupujicieho, nápadníka, povoda v dědictvie jakéž koli (dědičné, věnné, zástavné, zápisné, duchovní, manské), vedle spravedlnosti šacované, konečné a skutečné, beze všech otporóv a překážek, skrze miestokomorníka desk zemských, tak jakž země za právo má, mocné vedle práva uvedenie. A jest odhádánie vrch a zámek práva: neb všecka práva jiná, kteráž odhádánie předcházejí, koná, zamyká a zavierá (Všehrd IV. 16.) Staří jsú odhádání říkali vdědění; neb ten komuž se odhádá, v to dědictvie vkročiti má (Ib.). O odhádání (Kap. IV. 16). O odhádání zájmu: Odhádání (toto) jiného nic nenie, než vedle spravedlnosti zájmu, zač by stál, šacovánie. (Všeh. VII. 25.)

Odhad vnd Odhadání ain abschazung, das ist wann die ambtleut jemant wegen ainer schult ain thail seiner gütter absprechen vnd abschatzen (Stěrba 1566).

(*Mor.*) Pakli se odsouzený nesmluví neb nessype a dosti neučiní ve dvú nedělích po vzvodu; opět ten ktož obdržal a prvé se vzvedl, žádá na úřednícich odhadu. A odhad děje se takto etc. (Tov. 121). Jestližc opět po vzvodu a odhadu ten ktož ztratil, v šesti nedělích se nesmluví, ten ktož obdržel, vzvod i odhad maje etc. (Id. 122). Kterak se na zástavách vzvody a odhady dějí (Id. 123). Vzvod a odhad na zástavě kralovské (Id. 124). Vzvod a odhad na platu životním (Id. 125).

Viz heslo *Vdědenie.*

Odchodné = teloneum exeuntium.

(*Boh.*) Mediam partem de omni teloneo (duci) debitam, tam a descendentibus, quam ab ascendentibus per Albiam, Lutomericensi tribuimus ecclesiae, vid. quod dicitur homutoue, othodne, otroce, gostine, grrnecne, sitne 1057 (Reg. I.).

Odkaz, Одказъ = discessio subditorum.

(*Ross.*) O christjanskom otkazě: A christjanom otkazivati-sja iz volosti, iz sela v selo, odin srok v godu (Sud. 1497

§ 57). — Kotoroj bojarin . . . žalobnika svojego prikazu otošleť a žalobnici u nego ne vozmeť, i upravy jemu ili otkazu ne učiniť (Sud. 1550 § 7).

(*Mor.*) Když dvěma co zapsáno, jeden bez vuole druhého nemože odkazovati (Póh. Ol. 1437).

Odklad, Откладъ = capitis reluitio, werigeld.

(*Ross.*) Po Jaroslavě-že paki sovokupivše-sja synove jego i muži ich i otložíša ubijenije za golovu, no kunami sja vykupati (PR. II. 2).

(*Mor.*) O odkladích hlav vedle práva země. O odkladu hlavy zemanína. O odkladu hlavy sedláka (Tov. 210, 211, 212). Když jest kdo zabit, pán neb zeman neb měšťan a sedlák, a přátelé se k tomu svolí, aby vrah jich přítele hlavu odkládal podle práva, ač nejsou toho povinni učiniti a nemají k tomu nuceni býti, než z své dobré vůle (Drn. 101).

(*Boh.*) Jeden wergelt t. j. odklad u wikpildě t. j. v městském právě 18 funtov peněz a puol wergeltu t. j. 9 funtov (Litoměř.).

K tomu vztahují se horlivá slova Husova: I kde u zemka! naučili sú sě kniežata, páni i měštěné, aby za sedláka dali pět kop? I tak-li jest lacin člověk, jenž stojí za vešken svět? Kde jsú vzěli naučenie, aby měštěnín byl dražší desetie neb pěti kopami než sedlák? A panoše dražší čtyrydceti kopami než městěnín, a pán padesáti než panoše?!

Odklič, Отклич = reclamatio.

(*Ross.*) A u kotoroga čelověka izornik pomret v zapisi v pokruty, a žena u nego ostanet-sja, i děti ne v zapisi: ino otkliči neť o gosudarevě pokrutě; a ta jim pokruta platit po toj zapisi (Pskov. 79).

Odmoršina, Отморшина = caducitas.

(*Russ.*) A u kogo pojmajut-sja za otmoršinu otca jego a i súsědom budet vědomo ili storonnym ljudem . . . a molvjat: „Kak pravo pred Bogom, čto čisto u nego otmoršina otca jego“: ino u kogo pojmal-sja, i cělovanja jemu nět, a toť ne doiskal-sja (Pskov. 55). Kto imet sočit torgovli, ili poruki, ili zbljudenija, ili ssudija, ili vymoršiny bezimjanno: ino toj ne doiskal-sja (Ib. 45).

Odnikudž = nulliumde.

(*Boh.*) Ale proto jej trhy těmi pohonie tkáče, že svého nikde nemá, domu ani zbožie, ledno tká se, že nenie zasědlý, a protož je „odnikudž“ sehnán (Rožm. 44). Qui se scribit „de nullis“, pro majori X citari non potest (Off. 145). Kdo se píše „odnikudž“,

z větčieho, než z desiti, nemá pohnán býti (Ib.). — Si quis citatur „nulliumde“ et allegat, quod non sit „nulliumde“, debet docere in proximis terminis cum propinquioribus duobus wladykonibus, quod habet hereditatem. (Ib. 158.)

Odparčija, Отпарчиа = adversarius in lite.

(Serb.) Na súdě koji se parci pre za svoju pritčju, i on-zi otparčija, za ščo ga prî, da něst volen glagolati potvorně na onoga-zi parčiju, ni za nevěru, ni za ino dělo, razve da mu otpira (Stef. 163).

Odpieránie = contradictio, contentio.

(Boh.) Odpieranie dvój zpósob jest ukázán: Anebo že se jest nestalo anebo že ne to se jest stalo, což žalobník vede. Ale jsú někteřé věci, kterýmž ani odpierati ani jich brániti ani jinam přenesti nelze jest (Všeh. II. 17).

(Serb.) Bratenci, koji su zajedno u jedinoj kućje, kdij ich kto pozově na domu: koji od nich prijde, te-zi da odpira. (Stef. 65.) Sirota, koja něst jaka prěti ili otpirati, da daje parca, koji će otpirati. (Ib. 72.)

Odpor, odpora = protestatio.

(Mor.) Ula notificavit odpor faciendo, quod Jan, ipsius Ulae filius, in bonis M. nullum jus habet, sed ad voluntatem ipsorum idem Jan cum eisdem manet. 1389. (Cit. I. 74.) — Jenczo petit Marquardum citari cum testibus. Dominus Skrzietko fecit odpor et notificat, quod Marq. praedictus non est in dioecesi, sed in Braniburg. inter legatos domini sui et cum eo 1374. (Ib. 104, 105.)

(Boh.) Otpora všem jest obecná obrana proti každému právu, kdež móže ukázána byti; ale ne vždy má ani každému dopuštěna býti než za časa, doněvadž jest čas otpierati (z Dubé 119). Móž-li po panském nálezu strana připuštěna býti k otpoře? Pravím, že nemá, když se otsúzenie dopustí; nebo by konce nikdy nebylo a panský nález držán býti má bez otpory (Id. 64). Nemá také žádný otpory klásti než ten, kdož móž propřieti; neb jemu o právo běží (Id. 120).

Potom pak po odhádání, jenž zámek jest práva, ještě bývá opanovánie ve dvú nedělí, pro otporníky, byl-li by kto, ježto by snad právo k dědinám maje, o póhonu, o staném právu, o vzvodu, o panovániech nevěděl, a již vidí skutek netajný,

othádanie zjevné: ještě dvě neděli měj k otpoře, a té požiti má, ač ukáže. Pakli by ji zameškal, již nemá k otpoře dopuštěn býti; než póhon znova jemu nemá bráněn býti (Ib. 55).

Co jest otpor? Otpor jest dědictvie, platu a (abych krátkými slovy všecko zahrnul) všeliké spravedlnosti lidské, kteráž se do desk jakýmž koli spósobem (trhem, zápisem nebo zástavú) klade, obecná obrana i nárok, kterýmž jeden každý dědictvie svého a spravedlnosti své proti každému nespravedlivému stále a světle brání a obhajuje (Všehrd VII. 34). Příčina v otporu má položena býti (VII. 35). Kto má k otporu pohnati (VII. 36). Kto má k otporu pohnán byti (VII. 37). Kdy se otpor móž klásti a kdy nic (VII. 38). Kde a při čem otpor má kladen býti (VII. 39). Čemu móž a čemu nemóž otpor kladen býti (VII. 40). Každý ktož otpor vloží, má jej před se vesti (VII. 41). Zpósob a forma otporóv (VII. 42).

Odpor kšaftu téměř nic jiného není než závověď a jako nějaká obstávka, kteráž se děje skrze ohlášení před právem té osoby, jenž sobě do téhož kšaftu něco za stížnost pokládá (Koldín E. XLII.).

Odpor haist ain widerspruch, dá ainer des andern fürnehmen nit stat giebt, leget widerspruch ein (Štěrba 1566).

Videndum nunc de contrariis remediis debitori seu executo contra realem executionem competentibus: Et quidem primo, si reus aliquam exceptionem habeat, quae de jure contra executionem rei judicatae locum habet (qualis est exceptio solutionis, plus petitionis, transactionis), potest contra zvod intra 6 septimanas einen odpor (widerspruch) intentare (LO. G. 6). Istud odpor nihil aliud est, quam quaedam judicialis protestatio vel actio nullitatis, per quam rationes proponuntur, cur executio pro irrita haberi et cassari debeat (Neumann Annotationes 188).

Odpověď = responsum judiciale.

(*Boh.*) Když tři póhony v kterej při zmatú, ta pře jest ztracena, že se tím otepří v otpovědi, že nepravě sehnal (Rožm. 131). Když otpovie po dskách, že je psance zabil neb zahubil, tehdá sě právo doložiti popravce toho kraje . . . (Ib. 218). Když žaluje z žitié s póvody a otpovědač před otpovědí neobránil: tehdá též právo jako z plena. Pakli brání před otpovědí, že die: S právem-li mi otpoviedati . . . ? (Ib. 227). Tehda nemóž své viny na jednoho převesti ijedniem pravem,

proto že jemu jde samému na šiju, když otpovie před otpovědí: Jest-li mi s právem které právo jmieti s ním (Ib. 218).

Odpovědač = responsor in lite.

(*Boh.*) „Chci otpoviedati, jako by mne všemi póhony sehnal“ (Rožm. 76). Otpoviedač móž v tom voliti, že musí (póvod) naň žalovati (Ib. 76). Ale póvod nemóž připuditi pohnaného, by mu otpoviedal bez své vóle a ješče ho nesehnav všemi póhony (Ib. 77). Právo na otpoviedačových svědcích. (Ib. 229.) Pakli by odpovědač s svými přáteli chtěl co mluviti s póvodem . . . (Ib. 162).

Viz heslo *Odvětčík, Odvětnik.*

Odpustnaja, Otpusknaja = litterae dimissionales.

(*Ross.*) A položit kto otpustnuju bez bojarskogo dokladů a bez djačej podpisi ili z gorodov bez namestničja dokladu: ino ta otpustnaja ne v otpustnuju (oproče toj otpustnyje, čto gosudar svojeju rukoju napišet, a ta otpustnaja gramota v otpustnuju (Sud. 1497 § 18 a 42, 1550 § 77). A ot otpustnyje bojarinu imati ot pečati s golovy po devjati deneg a djaku ot podpisi po altinu s golovy, a poddjačemu, kotoryj pravuju gramotu napišet ili otpustnyju, s golovy po tri dengy (Ib. § 17). Naměstnikom i volostelem, kotoryje deržat kormlenija bez bojarskogo suda . . otpustnyje cholopu i robě ne dati (Ib. 20). A otpusknyja davati s bojarskogo dokladu a bojarom k těm otpustnym pečati svoj prikladivati a djakom podpisivati. A otpusknyja davati na Moskvě bojarom da djakom . . . A pošliny imati ot odpusknyja: Bojarinu ot pečati s golovy do 9 denėg . . A kto položit otpusknuju bez bojarskogo dokladu a bez djačeje podpisi, chotja u gosudarja svojego ruku: i ta otpusknaja ne v otpustknuju (Ib. 77).

Odpuštěnie = dimissio subditi.

(*Mor.*) Což se odpuštění braní dotýče, aby toho každý vůli měl odpuštění lidem z měst, městeček, ze vsí bráti, buď poklončím neb listem, a to podle řádu v bílé dni (Drn. p. 100). Kterak samým sedlákom odpuštění se béře (Tov. 192). Nullus in terra Moravia residens ab alio in eadem terra residente debet aliquem civem sive rusticum acceptare, donec a domino suo litteram domini sui sub sigillo sigillatam iidem cives sive rustici apportaverint, eos fore per eundem dominum ipsorum liberos dimissos et solutos 1384 (Sneš. sněm).

Odstup = recessus.

(*Croat.*) I voljan je čovik ćovika izstupiti tako ča je o plemenščinu kako i od tvari gibuće, kako i od krvi, ali od svake ine riči more se izstupiti, da li je zakon stari; da izstup ne ima odstupa. (A toj se razumi onako-j: Tribuje da bude izstup taki i u takovu mistu, kako da more ovi súpariž s pravdom stisnuti onoga, kî izstupi. I tako-j se govori, da izstup ne ima imiti odstupa. Polj. 112, 113.

Odúmrť, Odmrť = caducitas.

(*Mor.*) A omni jure devolutionis, quod in vulg. moravico odmirť dicitur (Cod. dipl. IX.). — Když kto list daný od krále na odmrť má aneb nápad . . . (Tov. 101).

(*Boh.*) O odúmrtech. Všecky odúmrtí právem starodávním a najstarším, když kto bez dědicóv umře a dědictvie svého žádnému nezapíše, na Kskú Mst beze všeho zmatku přicházejí a na přátety nic, leč by nedielni byli. A ty takové odúmrtí král móž dáti komuž chce, beze všech rad, chudému jako bohatému (Všeh. VIII. 31). Jiná proměna, že odúmrtie, kteréž jsú vždycky na krále přicházely, ty jsú již od krále na přátely přeneseny. (Ib. IX.). Odúmrtí všelikteraká král dává těm, kteří za to krále prosí, ale že to stojí na sudím dvorským a na pánich, kteří v soudu dvorském sedají, jestliže by to bylo přisouzeno súdem dvorským, což by král za odúmrť dal komužkoli, tehdy by jemu ostalo; nebo král nedává než to, k čemuž by právo měl. (Všeh. VI. 34.)

„Odúmrť“ pochodí ze slovesa ode-mříti: Jest-li že by kto dětí svých odemřel (Drn.), Že mně odkúpil mého dědictví, ježto mi otec můj nebožtík odemřel POlom.)

Odvět, Отвѣтъ = responsio in judicio.

(*Ross.*) A dovodčikom otvěčati k sroku jechati; a nepojedut k sroku sami, a im v sroku v svoje město posylati k otvětu; a nepřijedut sami k otvětu, ili v svoje město otvěčati ne prišlut poslě srok . . . (Sud. 1550 § 75.)

Odvětčik, Odvetnik, Отвѣтчикъ, = responsor.

(*Ross.*) Imati bojarinu a djaku v sudě ot rublevago děla vinovatom, kto budeť vinovat, isčeja ili otvětčík, dva altina a djaku osm deneg (Sud. 1497 § 2.) Kotorago tatja dadut na poruku, i im iscov i otvětčikov, ne voločiti, a staviti ich pered sudjami. (Ib. 36.) A kto, isčeja ili otvětčik sam ne pojedet k otvětu a prišlet v svoje město sroka otpisivati . . .

(Ib. 36.) Istec bez cělovanja svoje vozmet i otvětčík polevyje pošliny zaplatit (Ib. 48.) A protiv těch najmitov istcu ili otvětčiku najmit-že (Ib. 52.) A kotoroj isčeja vz- iščet boju i grabežu, i otvětčík skažet, čto bil a ne grabil... i otvětčika v boju obviniti (Sud. 1550 § 25.)

(*Croat.*) Nijedan odvetnik od veće pre nemozi vešče vzeti za svoje odgovorenje, nere sold. 10 a za najmanju sold. 5. (Vin. 54). A kmet za plemenita nemore biti odgovornik ni plemenit za kmeta bez prosćenje dvora od ké riči. Ako suprotiv učini, imaju platiti knezu vola 1 a toliko onomu, za koga bude otvetnik, volja 8 libar (Ib. 54.)

Odvolánie.

1. Appellatio.

(*Boh.*) S zemského súdu jinam žádného odvolánie dalšieho nezôstává, než na tom každý dosti mieti, na tom každý přestati musí (Všeh. I. 1.). — S súdu dvorského móž se ktož chce na súd vyšší, panský, a nález odvolati (Ib. I. 3.)

2. Revocatio.

(*Boh.*) Když kto kterého poručníka odvolává, leč by kto všecky poručníky odvolal; tu, by pak deset poručníkóv bylo odvoláno... (Všeh. VIII. 38.)

Oheň = incendium.

(*Boh.*) Z ohně jeden póhon. Právo pohoniti jako z plena; o tu při právo železo (Rožm. 88.) Z ohně právo sě zpraviti komuž vinu dávajú, samému sedmému; ale bylo-liby pravějšé, póvod popřisež napřed svú škodu; tehda otpoviedač otpřisiehá sě také, a za železo šest pomocníkóv otpřisezte, že nevinen. (Ib. 236.) Quia fecit sibi dampnum per incendium ignis in Costelczi, hereditate sua. Perditio domibus, diversis domesticis rebus pro 40 m. arg. (Rel. Tab.)

Ohledánie = conspectus.

(*Boh.*) O vzetí komorníka na ohledánie: Přivesti komorníka právo na škodu, když sě škoda stane... (Rožm. 158). — Co mluviti před komorníkem na ohledání (Ib. 165). — Když se mord stane, jest potřeba, ot úřada prositi komorníka na ohledánie toho mordu, kdy se stal, a kterými ranami a može-li, rúcho krvavé jmieti, to okázati (z Dubé 12). — Při všech

škodách — najprvé je osvědčiti súsědóm, potom hned dřieve dvú nedělí komorníka na ohledánie těch škod od desk pojieti jednoho, potom druhého na' póhon (Všeh. III. 24. IV. 7). — V menší dsky zapisují se škody komorníkem ohledané (Ib. VIII. 3). — Píše také starosta komorničí všecky úmluvy, panování, škod ohledánie (Ib. VIII. 12).

Kdež komuž menší úředníci léta ohlédají, od toho se nikdy nic nebeře (Všeh. VIII. 39.) Při ohledání let za právo jest (Id. V. 54.)

Ogniščanin, Огнищанинъ = libertinus.

(*Ross.*) Ašče ubijut ogniščanina v obídu, to platiti zaň 80 gr. ubijci, a ljudem nenadobě (Pr. R. I. 18.). A iže ubijut ogniščanina v razboji ili ubijce ne isčuť: to virnoje platiti, v nej-že vervi golova načneť ležati (Ib. 19.). A že ubijuť ogniščanina u klěti ilu u konja ili u gověda ili u konově tatby: to ubiti v psa město (Ib. 20.). Aže o knjažjě otrocě, ili v konjušě, 40 gr. a za tivun, za ogniščnyji a za konjušni 80 gr. etc. (II. 9. 10.). Ili smerd umučat, a bez knjaža slova, za obidu 3 gr., a v ogniščanině i v tivunicě i v mečnici 12 gr. (Ib. 31, 32).

(*Boh.*) Ogniščanin, cui post servitium accedit libertas (M. Verb.) Haec est autem familia, quae perpetuae libertati donata est 1108 (Reg. I.).

Ognišče, Огнище = focus.

(*Serb.*) I kto se obrěte u jedinoj kúci, ili bratenci, ili otac ot synov, ili in kto otdelen chlěbom i imanjem, i ako budě na jedinom ognišči, a tem-zi otdělen, da rabota jako inyi malyi ljudije. (Stef. 69.)

Ograda.

1. Septum.

(*Croat.*) Quod gai sit in Dolnja Blata per campum planum extra ogradam (Curz. 91).

Také u Čechů ohrada = místo ohražené, oplocené, nejvíce u dřevařů obyčejné.

2. Cautela.

(*Boh.*) Quando quis citatus ohradí právo et vult ducere testes. Kdyžto pohnaný ohradí své právo (Off. 103.) Si quis reus ducit testes et sibi právo ohradil, sed non nominat illum, contra quem ohradil: perdit jus (Ib. 105).

Ogramočij, Ограмочий = actor scriptus.

(*Ross.*) A kto vozmeť gramotu na svojego isca, i onomu ogramočomu pojmav po gramotě ne mučit ni biti; postaviti pred gospodoju. (Pskov. 31).

Ohřeb = exuviae.

(*Boh.*) Ale na komorníka když vdadie k úřadu koho . . . z toho a na toho komorníka, jemuž vdán v čem, vejde v dobrém nebo ve zlém, má u neho nebo s neho vzieti až do hac; takéž na čem by vjel (proto ktož má s posly býti na dědině, vzvlec na sě což najhoršieho móžeš a pěš jdi (Rožm. 181). — Vdánie prvé 300 haléřóv; druhé 600 haléřóv; třetie 900 haléřóv; vdánie v ohřeb to je, což na nem a pod nim, málo nebo vele, nebo mnoho nebo málo (Ib. 174). Pakli řekl: „Vdavaju jej v ohřeb i šíju“, bezpravně vdal; proto při ztratil, že život vdal (Rožm. 175). — Ultimo citatus dicat: Et ego trado eundem in ohřeb h. e. in aequivalenti summa pecuniae traditionibus supradictis et aestimationis totius hereditatis, quam non licet per partes ipsas transgredi in ipsis traditionibus quoquomodo (Maj. Car. CVII). Tuto pilně znamenaj co jest to ohřeb? Jedni praví, že který by propadl a při svú ztratil před úředníky Pražskými, má odsúzen býti hrdla i zbožie, jakoby byl již pohřeben (neb ohřeb česky vzní jako pohřeb). Druzí praví, že ohřeb jest rok položený státi před úředníky, a ktož by jej zameškal, jiné viny nemá než aby ztratil hrdlo a zboží. Třetí pravie, že ohřeb jest suma těch peněz, v kterýchž se vdávají úředníkóm až do dvanadsti set. (ŘPZ 59). Quid autem ohřeb dicatur? Quidam dixerunt, quod si traditus beneficio in suo jure defecerit, privandus sit rebus et capite, tanquam vivus sepultus, quia ohřieb in vulgari dicitur tamquam circum-sepultus. Alii vero dicunt, quod ohřieb dicitur ille terminus, quem in tali traditione juris non licet transgredi. Tertii vero dicunt, quod ohřieb est aequivalens et consimilis pecunia, quae in omnibus traditionibus est expressa. (OJ. 59).

Ohřeb (o-grieb, o-hřeb) pochodí ze slovesa o-hřebsti, o-grabiti, desumere, spoliare, ješto při ohřebu bráno s vdávajícího, co na něm a pod ním, mnoho nebo málo. Togda bě mnogo Tatar v Rostově i izgnaša jich vecěm i ograbiša jich (Lět.).

Cf. Opima spolia, quae dux populi Romani duci hostium detraxit. Etiam si miles, dummodo duci hostium, sed prima, quae dux duci. Vetari enim, quae a duce recepta non sint, ad aedem Jovis feretrii poni (Varro).

Ochoz = ambitus, circuitus.

(*Mor.*, *Boh.*) Tria nemora vulg. tři ochozi 1437 (Olom.). Ochozí silvae černého, qui dicitur Vidlákova ochoz, illud totum ochoz cum pratis, silva (Brn.). Zemi mezi vládyky rozdělil, aby lesy planili a zemi orali a jedenkaždý z ochoze své knížeti službu činil (Hájek).

Viz heslo *Ambitus*, *Circuitus*, *Újezd*.

Ochozné = silvaticum.

(*Boh.*) Summa obventionum fumalium, ochozne, pro agnellis et caseis in villa Brzyeza 110 gr., excluso judice (Urbáře 95). — Summa hereditatum ... fumalium, agnellorum, ochozne et caseorum 24 gr. (Ib.) — De succisione, vulg. ochozne pr. 1 gr. in villa Brieza (Ib. 1390).

Oklevština, Оклевъщина = pretium pro juramento.

(*Serb.*) Na Černé Hoře oklevština slove, co se dává těm, kteří za druhého přísahají. Kteří se zaklínají, sednou v církvi před oltářem; proti nim postaví se ti, kterým se zaklínají. Kdo to nejlépe umí, vezme kříž do rukou a říká těm, co sedí, formuli proklínací: Ako ste vi to učinili, pa nama kažete, da niste: da Bog dâ, da vam se okamení u ženi djete, u kravi tele, u ovci jagnje, u zemlji sjeme atp. A ti co sedí, všickni volají: „Amin! Da Bog da!" Takto se klnou lidé za to, co vpravdě nevědí (ku př. za sedláka, že nic takového neučinil). Někdy ti co žádají za zakletvu, určí zejména toho, kdo se má zaklínati. Kdo se takovouto kletvou „opravda", ten platí oklevštinu těm, kteří se za něho zaklínali (Vuk.).

Okolina, okolica = vicinia, vicinatus.

(*Serb.*) Kto-li umrě a ima jedino selo u župě ili medju županii, ščo se zlo učini tomu-zi selu, vsu tu-zi zlobu da plati okolina. (Stef. 57). Ako-li kto užeže izvan sela gumno ili selo, da plati okolina, volja da da vžegšago (Ib. 100). Gradska zemlja ščo jest okolo grada, ščo se na noj gusi ili ukradě, da plati tozii vse okolina (Ib. 127).

I kude idu Dubročane po zemlji gospodstva-mi s trgom, gdě ga ubije gusa ili ako ga pokradu u selě: da im plati okolina, ščo im uzme gusa i ščo im se ukrade. Akoli okolina ne plati, da plati gospodstvo-mi, ščo jim se vezme 1387 (Dubr.)

(*Litv.*) Kotoryj budet ležní deržati u svojem domu tajno, a susědóm okolici ne opovědajet, a v tom času etc. (Sud. Kaz. 7). Koli tatja privedut a na kogo sok uzsočit, a budet pervo toho kradival i komu plačival, a okolica to budet vědala: i bez líca oběsiti (Ib. 15). A pakli sok uzsočit na kogo, a líca nebudet

a pervo budet ukral a okolica budet pervoho zlodějstva na nego nevedala . . . (Ib. 16). — Koli by kto konja a ljubo kljaču znašol bludjaščuju, ino opovědati okolini (Ib. 21). Jestli by na kotoroho čelověka podozrenoho znaky zlodějskyje popisany byly, a on by pred tím u zlodejstve ot okolici provolan byl, abo za to platež činil etc. (Stat. XIII. 25).

Okolničí, **Околничей** = officialis.

(*Ross.*) Súd carja i velikogo knjazja súditi bojarom i okolničím i dvoreckym i kaznačejem i djakom (Sud. 1550 § 1). A kotoryj bojarin ili okolničej prosudit sja (Ib. § 2).

Okov = vas.

(*Boh.*) Zagradnego okov 1088 (Reg. I). Mensura cerevisiae, quae wyedro seu okov vulg. nominatur (Stat. eccl. 1350).

Slovo „okov“ u Čechů podnes znamená nádobu (vědro) na vážení vody ze studny. Původně byl okov mírou dutou na tekutiny nebo na ovoce. Přejali ten název i Uhři (akó) a od Uhrů Srbové a Turci (akov).

Okriviti, **Окривити** = abjudicare.

(*Serb.*) A ti-zi porotci da ne su volni umiriti nikoga, razvě da oprave ili da okrive (Stef. 153).

Omanščik, **Оманщикъ** = dolosus.

(*Ross.*) A kto na omanščikě vz-iščet i dovedet na nego: ino u isčej isk propal, a omanščika, kak ny privedut, ino jego biti knutjem (Sud. 1550 § 58).

Rušti právníci slovo „omanščik“ opravují v „obmanščik“, ale spíše by bylo čísti omamščík, t. j. kdo druhého důvěry zneužív jeho omámí, ošidí.

Opal, **Опалъ** = disgratia, reprehensio.

(*Ross.*) A těm, kotoryje jemu upravy ne učinjat, byti od gosudarja v opalě (Sud. 1550 § 7).

Opal jest gněv gosudarev, čto po dostoinstvam ljudej i prestuplenij različestvovalo, jako znatnomu ne veljat ko dvoru jezdit, ne veljat so dvora sježdať, v derevně žit, kinúti v tjurmu.

Opera, onera vel **munera publica** = roboty zemské.

(*Pomer.*) Kazimirus dux Sclavorum: Homines ecclesiae Camynensis castrum, ad quod pertinent, et pontem aedificent generalem et si qua pro hiis promovendis in communi fuerint ab eisdem colligenda, ea nullatenus per secularem exactionem, sed per nuntium praepositi colligantur 1175 (Cod. Pom. I. 41). Colonos et villarum claustralium homines ab omni expeditione gentis sclauicae, et urbium aedificatione vel reparatione

et pontium structura et resartione, et prorsus ab omni servito et exactione liberos esse donamus 1209 (Ib. 88). Liberos et exemptos mon. Oliva ab omni onere advocatiae, a thelonei solutione, pontium positione et ipsorum reparatione, ab expeditione, urbium seu castrorum excubiis vel aedificationibus, ab omnibus nostris officialibus et canum procurationibus, ab omnibus precariis et exactionibus 1215 (I. 103). — Ab omni exactione, excepta reaedificatione castri in Gdanzc, ita sane, ut si propria negligentia sive per manus inimicorum fuerit exustum. Excipitur etiam, si Pagani seu Poloni hanc terram temptaverint invadere, tam monachorum Oliva quam aliorum homines tenentur hostibus resistere et patriam defendere 1220 (I. 132).

Dargun ab urbium, pontium, aggerum exstructione et ab omni expeditione 1216 (Mekl. Urk. I.). — Ab omni infestatione advocatorum et judicum, ab urbium, pontium aggerum exstructione, teloneorum, petitionum, vectigalium extorsione et ab omni expeditione 1238 (Ib.). Ab advocatia, urbium aedificatione, ab expeditione, pontium positione et ab omni servitio 1226 (Ib.)

Ab omni exactione curiae meae (Barnim dux Pomeraniae) et beneficiariorum meorum, quae in terra mea esse consueverunt: narez, ozzep, aedificatio castrorum et pontium 1229 (Cod. Pom. I. 177). Svantopolk dux Pomeranorum inhibet, ne coloni domus Olivensis urbes aedificare vel reparare cogantur, excepto solo castro Gdancz, si per proprium ignem fuerit concrematum, nec ullus judicum secularium eis molestus sit in ullo negotio, sed liberi sint ab omni onere secularis exactionis, vid. advocatiae, communis placiti, expeditionis, urbani operis, vel qualiscunque servitii nostri, a prowod, a canibus, a porco, a vacca, ab urna mellis 1235 (Ib. 225). — Nicolaus dominus de Roztok: Ab omni infestatione advocatorum et judicum, ab urbium, pontium, aggerum exstructione, teloneorum, petitionum, vectigalium extorsione et ab omni expeditione (1238 Ib. 260). — Witzlaw colonos et villarum claustri Hildensis homines ab omni expeditione gentis sclavicae et urbium aedificatione vel reparatione et pontium structura vel resartione liberat (1241. I. 299). — Witzlaw Rujanorum princeps ab exstructione urbium et vexatione vectigalium,

ab exactione petitionis et teloneorum, a jure advocatiae (1242 I. 315). — Barnim colonos monasterii S. Mariae de Stettin liberos esse concedit ab omni jure secularis exactionis, vid. advocatorum seu bedellorum nostrorum, communis placiti, expeditionis, urbani operis vel qualiscunque servitii (1243 I. 321.) — Wartislaus: Omnes libertates et emunitates fratribus mon. Hildensis confirmamus, ne vid. vel ipsi vel coloni ipsorum urbes aut pontes aedificare, reparare vel etiam custodire cogantur, sed liberi sint ab expeditione et ab omni exactione advocatorum, bedellorum et prizstallorum nostrorum (1248 I. 400). Ratiborius dux: Liberam domum Suckowiensem esse volumus ab omni expeditione, qua impediri potest, sc. a prewod, et powoz et podwoda, et a caniductionibus et ab expeditione et a provocationibus, nisi per camerarium claustri, a castoriis (1248 Ib. 402).

Borwin dominus de Roztok homines domus Dargunensis ab omni servitio liberos reddit, ab omni exactione, pontium positione sive reparatione, aggerum exstructione, a petitione, a vectigalibus (1252, I. 471). — Swantepolk dux Pomeraniae „homines mon. Dargunensis ab omni theloneo vel alia quacumque exactione, urbium munitione, castrorum aedificatione et ab omni expeditione, nisi pro terrae defensione, cum hostes eam intrare contigerit“ 1252 (N. 473).

(*Sorab.*) 1144 omnes autem villae Misinensis ecclesiae, quae in provincia Nisan sitae sunt, ab aedificatione castrorum marchionis et a publicis vigiliis absolutae sint. In provincia Millse villae episcopi et fratrum tres stubas in castro Budesin construant et publicas vigilias secundum morem terrae faciant. In provincia autem Zagost villae episcopi ab aedificatione castrorum marchionis absolutae, publicas tantum faciant vigilias (Meiss. Stift.).

(*Boh.*) Sobeslaus II. omnes homines ecclesiae S. Cladrubensis absolvit a succisione silvae, excepto illo loco, ubi ipsi solent succidere, et a caniductoribus eos liberos esse vult. 1176 (Reg. I.). Soběslaus II. Theutonicis Pragensibus: Ad nullam expeditionem pergere debent, nisi sit pugnandum pro patria. Si dux est extra Boemiam in expeditione, tunc Theutunici debent Pragam custodire circa quamlibet valvam cum 12 scutis. Cc 1178 (Reg. I.). Fridericus I. hominibus de Grobnik in furtis, homicidiis sive in aliis

quibuscunque collectis, sive in castris sive in pontibus aedificandis, vel in quocunque alio negotio terrae, si quod sorte contigerit, eandem liberatem et securitatem concedit, quam antecessores ejus Olomucensi contulerunt episcopatui 1183 (Reg. I.). Fridericus ordini S. Joannis Hier. omnem libertatem et securitatem concedit, ut non sentiant gravamina nec in pontibus nec in castris aedificandis, nec etiam aliis laboribus subjaceant quibuscumque supervenientibus 1185 (Reg. I.). Henricus Moraviae marchio ordini S. Johannis Hier: Sint absoluti a jure, quod vocatur narez, nochlegh et powoz et ab omni jure illo pro quo dantur XIV nummi, et ab omni exactione, quae spectat ad castrorum aedificationes vel pontium secundum terrae illius morem 1213 (Reg. I.).

Přemysl I. hominibus mon. Teplensis et Chotěšoviensis: Nullus eos pro castrorum, quae in terra sunt, reaedificatione commoveat. Nullus eos pro ingruenti aliqua expeditione inquietare audeat. Nullus eos pro reparatione viarum vel silvae succisione in ambitu terrae molestare praesumat. Praecipue homines de Tepla et in toto circuitu circa silvam commorantes, quibus portam terrae et munire et custodire sufficiat 1213, (Reg. I.). Přemysl I. hominibus ecclesiae Pragensis concedit et donat omnem libertatem et remittit eis omnem exactionem: Aedificationes castrorum, fossata, presecu, prouod, narez et omnia alia gravamina 1221 (Reg. I.). Idem illam consuetudinem homines ecclesiasticos voluit retinere, quod ad succidendum silvam quod preseca dicitur, vel castrum aedificandum, vel ad facienda fossata cum hominibus nostris (regis et baronum) laboretur 1222. Idem hominibus mon. S. Georgii concedit libertatem, ut castellanus Wissegradensis exactiones turpes, quae vulg. poiezda vocantur, in villis monasterii exigere non praesumat, exceptis XII denariis semel in anno de quolibet manso illarum villarum, quae tali vexatione primitus vexabantur 1224 (Reg. I.). Praedia et villae monasterii Sti. Georgii a publicis muneribus, videlicet ab aedificatione castrorum, a refectione pontium et piscinarum, a praeseka, a custodia murorum, a vigiliis nocturnis, quae fiunt in castris, a fossatorum cavatione, ab honere quod dicitur podwod et prowod, trisne et a pojezda etc. libera et exempta 1227 (Reg. I.).

(*Siles.*) Hospitibus monast. S Mariae Wratislav. manentibus in Olesnyza, ut sint immunes ab angariis, quae fieri solent a Polonis secundum consuetudinem terrae, quae vulgo dici solent powoz, prewod, zlad, prezzecka, et a solutionibus quae solent exigi, sicut stroza, podworove et hiis similia. Venatores non pascant, de castoribus et castorariis curam non habeant, quia hoc servitio serviunt rustici Poloni, qui ibi manent ab antiquo, eo tamen pacto interveniente, ut de quolibet manso, qui solvit abbati, percipiamus (dux) duas mensuras, unam tritici, aliam avenae. Ad castrum aedificandum pro magna necessitate juvabunt, ad expeditionem ibunt, sicut alii Teutonici 1228 (Schles. laus. Urk. Buch.). — De podwodis, priwodis, vestigiis fugitivorum indagandis et aliis consimilibus 1234 (Ib.). — Et ut habitantes omnimoda libertate gaudeant, concedimus, ut ab omni citatione et vexatione castrensium sint immunes, sc. powoz, bobito (sic!), mirza, strosa, stan, dan, prewod, targowe et alia jura, si quae sunt ad ducatum pertinentia 1244 (Ib.). — Hereditatis in Reptow talis erit libertas: Plumbum habebunt liberum, prevod, slad, povoz sive cum plaustro sive cum pedite non ducent; nuntio vel legato alicui et caniductoribus vel venatoribus sive castorariis, si venerint, expensas nec conductum procurabunt. Conductum militarem non ducent, si vero sirdnicz venerint, nullus eis dabitur conductus. Podeworowe et strozam non solvent. Ad expeditiones et presecas et aedificia castri non procedent. In provocationibus nulli castellanorum nec palatino astabunt, et si cum annulo ducis vel litera fuerint provocati, astabunt soli duci tantum 1247 (Ib.). — Liberi erunt homines mon. St. Mariae Vratislav. ab hiis exactionibus: prewod, zlad, preseka, ztrosa, podworowe et ab universis, quae a Polonis exigi consueverunt 1247 (Ib.). — Omnes homines manentes in villis episcopi Wrat. et canonicorum ecclesiae Glogoviensis, in ducatu seu in potestate nostra, erunt immunes et liberi ab omni povoz, podvoda et prevod, sive militari sive alio, tam in terra quam super aquam. It. liberi erunt ab omnibus exactionibus et operibus i. e. angariis personalibus vel praedialibus, a preseca, secanda vel frangenda glacie circa castra et ab omnibus expeditionibus, exceptis eis, quae faciendae sunt pro defensione terrae. Et etiam liberi erunt ab aedificatione castrorum, nisi specialiter ipsi episcopo videatur aliquod castrum

aedificandum esse pro necessitate magna vel utilitate terrae, et tunc ipse episcopus recepta parte operis rationabili, secundum suam aestimationem illam faciet et perficiet vel per homines suos vel sicut sibi videbitur, suis tantum officialibus stantibus super homines suos. De pontibus etiam terrae super Odram si fuerint faciendi vel reparandi, episcopus cum canonicis faciet suam portionem rationabilem, prout sibi videbitur, ita quod homines ecclessiae per nostros officiales in nullo astringantur. Liberi etiam erunt homines sedentes in villis episcopi et canonicorum Gl. ab omni receptione, vexatione, exactione omnium venatorum vel aucupum, et etiam castorariorum. Dicti etiam homines ecclesiae, sive liberi sint sive ascriptitii, erunt liberi a strosa et podvorove, et ab aliis exactionibus, quae in terra fieri consueverunt, vel recepiendis vel procurandis nuntiis vel aliis hospitibus 1253 (Ib.). — A servitutibus, quae facere consueverunt in hominibus ecclesiarum et ex parte principum venatores capreolorum, cervorum seu porcorum silvestrium seu etiam aliarum bestiarum, it. facaleonarii seu ceteri aucupes, exigentes vid. a villis et hominibus ecclesiarum expensas pro se et canibus et multas eis circa hoc angarias inferentes 1248 (Tzsch.).

Possessionibus b. Joannis (eccl. Vratisl.) in ducatu Opol. constitutis, concessimus libertatem, ut si expeditio facienda fuerit extra terminos ducatus, homines dictarum villarum ad expeditionem venire non teneantur, sed cum alii profecti fuerint, usque ad reditum ipsorum teneantur duci dare quatuor competenter armatos, qui sedeant in praesidio castri alicujus (Opol.) ducatus, in propriis expensis. Si vero expeditio fuerit contra terram nostram, homines villarum ad defensionem terrae nostrae sicut et ceteri teneantur. Si quando communis collecta a tota terra pro necessitatibus (ducis) fuerit facienda, dicti homines ab ipsa sint immunes 1241 (Stenzel Bist. Breslau). — Boleslaus dux omnes villas et homines episc. Vrat. existentes in ducatu nostro, sive sint ascriptitii sive liberi, donamus libertate a prevod, povoz, stan, strożа, a receptione hospitum, castorariorum et falconariorum, a poduodae datione et omnibus aliis servitutibus, excipientes eos a jurisdictione castrorum, supanorum et camerariorum nostrorum 1260, 1274. (Ib.)

(Pol.) Liberi erunt homines episcopi et canonicorum Vrat. sive liberi sive ascriptitii, a strosa et podworove, et aliis omnibus

exactionibus, necnon a recipiendis vel procurandis nuntiis vel hospitibus nostris, a stan vel stationibus nostris (ducis) 1284. (Stenzel Bist. Breslau). Boleslaus dux Sleziae — super quibusdam servitutibus, quas facere consueverant in hominibus ecclesiarum ex parte principum venatores capreolorum, cervorum et porcorum silvestrium, it. falconarii seu ceteri aucupes, exigentes a villis et hominibus ecclesiarum expensam pro se et canibus. Aggravabantur etiam iidem homines ecclesiae per conductum, qui vocatur preuod, artati ad vectigalia quae dicuntur povoz, ultra quam aliorum militum homines . . . Absolvimus etiam villas et homines ab omni receptione hospitum seu nuntiorum ad nos venientium vel recedentium a nobis, salvo eo, quod si secundum temporis exigentiam indiguerimus in villis episcopi hospitari; hoc nobis liceat. De pouoz autem et preuod homines villarum eo jure volumus uti, quo utuntur homines in terris villarum militarium constituti 1248 (Ib.).

(*Polon.*) Exemptiones villarum coenobii Byszewiensis: Ad expeditiones non ibunt, nisi quando Cuyavia ab alieno exercitu invadetur, et hoc quidem prius facere non tenebuntur, nisi ab initio locationis viginti annorum explicita libertate. — Nullum castrum, neque novum neque vetus, aedificabunt, nisi solam Bydgostiam, et hoc solum tunc, quando ipsum castrum totam terram Cuyaviae aedificare oportebit. — Ad pontem vero ipsius castri, quando ipsum reparari contigerit, non laborabunt, nec vectigal praestare tenebuntur 1286 (Cod. dipl. Pol.). Absolvimus kmethones mon. Tyniec. ab aedificatione omni castrorum et civitatum, excepto Cracouiensi castro 1286 (Tyn.)

(*Litv.*) Omnes et singuli kmethones et subditi principum, baronum, nobilium, boyarorum et civium ipsarum terrarum magniducatus Lithvaniae . . . a ductione lapidum, roborum seu lignorum pro exustione laterum sive cementi pro castris, foeni falcastratione aliisque laboribus soluti sint, liberi omnino et exempti; laboribus tamen pro aedificatione castrorum denuo opportunorum et antiquorum reformatione exceptis. Antiquas tamen et dudum consuetas pro nobis et successoribus nostris procurationes, collectas, stationes, pontium novorum erectiones, veterum reparationes et viarium reforma-

tiones illaesas reservamus et eas esse volumus semper salvas (1457. Cod. dipl. Pol.).

(*Serb.*) Ni veliké rabote ni male: Ni vinograda da teženi ine koje rabote, ni na puť da ne chode, ni da prikladaju obroka, ni vojske da ne teraju. Osvobodi ich kraljevstvo-mi ot vsěch rabot, malich i velikich kraljevstva-mi, da im ně ponosa nikoga, ni žitnoga ni vinnoga, ni provoda, ni konja, ni psa, ni poklisara, ni vladalca nikoga-re kraljevstva-mi. Da im něst ni grada, ni pozoba, ni poklisara, ni psara. Osvobodi ich kraljevstvo-mi ot pozoba i priselice, provoda, sokolar, psar, oranija, žetve, sěnokoše, vinograda, gradnych rabot, vojske, i prosto reći ot všech rabot kraljevstva-mi, malich i velkich. Da ne rabotaju... ni dani daju, ni puti těraju, ni vojske vojuju, ni u župu priplaščaju, ni grada zidju, ni pozobi daju, ni koň hrane, ni pes hrane, i ot vsakoje raboty i dani osvobodich. Da ne rabotaju ni jedne rabote careve, ni oranija, ni kopanija, ni žetve, ni vršitbe, ni gierakara, ni psara, ni ponosa, ni nameta, ni provoda, razvě přichoda careva — razvě da davajut konje i vojsku da vojujut po zakonu. (Mon.)

Opieka = cura, tutela.

(*Polon.*) Hanca uxor J. Szado et ipse Szado de B. Johannem heredem ibidem pro omnibus factis et rebus, si quas ipse heres pro se tempore quo ipsam Hancam habuit in tutela wlg. oppeca, usus fuit vel habuit aut percepit, liberum dimiserunt et solutum in perpetuum 1398 (Krak. Helcel II. 58). — Machna relicta Nicolai veniens se submisit et dedit in regimen et curam vulg. oppeca, Petrassio de P. ad beneplacitum suum. — Nicolaus filius Petrassii Ottonem patruum suum ab omnibus utilitatibus et perceptis ratione tutelae seu vulg. oppeka, solutum et liberum imperpetuum dimisit 1399 (Ib. 81).

Opiekun = tutor, curator.

(*Litv.*) Koli by opekun, tak priroženyi jako i ustavlenyi, omeškanjem svojim ... što upustil detem v molodych letech .. (Stat. 1529 IV. 1). Opekun mocen krivdy detinoje u prave doiskivati, a ne mocen tratiti (Ib. 2). A jestli by brat odin let došedši a imenje jego i drugoje bratji jeho nedorosloje prišli z opeky opekunovy v ruky jego ... (Ib. 4).

Opolje = vicinia.

(*Polon.*) Quod si universitas viciniae condempnata fuerit in solutione capitis, homines nostri solvent nobis, homines episcopi vel canonicorum solvent dominis suis (Stenzl 1261). Si solutio capitis super viciniam ceciderit, homines episcopi vel Glogov. ecclesiae, qui sunt de illa vicinia, solvant dominis suis portionem, quae ipsos contingit (Id. 1253). A vicinia, quod opole dicitur vulgariter etc. 1145, 1251, 1288 (Cod. dipl. Pol.) — Stroza duarum provinciarum, opolje vulg. appellatur 1257 (Ib.) — Ab opole (1278, 1284). — Abbas viciniarum de Coschol, Belscho et Slauscho querimoniarum tumultibus vexatus, super eo quod asserebat villas mon. Landensis debere secum stare in contributione opole (vid. vacca et bove), antiqua libertate suorum privilegiorum monstrata, se suosque homines ab omnibus exemit impetitionibus. Villas ab earundum viciniarum solutione exemptas (1291 Ib.). — A vicinia, quod opole vulg. nuncupatur, a vacca vid. et bove (1291, 1293). — Volumus, ut incolae villarum .. ab opole suit excepti, sed si quid contigerit apud eos, pro quantitate excessus satisfacient domino nostro 1270.

Jeś-li na polu lud drodze zabity čelowiek na miejscu leży, tedy pan wyzywa opole przed siebie (Pozn.).

Opověď = notificatio.

(*Boh.*) Opoviedati právo plen, výboj, lúpež, zlodějstvo, vzebránie úrokóv, oheň i to vše, což pravo voda a železo z toho (Rožm. 141). Právo opoviedati škodu komorničiemu druhu a podsudku. Také opověz k menšiemu nebo u malého úřada škodu etc. (Ib. 142). To vše což k úřadu opovíš, právo dáti komuž opoviedáš, dva haléře opověděieho, což za časa opoviedáš (Ib. 143). Již opověděie právo jmieti za žalobú na rotě miesto úřada dva člověky, ježto vysvědčita, kak jim známo, nebo kak jest to opověděl (Ib. 145). Móž opoviedati poslem svú škodu, ač chce, neb sám ten, jemuž se škoda stala (Ib. 148). Opoviedaju, že jsem podavena (Ib. 157). — Semper infra duas septimanas interfectionem et ipsum caput notificet (OJT. 1). Si quis non notificat damnum et permittit annos transire, amplius de eisdem citare non potest.

Opověděie = denarii notificales.

(*Boh.*) Tehda to vše což k úřadu opovieš, právo dáti komuž opoviedáš, dva haléře opoviedčieho, což za časa opoviedáš.

Ale již beru groš opoviedčiemu; to nenie právo (Rožm. 143). Pakli čas minul že neopovieděl, a potom opoviedá: tehda opovědčie, jakž móž milost na nich nalezti (Ib. 144).

Oprava.

1. Satisfactio, justificatio.

(*Boh.*) Z opravy dědiny — troj póhon; právo svědky (Rožm. 125). — Bartoš debet stare ad oprawam cum notario et cum socero poprawczu, quod jure fecit Wokowi id quod fecit sibi (Rel. tab. 378).

(*Croat.*) Ako-li je kmetić komu dužan, tada negov gospodar ima s nega pravdu učiniti i opravu (Polj. 143).

(*Serb.*) Da vam učine pravdu i opravu. Ne bi nam nijedne oprave za krv. Budi ti milost tu-j krv našega vlastelina dostojnom opravom poiskati i osvetiti (Mon.)

2. Absolutio.

(*Serb.*) Sudby ine da něst za kotel, ni oprave (Stef. 84). Ako se po to-zi opravě obrěte poličje istino u onoga, koga su opravili porota (sudije), da uzme car na tech sudijah vraždu (Ib. 156). Porotnici da ne su volni nikoga umiriti, razvě opraviti ili okriviti (Stef. 153). Tko se opravi, da ne dava sudijam oprave (142). Sudije da drugu knigu dade onomu-zi, koji se budě opravil na súdě (165).

3. Patronatus.

(*Mor.*) Aby ti ktož Pánubohu v klášteřích slúží a k zbožím svým přihlédati nemohúc nehynuli, předkové naši jim opravce dávali jsú, kteří by jejich zbožie opravovali a těch chudých lidí, kteří k takovým klášterům příslušejí, bránili přede všemi, ktož by jim jaké křivdy neboli nátisky činiti chtěli. Též i my (král) znamenavše, že klášter Tišnovský, nyní bez pánuov opravních jest, dáváme plnú opravu na zboží téhož kláštera panu Vilémovi z Pernšteina (Cod. Pernst. v Gloss. Brandlovu).

Opravce.

1. Disbrigator.

(*Boh.*) Když posli takéž vyznali, tehda póvod chtěl tiem zjiskati: Zvěztež že pověděl, jmaje k zástavě, a nepravi, by jměl opravcu. Tehda to mu nalezli, že mu nebylo potřebno opravec jmenovati před posly, že je jedno věděti, za kterú dědinu kak otpoviedieti, kak mu jest která dědina přišla, z niež pohoní (Rožm. 190). Ktož kúpí kobylé pole, právo má dědinných let za

o p r a v e c nepropustiti, proto, zdali by mu bránili kobylého pole, aby mu z p r a v c e zpravili (KR. 195, 196, 197).

(*Polon.*) Eximimus ab impetitionibus justiciariorum, qui o p r a w c e dicuntur 1357. P. de Cz. innocentiam suam de furticinio, super quo per Z. o p r a w c z a m de quibusdam equis furatis fuit accusatus, per sex testes idoneos coram castellano Krakowiensi conpurgavit et furticinium hujusmodi evasit 1401 (Krak.)

Opravdanje, Оправданie = justificatio.

(*Serb.*) Ako budě potvor pristavom, jere budu ino učinili nego što kniga piše, ili ašte budu prěpisali knige na in obraz: da jest jim o p r a v d a n j e, da grede prěd sudije. (Stef. 164). Ašče kto poište sudom gusara i tata, i ne budě obličenja: da im jest o p r a v d a n j e želězo (Ib. 152).

Opravenie.

1. V e d s k á c h = rectificatio, correctura.

(*Boh.*) Opravení ve dskách stalo se panským rozkázaním a nálezem z plného súdu, proto že jest se stal omyl písařem (I. Wenc. G. 9.).

2. R o k u = contestatio termini judiciarii.

(*Boh.*) O p r a v e n i e roku jiného nic nenie než póvoda k súdu hlášenie. — Ktož sobě roku n e o p r a v u j e, ten nežádá slyšán býti (Všeh. III. 19).

Opravné = praestationes patronales.

(*Boh.*) O p r a v n é h o 3 quartae avenae cum 1 pullo, 1 mensura avenae cum 1 pullo, $1/2$ mensurae avenae cum $1/2$ pullo, 8 mensurae avenae minus 1 quartali cum 8 pullis (Urb. Hradišt. XIV. stol.).

Opsovati, Опсовати = dehonestari.

(*Serb.*) Vlastělin, koji o p s u j e i osramoti vlastěličića . . . i vlastěličić ako o p s u j e vlastělina . . . (Stef. 49). Kto o p s u j e světitelja ili kalugjera ili popa (Ib. 95). I ako sebr o p s u j e vlastělina . . . Ako-li vlastělin i vlastěličić o p s u j e sebra . . (Ib. 54).

Orudije, Орудie = suppellectile.

(*Ross.*) Kotoroj posadnik slězet stepeni svojej, o r u d i j a i ssudove samomu upravljati (Pskov. 13). — Posadniku vsjakomu za druga jemu ne tjagat-sja, oproč svojego o r u d i j a (Ib. 72). A vsjakomu vlastelju za druga ne tjagati-s, oproč svojego o r u-

dija (Ib. 72). A odnomu posobniku odnogo dni za 7 orudija ne tjagat-sja (Ib. 73). — A orudje sudit posadniku (Novg. sudnaja 9, 28). Aže-li gospodin zakupa otsleť na svoje orudje, a pogibnet bez neho: to togo jemu ne platiti (PR. II. 53). No že (zakup)... ili orudja svoja děja, a togo pogubiť: to to jemu platiti (Ib. 54).

Osada = testes citationis de circumsedentibus villis.

(*Boh.*) Camerarius debet ducere duos probos viros de circumsedentibus villis (Conr. 2). Nec ullus camerarius ducat aliquem pauperem eccl. Brevnov. in testimonium ad citandum aliquos homines, quod ozzada vocatur, nisi ad proximam villam alicujus ecclesiae suae ad castrum pertinentem 1220, 1234 (Reg. I.). Camerarii in villa canonicorum homines causa citatoria, quod vulg. dicitur ossada, secum trahebant 1249 (Ib.) Otacarus II. rex homines fratrum Hospitalis S. Joh. B. Hier. a testimonio, quod ozada vulg. nuncupatur, liberos esse vult et solutos 1272 (Reg. II.). Otacarus II. rex abbatem et conventum in Ozzek ab occupationis sarcina, vulg. ozzada nuncupata, qua mediante citationum communiter fieri consueverunt edicta, eximit, inhibens, ne qui beneficiariorum regni abbatem et conventum tam in praemissa ozzada, quam in jurisdictionibus circa exercenda judicia in bonis ipsorum impediant 1275 (Reg. II.). Wenceslaus II. monasterio de Waltsassen privilegium Otacari II. confirmat, ut de bonis suis ad judicum, beneficiariorum vel camerariorum, vid. bedellorum regni nostri, hominem, qui vulg. ozzada dicitur, dare vel mittere perpetuo nullomodo teneantur 1285 (Reg. II. 1310). Wenceslaus II. rex abbatem et conventum Zedlicensem a praestatione et missione nuntii sive testis (in villa Pobor), qui ozzada in vulg. dicitur, reddit absolutos 1291 (Ib. II. 1548). — Prohibentes, ne quis ab ipsis de hominibus, bonis, curiis aut villis ipsorum in circuitu Curzimensi sitis, sive eos per se teneant sive aliis ad censum duxerint committendum, requirere nuntium sive ozzadam praenotatum, vel eos exinde occasione acceptu gravare praesumat 1292 (Ib. II. 1563).

(*Mor.*) Pánóm se zdá, že když póhončí pohoní koho, má osadu míti jinú. A bylo-li by, že by pohnaný nestál, a to panoší nebo osada seznala: tedy muož naň přísud dáti o to, oč jest byl pohnán 1415 (Póh. Brn.).

(*Polon.*) Causa limitationis inter N. et L. hereditates ita, quia dum jam triplex osada exivit, extunc Cristina stando circa

15*

istam angularem graniciem, dixit: Nescio etc. Et domina siluit, sed dixit: Respicio osadam 1400 (Brześćz).

Viz heslo *Opolje, Vicinatus.*

Osep = praestatio annonae.

(*Boh.*) Homines mon. Brevnov. ab omnibus exactionibus et gravaminibus, ab eo etiam, quod dicitur ozzep, sint liberi 1220 (Reg. I.). Ab eo etiam, quod dicitur ozzep 1249 (Ib.).

Viz heslo *Sep.*

Oszmnisthuo = octingenti.

(*Polon.*) It. cives (Kijovienses) de quadam consuetudine in civitate K. ab antiquo vigente, quam ipsi appellant oszmnisthuo, eximinus et liberamus, sed duntaxat cives et incolas civitatis, ita quod ipsi cives et incolae K. vigore hujusmodi consuetudinis nullam jam deinceps ab antiquibus officialibus castrensibus et praesertim ab eo, qui dicitur oszmniczy, habeant inquietationem, neque aliquid debet ab ipsis extrahere, si etiam comperti fuerint in hujusmodi facinore. Hospites autem et advenas in antiqua hujusmodi consuetudine relinquimus (Priv. civ. Kijev. Sigismundi I. 1516. Roepell Magd. Stadtrecht, Beil. V).

Osmuditi, Осмудити = stigmatizare.

(*Serb.*) Meropch ako poběgne kude ot svojego gospodara . . . gde ga obrěte gospodar njegov, da ga osmudi i nos mu razpori . . . (Stef. 211). Sebrova sbora da něsť; kto-li se obrěte sbornik, da mu se uši urěžu i da se osmude pod v-očij (68).

Osoba = persona.

Slovo „osoba“ jest překlad lat. persona; o sobě býti = per se esse, t. j. míti svobodnou vůli; kdo měl svobodnou vůli, byl po právu o sobě, byl osobou. Původně Slované užívali svého samostatného, rázného názvu „líce“, kteréhož Rusové podnes užívají (licó): Líce, πρόσωπον, persona. Vidno, že název „osoba“ vznik a počátek měl u Slovanů západních. Nestor sice praví o starých Polanech, že rody jich žili o sobo (rodom živuščim o sobo t. j. seorsim); ale z toho nejde, že by technický výraz „osoba“ byl s tím v nějakém spojení.

Osobština, Osobina, Особшина = peculium.

(*Croat.*) Ono-j ča je on osobito našao i dobio ili pribavio, to je nemu slobodno (Polj. 74). Ako bi komu bio dio gaja osobit ali oddielen (Ib. 97). Jedno jest uviet za stvar, što člověk s člověkem postavi, a drugo jest osobni, što člověk člověku za ljubav dao (Ib. 153).

Osobina nyní jest vlastní majetek toho neb onoho člena v zádruze; osobina nepřipadá do zádružného majetku. Lat. peculium, jako: dá-li otec nevěstě krávu nebo ovce. V klášteřích Fruškogorských slove osobina, co má některý kaludjer svého, jako na př. vinohrad (Vuk.).

Osočen = inculpatus.

(*Croat.*) I ako bi niki pokazal nikoga dvoru a nemogal ukazati ga: ostani dvoru onú penú, kî bi ostal on, kî bi osočen bil, a osočeni budi prost (Vinod. 60).

Ostanie = evasio in lite.

(*Polon.*) A — castellanus Br. acquisivit, vulg. ostal sze propter tres mansos adversum J. K—am 1399 (Brzesć.). — Ostanie Catherine de Gl—. Nota quod K. de G. acquisivit sive triumphavit, vulg. ostal a sze, contra P—um mercatorem propter equum 1399 (Brzesć). — Evasio: Nota quod N— eduxit testes coram dominum S. subvenatorem, et evasit vero jure ipsum, vulg. ostal sze 1400 (Brzesć).

Ostatki = posteri.

(*Croat.*) A sestre ne imadu dio, kada imaju braću ili od braće ostatki, nego samo rucho i obrok na udaji (Polj. Jag. 33). — Ako bi kolovaje mlinske od davna zavetšale, ima se viditi, čigove su i tko ich je držao; tako ima biti i ostatku (Ib. 170). Tere psa prida onomu ščetniku ili negovu ostatku, ako je (od psa) umró (Ib. 105).

Ostrožné = calcare.

(*Boh.*) Jus regium, quod vulg. ostrožné dicitur, quodque dudum ex institutione legitima regum Boemiae et laudabili ac approbata consuetudine in electione novi abbatis, praepositi sive abbatissae nobis (regi Boemiae) solvi consuevit, Pragensi ecclesiae donamus (50 sex. gr.) — (Formelb. 2, 191). — Právo královské, kteréž česky slove ostrožné, kteréžto nám od dávného ustavení řádného, při volení nového opata, probošta neb abatyše platiti obyčej jest (50 kop gr.) 1388. (Arch. III.). — Quoties subcamerarius destituitur ab officio et in id officium alter instituitur, instituto quaelibet civitatum regalium dare tenetur calcaris, alias ostrožné, quinque sexagenas.

Osud, Осудъ = poena judiciaria.

(*Croat.*) Ako bi vpal kî (pop i žakan) v niki dug ali zgrešenje, za koje imel bi platiti osud: more ta biskup isti od sagrešenich vzeti soldini benetačkich 20 za osud; vešče osud

ne more mu priti od popi i žakan ich (Vinodol 3.). Ako bi kî ubil nikoga kmeta ili od roda kmet, da bi se nemogao jeti: vpadi v osud libar 100 bližikam onoga grada, kî je ubijen, obščini libri 2 (Ib. 31). Ako bi kî položil v kušču ogaň, ili u chram, volja v ničji osik: za požganje za prvo ostani v osud dvoru 100 libar ter škodu platiti onomu, komu ju učini. I ako to vešče učini, osudi se na život i na smrt (Ib. 62). Ako razbojnika svrchu moje škodi naidu v nošči ter nega živa nemogu jeti, a nega ubiju: u nijednoj reči nimam se osuditi (Ib. 71).

Osud sioni jest libar 25, osud jezični 10, osud razbojni 100, osud zastavni, kako je dostojno; osud za psost, 5. (Polj. 68). Ako bi tko spomenuo silu ali se tužio iz sile, jure nemore poginuti meu nima osud sioni (Ib. 69). Osud zastavni, u koliko se tko od koga zastavi po zakonu (Ib. 68). Osud za psost, tko bi opsovao svoga druga prez uzroka podobna (Ib. 68).

(*Serb.*) Koga gradjanina osude obćii sud (Mon. 48). Dokle plati šćo je osudjen (Ib. 309). Globě što se osude, da ima vse crkva (Stef. 50). Kto Dubrovčanin ubije ali posěče u Bosni ili Bošnjanin Dubrovčanina: ta-j pravda da je prěd gosp. banom a osud da grede banu na nih (Dog. Dubr. 7).

Slovo „osud“ (o-sud) pochodí ze slovesa „o-súditi“, „od-súd-iti“, jakobys řekl „usouzení“. Také „osud“ ve smyslu „fatum“ neliší se od osudu soudního, neboť znamená rovněž tolik, t. j. usouzení, co je komu „souzeno“.

Osudié = vas, urna.

(*Boh.*) I sebrastě glasy děvě súdnè, sebrastě je v osudié svaté (RZel.).

Slovo „osudie“ souvisí se slovem sud ve smyslu duté nádoby, vas. Příbuzna jsou mu slova „ssudy serebranyje“ (Smol. 27), ve kterých se vozilo stříbro, odkud „ssudnoje serebro“ (Pskov. 33, 37). Naše novověké „sud“ (vlastně ssud, ruské sosud). Bulharům „sъdove“ znamenají nádoby hliněné, hlavně pak džbánky s tenkými hrdélky = amphorae.

Na osudí upomínají skřínky potřebované při soudech zemských na Moravě. „Stalo se, že dva (Z. a B.) přišli před nás (úředníky Olomúcké cúdy) a když jsmy skřínku postavili a Jan sudí nad ní stál a jiných úředníkóv tu nebylo: tu jsta každý z nich volal „póhon mój!, póhon mój“, a v tom když smy sedli úředníci, tehda Z. řekl: „Prosím póhona na B.“ a v tom B. řekl: „Já sem prvé pravil“ (Póh. Olom. I, 157).

Osveta, Освета = ultio, vindicta.

(*Serb.*) Da nikto nesmiti bude ispomenuti ni iskati krvi ni ine osvete ni vražde (Mon. 256). Tu-j krv našega vlastelina osvě-

titi. (Mon.) — U vrieme kada može súd razsúditi takove stvari i više i kada je zabraneno da se nečini boj i samovolna osveta etc. Za sadržati s Primorcima mir i tišinu susědsku . . . zabranjuje se svako samovolstvo i osveta 1798 (Crnog. 18). Svaki kojemu bi napastni čojek učinio koju pakost i štetu samosiljem, neka prikaže súdu zemalskome a neka se sam svoje-volje ne sveti (Ib. 38).

Ošastno = perditum, derelictum.

(*Croat.*) Ako bi kî držal ošastno (to je rič niku, ka bi ničja bila): ima k dvoru priti prez zapovidi dvorske volja proščenje, držan je platit knezu za prihodak od jednoga 7 za vsako leto, ko bi držal to isto blago ošastno . . . A ono ošastno ima se obratiti pod dvor kneža (Vin. 33). Ako kî ukaže niko ošastno volja od učestnoga, i ne bi mogal pokazati: ostani v onom istom osudu, v kom bi ostal on, koga bi pokazal (46). Zakon od plemensčin: Ča je stara baština, ka je ošasta od prvich: oni tko ju drži, ima ju radovati . . . (Polj. 73).

Jagić vyvozuje slovo „ošastno“ ze slovesa „o-jíti“ = relinquere, ostaviti, zanechati.

Ot, Отъ = pater familias, familiae caput.

(*Boh.*) Vsiak ot svéj čelědi vojevodi (RZel.).

Dobrovský namítal, že staří Čechové nemluvili slovy kořennými, jako prý ot; avšak zapomenul, že ot není samotno, ješto sourodá slova jeho jako stryj, uj též jsou kořeny a přece se jimi mluví. Také ot — rozšířené v ot-ec — souhlasí se stryj- stryj-ec, uj- uj-ec. Ze slova ot pochodí oten, oteň, tak jako ze slova děd: děden, děděn.

Otčina, Otčizna, Otnina, Отчина = patrimonium.

(*Ross.*) Mně otčina Kyjev, a ne tobě (Nest.). U kotorago čelověka pomreť žena bez rukopisanija, a u nej ostanet-sja otčina: ino mužu jeja vladěti toju otčinoju do svojego života, tolko neoženit-sja; a oženit-sja, ino kormli jemu nět (82). — A u kotoroj ženy muž pomret bez rukopisanija, i ostanet-sja otčina: . . . ino ženě jego kormit-sja do svojego života, tolko ne pojdet za muž; ino jej nět (Pskov 83). Kotoroj čelověkъ pri svojem životě, ili prěd smertiju, a čto dast svojeju rukoju plemjanniku svojemu, platno ili inoje čto životnoje, ili otčinu . . . (Pskov. 93). — A o votčinach sud: Kto votčinu prodast. A suditi o votčině za sorok lět, a dalěje sorok lět votčičem do votčiny děla nět. — A kto votčinu svoju vykupit v tě uročnyje sorok lět,

i ta jemu votčina deržati za soboju a inomu jemu toje votčiny ne prodati ni založiti v čužoj rod (Sud. 1550 § 85).

(*Litv.*) A chto by komu otčiznomu svojemu imenju . . . bez daniny zabral (Stat. I, 8). Tohdy majetek každoho člověka kolko budeť vzjal, svojim otčiznym navjazívati (Ib. I. 8).

(*Rumun.*) U Rumunů dědictvo po otci slove buď otnina nebo dědina, tak jako Rusům otčina nebo dědina. Cf. dědiny otně v RZel. (Píč.).

Otmica, Отмица = raptus mulieris.

(*Serb.*) U Srbiji sú se otimale dievojke do našega vremeni. Mlada su momčad vrlo rada išla „na otmicu". U otmicu se ide s oružjem kako god na vojsku. Kašto otmičari dovrebaju dievojku kod stoke, ili kad podje na vodu, pa je u chvate i otvedu. Kašto udare na kuću noću kao hajduci, pa obiju kuću i svežu dievojačkoga otca i braću, dok najdu dievojku i otvedu. Kašto se pobiju dievojačka braća i rodjaci s otmičarima i bude masa dosti (Vuk.).

Otmica pochodí ze slovesa ot-imati, eripere, ot-jeti, ot-mu = demere.

Otročé = teloneum de mancipiis.

(*Boh.*) Mediam partem de omni teloneo duci debitam, tam a descendentibus quam ab ascendentibus per Albiam, Lutomericensi tribuimus ecclesiae, vid. quod dicitur homutoue, othodne, otroce, gostinne, grrnecne, sitne 1057 (Reg. I.). — Judaei et caeteri mercatores justum teloneum solvant tam de mancipiis, quam de aliis rebus 906 (Raffelst.).

Otrok, Отрокъ.

1. Liberi.

(*Boh.*) Vacslav kupuje děti krstieše; pohanské a porobné děti kupuje Bohu je dědil (Leg.).

Otrok podnes u Slovinců znamená dítě.

2. Mancipium.

(*Ross.*) A se pokony virnyi byly pri Jaroslavě . . . To to virniku so otrokom a koni (PR. II. 7). Aže budeť vira . . . aže v knjaži otroci, ili v konjusě . . . to 40 griven (Ib. 9). A se naklady 12 griven: Otroku 3 gr. i 20 kun; a samomu jechati so otrokom na dvu konju (Ib. 67.)

(*Boh.*) Propter captivos et mancipia christianorum, quos mercator Judaeus infelici auro emerat, emptosque tot episcopus redimere non potuit (Leg. o sv. Vojtěchu.)

Si conjunx virum aut vir conjugem spreverit, redigatur in Ungariam et nequaquam liceat, ut pretio se redimat aut in hanc terram redeat (Decr. Brec. 1039).

(*Ung.*) Nemo servum in genere Hungarorum vel quemlibet in H. natum, etiam alienigenam, nec ancillam (exceptis linguae alterius servis, qui ab aliis ducti sunt regionibus) vendat (Colom. 1100). Nullus Judaeus christianum mancipium emere vel vendere audeat aut in servitio suo tenere sinatur (Ib. 1100).

(*Serb.*) Otroci i neropsi, koji sěde zajedno u jednom selě: vsakaja platja, koja prichodi, da platjaju vsi zajedno na ljudi (Stef. 66). Ašče su otroci, da se sude prěd svojimi gospodari kako-ljubě za svoje dlgově; a za carevě da gredut prěd sudie (Ib. 103). Otroke, čto imaju vlastele, da im su u baščinu, a njih dieca u baščinu viečnu da su, a otrok u prtiju da se ne da nikogda. (Ib. 42.) I otroke ščo-si kto imaju, da ich imaju u baščinu; tokmo ščo će vlastělin prostiti . . . to-zi da jest svobodno, a ino nište (Ib. 44.)

3. Renuntiatio.

(*Ross.*) A kotoryj gosudar zachočet otrok dati svojemu izorniku ili ogorodniku ili kotečniku: ino otrok byti o Filipove zagovenije. Takož zachočet izornik otreči-sja z sela . . . ino tomuž otroku byti; a inomu otroku nebyti . . . (Psok. 47). I po otroku gosudarevu ili sam otrečet-sja (Ib. 49). — Kotoryi izornik otrečet-sja u gosudarja sela ili gosudar jego obrečet etc. (Ib. 67).

V tomto případě slovo ot-rok pochodí ze slovce „oderčení", „ot-řéci", renuntiare, pročež mělo by psáti se: Od-rok. Dokonce jest rozdílné od slova otrok — mancipium a jen zvukem s ním souhlasí.

Otrov, Отровъ = intoxicatio.

(*Croat.*) Kada zaside zapijene životu svojih roditelja, oli po otrovu, oli po drugomu načinu (Polj. Jag. 49).

(*Serb.*) O otrověch: Magijnik i otrovnik, koji se naide oblično, da se kaže po zakonu sv. Otac. (Stef. 109.)

Paguba = perditio, damnum.

(*Ross.*) Kto pakoščami koň porězeť ili skotinu: prodažě 12 griven a pogubu gospodinu urok platiti (PR. II. 80). Aže kto svojego cholopa sam dosočit-sja v čem-ljubo gorodu . . . . ače upustit i gonja: a sobě jemu paguba . . . (Ib. 108).

Pachat, Пахать = agrum colere.

(*Boh.*) Však ot svej čelědi vojevodi; mužie pášú, ženy rúby strojá. (RZel.)

(*Litv.*) Žať i pachať na veliko-knjažeskych zemljach.

(*Ross.*) A koli budet s kěm súd o zemlji o polnej ilì o vodě a budeť na toj zemlji dvor ili nivy rozstradni . . . (Pskov. 9.)

Slova „o zemlji o polnej" Ustrjalov vykládá slovem novověkým „Pachotnaja zemlja". Viz slovo „pašnja" = polní hospodářství.

Památné = memoriales.

(*Boh.*) Když třetí pohon ztracen pospolu, tehda ta pře ztracena, že dá na to památné, že tu při ztratil (Rožm. 54). — Práva staná rozličně se stávají: někdy proto že u primy nestane ani se nemocen položí ani jinak ohradí, jakož jest právo. Proto strana druhá památné dá, a on hned ztratí svú při (z Dubé 37). — Stánie a nestánie: ot toho památného již nechtie vzieti dvú kopú, ješto dřieve čtyrmi groši otbývali starým právem. (Ib. 97.) — Ot vloženie práva staného při puohonu pět věrdunk památného (Jus cur. reg. 20). — Když kto staným pravem neb panským nálezem . . . obdrží proti kralovu právu: toho jest právo sudiemu po groši od kopy a písaři věrdunk. V tom podsudí má třetí groš a písař pátý, a to slove památné (Ib. 10).

Purkmistr a konšelé: My z potazu panského nalezli sme, že jsú již rokojmie prázdni. Na tom nám i obci rukojmie dali sú památné, groš za pivo, vedle obyčeje (Staroměstské zápisy. Výbor II. 356). Cui sermoni se ille vicinus non opposuit, et super eo iste vicinus consulem subaravit „Dal památné" (Jihl. 133, poč. XV. stol.).

Památného, kteréž se beře, komuž co nálezem panským nebo právem staným přisúzeno bývá, najviece dva zlatá nebo jedna kopa grošóv, najméně osm grošóv. A viece nenie nikdy bráno památného (Všeh. VIII. 48). To památné takto dělie: Béře miestosudí 2 gr., miestopísař 2 gr., miestokomorník groš, úředník králové groš, úředník proboštóv groš, úředník podkomořieho groš. (Id.)

Pamatny ist u. haist im behmischen rechten ain urteil- od. gedechtniszgelt; dann so ain urtheil gesprochen wirt, gibt man nach gelegenheit der action ain urtheilgelt, davon das gelt genant wirt pamatny, das ist gedechtnissgelt, darumben, dass zur gedechtnuss eingeschrieben wirt (Štěrba 1566).

U Všehrda při nálezích od něho citovaných na konci nalezá se připisek: „Dal památné. — Vyznánie všech úředníkóv", což ve vydání Hankově z neporozumění psáno dohromady: „Dal památné vyznánie všech úředníkóv".

(*Polon.*) Ab inscriptionibus cujuslibet decreti judicialis et recognitionis, ubi aliquis summam pecuniariam vel bona hereditaria inscribit aut reformat, solvi debent quinque grossi; quae solutio in aliquibus terris vocatur memoriale seu pamiętne, et in aliquibus terris vocatur adjudicatum seu przysądne (Stat. Regni 1532 č. 377). Recepto ab eo memoriali, quod vulg. pamientne dicitur, campum sibi per judicem adjudicaverunt 1361 (Dipl. M. P.) — Clemens memoriale tenetur duos grossos 1384. — C. tenetur solvere memoriale pro judice et subjudice 1397. — M. tenetur dare memoriale sub poena sex marcarum 1397 (Wisl.) Czo Spytek sądzil Dobkowa čloweka, to-j' sądzil podle prawa i s prawem pamętne wziol 1398 (Sieradz). — Czo Nemog sądzil Andrzeja z Wanczslawem, o te gest y pamanthne wząl 1399 (Piotr). — Decernimus, quod in causis hereditariis magnis judex praetextu solutionis, dictae pamiathne, ultra quatuor grossos exigere et recipere non praesumat, in minoribus vero causis tantummodo duos grossos exigendi habeat facultatem (Wisl. I. 48).

(*Litv.*) O pametnom koliko hrošej majut brat urjadnici: Sudja... a ljubo komorniky ot žalob malych do 30 griven i niže nemajut bolšě brať pametnoho odno dva hroši, a vyše 30 gr. 4 groša (Stat. Vlad. 16). Koliž na sudě odna žaloba budeť položena, a budeť-li bolje parsun u toj žalobě... tut tolko odno pametnoje imějet byti položeno (Ib. 17).

Nejstarší stopa památného v Čechách jeví se ve Statutech Kunrátových z konce XII. stol. Tu se praví, že když pohnaný získal při, zaplatil dva peníze (duos denarios), což slulo pomocné (24); také pomohl-li mu Bůh při průvodu vodou, že soudci dal dva peníze (duos denarios 8). Získal-li při póvod-žalobník, dával též dva peníze, ale slulo to ne pomocné, nýbrž památné. Památné souhlasí s něm. urkund. Novosedlý soused (novitius) in testimonium adventus sui pro eo, quod vulg. vrkund dicitur, duos judici det hallenses (Sent. Brun. 273). Denarii judiciales, quae vrkund vulg. nominantur (Ib. 311).

Pán = dominus, baro.

(*Bóh.*) Páni ku knězu (Zalabskému) sě hrnú. V ta doby kněz vece pánóm (RKral). Páni když to znamenáchu, k kralevicju sě sebrachu, i jechu sě s nim raditi (Dal.). — Aby v svej radě měl české pány (Ib.). — Když komorník přide k dvoru a pohoní, právo mu vyzvati panošu nebo samého pána (Rožm.

16). — Pane sudí! Domine judex! (ŘPZ 4). — Páni naučí (Ib. 15). Tehdy pán vydaný pohnanému (deinde baro citati dicat. (Ib. 15). A když páni potaz naleznú a vynesú . . . Et si tunc barones inveniant (Ib. 10). Tehdy pán, ježto jest vydán póvodu. Tunc baro datus actori (Ib. 12).

Viz heslo *Bán, Žu-pan.*

Paní = domina.

(*Boh.*) Manželky všech pánóv, vládyk i jiných chudých lidí, kterýmž se koli dskami věna kladú, samy mimo jiné lidi všecky té zvláštnosti užívají, že paními se ve dskách zřetedlně a zejména píší . . . Všecky manželky všech řádóv — toho přede všemi manžely svými užívají, že ony paními se ve dsky píší a muži jich jmény toliko křestnými a příjmeními. (Ale té zvláštnosti nikdež jinde než ve dskách neužívají, než v věniech toliko a v přievodiech věn, a jinde nikdež. Všeh. V. 6.)

Pánevné = braxatoriale.

(*Boh.*) Totalem censum, qui ex braxaturis cerevisiarum provenit, dictum panewne, nihil sibi in villis reservantes 1345 (Reg. IV.)

Panoše = cliens.

(*Boh.*) Když pojme komorníka na póhon póvod, jmá právo dáti panošu, aby dovedl komorníky, kde pohoní (Rožm. 5). Komuž vinu dávajú, by za přiměřiem škodu učinil, právo sě otprisieci sirotčím pravem. Ješto jeho panoše za přiměřiem učinil, tehda panošu právo postaviti, ať se zpraví, by učinil; právo sirotčí (Ib. 213).

(*Polon.*) Jako P. gyal na mą dzedziną samocztwart gwaltem i zabil mi panoszą 1393 (Pozn.). Jechal na M. dziedziną y dobywal jego domu y panoszą jego zranil 1400 (Brzescz).

Panování = dominatio, tertius gradus executionis.

(*Boh.*) Po zvodu jest jiný úd neb článek práva, jenž slove panovánie neb bránie. (A to slove jedním kusem panovánie po staných praviech, a druhým kusem bránie po zápisném právě.) V tom panování, ktož je činí, má se pilně chovati, aby jinde nebral ani panoval, jedno tudiež, na němžto se zvod stal. Ta panování z práva mají bráti do léta póldruhého, aby třikrát bráno bylo, a potom má pak othádánie přijíti, ježto starým právem slove „vděděnie“ (z Dubé § 47, 50, 52.)

A zveden jsa úředníkem od desk, budeš-li v drženie puštěn, drž a panovánie po zvodu ve dvú neděli učiň (Všeh. II. 21.)

— Rozličné jest panovánie; nekteré slove jalové, jiné plné. Jalové jest, kdež se koli třikrát před odhádaním panuje; ale plné a platné panovánie to slove, kdež ten, ktož je vede, již v skutečném držení jsa těch dědin, na kteréž panovánie vede, jich mocně užívá. — Za právo při panování se drží, že panovánie ani po zvodu ani po odhádání nemóž drieve dvú nedělí, od zvodu nebo od odhádání pořád čtúce. Panovánie nemá býti jinde než tu, kde se jest zvod stal nebo zájem. A všecko panovánie nenie než troje: Po zvodu, po odhádání a v úrociech (Všeh. IV. 15.). Po othádání, jenž zámek jest práva, ještě bývá o panovánie ve dvú neděli, pro otporníky, byl-liby kto, ježto by snad právo k dědinám maje, o póhonu, o staném právu, o zvodu, o panovániech nevěděl, a již vidí skutek netajný, othádánie zjevné, ještě dvě neděli měj k otpoře. (zDubé 55.)

Quod in LO. G. 18 dicitur, quod intra 14 dies post primum panování dentur die abschatzungs-brieffe, accipiendum est in causa executionis rei judicatae; ex hypotheca conventionali autem de praxi post gewährlos-brieff, literae detaxatoriae, primo inter 4 septimanas impetrantur (Neumann Annot. p. 186.) — Si autem lapsis post publicatam detaxationem (odhádání) 10 septimanis debitor bonum detaxatum non reluat, nec emptorem paratam executionem offerentem inveniat: creditor petit ultimum executionis gradum, vid. poslední panování (letzte beherrschung), per quam ei dominium portionis detaxata irrevocabiliter conceditur (LO. G. 23.) Peragitur iste ultimus gradus a camerlingo in bono detaxato, ubi sub dio ter interrogat: An adsit aliquis, qui bonum parata pecunia reluere velit? Et tandem fasciculum stramineum accendit, quo exusto omnis spes relutionis debitori adimitur (Neumann Ann. 187.)

Parac, Парац = litigator, advocatus.

(*Croat.*) Ako bude pred dvorom ot sili pra, volja ot tatby svrchu kê-budi riči, a parac nima svidočanstva svrchu krivca. (Vin. 9.)

(*Serb.*) Sirota, koja něst jaka prieti ili otpirati, da daje parca, koji će otpirati za nju (Stef. 72). — Ako se obrětěta dva parca naměrom na dvoru carstva-mi, da im razsudi sudija dvorski (Ib. 181.) Ašče se obrěte veliko dielo a ne uzmogu razsuditi i razpraviti... da grede ot sudija jeden s obiema parcema před carstvo-mi (Ib. 183.) Parci, koji izchode na sud carstva-mi,

da koju reč uzgovore u prvinu: te-zi reči da su něrovane, a tem-zi rečem da se sudij, i poslednim niščo (Ib. 169.)

Slovo „parac“ pochodí ze slovesa „prieti“, „prieti se“, „přiti se“.

Parba, Parna, Парба = lis.

(*Croat.*) Od parbe: A kada se jure svekolike te stvari izkole i jur strane ulizu u parnu etc. (Polj. 144). — Ako bi tko koju parnu imio na kmetića, koji ima svoga gospodina etc. (122, II). — Tko je s kim u kojoj pravdi ali parni etc. (32). — Tko bi što dobio blaga parnom gibućega (12). — A u jinoj parni u svakoj tko ne vrati rote na parnom mistu, poslije ne more vratiti po zakonu (10).

Parob, Parobek = servus.

(*Boh.*.) Ty si parob na paroby Krale (RKral).

(*Litv.*) Mužiku navezky, chto čijego mužika pojmajet a u sebe deržit, poltina grošej, žonce rubl grošej, parobku pol kopy grošej a nevolnoj žonce kopa grošej (Stat. XII. 6).

Jakož slovo „rob“ znamená otroka, zdálo by se na prvý pohled, že slovo „pa-rob“ jest oppositum slova „rob“, ježto předrážka „pa-“ v češtině a v litevštině hlavně znamená negací, tak že na př. pa-hrb jest oppositum hrbu, pa-dol opp. dola, pa-louk opp. louky, pa-roh opp. rohu, pa-z-neht opp. nehtu, pa-hole opp. hole, pa-mote (lit. macecha) opp. máti, pa-sons (nevlastní syn) opp. syna. Nicméně předrážka pa- často zastupuje předrážku po- i střídá se s ní, jako: V litevštině pa-layde = po-layde (pozůstalost), pa-metu = pometu, pa-guba (po-guba), pa-vargelis (po-vrh-el), v češtině pa-břesk (po-břesk). Z toho jde, že pa-rob dobře může býti „po-rob“, a to tím více, že slovo po-roba znamená nevolnost, otroctví.

Pjatenščik, Пятенщикъ = signatarius.

(*Ross.*) A kto kupiť lošaď na Moskvě . . . i těm-tě lošadi pjatniti u pjatenščikóv na Moskvě, da i v knigy napisati po starině. A pošlina pjatenščikom imati po starině (Sud. 1550 §. 94.)

Pjatno, Пятно = signum proprietatis, signatura.

(*Ross.*) Za knjaž koň, iže toj s pjatnom, 3 gr. a za smerděj 2 gr. (PR. I. 25). A po gorodom i po volostem, kde kto lošaď kupit ili měnit: tut i pjatnajet. A u volostejej pjatna ich obrazec pisati v knigy, sporu-dlja (Sud. 1550 § 65). Namestnikom i volostelem i ich tiunom, i pjatenščikom v gorodèch i volostěch nepredažnych i domoroščenych lošadej ne pjatniti (Ib. 96). A tatja vsakoga pjatniti (Dvinsk. 6.)

Viz heslo *Klejno*.

Patrimonium.

(*Siles.*) Silva Glambowiz, quam r. 1228 dux dederat Stephano de Cobyli Glowa, aliquotiens praebita est venalis praeposito de Camenz. — „Si hanc silvam emero, heredes Stephani postmodum jure polonico requirent“. — „Nequaquam! Sed scire debetis, quod apud atavos nostros et patres ex antiquo statutum est, ut si quisquam de genere Polonorum vendidit quodlibet patrimonium suum, ejus heredes postmodum poterunt redimere. Sed forte vos Teutonici non plene intelligitis, quid sit patrimonium. Ut vero plenarie intelligatis, vobis exponam: Si quicquam posideo, quod avus meus et pater mihi in possessionem reliquerunt, hoc est meum verum patrimonium. Hoc si cuiquam vendidero, heredes mei habent potestatem jure nostro requirendi. Sed quamcumque possessionem mihi dux pro meo servitio vel gratia donaverit: illam vendo etiam invitis amicis meis, cuicumque voluero, quod in tali possesione heredes mei non habent jus requirendi.“ (Henrychow 43.)

Pečeť, Печать = sigillum, signum.

(*Boh.*) Sine exactore, sine sigillo (Cosm.). Statuimus, quod a civibus de Zacz vel eorum familia ad silvam euntibus signum, quod in vulg. peczacz dicitur, non petatur 1226 (Reg. II.).

(*Serb.*) Vlastelin velii da se ne poziva bez knige sudiině, a pročiim pečať (Stef 61).

Peniez, Пенязъ, Пенезъ = moneta, pecunia.

(*Boh.*) Nejstarší zmínka o penězích zachována jest ve zprávách arabsko-židovských kupců. V zemi Boleslavově (v Čechách) „za jeden pensê koupí se tolik pšenice, kolik jí jeden člověk potřebuje na měsíc, a za touž cenu tolik ječmene, kolik potřebí pro jednoho koně na 40 dní. Za 10 slepic platí se též jen jeden pensê. Šátečky (viz platno) mají pevnou cenu jedné desetiny pensê“.

Čtyrydcet kop dluhu peněz dobrých střiebrných, grošóv Pražského kovu kraleva obrazu 1394 (Libri erect. IV.). — Pravý peniez má býti též váhy a z takéhož střiebra nebo zlata, jako dřevný, když jest té postavy.

Slovo „peniez“ rozšířeno jest po celém Slovanstvu i Germanstvu. Skand. penningr, staroněm. phenninc, angl. penny, lit. piningas, rusky penjaz, polsky pieniązd, česky peníz, staroslov. penjaz, bulh. penez, jihoslov. penez, penezi, uhersky penz, tur. penez.

Perejem, Персемъ = receptionale.

(*Ross.*) Aže kto p e r e i m e t čjuž cholop i dasť věsť gospodinu jego: to imati jemu p e r e j m a grivna. Ne ubljudeť-li, to platiti jemu 4 grivny za cholop a pjataja p e r e j e m n a j a jemu. A budeť roba, to 5 griven a šestaja na p e r e j e m otchodit. (PR. II. 107.)

(*Litv.*) A jestli by komu čeleď utekla a zapovedal by kolko o toj čeljadi p e r e j m a, a pošol za neju v pogonju, a u koho by jeje znašel: tohdy majet tomu, u koho čeljaď znašol, p e r e j e m dati, z čoho budet zapovedal. A jestli by bez zapovedi i p e r e j e m a u koho tuju čeljaď našol . . . (Stat. XII. 7.)

Peresud, Пересудъ = judiciales.

(*Ross.*) Ni odinomu-že Rusinu ne dati p e r e s u d a v Rizě; tako i Latinskomu v ruskoj zemlji ne dati p e r e s u d a nikomu-že (Pr. Smol. 35.) P e r e s u d jemu (namestniku koroljevu) imati po Novogorodskoj gramotě . . . a opryč p e r e s u d a posula jemu ne vzjati (Dog. Novg. 5.) Peresudčikom p e r e s u d imati na vinovatom dvě grivny; a menší rublja p e r e s u d a nět. A s spiska ssudnago, i s cholopa, i s zemlji p e r e s u d a nět; a s polja so vsjakogo p e r e s u d (Sud. 1497 § 64.)

(*Litv.*) Obligatio vadium, alias wdawczyzna, nec etiam judiciales, alias p e r e s u d y, de cetero inter ipsos fieri non debent (Žmuď. 1492). Sudji (v povetech) majut p e r e s u d na troje deliti: Odna časť vojevodě, drugaja sudjam, tretja namestniku vojevodinu. A koli vojevoda sudit, tohdy p e r e s u d ves na vojevodu (Stat. VI. 24). Koli by kotoryj vojevoda abo sudja bolše vzjal ot toho p e r e s u d a, tot povinen budet storoně s navezkoju vernuti (Ib. VI. 25.)

Perevětník, Перевѣтникъ = proditor.

(*Ross.*) Kramskomu tatju, i konevomu, i p e r e v ě t n i k u, i zažigalniku — těm života ne dati (Pskov 14).

Vladimirsky slovo „pere-větnik" vykládá na pronášeče tajných zpráv (tajnomu peredatčiku věstej, zrádci), tak že se tu shoduje perevětník i proditor.

Pěsť = pugnus.

(*Boh.*) Míra délková, obvyklá při měření na provazce (funiculi), ješto se po každém provazci, když se měřilo, přidávalo t. z. „Nadělbůh" t. j. dvě pěstě vzdélí.

Podnes míra koňská, ješto se výška koní vyznačuje na pěstě.

Piet-na-dzescze = poena quindecim.

(*Polon.*) Abbas habet judicare in hominibus suis causas meč, kyje, sedmnadzeszcza, petnadzeszcze, glowa 1286 (Tyniec). Percipere, quae dicuntur in vulg. mecz, sedmnadzeszcza, pant-nadzescza, glowa 1352 (Ib.). Petrus kmetho veniens forti manu deposuit gramina de prato per metas; propter hoc mansit duas culpas, vulg. pacznadzesce (vid. tres marcas) Procossio et tres judicio 1394 (Helcl. II.). Ut abbati poenam solvant, quae pint-na-cessce nuncupatur 1242. Neque quindecim solvere teneantur 1274. Eximimus a quindecim 1278. Accipiendi poenam quindecim 1274. Albertus tenetur solvere poenas palatino pancz-na-dzescze a królewstwu sedm-na-dzescze 1400. Tenetur magnas poenas LXX et petnadzescza 1399. Sub poenis magnis, actori pacz-na-dzescze et regi sem-na-dzescza 1409 (Hube).

Si quis citaverit aliquem sine legitimo actore, vulg. prez pówoda, taliter citato ipse citans poenam vulg. piacz-na-dzes-cza solvere teneatur (Wisl. I. 23). Aliqui propter causas consanguineorum ad judicia venientes per strepitum et inopportunam acclamationem sententiam seu victoriam causarum solent deportare — qui deinceps ad judicium venire non praesumant tali modo. Qui si contra facere praesumpserint, poena, quae dicitur piacz-na-dzescza, puniantur (Ib. 20. Wisl. II. 4.). — Excolens et seminans agros alterius violenter semine careat cum poena pancz-na-dzescza. (Wisl. I. 90.)

Pir, Пиръ = convivium.

(*Ross.*) A učinit-sja boj v piru, a vozmut proščenije ne vyidja iz piru: i naměstnikom i dvorjanom ne vzjati ničego (Dvin. 4). A v piru: ino pirovomu starostě ili pivcam javiti tafbu (Pskov 30).

„Pir", slovo původně litevské, znamená v první řadě „shromáždění" vůbec (em-pyrint = shromážditi se), ve druhé „obec" (piru, pyrin), ve třetí „hostinu", „hody", a toť jest význam ruský.

Pizma, Пизма = dolus.

(*Serb.*) Ašče kto užežet kuću po pizme komu . . . Koji je vlastelin na prěselici komu pizmom koje zlo učini, zemli plenom i kuće požeže . . . (Ib. 56).

Pizmenik, Пизменикъ = dolosus, damnosus.

(*Serb.*) I da něst u porotě rodima ni pizmenika (Stef. 154).

Planina, Планина = pascua montana.

(*Serb.*) Planine, što su u zemlji carstva-mi, što su careve planine, da sú caru, a crkovne crkvam, a vlastěoske vlastelóm (Stef. 80.)

Poloniny = ausgerodete waldgründe, welche sodann als weideplätze benützt werden (Zpráva z okresu Dolhopolského v Bukovině 1807).

Plaské = praestatio forestalis.

(*Boh.*) Plaského 1 quartale avenae et 1 pullum. Plaského $4^1/_2$ quart. avenae cum $4^1/_2$ pullis Plaského 5 quart. avenae cum 5 pullis. Plaského VII. quart. avenae cum 12 pullis Plaského $2^1/_2$ mensurae avenae cum 10 pullis (Urb. Hradišť. XIV. 11.)

Podle věci a obsahu souhlasí s tím, co čteme v Urbáři Břevnovském z r. 1406: Ve Velké Srbské (na Policku) platili majetníci koní de quatuor equis 4 gr., 4 pullos, unam mensuram avenae, de tribus 3 gr., 3 pullos, 3 quartalia avenae, de duobus 3 gr., 2 pullos, $^1/_2$ mens. avenae et de uno equo $1^1/_2$ gr. 1 pullum, 1 quart. avenae. In toto districtu Policz, qui habet unum equum, forestario solvit $1^1/_2$ gr. et unum quartale avenae et unum pullum, et qui habet duos equos, solvit 3 gr. et 3 quart. avenae et 4 pullos. In villa Radwanow sunt 12 hereditates, quaelibet earum solvit de silva 2 tynas avenae et quinque pullos, de medio vero laneo 2 tynas avenae et 3 pullos. (181). — Z toho jde, že majetníci koní platili klášteru podle počtu koní jistý roční poplatek a ten poplatek že souvisel nějak s lesem (de silva), ježto dáván byl lesnímu klášterskému (forestario). Máme také osadní název Plasy a říční názvy Plasná a Plasnice, tak že „plaské“ ukazuje na lesní položení.

Plateź, Platja, Платеж, Платя = solutio.

(*Ross.*) Aže buděte cholp ubit, 1 gr. ser. zaplatiti u Smolněsk, tako platiti i u Rizě i na Gotskom berezě (Smol. 1229, 2). Oko, ruka, noga . . po pjati griven ser. ot vsjakoga platiti. Ktož bijeť druga děrevem, a buděte siň ljubo krovav: polutory grivny ser. platiti jemu. Po uchu udarite, 3 četverti serebra. Poslu a popu čto učinit, za dvoje togo vzjati, dva plateža. (Ib. 3—6.)

(*Serb.*) Otroci i meropsi, koji sěde zajedno u jednom selě, vsaka platja, koja prichodi, da platjaju vsi zajedno na ljudji. Kako platju platjaju i rabotu rabotaju, tako-zi i zemlju da drže (Stef. 66.)

Platež i platja, po česku plat, pochází ze slovesa „plat-iti“, solvere. (U kojej se župě ščo uzpakosti, ta-zi župa volja da dá krivca, volja da plati. Tko im ščo uzme u mojej zemlji, ja da plaću Dubrovčanina iz moje riznice. Daničić.)

Platno = pannum lineum.

(*Pomor.*) Apud Ranos non habetur moneta nec est in comparandis rebus nummorum consuetudo, sed quicquid in foro mercari volueris, panno lineo comparabis (Helmold I.). — Pruzzi — aurum et argentum pro minimo ducunt, pro laneis indumentis, quae nos dicimus faldones, illi offerunt pretiosos martures (Adam. Brem. IV. 18).

(*Boh.*) V zemi Boиîmě vyrábějí tenké, řídce jako sítě tkané šátečky, kterých k ničemu nelze potřebovati. Ty mají u nich pevnou cenu jedné desetiny peňsê a v obchodu i v obcování jich užívají ke placení. Platí u nich za peníze a mívají jich skříně plny. Nejdrahocennější věci za ty šátečky koupiti lze, pšenici, otroky, koně, zlato, stříbro (Ibrahim).

(*Ross.*) A kotoroj čelověk . . čto dasť svojeju rukoju plemjaniku svojemu, platno, ili inoje čto životnje, ili otčinu (Pskov 93).

Germ. phalte, paltene, de indumentis lineis, jimž Anglové říkali „faldynge", což ukazuje na příbuzenství se slovem „platno". Kořen = plat, plat-iti, tedy „plat-no", čím se platí.

Marco Polo zachoval tuto zprávu o platebních prostředcích u Mongolů: „Ráz penieze kralova takovýto jest: Ze tří kuor dřeva morské jahody (de tribus corticibus arboris mori) střední kuoru vezmúce a ty dobře utvrdí a učiní jako papírový list, i zkrájí je na malé i na větší kúsky, i vrazí na ně kralovo znamenie rozličné, podle kteréhož znamenie jest cena jeho (Milion).

Plecné = praestatio carnium.

(*Boh.*) Plecnyeho $9^1/_2$ gross. — Plecnyeho $5^1/_2$ gr. in festo s. Georgii (Urb. Hradišt. XIV. stol.)

Plémě, Племе = tribus.

(*Croat.*) Polag kneza (Poljičkoga) imaju biti tri sudci zakletveni od trich plemen: jedno od Tišemiri, drugi od Limići a treto Kremeničani. (Polj. 3.) — I zakon je, da stavi občina Poljička tri prokaratura od tri plemena, po jedan od svakoga plemena, kako i sudce. (Id. 8.) — Ako li bi kto ubio bližnega ali vrvnoga za cića plemenščine, da nemu ostane, ka bi ga imala pristojati po baščini: da tomu-j ubojci ne ima biti oni dio, nego inomu, komu pristoji po razlogu od plemena (Ib. 49). — Ako-bi kî ubil od podknežinov ili od slug od obitelji kuščne g. kneza, od permanov, ter bi ušal i nemogal se jeti: to knez vazme vražbu svrch plemene zlotvorca koliko za polovicu; zač pleme ni držano nere od pol a zločinac drugi pol. (Vin. 29).

(*Serb.*) Nachodeći se mi glavari i starešine i ostala bratja naša iz svakog plemena na sabor i vieću (Crn. 1798.) — Koji čoek choće prodavati kuću ili baštinu, ili vinograd, ili dubravu ali ostalo svoje nedvižimo imuće: neka pita i ponudi svoju bliziku ... merginaša .... tada slobodno neka prodaje komu može u svoje selo ili u svoje pleme (Ib. 15). Kada se koja šteta ot pohare žita etc. u koje pleme nehotice učiněna dogodi: to ostoje knezu i glavarima od plemena da prociene etc. (Ib. 30).

Plěn, Плѣнъ.

1. Spolium.

(*Boh.*) Z plena jeden póhon; právo k roku sehnati... Právo voda. Z plena zpraviti se zemským právem, jemuž vinu dávajú, samému třetiemu (Rožm. 80, 224). — N. conqueritur super N., quia fecit sibi dampnum cum suo posse per spolium in via pacis, quia recepit equos suos et vestes et proprios denarios apud patrem suum pro 30 marcis (Rel. tab. 298).

2. Praeda.

(*Serb.*) Ako se obrěte gusar ošed prěz državu krajištnika i pleni gděgodě, a opet se vrati s plenom: da platja krajištnik samo-sedmo (Stef. 144). — I gusar, koj chodi iz tugje zemlje, paky čto uzme u carovoj zemlji: kojim je putem došó taj gusar i odšao plěnivši, to država i sela da plate vse, kude bude prošla gusar (Ib. 200). — Što kdo kúpi od plena iz tudje zemlje, što bude pleněno po carevi zemlji: da jest voln kupiti ot toga-zi plena, koliko u tudjoj zemlji (Ib. 151).

3. Confiscatio.

(*Boh.*) Confiscationis sententia, quae plen dicitur, locum non habet 1227 (Reg. I.)

Plěnnik, Плѣнникъ = captivus.

(*Ross.*) Ašče plěnnik obojú stranú držim jest .. da iskupjať (Dog. 912, § 8). — Ašče-li obrjaščajut-sja Rus rabotajušče u Grek, ašče sut plěnnici . . . (Dog. 945 § 13).

O Pomořanech vypravuje Helmold II. 13: Audivi a referentibus, quod Mikelenburg die fori de captivitate Danorum septingentae numeratae sint animae, omnes venales, si suffecissent emptores.

Plk, Pluk, Polk, Puk, Плькъ = tribus, plebs, populus.

(*Boh.*) Jen-že pride s płky s Čechovými (RZel). Zatrati Svatopluk veš Vršovcov płuk (Dal.).

(*Serb.*) Ščo je bilo vlastel i plka (Puč. 170). — Progone ot tebe běsovskyja plky.

(*Croat.*) Učiniše me(dj)u sobú, da kada bude gradu ka potriba, višče imiti me(dj)u sobu: da bude zvan vas plk, veli i mali (Stat. Vrban.)

Že slovo „plk" souhlasné jest s lat. vulgus, s germ. „volk" (staroněm. volh, volc, skand. folk), o tom pochybnosti není. Grimm přivodí také řecké πόλκ-ος = lid. Litvané říkají púlk-as = turba, agmen, populus, Lotyši pulk-s = cohors. Staroslov. znělo slovo to plk = populus, cohors, rusky polk, polsky pulk, polk, slovinsky polk, česky pluk, jihosl. puk. Miklosich myslí, že slovo plk jest původu germánského, ale pravější jest názor Matzenauerův, že plk jest společným majetkem Slovanů, Litvanů i Germanů, ano i Řeků a Římanů.

Pluh, Плоугъ = aratrum.

(*Ross.*) Aže u gospodina rolejny zakup, a pogubiť vojskyi koň: to ne platiti jemu; no ježe dal jemu gospodin plug i boronu, od nego-že kupu jemljeť: to to pogibše platiti. (PR. II. 53).

(*Polon.*) Promittimus de terra vacante ad unum plugonem (Cod. Krak. 1262).

(*Boh.*) Staré právo, když pluh vdán, an oře na jeho dědině, prvé vdán, i druhé; netbá-li toho, proto nepojat pluh ani sveden; a když třetie vdán, tehda jeď před úřad a řka: „Bezpravně vdal; prošu práva" (Rožm. 183). — Jan biskup prodal ves S. za 130 k. gr. s dvorem dvú pluhú role a s úrokem 12 k. gr. (Arch. II. 460).

(*Serb.*) Zamanicom běďbu pluga imti da oru (Mon. 565). — Koliko ima igumen plugov u kojem selu, od takogi-že sela da postavi rataje, koga choće (Mon. 98).

Prvotní forma slova „pluh" jest „ploug"; tak znělo ve staroslovanštině, tak i ve staré češtině (plouh). Novověké slovanské řeči znají však toliko formu „plug" (bulh., rusk., chorv., pol.), „pluh" (česk.) Starší forma „ploug" zachovala se v dánském ploug, v angl. plough, holl. ploeg, švédském plóg, středoněm. pflouc. Slovanská forma novější přijata od Litvanů (plúgas), od starých Prusů (plug-is), od Rumunů (plug), od Turků (pulug). Učení hádají se, zdaž Slované slovo plug přijali od Němců nebo Němci od Slovanů; avšak není pochyby, že jest to název společný. Německé pflug nerozhoduje; forma „pflouc" je novější, středoněmecká, ze které doby pochází také „pfund" (z lat. pond-us), phirsich (persica), pfeffer (piper), pfarre (parochia), pfingsten (pentecostes), pfeife (pipa), pflaster (plastron), pfaff (papas), pfanne (panev). Učenci staví také slovo „plug" proti „soše", tvrdíce, že plug je německý raederpflug, kdežto socha (vlastně soha) jest pluh bez koleček = fustis, soha = gabelholz. Ale bylo by zajisté podivné, že by slovanské plug bylo vypůjčeno, kdežto části pluhu (lemeš, rádlo, plaz, kleče) jsou přece čistočistě slovanské. Důležité jest slovo radlo; značí tolik co oradlo t. j. nástroj orací (dim. radlice), a toť vážnější než slovo „pluh". Vždyť upomíná na řecké a lat. aratron, aratrum, arare-

ora-ti. V té formě slovo aratrum ukazuje na skr. aritra-ni (veslo), arkl-as = lit. pluh, irkl-as = veslo.

Poběglec, Побѣглец = fugitivus.

(*Serb.*) Ako-li se obrěte vlastělin ili vlasteličić poběglec . . a in kto-ljubo carstva-mi (Stef. 145). — O poběgstvu (Ib. 115).

Pobídka = provocatio ad duellum.

(*Mor.*) Múdrý pobízne-li druhého, aby se s ním bil, dí tuto výminku: „Ale pobídky nedávám než jak nás o bitvu přátelé smluví, které vydáme; vydej ty dva aneb jednoho a já též“ (Drn. p. 41). — O pobídkách (Tov. 203).

Pobor = collecta.

(*Polon.*) Villanos in Yezow coenobii Lubinensis absolvimus a stroscha (custodia), sron (pruina), pobor (solutio), a falconibus et a psarske (1278 Cod. dipl. Pol.). — Ab omnibus nostris solutionibus . . et specialiter a sep. obraz, pozewne, nestane, pobor, psarské (Ib. 1416).

Pobratim, Побратимъ = frater electus.

(*Serb.*) Jest u Srbů starobylý obyčej, že se lidé mezi sebou bratrují, t. j. druh druha za bratra si volí. Takoví bratří slovou pobratimi. U Černohorců děje se sbratřování v církvi a pop žehná nové pobratimy, kteří na znamení bratrstva líbají kříž. Takovýto poměr vytvořuje se i mezi mužskými a ženskými o slavnosti, jež slove družičalo. Mužští zovou se „pobratimi“ a ženské „druge“. Takové pobratimstvo trvá celý rok, i může se ovšem zase obnoviti. Ostatně může se mužský také „po-syniti“ nebo „po-otčiti“ a ženská „po-sestřiti“ nebo „po-materiti“.

Počastbina = praestatio honorifica.

(*Croat.*) Jene, welche vor der reform (der militaer-graenitz) als porkuladen, voyvoden, knesen o. vice-knezen, pochasbine gehabt etc. Die dermaligen knezen u. vice-knezen behalten die s. g. pochasbine lebenslaenglich. Dessen vater als porkulab (purgraf), voyvoda, knez o. vice-knez dergl. pochazbine innen gehabt (Mil.-Graenitz-Rechten 1754 § 78, 79, 90).

Poczatek = initium, prima causa.

(*Polon.*) Czo ranil Grzimek Smislawa, to uczinil za jego poczatkem 1388 (Pozn.) — Czo ranil Marcin Jacuba, to go ranil na swem dobrze, ani jego poczatkem, ani na królewe drodze 1397 (Pozn.) Czo uczinil Mikolaj Mikolajowi, to uczinil za jego poczatkem 1401 (Kalisz).

(*Ross.*) Aže prideť krovav muž na dvor . . . a kto budeť počal: tomu platiti. Ače-že i krovav prideť ili budeť sam počal a vylězut poslusi: to to jemu za platež, ože i bili (PR. II. 23).

Počestné = honorificum.

(*Boh.*) Počestné to slove, ješto lidé činie počest hospodě, když mezi ně přijede, aneb k některým hodóm přinesúc své dary. To mohú páni od nich vzieti, ale jakž by to dobrovolné v právo chtěli uvesti, hřešiliť by (Štítný). Počestné slove to, ješto lidé z milosti, ctiec svú hospodu když přijede neb na hody některé, přinesúc dary (Id.).

Pod- = sub-

(*Boh.*) Pod-stolí = subdapifer pod-češí subpicerna, pod-komoří subcamerarius, pod-koní submarescalcus, pod-sudí subjudex.

(*Croat.*) Pod-knežin = vicecomes.

(*Ross.*) Pod-djačej = vicenotarius, pod-vojskoj = subpedellus.

(*Litv.*) Pod-komorej naš pod svojeju čestju i pod svojim suměnjem imejet pripustit ko svědčenju (Stat. 1420 § 12).

Ve starém pruském jazyku zachovalo se slovo podkomorej ve formě podkamor, i znamená úředního sluhu, komorníka na některých soudech, konajícího policii v soudním okresu a roznášejícího ústné i písemné panské rozkazy po vsích. Podnes rodový název Puttkamer.

Podací = beneficium, feudum.

(*Boh.*) List krále Vácslava, kdež povolení dává Hynci z Lažan, což má od koruny české léno neb podací, aby mohl prodati neb zastaviti v též právo, aby se odtud služba konala. (Arch. č. II. 462.)

Podanek, Поданъкъ = tributum.

(*Serb.*) Baštine sve da su svobodne ot všech rabot i podanek carstva-mi (Daničić).

Podavenie = oppressio mulieris.

(*Boh.*) Opoviedati právo z podavenie ženy, z únosby, z děvojstva otjetie (KR. 141). Ale z děvojstva otjetie nebo z ženy podavenie, toho nemóž opoviedati poslem, ledno žena sama opověz svú hanbu (Ib. 148). Z podavenie ženy troj póhon; pravo otpřisieci sě samému sedmému že nevinen (Ib. 110). Z ženského podavenie kaké přivesti svědectvie (Ib. 35). Z podavenie dievky právo sě otepřieti samému sedmému (Ib. 239).

Když opoviedá která z podavenie, právo jí opovědieti jmajíc krvavý šlojíř nebo rúchu na svéj hlavě, a úplet jeden rozpletši i rozmetavši prameny i řéci: „Opovědaju, že jsem podavena." (Ib. 151.)

„Daviti" znamená premere, „po-daviti" = opprimere. „Bude davení veliké" = pressura magna. Proto také ještě v XVI. a XVII. století říkalo se knihám tisknouti — daviti, t. j. imprimere, lantfryd davený, t. j. tištěný.

Poddací = emphyteusis.

(*Boh.*) Hereditatem nostram quinque laneorum vendidimus et exponimus in emphyteuticum jus theutunicum, quod purkrecht vulgo dicitur, alias poddacie (Pal. Form. II. 168.) Montem ibidem pro vinea cum quibusdam aliis agris, continentem 44 jugera, vendidimus et locavimus in jus, quod vul. poddací sive purkrecht appellatur, strenuo militi N. N. (Ib. I. 249.) Tria molendina in villa Mlýnce posita cum omni structura etc. jure emphyteotico, in vulgo quod poddacie vel purkrecht dicitur, vendenda duximus. (Ib. I. 252.) Vendidimus hominibus nostris seu kmetonibus et heredibus eorum jure emphyteotico sive civili, quod vulg. poddaczie, alias kauffrecht nominatur 1370 (Urbáře 240, 255, 262). — Vendidimus tabernam nostram discreto viro pro certa pecuniarum summa in jus emphyteoticum, quod vulg. dicitur zakup, sibi et suis heredibus 1384 (Ib. 244). — Vendidimus agros dictae villae hominibus seu incolis in eadem villa residentibus jure emphyteotico, quod vulg. purkrecht dicitur, sub conditionibus infra scriptis 1361 (Urbáře 275).

Poddas = servitus debitori imposita.

(*Pomer.*) Princeps et populus terrae Rugianorum in Sclavia quandam consuetudinem observantes, ejusmodi usurarum lucra, quae poddas vulg. appellant, sequuntur: Quod vid. creditor a debitore certam quantitatem annonae, lini et aliarum rerum, quae longe plus quam pecuniam mutuatam excedunt, recepit annuatim, nec hoc contentus a debitore pro filia sua, quam nuptiis tradere forte voluerit, quinque solidos recepit, alioquin ei tradere ipsam filiam nuptiis non licebit. Simili quoque modo pro quolibet animali, quod debitor ipse vendiderit, certam creditori persolvet pecuniae quantitatem. Si vero debitor ante mutuatae sortis solutionem viam fuerit universi carnis ingressus, talis conditio transit ad singulos heredes, ita ut si eorum aliquis solvendo non fuerit, supponitur ei in judiciali foro fasciculus stra-

minis, a quo praesentibus habitatoribus terrae suae dejicitur et in perpetuam creditoris redigitur servitutem (Cod. Pomer. dipl. 276).

Podmetčik, Подъметчикъ = subdolus immissor.

(*Ross.*) Gosudarskomu ubojcě, i koromolniku, cerkovnomu tatju, i golovnomu, i podmetčiku, i zažigalniku (Sud. 1497, § 9). Qui res in alterius domum clanculum inferunt, easdem furto sibi ablatas dicunt, quod podmetschek vocant (Herberstein XVI. stol.).

Podpora = disbrigatio.

(*Mor.*) Habart pohoní Hanuše, že mu jest podporú a slíbil za bratra svého, že má pečet jeho býti odvazena bez jeho škody (P. Olom., Brn.). My nadepsaní jakožto podpory a jednostajní slibce slibujeme oba jednostajně rukú společnú a nerozdielnú B. již psanému, že on i jeho pečeť má bez všeliké jeho škody vyvazen a vyvazena býti (Demuth p. 152). — Že mi nechtěl mé pečeti vyvaditi a jsa mi podporú, ješto sem za jeho bratra slíbil za věno 1409 (P. Brn.). Quia dedit sibi litteram, vulg. podporný, ješto jemu slíbil za bratra a z toho jeho nevypravil 1405 (P. Brn.).

Podporný, podpůrčí list = litterae subsidiales.

(*Mor.*) Dedit sibi litteram, vulg. podporný list, ješto mu slíbili za biskupa bratra (Póh. Olom.). Formule listu podporčieho (Demuth p. 151, 152).

Podvod, Podvoda, Подводъ = conductus, vectura.

(*Ross.*) Podvod po Novogorodskoj otčině ne imati ni tvojim poslom, ni tvojemu naměstniku, ni inomu nikomu-že v tvojej deržavě (Novg. 13). — Knjazi moji i bojare i děti bojarskyje i vsjakyje jezdoki u gorožan a u stanovych ljudej i u volostnych ljudej kormov i podvod i provodnikov i strožov ne jemljut. Tako že i gonci moji bez gramoty podvod i provodnikov u nich ne jemljut (Bělozer. gram. 21).

(*Pomer.*) Dux Ratiborius domui Lukow.: Liberam esse volumus ab omni exactione, qua impediri potest, a prewod et powoz et podwoda (Cod. Pomer. I. 42).

(*Litv.*) I ot vsakych beremen powozovych, kotoryje podwodami zovut, i ot veženja kameja, dereva abo drov . . (I. 22).

(*Polon.*) Erat et aliud simile antiquatum, ut quociescumque principum nuntii legationes referrent, heredum ac in praediis eorundem degentium equos in itinere coepto capiebant, in quibus

parvi temporis momento infinita stadiorum millia cursu citissimo transcurrebant. Quae res, scilicet pothwoda, multimode multis erat periculose damnosa, sicut quorundam equis incurabiliter enervantis, quibusdam penitus extinctis, nonnullis cum probati fuissent, irrevocabiliter abductis (Boguph, Kadlubek: De quibusdam constitutionibus regni Poloniae). — Absolventes scolthetum et villanos ab omnibus polonicalibus juribus, vid. a naraz, a powoz, a podwod, a sep... quod jus theutonicum consuevit perturbare 1326 (Tyn.). — Cum a nobis supplicent, ut sibi concederemus et daremus labores, quos habemus super omnes kmetones monasterii, et maldrata, stationes et advectiones, alias podwody... (1362 Tyn.). — Stationem cum avectione, vid. podwody etc. (Ib.). — Absolventes ab omnibus juribus polonicalibus nostri dominii, sicut a naraz, a przewod, a powoz, a podwodowe, a stroza (1209 Tyn.). — Homines Glogov. erunt liberi ab omni powoz, podwoda, et prewod sive militari sive alio, tam in terra quam super aquam 1253. Ab exactionibus onerosis, quae vulg. strosa, powolowe, stan, podwóde, prewod idiomate polonico nuncupantur 1252 (Cod. dipl. Pol.). A prewod, a powoz, wiwoz, podwoda, wymot, nastawa (1289 Ib.) — Cives Kijovienses liberavimus ab omnium legatorum nostrorum ac etiam Moschoviticorum, Moldauensium, Precopensium Turcarum, ceterorumque omnium nuntiorum, tabellionum seu cursorum tractatione et statione, vectigaliumque, alias podwody, pro ipsis legatis datione, a thesaurique et equorum eorundem custodia... et cum legatis ad Ordam transire aut sub ipsos equos dare, palatinorumque cursoribus ab ipsis equos capere prohibuimus... (Priv. Kijov. 1516).

(*Litv. Polon.*) Omnes et singuli kmethones et subditi principum, baronum, nobilium, boyarorum et civium ipsarum terrarum magniducatus Lithvaniae ab omni onere vectigalium, quae podwody dicuntur, soluti sint 1457 (Cod. dipl. Pol.).

Podvornica = praedium, grangia.

(*Croat*) Zakon od dilenija gaja: A ča je gaj, ako bi se znala vrv i dio... tada ne bi tribi inoga ni inaka dilenija, nego po pravoj vrvi i po miri od glav i podvornic i plemenščine... Nu li se nezna vrv... od iskoni na stare i zakonite žribove i sada i podvornice ima pojiti dio gaja (Polj. 102). Od zemalj popolnich: Ako bi imio u jedomu selu ili u kotaru toga sela

zemlu popolnu a ne imao sada ni podvornice: tada-j onada-j kada one zemle teži i ore, dotle ji volan volove u gaju napasti (Ib. 104).

Podworowe = praestatio mellis et annonae.

(*Siles.*) Henricus IV. fratres monasterii Henrichow ab omnibus solutionibus et servitiis nos et nostros castellanos contingentibus, sicuti est — podworowe, et aliis omnibus polonicalibus angariis fecimus absolutos 1279 (Henrich. 176).

(*Polon.*) Pensionem podworowe, quae ducis fuit specialiter deputata — remissa monasterio Augustin 1204. — Quia vero donum Deo collatum legibus principum subjacere non debet, absolvit omnes homines monasterii Ladensis a powoz, ab omni przewod, a stroza, a dan, naraz, podworowe, targowe, mostne etc. (1145 Mieczyslaw. Cod. dipl. Pol.). — Homines mon. Sulejov. a powolowe, podworowe, naraz, povoz, vivoz, vimoth, nastava, vesinica, strosa et ab omnibus aliis servitutibus (1242 Ib.). — In villa Osmolino omne narzas et podworowe (1246 Ib.). — A powoz, ab omni prewot, a stroza, a dan, naraz, podworowe, targove, mostne etc. (1251 Ib.). — A powolowe, podworowe et a poradlne (1252 Ib.). — A curiis, quod podworowe, a fumigatione, quod podymne (1278 Ib.). — A naraz, quod aper dicitur, podworowe i. e. a melle et annona, targowe (1291 Ib.). Pekarne, glowne, krowne, godne, podworowe, dymowe, poradlne 1355 (Ib). — A censu polonicali et a qualibet oppressione sint exempti, sc. a podworowe et narzas, a podymne a stroza 1288 (Cod. dipl. Pol.).

Podymné = fumales.

(*Polon.*) Exactiones: Podymne (1256 C. Dipl. Pol.). — A fumigatione, quod podymne, villam Yezow absolvimus (1278 Ib.) — A podworne et narzas, a podymne, a stroza (1288 Ib.)

(*Boh.*) Fumales denarios t. j. náhrada za všecko to, co sedlák z panského lesa (jako palivo, ale ne stavivo) pro svou domácnost potřeboval (dříví, oklesky, pařezy, hrabanku pro ohniště, krb, pec nebo kamna). Tato zpotřeba slula dým a plat za dým podymné (Msc. gub. arch. 1552). Ne vždy v penězích, spíše v ovsi, slepicích.

Pogarnik, Погарьникъ = pincerna.

Řecky *πογάρνικος*, rum. paharnic, staroslov. pacharnik.

Poglowné = praestatio personalis.

(*Polon.*) A solutionibus ducalibus universis villam liberam facimus, puta ut sunt: Pekarne, glowne, poramb, poglowne 1355 (Cod. dipl. Pol.).

Pogon, Погонъ.

1. Prosecutio maleficorum.

Srbské pogonja, rum. pogoana, stíhání, honění, παγανια v Epíru: honění loupežníků, četa vojska k takovému honění ustanovená.

2. Mensura agrorum.

(*Bukov.*) Ein pogon ist eine halbe faltsche, enthaelt daher 1440 quadratklafter oder eine flaeche von 40 praschinen laenge u. 4 praschinen breite. (Eine faltsche ist eine flaeche von 2880 quad.-klaftern o. von 80 praschinen laenge und 4 breite = 1·8 Joch à 1600 □ kl.). — Praschina jest měřítko o 3 sahách zdélí. Tolik co hon, hony (Panství Turnsurcia o 11.000 pogonech najato r. 1871—76 za 15 franků z pogonu).

Viz heslo *Hony*.

Póhon = citatio, exactio.

(*Boh.*) Když pak pojme komorníka na póhon póvod, ma právo dáti panošu, aby dovedl komorníka, kde pohoní (Rožm. 7). Pakli chce komorník ten sám sě dovesti, aby pohnal bez přivedenie: o to móž póvod s komorníkem ujednati (Ib. 8). Biskupa právo pohnati v hradě (na Praze) v jeho dvoře; jestli biskupa zastúpil kmet v jeho dvoře póhoně, tehda póhon prošel (Ib. 45). Když by komorník pohonil a pečeti neměl: mohl by svázán býti bez prodaje, neb by ukázati nemohl, že by byl komorník (z Dubé).

Jsú rozliční póhonové z dědin, z věn, z násilí, z podavenie, z únosu, ze zlata ukradenie, z kobylého pole, z dluhu, ze základu (z Dubé 8).

Póhon jest jednoho od druhého komorníkem nebo kmetem k súdu vedle práva připravenie (Všeh. III. 1). — Ne jednostajní, než rozliční a mnozí jsú póhonové a tak nezčíslní, jakž nezčíslné jsú křivdy a škody: Někteří z dědictvie (a ti neb z dědictvie dědičného, neb věnného, neb zástavného, nebo manského, nebo zápisného, nebo zádušnieho a kostelnieho). Jiní ze škod, jiní z dluhóv, někteří z úkladu, mnozí z moci, druzí z slibu, někteří ze rčenie, jiní z nářku cti, někteří z haněnie, z mordu, z hlavy

a z peněz příhlavních, z vraždy, z bitie, z podavenie, z únosu, z nasilé, z základů propadených, z falše nebo mince, z listóv a pečetí i sekretóv a majestatóv; mnozí také z lúpežóv na cestách, z krádeže doma, z pálenie, ze žhárstvie. Jest také póhon z odboje (Všeh. III. 21).

O póhonu najv. úředníkóv a jiných lidí. O póhonu měst a klášteróv. Jak má král pohnán býti a jak jiných pohání. Svědčenie póhonóv. (Všeh. III. 16.)

(*Mor.*) Který den má se zasésti k póhonóm Kto póhony zasésti má. Kterak a z čeho se pohání. Jak se král pohání a kým má pohnán býti. Póhon na krále, ke dskám, o zastavu, k listu, za rukojemstvie, k přísaze (Tov. 34—48).

Póhon potvoru: Ktož listem prvé přesúzeným pohání, ktož smlúvy zdvihá a proti smluvam pohoní neb nad nález panský, aneb posměšně koho nařkne, hanebným póhonem koho požene... (Tov. 49). Ale ten póhon (k přísaze) za krále Jiřího s volí všech panóv a vší země zdvižen jest a za potvorný položen (Tov. 46).

Póhon slunečný: A tak po tři pátky v Olomúci vzdy ve dvě neděli a vzdy po tří pátky v Brně (druhý pátek po Olomúckém pátku) aby bylo na póhoniech sedieno v obú městú po šest pátkuov pořad zběhlých. Po těch šesti pátcích jest póhon slunečný; ten se čtvrtý pátek děje (Tov. 34). Póhon slunečný ten vychází čtvrtý pátek, a má túž formú pohnán býti jako jiní póhonové a z čeho komu potřebí jest ... A ten póhon bývá poslední pátek před Svíčkami a v druhém právě ten pátek před Janem. A jest proto od starodávna nalezen, ač-by se kto v prvních póhoních zmeškal ... a proto slove slunečný, že toho ktož se jim pohání, má za slunce v sobotu zastati; pakli jeho póhonči do slunce nezastane, tehdy nebude povinen pohnaný tomu póhonu otpoviedati. A ten, ktož pohoní, má koň pod póhončího dáti, aby vzdy zastal za slunce, a to na svú škodu (Ib. 48).

Póhon zatkyní neb zatčení: Zatkyní se pohoní též jako vůbec, toliko se přičiní, „že jej pohoním zatkyní z summy N.“ A ten pohon se dává a jest jako obstavení na ty, kteříž lidí zavedúc a své zmrhajíc a na zemi nic nemajíc toho by prázdni býti chtěli. A kdež takový póhon koho tak pohnaného zastane ... na zboží některého pána neb z rytieřstva, prelátuov neb z měst,

ten neb ti... jsú povinni takovým se ujistiti, aby ku právu stál. (Tov. 47.)

(*Boh.*) Zmateczny puohon wird genant unbilliche und unrechtmaeszige ladung, das wider ordnung wirt furgenommen (Štěrba 1566).

Póhončí = exactor.

(*Boh.*) Sine exactore, sine sigillo (Cosm. XI. stol.).

(*Mor.*) Judicem cum camerariis, qui vulgo pohonci dicuntur 1215 (Reg. I.). V Olomúckém právě jsú póhončí a volavčí, ješto na to zpupné dědiny mají; a ti mají póhony roznášeti v tom kraji Olomúckém. A mají na ceduli míti napsáno, koho kto pohoní; a ten póhončí ukáže ceduli tomu, ktož jest pohnán, i má jemu zase cedule vracena býti, aby dále s ní běžel k jiným. A ten póhončí má osvědčiti, že u něho byl a póhon ohlásil atd. (Tov. 36).

Póhonné = citatoriale.

(*Boh.*) Si qui citatus fuerit et obtinuerit jus suum in judicio, neque vrez neque póhonné, sed solummodo denarios duos persolvat, quod pomocné vulg. appellatur (Conr. 24).

Pogosty, Погосты = parochiae.

(*Ross.*) Kotoryj pozovnik poidet isca zvati na sud, a toj pozvanyi ne poideť na pogost k cerkvi.. : ino pozivnica pročésti na pogoste prěd popom (Pskov. 30.)

Pogovor, Поговоръ = disputatio, sermo.

(*Serb.*) Ako li ga oni ubije, pošto bude udaren: za něga da pogovora nije, koliko ni za lupeža, koji u kradju pogine. — Ako lupež pogine ali se rani idući u kradju, da za něga pogovora nije, budući svi dogovorno rekosmo, da ga sva zemlja bije jednako, kako i rukostavnika (Crn. 1793 § 8, 13).

Pogreb, Погребъ = carcer.

(*Ross.*) Němčina ne sažati v pogreb Novĕgorodĕ, ni Novgorodca v Němcech (Novg. 17). — Aže izvinit-sja Latinin v Smolenscĕ, ne metati jego v pogreb; aže ne budeť poruky, vsaditi jego v žel̄ĕza. (Smol. 4).

Pojezda = vectura.

(*Boh*) Sint homines Brevnov. ab iis, quae dicuntur wrez, prezeca, poiezda et pzarowe, liberi et absoluti 1220. Reg. I. —

Ab honere, quod dicitur poowod, et provod, trisne et a pogezda 1227. Ib. — Maxime ab iis, quae vocantur pogezda et pzarowe 1234. Ib. — Monasterio sti. Georgii hanc concedimus (Otacarus) libertatem, ut castellanus Wissegradensis exactiones turpes, quae vulgari vocabulo poiezda vocantur, paganorum potius quam christianorum, in villis monasterii exigere de caetero non praesumat, exceptis 12 denariis publicae monetae semel in anno de quolibet manso villarum, quae tali vexatione primitus vexabantur. 1224 (Reg. I.)

Poklažja, Поклажя = depositum.

(*Ross.*)Ože kto poklažej kladeť u kogo-ljubo, tuto poslucha něst. Noože načneť bolšim klepati, tomu iti rotě, u kogo-to ležal tovar. „A tolko jesi u mene položil"; zaneže jemu v bologo děl i choronil tovar togo. (PR. II. 45).

Poklep, Поклепъ = inculpatio.

(*Ross.*) O poklepnoj virě: Ašče na kogo budeť poklepnaja vira, toože budeť posluchov 7, to-že vyvedeť viru, to ti imut věru. Aže sveržeť viru, to grivna kuna smetnaja otroku, a kto izklepal, tomu dati drugaja grivna. Iskav-že si poslucha a ne nalězeť, a isca načneť golovoju klepati: tomu dati izprava želězo; takože i v vsěch tjažjach i v taťbě i v poklepě. (PR. II. 15. 16, 17.) Kto vynmeť znamenije, a vylězuť ljudije: to 12 gr. prodaže; aže bez ljudij, a v poklepě: to něť tu prodažě. (Ib. 60.)

Poklid, Poklud = sistere litem.

(*Boh.*) Když póhoni projdú tej při, tehda odveď se ku pokludu, jakž najdále móžeš. Když to mine, tehda žaluj a zbav v kaple neb změt na žalobě (Rožm. 59).

Jestliže se póvodu i pohnanému nezdá pře jich aby k súdu přišla, čekati, mohú sami mezi sebú poklid učiniti do druhého súdu aneb do některého dne, dokudž páni na súdu sedie . . . (Všeh. II. 15.) Za právo při poklidu jest, že žádná strana sama, jedna bez druhé, poklidu činiti nemóže. Kdož poklid učiní, a potom k súdu stane a druhá strana na poklid se ubezpečíc pryč jede: má vedle nálezu panského kázán býti. Každý poklid jest z dobré vóle, z núze a z práva žádný. (Všeh. II. 15.)

Poklid haisst an anstandt im rechten, wann sich strittige partheyen aines gewissen termins vergleichen, dass zwischen

inen ain anstandt haben soll, und lassen das bei der action vorzaichnen (Štěrba).

(*Mor.*) Conthoralis Gr. petit Wanconem citari cum testibus. Citet Martinus. Poklud in octava S. Joannis B. 1390 (P. Ol. 34.) Factus poklud. Dedit nadvorne 1379. (Ib. 72.)

Poklid se dává při právě od těch, jenž sebe poženú. A když se dva o póhon a při smluví, tehdy přijdúce před úřad a pány, oznámí jim, že jsú se smluvili; a písař dí: „Dajte poklid!“ I má písaři každý dáti (groš) a on poklid napíše při tom póhonu, o kterýž se (smluvili), a tak ta pře nemuož více zdvihána býti. Ale každý v tom se opatř, aby poklidem se neobmeškal a smlúvu v knihy poklidné vepsati dal aneb listy výpovědnými se opatřil, by potom na časy budúcí zmatku neměl; neb mnoho se toho nacházelo a nachází, že bývají poklidové, a přátelé po nich zuostalí potom se z toho pohánějí i odpovídají, o poklidech nevědauce. (Tov. 83.) Když se o půhon smluví a poklid tak zhola dadie, potřebí jest dáti smlúvu vepsati při poklidu, aby potom přátelé o tu věc znovu nepoháněli; aneb listem opatřiti a svým dědicům oznámiti, že o tu věc již znovu nemá poháněno býti. Než dadí-li poklid „právu bez pohoršení“, to jest k smlúvě, a pak-li se o tu při nesmluví: muož ten o tu při zase znovu pohnati (Drn.).

Poklidné = pensio, libri pro poklid.

(*Mor.*) Poklidné na ten póhon dali. (POlom. 1412.) — Knihy poklidné (Tov. 83).

Poklisar, Поклисаръ = legatus.

(*Serb.*) Poklisar, što grede iz tudje zemlje k caru ili od cara k svojemu gospodinu . . . (Stef. 134).

Poklon, Poklona, Поклонъ.

1. Competentia.

(*Ross.*) A se poklon virnyi: Virniku vzjati 7 vědor solodu na nedělju etc. (PR. I. § 42.)

2. Salutatio, honorantia.

(*Sorab.*) Budisine decima urna, oblatio quae dicitur poclona . . 1088 (Reg. I.) Proventus ecclesiae Vyšegrad: De salutationibus decima. (Ib.)

(*Serb.*) Razvě poklona, šćo sudiji kto pokloni ot svojega chotěnja (Stef. 110).

Poklonči = adjutor subditorum.

(*Mor.*) Což se odpuštění brání dotýče, aby toho každý vůli měl odpuštěnie lidem z měst, městeček, ze vsí bráti, buď p o k l o n č í m nebo listem, a to podle řádu v bílé dni. (Drn.) Pakli by p o k l o n č í se jeho nedržal a fojt druhý to znamenal (Tov. 192).

(*Polon.*) Jako mi se Wanczlaw p o k l o n i l przed sw. Marcinem 1391. (Pozn.)

Poklonnoje, Поклонное = honorificum.

(*Ross.*) A ot poruky jim (nedělščikom) samym i jich jezdokom p o k l o n n o g a s pristavnymi jezdjači ne imati ničeho (Sud. 1550 § 47).

Pokoj = pax, in pace.

(*Litv.*) Koli by chto kotoruju zemlju deržal vo v - p o k o j u tri gody a s p o k o j e m sejal abo oral... (Stat. VIII. 16). Koli by chto kupil kakoje dědicstvo i deržal s p o k o j e m . . . (X. 1.). Chto by kotoroje imenje abo otčiznu za korolja Kazimira vo v p o k o j i mel . . . (I. 19).

Pokon, Поконъ = statutum.

(*Ross.*) My-že kljachom-sja k cěsarju vašemu, iže ot Boga sušče jako božije zdanije po zakonu i po p o k o n u jazyka našego... (Dog. 912 Závěrek). —Ože ubijut ogniščanina u klěti, ili u konja, ili u govjada, ili u korově tatbě: to ubiti vo psa město. A to-že p o k o n i tivunicja (PR. I. 20). A se p o k o n y virnyje byli pri Jaroslavě: Virniku vzjati 7 věder solodu na nedelju etc. (PR. II. 7).

Viz heslo *Zákon*.

Pokonanje = dijudicatio.

(*Litv.*) Karati nechočem ani viniti kotoroju kolvek vinoju . . . nižli by pervej v sude javnym uradom prava christianskogo koli povod i otpor očiviste stali i ostatočne byli p o k o n a n i (Stat. 1). — A vedže zavždy urad prava christijanskoho zachovajuči, sudom ne p o k o n a v š i, nemajet byti karan (Stat. I. 7).

Pokora.

1. E x p i a t i o p r o h o m i c i d i o.

(*Polon.*) Nicolaus heres de W. ex concordia XX marcas pecuniae pro capite patris Joannis eidem Joanni Cabalca obligavit se soluturum; si non solverit, tunc LX marcas tenebitur ad solvendum; et iidem concordiam hujusmodi sub vadio LX marc. perpetualiter debent observare, dictusque N. eidem J. pro capite patris veniam p o c o r a debet facere infra duos

annos, sub vadio eodem 1398 (Krak. Helcel II. 78). — Emenda seu venia, quod vulg. pokora dicitur (Hube).

(*Mor.*) Když by se přihodilo a pán pána zabil neb zeman pána a přišlo o hlavu smluvení ... má (vrah) sám padesátý ku pokoře jíti, bos, bez pásu, a na hrob křížem lehnúti ... (Tov. 210). Když J. byl ruku uťal Petrovi a k prosbě ... milost jeho obdržal, pokoru neb manstvie jemu učinil ... (Brikcí 728).

2. Satisfactio.

(*Croat.*) Ako-li se (narčený pro krádež) i prav naide, tada ovi koji ga je prava ozloglasio i na-nj to-j zlo uzrekao: on ostaje pod onim uzrokom i pod onom pokorom, kom-no bi oni dužan (Polj. 159). Samo kto učini (štetu) nechote, ima mu biti razumak, a tko učini chote i zachvaliv-se, ima težu pokoru podnesti (Ib. 181).

Pokreja, Kreja = furtum.

(*Croat.*) Tko bi uchitio pokreju, ako je živo .. (Polj. 161) I nemore se iz pokreje rota izvrnuti (Ib. 160). Viz *Kradja.*

Pokřik = clamor publicus.

(*Boh.*) Komuž by se to dálo a pokřik učiněn byl, toho kraje všickni aby takového zloděje honili až na místo (Arch. I. 252).

Pokrut, Pokruta, Покруть = suppellectile.

(*Ross.*) Koli izornik jmet zapirat-sja u gosudara pokruty i molvit tak: „U tebe jesm na selě žival, a tebě jesm ne vinovat“: ino na to gosudar tomu postavit ljudi storonnyje. A tolko gosudar nepostavit ljudej na to čto izornik na selě seděl: ino tot čelověk pokruty svojej nedoiskal-sja (Pskov. 56). — Gosudarju na izorniki volno i v zaklič svojej pokruty sočit serebra i vsakoj verši, po imeni etc. (49). A kotoryj izornik s sela sběžit za rubež ili indě gdě a izornič život na seli ostanet-sja: gosudarju pokruta imat na izorniku (77). A kotoryj izornik poumreť u gosudarja na selu i ne budeť u nego ni ženy, ni dětej, ni brata. ni plemeni: ino gosudarju takož život izornič s pristavami i storonnymi ljudmi poprodavat, da za svoju pokruta pojmati (78). A u kotorago člověka u gosudarja izornik pomret v zapisi v pokruti, a žena u nego ostanet-jsa, a děti ne v zapisi: ino iz onoj izorničě ženě i detem otkliči nět o gosudarevě pokrutě, a ta im pokruta platit po toj zapisi (79).

Slovo pokrut (masc.) nebo také pokruta (fem.) vykládá se u Vladimirského: nářadí neb zásev, od majetníka při uzavírání smlouvy s izorníkem izorníkovi propůjčený. Viz *Krut.*

Pokup = emenda.

(*Polon.*) Abstitit terminum coram capitaneo ratione poena, vulg. p o c u p 1399 (Pozn.). — S. acquisivit in N. judice Kalisiensi 3 marc. p o c u p u 1399 (Gniez.) — O p o c u p dedimus ad summos terminos 1395 (Pozn.). — Habet terminum pro p o c u p pro incendio 1411 (Kal.). Et tenetur dare poenam, vulg. p o c u p i c z 1399 (Pozn.). Terminum astitit pro naganene et pro p o c u p 3 marcarum 1399 (Gnez.). N. tenetur poenam p o c u p 8 scotorum solvere infra 2 septimanas sub poena 3 marc. 1410 (Kal.) Tunc ipsum caput adjudicavimus solvere, sed pro p o c u p dedimus ad summos terminos Gneznenses 1395 (Pyzdr.). Poenas p o k u p n e luit R. pro eo, quod Mathiam bis in faciem percussit 1398 (Kosć.).

Pokuta = poena conventionalis.

(*Boh.*) Pakli by jeden druhému (při smluvách) dosti neučinil v čem koli, jestliže sú p o k u t y pro nezdrženie nebo dosti nečiněnie smlúvě v též smluvě položeny: má se strana držiecí smlúvu těch p o k u t držeti. Pakli by žádné p o k u t y v smlúvě položeno nebylo: tehdy po dostiučiněnie smlúvě strana držecí stranu nedržiecí má k súdu zemskému pohnati z nedržženie smlúvy (Všeh. VII. 335). I při zástavách p o k u t y bývají rozličné a rozdielné vedle smluv. (Id. V. 1).

Pole, Поле.

1. D u e l l u m j u d i c i a l e.

(*Ross.*) Nemčičju-že ne lzě pozvati na p o l e Rusina bit sja v Rizě; Rusinu že ne lzě pozvati Nemčiča na p o l e bit sja Smolenskě (Rjad Smol. 13). P o l e čerez zaklad ne prisužati. (Pskov. 33.) Kto imet na kom torgovli iskať ili poruky ili imennogo čeho: ino toho suditi na togo volju, na kom sočat; chočet — na p o l e lěžet, ili u kresta položit. (Pskov 94). Žonki s žonkoju prisužať p o l e, a naimita ot žonky ne byti, ni s odnu storonu. Kotoromu čelověku p o l e budeť z suda, a stav na p o l ě istec pomožeť svojego isca: ino jemu vzjat, čeho sočil (Ib. 42). — Svedet-sja p o l e Novgorodcu s Novgorodcom, ino naměstniku tvojemu (korolju) vzjati ot p o l j a grivna a dvěma pristavom dvě dengy. A učnut choditi za svěčkoju na p o l e, ino vzjati tvojim pristavom dvě dengy (Dog. Novg. 10). A dosudjat-sja do p o l j a a u p o l j a nestojav pomirjat-sja . . . A pobijut-sja n a p o l ě v zajemnom děle ili v boju . . . A pobijut-sja na p o l ě

v požegě, ili v dušegubstvě, ili v rozboji, ili v tatbě . . . (Sud. 1497, 4, 5, 6, 7.)

2. Ager.

(*Ross*) A drug drugu mežu pereoret ili perekosit na odinom polě: viny boran (Dvin. 5). — A koli buděť s kěm súd o zemli o polnej, ili o vodě . . . (Pskov. 15).

(*Boh.*) Jeď po svój dědině po mezi, ač leží tvé pole podle toho pole, na němž škodu nebo pole ukazuješ . . . (Rožm. 173).

Polětnaja, Полѣтная = litterae moratoriae.

(*Ross.*) A kotoryi kupec iduči v torgovlju, vozmet u kogo dengy ili tovar, da na púti u nego uterjajet-sja tovar bezchitrostno, iztonet, ili sgorit, ili rať vozmet: i bojarin obiskav da velit dati tomu djaku velikogo knjazja polětnuju gramotu vel. knjazja pečatiju, platiti iscevi istinu bez rostu (Sud. 1497 § 55.) A velit gosudar komu kakovu gramotu dati, lgotnuju ili ustavnuju ili polětnuju, s krasnoju pečatju (Sud. 1550 § 43).

Polětnaja gramota dle Vladimírského jest písemné povolení knížecí, aby kupec-trhovec, jemuž tovar svěřený bez jeho viny byl ztracen (ztonul, zhořel neb ve válce odňat byl —) dluh svůj ve lhůtách výročných (po letech) bez úroku věřitelovi svému zaplatil.

Policzek = alapa, plaga in faciem.

(*Polon.*) Pro ictu seu plaga in faciem non sanguinolenta neque livida, extensa manu facta, alias za policzek, marcas septem et mediam solvere teneatur (Stat. regni 1532). Poenas pocupne luit R. pro eo, quod Mathiam bis in faciem percussit, vulg. po liczu 1398 (Hube XIV). Dominus Kelcz debuit praestare juramentum super Nicolaum pro maxilla, vulg. o policzek a o pocup 1398 (Hube XIV). Jako W. dal policzek Jakubowi parobku 1407 (Ib.). Pro maxillatione, pro qua Joannes Vitum citaverat 1411 (Ib.). — Swatczymi, eże Bernhat nedal Petrovi ran i policzka 1401 (Sieradz).

(*Boh.*) Když by rovný rovnému podlé urozenie před králem neb před plným saudem dal poliček a s tiem popaden byl: tehdy ten jemuž dán poliček, má jemu zase dáti dva, v každé líce jeden, a pěstí v nos. (RPZ. 35). Ale když by nižší vyššiemu dal poliček a tu popaden byl: má jemu uťata ruka býti (Ib. 36.). Ale když by chlap vládyce neb šlechtici směl poliček dáti: má jemu i s hrdlem na milost otsúzen býti, aby z něho učinil, což se jemu líbí. (Ib. 37.)

Políček odvozuje se od lice, obličej; doklad písemný na to PR. II. § 25: Ače muž muža po licju udarit.

Poličje, Poličnoje, Поличіе, Поличное = corpus delicti.

(*Serb.*) Koji se porotnici klnu i opravě onoga-zi po zakonu, i ako se po toj-zi opravě poličje obrěte istinno u onoga-zi opravčije koga-no je opravila porota: da uzme carstvo-mi na tech-zii porotnicech po 1000 perper etc. (Stef. 156).

(*Ross*) Tatja v-pervyje prodati protivu poličnogo a v-drugyje uličať, prodadut jego, ne žaluja (Dvin. 6). — A tatju věry ne-njať; a na kogo voz-klepet, ino dom jego obiskať; i znajduť v domu jego čto poličnoje, i on tot-že tať (Pskov. 64). A kto kogo utjažet v taťbě s poličnym (Novg. 33).

Polnaja, Полная = litterae super servitute plena.

(*Ross.*) Po polnoj gramotě cholop (Sud. 1497, § 66). Kotoryj krestjanin z pašní prodast-sja komu v polnuju v cholopy: i on vyjdeť bezsročno (Sud. 1550, § 88). A sud bojarskoj to: Kotoromu naměstniku dano s sudom s bojarskym, i jemu davati polnyja i dokladnyja (Sud. 1550, § 63). A s cholopa i s roby ot pravyje gramoty i ot polnyje bojarinu $2^1/_2$ altyna (Ib. 65). A naměstnikom i volostelem, kotoryje deržat kormlenje bez bojarskogo suda, polnych a dokladnych ne davati (Ib. 66). A položat na odnogo cholopa dvě polnyja ili dvě dokladnyja; a kotoraja budeť stareje, i tomu tot cholop (Sud. 1550, § 79).

Pomagaj! = clamor publicus.

(*Croat.*) Ako bude pred dvorom ot sili pra volja od tatbi i parac nima svidočanstva svrhu krivca . . . : ima krivac priseć ot tatbi samo 12, ako su v toj tatbi škodni i ako onde je klican „pomagaj!“ (Vin. 9). More zvati vsaki „pomagajte!“, ako vidi delajuć niko zlo, i za to se nima kaštigati nijednú penú (Ib. 24). Ka-koli žena ali devojka bi silovana . . . da ima priti pred dvorove, razpletena, kličušč „pomaganju“. (Vr.) Ako bi ki vapil u noći „Pomagajte! . . . ter bi kî čul . . . Ako-bi ki va dne kričal „pomagajte“ ter nebi prišal kî bi čul, na pomoć: plati pene libre 2 (Trsat).

Poměščik, Помѣщикъ = subses in fundo principis.

(*Ross.*) A vz-isčet černoj na černom, ili poměščik na poměščikě, za kotorymi zemlja carja i velikogo knjazja, ili černoj selskoj na poměščikě ili poměščik na černom na

selskom: ino suditi po tomuž za tri gody (Sud. 1497 § 63, Sud. 1550 § 84).

Pomilnoje = miliare.

(*Litv.*) Viži majut brati pomilnogo po milju po grošu a vojevodinym namestnikom po dvanadcati grošej (Lit. VI. 34).

Pomlnné = molendinales.

(*Boh.*) Joannes rex Frenczlino pro debito 5000 m. castrum Phrymberg renuntiavit, cum denariis molendinalibus, qui pomlnné nominantur (Summa Gerh. 66).

Pomluva = locutio in judicio.

(*Mor.*) Pohnaný: Prosím pomluvy prvé, druhé i třetí, i toho všeho, což mi k mému právu třeba (Tov. 72). Tuto pravím v první pomluvě, jakož mne viní N. z N., že bych jemu držel . . . Páni, o to se potážíc, jest-li obrana slušná, píší nález; pakli není obrana slušná a odpor, dí sudí: „Odpoviedaj!“ Ten opět v druhé pomluvě dí: „Toto a toto mne pohoni potvorně . .“ To v druhé pomluvě. Opět potáží se páni, jako prvé. Jestli že jest obrany dosti, dobře; pakli není, opět dí sudí: „Odpoviedaj!“ Tu ten otporník což má najlepšieho, již pověz. Pakli se neobrání, a třetí pomluva přejde: na tu páni konečný potaz učiní (Tov. 72).

Pomoc = subsidium.

(*Mor.*) Caveant cives Olomucenses, ne super curiam et areas, vel super homines mon. Gradiščensis, qui in eisdem areis resident, quas habet in suburbio O. vel circa, ullam collectam vel steuram recipiant, quae vulgo berna vel pomocz dicitur 1240 (Reg. I.).

(*Boh.*) Pomoci skrovné pán móž od svých poddaných potřebovati v některé potřeby, mimo určené své platy; ale ne tak nemúdře, by jemu pomoc byla a jiným záhuba (jako když by pro obecné dobré měl kterú práci s nákladem nésti, již by bez své záhuby snésti nemohl; aneb když by zahynul v pravú válku nesa; aneb kdyby dobývaje přiezně, ješto by se i jeho poddaným hoditi mohla, učinil který náklad). Ale kdyby projhral aneb jinak nemúdře pro svú hrdost propýchal a ztratil, aneb zašel v dluhy, viece než jest podobno, dobývaje: zla by byla omluva, pomoci bráti na své chudině; nemáť ijeden táhnúti přes moc (Štítný). A tak zde v Čechách tiem obyčejem vznikla je berně (Id.).

(*Serb.*) O pomoci carskoj: Gosp. car kdi ima sina ženiti, ili kršćenje, i budě mu na potrěbu dvor činiti i kukije: da vsak pomože, mal i velik (Stef. 129).

Pomocné, pomočnoje, Помочное.

1. Praestatio pro absolutione judiciali.

(*Ross.*) A iže sveržeť viru, to grivna kun smetnaja otroku; a kto izklepal, a tomu dati drugaja grivna, a ot viry pomočnago 9 kun (PR. II. 16).

(*Boh.*) Si qui citatus fuerit et obtinuerit jus suum in judicio, neque vrěz neque póhonné, sed solummodo denarios duos persolvat, quod pomocné vulgariter appellatur (Conr. 24). Ale póvod vesda stávaj na rociech nebo poručník, ať pohnaný pomocné dává, ač sám práva nemóžeš obdržeti (Rožm. 59). Pakli nesmieš otepřiti svědky, že-ti je dáno: tehda jehož pohonie, móž projiti póhon, že móž dáti na své právo památné nebo pomocné, že móž vzvésti etc. (Ib. 71).

(*Mor.*) Když se súd vzdá, páni vstanú a šraňk se zdvihne: ti kteří které ustáli, do šraňku vstúpiti mohú a ústané své dáti a pomocné. Pomocné jest, ktož odpoviedati chtěl a naň nenie žalováno; ten se té pře viece nebojí, jakoby se na ni panský nález stal, že z ní odpoviedati nemá (Tov. 81).

(*Polon.*) Ut nullus audeat de omnibus villis eidem ecclesiae pertinentibus aliquem hominem citare ad aliquod castrum, et quicquid super ipsorum homines dux judicaverit vel ipsi, sive 300, sive 6 marcas, sive 12, sive etiam 50, cum toto pomocné fratres obtinebunt 1268 (Tyniec).

2. Subsidium.

(*Polon.*) Quicquid eadem ecclesia in praediis et foris et tabernis et macellis et quod polonico more pomozne dicitur, sive omnem censum 1105 (Tyniec). Hi omnes homines ecclesiae Tynecensis tributum et strozam cum pomocne solvunt (Ib.) Absolventes eos ab omnibus juribus polonicalibus nostri dominii, a pomocne etc. 1209 (Ib.). Villas cum hominibus, stroza, pomocne, powoz 1229 (Id.).

Pomocník.

1 Conjurator, consacramentalis.

(*Boh.*) Z plena právo sě zpraviti zemským právem, jemuž vinu dávajú, samému třetiemu. Ale bylo-liby pravějšie, aby póvod přisáhl napřed z své škody: tehdy právo bylo-by otpoviedači

otpřisieci sě; potom za vodu dva pomocníky otpřisezta, že je nevinen, z nehoz popřisežen (Rožm. 234). Z ohně právo sě zpraviti, komuž vinu dávajú, samému sedmému. Ale bylo-liby pravějšie, póvod popřisez napřed svú škodu; tehda odpoviedač otpřisiehá sě také a za železo šest pomocníkóv otpřisezte, že nevinen (Ib. 236). Potom z hlavy i z přihlavnieho dobytka pomocníky zpraviti sě, kaké přivesti (Ib. XXXIV.). Kak svédectvie vésti, nebo pomocníky všech řečí, vin i všech nárokóv zpraviti sě (Ib. XXXVI.).

2. Coadjutores, socii.

(*Polon.*) Bogufal begal (s) svymi pomocniky na dom 1399 (Hube XIV.). Jako Nikolay zabil Jadama (s) svymi pomocniky 1395 (Ib.). Domina P. cum duobus suis coadjutoribus, quilibet ipsorum tenetur pro poena marcam gravem 1398 (Ib.). Equitavit met-septimus cum bonis et kmethonibus; principalis XIV marcas, adjutores III marcas, kmethones unam marcam 1411 (Ib.).

Pomostne = pontale.

(*Boh.*) Johannes rex Frenczlino de Praga pro debito 5000 marc. gr. Pr. castrum Phrymberch renunciavit cum denariis pontalibus, qui in idiomate boemico pomostne dicuntur (Summa Gerhardi 66).

Pomot = forense.

(*Siles.*) Monetarius nullis opificibus res suas vendentibus inferens gravamen 1203. Nullis opificibus res suas vendentibus . . . pomote. Ab omni exactione polonica, vid. ut monetarius nulli pomot imponat (Leubus).

Abgabe der handwerker, welche diese bei verkauf ihrer erzeugnisse an den fürstlichen münzmeister zu entrichten hatten (Tschoppe).

Pomowa = pactio.

(*Polon.*) Roslaus contumax contra G. pro V marcis et pro dampno super pomowa 1399 (Krak.). Potras CL marcas Milotae obligavit se soluturum sub dampni cautione, super pomowa et sine juramento 1400 (Ib.)

Pomsta = vindicta.

(*Boh.*) Pakli jest sirotek, let nemaje, tehda (pro hlavu) přietel po meči má ot sirotka před pány štít vzieti a též vésti . . . Pak nález, pomsta i dóvod má státi na panské vóli (zDubé 13). Vie úřad pomstu starú, která se má státi (Id. 79).

(*Mor.*) Ačby která děvečka s kým ušla ... o svój statek přijde; a nad ním (s kterým ušla) i nad ní se pomsta stane, jako obyčej v zemi; protož sem nález tuto o tom vepsati kázal; nebo páni staří to za právo pravili (Nález, ktož kterú unese, jaká toho pokuta, měl býti napsán, a nenie napsán) (Tov. 163).

Ponos, Поносъ = offertum.

(*Serb.*) Crkvam ponosa da něst, razvě kad grede kamo car, tedij da ga dižu. Osvobodi ich kraljevsto-mi ot vsěch rabot, a im ně ponosa nikoga, ni žitnoga ni vinnoga (Mon.) Da nerabotaju nijedne rabote careve, ni psara, ni ponosa, ni nameta, ni provoda. (Ib.)

Popaša = damnum ex pasculatione.

(*Croat.*) Ako kto popase žito ili vinograd, ili livadu griechom: toj-zi popašu tu-zii da plati, što reku duševnici, koji cěne. Ako-li nahvalicom popase, da plati popašu volov (Stef. 75.)

Popratnici = conductores.

(*Siles.*) Cum enim ex abusu pravae consuetudinis et antiquitate quidam homines vlg. appellati smardones, lazaky, strozones, popraznici, aratores — decimas non solverent: dux ad plenam solutionem decimarum (episcopo Wrat.) ipsos astrinxit. (1226, Stenzel, Urk. des Bisth. Breslau.)

Poprava.

1. Executio sententiae.

(*Boh.*) Bartos de N. debet stare ad (p)opravam cum notario perscriptorum et cum socero poprawczu, quod jure fecit Wokoni id, quod fecit sibi. (Rel. tab. 378.) — Wok conqueritur super N. N. et N. N., quia quando pojem beneficium Pragense super inductiones et super popravam, ibi sunt eos pobili in villa, quando ibi jacuerunt cum eo. Damni propter hoc habet ab omnibus 2000 m. ar. in equis et armis et inductionibus et in poprawiech. (Ib. 384.) Idem conqueritur super N. N., quia radil et adduxit Benessium, qui sibi rušil inductiones, popravam, spoliando vestibus et equis etc. (Ib. 388.) Idem conqueritur super N. N. et N. N., quia quando pojem beneficium Pragense cum camerario ... voluerit popraviti in hereditatibus suis, eum otbili. Perditio equis et armis bellicis (Ib. 390.) Dětoch accepit nuntium camerarium a Pragensis beneficio, voluit popraviti in hereditatibus suis inductis; in eis nihil invenit; jussit arare eas et seminare et tenet eas potenter (1323, Ib. 87.)

2. Territorium judiciale.

(*Boh.*) V hrazské (i. e. Pražské) popravě právo jedniem komorníkem Pražským pohoniti, proto že je v tej popravě, v niež póhoní (Rožm. 2). V jiné popravě Pražské nemóž pohoniti jedniem komorníkem do hrada, že ta poprava má také komorníky toho súda (Ib. 3, 4). Když póvod chce v jednej popravě mnoho jich pohoniti . . . (Ib. 8) Pakli póvod chce ve dvú nebo ve třech popravách jedniem komorníkem hrazským pohoniti . . . (Ib. 8). V každéj popravě právo dobyti komorníka a taky pohoniti (Ib. 8.)

3. Jurisdictio.

(*Boh.*) Joannes rex, quatenus nobilibus, militibus et vasallis necnon civitatum Curiae et Trutnov civibus: ipsos occasione popravy vel czudae bohemicalis non evocent aliqualitur 1340 (Reg. IV. 760.) Poprava jest úřad dobrý, ale má se zvláště každý popravce střieci lakomstva, aby pro zbožíčko, pro plen, pro kořist, neradoval se cizí smrti (Štít.).

Pán ten, u něhož mordéř u vězení zůstává a žádné své pořádné popravy neměl . . . Der herr aber, da der todtschläger eingezogen, kein ordentlich halßgericht hätte (OZZ. T. XXIII.). Třebovický rychtář i s-uobcí odtrhli se od našeho Třebovského práva, řkúce: Prosímy-ť za staré právo; mamy-ť sami popravu jmieti. (Orth, Pam.)

Popravci, Poprawczones=judices, justiciarii provinciales.

(*Boh.*) 1343 Carolus castrum Burgleins obligat Heynlino F. Eylower cum plena autoritate regia instituendi ac destituendi in provincia Racobnicensi provincialem judicem seu pobrabtzonem et in zuda Sacensi beneficiarium seu ursedniconem (Reg. IV.). — Carolus domini regis etc. justiciariis seu poprawczonibus provinciae Chrudimensis aliisque poprawczonibus per Bohemiam constitutis etc. — Carolus — poprawczonibus, camerariis, ceterisque beneficiariis zude Pilsnensis provinciae nec non judicibus et juratis civitatum ejusdem provinciae (Summa Gerh.).

Karolus. Nobiles . . . de . . popraczonibus districtuum . . fidelibus dilectis gratiam. Fideles dilecti! De circumspectionis et legalitatis industria nobilis . . . de . . . specialiter praesumentes, ipsum in poprabczonem . . . districtuum constituimus, ordinavimus et creavimus per praesentes. Quocirca fid. Vestrae se-

riose committimus et mandamus, quatenus eundem . . . visis praesentibus, in conpoprabczonem Vestrum assumere, eumque per popraczonem debeatis exnunc inantea reputare et habere, et in locis districtuum praedictorum diebus forensibus proclamari publice faciatis cum mandato, ut omnes et singuli districtuales ad eum tamquam popraczonem respectum habeant, sibique in hiis, quae dictum popraczonatus concernunt officium, pareant et intendant (Dipl. Car. IV. Hoffmann II. n. CCXLIV).

Poradlne = tributum ex agris cultis.

(*Polon.*) Absolventes eos ab omnibus solutionibus, quibuscunque nominibus censeantur, sicut a poradlne (1209 Tyniec). — Absolvimus sculthetum et villanos a poradlne 1326 (Ib.). Villam de B. esse volumus liberam ab omnibus parangariis, tam poradlne, quam aliis omnibus etc. 1231 (Cod. dipl. Pol.). — A powolowe, podworowe et a poradlne (1252, 1253, 1254, 1257, 1278 Ib.) — Monetam vero, quae obraz dicitur, et annonam, quae sep vocatur, et communem terrae solutionem, quae poradlné nuncupatur (1278 Ib.) — Ut autem melius dicta hereditas informetur, incolae ejusdem hereditatis poradlne solvere non teneantur (1284, 1286, 1299, 1297, 1304, 1314 Ib.). Excepta universali collecta terrae, quae poradlne nuncupatur (1361 Ib.) Ad exactiones i. e. poradlne et alias qualescunque homines eccl. Vratislav. nullatenus compellemus (Stenzel, Bist. Breslau). — Quoniam moneta communis in regno currens (vid. mediorum grossorum) in exactione duorum grossorum, quae alicubi „regalia", alibi vero poradlne vel podymne dici consuevit, ubique recipitur . . . statuimus, quod exactio ipsa duorum grossorum non de domibus vel de agri partibus, sed de quolibet agri laneo seu manso per duos grossos monetae nostrae regiae in regno communiter receptibili in omnibus terris, districtibus et locis regni nostri exigatur, solvatur et recipiatur 1532 (Stat. regni). — A poradlne, quod ipse (comes Raczonius) et posteri sui super homines suos in singulis solutionibus accipiet 1252 (Cod. dipl. Maj. Pol. CLXIII).

Poradlné est pretium agrorum, vid. de quolibet manso II grossos polonicales, et potest dici akkergeld, alias erdzins (Abbas Elias Augustinorum 1550—68).

Viz heslo Posoščina, Žerebczyzna.

Porooszki = termini judiciarii.

(*Polon.*) Habent producere suos omnes concordatores ad terminum peremptorium, ad poroczki, instantes. 1394 (Pozn.). Vincentius habeat terminum cum Bavor et uxore sua a data praesentium in quartis terminis Poznaniae celebratis, vulgo we czwarte poroczki 1396 (Ib.). Yako Wojcech wraczil Paula zaklad ku wlodiczemu skazanu na pirwe poroczki 1399 (Pyzdr.).

Porota = judicium juratorum.

(*Serb.*) Poveljeva carstvo-mi: Ot-sda napried da jest porota, i za mnogo i za malo. Za veliko dělo da jest 24 porotnici... a za malo 6... I da jest vsaka porota u crkvi, i pop u rizach da ich zaklne. I u porotě kamo se veći klnu, i koga veći oprave: ty-zi da su věrovani (Stef. 153). — Ščo kto kupi ot plena iz tudje zemlje, da jest voln kupiti od toga-zi plena koliko u tudjoj zemlji. Ako-li ga kto potvori govorě: „Ono-zi je moje!", da ga opravi porota po zakonu (Ib. 133). — Vsaki gost i trgovec i latinin da dochodi k prvim stražam s vsěm čto ima i nosi, da ga prate. I straža straži prědaje s vsěm. Ako-li se zgodi tere ščo izgubi, da jest porota, věrovani člověci, ščo reku dušom, to da im plati kiefalie i straže (Ib. 162). Dvorane vlastelscii ako učine koje zlo ot nih, kto bude pronijarević, da ga oprave otčina družina porotom (Ib. 106). — Ako se učini koja pra medju Dubrovčani i Srblji, da je porota Dubrovčaninu negova družina Dubrovčane (Dog 1387 § 2). Ščo ga pravda obori pismom ili svedočkom ili porotom, da taj opravi i plati (Mon.) U porotě da něst rodima ni pizmenika (Stef. 154).

(*Croat.*) I što bi ukredjeno izpod praga, tere iz togaz godivši se poroti, ima po zakonu samo-dva-na-deste. Ako-li je pokre(d)ja na polju, ter bi se zgodila porotja, iz toga-j gre samo-šest (Polj. 11). I ako se jur kojoj strani pripita porotje, i budu nad tim, da bude za pravdu koliko-godi porotnikov odlučeno: jedna i druga strana imaju se sa-iti na miesto, gdi je odlučeno (Ib. 147). I ako se jur odluči porotje jednoj strani, samo 10 po zakonu iz plemenštine i nalože se porotnici (Ib. 146).

(*Boh.*) Quod si fama forsan aut suspicio haberetur... in bonis seu hereditate alicujus baronis falsam monetari pecuniam: ille baro per septem barones sibi compares debet convinci, qui jurati deponent, quod in bonis ejus id scelus fuerit perpetratum (Decr. 1266 I.). Quodsi miles... ejusmodi reus sceleris impe-

tatur, per septem viros etiam in conditione aequales convinci debet (Ib.). Eodem jure valituro in cive quolibet (Ib.)

Porotniki, porotci, Поротникы = judices jurati.

(*Croat.*) Od tatbe, od mošune ... ima se odpriseći samošest; on ki priseći ima, naidi porotnike kako bolje more (Vin. 10). Ako-li kî učini silu ženi ... ako se nebude mogał napraviti š njú po niki zakon, volja ako od sili nima svedoke: verovana je; nišće-manje ima priseći samo 20-peta. Ke porotnike ta žena naidi, kako bolje vî; i svi nje porotnici imaju biti žene (Ib. 56). Od ubojstva, ako ni su svedoci osvajeni od nega, ima se očistiti samo-pet-deset, naiduć svojih porotnikih, kako najbolje vi i more. Ako rotnike ni ma, prisezi on sam tolikokrat volja za onih, kî mu mankaju (Ib. 68).

Iz lupežščine ne more se apelati, ili kada iz česa prime porotnike, li ne more se apelati (Polj. 122. I). Ako se jur odluči porotje jednoj strani samo 30 po zakonu iz plemenščine i nalože se porotnici: volna bi onaj strana drugoj strani rotu vrnuti s polovicom tich istich porotnikov (Ib. 146). — Jedna strana vodi porotnike a druga nosi mošći s pristavi i zakletvom (Ib. 147). Da su mu porotnici od negova plemena, koga mu chotěnje. Porotnici da su i Bošnjaninu s Dubrovčani (Daničić).

(*Serb.*) Kako je bio zakon u děda carova, da su veliim vlastelom velii vlastele porotci, a srědnym ljudem protivu ich družina, a pročiim ich družina da su porotnici (Stef. 154). Inověrcem i trgovcem da sú porotci polovina Srbli a polovina ich družina (Ib. 155).

Porąb = succisio silvarum.

(*Polon.*) Villam Vronztine absolventes et ipsius incolas a poramb, a stan etc. 1298 (Dod. dipl. Pol.). — Ab omnibus solutionibus et exactionibus, a narzas, a poradlne, a poramb, a sep frumenti 1304 (Ib.). — Cum de licentia ligna qualiacumque in silvis succidendi, necnon aliis quibusdam juribus, quae wramb (wrąb) vlg. dicuntur, exorta fuisset materia quaestionis 1391 (Krakow.). — In excrescentiis silvarum excisarum, quae porambу vocantur (Stat. regni 1532).

Poručenstvie.

1. Tutela.

(*Boh.*) Poručenstvie jest dětí a statku svého, kterýž kto ve dskách má, k opatrování a k množení, ne k umenšení, komuž

se zdá, dskami nebo kšaftem na list mocný kralovský svěřenie a po smrti své postúpenie dětí a statku svého dědičného a svobodného nebo manského nebo zástavného (Všeh. V. 33).

Poručenství jest ochrana, moc a vrchnost nad osobou svobodnau, k opatrování a obhajování té osoby, kteráž by pro mladost a věk svůj dětinský a nedospělý ani sama sebe, ani věcí svých opatřiti a ochrániti nemohla, od práva ztvrzená a daná (Koldín D. V.). Aneb poručenství jest svěření dětí a statku jich té osobě aneb osobám, na kteraužto aneb na kteréžto práce a povinnost poručenství od otce aneb děda týchž sirotkův se ukládá (Ib.).

2. Commissio litis.

(Boh.) Poručenstvie pří, kdež kdo s druhým súd maje pře své, kohož se jemu zdá, učiní k súdu poručníka, aby na miestě jeho stával a miesto něho aby se súdil, smlúval, právo vedl po nálezu (Všeh. II. 19).

Poručník, Поручникъ.

1. Fidejussor.

(*Ross.*) Ašče poznajet kto (svoje), ne jemlet jego: to ne rci jemu: „Moje“ no rci jemu tako: „Poidi na svod, gdě jesi vzjal“; nepojdet, to poručníka za pjat dni (RP. I, 13). Kotoroj čelověk poručit-sja za druga v serebrě, a jmet tot čelověk sočit na poručnikě svojego serebra, a tot istec, na kom ruka dana, v-jimet protiv svojego jisca radnicu a molvit tak: „Jaz, brate, tobě zaplatil to serebro za toju rukoju, a u mene i rjadnica“: što jemu nesočit istcju na iscě togo serebra, ni na poručniki, ino taja porjadnja poviniti... A iscu znati poručníka v svojem serebrę, kto po kom ruku dal. A po ruku byt do rublja a bolší ne byti rublja (Pskov 38). A k polju prijedet okolničej i djak; i okolničemu i djaku izprositi istcov i otvětčikov, kto za nimi strjapčije i poručniki? I kogo za soboju strjapčích i poručnikov zkažut, i im těm veleti u polja stojati (Sud. 1550 § 13).

2. Intercessor, commissarius.

(*Boh.*) Když který póvod pohoni... nestana na rociech, ani poručníci, ani se nemocen klada (Rožm. 66).

Viz heslo *Zástupce.*

3. Tutor.

(*Boh.*) Poručníci jsou ti, ježto moc a vrchnost nad dětmi a sirotky mají, a ti při právu nacházejí se v trojím rozdílu: neb jedni jsau krevní po meči a slovau tutores legitimi; druzí testamentarii, t. j. kšaftem nařízení; a třetí dativi, t. j. od práva volení a sirotkům daní z spravedlivého saudcův vyhledání a uvážení (Koldín D. VI.)

Poruka, Порука = fidejussio.

(*Ross.*) Aže budeť Rusínu platiti Nemčinu, a ne vzchočeť platiti: tot Nemčinu prositi dětskogo . . toť dati jemu na sobě poruku (Pr. Smol. 14). A železnoho četyre bělky, tolko člověka skujuť, a ne budeť po něm poruky (Dvin. 9). A čerez poruku ne kovati (Ib. 9). Na Ustjuzě i na Vologdě i na Kostromě ich ne sudjat, ni na poruky ich ne dajut, ni v-čem (Dvin. 16). Ili russkomu gostji pritča sja prigodit v Rizě . . . aže budeť poruka poň, na porucě jego dati; ili ne budeť poruky, a v želěza i vsaditi (Rjad. Smol. 7). A ubitogo dati na poruku; a ne budet na nem poruky, ino jego vkinuti v tjurmu, dokolě po nem poruku budet (Sud. 1550 § 12.) A poruka byť do rublja, a bolší ne byti rublja (Pskov. 38).

Kotorogo tatja pojimajut s kakoju tatboju v pervyje: ino jego kazniti torgovoju kazniju, da istcov isk dopraviti a jego dati na krěpkoju poruku. A ne budet po nem krěpkyja poruky, ino jego vkinuti v tjurmu, dokolě poruka po nem budet (Sud. 1550 § 55).

Slovo „poruka“ zjevně pochodí ze slova „ruka“; odtud poručník ručitel. ruko-jmí, ruko-stavnik.

Posady = servitii genus.

(*Polon.*) Nullaque penitus servitia, quae vulg. dicuntur posady, ab incolis et specialiter a vasallis districtus et villae Czyrmno inantea extorquemus 1359. (Cod. Dipl. Pol.)

Posadnik, Посадникъ.

1. Locumtenens, castellanus.

(*Ross.*) 1095 Pride Izjaslav Muromu i posadnika ja Olgova. 1096 Pereja Oleg vsi zemli Muromsku i Rostovsku i posaža posadniky po gorodom. 1097 Svjatoša i Putjata prijasta grad i posadista posadnika Svjatopolča. 1116 Volodimer posla Ivana i posaža posadniki po Dunaju. Izslav otja Turov i posadnika jego i posadi syna svojego. 1146 Korol prošed goru i vzja Sanok-gorod i posadnika jego jaša (Let). 1175

Požžem Volodimer (govorjat Rostovci i Suzdalci), ale pak inogo posadnika v nem posadim. 1195 Da Vsevolod Torckyi zjati svojemu, a v inyje gorody posla posadniky svoji. 1206 Vsevolod posla posadniky po vsěm gorodam Kyjevskym. (Lět.)

Posadníci byli úředníci knížecí po hradech, zastupujíce knížete zemského. Podle českých pojmů tolik co kastellánové na hradech. Později posadníci sluli náměstníci. Jméno pochodí ze slovesa „saditi, po-saditi".

2. Posadenicus, posanicus = colonus.

V notarialních knihách Kotorských ze XIV. stol. (Konst. Jireček.)

Posag = dotalitium.

(*Polon.*) Tradita est cum posag 1374 (Ulan.) P. disponit terminum pro parte hereditatis, ipsam concernentem ratione dotalicii posag. 1400 (Brzesc.) V. et T. citati pro 50 mar. dotalicii, vid. posagu 1400. (Ib.) Debet producere testes ad judicandum de dotalitio posag 1400. (Przed.) Sorores proposuerunt super avunculum suum pro 60 marc. ipsarum dotalicii, vulg. posagu 1397 (Kośc.) Jako jest M. dal Volcze posagu 20 grziven 1396, (Pozn.) Esze Jankov oczecz zaplatil posag swej dzewcze St. 1400 (Przed.) Jako Gertruda ne wzola posagu u swego ocza. 1393 (Pozn.) Jako P. newnosla swego posagu 1401 (Przed.) Jako prawe wnosla Sw. 16 grz. swego posagu 1402. (Piotr.) Jež jemu byl ranczil za posag y wszistek mu posag spelna zaplacil. 1411 (Kal.) In 5 sexagenis dotis, vid. posagu 1399. (Brzesc.) Swaczimy, isz Thomislaw wsol po swoi szene po M. 4000 grz. posagu. 1393. (Pozn.) Jako Elzbeczina posagu wnesseno w Dankowskow dom. 1392 (Krak.) Co jest slubovał Chwalislaw (brat) s oczcem dewcze posag dacz. 1402. (Kal.) Pro sua pecunia, quae dictur posasna 1385. Co Kęlcz dobyl na Mikolaju posasznych penandzi, tych jest sto grziwen 1389.

(*Litv.*) Jestli by kotoraja devka z panstva našeho pošla do cužoje zemlji, majući imenja otčizne i matiryste v panstve našom: tohdy stryji (bližkije) ne povinni jej budut posagu dati (Stat. 1529 IV. 10). Jestli by devka bez voli otcovskoje abo matčinoje zašla za muž, takovaja otpadivajet od posagu otčiznoho i materistoho i imenja materistoho (Ib. IV. 11).

Posal = nuntius.

(*Croat.*) Nijedan posal ni verovan koliko na pravdi, nebuduši roščen; schraneno, ako jest poslan od dvora, komu poslu se govori chervatski „arsal" (Vin. 72).

Posluch, Послухъ = testis judiciarius.

(*Ross.*) Ašče-že prijdeť krovav muž ljubo siň, to ne iskati jemu poslucha (PR. I. 28.). Ašče na kogo budeť poklepnaja vira, toože budeť posluchov 7, to že vyvedeť viru (PR. II. 15.). Iskav-že li poslucha i ne nalězeť, a isca načneť golovoju klepati etc. (Ib. 17). Ašče kto vzisčeť kun na druzě, a on sja učne zapirati: toože naň poslusi vyvedet, to ti poiduť na rotu. Aže kto kupec kupcu dasť v kuplju kuny ili v gosťbu, to kupcu pred posluchy kun ne imati; poslusi jemu ne nadobě, no iti jemu na rotu. (Ib. 44, 45). Poslušestvo na cholopa ne vskladajuť (Ib. 77). A tě tjaži vsi suďjať s posluchy s svobodnymi; budeť-li posluch cholop, to na pravdu cholopu nevylaziti. (Ib. 99.)

A na kotorogo poslucha istec pošlet-sja i posluch ne stanet, ili stav na sudě ne dogovorit v tyž reči ili peregovorit: ino tot posluch ne v posluch (Pskov. 28). — A na kogo sešljut-sja a tot stav skažet kak pravo pred Bogom, što bityj javljal boj svoj i grabež, a posluch na sudě stav, a posluchujet v tyje-že rěči: ino tot sud sudit na togo volju, na kom sočat. Chočeť, s posluchom na pole lězet, ili posluch u kresta položit, čego iskal (Ib. 26). — Protiv poslucha nenjat volno najmit; a posluchu najmita nět (Ib. 27). — A veleti proklikat po torgom, čto by posluchom ne viděv ne poslušestvovati a viděvši skazati pravdu. A poslušestvujet posluch lživo, ne viděv, a obisčet-sja to oposlě: ino na tom posluchě gibel isceva vsja i ubytky (Sud. 1497 § 67). — Kogo posluch poslušestvujet v boju, ili v grabežju, ili v zajměch: ino suditi na togo volju, na kom isčut; chočet, na pole s posluchom lězet (Ib. § 48). A protivu poslucha otvětčik budet star ili mal: ino protivu poslucha najmit nanjati volno; a posluchu najmita nět. A čto pravomu učinit-sja ubytka ili jeho posluchu: ino tě ubytky na vinovatom (Ib. 49). Posluch ne govorit pered sudjami v iscevy rěči: i istec těm i vinovat (Ib. 51). A kogo posluch oposlušestvujet v boju, ili v grabežě, ili v zajměch: ino súd na otvětčikovu volju. Chočet, s posluchom na pole lězet . . . (Sud. 1550 §. 16). A protiv poslucha otvětčik budet star i mal, ili čem uvěčen, ili pop, ili černec, ili černica, ili žonka: i tomu protiv posluchu najmita nět (Sud. 1550 § 17).

Poslušstvo, Послушство.

1. Testimonium.

(*Ross.*) A poslušstva na cholopa ne skladajut (PR. II. 59). — Aže buděť trgovati Smolnjaninu s Nemčicěm, Smoljaninu odiněch Smoljan na poslušstvo ne vyvoditi; takože i Nemčičju svojich Neměč odiněch na poslušstvo ne vyvoditi; staviti jim na poslušstvo Rusina že Němčica (Rjad. Smol. 11).

2. Subditela.

(*Ross.*) Na kom čego vziščet žonka, ili dětina mal, ili kto star. ili nemoščen . . . ili kto ot těch v poslušstvě budeť komu: ino najmita nanjati volno. (Sud. 1497 § 52).

Posobnik, Пособникъ = commissarius.

(*Ross.*) A na súd pomočju ne choditi, lězti v sudebnicu dvěma sútjažnikoma. A posobnikov by nebylo ni s odnoj storony, oproč žonky, ili za dětinu, ili za černca, ili za černicu, ili kotoryi čelověk star velmi, ili gluch; ino za těch posobniku byti (Pskov. 63). A odnomu posobniku odnogo dni za 3 orudija ne tjagat-sja (73).

Posoščina, Посоштина = tributum agrarium.

(*Ross.*) S otčin bojarskych ne davana posoščina, i tož s kupli, chto što kupiť otčinu bojarskuju, i s togo též ne davana posoščina. A što pridanije vel. knjazja, i s togo davana posoščina (Zap. o Smolenskoj posoščině 1453).

Kořen : Socha.

Postacz = consanguineitas.

(*Polon.*) Jako gest Jan ste postaczi, gich kleynota, gich sczyta i gich krwe 1303. (Pozn)

Postava, Постава = depositum.

(*Serb.*) List, u kom je postava zapisana, koje dukate běch postavila u nich komunu na postavu. Ništo nam veće ne osta u postavach, ni u pokladěch. Srebro, koje sam u vas postavio u postavi. (Daničić.)

Postelnik = cubicularius.

Řecky *Ποστέλνικος*, rum. postelník, staroslov. postelník = maréchal du palais.

Postichus = custos agrorum.

(*Croat.*) Comes Curzolae cassavit electionem postichiorum tamquam male factam et in evidentissimum detrimentum seminationum, quae damnificantur per animalia; statuens de cetero

neminem ex pastoribus eligi posse in postichum (Curz 88). Cum fuerit factum damnum alicui in blado, postici habeant pandere damnum infra 8 dies proximos (Ib. 27). — Aestimandum damnum tam per deputatos aestimatores, quam per posticios seu pudarios (Ib. 180).

Postrigy, Пострыгы = crinales, signum pubertatis.

(*Ross.*) V lěto 1192 ... byša postrigy u vel. knjazja Vsevoloda synu jego Georgevi v gradě Suždali; togo-že dni i na koň jego vsadi, i bysť radost velika v gradě (Lět.). V lěta 1194 byša postrigy u knjazja Vsevoloda synu jego Jaroslavu (Lět.).

(*Boh.*) Vz-raste že Vjaćeslav, jeko byst po-stristi (Leg. staroslov.). Jako by ujati jemu volos (Ib.)

U Černohorců pozve otec, koho by rád měl za kmotra střižného, aby postříhl dítě jeho. Příchozího vítají domácí a podajíce mu na talíři nůžky, přivedou dítě před něho. On vezma nůžky, přivine dítě k sobě, postříhne mu vlasy na třech místech ve jménu sv. Trojice, postřiženou kadeř dá na talíř, políbí dítě a dá mu na památku po půl tolaru nebo i více. On sám dostane darem kus oděvu. Postřižiny konají se, když se dítěti poprvé mají přistříhnouti vlasy. Kmotrství střižné děje se i bez duchovního.

Postúpenie = cessio, translatio.

(*Boh.*) Někde jest potřebie, aby byl zápis s uvázániem, a postúpenie by bylo škodné; druhdy jest přihodněje, aby byl zápis postúpeniem, a uvázánie jest zbytečné (Všeh. VI. 36).

Posudek (Podsudek) = nachgeding, afterrecht.

(*Mor.*) Johan de Swabenicz petit citari Onssonem de Swabenicz ad primum colloquium generale. Ponit se infirmum per Wilzckonem. Qui Onsso debet probare in podsudek. 1375. (Póh. Ol. 114.) — Veniens Ronovecz recognovit et fassus fore debitum et literam suam; terminus datus in podsudek. 1375. (Ib. 223.) — Sabbato in Margaretha in posudec anno 1372; sabbato ante M. in podsudec anno 1382. (Ib. 337, 339.) — Feria VI. ante Magd. anno 1391 in podsudek. (Ib. 367.) — Prsissud na posudku. Dedit przissud. (Ib. p. 98). — In podsudek terrigenae subnominati (Ib. p. 99).

(*Mor.*, *Siles.*) Die afterrecht sollen gehalten werden, das erste den freitag vor Pfingsten, das andre freitag nach Martini, bei welchen den landrechtlichen aussprüchen von demjenigen, wider den erkennet worden, soll genüge geschehen. (Brandl.)

Posul, Посулъ = donum judiciale.

(*Ross.*) A posula v železěch ne prositi; a čto v železěch posul, to ne v posul (Dvin. 9). Suditi sud bojarom i okolničím; a posulov bojarom i okolničím ot suda a ot pečalovanja ne imati; takož i vsjakomu sudii posula ot suda ne imati nikomu (Sud. 1497, § 1.) Velěti poklikat po torgom vo vsěch goroděch i po vsěm volostem zapovedati, čtoby isčeja i otvětčik sudjam i pristavom posulu ne sulili v sudu (Ib. 67). A sudom ne družiti ni mstiti nikomu, i posula v súdě ne imati; tako-ž i vsjakomu sudě posulov v sudě ne imati (Sud. 1550 § 1). A kotoroj bojarin ... v súdě posul vozmet i obvinit kogo ne po sudu, a obiščeť-sja to v pravdu etc. (Ib. 3.) — A obiščeť-sja to v pravdu, čto on (djak) ot togo posul vzjal . . (Ib. 4). — Da velěti proklikati po torgom ... čto by isčeja ili otvětčik sudijam i pristavom posulov v sudě ne davali a ne sulili (Ib. 99).

Pošlina, Пошлина = vectigal.

(*Ross.*) A kudy pojedut Dvinjane torgovati, ino im ne nadobě v velikom knjaženji tamga, ni myt, ni kostky, ni gostinoje, ni javka, ni inyje nikotoryje pošliny (Dvin. 17). Gostju Dvinskomu gostiti v lodjach ili na vozěch; s lodii na Ustjuzě naměstnikom dva puza soli, a s voza dvě bělky, a togo boljě naměstniky nejemljut u nich, ni pošlinniky ničego (Dvin. 15). — A imati bojarinu v sudě ot rublevogo děla na vinovatom pošlin, kto budet vinovat, isčeja-li ili otvětčik. A budet dělo vyše rublja, ili niže rublja, i im imati pošliny po rozčetu (Sud. 1550 str. 8).

Potaz = deliberatio, consultatio judicum.

(*Boh.*) Po žalobě póvoda, po otpovědi pohnaného a po okázání všech spravedlností jich a po pře líčení jich obú dokonání — tu najv. sudí pánóv v potaz a v radu zavolá. Tu v tom potazu každému pánu i vladyce příležie mluviti, což se jemu za spravedlivé zdá; i také jinému odpierati. V potazu panském mluviti počíná kto chce; ale staří jsú v tom ten spósob zachovávali, že se jest sudí pořád a po jednom všech kmetóv tázal až do posledunieho, aby každý úmysl a rozum svój pověděl. Pakli se kdy páni v potazu jedni od druhých dělie, větčie strana přemáhá a nález zaviera (Všeh. II. 10). — Diximus Symeoni: Respondeas ad istam querimoniam. Qui S. petivit sibi consilium,

vid. potazu. Et recepto consilio respondit (Jihl. 340). — Potaz, ein ratschlag, wann die rechtsprecher zusammen treten u. halten rat u. publiciren denselben (Štěrba 1566).

Potěra, Потѣра = prosecutio.

Starosl. têrjati = honiti; potěra u Srbů zdvižení lidu, aby honili zločince: U potjeru poći, neka idu Turci u potjeru. Slovinsky potera = honění; rumunsky poterę = shluk honitelů; albansky poterę = hlomoz, turecky potęra, potira = hotovost, allarm, obyvatelův ku honění zločince vybouření.

Viz heslo *Honění.*

Potka, Потка = rixa, solutio pro rixa.

(*Serb.*) Potka megju selmi 50 perper a vlachom i arbanasom 80 perper. I te-zii potke caru polovina a gospodaru polovina, čije budě selo (Stef. 76). — Gdě prěstoji vlach ili arbanasin na selě, na tom-zii selě da ne prěstoji drugi, grede za nimi. Ako-li po silě stane, da plati potku i što je izpasl (Stef. 82).

Potočno = merces venatoria.

(*Croat.*) Svako zvirě jest onoga-j, kî ga uzrene; da pak i od onîh ki prispiju, ima im se nikoliko počteno učiniti, ča se zove potočno (Polj. 224). — A potočno ima biti razliko, kako i diono; jere ako bi tko od lovac veći trud prijao ali veći rizik, ima mu biti izbodno ali bolji dio; ako li je potočnik, bolje počteno (Ib. 226).

Potok, Потокъ = discerptio.

(*Russ.*) Budeť-li stojal na razboji bez svjakyja svady: to za razbojnika ljudi ne platjať, no vydaduť samogo vsego i s ženoju i s dětmi na potok i na razgrablenije (PR. II. 5). Aže zažguť gumno: to na potok i na grabež dom jego, peredi pagubu izplativšju, a v procě knjazju potočiti i (PR. 79).

Potřeba = necessitas.

(*Boh.*) Nestánie k svèdčení póhonóv trojím se obyčejem vymlúvá: Potřebú, přihodú, núzí. Potřebú, když kto pro svú, pro královskú nebo pro zemskú potřebu doma a v zemi nenie . . (Všeh. II. 5).

Potvor, Потворъ = recriminatio, denuntiatio, calumnia.

(*Serb.*) Ako se obrěte koji-ljubo potvornik, i ište koga potvorom, lžom i obezom: takovi da se kaže kako tať i gusar (Stef. 167). Ako bude potvor pristavom, jere budu ino učinili nego kniga piše, ili ašte budu přepisali knige na in obraz: da

im jest opravdanie... (Stef. 164). One-zi knige, koje potvorit sud, te-zi knige da vezmuť sudije i da ich prinesu před cara (Ib. 105). — Što kto kupi ot plěna iz tudje zemlje, čto budě plěneno po carevoj zemlji: da jest voln kúpiti ot toga-zi plena, koliko u tudjoj zemlji. Ako-li ga kto potvori govorě: „onozi je moje": da ga opravi porota (133). I kto jest čijega člověka prijel iz tužde zemlje, a on je poběgl ot svojega gospodara, ot suda, ako daa knigu milostivu carevu, da se ne potvori.

(*Boh.*) O póhoních potvoru (Tov. 49).

Stará němčina zná sloveso „an-potwaren", t. j. falešně obviňovati, a „botwar" = obuzstvo (wer vurpeut u. anpotwart das er in icht anpotwar. Sent. Brun. 479).

Powaba = vocatio ad laborandum tempore messis.

(*Polon.*) Quatuor kmetones, de quibus a quolibet per XVI scotos census debet provenire et unum diem in septimana laborare et tempore messis ad primam vocationem, alias powaba, quilibet duas falces mittere debet 1388 (Krak. Helcel II. 101).

Povelja, Повеля = jussum, litterae.

(*Serb.*) Faciet nobis unam povelliam sigillatam 1348 (Pučić II.). — Ordinemo, che nissun nostro cittadino non possa cercar ne usar con signoria o con provilia (pouilia) un contro l'altro de niuna cosa (Budua).

Daničic slovo „povelja" odvozuje ze slovesa velěti, po-velěti = jubere. Povelj carstva-mi.

Póvod.

1. Actor.

(*Boh.*) Et si convictus fuerit, illi, qui dicitur powod, satisfaciat (Conr. 10). Pakli póvod chce komornika dáti Pražskému komorníku toho úřadu, v kterémž kraji budeta pohoniti: tehda póvod dáti má právo 32 haléřov... Pakli póvod chce jemu ztravu dáti... (Rožm. 4). — Tehda řečník póvodóv jmá řieci.. Tunc advocatus actoris dicere tenebitur (RPZ 7). Po těch po všech žalobách, když již projdú na súdě a k nevině se položí pohnaný proti póvodovi (z Dubé 31). Umluva po staném právu jest od póvoda napomenutie pohnaného (Ib. 42).

Actor t. j. původ aneb žalobník slove obecně v právích ten, kterýž jiného aneb jiné před právo aneb saud pořádný, skrze obeslání (obsílku) připravuje, chtě na něm aneb na nich toho

což v své žalobě předložiti míní, prostředkem saudů pořádného dosáhnouti aneb se dosauditi (Koldín A. XLIV).

(*Polon.*) Quod si aliquis citaverit aliquem sine legitimo actore, vulg. brez pówoda (Stat. Wisl. I. 23). Palatinus Siradensis powod citavit Imraconem propter borram et propter examen apium, quod cucurrit ad kmetones ipsius (Krak. II. 42).

2. Conductor.

(*Boh.*) Byli jsú však někdy za starých (ale tomu již pamětníkuov nenie) ve všech krajích póvodové nekomorníci, . . ne aby poháněli (neb jest jim to nepřiležalo), ale aby komorníkóm okazovali siedla těch, kteří jsú měli býti pohnáni a aby komorníky k jich siedlóm povodili, z kteréžto příčiny i póvodové jsú sluli (Všeh. IX. 10).

Puowod haist ein glaitsman, der mit den ambtleuten und camerlingen raist u. sy anweist, wo die gütter, die man einnehmen soll, liegen (Štěrba 1566).

Powodstwo = actoratus.

(*Polon.*) Quilibet citans ad jus terrestre pro limitibus faciendis, in citatione taxam pecuniarem non apponat, sed simpliciter actor citabit reum pro actoratu, alias o powodztwo (Stat. regni 1532 E. 471).

Powolowe = praestatio boum.

(*Polon.*) Absolventes eos ab omnibus juribus polonicalibus nostri dominii, servitiis, solutionibus, a bove, a vacca, a porco ab opole, a targowe 1209 (Tyn.). De speciali nostra gratia quodcunque powolowe per nos in terra ponetur, abbas in villis suis recipiet ipse 1386 (Tyn.). — Homines monasterii liberavit a powolowe, podworowe, naraz, powoz 1242 — 91 (Cod. dipl. Pol.). — Absolvimus omnes homines in villis monasterii commorantes . . . ab omni jure polonicali et a collectione, quae powolowe dicitur 1324 (Ib.)

Powoz = praestatio curruum.

(*Pomer.*) Dux Ratiborius domui Sulkoviensi: Liberam esse volumus ab omni exactione, sc. a prewod et powoz et podwoda (Cod. Pomer. I. 402).

(*Polon.*) Dux absolvit omnes homines in villis monasterii commorantes a powoz, ab omni prewod etc. (1145 Cod. dipl. Pol.). — Powoz non ducant, naraz non solvant (1176 Ib). — Servitus, vid. powoz, naramb, nastawa et veznica (1241, 1242,

1251, 1252 Ib.). — A prewod, a p o w o z, wywoz, wymeth etc. (1286 Ib.) Exemimus eam a p o w o z, ab omni prewod (1288, 1311 Ib.). P o w o z non ducant (Theutonici in Kilgenau), nisi sicut aliae villae theutonicales ad expeditiones vel alia vice consueverunt ab antiquo ducere justo modo 1259. (Ib.) — P o w o z sive cum plaustro sive cum pedite non ducent 1247. — Absolventes eos ab omnibus juribus polonicalibus nostri dominii, sicut a naraz, a przewod, a p o w o z 1209 (Tyniec). — Ab omnibus exactionibus et solutionibus, ec. a vacca, ab ove, a stan, a p o w o z o w e et sep 1290 (Id.). — A naraz, a p o w o z, a podwod 1326 (Id.). — Monasterium ad expeditionem nec ad c u r r u m nec ad aliquod juvamen erit obligatum (1278. Id.).

(*Siles.*) Dux Slesiae reservat sibi in Cresov-bor „vecturam ad expeditionem secundum cursum et consuetudinem aliarum villarum, quas in terra nostra viri religiosi possident". 1254 (Reg. II.).

(*Boh.*) Sint ergo (homines ordinis S. Joan Hier.) absoluti a jure, quod vocatur narez, nocleh, p o w o z 1213 (Reg. I.). Quod vulg. vocatur mecze, kyg, woda, železo, naroch, zwod, nocleh, p o w o z, berne, castrorum aedificatio . . ab his omnibus homines . . . duximus absolvendos 1252 (Ib.).

Povrhel = exsors, contemptus, egenus.

(*Litv.—Boh.*) Člověk opovržený, ze společnosti lidské vyloučený. V tomto rozumu shoduje se povrhel s prusko-litevským pawárgelis = bídný, ubohý, (Litevský katechisis N. Danški z r. 1595). A to vede k vyzkoumání kořene: Ve staré pruštině značí totiž warg = zlého, špatného, böse, schlecht, v litevštině bídného, chudého, otroka (warkti, wergas, pawargstu = zchudobněti.) To pak vede dále k tomu, že zlý jsa pro zlý život vyvržen ze společenstva rodu, stal se chudým, bědňákem, povrhelem, tak že povrhel jest tolik co ruský „iz-goj" = friedlos, co „chudý" neboli „zlý" u Slovinců, co „lichý" (lišiti = ztratiti) u Čechů.

Povrub = rationale.

(*Boh.*) P o v r u b u svatojirského se přijalo (Brandl.). — Registra p o v r u b č í svatohavelská 1628. — Také co který den dělníků dělá, na to vinaři s lidmi pořádné v r u b y míti mají, kteréžto vruby od vinařů až do počtu schovány býti mají (Id.). P o v r u b n é h o se vydalo 30 gr. a 5 den. (Id.).

Pozem = pignus.

(*Litv.*) Jestli by kto bez zapovědi i perejemu u koho tuju čeljaď našol, a tot by jemu nechotel toje čeljadi jego bez p o -

zemu vydati, a vzjal na nem pozem kgvaltom, a potom o to do prava byl pozvan: tohdy tot, chto vzjal, za tot pozem povinen platiti jako za gwalt, 12 rublev gr. (Stat. XII. 7).

Pozewne = citatorium.

(*Polon.*) Ab omnibus nostris solutionibus, exactionibus, contributionibus, laboribus et spec. hiis: Sep, obraz . . . pozewne, nestane, pobor 1416 (Cod. dipl. Pol.). — Pozwany nestawający w dniu oznaczonym placi sześć grzywien (Ks. Pr.).

Poznaka = signum.

(*Kaszub.*) Jsou místa na baltickém pobřeží, kdež lid zachovává znaky své rybarské; každý z obyvatelů má totiž své vlastní heslo. Na hroby staví křížky a na křížek dávají kromě jmena nebožtíkova také jeho heslo. Ve vsi Swarzewě pod Puckiem říkají tomu znaku neb heslu „poznaka“, jinde „parezane znaki“, u Kašubů pak na poloostrově Héle po něm. merk (Malecki, Stud. herald. II. 386).

Viz heslo *Klejno*, *Heslo*.

Pozob, Позобъ = frumentum.

(*Serb.*) Da jim něst ni grada, ni pozoba, ni poklisara, ni psara (M. 63). Osvobodich od vsake rabote kraljevstva-mi, ot pozoba, i od vojske i od vinograda i od sěna i ot pes (M. 113). Osvobodi ich kraljevstvo-mi ot pozoba i priselice, provoda, sokolara, psar (M. 123). Da ni pozobe daju ni kom chrane (M. 135.)

Pozov, Pozva, Позовъ = citatio.

(*Serb.*) O pozovu vlasteoskom: Vlastelin velii da se ne poziva bez knige sudine a pročiim pečať (Stef. 61). Vlastělin na večeri dą se ne poziva . . . (Stef. 55).

(*Litv.*) Jestli by do kotoroho knjazja abo do pana abo do šljachtiča šljachtičom bylo nekotoroje delo: tohdy majet byti pozvan pozvy gospodarskymi abo vojevodinymi abo inšich uradnikov. Pakli by tot pozvany nestal na tyje dva pozvy, tohdy majet deckym postavlen byti (Lit. VI. 4). Avšak-že pánov, kotoryje ne sudjat sja u povetech, majet pozyvati pozvy našimi abo panov za četyri nedeli na koždom mestcu, iž ne tolko v domu, ale kdekolve jego naidet, vzemši storonu ljudej dobrych, dvuch abo trech šljachtičov. A on majet pozvy vzjati a na tom roku stati (Ib. IV. 4). — Jestli by chto koho mel pozvy po-

zvati, tohdy žalobu majet vsju v pozvech vyobraziti, a čoho v pozvech nevyobraziť, toho na prave nemajet iskati (Ib. VI, 18). — Koli by chto o otčiznu svoju abo o spadok abo o vlastnost kotoruju dedičnuju pozvom byl pozvan, a on na pozov nestal by za deckym: tohdy žalobniku majet dano byti uvjazanje v toje imenje, o kotoroje žaloval do prava (Ib. VI. 20).

Slovo „pozew“ zachovalo se ve staré pruštině ve formě „pó-sew“, což nyní znamená výtku (Nesselmann).

Pozovnica, Позовница = litterae citatoriae.

(*Ross.*) Ot pozovnici denga a ot pečati denga (Pskov. 9). Kotoryi pozovnik pojdet isca zvati na sud, a toj pozvanyi ne pojdet na pogost, k cerkvi, pozyvnici čésti, ili stulit-sja ot pozyvnici: ino pozyvnica pročesti na pogoste, pred popom. Ili paky toj-ž pozvany pozivniceju ne jemla obroku, da ne stanet na sud: ino gospodě dat na neho gramota pozovnikom (Pskov 30).

Pozovnik = exactor.

(*Ross.*) A kotoryj pozovnik pojdet isca zvati na sud a toj pozvanyi ne pojdet na pogost . . . (Pskov. 30). A prijmut pozovnika v selě a počnut nad nim silu dějat: ino dat v pozovnikovo město gramota bezsudnaja plemenniku jeho ili drugu (Sud. Novg. 40).

(*Croat.*) Pristavi i pozovnici jesu verovani, ako se krivi nenajdu (Vin. 65). Pozovnici imaju biti roščeni, i takoje kmeti imaju se pozvati od svakoga pred dvorom pred rotnika (Ib. 73).

Požeg, Požega, Požganje, Пожега = incendium.

(*Ross.*) Komu budeť dělo do . . . čelověka . . . o tatbě, i o rozboje, i o grabeži, i o požoze, i o golovščině . . . ino jemu u reč pravoje slovo a ruka dat po krestnomu cělovanju, čto toj čelověk tat i razbojnik . . . ili grabezščik, ili požeščik, ili dušegubec ili cholop (Sud. Novg. 36). A pobijut-sja na polě v požegě, ili v dušegubstvě . . . . (Sud. 1497 § 7, Sud. 1550 § 12).

(*Croat.*) Ako bi kî položil v kušču oganj, ili v chram, volja v ničij osik: za požganje za prvo ostani v osud dvoru 100 libar, ter škodu platiti onomu komu ju učini . . . Ako bude požgano od nikoga čovika . . . a on zlotvorac nebi se mogal jeti: plati se vražba za vsako ono požganje (Vinod. 62).

Požežca = incendiarius.

(*Serb.*) Kto-li se naide užeg kuky ili gumno ili slamu ili sěno: da to-zi selo da p o ž e ž c u; ako-li ga ně dast, da plati ono-zi selo, ščo bi p o ž e ž c a platil (Stef. 99). Ako-li kto u ž e ž e izvan sela gumno ili sělo: da plati okolьna, volja da da p o-ž e ž c u (Stef. 100).

Poželěznoje, Пожелѣзное = relutum pro compedibus.

(*Ross.*) I na tom bojarině . . . vzjati istcev isk, i pošliny na carja, i jezd, i pravda, i peresud, i choženoje, i pravoj desjatok a p o ž e l ě z n o j e vzjati v troje . . . (Sud. 1550 § 3.

Požička = commodatum.

(*Mor.*) M. z C. pohání H. z L. de XXX mr. gr., že prosil mne, abych jemu svých tovaryšuov p o ž i č e l; tu jsem jemu jich p o ž i č e l; tu jezdili s ním po jeho potřebách 1413 (Olom. Póh. II. 401).

(*Polon.*) Jakom ne neotpusczil Mikolayovi mecza, czom go p o s z i e z i l jego synu za trzi grosze 1397 (Pozn.).

Ze slova „požička“ pošlo novověké pójčka, půjčka; samo pak pochodí ze slovesa po-žičiti t. j. po-přáti někomu, aby něčeho ke své potřebě bez náhrady užil.

Požiloje, Пожилое = fructuarium.

(*Ross.*) Dvory p o ž i l y j e platjat v poljech za dvor rubl a v lěsěch poltina. A kotoroj christianin p o ž i v e t za kěm god, da pojdet proč: i on platit četvert dvora; a dva gody p o ž i v e t: i on platit pol dvora (Sud. 1497, § 57, Sud. 1550, § 88).

Pra, Пра = lis, actio, processus.

(*Serb.*) Sudom tvojim pravednim razsuditi p r u moju. Ako bude p r a s Sasinom, da bude jeden Sasin a drugi Dubrovčanin . . . Ako se učini koja p r a medju Dubrovčani i Srbli, da se postavi polovina sudii Dubroveckich a polovina Srbl (Daničić).

(*Croat.*) Nijeden pristav ne more veće uzeti razvi 10 sold. od najveće pre. (Vin. 48). Volja imij svoju pravdu, od ké p r e jest izlizla (Ib. 51). Nijedan odvetnik od veće p r e ne mozi veće uzeti za svoje odgovorenje, nere sold. 10 (Ib. 54).

Prav = jus, justum.

(*Chorv.*) Ako ovi, kî pita, nema protivu nema p r a v i, ka bi virovana . . . (Polj. 7). Da se ima odgovarati polovicom očestja od one p r a v i, na ku je p r a v (47). — „Imam p r a v i“ a navlastito ako bi rekao „pisane p r a v i“ (63). — Ako bi koja strana rekla na parni drugoj strani: „Vazmi sebi rotu ili ju meni pusti; oberi, koje ti godi“: to je velika p r a v (73). — Vsakomu dati svoju p r a v. Choće obnajiti našu p r a v. Chotěje po našiech prvěch počtenom običaju svakomu našu p r a v pokazati (Daničić).

Pravaja, Праваяя = litterae dimissionales.

(*Ross.*) S cholopa i roby ot p r a v y j e gramoty i ot otpustnyje bojarinu imati pečati s golovy po 9 deněg . . . a djaku ot podpisy po altynu z golovy a poddjačjemu, kotoroj gramotu p r a v y j u ili otpustnuju napišet, s golovy po 3 dengy (Sud. 1497 § 17, 23 a 40). Ot p r a v y j e gramoty imati ot pečati pečatniky vel. knjazja s rublja po 9 deneg etc. (Ib. 15 a 22). — Kotorogo obvinit bojarin ne po sudu i gramotu p r a v u j u na nego s djakom.' dasť: ino ta gramota ne v gramotu a vzjatoje otdati nazad (Ib. 19) Cholopu i robě na gosudarja gramoty p r a v y j e ne dati bez dokladu (Ib. 20). A tiunu cholopu p r a v y j e gramoty bez doklada gosudarja, a otpustnyja gramoty ne dati (Ib. 41).

A sud bojarskoj-to: Kotoromu namĕstniku dano s sudom s bojarskym, i jemu . . . pravyja i běglyja davati s dokladu, a bez dokladu p r a v y j a i běglyja ne davati (Sud. 1550 § 63). Kotoroj naměstnik ili volostel bez bojarskogo suda i vydasť cholopa ili robu bez dokladu i p r a v u j u gramotu dast: i ta gramota ne v gramotu (Ib. 66). Tiunu naměstničju gosudarju na cholopa, ni cholopu na gosudarja p r a v y j a gramoty bez dokladu ne dati (Ib. 67).

Pravaja gramota, kterouž cholop dosahoval propuštění z cholopstva, nesměla se dávati bez soudního rozhodnutí.

Pravda, Правда.

1. J u s t i c i a.

(*Boh.*) Na popravu ustaviti p r a v d u. Se, bratoma rozrěšite p r a v d u. Prvencu dědinu dáti p r a v d a. Suďte sami po zákonu p r a v d u. Nechvalno nám v Němciech iskať p r a v d u. U nás p r a v d a po zakonu svatu. Pochvalichu p r a v d u po zakonu (RZel).

A kterak-kolivěk o vší zemskú pravdu učiniti káží ti páni k tomu zvolení: to zdržeti slibujem, i toho což oni obstanovie a spósobie o všech řádiech, i o vše zemské dobré i o všicknu pravdu, slibujem etc. (list krále Vacslava IV. z r. 1394. Arch č. I. 53). — V jednotu býti a zemského dobrého hledati, pravdu v zemi ploditi a činiti. Až bychom zemi ku právu a pravdě postavili a přivedli, ťak jakož jest dřieve za našich předkóv ve pravdě stala 1394 (Arch. I. 52). Aby přisáhl i králi i obci pravdu plnú vésti (Ib. 56).

Náhlú věc móž každý v náhle odehnati sobě škodnú a brániti se násilí i svých lidí. Ale jakž móž mieti rozmysl, tak má své pravdy dovesti najprv právem; a doveda právem, tuž teprv má, móž-li, mocí dotisknúti. O súdciech duchovních netřeba mně mluviti viece: oni vědie z svého Písma, kak jsú dlužni činiti pravé, kakž koli ne vzdy mohú učiniti pravdy, neb jim jest poručen súd podle toho ustavenie, jakož jsú práva ustavena. Ale však hoře těm, ješto práva hledajú svú chytrostí anebo lstí protiv pravdě. Přičiní křivdy ku pravdě, jako by nemněl, by Buoh pravdú pravdě mohl pomoci. — Každému radi, ktož se súdí: raději s pravdú trp odsúzenie, než by co přimiesil křivdy (Štítný).

Žalobníku příležie viněnie a próvod; otporníkóm viny braněnie, svědkom pravdy a próvodóm též; súdci spravedlnost, pravdy milovánie (Všeh. IX. 2). Každý purkmistr má saudy učiniti, aby se lidem pravda stala (Brikcí, Práva konš. 41).

(*Mor.*) Odvedl mne ot práva a panského nálezu, ješto mi sě měla pravda státi. A nechtěl mi u malého práva pravdy učiniti (Póh. Olom. 1412). Že mi lístu pří, kterýmž bych já měla svú pravdu šířeji provesti (Póh. Brn. 1459). Že mi listy drží, kterými bych já měla svú spravedlnost provesti (Ib. 1459).

(*Ross.*) Izgnaša Varjagy za morě i nedaša im dani i počaša sami sebě vladěti; i ne bě v nich pravdy, i vsta rod na rod, i biša v nich usobica (Nestor). Pravda jemu daťna tom, čto čisto budeť na torgu kupil (Pskov. 51). Ne budeť u kojego svidětelej, ino jemu pravda dati (Ib.). — Aže budeť Rusinu tovar imati na Nemčici li v Rízě li na gotskom beregu li v kotorom gorodě v německom... ino iti istcju k istcju i vzjati jemu ta pravda, kotoroja-to v tom gorodě, a rubeža ne dějati. A Nemčinju ta-že pravda

vzjati v Rusi (Smol. 24). Aže otojmet knjaz vse, i ženu i děti, v cholopstvo: pervoje platiti jemu Latininu a potom knjazu. Takú pravdu vzjati Rusinu v Rizě (Smol. 6).

(*Serb.*) Ako pravde neučinu, to ja kriv. — Pravda da bude našim ljudem. — Da se išču sudom i pravdom. — Po pravdě i po zakonu (Stef. 173). — Ko poide na dvor carev, da se svakomu učini pravda (Stef. 71). — Da stoji s mnom u pravdě, koju imam s nimi (Daničić). — Što je prilično po putě i po pravdė (Stef. 33).

(*Croat.*) Pravda se svakomu ima jednako díliti (Polj. 120). Nije podobno, da pravda uz-oret gre, ali da jedna parna drugu smeta (Ib. 32).

2. Res justa, jus.

(*Serb.*) Kako bude moćno kupcem uzvratiti se u grad ich svobodno s svěmi svojimi pravdami (Daničić). Ako ima Dubrovčanin koju pravdu na Bošnjanina (Dan.)

3. Lex lata, codex legum.

(*Ross.*) Pravda ustavlena russkoj zemlji, jegda sja sovokupił Izjaslav, Vsevolod, Svjatoslav, Kosnjačko, Pereněg, Mikifor, Kyjanin, Čjudin, Mikula (PR. I.). Poslal jesm (jaz, knjaz Jaroslav Volodimerič) posla svojego Grigu na tej Pravdě (Novgorod s Němci 1189—99). — Na tom miru aže by tverd mir byl, tako bylo knjazju ljubo i Rižjanjam vsěm i vsěmu latinskomu jazyku i vsěm těm, kto-to na vostok morja chodit, aže-by nalězli pravdu, to napisati, kako to deržati Rusi s latinským jazykem pravdu a latinskomu jazyku s Rusju deržati pravdu. — Zdě počinajet-sja Pravda (Smol. 1222). — Knjaz i posadnik na vieci súdu ne sudjat; súditi im u knjazja na sienech, vziraja v Pravdu. A ne sudjat v Pravdu: ino Bog budi im sudja! (Pskov 4).

4. Judicium.

(*Serb.*) Ako ima Dubrovčanin koju pravdu na Bošnjanina, da ga pozove pred gosp. bana. A kto Dubrovčanin ubije ali posěče u Bosni Dubrovčanina, ta-j' pravda da je před gosp. banom (Dubrov. 1332). Ašče piše knigu carstvo-mi po milosti za nekoga a ona-zi kniga raz-ara zakonik ne po pravdě i po zakonu, kako piše zakonik: sudije tu-zi knigu da ne věruju, tokmo da sude i vrše kako je po pravdě (Stef. 173). — Ako-li je kto komu kriv, da

ga ište sudom i pravdom po zakonu (Ib. 28). — Kto nevolen doide na dvor carev, da se svakomu učini pravda (Ib. 71). Meropcha da něst voln nikto držati ot suda carstva-mi, razvě da mu sudije sudie po pravdě (Ib. 140). Crkovnyi ljudie o svakoj pravdě da se sudie prěd svojimi metropolity (Ib. 31).

(*Croat.*) Niktor neima sam sebi pravde činiti (Polj. 134).

(*Boh.*) Na pravdě boží i. e. na soudě božím.

5. Judicionale.

(*Croat.*) Nijeden pristav nemore veće uzeti razvě 10 sold. od najveće pre; a najveća pravda od rici ké-godi, kâ je vridna, najveće sold. 40 (Vin. 48).

6. Pravda Božija.

(*Serb.*) Koji Crnogorac oružijem ili drvom ili kamenom udari i rani na pravdu Božiju koga od sili i opačine, da se junak nazove ... (Zak. Crn. 1798 § 7, 1855 § 32). Ako-li koji udari brata Crnogorca .. nogom ili kamišem i rani na pravdu Božiju ... (1855 § 34).

Zde patrně jiný jest rozum nežli v českém pořekadle: Jest na pravdě boží.

7. Veritas.

Nynějším Čechům slovo „pravda“ neznamená nic, co by se vztahovalo ke „právu“. Pravda jest jim výlučně veritas, avšak původem a kořenem vězí v „právu“ = „rectum“.

Pravedčík, Праведчикъ = justiciarius.

(*Ross.*) A posluch pered sudiju ne pridet, jest-li za nim rěči; nět-li, ino na tom poslušě istcovo i ubytky i vsè pošliny vzjati; a s nedělščikom i s pravedčikom o srocě tomu posluchu sud (Sud. 1550 § 18).

Pravina, Правина = justitia.

(*Serb.*) Komu je iskana pravina a ne izplnena mu bude: da stane i da učini pravinu. Da ta krivina sě s pravinom izpravi. Koja je krivina učini, da se izpravi pravinom, po staromu zakonu (Daničić).

Právo = jus, justum.

(*Boh.*) Opoviedati právo: plen, výboj, lúpež atd. i to vše což právo voda i železo z toho (Rožm. 14). Z té pře, z niež sě právo otpřisieci samému svú ruku (Ib.). Z plena právo sě zpraviti zemským právem, jemuž vinu dávajú, samému třetiemu.

Ale bylo-li by pravějšie, aby póvod přisáhl napřed ze své škody: tehdy pravo bylo by otpoviedači otpřisieci se; potom za vodu dva pomocníky otpřisezta, že je nevinen, z nehož popřisežen (Ib. 234).

(*Croat.*) Pravo je, da svaki trud svoju plaću prime (Polj. 198). Je pravo, da je svak za svoj ieg plaćen (Ib. 203).

(*Polon.*) Rota: Jako wemy i swatczimy, ysze w czem W. N. wynowat, w tem jest M. praw 1400 (Krak. II. 108).

(*Litv.*) Iz obyčaja prava staroho tak byvalo: Chto prodal dědičstvo komu, iměl jeho boronit ot nagabanja tri lěta a tri měsjaci (Stat. 1529).

Prěboj = rapina.

(*Boh.*) Z lúpeže, z zlodějstva, z přieboje právo zpraviti se zemským právem jako z plena.

Prěboj znamená rapina i dělí se od výboje, že při výboji není loupežného odnětí cizí věci. Latinské texty překládají se jednou slovem „praeda" (sicut leo paratur ad praedam. Jako lev hotov ku přiboju), podruhé „rapina" (Rapinas nolite concupiscere, Přiebojnictva neroďte žádati).

Prěděl, Прѣдѣлъ.

1. Confinium.

(*Serb.*) Do prěděl grckije zemlje. Da pokažu medje i prěděle miestu tomu-j.

V tomto rozumu pochodí slovo prěděl ze slovesa prě-děli-ti i znamená rozhraní dvou zemí. Opakuje se na Alpách ve slovu Priel, na Šumavě ve slovu Bredl a Bredel (t. j. rozhraní od V. Osseru a Jezerní stěny až po Eisenstein), konečně na pomezních horách sedmihradských ve slově Deal t. j. díl.

2. Regio.

(*Serb.*) Po župach i po krajištech chusara i tata da něst, ni v čijem prědělu (Stef. 146). Postavljajet po vsěch prědělěch svojego otčestva episkopi (Daničić).

Praefectura urbis.

(*Boh.*) His urbes et populum ad regendum committas (Cosm. ad a. 1037). — Ablata est ei praefectura urbis et data est Kojatae. „Dux est et dominus, de civitate sua faciat, quod sibi placet. (Cosm. ad a. 1061). — Recipiunt civitates suas, quas antea habuerant, Boziej Zatecz et Mutina Lutomierzicze (Cosm. ad a. 1101).

Prějem ljudski = abductio hominum.

(*Serb.*) Ašče su otroci, da se sude prěd svojimi gospodari kako-ljubě za svoje dlgově; a za carevě da gredut pred sudije: Za krv, za vraždu, za tati, za gusarė, za prějem ljudski (Stef. 103). Stanici vsi carstva-mi da gredu prěd sudije, šćo imaju sud medju sobom: Za vraždu, za gusara, za tata, za prėjem ljudii, za krv, za zemlju (Ib. 185).

Prěseka = intercisio.

(*Boh.*) Vladislaus II. dedit monasterio Lutomyslensi silvam totam a loco, qui vocatur Preseca, cum pratis omnibus usque ad fluvium, qui dicitur Svitava. 1167. (Reg. I.) Concedimus et donamus episcopatui Pragensi et ecclesiae et hominibus tam ipsius episcopi quam ecclesiae . . . presecu . . . 1221. (Ib.) — Sint etiam homines Brewnovienses ab iis, quae dicuntur vrez, prezeca . . . liberi et absoluti 1220. (Ib.) — Quam etiam consuetudinem homines ecclesiasticos volumus retinere (Ottacarus I.), quod ad succidendum silvam, quod preseca dicitur, vel castrum aedificandum, vel ad facienda fossata, cum hominibus nostris et baronum laboretur (Ib. 1222). — De succisione silvae, quod presceka dicitur, et de fossatis vel operibus, quibus castra muniuntur, homines Doksanensis domus absolvimus. (Ib. 1226). — A publicis muneribus, vid. ab aedificatione castrorum, a refectione pontium et piscinarum, a preseka, a custodia murorum, a vigiliis nocturnis, quae fiunt in castris, a fossatorum cavatione etc. (Ib. 1227). — Pauperes (mon. Claderub.) a laboribus castrorum seu fossatorum et prezeka eximimus (rex Wenc. I.) (Ib. 1233). — Sint et pauperes (mon. Brewnow.) ab eo quod vocatur prezeca, ab operibus castrorum seu fossatorum etc. liberi et absoluti (Ib. 1234). — Sint etiam pauperes (mon. Docsan) a successione silvae, quod vocatur preseca, et ab operibus castrorum seu fossatorum atque piscinarum liberi et absoluti (Ib. 1249). — Nullas homines ecclesiae Teplensis pro reparatione viarum vel silvae succisione in ambitu terrae molestare audeat 1213 (Reg. I.) — Et inde sicut intercisum est, usque in exortum Suarzahae 1029. (Ib.)

(*Siles.*) Silva, quae vocatur Rudno, in quantitate 50 mansorum magnorum, quae est sita juxta montana Bohemiae inter preszecam et semitam, quae vadit ad ipsos montes, in latere habens silvam Budsin (Henrichow, Lib. fund). „Domine, avus

tuus et pater dederunt inter semitam Bohemiae et presekam nigram silvam claustro de Henrichow" (53). — Martinus mensuravit silvas claustri a semita Bohemiae usque ad presecam, quod dicitur in teutonico „hach". (Ista preseca in diebus antiquis et etiam tunc temporis, cum haec agerentur, circuibat totam terram Zlesie. Unde duces antiqui nulli omnino in hac preseca permiserunt quicquam secare, et haec est ratio, quare t. t. non est longius mensuratum nisi ad metas hujus presecae (Ib.) Joannes villicus claustri H. in Schonwalde jussit rusticos claustri, al. durch den Hach, silvas delere, et hoc fecit sua praesumptione, non abbatis jussione, dicens, quia milites in circuitu secant et delent ipsam presecam (Hoc notandum, quod illo tempore, cum haec agerentur, i. e. post paganos i. e. Tartaros unusquisque militum rapuit, quod voluit et quantum voluit).

Ex parte una a districtu Namyslow quemadmodum quaedam silva processit, quae preseca est vulg. appellata, ex partibus aliis, prout suis metis a Cracou et Magnae Poloniae ducatibus ipsa Bychina seperatur 1268 (Stenzel Ib.)

Prě-sek-a = silvae liminaris in ambitu terrae intercisio (Viz Durinský rain-steig).

Prěslušnik, Прѣслушникъ = contemptor, inobediens.

(*Serb.*) Kniga carstva-mi da se ne prěsluša, gdě prichodi. Nikto da ne prěčuje, što piše kniga carstva-mi (Stef. 137). Sudije, kude posilaju pristave i knige svoje, ašče kto prěčuje i otbije pristava (Ib. 180). Kto prěsluša knigu sudije... ti-zi vsi da se osude jako i prěslušnici carstva-mi (Ib.). Na vojscě da obladaju vojevodě koliko i car; što reku, da se čuje. Ako-li ich to prěčuje u čem, da jest to-zii osuždenje, koje i onem-zi, koji bi cara prěslušali (Ib. 130).

Prěstoj, Прѣстой = mulctae genus.

(*Serb.*) Kto budeť pozvan prežde oběda s pristavom, i ne priideť na oběd: da jest kriv, i prěstoj vlastelinu 6 volov (Stef. 55). Vsaka globa, ščo se učini u crkvenych ljudej, dušeubijstvo .. i posluch i prěstoj, vse da je crkvno (Mon.).

Prěwod = conductus.

(*Pomer.*) Dux Ratiborius domui Suckow... Liberam eam esse volumus ab omni exactione, qua impediri potest, sc. a prewod, et powod et podwoda 1248 (Cod. Pom. I.).

(*Polon.*) Absolventes eos ab omnibus juribus polonicalibus nostri dominii, sicut a naraz, a prewod, a powoz (Tyniec 1209). Ad prevod militale juxta consuetudinem militum terrae nostrae et ad aedificationem castrorum nostrorum tenebuntur 1297 (Cod. dipl. Maj. Poloniae). — Ad przewod militale juxta consuetudinem militum terrae nostrae tenebuntur, hoc adjecto, quod dictarum villarum incolae praedictum przewod in proxima villa sub periculo non recipientium deponere teneantur (1350 Ib.).

Prijamščina = praemium.

(*Croat.*) Tko ća otme vojsci, stari je zakon bio, da ako prispi u vojsci plin, tada je onoga-j, kî otme; ako-li bi se otelo prija ner doide u okol, tada ima imiti prijamščinu (Polj. 197). Tko bi ča oteo lupežu, pravo je, da ima prijamščinu, ča je dostojno. Ča se otme pošad iz doma na upoj: i to je veće dostojanje prijamščine, nego ako bi se tko listo po srići namirio (102).

Prikaznik, Приказникъ = heres.

(*Ross.*) Kto položiť dosku na mrtvago o bljudenje a imet iskati na prikaznikoch togo sbljudenja ... A tot umeršej s podrjadneju i rukopisanije u nego napisano: ino na tych prikaznikoch ne iskati črez rukopisanije (Pskov. 10). I kto životom vladějet po zapisi ili po zakladu u prikaznikov umeršago (Ib. 20).

Prikija, Прькия = dos.

(*Serb.*) Ašče kto ženu vezmeť po zakonu, ili s prikijom ili bez prikije (Just. 31). — Ašče nomik zapišeť prikiju komu a poslě ne-steče prikija ot otčina iměnia: da platiť nomik ot sebe (Ib. 3). — Otroke, što imaju vlastele, da im su u baštinu i njich děce u baštinu věčnu, no otrok u prikije da se ne daje nikda (Stef. 42). Ljudje zemljane koji imaju svoju baštinu ... da su volni ot svojich vinograd i ot zemlje u prikiju otdati (Ib. 176).

Prikija pochodí z řeckého προίξ (novořecky προίκα, προίκιον); v Dalmatsku „perchivium", nyní prćija.

Prima.

(*Boh.*) Partes debent coram beneficiariis personaliter in termino comparere infra tempus pulsationis campanae ad horam primam in castro Pragensi. (Maj. Car. CII.) Prima slove ta hodina, kterúž celú na kaple Všech Svatých (na hradě Pražském) v pátek o suchých dnech neb nazajtřie sv. Jeronyma zvonie,

když se póhonové vysvědčují (Všeh. 28). Když páni k svědčení póhonóv jdú, aby se prima zvonila na kaple Všech Svatých a má hodinu plnú zvoněna býti (Id. II. 25).

Si citatus quando debet jurare, non praedicit se in prima contra actores (Off. 48). — Práva staná rozličně se stávají: Někdy proto, že u primy nestane. A také, ač kto stojí u primy, i se zle opovie: ztratí svú při (zDubé 37). A na tom roce straně obě mají se s svú opovědí postaviti u primy, ač bude . . pakli primy nebude, ale do kaple jíti na sieň královu (Ib. 31).

Priselica, Приселица = mansio.

(*Serb.*) Gradovom da nĕsť priselicĕ, razvĕ koji ide župljanin, da chodi k stanjaninu (Stef. 126). Na zemlji carstva-mi da ne uzimaju vlastĕle prisĕlice, ni inu koju platu (Ib. 158). Ot-selĕ priselice da nĕsť, ni slĕda ništa (Ib. 157). Gde se nadje človĕk u zemlji, komu bude koň umrel, ili vlk izjede, ili sam ubil, a on priselicu uzeo za konja i iznadje se jistina: ako bude tako, da mu plati gospodar, čí je človĕk, samosedmi koň (Ib. 209). Koji je vlastĕlin na prĕselice komu pizmom koje zlo učine . . . tako-zi država da mu se uzme (56).

Viz heslo *Stan.*

Pristaldus = nuntius judicis.

(*Croat.*) Tribunus vel pristandus, qui dati fuerint de curia intrandi alicui pro debita proprietate in vineam seu in terram, in campo extra civitatem . . habeat III. solidos etc. Sive sit bucarius seu pristaldus . . . Si vero per placitum victus fuerit coram curia et bucarius sive pristandus datus fuerit, habeat similiter de pristavsghia sicut superius (Scard. 26). — De salario pistaldi: Pistaldus missus per comitem vel per vicecomitem vel per curiam. debet habere pro suo pretio, si ablata fuerit de bovis, vaccis, equis et jumentis, pró una quaque grossos III etc. (Curz. 15.) Pistaldus missus per comitem vel per vicecomitem vel per curiam, debeat habere pro suo pretio . . (Curz. 24).

(*Pomer.*) Wartislaus: Omnes libertates et emunitates fratribus mon. Hildensis confirmamus; liberi sint ab omni exactione advocatorum, bedellorum et prizstallorum nostrorum. (Cod. Pomer. I. 1248.)

(*Ung.*) Si pristaldus judicis pro causa dijudicata ab aliquo verberabitur (Colom. I. 28).

Pristav, Приставъ = adjunctus, bedellus, nuntius judicis.

(*Ross.*) Kto s kym pobijet-sja vo Pskově .. na piru ili gdě indě, a tolko pristavov ne pozovut... (Pskov. 7). A kotoroj pristav ili dvorjanin a vozmeť svojemu (istcu) koň, ili inoje čto etc. (Ib. 70). A istec prijechav s pristavom a vozmet čto za svoj dolg siloju etc (Ib. 71).

(*Croat.*) Pristavi su, po kih se čine pozovi po zakonu, i pravde pitaju, i po rotě i prodaje i takmine i svidočanstva i svake ine stvari i dugovanja meu ljudmi (Polj. 123). A kada pristav pristavuje.. (Ib. 125). Akoli bi tko porekao pristava, a navlastito rotnoga, tere ga dostigne za krivoga pristava: jest zakon stari, da mu se imaju izsići tri rebra i nije već virovan ni za što (Ib. 126). Pristava je zakon: Ča se godi po pristavu pre, ki choć budi pristav tere se pripita i dostigne, ili je plemenščina ili ino: toga-j gre pristavu deseto. Ako li je veće pristavi u tom dugovanju: tada im je zajedno deseto svim. Ako li je pristav rotni a veće je pristavi polag nega: taga je rotnomu pristavu polovica toga desetoga, a inim ostalim druga polovica (128).

Viz hesla *Póhončí*, *Komorník*.

Pristavnaja, Приставная = litterae citatoriae.

(*Ross.*) V kotoryi gorod ... prijedet nedělščik ili jego čelověk s pristavnoju, i jemu pristavnaja vzjati naměstniku ... (Sud. 1497 § 37). Ot pristavnych imati pečatniku i u nedělščikov po jezdu; v kotoryje pristavnyje rubl nedělščiku i djaku ot pečati altyn-že. A budet v pristavnoj isk menši jezdu, i djaku těch pristavnych ne podpisivati. A bez nedělščikov djakom pristavnych ne podpisivati-że. A koliko vytej v pristavnoj i budet, i nedělščiku jezd odin do togo goroda, v kotoroj gorod pristavnaja pisana (lb. § 28. — Sud. 1550 § 44). A jezditi nedělščikom i na poruku davati samym s pristavnymi, ili svojich plemjannikov i ljudej posílati s pristavnymi; a uročnikov im ne posílati s pristavnymi (Sud. 1497 § 31 a 1550 § 44).

Pristavščina, Pristavnoje = pensio pristaldo debita.

(*Croat.*) I kada pristav pristavuje, kî je izveden po jednoj strani, a druga strana stoji na uzočice, tere muči, i ne odgovori negovi pristavščini: to-j ga strni toliko budi iz plemenščine koliko od inoga (Polj. 125). I oda svich inich stvari i dugovanji,

ke-godi se po pristavu izpravlaju, gre ga deseto, ako ne bi ke ine takmine za negovu pristavščinu. I toj kako je pisano od pristavščine i dila desetoga, ča gre pristavu, to-j je više rečeno od Poličanina do Poličanina. Ako li b od izvanjnega do drugoga izvanega bila ka parna u Policich tada gre pristavščina onako-j kako i me(dj)u Poljčani (132). To-j je rečeno od pristavščine, ča se pita pravdom zakonom, tu-j gre pristava deseto; ako bi bila pravda oblublena ali prid sudci oblublenimi: tomu-j ima biti i pristavščina oblublena, to-j je polovica desetoga (133).

(*Ross.*) A vinova tomu platiti pristavnoje (Pskov. 42, 69).

Prisud, Присудъ = jurisdictio.

(*Ross.*) A kto gdě kupit losaď ili vyměnit ne v svojem prisudě... tot tut i pjatnit. A privedet tu lošaď k sobě nepjatnenu a uličat jego v tom: ino na tom propjatnenje vzjati, u kogo on v prisudě (Sud. 1550 § 95).

Pritča = lis, causa.

(*Croat.*) Ako se kî prikaže pred dvorom pritče pokazanje, ima pomaknuti svedoke i ukazati da tako jest (Vin. 22). Niki ini za tu pritču, volja za negovo svidočanstvo nemu nemozi utaknuti suprotiv nijednomu (53). Na sudě koji se parci súdě i pré za svoju pričju, i on-zi otpьrčia za što ga prii (Stef. 163).

Privarka = fraus, deceptio.

(*Croat.*) Ako-li bi ubio kto koga zakonom ašašinskim volja iz privarke... (Polj. 56). — Jure se ne mogu veće razminiti, ne budući volja obijú, ali ne budući ke privarke (Ib. 81). Nebudući obijú vola, ali ke chinbe, ali jale, volja privarke (Ib. 83). Odlože, ako bi bila koja chitrost ali privarka (Ib. 122, I.). A ne ma biti u takovu dugovanju chitrost ali chimba ali privarka (Ib. 150).

Prívěnek = dotalitium.

(*Litv.*) Privěnky, što budet zapisal otec ich na protivku vnesenja jeje sovito: toho (děti) nepovinni platiti a ona (matka vdova) též nemajet nikomu privěnka otpisyvati, krom volna budeť otpisati vnesenje svoje (Lit. IV. 1).

Prodaja, prodánie, Продая = venditio.

(*Serb*) Gabelu ot prodaje soli. — Prodavajuće i kupujuće.

Prodaža, Продажа = mulcta.

(*Ross.*)Ože lodju ukradeť, to za lodju platiti 30 rězan a prodaži 60 rězan. A v utkě, i v gusě, i v žeravě, i v lebedi 30 rězan, a prodaži 60 rězan. Aže ukraduť ovcu ili kozu ili svinju, a ich budet 10 odinu ovcu ukralě: da položať po 60 rězan prodaži (PR. I. 34, 36, 40). —Ože kto udariť mečem, ne vynez jego, ili rukojatiju: to 12 gr. prodaži za obidu. Ašče perst utneť mečem kyi-ljubo budeť, 3 gr. prodaži a samomu grivna. Iže priidet krovav muž na dvor ili siň, to vidoka jemu ne iskati, no platiti jemu prodaži 3 gr. Aže udariť mečem a ne potneť na smerť: to 3 gr. prodaži a samomu grivna za ranu (PR. II. 18, 22, 24). Aže budeť slěd li k selu ili k tovaru, a neotsočat ot sebja slědu, ni idut na slěď, ili otbijut-sja: to těm platiti i taťba i prodaža (Ib. 70). Poznajet-li nadolzě, u kogo to kupil: svoji jemu kuny vzjati a semu platiti, čto budeť u nego pogiblo, a knjazju prodaža (Ib. 32). A čto by syn otca ubil ili brat brata: ino knjazju prodaža (Pskov). I na taty a na razbojniki-že, čego istec ne vozmet: ino knjazju prodaža ne vzjati (Ib. 57).

A ne budet u togo tatja statka, čěm iscevo zaplatit: ino jego biv knutem, da istcu jego vydat v jego gibeli golovoju na prodažju, a sudje ne imati ničego na nem (Sud. 1497, § 10). A kto kogo pojimajet pristavom v boju . . . i na sud iti ne vzchotjat, i oni doloža sudji pomirjat-sja: a sudě prodaži na nich nět, oproče jezd i choženogo (Ib. 53). A kto u kogo vzjavši čto v torgovlju, da šed propijet . . . i togo istcju v gibeli vydati golovoju na prodažu (Ib. 55).

Progon, Прогонъ = transitus gregum.

(*Serb.*) Da-si imaju progon u planinu. Progon selu na Peč (Daničić).

Projezdy = transcursus.

(*Litv.*) Palatini, capitanei, tenutarii, villici, officiales in magno ducatu L. in primaeva honestate et provisionibus ac tenutis eorum, ut a ducibus magnis teneantur et conserventur, judicentque et ordinent, census et proventus suos in integrum repetant et exigant velut ab antiquo, necnon ministeriales dirigant, defatigationesque ipsorum, alias proijezdy, solvi faciant, juxta consuetudinem provinciae (1492 Cod. dipl. Pol.).

Promlčenie = praescriptio.

(*Boh.*) Každá vdova, kteráž se věna svého nezmocní a jeho nedrží ani z něho napomíná, ani jeho užívá, až léta zemská projdú od smrti muže jejiho pořád zběhlých: též své věno ztratí a promlčí jako jiné dědictví dědičné (I. Wenc. L. 26. = ca 1387). Když by komu zápis svědčil nápadní a jeho dědicóm a ten komuž by svědčil, že by se když by nápad přišel, neuvázal s komorníkem, že by dsky zavřeny byly, v tom umřel: že dědicové jeho potom když-by dsky otevřeny byly, mohou komorníka vzíti a má jim dán býti na uvazání, a promlčení není na překážku. (Albus maj, ant. O. 5 ca. 1410).

Při listech každý má věděti, že se list každý promlčí, ktož jim koli za tři leta a 18 nedělí neupomíná, též jako jiné dědictvie (Všeh. I. 5.) Také-li se zprava promlčí? také se pojednú promlčí, jakož kto pohnán jsa k vysvědčení anebo k súdu nestojí a neohlási se, by pak i svému zpravci dal úmluvu (Id. IV. 11). Každá vdova, která se věna svého nezmocní a jeho nedrží ani z něho neupomíná ani jeho užívá, až léta zemská projdú (t. j. tři léta a 18 neděl od smrti muže jejího pořád zběhlých), též své věno ztratí a promlčí, jako jiné dědictvie dědičné (Id. V. 14).

Pronija, Проніия = feudum.

(*Serb.*) Proniju da něsť voln nikto prodati ni kupiti, kto ne ima baščinu. A proniarske zemlje da něsť voln nikto podložiti pod crkov; ako-li podloži, da něst tvrdo (Stef. 58). Dvoraně vlastesski ako učine koje zlo kto ot nich, kto bude proniarevič: ta ga oprave otčina družina (Stef. 106).

Prosoka = detectionale.

(*Litv.*) Pakli zloděj ne iměti budeť čim platiti: ino i lica u dvor neimat, vorotiti istcju, u kogo ukradeno a prosoky polovinu vernuti a zloděja na oběšenje, a prosoka po staromu (Sud. Kaz. 1).

Viz heslo *Sočbina.*

Provazec = funiculus.

(*Boh.*) Mensura . . . taxata; it. provazec 52 loket Prag. nebo 26 kročejí; it. jitro nebo strich drží tři provazce; it. míle drží 365 provazuov; it. lán drží III sexagenas 12 provazcův. (I. Steph. A. 29. 1400—1403).

Prove = Deus Aldenburgensium.

(*Polab.*) Visitavit episcopus Aldenburg, ubi sedes quondam episcopalis fuerat, et receptus est a barbaris habitatoribus terrae illius, quorum deus erat Prove (Helm. I. 69). Nemus, quod unicum est in terra illa (tota enim in planitiem sternitur)... illic inter vetustissimas arbores vidimus sacras quercus, quae dicatae fuerant deo terrae illius (Aldenburgensis) Proven, quas ambiebat atrium et sepes accuratior lignis constructa, continens duas portas. Locus ille sanctimonium fuit universae terrae, cui flamen et feriationes et sacrificiorum varii ritus deputati fuerant. Illic omni secunda feria populus terrae cum regulo et flamine convenire solebant propter judicia. Ingressus atrii omnibus inhibitus, nisi sacerdoti tantum et sacrificare volentibus, vel quos mortis urgebat periculum; his enim minime negabatur asylum (Helm. 1156 I. 83, 52, 69).

Est autem Sclavis multiplex idololatriae modus: Hii enim simulacrorum imaginarias formas praetendunt de templis; alii silvas et lucos inhabitant, ut est Prove, deus Aldenburg., quibus nullae sunt effigies expressae (Id.). Praeter lucos atque penates, quibus agri et oppida redundabant, primi et praecipui erant: Prove, deus Aldenburgensis terrae, Siwa dea Połaborum, Radigast deus terrae Obotritorum, Swantewith deus terrae Rugianorum (Id. I. 52).

Aldenburg jest tuto Urbs antiqua (Stargrad) v zemi slovanských Wagrů, osada podnes.

Provisionarius.

(*Boh.*) Provisionarius M. tenet $2^1/_2$ terram et servire debet cum ballista (Urb.). Nota de Marssone provisionario, qui nihil solvit de $^1/_2$ hereditate, alteram mediam pro servitio habet (Ib.). — Villa habet 7 laneos, ex quibus provisionarius tenet pro servitio unum laneum (Ib.).

Viz heslo *Napravník*

Provod, Проводъ.

1. Conductus.

(*Ross.*) A knjazi moji i bojare ... i vsjakyje jezdoky u gorožan a u stanovych ljudej i u volostnych ljudej kormov i podvod i provodnikov i storožov ne jemljut. Takože i gonci moji bez gramoty podvod i provodnikov u nich ne jemljut (Bělozer. Gram. 21).

(*Boh.*) Remittimus (Ottacarus) ecclesiae et hominibus ejus exactionem sive inquietationem, venditionem, naroc... presecu, prouod, narez et alia gravamina 1222 (Reg. I.). Ab onere quod dicitur pówod et prowod 1227 (Ib.).

(*Serb.*) Osvobodi ich kraljevstvo-mi ot všech rabot, da im ně ponosa, ni provoda, ni konja, ni psa (Mon.). — Osvobodi ich ot pozoba i priselice, provoda, sokolara (Ib.). Ni na púť da ne chode (Ib.). Ni provoda, razvě prichoda careva (Ib.).

2. Adjutorium fugitivis.

(*Serb.*) I za sije-zi da gredu pred carstvo-mi na sud: za zemlju i za provod, za krv.

Výraz „provod" přešel do nové řečtiny ve smyslu průvoda: πρόβοδῶ = escorter, πρόβοδας = escorte, πρόβοδος = guide.

Próvod = argumentum.

(*Boh.*) Všecka moc každého póhonu, žaloby, mluvenie a pře vedenie na próvodiech záležie. A jsú próvodové dvojí: Jedni bez uměnie, jiní z uměnie. Próvodové bez uměnie a hmotní jsú dsky, majestáti, listové, kšafti, svědci, přísahy, smlúvy, nálezové předešli. Próvodové z uměnie jsu znamení, dóvodové rozumní příkladové (Všeh. III. 12).

Průvod jest věcí pochybných a kteréž by byly na odporu, skrze náležitá před saudem předložení prokázání. (Koldín.)

Provodčija, Проводчія = intercessor.

(*Serb.*) Kupil je u tudjoj zemlji, a ne mu ni tať, ni provodčija, ni svestnik (Stef. 133). Kako ni svetnici ni častnici ni provodčija ne su kradje Marinovi (Spom.).

Prst = digitus.

(*Boh.*) Míra delková, připomínaná hned počátkem XI. století, ještě se u Kosmy praví, že korec sypaného, ssutého desátku má býti o pěti dlaních a dvou prstech (duorum digitorum) zvýšı. Širokost prstů vyměřena byla tak, aby čtyry zrna ječná vedle sebe položená dávala jeden prst.

Prvenec = primogenitus.

(*Boh.*) Prvencu dědinu dáti pravda. — Nechvalno nam v Němcěch iskať pravdu; u nas pravda po zakonu svatu (RZel). Rodivši syn svoj prvenac (Leg. sv. Vácsl.).

Prvenství t. j. přednost prvorozeného nebo jinak nejstaršího syna při dědení jest starý právní závod germanský. Již Tacitus dí o Tenkteřích: „Excipit equos filius non ut caetera, maximus natu, sed prout ferox bello et melior" (Germ. 32).

Jinde slove právo toto Jus seniorum (eldesten-guet). Dóvod ve Stiftungsbuchu bisk. Míšenského: Bona in Paselitz, quae quondam habuit H. et eadem bona feodali titulo possidebat utpole jure seniorum, quod eldestenguet v. appellatur (Meissn. Stift. I. 267).

Opět jinde nalezáme prvenství, a sice u Franků: „Jure Francorum, in eo videlicet, quod major natu exclusis minoribus fratribus et coheredibus in castro ipso succedat“ (Form. Henr. Ital.).

Přidědění = adhereditatio.

(*Mor.*) Jestliže po zvodu a odhadu ten, ktož ztratil, v šesti nedělích se nesmluví neb peněz u úřadu nepoloží: ten, ktož obdržel, má žádati, aby jemu již toho zvodu a odhadu udělali na tom statku přidědění. (Tov. 122.) — Také na životní plat zvody i odhady, krom přidědění (jako na zástavu a jiné) dějí se (Ib. 125). — A proto ten, na kterémž jest obdržáno a zvedeno, má před sebú šest nedělí k ssutí, neb k smlúvě, neb k odbytí, dokudž se nepřidědí (Ib. 120).

Viz heslo *dědénie.*

Přiejemce věna = susceptor dotis.

(*Boh.*) Přiejemce jiného nic nenie než přievodu věna zpravce (Všeh. V. 28). Přiejemce mieti má dědictvie svobodné, nezávadné, čisté a dostatečné. Ktož nic, ktož dosti za věno, které se přievodíe, nemá, přiejemcí býti nemóž (Ib.).

Přievod věna = transductio dotis.

(*Boh.*) Přievod věna jiného nic nenie, než s jednoho dědictvie, na kterémž věnováno jest, vší summy věnné, polovice nebo dielu některého na jiné dědictvie, svobodné a čisté, v témž právě jakž najprvé jest věnováno, přenešenie, s osobním převodícieho, manželky jeho nebo čiehož koli a přijemce u desk přiznániem (Všeh. V. 25).

Quando vidua citat pro dote, et citatus allegat transductionem et docet per tabulas, si non est susceptor cum actrice in tabulis: datur actrici pro jure (Off. 122).

Příhlavní dobytek, příhlavní peníze, příhlavní dluh = pretium capitis, pecunia capitalis.

(*Boh.*) Z příhlavnieho dobytka trój pohon; právo za kyje sědati (Rožm. 114). O příhlavniem dluhu, jenž jest

také trój pohon, pak jest žaloba, že Petr žaluje na Jana, že když zabil otce jeho, při hlavě jeho vzal jemu 500 hřiven stříbra (z Dubé 19). Z hlavy a z peněz příhlavních — trój póhon; (Všeh. III. 22). Z hlavy a z peněz v tom se samém žaluje ze dvojieho: Z hlavy a z peněz příhlavních, takto: Petr žaluje na Jana, že jest jemu Pavla bratra jeho na cestě zabil v zemi pokojné, ano práva jdú; a přitom když jest jej zabil, vzal jest jemu 500 zl. uherských. (Všehrd II. 10.)

„Opoviedám se Vaší Msti, že sem pohnal vraha svého, jenž jest zabil mého bratra (pojmenuje jmenem oba), a to chci vésti přede pány s plným právem, i z hlavy i z peněz, v čemž tu hlavu pokládám“ (Znamenaj, že v zemském súdě jeden na jednoho nikdy nemóže dvú žalobú vésti, jediné o hlavu). Querimoniam pro ipso capite et aliam querimoniam pro pecunia capitali, pro qua ipsum caput aestimat etc. (OJT. 2.)

Zvodové na komorníka: Póhon o dědictvie každý naň slušie, zvod a příhlavní naň slušie, neb hned po zvodu ten dlužník a mordéř má z svého dědictvie vyveden býti a póvod uveden (z Dubé 44).

Přijetié, Příjem = susceptio.

(*Boh.*) Opoviedati právo, že kázal škodu učiniti, že přijal, učil, radil . . . i to vše, což právo ke čtyrem nedělém přihnati (Rožm. 141). — Z přijetie jeden pohon; právo sehnati jako z plena; právo sirotčí (Ib. 93). Z přijetie právo sě vypřisieci samému svú rukú, sirotčí právo (Ib. 237).

Conqueritur super abbatem, quia quando N. N. fecerint dampnum per rapinam in N. N., hoc ipse suscepit et usus est, equis, pecoribus (pro 500 m. arg.) (Rel. tab. 312.) Conqueritur super N., quia quando N. N. fecit sibi damnum cum suo posse, per rapinam in hereditate sua (perditio equis, pecoribus), hoc ipse suscepit ab eo et utitur. (Pro 200 marc. arg.) (Ib. 358). N. conqueritur super N. N., quod quando fuit sibi factum damnum per rapinam a N. N. in hereditate sua N. (perditio in equis, pecoribus, diversis domesticis rebus), hoc ipse suscepit et usus est (pro 50 m. arg.) (92.) N. conq. super N. de N., quia quando Cranoletz excussit eum in hereditate sua, hoc ipse suscepit et usus est (equis et pecoribus). Pro 10 m. arg. minus lotone (97). Když by kdo komu škodu učinil, nebo kázal učiniti, nebo

od koho tu škodu přijal, tehdy póvod . . . (ŘPZ. 48). Si consul pro damnis per alium factis, sed per eum susceptis in usum suum . . . (Ib. 79.) Jiné jsú žaloby ze škod, a ty jsú pro rozličné příčiny také rozličny: Jedny jsú z účinka, druhé z přijma, a třetie z kázanie. Žaloba z přijma: O. ze S. žaluje na K. z R., že když O. z S. učinil jemu škodu svú mocí bezpravně . . . a on tu škodu ot neho přijem i žive: mluví-liť co proti tomu, prošit práva (z Dubé 25. 28).

Příplatky = praestationes minutae.

(*Boh.*) Emphyteutae nomine veri census tenentur . . . grossos persolvere; nihilominus hiis minutis, alias příplatky, coadjunctis, vid. quando steura sive berna generalis in terra proclamata fuerit et recipi debuerit, extunc A. 45 gr. persolvere debebit, M. 32 gr. et J. 32. gr. vel eorum successores (Formelb. II. 251).

Przypowieść = citatio ad satisfaciendum.

(*Polon.*) Citatus si postea in termino citationis ad satisfaciendum decreto judicii, qui vulgari nostro przypowiast appellatur, comparuerit (Stat. regni 1532 c. 264). Eo casu victor citare debet victum et condemnatum ad satisfaciendum sibi pro omnibus victis et condemnatis in termino peremptorio per sententiam definitivam judicii; quae citatio vulgari nostro dicitur przypowiast (Ib. c. 353). — Ubi statim ex termino citationis ad satisfaciendum sententiae et rei judicatae, qui dicitur przypowiast, deputetur ministerialis (Ib. c. 369). — Formula citationis, alias przypowiast post condemnationem in lucro seu negotio principali: qui te citat, alias „przypowieszcza“ ad solvendum et satisfaciendum (Ib. c. 922).

Przypozw = citatio.

(*Polon.*) Forma citationis, alias przypozw, ex officio subcamerarii contra collaterales sive habentes parietes contiguas. — Actoris, qui vos citat, alias przypozwa, ad aspiciendum parietem vestrum (Stat. regni 1532 č. 491).

Přísud = sententia in judicio posteriori.

(*Mor.*) Hrabisse conqueritur super Czenkonem pro II marcis ad jus ipsius. Dedit przisud. Hromada cum aliis adinvenit 1388 (Tab. cit. I. 9). — Ulricus dedit przisud super Vanycone, quidcunque habet praeter homagium 1388 (Ib. 25). — Jan de Babicz petit

Bolichonem citari cum hominibus ad colloquium terrestre. Citat Welislaus. Ponit se infirmum. — Secundus terminus: infirmus. Jan debet dare przisud, quod jus suum est per juramentum pejoratum 1374 (Ib. 96). — Unca petit citari Raczconem. Dedit przisud et intromisit se de aliis suis bonis propriis 1374 (Ib. 168). — Actor institit terminos suos, sed propter paucitatem przisud dilatus est ad terminum duarum ebdomadarum 1397 (Ib. 509). — Przissud na posudku: Jan de H— super E. B. de M. — dedit przissud 1382—85 (Ib. p. 98). — Post epiphaniam A. 1386 przisud (Ib. p. 99). — Przisud in podsudek (Ib. p. 99).

Přísudné, Przisądne = judicionale.

(*Boh.*) Inclinavit igitur abbas et duos denarios, qui vulgo prisudni dicuntur, in signum causae obtentae coram duce judici praesentavit 1215 (Reg. I).

(*Polon.*) Astitit quarto termino et judicionale dedit; nos (capitaneus et judices) itaque concernentes ipsius literas judicionales eidem quartam literam judicionalem (przisenthne) judici dare jussimus, quia ipse omnes suos terminos est lucratus 1395 (Pozn.). Quae solutio in aliquibus terris vocatur memoriale seu pamietne, et in aliquibus adjudicatum seu przysądne (Stat. regni 1532 č. 377).

Viz heslo *Památné*.

Přivedenie.

1. Conductus.

(*Boh.*) Pakli chce komorník sám sě dovesti, aby pohnal bez přivedenie: o to móž póvod s komorníkem ujednati. (Rožm. 5.).

2. Adductio.

(*Boh.*) Z přivedenie jeden póhon; právo sehnati jako z plena; právo sirotčí (Rožm. 92). — Z přivedenie takéž jako z rady, z žitié, z přijetie (Ib. 237). — Quod adduxerunt super me Petrum sine jure cum suo posse, qui rapinam fecit in hereditate mea (Rel. Tab.). Quia radil et adduxit Benessium (Ib.)

Přívuzenstvo = affinitas.

(*Boh.*) Z ssutié dědiny z přívúzenstva trój póhon (Rožm. 118). Z sirotka přívúzného, chtě ho chovati, trój póhon; právo svědky (Ib. 120).

Pří-b-uz-enstvo, vlastně při-úz-enstvo, pochodí ze slova „úz“ (polsky wąz), t. j. úvazek, svazek, odkudž i wązlь = u-zel = ligamen.

Psanec = proscriptus.

(*Boh.*) Když otpovie po dskách, že je psance zabil neb zahubil: tehda se právo doložiti popravce toho kraje, ktož jej jmá na svých listech (Rožm. 218). Za právo se drží, že očistník má býti člověk dobrý urozeniem i zachovániem ... má býti člověk nenarčený, ne psanec ... (Všehrd II. 27.)

Psanec wirt ausgelegt ain berichtigter urgichtter, auf welchen aine böse that in peinlicher frage bekant wirt, vnd er dessen sich (nicht) ausfürt (Štěrba 1566).

Psarové = praestatio canibus ipsorumque custodibus.

(*Boh.*) Sint homines Brevnov. ab iis quae dicuntur poiezda et psaroue liberi et absoluti. A victualibus canibus dandis ipsorumque custodibus 1230. (Reg. I.)

Psost = contumelia, convicium.

(*Croat.*) Dobra jedna žena i dobra glasa, pomaknena za svidočanstvo, aki ni vešče svedoki, verovana je od ženi k ženi, tako od psosti jezika, kako od bijenje i ot ranenje (Vin. 18). Ako li bi koja ženska glava na koga najachivala psostmi: nije za to-j voljan udriti da odgovoriti (Polj. 43).

Pudarius = custos vinetorum et segetum.

(*Croat.*) Quod si quis pudarius habens custodire campos seu vineas, faceret damnum tam cum animalibus ..... (Curz. 60). — Statuimus, quod aliqua persona non audeat vel praesumat ire per campum seu per campos laboratos nec per vineam seu vineas alicujus personae; et si quis contrafecerit, solvat poenam, quae dividitur in tres partes. Si pudarius accusaverit ... et si patronus accusaverit etc. (Ib. 50). Ordinamus, quod nullus celnich, polschich, pudarius, nec alter officialis super bravarios vel pastores audeat vel praesumat aliquod xenium accipere, vid. animalia, lanam vel caseum (Curz. 47).

Pusczina = bona derelicta.

(*Polon.*) Pro parte Andreae et Vidzge de ..., quia evaserunt Petrassii filium de .. pro puscziny fratrum suorum, omnium hereditatum 1388 (Krak. Helcel I.). — D. subjudex Syradiensis in judicio acquisivit puscinam fratris sui germani (1399 Sier.). — D. acquisivit super L., ita quod pusczinam acquisitam

dimensurare debebit 140: (Piotr.). — P. evasit fratres seniores pro quibusdam remanentiis, vulg. puscina 1393 (Sier.). — Slawnik veniens fidejussit pro XI marcis tertiae partis pusczíny Czuchnae . . . 1399 (Krak.). Katerina ab omnibus derelictis vulg. pusczíny fratribus suis patriuelibus recessit (Ib.). Uxor Ambrosonis de N . . . contumax contra Nicolaum pro 600 m. gr., pro quibus maritum suum intercessit, et pro pusczina pueri sui, in medietate mobilium et immobilium 1396 (Krak. Helcel II.). — Partes concordiam inter se et super LX marcis derelictis Czuchne fecerunt, ita, si aliquando rei per aliquem pro dicta pusczyna impediti fuerint, actorem etc. 1398 (Ib. 51). — Cum aliqui kmetones absque prole de hac luce decedunt, ipsorum omnia bona, mobilia et immobilia, in vulgari pusczyna, domini ipsorum consueverunt occupare (Wisl. I. 55). — Prohibemus omnino, quod filiae in hereditatibus, quae pusczina dicuntur, non succedant (Wisl. II. 17).

Přešlo také do listin staropruských XV. věku: „Stirbet eyner ane sone adder app seyn son were mit im yn eynem brote, so stirbet das gut palleyde (puczina) an dy herschafft, wen doch da recht Gotis do widder ist" . . . (Nesselmann). = Rad. pust-iti, derelinquere.

Pustoš, Пустошъ = bona derelicta.

(*Serb.*) Ako-li ostane pustoš, to onda nasleduje najbliža bližika (Zak. Crnog. 1855 § 57).

Pušča = silva, heremus.

(*Litv.*) Chto by čiji lovy kvaltom polovil, tohdy tomu, v čije pušči budet polovil, majet gvalt platiti . . . (Stat. IX. I.). A jestli by chto strelcov poslal v čužuju pušču . . . A jestli by strelca pojmano nad zverem ubitym v pušči . . . (Ib.). Kotoryje ozera majut v čijej pušči, kgdy priidut zimě ozer svojich voločiti, volno im drov z toje pušči k lazněm svojim vzjati a koryta na ryby udelati (Ib. IX. 3). — A dereva na budovanje i drov nichto z čužoje pušči na potreby svoji brati nemajet (Ib.). — Kotoryj pušču svoju majet a čužije borti u jego pušči buduť, a kdy pušču svoju rozroblivati vzchočet: nemajet bortem i derevu bortnomu žadnoje škody učiniti (Ib. IX. 4). — A pušči majut šacovany byti podlug važnosti i požitkov zemlji, kakovaja zemlja i pušča požitočna budet (Ib. IX. 20).

Pych = violentia, vis.

(*Mor.*) P. z D. pohání H. z C., že mi pobral v D. mně i mým chudým lidem pravým pychem beze vší viny a i bez

odpovědi 1405 (P. Olom.). — Že mi noční věcí kázal kyjmi mého hajného ubiti pravým pychem a pravú hrdostí, nemaje ke mně žádné viny 1408 (Ib.).

Quatuordecim.

(*Boh.*) Villam N. ab omni onere tributorum, vectigalium, collectarum seu denariorum, qui XIV dicuntur, vel aliarum exactionum volumus esse absolutam 1209 (Reg. I.) Nullus homines coenobii inquietet nec XIV nummos (ab eis) exigat 1210 (Ib.). Sint absoluti ab omni jure illo, pro quo dantur XIV nummi 1213 (Ib.). Omnem utilitatem, sive in XIV denariis, sive in aliis ad nos spectantem . . . 1234 (Ib.). Collectarum, tributorum, aliarumque exactionum, sive in XIV ad principem vel beneficiarios spectantium 1235 (Ib.). In dictis hereditatibus nullus camerariis pateat introitus, nec XIV, qui in patria colliguntur, in eis colligatur (Reg I.). Exceptis XII (vlastně XIV denariis publicae monetae, semel in anno de quolibet manso illarum villarum 1224 (Ib.). Quando aliquis judicium aquae debet subire . . . si Deus juverit eum, judici det duos denarios et sacerdoti (qui eum in aquam dimittat XIV. (Conr. 8).

Když se kto uvazuje s komorníkem v dědiny, aneb že někomu s týmž komorníkem béře na dědinách, pro úroky: starosta béře čtrnácté právo, a to slove jus quatuordecimum. A když potom přijde druhé jus quatuordecimum, to béře písař menších desk zemských (ZVlad. 1500 § 133).

Quindecim. Viz heslo *Pięc-na-dzescza.*

Quinquaginta = mulcta.

(*Pol.*) Quicquid super homines monasterii dux judicaverit, sive trecentas, sive marcas, sive duodecim, sive etiam quinquaginta cum toto pomocne 1368 (Tyn.). — Poenam quinquaginta otam abbas recipiet 1249. — Cujus judicatum extendatur ad quinquaginta 1266. Quinquaginta non solvent 1286.

Rabota, Robota, Работа.

1. Labor onerosus.

(*Boh.*) Tehdy ciesař z své milosti všie roboty zemju zprosti (Dal.) — Nos Mutinus de Dobrusca — de omnibus, quae inter me parte ex una et concives nostros Dobrusczenses vertuntur parte ex altera, de laboribus et honerositate, quae in vulgari dicuntur roboti civium nostrorum, commisimus arbitrandi,

prout in praesentia ipsi concives nobis personaliter astiterunt, studiose rogitantes, ut vid. labor sive honerositas nunc et semper ab ipsis deponeretur, id est r o b o t i, et exactio sive census alterius solutionis solveretur. — Arbitri: Ut Mutina omnem laborem et honerositatem hiis et posteris hominibus, hoc est r o b o t i, deponeret, ipse et successores sui ut ad nullos breviter labores praesentes et futuros coincolas cogerent, sed ut ipsi concives dom. Mutinae exactionem, quae in vulg. ssos de domibus et agris secundum situationem et areas prius institutas — per 12 gr. ritedent et solvant 1320 (Reg. III.). — Joannes rex — statuimus, quod inhabitatores oppidi Wodnian ad dationem de quolibet laneo 16 grossos Prag. nomine subsidii, quod r o b o t a dicitur, annis singulis sint astricti 1335 (Reg. III., IV.). — Pro labore, qui vulg. r o b o t e n dicitur, 6 grossos 1335. — Ad dationem de quolibet laneo 16 gr. nomine subsidii, quod r o b o t a dicitur 1335. — Homines ad aedificia castri aut vecturas aliquas, r o b o t a s, exactiones, subsidia etc. 1340. — Cum omnibus monasterii r o b o t i s et honorantiis ad dictas villas pertinentibus 1345 (Reg. IV.). — Cum stewra sit quoddam ungeltum seu quaedam exactio, angaria et vexatio, communi et vulgari nomine dicta r o b o t e n, et non verus census . . . (Sent. Brun. 227). Nos Joannes — Cunzmano, ut ex novo in nemore Kamniczensi duas villas instauret et easdem jure teutonico seu empfiteutico certis colonis seu villanis locare valeat, pro labore, qui vulg. r o b o t e n dicitur, sex grossos (Pelzel, Carl 97).

(*Serb.*) Crkvi vse što se obrětaju po zemlji carstva-mi, osvobodi carstvo-mi ot všech r a b o t, malich i velikich (Stef. 25). Baštine sve da su svobodne ot všech r a b o t i podanok carstva-mi (Ib. 40). Crkovni ljudie da ne gredu u měropšine, ni na seno ni na oranije ni na vinogradě, ni na jedinu r a b o t u, ni na malu ni na veliku. Ot všech r a b o t osvobodi i carstvo-mi, tokmo da rabotaju crkvi (Ib. 82). Otroci i meropsi... kako platu platjaju i r a b o t u rabotaju, tako-zi i zemlju da drže (Ib. 66).

Viz heslo *Onera vel opera.*

2. L a b o r c o n d u c t u s.

(*Croat.*) Tko bi najao najamnika koje-choć vrste ili za kuchoć cinu ili na koju-choć r a b o t u, na godišče, ali na mane ali na veće: choće stari zakon, da ako-li najamnik pošao od gospodara, nedostavši vrime svoje etc. (Polj. 192). Tribi je vrimena,

prociniti od godišča; zač je zima trudnija chranom nego lito, a lito je vridnije rabotom nego zima (Polj. 193).

3. Causae.

(*Serb.*) Za tri rabote (za nevieru, za krv i razboj v'adički) da idu prěd cara (Stef. 194).

Není žádné pochyby, že slovo „rabota" srovnává se se starosaským a frisským „arbêd", což u Helianda znamená námahu, práci, mühsal (švédsky arbete, staroněm. arebeit.) V Němcích říkalo se ještě v 15. stol. rabât, robât, v 16. robat, ale r. 1540 také robot. Robotník mužský po česku slove za středověku „robot-ěz"; ženská — „robotnice" (Ty budeš zaprodán nepřátelóm svým v robotězi i v robotnice a nebude kdo by kúpil. Hus.)

Rada = consilium.

(*Boh.*) Opovědati právo, že kázal škodu učiniti, že přijal, užil, radil (Rožm. 141). Z rady, cožkolivěk radil, jeden póhon; právo sehnati jako z plena; právo sirotčie (94). Z rady právo sě otepřieti samému svú rukú, jemuž vinu dávajú; sirotčie právo (237). Conqueritur super N. N., quia radil et adduxit Benessium, qui sibi rušil inductiones, popravam etc. (Rel. Tab. 388). Conq. super N. N., quia consuluerunt Jaroslao, qui mandavit eum captivare (Ib. 317). Conq. super N. N., quia consuluit filio suo, quod eum caperet in propugnaculo suo in Lhota (Ib. 359).

Rjad = Рядъ.

1. Dispositio, ordinamentum.

(*Ross.*) Ašče kto umiraja razdělit dom svoj dětem, na tom-že stojati; paky-li bez rjadu umreť, to vsěm dětem, a na samogo čásť dati po duši. (Pr. R. II. 87). Ašče že i otčim priimeť s zadniceju dětej, a to takože jest rjad, jakože rjadil. (Ib. 94.) Aže kto dajet kuny v rěz, to posluchy jemu staviti; kako sja budeť rjadil, takože jemu imati (Ib. 46). Vtoroje cholopstvo: Pojmeť robu bez rjadu; pojmet-li s rjadom, to kako sja budeť radil, na tom-že stojit. (Ib. 103.) Tretjeje cholopstvo: Tivunstvo bez rjadu; s rjadom-li, to kako sja budeť rjadil, na tom-že stojit. (Ib. 104.)

2. Compositio.

(*Ross.*) A rjad moj s Nemci takov (Smol. úvod). To-že jesm s vami rjad svoj dokončal pro svoje muže a pro svoje Smolnjany (Smol. Závěrek). Takože i rosskyi gost bijet-sja (mež soboju) v našich gorodech: Němcem ne nadobě; ať sami sja uradja meži soboju (Smol. 10).

Viz heslo *Úřad.*

Rjadnica, Рядница = litterae pactionis.

(*Ross.*) I kto imet na kom sočit torgovych deneg po doskam, tot čelověk protivu položit rjadnicu, a v rjadnici budet napisano o torgovli-že, a protivu toj rjadnici ne budet vo sv. cerkvi v lari v těže rěči drugoj: ino ta-ja rjadnica poviniti (Pskov. 43).

Radlo = aratrum parvum, uncus, vomer.

(*Polab.*) Radlo, radlica = radelj, radly, radeleicia, radlaicast, radleitzaja. (Kotlarevsky, Drevnosti.)

(*Polon.*) Centum uncos, qui polonice dicuntur radla. 1257 (Dreger Cod. 412). De unoquoque aratro parvo, quod radlo dicitur 1262 (Stenzel, Urk. 173).

(*Boh.*) Dvór s poplužím a se dvěma radloma role (Arch. I. 154). Solvunt IV radla ad abbatem pertinentia (Piter, Thes).

Rána = vulnus.

(*Boh.*) Z ran modrých, z mála nebo ze mnoha, jeden póhon; jako z plena právo sehnati o tu při. Právo póvodu přisieci co jmá ran ot neho, jenž bit. Viece práva nenie. (Rožm. 97). Z ran otevřitých: jeden póhon. Právo jako z plena pohnati; právo: póvod přísez. (Ib. 98.) Z ran z siných: jeden póhon; právo sehnati jako z plena; právo: póvod přisez. (Ib. 99.) Z ran z krvavých: jeden póhon; právo sehnati jako z plena. právo: póvod přisez. (Ib. 100.) Ješto vypřisiéci z ran: z modrých právo popřisieci samému svú rukú póvodu, zjevě co jej ran bolelo nebo dáno. — Z otvořitých ran i z siných — takéž. (Ib. 238.)

(*Polon.*) Dal Jaskowi siną i krwową ranę, i to od jego rąky ma 1400 (Piotrk.). Pro duobus vulneribus sine 1400 (Ib.) Wlodek począł na Warcislawa i rány dal naprzod 1398 (Krak). Eže co dal rany, to mu dal za jego poczatkem 1398 (Piotrk).

(*Croat.*) Ako li bi se tko s kim svadio tere se skubli ali bili, brez rane ali modrice (Polj. 33). Ako-li je rana od oružja . . . (Ib. 36).

Ranník, Ranné = vulneratio, emenda vulneris.

(*Boh.*) Si homines ecclesiae invicem seditiose seu a latronibus vulnerentur, quod est rannich, liberi sint, abbati tamen de culpis responsuri 1220, 1234, 1249 (Reg. I.).

(*Polon.*) Fuimus praesentes, ize Wanek rannych penadzi S. dwe grziwne zaplaczil a poltora mu nedoplaczil 1406 (Sieradz).

Rataj = arator.

(*Boh.*) Měl jednoho rataje, a ten tu roli obdělával, ale jeho vozataj pomáhal jemu hnoje voziti na tu roli (P. Brn. 1447). Mají tu rataji oba klasy, ozimý i jarý, aby ratajóm z toho obilé dal (Ib. 1406).

(*Siles.*) Villas, quae vocantur rathaicales circa civ. Olesnicz, vie Jencowicz, Dambrawe, Rathaj etc. 1290 (Stenzel. Bresl. Bisth.).

(*Pomer.*) Ratheyer ein dorfbewohner, der bestaendig zum pflügen gebraucht wird (Klein, Deutsches Prov. Wört. aus der Danziger mundart 1792).

(*Bulh.*) Rataji = najatí dělníci polní, kteří sami pozemků nemají (Konst. Jireček).

Kořen: o-rati, tedy vlastně o-rataj. Ratejna = sednice pro rataje. Lit. artoys = oráč, arator.

Razboj, Разбой = homicidium in rixa.

(*Ross.*) Aže kto ubijet knjažja muže v razboji a golovnika ne iščut, to vervnuju platiti . . . Budeť-li stojal na razboji bez svakyja svady: to za razbojnika ljudi ne platjať . . . (RP II. 35). Aže ubijut ogniščanina v razboji, ili ubijce ne isčut: to virnoje platiti (PR. I. 19). — Se sud knjažej . . . . . razboj, nachod, grabež 9 griven etc. (Pskov. 1.) Pobijut-sja na polě v požegě, ili v dušegubstvě, ili v rozboji, ili v tatbě . . . (Sud. 1497 § 7). A dovedut na kogo tatbu, ili rozboj, ili dušegubstvo . . . (Ib. § 8., 39).

(*Serb.*) Za tri rabote: Za nevieru, za krv i za razboj vladičski . . . da idu prěd cara (Stef. 188). — Ili fun ili raspust ili razboj ili konski tať ili pročeje globy (Šaf. Pam.).

Razbojnik, Разбойникъ = latro, occisor.

(*Croat.*) Ako razbojnika svrchu moje škodi naidu v nošči, t. j. mne škodu čineć, ter nega živa nemogu jeti, volja da ga neznam, da bim vidil od česa se tužiti, a nega ubiju: u nijednoj riči nimam se o(t)súditi, ni suprotiv nemozi nigdore mne poiti volja priti (Vin. 71).

(*Ross.*) Budet-li stojal na razboji bez svjakyja svady, to za razbojnika ljudi ne platjať, no vyveduť samogo vsego

i s ženojú i s dětmi na potok i razgrabljenje (RP. II. 5.). — Aže ubijut muža volnogo, to vydati razbojniky; a ne buder razbojnikov, to dati za golovu 10 griven serebra. Aže ubijut posla ili popa, to dvoje togo dati za golovu, aže ne buder razbojnikov (Smol. 3).

(*Litv.*) A koli by komu škoda v čijem domu stala abo kvalt na doroze abo gde inde . . . takovyj povinen budet onyj razboj abo škodu svojimi vlasnymi penezi opravovati (Stat. VII. 18). Jestli by na doroze svadil-sja a ne zlupil, tolko by jemu dana vina razbojnika: togdy rannyi majet prisjagnuti (Ib. VII. 22).

Razmirje = hostilia.

(*Croat.*) Ako-li Poljičanin ukreo indi ne budući u razmirju, ima platiti duplicu (Polj. 164).

Rčení = sponsio.

(*Mor.*) Eliška pohání Jindřicha, že mně řekl dáti 50 zlatých, a toho mi učiniti nedbá . . povinen jest jí tomu dosti učiniti podle rčení svého, 1507. Jsem tomu rčení a slibu dosti učinil. 1449 (Brandl). Z slibu, z rčenie, z moci . . jeden póhon (Všeh. III. 2).

Registra.

(*Mor.*) Písař zemský s jedním neb dvěma písaři menšími, majíc při sobě póhonná registra a nálezová (Tov. 61). Spolkové od hajtmana dáti se nemohú, když král a pán v zemi moravské jest, než před samým králem díti se mají, ale proto v táž registra hajtmanova vepsáni býti mají (Tov. 20).

(*Boh.*) Kto chce věno dskami zemskými zapsané zplatiti, polož penieze věnné při úřadu u desk zapečetěné a zapiš je registry peněžitými, kto je komu a nač klade (Všeh. V. 32). Poslednie z desk menšieho pisaře jsú registra, kdež se peniezi zapisují, kteréž jedni druhým u desk kladú. Zapisují se také v týchž registrách i listové, kteréž jedni druhým v zpravě nebo jinak z jiných příčin u desk kladú (Id. VIII. 9). — Starosta komorničí dvoje registra má: Jedna, kdež uvázánie a branie s komorníkem zapisuje, jiná, na kteréž útoky a póhony všecky . . . píše. Práce starostova jest, každá registra póhonná na jiná registra sepsati, z kterýchž se na pře před súdem volá (Id. VIII. 12).

(*Litv.*) A popisavši koždoho konja majet napisati všersť, i klejno jego u rejestr namalevati (Stat. 1529, § II. 11).

Registrator.

(*Boh.*) Registratory dva, kteříž ne od toho slovú jakoby oni dsky registrovati měli (neb to na větčieho písaře, kterýž drží miesto najv. pisaře, slušie), ale od toho, že v registrách hledají, u registr sediece, což komu ke dskám jest potřebie, a najdúce registříky píší a dávají ke dskám (Všeh. II. 1.)

Rekognice, list přiznavací = recognitio.

(*Boh.*) List přiznavací, kterémuž rekognicie říkají, jest, ješto se napíše u desk vedle přiznánie toho, ktož co ve dsky chce klásti, tím vším obyčejem, jako by se hned ve dsky kladlo, než že pro některé příčiny a potřeby lidské nemóž se hned klásti ve dsky; než ktož koli s tymž listem potom ke dskám přijde, tehdy se ve dsky klade slovo od slova (Všeh. IV. 9).

Recognition ain glaub- vnd credenzbrief, der von der landtafl außgeht, wo ainer den andern in ainer sachen, die im geburt, in eigner persohn vorhanden zu sein, damit auch am gewissen termin an seiner statt vollmechtigen. (Štěrba 1566.)

Relator.

(*Boh.*) Relator slove posel, kterýž od krále nebo od pánóv z plného súdu nebo od země z obecnieho sněmu ke dskám pro kterúžkoli příčinu poslán bývá a s čímž od krále neb od pánóv nebo od země poslán jest, u desk to vypravuje (Všeh. IV. 1.).

Repulsa.

(*Boh.*) Vide heslo Odboj.

Rěz, Рѣзъ = usurae.

(*Ross.*) Ašče kto dast kuny v rěz, to posluch jemu staviti. A měsjačnyi rěz, ože za malo dni, to imati jemu, i zaiduť-li kuny do togože godu, to dadjať jemu kuny v-tret a měsjačnyi rěz pogrenuti (RPr. II, 47). Velikyi knjaz Volodimer ustavili do tretjago rězu, aže jemleť kuny v rěz v-treť; aže kto vezmeť dva rěza, to to jemu vzjati istoje; paky-li vzmet tretji rěz, to istogo jemu ne vzjati (Ib. 48). Aže kto jemleť po 10 kun ot lěta na grivnu, to togo ne otmetati (Ib. 49).

Rič = res.

(*Croat.*) Nijedni zavezi od ke-godi riči ne mogu se zavezati (Vin. 14). Nijedan nemore pomaknuti svoje žene za svidočanstvo sebi, od nijedne riči ni mu verovana (Ib. 20). Ako je kî ukral rič niku knezu (35). Da ako kî ukrade rič niku nikoj crikvi

(36). Nijedna cěna, ka se otaji da za naiti niku r i č, chudobu ili ča drugo (45).

I zakon je Poljički, da ne more priti Poljičanin jedan drugogo nego najpri na Poljičkom stoli, ni iz nijedne r i č i (Polj. 4). — Kuća, ča bi gomionica slamom pokrivena, to-j se ne more ino reći nego da je r i č gibuća, i mlin ili ina kolovaja jest r i č stabula. Ča je voda rvenica, ka je rukami učinena, to-j je r i č gibuća (Ib. 77). I volan je čovik čovika izstupiti tako ča je o plemenščinu kako od stvari gibuće, kako i od krvi ali od svake ine r i č i more se izstupiti (Ib. 112). — Viz heslo *Rzecz.*

Rob, Робъ.

1. L i b e r i.

Slovo „rob“ původně znamená „dítě“, tak jako i „otrok“. Říká se u Čechů podnes „rob-ě“, rob-enec, rob-átko, u Rusů „robj-ata“ (rebj-ata).

2. S e r v i.

R o b i v Bukovině sluli nevolníci a sice Tataři zajatci, plenníci. Roku 1428 dal vojevoda Alexander Bystřickému klášteru 12 chyž Tatařínů. Vedle Tatarů byli roby také cikáni. R. 1428 dostal týž klášter také ještě 31 čeledí (czelíd) cikánských. K těm se družili „vecini“ t. j. přesídlení sem poddaní ze sousedních zemí (vicini). Vecini počítáni k r o b ů m a lišili se od sedláků, jenž sluli „ceran“.

Roba, Роба = serva, ancilla.

(*Ross.*) Ože cholop běžiť a zapověsť i gospodin . . . to platiti za cholop 5 a za r o b u 6 griven (PR. II. 106). Ašče r o b a kormilica, 12 grivny (PR. I. 24). A ože uvedeť čjuž cholop ljubo platiti jemu za obidu 12 griv. (Ib. 27). Ašče kto pereimeť cholopa čjužago ili r o b u, i dasť věsť gospodinu jego: to vzjati jemu perejem grivna kun (PR. II. 106, 107). A kto ospodar sgrěšit-sja, udarit svojego cholopa ili r o b u (Dvin. 12).

Robstvo = rapina.

(*Croat.*) Kî godi bi Poljičanin kê-choć vrste budi r o b i o s Turci ali s martolosi . . . li je dužan najprî glavom (Polj. 18). Ako bi Poljičanin učinio kô r o b s t v o, ter ga kto uchitio ali ubio Poljičanin . . . (Polj. 24).

Robstvo nesouvisí s roby, ale značí loupež, rubanje.
Viz heslo *Rubanje.*

Rod, Róda, Родъ, Рода = familia, gens.

(*Boh.*) R o d a stara Tetvy Popelova (RZel.) — R o d ó m starodavním . . Potom z r o d u každého má býti vzjat jeden (Tov. 54).

(*Bulh.*) V Bulhařích, kde zádruhy ještě nevymřely, Konst. Jireček shledal v Trnsku, Breznicku a v hornatinách Radomirska, též i v jistých končinách okolo hory Vitoše veliké příbuzenské spolky několika manželstev pohromadě živoucích, jež slovou róda i čitají 30—50 duší. V čele mají starješinu, jenž slove djado, domakin, stopanjin.

Rodim, Родимъ = consanguineus.

(*Serb.*) Kto zlo učini, brat ili sin ili rodim, koji sú u jedinoj kući: vse da plati gospodar kuće, ili da dasť, koji je zlo učinio (Stef. 70).

Rok, Roky, Рокы = termini judiciales.

(*Boh.*) Dokládaju sě toho města těch, jež komorník jmenuje by jim osvědčoval, že mne trhem pohonil k tomu roku (Rožm. 14). Právo komorníku vyzvati panošu nebo samého pána i pověděti mu, ot koho pohoní, a k kterému roku i k kterému úřadu (Ib. 16). Aby nebylo mezi rokoma (prvým, druhým a třetiem) viece šesti neděl dále jedniem dnem (Ib. 53). Póvoď vezda stávaj na rociech nebo poručník (Ib. 59).

Kterak se ti třie póhonové konati mají, to starosta komorničí má věděti, v kterých nedělích aneb ku kterým rokóm (z Dubé 8). Na starostu komorničieho slušie věděti a znáti roky, kdež se lidé třmí póhony pohánějí, a zvláště ty roky, kteříž vedle práva jinak proměněni byti nemají ani mohú, aby uměl lidi neomylně zpraviti, na které roky k svým póhonóm státi mají (Všeh. III. 16).

Po těch po všech žalobách ... rok bude dán ku přísaze na prvé malé neb veliké roky, jakž se přihodí (z Dubé 31). Roky k přísahám páni kladú v pátek suchých dní potomních nebo nazajtřie sv. Jeronyma; ale úředníci k těm rokóm najbližším a nepohnutým, když se póhonové z dědictvie najprvé vysvědčují (Všeh. I. 6). Všem přísahám, kteréž páni na súdu zemském nalézají, rok se klade k stání v kaple Všech Svatých na hradě Pražském v pátek na suché dni najprvé přištie aneb nazajtřie po sv. Jeronymu (Id. II. 25). Ale přísahám od súdu menšieho rok se pokláda též na roky nepohnuté, na kteréž se póhonové z dědictvie vysvědčují, najprvnější (Všeh. II. 28).

In citatione pro minori semper ponuntur termini ad feriam quartam in quatuor temporibus et pro majori ad feriam

sextam vel sabbatum. Item ad jurandum in quatuor temporibus semper ad feriam quintam (Off. 33, 34).

(*Croat.*) Ako-li oni roka nekoga pozivaju, na prvi rok ostaje 10 bolanač, a na drugi rok, ako ga neopovi, ostaje libru; a na tretji, ako ga nebude a pozov ga je doma zatekâ, a nije parna o plemenščinu, gubi pravdu (Polj. 6). I kada se svi tri pozovi svrše, ako-li tko rekao pitajući roka prokaraturu: ima mu se dati po zakonu do tretjega ob-roka (Ib. 117). Ako-li na tretji rok ne priide na pozov, tada gubi pravdu (Ib. 138).

Rok a den = annus civilis.

(*Boh.*) Den a rok — ten den někteří berú za šest neděl, jenž činí neb znamená zavitý rok k saudu. Jiní pak berú ten den toliko za přirozený den k súdu uložený, kterýž po plném roce vládnutí nastává neb následuje. Jiní pak berú jej za přirozený den, jenž po roce přichází, 52 neděle na rok počítaje, neb takový den rok doplňuje (Pr. Měst.). Infra annum et diem, quae dies sex septimanas dicitur continere (OJT. 69). — Si quis citatur et allegat jus civile, necesse est eum, ut ante citationem extenuet jus civile i. e. annum et diem (Off. 133). Si civis citatus docet ... quod patitur cum civitate de bonis, de quibus citatur, quando extenuit jus civile ante citationem (Ib. 85).

Rok jalový = terminus inutilis.

(*Boh.*) Rok jalový t. j. kromě rokóv, na nichž žaloby pochodie ... (zDubé 7).

Rok powesczony = terminus dilatus.

(*Polon.*) Stanecz poenam XV in termino powesczonî contra Mathiam pro capite 1388 (Krak. I. 24). Rector cum kmetonibus terminum ad concordiam per quatuor septimanas, ex termino powesczoni (Ib. 40). — Andreas contra plebanum pro decimarum rapina; non comparuit in termino powesczoni (Ib. 131). — Conventus de — cum heredibus de — termino powesczoni post festum S. Michaelis ad terminos parvos (Ib. 147).

Rok zawitý = terminus peremptorius.

(*Polon.*) W. astabat termino nomine zawitý rok (Pozn. 1398). Actores et citatus habent terminum peremptorium, vulg. zawithy 1398 (Przed.).

(*Litv.*) Pakli by (pohnaný) byl chor abo na službě gospodarskoj abo pak na kopě na zavitom roku (Stat. VI.). A majet pozvy vzjati i na tom roku stati a povinen otkazívati jako na

roku zavitom (Ib. VI. 4). Rok storonam ku graničenju súdom uloženy majet byti zavity (Ib. VIII. 3).

(*Boh.*) Assignatus est per nos terminus finalis, qui in vulgari „zawicy" dicitur (Igl. 312). Ambabus partibus dedimus terminum praefixum ad duas septimanas, vulg. zawicy rok (jim dali smy) (Ib. 319). Utrum ipse longiorem terminum potest habere ultra nostrum terminum assignatum, vulg. zawicy (Ib. Meziříčtí).

V auctor vet. de ben. uvozují se dies observabiles jakožto oppositum diei absoluti. Německý překlad: in ungebundinen tagen unde in gebundinen (Görl. Lehnrecht).

Rokû opravovánie = terminorum judicialium revisio.

(*Boh.*) K velikému súdu zemskému, též i k súdu menšiemu, ktož koho požene z čehož-koli, a v ty suché dni, k kterýmž jest pohnal, nebude slyšán: ten každý má sobě rok u svého póhonu opraviti k druhým suchým dnóm. A roku opravenie jiného nic nenie, než póvoda k súdu hlášenie a volánie. A má dotud opravován rok býti k každým suchým dnóm, dokudž pře súdem a nálezem panským nebude rozeznána (Všeh. III. 19). — Dále za těchto časóv (konec XV. věku) změněno jest rokóv opravovánie při póhoniech. Kdežto prvé každý ktož jest kohož-koli z čehož-koli k zemskému nebo k úředničímu súdu i k otporu pohnal, vždycky jest sobě po vzdání súdu ve dvú neděli opravovati musil k druhým suchým dnóm najprvé příštím, tudy skrze roku opravovánie k súdu se volaje a hláse . . Tudy zajisté skrze rokóv opravovánie poznávaly jsú se pře nerozsúzené, jako nazpátek skrze rokóv neopravovánie pře rozsúzené . . . (Všeh. IX. 10).

Rok zabašni = terminus extremus.

(*Croat.*) I kada jur bude na zabašni rok . . . (Polj. 147).

Rokovník = judex in judicio domestico.

(*Boh.*) Též řku domácím chytrým rokovníkom, kteříž utiskají pravdy sprostnějšieho svú chytrostí aneb mocí (Štítný). — Ona se svými přáteli a rokovníky zásobila (Hádání pravdy, Brandl).

Roky domácí = judicium domesticum.

(*Boh.*) Na domácích rocích viece po pravdě než po právu súditi slušie a smlúvati lidí (Štítný). — Viz heslo *Sljubný súd.*

Rola.

(*Polon.*) Gneuomir nezastavil Woczechowi nijednich uzitkov, yedno rolą 1391 (Pozn.). Jako Jan ptaw od Narama o ti criwdi,

ezo mu vzal szano a rolą (Ib.). Mikolay wiszej tego szreba zastawnej rolej neoral jinej roley (Sieradz).

Rost, Ростъ = usurae.

(*Ross.*) A kto zajmeť skolko deneg v rosť, i těm ljudem u nich ne služiti, ni u kogo žiti im v sobě a na dengy im rost davati (Sud. 1550 § 82).

Rota, Рота.

1. Juramentum.

(*Ross.*) Ašče-li ryneť muž muža ljubo ot sebe ljubo k sobě, 3 griven. A vidoka dva vyvedet, ili budeť Varjag ili Kolbjaga: to na rotu (PR. I. 9). Aže kto poklažaj kladeť u kogo-ljubo, to tu poslucha něsť; no ože načnet bolšim klepati, tomu iti rotě, u kogo-to ležal tovar (PR. II. 45). Ože tjaža rodit-sja bez krovi, snidut-sja poslusi, i Rus i Němci, to verguť žerebeje; komu sja vy-imeť, rotě šed svoju pravdu vozmeť (Novg. 11). Ože jemati skot Varjagu na Rusině, ili Rusinu na Varjaze, a sja jego zaprit: to 12 muž posluchy; ideť rotě, vozmeť svoje (Ib. 12).

(*Croat.*) Ako bude před dvorom ot sili pra . . . a parac nima svidočanstva svrchu krivca i pusti se na rotu . . . (Vin. 9). — Ako kî pokaže krv, ka mu je učinena za zlú voljú: ona krv mu je verovana; ništa-manje ima s rotú potvrditi, ako nisu onde svedoci (Ib. 64). — Ako bi ki rotu imel s kim, more mu jù dobro prostiti, ako choće (Ib. 69). — Priseguć ubo š nju (s ženú) ali ona sama po prvom tretě, imaju taknúti rukú i reči v tu rotu (Ib. 56).

Ako-li vrati rotu opet na-nj, tada onomu samo 3, kî pita i na koga je vraćena rota (Polj. 11). Ako kto ima držanije i k tomu dostojne i prave listove, ne more biti rota proti listom; mogla bi biti rota polag lista, da ne proti listu pravomu (Polj. 144). I ako bi svaka strana imala liste podobne, tada ima biti rota li po držanju, odloživ ako bi koja strana od-dviju rekla na parni drugoj strani: „Vazmi sebi rotu ili ju meni pusti; oberi, koje ti godi" (Ib. 145). Ako li se obi strani kupno saidu na rok, tada ovi kî nosi mošči, ima ich dati pristavu, kî zaklina; i kada jur bude k roti etc. (Ib. 149).

(*Boh.*) Opatóm též právo z dědin jako zemanóm; ale z dluhóv opat sám zprav sě sirotčím právem na Čtení, jakž rotu vydadie

(Rožm. 224). Ale dříve bylo právo opatu za klášterský dluh dváky pravú rukú na svých prsiech položiti, i vzieti na svój zákon, jakž rota vydána (Ib.). Pohnaný uslyše žalobu, má se zpraviti sám svú rukú.. túž rotú jakož žaloba ve dsky bude vložena (RPZ. 78). Juramentum, quae (sic) vulgo rota dicitur, prius fiebat integraliter, prout querimonia continebat; nunc autem jurat... (OJT. 78).

(*Mor.*) Rota přísahy s kléskú (Tov. 113).

2. Consortium.

(*Mor.*) Byly jsú ruoznice a časté překážky skrze sedánie panská, že někteří z pýchy, jsúc bohatší a něco podstaty a roty majíce, pod staršími pány sebe lety sedati jsú nechtěli (Tov. 52).

Rotné = taxa de sacramento.

(*Boh.*) K tomu přidal jsem (rychtáři v Turnově) všech hlavních a i jiných vin třetie diel... a od rotného jeden groš má jmieti (1335 Reg. III.).

Rovné = justum, aequum.

(*Boh.*) Či se rozdělita rovnú mierú (RZel.) Pakli se rovně počtem rozdělie (zDubé 63).

(*Sorab.*) Liber homo Bor vocitatus, natione Sclavus in provincia Nisanen... in concambium datae sunt Boroni et filiis ejus 10 villae ea condicione, ut ipse pater quamdiu viveret, his 10 villis sine omni servitio potestative potiretur, post mortem vero suam superstites filii easdem villas aeque inter se dividerent; et si alter eorum obiret, hereditas illius in his villis ad alium non rediret, ambobus vero mortuis episcopus Misn. potestatem inde haberet faciendi quod vellet. 1071. (Meiss. Stiftgsbuch).

(*Siles.*) Hic Bogwalus Boemus, qui servivit duci Boleslao antiquo (c. 1175), genuit tres filios; hi tres viri defuncto patre diviserunt inter se sortem in Brucalis in tres partes, ita dumtaxal, ut quisque eorum obtineret ibidem tertiam partem (Henr.)

(*Mor.*) A o to mi slíbil roven býti před úředníky (P. Ol. 1412). — A já sem toho túžil, aby mi se o to rovné stalo (Ib. 1412).

Rozdíl = partitio, divisio bonorum.

(*Boh.*) Z rozdiela trój póhon. Právo svědky (Rožm. 126). Rozdiel jest netoliko příbuzných přátel, ale i jiných lidí, mezi sebú čiemž koli nedielných, jedněch od druhých dědinami,

platy, listy, majestáty nebo hotovými penězi konečné oddělenie (Všehrd. VI. 1).

(*Polon.*) Staszek W-owi dal dzien pirwe, drugi, trzeci ku rozdzeleniu tey dzedzine, a on k tomu ne byl 1399 (Pozn.) Statuere debet arbitros super divisione, vulg. rozdzelenie 1401 (Brześcz.)

Rozenie = aetas.

(*Mor.*) Kterýž jest a bude lety nejstarší, ten se napřeď posaď a tak až do posledniho a nejmladšieho. Ti všeci vedle let svých seděti mají. Tehdy jiný téhož rodu nejstarší místo jeho drž (Tov. 54). Ty také již pod rody staršími seďajte a spuosob svuoj mějte vedle let svých (Ib. 55).

(*Boh.*) Jiní všickni (Rožmberkové) mají sedati mezi jinými pány vedle let (ZVlad. 233). Pánové noví nad staré pány se netřete, a to též vedle let sedajte mezi sebú (Ib. 234). Prokny vstúpi rozenja-dle svego (RZel.)

(*Mor.*) Za mnohých let a zdávna byly jsú ruoznice a časté překážky skrze sedánie panská, že někteří z pýchy, jsúc bohatší a něco podstaty a roty majíce, pod staršími pány sebe lety sedati jsú nechtěli, než nad nimi místa držeti chtěli, a mnozí chudí toho jsú ustupovali. — Z rodu každého (starodavních) roduov má býti vzat jeden najstarší; kterýž jest a bude lety najstarší, ten se napřed posaď. Co jest pak z těch roduov jiných pánóv, ti všecci vedle let svých seděti mají (Tov. 52, 53, 54).

Rozpis = divisio bonorum.

(*Litv.*) Ako-li by kotoryja bratja rozonaja abo i další v rodu nežli bratja... meli kotoroje imenje sumesnoje nerazdilnoje a potom pered pravom sobě srovnali i rozpisali... i rozpis učinili... (Stat. VIII. 24).

Rozsúzenie = dijudicatio.

(*Boh.*) I věčinu provolati v národ, v národ k rozsúzeniu na snem sboren. (RZel.)

Rubanje = rapina, latrocinium.

(*Croat.*) Ako-bi kî rubani (učinil) na puti ili gdi indi: da plati knezu libar 30 i škodu duplu (Vin. 6). — Od rubanja ima krivac prisešč samo 10 ter 4. (Id. 9). — Van iz grada pastir i orači i ini ludi dobra glasa, jesu verovani za svidoke tako v rubanji tako v silah i na inom drugom zlu stvorenju (Vin. 66).

Rubanje, slovo původně vlašské ze slovesa rubare, robare, robaria = depraedatio, něm. raub-en.

Rubež, Рубежъ.

1. Conflictus.

(*Ross.*) Ože rodit-sja tjaža v Němech Novgorodcu, ljubo Němčinu Nověgorodě: to rubeža ne tvoriti, no drugoje lěto žalovati (Novg. 13). — Aže budeť Rusínu tovar imati na Němčiči li v Rizě, li na Gotskom berezě, li v kotorom gorodě v německom: iti istcju k istcju i vzjati jemu ta pravda, kotoraja v tom gorodě, a rubeža ne dějati (Smol. 24).

Tato ustanovení týkají se sporův o zboží kupecké i směřují k tomu, aby mezi stranami nedály se svády, hádky anebo rvačky. Vidí se to z ustanovení gramoty Pskovské 31, kdež se dí: „A kto vozmet gramotu na svojego istcja i onoju ogramočomu pojmav po gramotě, ne mučit ni bít; postavit pred gospodoju. Ogramočomu protiv svojego istcja ni biti-sja ni koloti-sja". Vladimírský slova „mučit ni bíť" (biti-sja a koloti-sja) vykládá: biti-sja ili rubiť-sja ili koloti-sja (t. j. kláti).

2. Confinium, limes.

(*Ross.*) Kotoromu Pskovitinu imať gramota u knjazja i u posadnika o svojem dělě za rubež (Pskov. 10). A Rževě i Lukam i Cholmovskomu pogostu i inym zemljam Novgorodskym i vodam ot litovskoj zemlji rubež po starině. A tě zemlji k Velikomu Novugorodu (Dog. Novg. 1471, 8).

Zde rubež znamená hranice zemské a „dělo za rubež" značí právní záležitost za hranicemi souzenu býti mající. Tak Engelmann, kdežto Vladimírský myslí, že to list průvodní za hranice. Rubež jakožto hranice zemské možno tušim odvoditi od „rúb-iti", hraditi, tak jako v Čechách: Vše-ruby.

3. Instrumentum rationum.

(*Ross.*) Na ruském severu užívá lid při počítání t. z. sčetných birek; birky tyto jmenují se rubeže i jsou vesměs opatřeny osobním znakem každého majetníka. Rubeže ty nejsou nic jiného nežli bulharské „rabuše" nebo uherské „rováše", t. j. hůlky čtverohrané, do kterých se na jedné straně zařezují vruby o tom, co kdo na př. na daních povinen, a na druhé, co již dal. Každá hůlka má znaménko svého majetníka, vyřezané črtami vodorovnými a svislými různého počtu. Konst. Jireček klade, žeť to „črty a řezy" mnicha Chrabra. Turci hůlkám těm říkají „kesim", od kesmek = řezati, tedy zářezy, s čím se srovnává srbský „po-rez" ve smyslu daně. — Nemýlíme-li se, tedy slovo „rubež" neboli znetvořené potom „rováš" vlastně a původně má zníti vrubež, od vrubů na hůlce dělaných.

Ruka, Рука.

1. Vadium, vadimonium.

(*Ross.*) Aže budut v domu děti mali a nedži sja buduť sami soboju pečalovati, a mati jim pojdet za muž: to kto im bliznyi budeť, tomu-že dati na rucě i s dobytkom i s domom, donežde vozmoguť. (PR. II. 93).

(*Serb.*) Rukě na sudě da něsť, i opadanja i udavě, tokmo da se sude po zakonu (Stef. 84). I že pozivajut-se prěd svetitelje, jere po ruku svetitelem jemut se: to takove ruke i pečati svetitelje da uzimajut (Daničić).

2. Manus juramenti genus.

(*Boh.*) Z rady právo sě otpřisieci samému svú rukú, jemuž vinu dávajú (Rožm. 211, 237).

(*Boh.*) Čte se ve dskách a v náleziech starých, že když obě straně na dóvodčiech sejdú zřetedlných, že jest jim nalezeno, aby to rukú provodili, jakž jim súdcemi bude nalezeno (Všeh. II. 23). Jakož Jan praví, že chce napřed otce svého očistiti, i rukú svú hájiti, protož také máš rukú dovoditi, řád v tom zachovaje (Pam. A. 11 = 1456).

Rukojemstwo = fidejussio.

(*Polon.*) Jako mam škodi 70 grz. o Waczenczowo rąkojemstvo. 1391. (Pozn.) Jako swathcze, csze Jan Woczechowi za Yadrzeya nezaplaczil rąkoyemstwa. 1398. (Bresc.) Jako Staszek wyprawil Thomka s tego rankowstwa czo gi bil ranczil do Jagneszky 1397. (Pozn.) Jako Woczech mal umowa s Dobeslawem o to rankomstwo 1393. (Pozn.)

(*Litv.*) Chto by v pušči svojej zastal čijego čelověka i pograbil: tohdy za tot grabež nepovinen navjazyvati, nižli majet toho čelověka panu i tot grabež na rukojemstvo dati.... (Stat. IX. 6).

Rukojmí = fidejussor.

(*Mor.*) Také rukojmě, když v listu stojí, že každý muož svým dílem odbyti: tu každý rukojmě muož svým dílem odbyti. Ale kdež stojí „rukú společnú a nerozdílnú“: tu plať až do posledního, by pak sám jediný rukojmě zuostal (Tov. 189).

(*Boh.*) Rukojmie slove ten, kdo za jiného nebo jiné se zastavuje, přijímaje a vztahuje na sebe to čímž jiný neb jiní někomu povinni jsau, že se tomu od jistce v čas jistý zadosti stane (Kold.)

Pakli chto rukojmí nepostaví....... (Všeh. II. 13).
Komuž dsky svědčie, aby se s komorníkem uvázal, a chce se uvázati, má najprvé rukojmí na dědictví svobodném dostatečně majícieho postaviti, aby zaň slíbil, že právě komorníka na uvázánie povede (Všeh. VII. 2). Žádnému se na bránie pro úrok ani pro summu nevydá komorník, leč prvé rukojmí postaví, že právě bráti bude (Id. VII. 19).

(*Mor.*) Páni staří zprávu jsú činili, že jsú to pomněli i vídali, že rukojmě vlehnúti nechtěli a na lání nic netbali, když jsú práv nečili, aby k tomu právem připraveni býti mohli. A takové rukojmě, nestydaté lidi, připravovali jistcové sobě k konci vyvoláním na třech dvořích panských (Tov. 176).

Rukostavnik, Рукоставникъ = fautor.

(*Serb.*) Koji bi Crnogorac toga zločinca (ubojicu) primio i kod sebe držao: ovi rukostavnik i ubojica . . . budući dogovorno rekosmo, da ga (lupeža) sva zemla bije jednako, tako i rukostavnika. (Crn. 1798 § 4, 5, 13, 1855 § 30, 84.)

Rusín, Rus, Русъ, Русинъ.

(*Ross.*) Ašče budet Rusín, ljubo gridin . . . to za golovu 40 griven (PR. I., § 1.) Ašċeli buděť Rusin ili grid . . . to 40 gr. položiti zaň. (Ib. II., § 1. Nov. 11, 12). — Ože tjaža rodit-sja bez krovi, snidut-sja poslusi, i Rus i Němci . . . Ože jemati skot Varjagu na Rusíně, ili Rusínu na Varjaze (Novg. 11, 12).

Rustici.

(*Siles.*) In diebus antiquis sedebat in castello, quod est ultra Olaviam inter curiam Guriow et claustrum Henrychow, quidam antiquus rusticus ducis, qui vocabatur Colacs (Golas). Sed quia in diebus illis erat terra hic in circuitu nemorosa et deserta, hic idem rusticus dominabatur per multa nemora in circuitu et silvas; unde illud territorium ex antiquo vocabatur Colacsowe (Golasowe) (Henr. 17). Postquam rusticus Colacs longa posteritatis successione magis magisque decrevit, d. Nicolaus ejusdem rustici heredes minime rebus valere ibidem in dicto castello sedentes invenit. Quos quia pauperes erant, ipsorum bona voluntate, datis eis muneribus, eliminavit eos et ipsorum agros conjunxit suo Henrychow (18).

In diebus illis ex ista parte Janusow erant quidam ducis rustici, habentes terrae bonam quantitatem, qui rustici sedebant

in loco, ubi nunc claustrum consistit (16). In illis diebus, cum dux antiquus Boleslaus, fundator Lubensis ecclesiae, diversis in locis suis rusticis terram distribueret, dedit silvam cuidam rustico suo proprio, Glambo nomine. Hic idem rusticus primo exstirpabat illum locum desertum et valde nemorosum, qui nunc dicitur „Magnum pratum", in polonico vero „Wela lanca". Unde totus hujus silvae circuitus nomine dicti rustici antiquitus vocabatur Glambowicz (40). Inter heredes rustici Glambonis erat postmodum quidam rusticus, ceteris potentia eminentior, vocabulo Quetik (i. c. flos), filius praefati Glambonis, qui primo recedens cum suis heredibus de Magno prato, locavit villam, ubi nunc curia claustri consistit, unde locus ille dicebatur Quetikowitz. (Ib.)

Řád.

1. Ordo, status.

(*Boh.*) Jedenkaždý člověk kteréhož by koli řádu byl, panského, zemanského, městského nebo sedlského . . . (Všeh. V. 22). — Ve všech také obdarováních ciesařských i kralovských, kdež koho k řádu zemanskému král nebo k řádu panskému ciesař připúštie . . . (Id. IV. 6).

2. Ordinatio, ordo.

(*Boh.*) Řád práva zemského: Ordo judicii terrae (XIV. stol.) — Vedle práva, řádu a obyčeje (Všeh. VIII. 14). — Každý komorník Pražský má mieti tento řád: Když pohoní etc. (zDubé 79).

Rzecz = res, causa.

(*Litv.*) Jestli by chto s kym položil pravo mezi ljudmi svojimi pod ztračeniem prava, a sam ne stanet: tot reč svoju tratit (Stat. VIII. 22).

Reč ruchoma = mobilia.

(*Litv.*) A volno budet mužu otpisati žoně svojej vsi svoji ruchomyje reči, zlato i srebro, šaty i inšije reči (krom zbroji a stada a čeledi nevolnoje) i bydla dvornoho tretjuju čast; bo to ne jest reč ruchomaja, ale při imenji ležačoje (Lit. IV. 1). Jestli by o ruchomuju reč, tohdy majet dano byti uvjazanje u ljudi abo u zemli, kotoryje budut stojati toje reči, o kotoruju budet pozyvati (Ib. VI. 4).

Ruchomyje reči souvisí se slovem ruchо = vestis, starosl. pannus, slovin. ruha, bulh., chorv. a srb. ruho, novořecky ῥοῦχον. Dle výkladu Miklosichova znamená rúcho původně věc movitou, res mobilis, rzecz ruchomu.

Reč zemnaja: Ustavujem, iž svedky o reč zemnuju i o povod deržanja zemlji nemajut pripuščoni byti Židové ani Tatarove . . . (Stat. VIII. 7).

Rzecz pospolita: Respublica (Polon). — Viz heslo *Řič.*

Řečník.

1. Prolocutor.

(*Boh.*) Ten jenžto pohoní, má sobě prositi řečníka, a ten jemu jmá dán býti. Tu pak pohnaný jmá také sobě řečníka prositi, a ten jemu jmá dán býti (RPZ. 3. 4.).

2. Officialis supremi judicis.

(*Boh.*) Najvyšší sudí pod sebú má svého miestosudieho a řečníka. (Všeh. II. 1.) Když pak strany obě, na kteréž řečník zavolá, v šraňky před pány vstúpie, tu najv. sudí má řečníku kázati, aby četl žalobu (Ib.). A má súd zahajovati řečník zemský (Id. II. 2). A řečník má na strany pořád volati, a ti na kohož zavolá, mají do šraňków jíti (Id. II. 9.) — Řečníku od prožalovánie žaloby 15 grošóv (Id. VIII. 48).

Viz heslo *Volavčí.*

3. Procurator.

(*Boh.*) A kto se o malú věc súdí, prvé ji na doktory a na řečníky (ty ktož ot lidí mluvie) utratí, než ji súdem dosáhne (Všeh. Předml.). Nenie-ť také potřebie k súdom českým ani doktora ani řečníka (vymlúvače) zvláštnieho (Všeh. Předml). — Řečník (procurator) jest osoba, kteráž před saudem pořádným od lidí z jistého úplatku aneb mzdy mluví a pře cizí vede (Kold.).

Řezaná cedule = litterae scissae.

(*Boh.*) Každý ktož s kým smlúvu má, buď věčnú neb do času, řezanú cedulí (Všeh. VII. 27).

Sjaber, Сяберъ = consors.

(*Ross.*) A kto s kym roztjažut-sja o zemli ili o borti, da položat gramoty staryje i kuplennuju svoju gramotu; i jego gramoty zaidut mnogich sjabrov zemli i borti, sjabry vsi vstanut na sudu v odnom městě, otvěčajuci ktož za svoju zemlju ili za bort, da i gramoty pred gospodoju pokladut, da i mežnikov vozmut, i toj otvedut y starikov po svojej kupnoj gramotě svoju čast; ino jemu pravda dati na svojej časti, a cělovanju byt odnomu. A pocělujet vo vsěch sjabrov: ino jemu i sudnica dat na časť, na kotoroj pocělujet. (Pskov. 99.)

A kto na kom učneť iskat sjabrenago serebra, da dosku položit na to (Ib. 86).

(*Litv.*) Koli by bylo bratji kolko, delnoje abo nedelnoje, abo kotoryje kolve inyje sjabrove meli, kotoryje ljudi sumesnyje nerozdelnyje, danniki abo sumežniky: tohdy každy z tych bratji abo sjabrov povinen budet osoblive koždomu susedu i inym čelověkom sumesnym spravedlivost činiti, neotkladajuči do bratji ani do sjabrov... A koli by taja bratja abo sjabrij u imenji byli, on majet k tomu pravu jich oboslati (Stat. VI. 32).

Prvotní forma toho slova byla ve stslov. sąbrъ = sanbrъ, ze kteréž uherské czimbora = consors. Novorusky slove sjabrъ (zkaženě šaber) socius, vicinus. — V novověké řečtině panuje slovo Σεμπροί ve smyslu podílníka vesnického (na Kefalonii i na Korfú), Σεμπρια = sousedstvo vesní. U Litvanů slovo „sebras“ znamená soudruha v práci a v obchodu. U Chorvatů má slovo sebar význam těžaře polního. Miklosich rozeznává ruské „sjabr“ od slova „sebr“.

Viz heslo *Sebr.*

Sady mezné, sádky, sadovci = metae lapideae.

(*Boh.*, *Mor.*) Fecit metam usque ad locum, qui vulg. dicitur sádek 1215 (Reg. I.). V těch mezích, jakž sady mezné jsú jim sazeny 1461 (v jižných Čechách, Pam. IX.). — A dále nemají pásti mimo ty sady a hranice, jakož kamením vysazeno (Priv. Tovač. 1567). — Oře mi přes sadový kámen. Dva kameny sadové a hraniční (Půh. 1582). Žádal práva horenského, aby se mu tu sadové postavili, a sadilo se tu šest sadovců 1562.

Sádčí.

1. Qui ponit sádky.

2. Arbiter.

(*Mor.*) Jak nás sádčí smluvili (Brandl).

3. Taxator.

(*Mor.*) Přisaha sádčích masa. (Id.)

Slovo „sádčí“ souvisí s názvem sád, sádek t. j. mezník kamenný. (Mysleti na vlašské „saggio“, jest zbytečno.)

Sáh = mensurae genus.

(*Boh.*) Míra délková, tolik co člověk prostřední postavy vysáhnouti může, ne však do výše, nýbrž ramě a ruce rozestřev. Tři lokte zdélí jest jistá míra sáhu, dí zákon Přemysla II.

Viz heslo *Latro.*

Sajam = conventus forensis.

(*Chorv.*) Kto-godi bi kogu opsovao u sboru, ali na sajmu, ali o knezu . . . (Polj. 154). Ako-li bi se kto na koga pojao bojem, rukom . . . ali u sajmu, ali u sboru, ali o knezu . . . (Ib. 155). Tko-li bi pojao oružje na boj u sboru, ali na sajmu, ali o knezu . . . (Ib. 156). I da se vino ne prodaje dražeje, otlože sajma (Ib. 92 Jag.)

Samo = met.

(*Croat.*) Ako-li opet vrne ona-j strana (rotu) na ovoga-j, tada ima biti nemu takoje s polovicom (porotnikach) rota samo-tretj. Ako-li opet onome vrne, tada samo-drug (Polj. 146). — Ako-li je pokreja na polju, ter bi se zgodila porota: iz toga-j gre samo-šest; ako-li iz blaga, iz toga tako-j samo-šest otprisieći se (Polj. 11). — Ako-li ne bi na rok onoga, koga pozivaju iz blaga, tada je nemu poprisici na svom samo-šest (Ib. 11). Ne more se niktor apelati iz sile ali zle volje, ča prokaratur pre obćeni, nego se ima odstati po zakonu u samo-šest ljudi (Polj. 122).

(*Serb.*) Samo-sedmo: Kto provodi družnjago člověka u tuždu zemlju, da mu ga da samo-sedmoga (Stef. 93). Kto-li se pouzda za ščo, da plati samo-sedmo (Ib. 102). Ako-li se obrěte gusar ošed prěz državu krajistnika i pleni gdě-godi, i opet se vrati s plenom: da plaća krajištnik samo-sedmo (Ib. 144). Ako-li urvě bez súda ili komu zabavi: da plati samo-sedmo (Ib.)

(*Croat.*) Sto bi ukredeno izpod praga tere iz toga zgodivši se porotí, ima po zakonu samo-dva-na-deste. (Polj. 11.)

Samoseg = proprium judicium.

(*Croat.*) Ako bi ovi kî je prvo počeo drugoga priti tere meu toj-li ovomu, koga pre, učinio mu niku silu ali novščinu ali samoseg: tada je voljan ovi priti ga i na-ň govoriti sa svú prvú pravdú (Polj. 32). Kto bi komu u blago (dužan), ili je malo ili vele, nima se niktor samosegom plaćati; da niktor ne ima sam sebi pravde činiti (Polj. 134).

Samosilje, Самосилие = violentia.

(*Serb.*) Svaki, kojemu bi napastni čoek učinio pakost i štetu ili preuzimom i deračnim ili drugim samosiljem a grabitelstvom (Crn. 1798 § 31).

Samosud, Самосудъ = proprium judicium.

(*Ross.*) Samosud to, kto iz-imav tatja s poličnym, da otpustit a sobě posul vozmeť, a naměstníky dovědajut-sja po zapovedi: ino to samosud, a oproč togo samosuda něť. A samosuda četyre rubli (Dvinsk. 7).

Sas, Sasin, Сась, Сасинъ = Saxo.

(*Serb.*) Što su kudě posekli Sasi gorě do siega-zií sbora, tu-zii zemlju da-si imaju. — A otsada naprěd Sasin da ně sěče... Nikto da ne zabrani Sasinu goru: koliko jest trěba trgu, toliko-zii da sěče. (Stef. 124.)

Ako-li uzimaju koju pru Sasi s Dubrovčani, tako-gerě da se sude kako i srble: polovina Sas sudii a polovina Dubrovčan, — Tako-gerě i Sasin, da se prě prěd onemi-zi sudijami.... I ako koj Dubrovčanin kupi konja, ako uchvati Srbin ili Sasin.. (Dubr. dog. 1387 § 4, 6, 7).

Rozumějí se tu saští kolonisté, jež byli osazeni v končinách srbského carstva, ponejvíce horníci, odkudž se vysvětluje, že káceli lesy do hor a do hutí.

Satnik = centenarius, centurio.

(*Croat.*) Z Novoga grada satnik, z Ledenic satnik, iz Bribira satnik, z Grižan satnik. iz Drivenika satnik, etc. (Vin. Úvod.) G. knez u Vinodolu, volja biskup, kada by pošal po knežstvu po Vinodolskom, i v ki-god bi grad prišal ki ot niju: more činiti jeti i k sebi činiti priti po ruki satnika onoga grada etc. (5). Satniku i gradšiku i busovišču nima se verovati v nijednoj riči, ka bi učinena v njich vrime, nevešče jednim letom, ko pride po nich izšastja iz oficija (Ib. 26). Lišba jest verovana i more biti pred g. knezom... i pred satnikom, i takoje pred nega ženú, ako bi satnik onde ne bil (61). Dedit autem unicuique bano, i. e. duci, potestatem sub se habere septem centuriones, qui recte ac juste populum judicarent et tributa reciperent... comitibus vero i. e. iupanis jussit sub se habere unum sednicum, qui cum eo similiter judicaret populum (Duklj.).

Podnes na Černé Hoře, kdež 100 vojníků činí satniju, kapetaniju a v ní soud se koná od stotinářů. Porovnej také ruské „Sotskyi“.

Sběg = aufugus.

(*Ungar.*) Veniant et illi omnes, qui dicuntur wzbeg, ad curiam regis in festivitate assumptionis s. Mariae et secundum quod regale judicium ordinaverit, postmodum ratum permaneat.

— Illi qui dicuntur vulgo wzbeg, cuicunque personae adhaeserint, repraesentent eos regi in assumptione B. M. V. (Lad. III. 2).

(*Polon.*) Swadzcę, jako Zagarza, zemskego zbega, nechowal ani s nim zil 1391 (Pozn.).

Sbor, Sabor, Съборъ = conventus, congregatio.

(*Serb.*) Sij-že zakonik postavljajem ot pravoslavnago sbora našego (Stef. Úvod). Sebrova sbora da něst; koli se obrěte sbornik . . . (Stef. 68).

(*Croat.*) Tko li bi se našâ lupež meusobac, da ga mogu pozvati i priti prid knezom ali prid sudci ali prid sborom (Polj. 8). Ako je čovik plemenit tere ga osudi sbor, tri dili u obćinu etc. (Ib). Plemenščina nemore se prodati otaji, da ima se prodati svitlo. A zakon je stari Poljički, da ima opoviditi oni, koji misli prodati, po tri sbore ali o knezu na tri obroke (78). Ovoj neka se zna, kako budući kupan sbor Poljic . . . vlastele i didići (91). Tkogodi bi koga opsovao u sboru ali na sajmu ali o knezu (158).

Sebr, Себръ = subditorum genus.

(*Serb.*) Ako-li sebr uzme po silě vladiku, da se oběsi (Stef. 52.) I ako sebrь opsuje vlastělina, da plati 100 perper. Ako-li vlastelin i vlasteličić opsuje sebra, da plati 100 perper (Ib. 54). Sebrova sbora da něst. Kto-li se obrěte sbornik, da mu se uši urežu i da se osmude pod v-očje (Ib. 68). Ako ubije vlastělin sebra u gradu ili u župě ili u katuně, da plati 1000 perper; ako-li sebr vlastělina ubije, da mu se obě rukě otsěku i da plati 300 perper (Ib. 94). Dvoraně vlasteoski ako učini koje zlo kto ot nich, kto budě proniarević, da ga oprave otčina družina potvorom. Ako-li jest sebr, da chyti u kotel (Ib. 106).

Možná, že se v tom názvu tají jméno národní, neboť známe na poloostrově balkánském krajinu zvanou „Semberija". Také není nemožné, že český název „žebrák" souvisí nějak s názvem „sebr".

Viz heslo *Sjabr*.

Sedlání = aggravatio in usuris.

(*Mor.*) Pakli by kdo více mimo úroky, cožkoli jiného pod jakýmkoli vymyšleným spůsobem, zjevně nebo tajně bral (koně, šuby a jiné pocty): to vše za sedlání držáno býti má (ZZ. 1564).

(*Boh.*) Sedlání ist gedeutscht ain sattelung, das ist betrigliche auffsezung aines unraytmeßigen wuchers, als da ainer mehr denn 6 procento nimbt (Štěrba 1566).

Sedlo = villa.

(*Sorab.*) Quandam villam Setle-Boresdorf vocitatam 983 (Meiss. Stifl.). Sex villas in pago Dalaminci ... Difnouuo-setla, Miratina-sethla, quintam in pago Gudici nom. Golenciza-sethla, sextam in Niseni Brochotina-sethla 1013 (Ib.)

Se slovem „sedlo" souvisí český název „sedlisko", „sedlišče", pak jihosl. a rusko-srbské „selo", sedlák = seljanin, selský = seoski.

Sedm-dziesat = septuaginta.

(*Polon.*) Septuaginta marcarum judicii 1213. Nec septuaginta solvant 1232. Dedimus libertatem a septuaginta 1252. Ita ut vicini septuaginta non solvant 1275 (Tyniec). Accipiendi poenam septuaginta 1299 (Dipl. Wielkopol.). — V. tenetur poenam sedmdzessant, pro eo, quod fidejussoriam cautionem noluit dare 1392 (Hube XIV.). — N. habet fidejubere, sub poena regali septuaginta 1395 (Ib.). N. poenas XV Wenceslao et XV judici ac regalem LXX 1399 (Ib.) — Poena quae consuevit nostro fisco seu camerae nostrae applicari, quae dicitur siedmidzesath, in quatuor causis et non pluribus nostrae camerae applicetur (pro incendio, violentia sive spolio publicae stratae, ubi aliquis in judicio cultello vel gladio praesumpserit extrahendum, cum judicatus et condempnatus per sufficientem cautionem satisfacere contempserit (Wisl. I. 27).

Sedm-na-dzescza = septemdecim.

(*Polon.*) Albertus tenetur solvere poenam d. palatino pancz-na-dzescze a crolewstwu sedm-na-dzescze 1400 (Pozn.). — Sub poenis magnis actori pancz-na-dzescze et regi sem-na-dzescza 1400 (Kalisz). — Sedm-na-deste, Sedm-na-dziescia, Sedm-na-dzescza (Tyniec).

Seniores.

(*Polab.*) Narrant seniores Sclavorum, qui omnes barbarorum gestas res in memoria tenent ... Aldenburgensem civitatem ... (Helm. I. 16).

Viz heslo *Starci*, *Kmeté*.

Sep = solutio annonae.

(*Polon.*) Absolventes incolas villarum ab omnibus exactionibus et solutionibus, vid. a vacca, a bove, a stan, a powoz et sep (Tyn. 1290). Servitiis, angariis et parangariis, vid. a naraz, a powoz, a podwod, a sep (Ib. 1326). Kmetones villarum ab

omnibus laboribus et maldratis, alias vulgo sep (Ib. 1362). — Annonam, quae sep vocatur 1278 (Cod. dipl. Pol.). — Ab omnibus solutionibus ex exactionibus, a narzasch ... a sep vid. frumenti, a bove etc. (1304 Ib.) — Et ab alia contributione, quae dicitur sep (1353, 1362, 1416 Ib.). — Annona, quae zip vulg. appellatur 1277 Tres modiaes tritici, qui vocantur zip-korn 1282 (Wersebe, Niederlaend. Colonien). — Zip-zins (u Tzschoppe).

Serebrjanik, Серебраникъ =

(*Ross.*) A kotoryje ljudi volnyje učnut biti čelom knjazem i bojarem ... a stanut na sobja davati kabaly za rost služiti: i bolje 15 rublev na serebrjanika kabaly ne imati (Sud. 1550 § 78).

Sexaginta.

(*Boh.*) Quisquis teloneum pertransierit teloneo (non) persoluto, non aliter puniatur nisi jus telonei duplicabit et pro poena solvat LX denarios (Conr. 21). Si quis equum proprium currum aliquem trahentem recognoverit, non plus quam LX denarios pro curru et rebus in eo existentibus judici persolvat (Ib. 22). Si quis equem apud aliquem invenerit honeratum, non equum vindicet sibi judex, nisi solummodo LX denariis sit contentus (Ib. 23). Nullus de illis, qui custodiunt silvam, debet spoliare aliquem, nisi tunc spoliet, quando invenit arborem secantem; ad hoc judex nunquam judicet in CCC denariis, nisi LX (Ib. 28).

Sědánie.

1. Torneamentum.

(*Boh.*) Jan vzkázal Kazimírovi, aby se oslepiti kázal, tehdy v rovném oděni velmi rád chtěl by s ním sědati (Živ. cís. Karla). Již naň Sasíci sědachu i kopie mu podavachu (Dalemil).

2. Duellum judiciale.

(*Boh.*) Z hlavy trój póhon; právo — s meči sědati. Z příhlavného dobytka trój póhon; právo — za kyje sědati. (KRožm.). Ale ten jemuž jde na jeho čest, ten jmá lepšie právo brániti pravem sirotčiem své cti za všelikakú vinu, což neslušie k sědání (Ib.) — Nulli omnino hominum quemcumque alium provocare, compellere vel aliter appellare licere quomodolibet ad duellum, nisi tribus de causis. A ovšem žádný druhého nemá pobiezeti k sědání o žádnú věc, kromě těchto tří etc. Běchom prvé řekli o třech věcech, o něž sědati mají (MCar.). A když

páni potaz naleznú a vynesú, že by jměli o to s ě d a t i a životem pokázati: tehdy etc. Et si tunc barones invenient, quod pro eo duellare debent: tunc etc. (ŘPZ.).

Příklad soudního sědání z r. 1315 mezi panošemi z Košic a z Třešic pro mužobojstvo na soudu krajském v Hradci Králové (Píseň hist. a Neplach).

Viz heslo *Duellum.*

3. O r d o s e s s i o n i s i n j u d i c i o.

(*Mor.*) Za mnohých let a za dávna byly jsú ruoznice skrze s ě d á n í panská, že někteří z pýchy pod staršími pány sebe lety sedati jsú nechtěli, než nad nimi místa držeti. Ale Matyáš král vybrav k sobě radu přísežnú z roduov starodávních panských, s jich radú a vyptav se na staré s ě d á n í při dskách, že vždycky starost před pýchú a zločinem táhla jest, ráčil jest s ě d á n í panské při zemských viecech a pravích zříditi (Tovač. 52).

Shon = convocatio ad messim.

(*Boh.*) Quaelibet hereditas tenetur metere 42 capecia et 8 diebus, qui s h o n dicuntur . . . (Urb. 158). — De qualibet hereditate tenentur metere 4 diebus de messe, quae vocatur s h o n (Ib. 159). — Abbas Osecensis quatuor messores in septimana ad curiam . . . mittere, incipiente messe usque ad finem messis, de unoquoque manso cum tribus messoribus, dictis boemice s h o e n, faciendis. Tres messiones dictas s h o e n cum uno messore omni septimana durante messe, ad curiam . . . exhibere (Ib.).

Shonné = messale.

(*Boh.*) Solvunt 2 tynas avenae de quolibet laneo za s h o n n é (Urb. 55). — Unum laborantem tempore messis dat hereditas in Liblicz et vocatur s h o n n é (Ib. 106.)

Shonník.

1. L a b o r a t o r t e m p o r e m e s s i s.

(*Boh.*) Abbas Osecensis tres messores, qui boemice s h o n - n i c i nuncupatur . . . 1343 (Urb.)

2. P r o s c r i p t u s.

(*Croat.*) Ako kî prime nikoga s g o n n i k a toga knežstva, volja ako bi im dal jisti ili piti, ili inu ku pomoc, volja svěť (Vin. 12).

Schodné = secessionale.

(*Boh.*) S c h o d n é nerozuměji aby kudy bylo bráti správno; ale vzdajné často móž vzieti pán (Štítný).

Sila, Сила = vis, violentia.

(*Croat.*) Ako-li bude pred dvorom ot sili pra volja od tadbi svrchu ke-budi riči . . . (Vinodol 9). — Ako kî silu učini v pristanišču Vinodolskom . . . (Ib. 11). Vani iz grada pastiri i orači i ini ljudi dobra glasa jesu virovani za svidoke tako v rubanji tako v silach i va inom drugom zlu tvorenju (Ib. 66). — Ako bi ki učinil silu ženi koj, jebušči ili bi chotil jebati: ima knezu . . (Ib. 56). — Kapitul ot sile ženske: Kakoli žena ali djevojka bi silovana (Vrbnik). — Ako bi silu učinil koj divojke, da ju pozakoni; su(d)jen bude od duhovnik (Trsat). — Postavljamo penu, da nima nijedan na tom drugom kunfine nijednoga silovanja ni uzetja učiniti (Kastva).

(*Croat.*) Ako bi ovi kî je prvo počeo drugoga priti tere meu to-j li ovomu, koga pre, učinio mu niku silu ali novščinu ali samoseg: tada volan je ovi tužiti se i parnu na-ň zdvignuti od te sile ali novščine, da nije volan silu u silu učiniti (Polj. 32).

(*Serb.*) Sile da něsť nikomu ništo u zemlji carstva-mi. Ako-li koga obrěte najezda ili sila pochvalnaja: oni-zii koni najezdni vsi da se uzmu (Stef. 101).

(*Polon.*) Vis, hoc est sila 1395 (Sier.). — Ivanus super Florianum acquisivit, quod de domo Y. recepit silą mocą 1398. Jako prave Petr wziąl moczą, gwaltem Marcinowi 17 skota (1403). — Astitit terminum pro vi et potentia 1406. — Jako J. poslal na mą dzedziną dwa panosze y osmnacze kmec i wzal kmeca mocą 1391. — Florianus manu violenta cum duobus suis similibus et quarto kmethone de domo Y. recepit, vulg. silą mocą 1398. — Eže N. W. S. i. M. przyjechawszy na Kreslawa dziedziną i dali mu pęć ran i brata za gwaltem i silą k tomu jali 1398. — Eż Pisczina żona odbila Nikolajowi cząžą silą mocą (s) swymi pomocniky 1398. — Jako Jaszek wszedl w Tomassow dom gwaltem i uczinil za ssącz grziwen szkody 1399. Eže Lenart granyczną wodą wiodol przez prawa trzemy rowy w dziedziną silą mocą 1400. — J. silą mocą deptal žyto 1400.

Simiacum, Simila, Simiales = opicné.

(*Boh.*) Simiales denarios, qui vulg. opiczné dicuntur.

(*Siles.*) Absolvimus homines a solutione frumenti, ab urna mellis, a simila (Gercke VII.).

(*Croat.*) Si quis faceret las prope aliquod simiaci in confinio ipsius simiaci: claudat fortiter ipsum las; aliter damnum

sit super patrono ipsius las, si pasculuretur (Curzola). — Ubicumque fieret las et seminabitur minus quatuor quartis per unum miliare prope simiacum: nullum damnum ei emendetur, si quod damnum sibi fiet per animalia (Ib.).

Sipatio Viz heslo *Ssutié.*

Sirota = orphani.

(*Serb.*) Sirota kudělnica da jest svobodna takožde kao i pop (Stef. 63). Sirota koja něsť jaka prěti ili otpirati, da daje parca, koji će otpirati (Ib. 72).

Sirotčí dni = judicium orphanile.

(*Boh.*) V saud zemský tu sobotu v sirotčí dni před sv. Havlem. A v těch čtyrech dnech (k těm třem saudům) nic jiného než toliko vdovy a sirotci aby slyšáni byli. (ZZ. 1564).

Sirotčí léta = anni orphaniles.

(*Mor.*) O sirotčích letech: Sirotkóm z staradávna pány léta jsú přisúzena: léta pacholík panský má v 16 létech, děvečka šlechtična ve 14, zemanský pacholík v 17 a děvečka v 15, sedlský pacholík v 18 a děvečka v 16 (Tov. 200).

Sirotčí právo = jus orphanile.

(*Boh.*) Když sirotek otpoviedá za otcóv dluh, tehda ten otprisieže sě sám svú rukú, z toho viece práva nenie, to je sirotčí právo (Rožm. 211). — Z žitié (z kázanie, z přijetie, z rady, z přivedenie) jeden póhon; právo pohoniti jako z plena; právo sirotčie (Rožm. 90—94). — Měščenin když viní z dluhu za kúpiu . . . právo sirotčí; také za rukojemstvie . . . (Ib. 206). Opat z dluhóv sám zprav se sirotčiem právem . . . (Ib. 224). — Z rady právo sě otpřiséci samému svú rukú, jemuž vinu dávajú; sirotčie pravo (Ib. 237).

Sklad = compositio, vadium.

(*Polon.*) S— informationem transmittimus sic, quod G. solvere debet kmetonibus vadio vel skladem 11 m. grossorum 1394. V— acquisivit 10 m. Cracovienses super Joannem, qui J. solvere debet in compositione, vulg. skladem 1399 (Brzesz.). Donec sibi P. praedittam solutionem paratis aut compositione vulg. skladem persolverit 1399 (Brzesc.).

Skot, Скотъ.

1. Pecus.

Slovo „skot“ Slovanům znamená od starodávna a i podnes rohatý dobytek, Rusům nadto i všeho dostatek, statek, zboží, bohatství.

2. Pecunia.

V druhém rozumu znamenalo „skot“ Rusům i Polanům peníze, i praví se v ruských letopisech: I načaša skot sbírati, ot muža po četyry kuny. Že středověk užíval slova „scot“ ve smyslu peněz, toho důvod máme v listině kupecké Raffelstettské z r. 906: Duas massiolas, quorum uterque scoti unum valeant. Ve starém Slezsku pokládala se cena peníze „skot“ na čtyr-a-dvadcátý díl jedné hřivny. — Filologové spřádají slovo „skot“ s gotským „skatts“, z čehož prý germanské schatz. Avšak Matzenauer pochybuje o takovém příbuzenství. Germanské skatts = nummus, solutio, je dle něho původem ne slova schatz, ale slova „schos“ a to značí tributum, poplatek. Skot ve smyslu dobytka nesouvisí prý s gotským skatts, scat

Skotnica = via pro pellendo grege.

(*Polon.*) Et ante omnia unum mansum pro ecclesia et unum pro pellendo grege, quod scotniza dicitur (1346, 1351 Cod. dipl. Pol.). Quae scultetia habebit perpetuo quatuor mansos liberos, mensurato prius uno manso pro pellendo grege, quod scothniza vulg. dicitur (1352 Cod. dipl. Pol., 1356 Ib.).

Viz hesla *Droga*, *Prógon*.

Skupčina, Skupština, Скупчина = unio familiarum.

(*Bulg.*) U Bulharů nazývají zádruhu kupština (u Sredce) nebo róda (v horách). V Zagorju Záhřebském užívá se názvu skupčina, vedle toho pak i názvu družstvo, bratstvo (Krauss, Sitte).

Slěd, Слѣдъ = indagatio, prosecutio maleficorum.

(*Ross.*) Nebudeť-li tatja, to po slědu ženut; ože budeť slěd k selu ili k tovaru, a ne odsočat ot sebja slědu i ni iduť na slěd, ili odbijut-sja: to těm platiti i taťba i prodaža a slěd gonit s cjužimi ljudmi i s posluchy. A ježe pogubjať slěd na gostinici na veličě, a sela nebudeť, ili na pustě, gdě-že nebudeť ni sela ni ljudi: to ne platiti ni prodaži ni taťby (PR. II.).

(*Polon.*) Nec vestigia recipiant 1212 (Voigt, Cod. dipl.). Nec graventur sicut est de vestigiis fugitivorum indagandis (1225 Morb.). A slad... exempti 1257 (M. P.). Vestigium, quod slad vulg. dicitur, habitatores locorum recipere non teneantur, sed si aliquando ad ipsos fuerit adductum, aliqui ex senioribus exeant ad introitum locorum et cum eo fuerit deventum, singuli domos suas aperiant et apud se quaeri permittant. Si autem secus villas forenses vel ultra transierit, illi qui adduxerint, more suo sine impedimento civium, prout melius poterint, prosequantur (Paw.). Incolae et inhabitationes coenobii... prewod

ducere non debent, nec custodem dare, neque zlad, item neque strosam, neque stan (1275 Cod. dipl. Pol.).

(*Litv.*) Jestli by komu sok vel abo za licom sladom prišol v tyj dom ... a jestli bi otbili ot lica abo svežoho sledu, a on to perevedet storonnymi ljudmi (Stat. XII. 2).

(*Ung.*) De investigatione furtivae rei: Si quis vestigia sequitur furtivae rei, nuntium praemittat in villam, in quam diriguntur vestigia, ne excutiendo bestias suas perturbent villani vestigia sequendo (Ladisl. Decr. 1092). Si cui perierit res, eat cum testibus idoneis investigare rem, ubi putaverit esse (Ib.).

Sli, Съли = nuntii, cursores.

(*Ross.*) Nošachu sъli pečati zlaty a gostije srebreny. Iže posylajemy byvajuť ot nich sli i gostije, da prinosať gramaty. Togda vz-zъmyť měsjačnoje svoje, sli sъlbnoje a gostije měsačnoje (Dog. 945).

Slib = promissio.

(*Mor.*) Přísaha královská: My Matyáš slibujeme a přisaháme ... (Tov. 9). Král JMst dí: „Nuže, již se vám stalo od nás všecko, což se státi mělo, abyste nám, též i našim erbóm slíbili poddanství a poslušenství jako věrní naši poddaní.“ (Tov. 11). Přísaha do rady: Slibuji a přisahám ... (Ib. 12).

(*Boh.*) Z slibu, z rčenie, z moci, z nářku cti, z haněnie, všudy jeden póhon (Všeh. III. 22).

Slone = solutio salis.

(*Polon.*) Libertates et exemptiones secularium exactionum, quae slone vulg. appellantur, hominibus de Wizloca, Bala et Dunajec villarum monasterii concessas confirmamus 1229 (Tyn.).

Slověnin, Словѣнинъ.

(*Ross.*) Ašče buděť Rusín ... ljubo Slověnin ... to 40 griven za golovu (PR. I. § 1). — Ašče-li budeť Rusín ... ili Slověnín, to 40 gr. položiti zaň (Ib. I. § 1).

Sljubný súd = judicium domesticum.

(*Boh.*) Illud etiam quod dicitur slubný súd, habeant inter se libere et absolute, sc. de capra et ove et caeteris hujusmodi, praeter vaccam, bovem, equum, caeteraque majora (Conr. 13).

Sluhy = ministeriales.

(*Boh.*) De allodio tuo, de zluhonibus et de manso judicis nihil dabis (Reg. II. 417, 449, 784).

Viz heslo *Ministeriales*.

Slup = columna, trabes.

(*Polon.*) Bedka debet filium suum facere evocare circa trabem, slup, per sex septimanas. Si non venerit, extunc per alias sex hebdomadas eum vocare debet 1396 (Pozn.) Domini mandarunt ministeriali proclamare u slupa, quod J. et D. deberent stare per 18 ebdomadas in judicio regali. Qui non steterunt etc. 1393 (Pozn.). Johannes citaverat Tomkonem pro hereditate N. Qui T. respondere noluit Johanni absque illis, qui ibidem jus habent. Extunc domini mandaverunt eosdem vocare circa trabem, u slupa. Non steterunt 1394 (Pozn.). Est propositum, quod Jan debet suas amitas facere clamare circa slup, ubi unaqueque spectat ad districtum; et si non sunt de regno, extunc in Poznan eosdem clamare circa slup, quod compareant in Kalisz 1393 (Pozn.). Preco ad mandatum dominorum debet proclamare tribus vicibus juxta slup in diebus forensibus in Przezdecz 1393 (Przezd.).

Služar, Слоужаръ = dignitas curiae.

Staroslov. služar u Rumunů přejalo tvar slujer, u Novořeků Σλουτριάρις i znamená službu dvorskou.

Služby = servitia militaria.

(*Mor.*) O lidech, kteří po službách jezdí: Udá-li se kdy komu, pánu, rytíři. zemanu neb člověku obecnímu z země v službě býti . . . (Tov. 207). Jestliže by kdy lidé služební pána země táhli v jakých potřebách (Id. 206).

Smazné = delentionales.

(*Boh*) Smazné jde na písaře — delentionales sunt protonotarii (Off.).

Smerď, Смердь = smardones, subditorum genus.

(*Ross.*) Jan izpytav čja jesta smerda, i uvěděv jako svojego knjazja, poslav k nim reče: Vydajte volchva ta sěmo, jako smerda jesta mojego knjazja (Let. 1071). „Cholopy naši vydajta i smerdy“ govorjat knjazja Rostislavičam po řešeniju vtorago sjezda (Lět). Něsť mene lěpo suditi episkopu, li igumenom, li smerdom (Ib. 1096). Počaša dumati i glagolati družina Svjatopolča, jako negodno nyně, vesně, iti; choćem pogubiti smerdy i rolju ich. I reče Volodimer: „Divno mně, družino, ože lošadij žalujete, jeju-že to oreť, a sego čemu nepromyslite, ože to načnet orati smerď, i prijechav Polovčin i udarit i strě-

loju, a lošadi ne poimet a v selo jego jechav jimet ženu jego i děti jego a vse jego iměnje. To lošadi žal, a samago ne žal-li (Lět. 1130). Michail da smerdom na pjat lět danii neplatiti (Lět. 1229). A v smerdě i v cholopě 5 griven (PR. I. 23). Za knjaž koň, iže toj s pjatnom, 3 gr. a za smerděj 2 gr. (Ib. 25). — Ili smerď umučať, a bez knjazja slova, za obídu 3 gr. (Ib. 31). Cholop ili roba ili smerd počnet na hospodu vaditi, a tomu věry ne njat (Dog. Novg. 20). A smerd potjanet v svoj potug v Novugorodu, kak pošlo (Ib. 21).

(*Polon.*) Villam Kaszow cum adscriptitiis, villam Cysow cum smardonibus sub una circuitione et villam Lantycki cum ascriptitiis (1105 Tyniec). — Episcopi Wrat. quibusdam servis ducis, qui smardi vulg. appellantur, decimas omnino remiserunt 1227 (Stenzel, Bist. Breslau). — Cum enim ex abusu quidam homines, vlg. appellati smardones, lazaky, strozones, popraznici, aratores decimas (episc.) non solverent (Ib.). — Omnes homines burgwardi Nienburgensis, litones, altiste et censuales ecclesiae venient in curiam abbatis ... et ibi coram advocato vel nuntio stabunt ter in anno, smardones autem nullatenus venire cogentur 1239 Quod nos .... fratres de Condize de ipsorum servilitate, nobis (burgravio de Kirchberg) in jure smardonum ab antiquo adstrictos manumittimus 1279. — Erat hic (Petersberg) de familia ecclesiae ex eo genere hominum, qui zmurdones appellantur etc. 1224.

Odvození názvu „smerď" jest dosti nesnadné. Není-li ten název jméno národní nebo kmenovní? V perštině „merd" znamená muže (v armenštině mard), Litvanům „smirdas" znamená ničemu i zdá se býti nadávkou ze slova smerd pošlou.

Směna = mutuum.

(*Boh.*) Směna jest, když se jeden s druhým o zbožie, o dědictvie, o plat nebo o jakéž koli grunty dědičné, zbožiem jiným, dědictviem, platy nebo jakýmž koli dnem směnì, svého jinému postúpí a k sobě což jest jiného bylo, přijímá (Všehrd VI. 27).

Smlúva = pactum.

(*Boh.*) Každý ktož s kým smlúvu má buď věčnú neb do času řezanú ceduli na papieře nebo na pergaméně s visutými pečetmi učiněnu ... má obojí strana ve všem i v jednom každém

artikuli dosti činiti (Všeh. VII. 27, O smluvách). Od každé smlúvy každá strana má dáti čtyři groše (Id. VIII. 48).

Sněm = conventus.

(*Boh.*) I věčinu provolati v národ, v národ k rozsúzenju na snem sboren (RZel.). Kda sě sněchu lěsi i vladyky (Ib.) — Když zapovědný snem zemský, tehda měščenín móž pohoniti každého zeměnína na každý ten snem (Rožm. 137). Pakli snem minul nebo suché dni (Ib.).

(*Mor.*) Zradie vy na senmech. K panskému senmu (Póh. 178).

(*Polon.*) Znamo czynime . . ., ze na tom syemu kralowstwí nasseho . . . Dalo gse w Krakowie na sgemie velkim pospolitym 1540 (Perwolf).

Slovo „snem" původně znělo „sjem"; znamená tolik co sbor; pochodí ze slovesa „s-jiti", „s-niti" odkudž „senm", „snem". RZl. „kda se sněchu lěsi i vladyky". Jihoslované užívají slova „sa-jam" o schůzi trhovní.

Sočbina, Сочбина = pretium delatori debitum.

(*Croat.*) Nijedna cena, kâ se otaji da za naiti niku rič, hudobu ili ča drugo, nemozi već dáti soldini 40, a kî veće da, imij škodu (Vin. 45).

Socha, Соха = aratrum, ager.

(*Ross.*) Kto na trech lošadjach i sam tretej oret, ino to socha. (Nikon. Lět.). A v sochu dva konja da treteje priprjaž 1437 (Vladimirsky I. 214). Na Roždestvo Christovo naměstnikom našim daduť korm so vsěch soch, so knjažich i s bojarskych i s monastyrských i s černych i s gramotnikov i so vsěch bez měnky, s sochy za poloť mjasa dva altina etc. (Bělozer. gram. 1488).

Sok, Сокъ = indagator, accusator, delator.

(*Boh.*) Nullus zoch aliquem accuset nisi certo sub testimonio vicinorum constet de damno. Et si fuerit zoch convictus testimonio fori communis, lapidetur (Conr. 7). — Spyhněv kláštera (Sázavského) nemilováše; nebo mnoho sokóv poslucháše; ti jemu nevěrně sočíchu Náhle, soci, odtud ven! Vy ste mé syny odtud vysočili (Leg. Sv. Prok.). Volumus ut homines omnium ecclesiarum . . . qui de furto vel aliquo maleficio accusantur, nonnisi per testimonium vicinatus se expurgent et falsus accusator nobis in 300 denarus condemnetur (Reg. I.).

(*Ross.*) Ne budeť-li tatja, to po slědu ženut;ože budeť slěd li k selu, ili k tovaru, a ne ot-sočať ot sebe slěda (PR. II. 70). A koli tatja priveduť a na koho sok uzsočiť a domučatsja tatby etc. (Sud. Kaz. 15). — A pakli sok uzsočit na koho a lica nebudet, a pervo budet ukral... (Ib. 16). A koli tať dasť sja na muku a zelije znaja, a znaky budut dobryi na neho, sok uzsočit, a budet pervěje toho kradíval etc. (Ib. 17). A kotoryi budet ljudi vyvoditi a uchvatjat s licom: togo na šibenicju. A iznadjet li sja sok: ino tomu pravo, kak u sem listu verchu pisano; po tomu jeho suditi (Ib. 22).

(*Litv.*) Jestli by komu sok vel abo za licom sladom prišeł v tyj dom a nemoh meti viža ot toho pana čij čelověk, abo ot povetu: tehdy majet pri tej storoně trésti dom (Stat. XII. 2). Jestli chto majet trésti čij dom, buduči svědom abo bez čerez sokov dovedavši sja lica: tohdy etc. (Ib. XII. 26).

(*Serb.*) A to mito, koji bude dao ili obećao, da podje u obšču miriju i da se obeća i dade soku, koji bi nasočio u naprieđ sudca mitnika 1798 (Zak. Crnog. 25). Sok, koji nasoči sudca mitnika, dobit-će nagrade 50 taliera 1855 (Zak. Crn.).

Dle svědectví Konst. Jirečka slovo sok a sočbina, jichž Zák. cara Stef. Duš. sice nezná, velmi zhusta vyskytují se v soudních knihách Dubrovnických z XV. věku. — Slovo „sok“ zachovalo se podnes v českém místním jméně „Vše-soky“.

Sokja, Soča, Сокя, Соча = tributum frumentarium, socagium.

(*Serb.*) Osvobodi je (lid klášterský) carstvo-mi ot sokja, ot pozoba i ot priselice (Mon. 138). Ščo bichu sok davali carstvu-mi, to-zi da daju keli sv. Savy (Mon. 139). Da im ně ine rabote, razvě zidanija i běďbe den, i lěcha vinograda, i da im ně nikoje priplate župske, ni pozoba, ni sokja, ni psa, ni dimnine, ni lna, ni jagnjetine da ne daju (G. XV. 305).

Dochodek carski: Sokje i namet i harač, da dava vsak člověk: Kbel žita etc. Akoli sokia vlastelin ne da na te rokove, vlastelin ten da se sveže na carskom dvoru, i da se drži dokle plati dvojnom (Stef. 50). I baštine sve da su svobodne ot vsěch rabot i podanek carstva-mi, razvě da daju sokije i vojsku (Stef.). Da im ně gradozidanja, ni sokja (M. 192). Da im něst vojske, ni da im jest sokja, ni koje rabote ine (M. 569). Da daju crkvi svaka kukja po 1 star pšenice a drugi star glotine sokja (M. 531).

Sokja původně není než srbský tvar lat. saccus t. j. kassa, kam odváděla se jistá částka ročního obilí, knížeti zemskému náležitá. Proto v druhé řadě nazývala se „socca“ takováto částka daně v přírodninách vybývaná. Kdo takovou „soccu“ odváděl, slul po vlašsku „homo di sacco“, po německu sackmann, anglicky „sockmen“ (Viz Sokalník).

Sokalník, Сокалникъ = socamanus.

(*Serb.*) U kojem-ljubo selě kto majstorije obrětaju, tere se razrode 3 volja 4 sinove: da ostane jedin na svojem městě a ostali da postupe u sokalnike. Ako-li si uzljubi uzeti zemlju ot měropske zemlje, a on da postupi u měropche (M. 98). — Sokalnikom zakon: Pšenice meť, prosa meť, ovsa meť, vinograda meť (aby dělali) (M. 98). Vsi majstorije da rabotaju i oru, jako i sokalnici (M. 98). — Čto chote sokalnici i vsi majstorije težati žito i vino: vse da svrstovavše i prědade u crkev; a sěno da kose kako i měropsi, tako i sokalnici, tako i vsi majstorije (M. 98).

Slovo „sokalnik“ souvisí se slovem „sokja“ t. j. poplatek zemskému knížeti z roční žně odváděný, sokalník tedy ten, kdo takovýmto poplatkem zejména byl povinen. Potřebí tu připomenouti, že co se v jednom odstavci (107) Dušanova zákoníka dí (kto se naide ubiv sudiina sokalnika ili pristava), není než omyl místo „poslanika“.

Soko-držica, Соко-држица = socius indagatoris.

(*Serb.*) Na Černé Hoře sok sluje, kdo vynajde zločince (zloděje, lúpežníka). Ukradne-li se kdy co, tedy okradený oznámí, co dá tomu, kdo zloděje vynajde; kdo hledá, slove sok, co se mu slíbí, slove sočbina. Sok postupuje tajně i pošle k podezřelému sokodržicu se vzkázáním, aby se s okradeným vyrovnal. Tak ani okradený ani zloděj neví, kdo je sok. Pakli že sokodržica nic nepořídí, zvýší okradený sočbinu, někdy až i do třetice, tak že sočbina vyšší bývá než cena věci ztracené. Konečně sok vystoupí a dokáže-li před kmety, že podezřelý je křiv, přijme věc ztracenou i náhradu útrat; nedokáže-li, platí útraty sám. V některých končinách srbských přešlo jméno sok na svědka. Osoka u Polanů a Litvanů znamená tolik co sled (osoczyć zwierza w kniejі). Na Bílé Rusi osočnik slove znatel lesů a knějí, kde se zvěř ráda zdržuje, kam při lovích vede myslivce (ochotníky).

Sokolar, Sokolník, Соколаръ = falconarius.

(*Polon.*) A falconariis et portitoribus falconum ad ducatum Crakov. pertinentium, qui falconarii potestate sui officii quandoque etiam injuriose, nituntur homines gratia prevod fraude calumpniae aggravare, omnes villas et incolas earum in districtu Opolé a custodia nostri falconis liberas fecimus 1263 (Tschoppe).

(*Serb.*) I psarom i sokolarom i svinjarom, kude idu, da im se ništa ne daje (Stef. 208).

Sors = žrebě, ždrib, hrěbě.

(*Polon.*) De qualibet sorte 3 mensuras siliginis, 3 tritici, 3 ordei, 3 avenae insuper mensuram unam pisae, praet. $^1/_2$ marca 1248. — Ad araturam nostram sex mansos excipimus (episc. Vratisl.) in divisione mansorum per sortem, more teutonico recipiendos 1223. – Sortem in Zator servi glebae, sortem in Zacrew 1254. — In U. quatuor sortes, in quibus locati sunt ministeriales: I. pistor, G. cocus, M. cocus, S. faber, P. piscator, B. cocus, M. agazo 1254. — Quatuor sortes, quarum una vocatur Syracowo, altera Smetnize, tertia Prewodowa, quarta Konavske 1254. — Quatuor sortes conjacentes in unam hereditatem collegit 1252 (Hube). — In colloquio Lesnicz — unanimi consilio baronum nostrorum viri heredes in Boboliz cum universa cognatione sua a sortibus suis sunt perpetuo abjudicati 1247 (Henr. 26).

Sovito = totidem.

(*Litv.*) Jestli by chto chotel věno žoně svojej zapisati, tohdy majet ošacovati vsi imenja svoji i na tretej časti, čoho stojit, majet sovito protivko vnesenja zapisati věno žoně svojej (Lit. IV. 1). — A priviěnku, što budet zapisal otec jich na protivku vnesenja jejé sovito, toho nepovinny platiti [děti] (Ib IV. 1). Jestli by chto z poddanych našich chotel dočku svoju vdati za koho a za neju mel dati kotoruju sumu penezej: tohdy pervej majet smotreti, jestli by toho zjatja jeho stojala tretjaja část imenja sovito sumy penjazej, na čom by mel venovati tuju dočku jeho. Pakli by tretjaja čast imenja jeho, t. j. sumy penjazej sovito ne stojala etc. (Ib. IV. 1). — Jestli by chto na protivku toj ustavy našoje učinil: tohdy majet u koho što vozmet, sovito vernuti (II. 9).

Spisné = notariale.

(*Polon.*) Notae seu spisne non exigatur in exactionibus regalibus et decimis pecuniariis ac in executione duorum grossorum, quae vulgo „regalia“ appellatur (Stat. regni 1532 § 389).

Spolčení = unio bonorum.

(*Boh.*) Spolčení ain gesellschaft in güttern, wenn die leut ire gütter zusamenschlagen u. bleiben darinnen ungeteilt (Štěrba 1566).

Společník = socius in communione bonorum.

(*Boh.*) Když dvěma neb viece osobám trh svědči, tím trhem nejsau společnici a umře-li který bez zřízenie, jeho diel spadne na najbližšieho přietele (I. Procop. U. 13 = 1380—83). Když by zemřel sirotek a společník, kterýž jest jej k sobě na spolek přijal, sirotka přebude: móž své zbožie zapsati komuž chce a jest jeho zbožie čisto (I. Mat. G. 14).

Si uniti in bonis eorum separati habitant, sumptusque quisque separatos faciat et in diversis castris vel locis aliis: non propterea intelligatur unio fraudulenta vel simulata, dummodo probare possint, quod alias in damnis et emolumentis omnibus uniti participant et contribuunt (MCar. CIX).

Společník wirt gedeutscht ain gesellschaffter in güttern, wann ainer mit dem andern in vngetailten güttern sitzt (Štěrba 1566).

Spolek = unio bonorum.

(*Boh.*) Cunegundis relicta patrem suum suscepit super dotem suam ad se in veram uniorem seu na pravý spolek 1356 (Dobn. Mon. I). — Král rozkázal všem úředníkóm Pražským desk zemských mocně a přísně, aby žádných sirotkóv k spolkuom nepřipuščeli, jediné leč by je prvé osobně opatřili a na ně pohleděli (I. Ulrici 1372). — Spolek nemuož jinde býti než před králem s jeho povolením, anebo před pány na plném saudu, ale žádným trhem nemuož býti žádný (I. Proc. 1383). Když dvěma nebo více osobám trh svědčí, tím trhem nejsau společníci; a umře-li který bez zřízení, jeho díl spadne na nejbližšího přítele (I. Proc. 1389). — Holomka, od otce syna nedielného . . a otec v jinej popravě sedí dvorem a syn u něho na spolce (Rožm. 53). — Spolek jest lidí od sebe všemi obyčeji dielných dědinami, zbožiemi a statky jich, též nábytky i svrchky, klénoty a listy, kteréž mají neb mieti budú, na plném súdu sstúpenie a shromážděnie. (Za starých jest mnoho spolkóv bývalo, jako dsky staré okazují; ale nynie velmi málo spolkóv bývá). Jinde nikdež spolek nemóž a nemá konán býti než na plném súdu nebo před králem kromě súdu. Z té příčiny za starých dob vždycky se volávalo na spolky, dokudž páni na súdě seděli. A jest každý spolek ne mezi těmi, ktož se spolčie, samými toliko, ale také mezi jich dědici (Všehrd VI. 14).

Unio vel spolek non potest fieri alibi nisi coram d. rege, de ipsius consensu, vel coram d. baronibus in pleno

judicio; sed nullo foro potest esse aliqua unio (I. proc. S. 19, 1383). — Také spolkové a dánie neb sstupkové nemají voláni byti než na plném súdě panském (z Dubé 99). — Karel rozkázal všem úředníkóm Pražským desk zemských, aby žádných sirotkuov k spolkuom nepřipúščeli (I. Ulrici D. 15 = 1372).

(*Mor.*) Hajtman (zemský) muož spolku podati na jakovýž-koli statek, který na dědictvě jest, kromě manství (Tov. 18). Spolkové od hajtmana dáti se nemohú, když král a pán v zemi moravské jest, než před samým králem díti se mají, ale proto v táž registra hajtmanova vepsány býti mají (Ib. 20, 91, 92). — Kterak se spolkové ve dsky vpisují: Přijda R. před komorníka s túž prosbú, že chce na spolek přijíti toho a toho. „Ř. z U. přijal na pravý spolek Franka z K. na ves svú U. i na to všecko, k čemuž kde právo má, čině jej svým pravým společníkem“ (Tov. 97).

Spolek připomíná starořímské consortium, communio. Sors značí díl vlastnictva, consors společníka, hromadníka, sortiri = děliti, exsors = bez podílu jsoucí, vyobcovaný, vyděděný. Omnes qui a Pythagora recepti erant, quod quisque familiae pecuniaeque habebat, in medium dabat et coibatur societas inseparabilis, tamquam illud fuerit ant'quum consortium, quod re atque verbo romano appellabatur „erecto non cito“ (Gellius).

Viz heslo *Sstupek.*

Správa = administratio.

(*Mor.*) Dokudž také země bez pána jest aneb pán dědičný let nemá, zemská správa stojí při svolení obecním (Tov. 27).

Záhodno bylo by, aby v češtině rozlišovalo se správa = administratio, zpráva = notitia, nuntium a zprava = disbrigatio.

Správce = gubernator.

(*Boh.*) Pakli by král v zemi české nebyl, než v jiné zemi nebo v jiném království, vždycky v majestatu JKMsti najvyšší purkrabí sedá. Leč by toho jiného král JMst na miestě svém správci ustanovil a zemi komu jednomu poručil jako správci, ne jako hejtmanu. Tak Jiřík z Kunstatu, jsa správcí učiněn od Ladislava krále a od země přijat, na miestě JMsti sedal jest (Všeh. II. 1).

Sredne = mensura salis.

(*Polon.*) Ad Magnum Sal (Wieliczka) quatuor targowe et quatuor tabernae et pecinae et qualibet septimana tres alveos et quartam sredne et septem pro lignis 1105 (Tyniec).

Sročiti se = terminum sibi ponere.

(*Boh.*) A tak kdo chce věno dskami zemskými zapsané zplatiti, u desk penieze polože, vezmiž list od úřadu k té vdově, čiež věno chceš zaplatiti; v kterémž listu úředníci jí oznámí, že věno jejie u desk položené leží a ona se s dědicem nebo s držitelem sročieci, aby k úřadu přijela, penieze své zdvihla a věno aby z desk propustila (Všehrd V. 32). Ještě se do desk menších zápisných opoviedánie jedněch proti druhým zapisují, když sročiece se spolu na čas jimi samými uložený jedna strana stojí a druhá nestojí (Id. VIII. 3). Když ten kohož se dotýče, penieze u desk položí a obsielá k nim věřitele svého, aby sroče se s nim, ke dskám zemským přijeda, své penieze bral etc. (Id. 365.

Sročnaja, Срочная = litterae terminales.

(*Ross.*) A posadniku přiložiť k sročnoj gramotě svoja pečať (Sud. Novg. 24). Bude-li istci u kojego sudji vozmut srok i sročnyja za pečatmi a toj sudja pereměniť-sja . . . (Ib. 30).

Srok, Срокъ = terminus judicialis.

(*Ross.*) Kto s kěm roztjažet-sja o zemlje, a počnet prosit sroku na upravy ili na šabry: ino jemu dať odin srok na sto verst tri nedělji; a posadniku priložit k sročnoj gramotě svoja pečať, a inomu sroku ne byť. A ot sroka vzjati grivna. (Sud. Novg. 24.) Bude-li istci u kojego sudji vozmut srok i sročnyja za pečatmi a toj sudja pereměnit-sja, a kdo budet sudja na jego město: ino tym istcom stať pered tymi sudjami, da i sročnyja svoj položiti na toj srok; a tomu sudje suditi toj sud, da i končati (Sud. Novg. 30). A odin istec stanet na tot srok pered suděju, da i sročnuju svoju gramotu položit, a drugoj nestanet: ino etc. (Ib. 31). A vo čje budet město otvětčik srok vzjal, a do togo sroku svedet-sja otvětčiku smert: ino na toj srok stat samomu istcju, ili inogo otvětčika postavit v svoje město (Ib. 32.) Kto kogo pozovet v selě pozovkoju ili dvorjaninom: ino dať srok na sto verst dvě neděli a dalje i bliže, a to po čislu (Sud. Novg. 41). — A kto na kogo pošlet pristava, a sam k sroku ne prijedet ili otvětčik na tot srok nestanet, i čto poslě sroka tomu učinit-sja ubytka, čto dasť pošlin a čto živući projest: i pravomu tě vsě ubytky i projest vzjati na vinovatom (Sud. 1550 § 50).

(*Boh.*) Když by se dva saudili aneb na sroku stáli . . . Wan ihrer zwen miteinander in rechten stünden (OZZ. W. II).

Na čemž kdyby druhá strana přestati nechěla, tehdy hejtmané krajští budou moci oboji stranu před sebe sročiti (vor sich bescheiden, verhören OZZ. Z. II.)

Ssudnoje serebro, Ссудное серебро = argentum mutuatum.

(*Ross.*) A kto na kom imet sočit ssudnago serebra po doskam a sverch togo i zaklad položit ... ino volja togo čelověka kto imet serebra sočit po zakladu ... Chočet, sam pocělujet da svoje serebro vozmet (Pskov 33). Kto na kom imet .. ssudnago serebra po doskam ... (Ib. 37). A kto imet ... ti s suda serebra po doskam, bez zaklada, bolje rubla: ino togo doska poviniti ... (Ib. 36.) A kto imet davat serebro v zajim: ino dati do rublja bez zaklada i bez zapisi ... a bolší rublja nedavati bez zaklada i bez zapisi (Ib. 35).

Sstupek = unio bonorum, congressus.

(*Mor.*) Cum omnibus bonis congressus est i. e. sstupuje sě (Dsky Olom.). Quia cum ipsa habet congressum i. e. sstupek (Ib.). Sunt congressi et fecerunt sstupek seu in verum na spolek. (Dsky Brn.)

(*Boh.*) Kde panský nález moc má? Pravím že když páni súd osadí a popsáni budú ve čtyřiech laviciech a voláno bude řečníkem na sstupky, na spolky a na dánie (zDubé 59, 61). Také spolkové a dánie neb sstupkové nemají voláni býti než na plném súdě panském (Ib. 99). Ale moci panský nález nemá, jakož se po starých spisiech nalezá, než tu když páni súd osadie na hradě Pražském a když vedle práva popsáni budú a když se zavolá na „spolky“ nebo na „sstupky“ skrze řečníka (Všehrd. II. 1).

Viz heslo *Spolek.*

Sstupenie = extraditio dótis.

(*Boh.*) Po sstúpení mimo penieze co má vzieti vdova? Když jiej dsky jiného nesvědčí než jedno penieze, má vzieti penieze ... ale což v zemi nebo jiného nábytka, což jiej dsky nesvědčí, toho má otjíti (zDubé 72).

Sstupník = consors.

(*Mor.*) Consentiente ad hoc fratre suo, qui est suus sstupník (Dsky Olom. Brandl).

Ssúti = solvere.

(*Mor.*) Pakli se (kdo při ztratil) nesmluví (s žalobníkem) neb nessype a dosti neučiní ve dvú nedělích po zvodu:

(Tov. 121). To muož paní vymazati a z desk vyložiti, když koli dsky jsú otevřiny a jí se penize věnné sespú (Tov. 142). Kdo chce ssauti toho kdož jeho pohnal o nějaký statek, že k tomu lepší právo míti chce (Drn. 30).

(*Boh.*) Obilé ssuté, kteréž vdova k své živnosti a potřebě chovala (Všeh. V. 15). Obilé, kteréž ssuté k svému pokrmu chovala (zDubé 72).

Během věku vyvinulo se místo slova „ssúti", slovo sypati. Co do formy slova „ssúti", viz také jméno české osady „Ssuté Břehy".

Ssutié.

1. Abscussa, redemptio, evictio.

(*Mor.*) Quamvis in civitatibus quandoque fiat ex consuetudine, quod propinguus venditoris emptorem modo, qui dicitur abschutten, repellat ab empto (Sent. Brun. 363). — Vor alle ansprache unde vor abschuttunge als landes recht ist, buergel vnde schirm (Reg. III. 361). — Mladota de P. Janaczonem de ibidem citaverat de scussione, quod vulg. ssutye dicitur 1375 (POl. 242). Promittimus pro eorundem bonorum redemptione, quod vulgo zzutye dicitur 1377 (Olom.). A zvláště jim slibujeme za ssutié, aby oni, naši kupitelé, vždy při tom zboží bez zmatku zuostali (Tov. 169). O ssutí základu pohnaného: Kdo chce ssouti toho, kdož jeho pohnal o nějaký statek nebo grunt, že k tomu lepší právo míti chce . . . (Drn. 31).

(*Boh.*) Promittimus, quod dictam villam . . . exbrigatam reddemus secundum jus et consuetudinem terrae Boemiae et ab abscussione qualibet, quae vulg. ssutie vel abschuttunge dicitur, liberam faciemus 1318—43 (Form. I. 145). Protestatus est coram beneficiariis Prag., quod vendidit hereditatem suam Seydlino; quam hereditatem debet sibi disbrigare a quolibet homine jure terrae et etiam a scussione, quod ssutye dicitur (Rel. Tab. 395). Z ssutie dědictví z příbuzenstva — troj póhon; právo svědky (Rožm. 118, zDubé 14). — Tenebimur dictam partem tertiam praedictarum villarum abbati et conventui disbrigare secundum jus terrae Boemiae a quolibet homine quomodolibet impetente, et ab affinitate et abscussione, quod vulg. scutié vocatur. . . (Summa Gerh. 163). Venditionem imponere ad terrae tabulas et bona heredibus ab impetitione cujuslibet hominis secundum jus terrae B. disbrigare et de abscussione qualibet libertare (Ib. 190.) A když by kto dědinu trhem nebo směnú kúpil neb přijal v svú

moc a rok a den držal a žádný naň nesáhl: tehdy po tom roce žádný přietel nemóž jeho ssúti (RPZ. 71). Pro abscussa i. e. za ssútie debet jurare manu propria, quod pecuniae sunt suae propriae, quibus vult abscutere (z otsutié má přísahati). (Off. 176.) Pro abscussa, quod ssutié dicitur, trina citatio (Ib. 19).

2. Solutio.

(*Boh.*) Potřebí jest po těch zástavách o zplacení nebo o ssutí jich povědieti, neb každá zástava móž zplacena býti. Při kterémžto ssutí nebo zplacení má vědieno býti, že zplacovati žádnému jinému neslušì a nenie možné než dědici, kterýž by poslúpenstviem k tomu právo měl, nebo tomu, ktož by právo dědičné trhem nebo zápisem nebo jinak obdržel; ten každý zástavu ssúti a zplatiti móž (Všehrd V. 5).

Stadlo = status.

(*Litv.*) Takovyj, buď kakoho stadla, tak vyššoho jako i nižneho (Stat. I. 23).

Stálé = praesentiale.

(*Mor.*) Janco pro Sulicone reposuit 44 gr. apud Bohunconem viceczudarium, deditque stale 1391 (Cit. I. 431). — Anna Hromadam de bonis ad czudam pertinentibus pro 6 marcis gr. ad jus ipsius. Dedit staale 1390 (Ib. 458). — Mixo Waczonem pro V. marcis gr., quia per inductionem ipsius idem M. est citatus. Ideo petit cum citari cum testibus. Dedit stale (Ib. 503).

Stan, Stanowe = statio, mansio.

(*Polon.*) Renuntio pro me et successoribus meis consuetudini, quam in castellatura Gnesnensi transeundo habebam, in ea tribus diebus standi et vectigal et expensas accipiendi 1234. — Pensionem, quae dicitur stan, 60 urnarum episcopalium (Henricus I. dimittit ep. Vrat. in Olmuchow 1211). 60 damnizas mellis et 50 parvas plaustrales foeni, quae mon. Trebnic. de stan in Milich prius pertinebat 1224 (Tszchoppe). — Homines monasterii duximus absolvendos ab exactionibus onerosis, quae vulg. strosa, powolowe, stan, podwode, prewod idiomate polonico nuncupantur (1252 Cod. dipl. Pol.). — Neque enim przewod, stroza, stan etc. persolvent (1257 Ib.). — Neque strosam, neque stan, neque vaccam etc. (1275, 1299). — Ita ut de villis coenobii nullam jurisdictionem usurpent sibi, quod vocatur polonice stan. (1291, 1297, 1298, 1348 Ib.) — Villis abbatis indulgemus vaccam,

ovem, stan, strozam, quod pro nobis recipi dinoscebatur 1286 (Tyniec). Ab omnibus exactionibus et solutionibus, vid. a vacca, a ove, a stan, a powozowe a sep 1290 (Id.). Vaccam, ovem, stanowe, strozam 1352 (Ib.) Liberamus etiam, ut a statione equorum sint liberi et exempti 1276 (Ib.). Labores quos dux habet super omnes cmethones monasterii et maldrata, stationes et advectiones 1362 (Ib.).

Stan polon. domus, habitaculum. (Ne bieżal gwaltom na Stanislaw. stan. Přís. Kalisz. 47.)

Stanak, Станакъ = congressus.

(*Serb.*) Et si Raguseus nollet respondere et facere rationem ante curiam Racusi et petere stanicum secundum antiquam consuetudinem: utraque pars debet ordinare stanicum ad suam voluntatem ante d. comitem Racusii. — Racusei et Sclavi nobiles ad invicem in speciali stanico respondere, asserentes sese in generali adhuc non ordinato responsuros, non audiantur, sed speciale stanicum determinet quaestiones illorum. — Stanicum plenarium, parvum stanicum. — Stanicum sive generale sive speciale fiendum juxta formam stanici Chelmensis. — Stanicum inter Raguseos et Chelmenses propter illorum discordias congregandum (Puč. II. 142—147).

Stanjanin, Stanik, Станянинъ, Станикъ = tabernarius.

(*Serb.*) Gradovom da něsť priseličě, razvě koji ide župljanin, da chodi k stanjaninu, da mu prěda koň i stan ves, da ga sbljudě stanjanin. I kda si pojde on-zi gost, da mu prěda stanjanin vse, što mu budě prijel (Stef. 126).

Stané právo = jus ex contumacia.

(*Boh.*) Práva staná rozličně se stávají: Někdy proto že u primy nestane, ani se nemocen nepoloží, ani jinak ohradí. Proto strana druhá památné dá a on hned ztratí svú při . . . A též, ač svědky vede a jich neopoví jmenem odkud a proti komu; tak u primy bývá právo stané (zDubé 37). Také právo stané bývá na súdě rozličným během: Nestániem bez ohrady nemoci, neb z země, neb kralovú službú atd. (Id. 39). Také z podvolenie v zápisu neb trhu pro nezpravu, když by se věc podvolená nestala, aby právo šlo jako v staném pravě (Id. 41). Úmluva po staném právu (Id. 42).

Vymyslili jsú staří Čechové právo stané, aby na každého, ktož by svévolně buď na svědčení póhonu neb k žalobě a k súdu

státi nechtěl, právo poháněj́icímu s t a n é beze všeho odporu a zmatku dáno bylo (Všeh. III. 18). A když se již všickni póhonové vysvědčí, tu má na ty pohnané, kteříž jsú k svědčení póhonóv nestáli, po třikráte voláno byti od komorníka. Potom se na toho každého, ktož se k těm voláním neohlásí, právo s t a n é zapíše (Id. II. 3). Právo s t a n é dává se, když páni súd vzdadie neb vzdáti chtie, ne ten den dozajtřie, než do druhých suchých dni budúcích, a má nad-hlas jako jiný nález panský, přede všemi na kathedře na plném súdu čteno býti (Id. II. 4 a III. 18).

Slovo „stané" pochodí ze slovesa státi, k soudu státi; vlastně rozumí se „nestáti", ješto se stané právo dává pro nestání pohnaného, že nedbá práva (propter contumaciam). Slovo to rozličně se vyslovovalo a psalo: Jednou se čte „o stáném právu", „skrze stáné právo" (tedy zdloužené), ale podruhé zase „stané právo", ba do konce „téhož stanného práva" (OZZ. D. XXXIII. a D. XXXVI). — Viz heslo *Ústané.*

Staršina, Старѣшина = senior.

(*Serb.*) Knezovi i starěšine od plemena jesu dužni svakoga domacina od kuće naučiti (Crn. 1798 § 32. — Nachodeći se mi glavari i s t a r ě š i n e i ostala bratja naša iz svakog plemena na jednokupni sabor i vieću . . . (Ib. Úvod).

Kućni s t a r ě š i n a vlada i upravlja kućom i svim imanjem; on naredjuje djetiće i momčad kuda će koji ići i šta-će koji radiii; on prodaje s dogovorom kućanah, što je za prodaju, i kupuje što treba kupiti; on drži kesu od novacah, i brine se kako će platiti harač, porezu i ostale dacije. Kad se mole Bogu, on počinje i svršuje. Kak ima gostijuh u kući, starěšina se sam s njima razgovara a on s nima ruča i večera. Starěšina nije svagda najstariji godinama u kući; kad otac ostari, on prěda starěšinstvo najpametnijemu svomu sinu ili bratu ili sinovcu, ako će biti i najmladji. Ako se dogodi, da starěšina ne upravlja dobro kuću, onda kućani izberu drugoga (Vuk.).

(*Ross.*) Sozva Volodimer bojary svoja i s t a r c i gradskyje na sovět o věrě i rěša bojare i starci 988. Volodimer sozyvaše boljary svoje i posadniky, s t a r ě j š i n y po vsěm gorodam na pir 996. Posla po s t a r ě š i n y gradskyja 997.

Při slovích starec, starěšina, starosta není potřebí mysleti, že se tu rozumějí muži právě toliko věkem starší; spíše míti za to, že starati se znamená pečovati; starosta pak a starešina pečovatele, správce. Bezpečně starci, starostové, starešiny nemuseli býti právě staří věkem, tak jako seniores, senatores, nemuseli býti právě mužové věkem pokročilí. (Viz slovo *Kmet*).

Starěšinstvo = senioratus.

(*Polab.*) Dva bratří, knížata Weletův, Milegast a Čedadrag, spor měli spolu o panovnictví, synové krále Ljuba, jenž sice zemi svou společně držel se svými bratry, nicméně jako nejstarší

sám panoval. Po jeho smrti postavili Veletové Milegasta jakožto nejstaršího sobě za krále, avšak nejsouce s ním spokojeni, odňali mu panství zase a dali je mladšímu bratrovi. Proto přišli oba před císaře, aby spor jich rozsoudil. Císař vida v tom vůli lidu, přisoudil panství mladšímu (Einhard).

Starosta, Староста.

1. Praefectus, caput.

(*Ross.*) A v selskom starostě, knjažje i v ratajněm, 12 gr. (PR. I. 22). — A v selskom tivuně, knjažje ili v ratajněm etc. (PR. II. 11). U kotorogo Pskovitina učinit-sja tatba v Pskově, ili na prigorodi, ili v seli na volosti: ino javiti starostam, ili okolnim súsědóm, ili inym storonnym ljudem. A v piru, ino k pirovomu starostě ili pivcam javiti (Pskov. 39). A starostam gubnym a naměstnikom ne vstupati-sja ni-v-čto (Sud. 1550 § 60). A rozmetnyja knigy starostam i sotskym i desjatskym a vsěm ljudem těch gorodov . . . (Ib. 1550 § 72).

(*Boh.*) Že jich starostě Čech diechu, proňž tej zemi Čechy vzdiechu (Dal.). Vrševici Kochana za starostu jmiechu (Id.).

(*Boh.*) Bretislaus dux: Qua de re rogo vos et obtestor, quatenus inter meos natos sive nepotes semper major natu summum jus et solium obtineat in principatu, omnesque fratres sint sub ejus dominatu (Cosm. 1055). Justitia erat Boemorum, ut semper inter principes eorum major natu solio potiretur in principatu (Id. 1100).

K. Wenzel IV: Wann der hochgeborne Joste, margraw czu Merhern, vnser liber vetter vnd fürste, als ein hauptmann, genant bohmischer starosta, dieweile wir yn dofur haben wollen vnd die edeln lantherren unsers kunigreichs czu Behem czu bestellen in unserm Kunigreiche und lande czu Behem. etc. 1394 (Pelzel K. Wenzel XCIX).

(*Mor.*) Lacek z Kravař, starosta země moravské (Tov. 31). A toho má hledati právem zemským před královú Mstí a na jeho místě před jeho starostú (Ib.).

(*Polon*) Doch muss ein staroste, daz ist der eldiste in dem dorffe, adir des wlader, synen stab in den henden wol haben (Poln. Recht IV).

2. Starosta komorničí = magister bedallorum.

(*Boh.*) O každú věc neb nehodu, což se jemu ot jeho protivníka děje, jdi v Praze v ten dvór, kdež dsky zemské a stolice

úředníkóv Pražských jsú, a tu... starostu komorničieho nalezne, jenžto je (komorníky) jakožto posly všie země vydává (zDubé 7). — O starostovi komorničím (Všeh. III. 15).

(*Boh.*) Starosta wird verdeutscht der eltist oder dermaister über die kämerlinge; sein ambt ist, die ladungen außgeben vnd durch die camerlinge, die sich müssen nach im richten, dahin sy gehörig, zu überantwurten lassen (Štěrba 1566).

Statek.

1. Pecus.

(*Polon.*) Maczey otbegl statca a Petrasz mu go nepokradl (Přís. Pozn.).

U Slováků statek podnes znamená dobytek. Starořímské pecus, znamenajíc dobytek, poněvadž dobytek byl předmětem majetku neboli majetkem samým, přešlo ve význam majetku: peculium, a dalším postupem ve význam peněz, pecunia. (Omne patrimonium apud majores peculium dicebatur, a pecoribus, in quibus eorum constabat universa substantia. Serv. in Virg.). Pecunia ipsa a pecore; etiam nunc in tabulis censoriis pascua dicitur omnia, ex quibus populus reditum habet, quia diu hoc solum vectigal fuit (Plin. Hist. Nat.). Abgregare, segregare: a grege. Quorum verborum frequens usus non mirum si ex pecoribus pendet, quum apud antiquos opes et patrimonia ex his praecipue constiterint, ut adhuc etiam pecunias et peculia dicimus (Fest).

2. Facultates.

(*Ross.*) A privedut kogo s poličnym v-pervije, a neskažet na sobja sam: ino jego vkinúti v tjurmu do smerti, a istcovo zaplatiti iz jego statka (Sud. 1550 § 52). — A nebudet u kotorogo tatja stolko statkov, čém istcovo zaplatiti... (Ib. 55). A kotoroj čelověk umreť bez duchovnyja gramoty, a ne budeť u něho syna: ino statok ves i zemlju vzjati dočeri (Ib. 92).

(*Litv.*) Každý poddany náš šichovavši-sja i popisavši-sja.. s tymi koňmi i so vsim statkom, kotorym-sja šichoval, povinen budeť vojnu služiti. Sluh i statku svojeho ne majet z vojny otsilati (Stat. II. 4).

(*Boh.*) Vok conqueritur super B. de V.... Perditio in V. et Lh. cum twyrzú, et in hereditate et in diverso statku pro 2000 marc. arg. (Rel. tab.).

Stávky = obstagium.

(*Boh.*) Měščené nemajú práva staviti pro dluh pána ani jeho ludí v jinej hospodě, ne(ž) v svém domu. V svém domu hostě svého móž staviti v tom, což protrávil (Rožm. 154, 155).

(*Mor.*) Stávky se dějí rozličně: Host hostě z cizí země staviti muož, ale súzen býti nemá, leč se prvé do té země oznámí a obojím, kteří jsú se stavili, listové dadí, že jsú se stavili a pro kterú příčinu. Též také domácí muož hostě obstaviti. Také domácí muož obstaviti v své dědině i cizího člověka. Také obyvatelé země v cizích zemích se stavovati nemohú aniž mají, než v zemi sobě právi býti a právem sebe hleděti (Tov. 202).

Stól, Столъ = solium, thronus.

(Boh.) Stúpi kněžna na stól oten v slavně sněmě. Poče kněžna s otna zlata stola (RZel.). — V to-že vremja umrě Vorotislav knjaz, i postaviša knjazja Vjačeslava na stolě dědni Umeršu-že otcju prija Vjačeslav stol oten (Leg). Umeršju-že otcju ich (Vratislav) prija Vjačeslav stol oteč (Leg. o sv. Vácslavu). — I jako bysť otcju posaditi otroka na svojem stolě (Ib.). — Sedes principalis: Mox duce locato in solio. Omnibus Boemiae faventibus Soběslaus jure hereditario in principatus solio elevatus est avito (Cosm.).

(*Ross.*) Pojdi, sjadi Kyjevě na stolě otni (Nest.). Jaroslav-že sěde Kyjevě na stolě otni i dědni (Ib.). — Ide iz grada na stól oteň Perejaslavlju (Id.). — I prijděta Kyjevu na stol otec našich i děd našich (Id.). Sě-že poručaju v sobě-město stól starejšemu synu mojemu i bratu vašemu . . . (Id.).

(*Ung.*) Cum Dei pietas me sua clementia patrum, avum, proavumque solio regio exaltaverit honore (Stef. II.).

Stol, na kterémž ve středověku usazován vévoda korutanský v Karnburku, byl z kamena; ale i onen, s něhož vévoda propůjčoval manství, na t. z. Zoll- nebo Salfeldě, byl kamenný. Podobně i stol na hradě Pražském: Principalis thronus, quoddam saxum, quod est nunc in medio civitatis (Vincent. 1142). Stôlo = stul, tri-stôlo = dreistul.

Stolnik, Стольникъ = dapifer.

Staroslov. Stolnik zachovalo se u Rumunů i Novořeků: Stolnik, Στολνίκος. Porovnáme-li s tím české slovo pod-stolí, přiznáme, že to středověký dapifer.

Storona, Сторона = vicini.

(*Litv.*) Avšak že listy slušnym obyčajem majut davany byti abo čerez korolevskogo dvoranina, abo v povete pered vižom povetovym, abo pered ljudmi storonnymi, šljachtoju abo inymi godnymi very, a vezde viž pred-sja majet storonu meti (Litv. I. 11). Jestli by chto čerez list . . . a tot pered storonoju, ljudmi dobrymi, godnymi věry . . . (Ib. VIII. 9). Uvjazčí abo viž,

kogo budet uvjazivati, majet to činiti s ljudmi dobrymi storonnymi (Ib. VIII. 19). Jestli by zloděj všol v čij dom krasti, a onoho by zlodeja zastali a choteli pojimati, a on by sja pojimati nedal a boronil sja, a oni by jeho tut pri zlodejstvě zabili: tohdy nazajutrže tot chto jeho zabil, vzemši storonu okoličnych susedov, majet to obvesti a poslati tujuž storonu do toho pana, čij jest čelověk (Stat. XIII. 20).

Strana = pars in lite.

(*Croat.*) A strana, suprotiv koji je bil (tko) rekal krivo, ako bi imela v nikoj riči osu(d)jena biti, budi prosta, volja imi svoju pravdu (Vin. 51). I ako-bi svaka strana imala listove podobne, tada ima biti rota-li po držanju, odloživ, ako bi se strane meu sobom ponudile, i ako-bi koja strana od-dviju rekla na parni drugoj strani. Vozmi etc. (Polj. 73). — I svakoga osuda gre polovica strani a druga obćini (74).

Strjabčí, Стрябчій = servus judicii.

(*Ross.*) A k polju prijedet okolničej i djak, a okolničemu i djaku vzprositi iscec i otvětčikov, kto za nimi strjapčej i poručniky? A kogo skažut za soboju strjapčich i poručnikov, i im velěti i u polja stojati. Dospěchu, i dubin, i oslopov strjapčím i poručnikom u sebja ne deržati (Sud. 1497 § 68, Cf. Sud. 1550 § 13).

Stráža, Stróža = custodia.

(*Гoh.*) Lussane tota villa et ibidem Vjezd usque ad custodiam, quod vulg. dicitur strasa 1143 (Reg. I.). In silva quae interjacet inter Czaslauensem et Brinensem provinciam, in cujus parte habitabant homines, qui vulgo ztras appellantur, quorum erat officium quandam viam custodire, ne cui per eam sine speciali mandato principis pateret transitus terram Boemiae ingrediendo vel exeundo, ita ut hoc obsequio dediti a nullo principe pro castrorum aedificatione vel imminenti expeditione inquietarentur 1144. (Ib.)

(*Polon.*) Boleslaw Chr. quoddam tributum in Polonia, quod strosza dicitur, fertur statuisse, ita quod quilibet de aratro unam mensuram siliginis et aliam avenae ad regis granarium annis singulis praesentabat. Hoc tributum frumentorum ideo strosza dictum est, quia hominibus in castrorum custodia degentibus praecipue in extremitate regni consistentibus, ad usum ducebatur (Boguph. Chron. Pol.). — Hi omnes homines ecclesiae

Tynecensi tributum et s t r o z a m cum pomocne solvunt 1205. (Tyn.) — Absolventes eos ab omnibus juribus polonicalibus nostri dominii, sicut a naraz, a przewod, a powod, a s t r o z a, a poradlne 1209 (Tyn.). — Specialiter tributum, quod nostra lingua s t r o s a dicitur, in hominibus tam liberis quam ascriptitiis villas monasterii incolentibus per dominium Wislicie et Sudomirie contradicimus. A praedicta solutione s t r o s e 1234 (Tyn.). — In omnibus villis abbatis indulgemus vaccam, ovem, stan, s t r o s a m, quod pro nobis (duce) recipi dinoscebatur 1286 (Tyn.). — Henricus dux monasterium Henrichow ab omnibus solutionibus et servitiis „nos et nostros castellanos et eorum judices seu wlodarios contingentibus, sicuti est s t r o z a, et aliis omnibus polonicalibus angariis" fecit absolutos 1279 (Henr.). A s t r o s a, a dan, naraz (1145, 1242, 1251. Cod. dipl. Pol.) — S t r o z a duarum provinciarum (Ib. 1257). — A s t r o z h a custodia (1278, 1416 Ib.).

(*Croat.*) Svaki pop držan je s t r a ž u strići v nošči v gradu, kao ini človik (Vin. 15).

(*Serb.*) Vsaki gost i trgovec i Latinin da prichodi k prvijim s t r a ž a m s vsěm ščo ima i nosi, da ga s t r a ž a s t r a ž e prědava s vsěm. Ako-li se zgodi tere ščo izgubi . . . to-zi da im plati kiefalije i s t r a ž e (Stef. 162). — Ako-li je brdo pusto medju županni, sela okolnaja, koja su okolo toga-zi brda, da bljudu s t r a ž u. Akoli ne uzbljudu s t r a ž u, ščo se učini u tom-zi brdu, u pustoši, šteta ili gusa ili kradja ili koje zlo: da plaćaju okolnaja sela, kojim jest rečen bljusti-put. (Id. 160.)

Súd, Соудъ = judicium.

(*Ross.*) S ú d Jaroslavl (PR. II. 1). Súditi s ú d svoj, s ú d svjatitelsky. A posadniku suditi s ú d svoj (Novgor. 1471 § 1, 2). O s ú d ě, kak suditi bojarom (Sud. 1497).

(*Serb.*) O s u d ě ljudii crkovnich (Stef. 31). S u d o v ě, koji se isču i za pravo koj za krivo (Id. 188).

(*Boh.*) Že móž s toho zbožie pohoniti v tej popravě k s ú d u (Rožm. 34).

(*Croat.*) Kad pošlu prid s u d i ošče kâ bi se strana pomogla (Polj. 63).

Sudebnik, Судебникъ = codex.

(*Ross.*) A budeť života jego stolko nět, i těch istcov v ich iskech těm i viniti i pošliny imati po S u d e b n i k u . . . (Sud. 1550 § 72).

Sudija, sudí, súdce = judex.

(*Croat.*) Polag kneza imaju biti tri súdci zakletveni od trih plemen (Polj. 3). Pred knezom i pred súdci (Ib. 10).

Súditi, Судити = judicare.

(*Boh.*) I pozvati bratry jeje oba i súditi ima po zakonu. — Suďte sami po zakonu pravdu, u nebudu vám súditi svády (RZel.).

Súdnica, Судница = litterae judiciales.

(*Ross.*) Knjažoj pisac imeť pisati sudnicu o zemlji; ino jemu ot sudnici vzjat 5 deneg (Psk. 9). Pravomu čelověku na tu zemlju i sudnica dati (Ib. 17).

Súdný = judicialis.

(*Boh.*) I sebrastě glasy děvě súdně (RZel).

(*Ross.*) A kto kogo utjažet v zemljě i sudnuju gramotu vozmeť: ino jemu jechat na svoju zemlju po sudnoj gramotě, da i volodět jemu toju zemljeju (Novgorod. 1471 § 12).

Súgraň = confinium.

(*Litv.*) Jestli by kotoryj zemenín mel pravo s deržavceju abo s panom a tot pan abo deržavca mel by u svojem povetě súgraň, a meli by kopu vesti: (Stat. VIII. 8).

Súkup = consors emptionis-venditionis.

(*Mor.*) Quod illum adduceret, circa quem equum emit, vlg. aby súkupa přivedl a ukázal, sicut civitas nostra (Mezeříč) pro jure habet. — Mandavimus quod ille cui equus est arrestatus, quod emptorem, vulg. súkupa, infra duas septimanas statueret. — Emptor meus, circa quem illum equum emi, vulg. súkup, ille forsan non est in terra (Ib.) — Ex quo emptor, vlg. súkup mój, non est in terra (Jihl. 319. Poč. XV. stol.).

Toho aby se kupující uvaroval, přijď prvé ke dskám a kaž sobě hledati u registr, zapsal-li jest kde tvój súkup své zbožie; a nezapsal-liť jest, budeš svým jist; pakli jest zapsal, k tomu jej držeti budeš, aťby prvé zápis propustil a z desk vymazal atd. (Všehrd IV. 5.) Kaupě někdo jakýžkoli grunt městský a jsa již jeho v držení, v času právy vyměřeném t. j. ve dni a v roce, byl by od kohožkoli v tom času naříkán: tehdy gruntu takového držitel, prvé nežby naříkajícímu na žalobu odpověď dal, povinen jest zpravci svého t. j. soukupa svého, od kohož grunt ten kaupil . . . obeslati . . aby jej před naříkajícím v té při zastúpil. (Koldín F. XXXIV.) Při nářku neb při hanění kdožby o saukupoví

oznamoval, povinen bude saukupa takového před právem postaviti. A přijme-li na sebe ten saukup takový nářek aneb hanění, má to na původa vésti a pravé činiti, a obžalovaný tím saukupa postavením té žaloby prázden bude (Ib. G. XXIV.). Saukup wird genant ain gewehrman einer red, von welchem man die red gehört hat (Štěrba 1565).

Sumesno = bonum consortiale.

(*Litv.*) A koli by bylo kolko brati nedelnoje, tohdy z nich godnějšij z imenja ich sumesnoho odin mezi nimi majet vojnu služiti (Stat. II. 1). Koli by byli bratja nedělnyje a majuči leta a odnoho by u imenji bratja zastavili, a tot brat buduči pozvan na pravo čerez kotoroho žalobnika, kotoroje delo sumesnoje svojeje brati upustil: tohdy drugaja bratja jego rožonaja dlja nebytnosti svojeje ne budut mocni toho z-iskanja sudovoho u prava potom popraviti, ale što čerez brata svojego upustili, večně o tom molčati majut (V. 4). Koli by kotoryja bratja rožonaja, abo i dalši v rodu nižli bratja, leta z-upolnyje majuči, meli kotoryje imenje sumesnoje, nerozdelnoje, a potom pered pravom sobě srovnali i razpisali: tot užo del promež sebe majut večně deržati (Ib. VIII. 24).

Sú-mežniky = conterminales.

(*Litv.*) Ale tyje svedky, šljachta i ljudi dobryje nepodozrennyje, kotoryje budut-susědy blizkyje i su-mežniky . . . (Stat. VIII. 4).

Sumnja = suspicium.

(*Croat.*) Ne ima se prodavati na trgu meso nemoćno, ali mrlina, ali od koje sumne (Polj. 218). Koja je rana od koje žešča ali lučja ali od smrti sumnjenja (Ib.).

Súpeř, supariž = adversarius in lite.

(*Boh.*) Jenž nesmie pro súpeře nebo pro jeho moc s posly na dědinu dojíti (Ib. 163). Přiece se o dědinu, když se oba súpeře dědiny držita: tehda nemož sě vdati k malému úřadu (Rožm. 189). Ale na komornika když vdadie k úřadu koho, poručníka-li nebo súpeře (Ib. 181).

(*Croat.*) Izstup bude taki i u takovu mistu, kako da more ovi supariž s pravdom stisnuti onoga, kî izstupi (Polj. 61).

Súsěd, Сусѣдъ = vicinus.

(*Ross.*) Koli budeť s kěm sud o zemlji o polnej ili o vodě . . . ino tomu piscju sslat-sja na sosěd, čelověk 4 ili na 5; a

s u s ě d i stav, na kojich šlut-sja, da skažuť kak prav pred Bogom, kto stražet a vladějet toju zemleju ili vodoju lět 4 ili 5 (Pskov 15). U kotorogo Pskovitina učinit-sja taťba v Pskově ili na prigorodi ili v seli po volosti: ino javiti starostam ili okolnym s ú s ě d ó m ili inym storonnym ljudem (Ib. 39). U kogo pojmajut-sja za otmoršinu otce jego ili prikaznoj, a i s ú s ě d o m budeť vědomo ili storonnym ljudem . . . (Ib. 60). A izornik pojimajet-sja za život u gosudarja, i gosudar izvedet-sja těm za čto izornik pojimal-sja za svoj život u gosudarja, a storonnym ljudem budet vedomo i okolnym s ú s ě d o m, što gosudarevo: ino izornik ne doiskal-sja (Ib. 81).

(*Croat.*) O ispaše: Ispaše ne ima braniti s ú s i d od s ú s i d a (Polj. 57). S ú s i d n o selo (Ib. 56, 59).

Sutjažnik, Сутяжникъ = litigator.

(*Ross.*) Na súd pomocju ne choditi; lězti v sudebnicu dvěma s ú t j a ž n i k o m a (Pskov 63).

(*Litv.*) A koli by dva měli sja pravovat a vozmuť sobě jezdoky a súdji: ino učiniti im rok . . . súdjam-že i jezdokom tam vyjechati na rečenoje mesto. A kotoryj by iz dvú tych s u t j a ž a j e v ne vyjechal, tot bez suda vinovat (Sud. Kaz. 20). — A jestli by chto pered tym rokom byl nemocen, majet dati sudjam vedomo i s u t j a ž o m u (Lit. VIII. 3).

Sužan = captivus.

(*Serb.*) Koji se s u ž a n drži u dvoru cerkovnom tere uteče na dvor patriarš: da jest svoboden (Stef. 114). Koji člověk uteče iz s u ž a n s t v a, s čim priidet na dvor carev . . . s tem-zi da je sloboden (Ib. 43).

(*Croat.*) Kada bi koji s u ž a n po srići ušao od svoga gospodara, u koga bi bio uhičen (Polj. 174).

Svada, Свада = lis, rixa.

(*Boh.*) Suďte sami po zakonu pravdu, u nebudu vám súditi s v á d y (RZel.).

(*Ross.*) Aže vjedet brat moj (knjazja Smolenskogo) kotoryi v Smolensk, a učinit sja s v a d a s ich mužmi: vam sja vědati s nimi saměm. Ili gost iz kotoroje zemlie prijedet v moj Smolensk, a budeť vy s nim s v a d a: a vědajte sja s nimi sami (Rjad. Smol. Zavěrek).

(*Litv.*) Koli by chto s kym svadil-sja a u onoj svadě obadva sja ranili, a odin by z nich pozval-sja do práva... (Stat. VII. 23.)

(*Polon.*) Jakosmy przitem byli, jako Abramywim poczantkem we swase ranil jego brata... 1396 (Pozn.) Co są wadzili Jakusz s Jandrichem, to jest Jakuszewim nagabaním 1396. (Ib.) Czo Tomek na Ubiša o raną zalowal, w tej swadze nebil, kedi mu dana 1402 (Piotrk). Woytec (s) svymi pomoczniki w ten den nigedney swadi s Wawrzikem nemal... (1405 Ib.)

(*Croat.*) Zašto se bichu zgodile meu Poljičani nike razlike i smetne i svade (Polj. 88).

(*Serb.*) Ako bude svada Bošnjanina s Dubrovčaninom u Dubrovnici, da súdi knez Dubrovački . . . (Dog. Dubr. 1332 § 8). — Na vojscě svadě da něsť; ašče-li se svadita dva, da se bijeta . . (Stef. 132).

Svatba, Сватьба = nuptiae.

(*Serb.*) I nijedna svatba da se ne učini bez vienčanja; ako-li se učini bez blagoslovenja a uprošenja crkve, takovi da se razluče (Stef. 2).

Sveřepice, Свереппце = equae emissariae, indomitae.

(*Boh.*) Ktož pohoní ze sveřepic, to je trój póhon sehnati; právo železo (Rožm. 103, 108). Sveřepice nemóž vdáti, že chodí s znamením kobylím polem (Ib. 182). Equas dedit, quas dicimus emissarias. Dimidiam partem indomitarum equarum. (Reg. I.)

(*Litv.*) Jestli by chto komu pobral stado svirepie na jego abo na svojej zemlji... (Stat. XII. 2).

(*Croat.*) Equi gregales sive equatiales = črieda s(ve)riepic, s(ve)riepice, od koterich se koni plode (chorv. překlad Verböczova Tripartita). Litevský „sweriapis", polsky świerzepa = hřebec.

Svědčení póhonu = testatio citationis.

(*Boh.*) Když pojmeš komornika na koho, tehda vlož jej ve dsky z té pře, z niež trój póhon, a rok do šesti neděl státi, jež pohon svědčiti (Rožm. 53). Bidalli tenentes baculos in manibus citationem coram judicio pronuntiabunt, dicentes ipsum citatum ad diem hodiernam citavisse (OJT. 45). Potest se citatus ponere trina vice infirmus, sc. in testatione citationis et in prima (Off. 38). Ot póhonu do svědčenie, a ot svědčenie do žaloby, a ot žaloby do pře ztracenie aneb do přísahy (zDubé 7).

Toho se vystřieci, aby ižádný z těch tří pohonóv neměl méně k svědčení dvú nedělí a výše šesti (Ib. 8).

Póhonóv k súdu velikému zemskému nebo k menšiemu svědčenie nebo vysvědčenie jiného nic nenie než na ten čas, kterýž v póhoniech jest položen, týchž póhonóv skrze komorníka přede všemi vyhlášenie (Všeh. II. 3).

Svědectvie = testimonium.

(*Boh.*) Ke dskám svědectvie, na stav svědectvie, do života svědectvie, s měšťany svědectvie, o zavržení svědka svědectvie (Rožm. 140).

Svědok, Свѣдокъ = testis.

(*Croat.*) Ako se more pokazati po verovanu svedoku (Vin. 7). Ako svedoci onde nisu (Ib. 11). Ako bi kî pred dvorom pokazal volja postavil svedoke tako govoreći: „Ta i takov vi da tako je,“ a strana suprotivna reče: „A ta i takov vi, da tako nij“: svedoki od toga tako jesu pripušceni, a oni kî „nij“, izpu(d)jeni jesu (46). — Tribi ga je ukazati kriva s trimi podobnimi svedoky (51).

(*Serb.*) Za medje selske da dadu oboji, koji isču, svědoke, on polovinu a on polovinu, po zakonu; da kudě reku svedoci, togova-zi da jest (Stef. 79).

Svědomie = testimonium.

(*Boh.*) Dsky, kdež se svědomie všecka zapisují (Všeh. VIII. 6). Když se svědomie píše, nemá při tom žádný člověk býti než ten kdož svědčí (Ib.). — Ktož svědčiti ústně a osobně nechce, móž listem pod pečetí svú dáti svědomie (Id. I. 3. II. 24).

Svidětelj, Свидѣтель = testis.

(*Ross.*) Kto kupit na čjužej zemlji čto, a pojimajut-sja u nego, i kolko u nego svidětelej dva a dva ili tri ljudi dobry, skažut po pravu, čto pered nimi kupil v torgu: ino tot prav. A ne budet u nego sviděte lej: ino pravda dati (Sud. 1497 § 47).

Svoboda, Свобода = libertas.

(*Ross.*) Aže buduť roby děti u muža, to zadnici im ne imati; no svoboda jim s materju (PR. II. 92). — A u kogo sja izbijeť čeln, ili u Rusina ili u Nemčina: v tech volosti kto stja svobodu dal, tovar jego svoboden na vodě i na berezě bez pakosti vsjakomu (Pr. Smol. 1222 § 38).

(*Serb.*). Trgovcem sloboda: Da stoji u svojiech zakonech i u slobodach. Učinismo milost i svobodu (Daničić). Pače i slobodich i slobodjavam, da može stojati i choditi slobodno (Ib.). — Kupci ich da-si chode po zemlji kraljevstva-mi bez bojazni s vsakom svobodom. — Za svobodu i za povelje, koje su imali s gospodom srbskim. Pet godin da im je svoboda ot vsěch rabot gospodstva-mi (Id.).

(*Mor.*) Má vědíno býti o svobodě v súdu panském, že se právy psanými nespravují, než obyčeji svými starodávnými . . . (Tov. 213). — Svobody zemské: Tato jast přiepis svobod zemských . . . (Ib. 10).

Grimmův Slovník něm. frei, angl. free, gotské freis, spřádá s lat. prîvus, což znamená sinculus, suus (slov. svój). Der freie ist sein selbst eigen, sui juris, keines andern eigen. V dalším postupu splétá slovo frei s národním názvem Frijai, frigê, frank, tak jako prý sui, suevi, přibližují se ke slovanskému suob-oden (Suevi = sui, proprii).

Svoboden = liber homo.

(*Ross.*) Ili cholop udariť svobodna muža, a běžiť v chorom a gospodin načnet ne dati jego etc. (PR. I. 16). — Paky-li budeť čto tatebno kupil v torgu . . . to vyvedet svobodna muža dva ili mytnika (PR. II. 32). — Poslušstva na cholopa neskladajuť; noože nebudeť svobodnago, to po nuži složiti na bojarska tivuna (PR. II. 59). Aže budut svobodnii s nim (cholopem) krali ili choronili, to knjazju v prodaže (Ib. 115). Ty tjazě vsě sudiť posluchy svobodnymi; budet-li posluch cholop . . (Ib. 81). Aže jmet na zelězo po svobodnych ljudii rěči (Ib. 82). Aže buduť cholopi tatije ljubo knjaží, ljubo bojarstii, ljubo černeč: ich-že knjaz prodažeju ne kazniť, zane suť nesvobodni (Ib. 42). Aže gospodin bijeť zakupa ne smyslja pjan, a bez viny, to jakože v svobodnem platež, takože i v zakupě (Ib. 55). Aže budeť svobodnyi člověk ubit: 10 grivny serebra za golovu; azě budeť cholop ubit, odina grivna serebra zaplatiti i v Smolenscě (Smol. 1). Biskup Rižský, mestor Božjich dvorjan i vsi zemlederžci, ti dajut Dvinu svobodnu od verchu do nizu v more. Ot morja dajem svobodno, kto chočeť gorě jechati ili v níz po Dvině (Smol. 1222 § 37).

(*Serb.*) Da je Dubrovnik slobodno miesto svakomu člověku. — Znamo da su slobodni u Skadru i u Zeti. — Dubrovčane da budu slobodni i da ne plaćaju carine nikakve po vašoj zemli (Daničić). — Popově baščinnici da-si imaju svoju

baščinnu zemlju, i da su svobodni (Stef. 29). — Baščine sveda suť svobodne ot vsěch rabot i podanek carstva-mi (Ib. 40). — Koji člověk uteče iz sužanstva, s čijim priidet na dvor carov, s tem-zi da je svoboden (Ib. 113). — Koji se sužni uteče na dvor patriarš: da jest svoboden (Ib. 114).

(*Boh.*) Zemské právo — jest to právo v svém ustanovení svobodné, že ižádný člověk počnúc od krále tkáčete, nemohl se toho práva vydřieti (zDubé 5). Najviece pro dědinu svobodnú každý mohl připraven býti právem před pany, tolik jedno vynmúce svobodstvie kralovo . . . (Ib. 5). Také páni pravie, že jsú svobodni páni, že mohú z svých nálezóv . . jich přičiniti i ujieti jako svobodní páni (Id. 103).

Slovo „svoboda" (libertas) nejpřípadněji odvoditi lze ze slova „svój" (privus, proprius). Kdo svoboden, ten jest sám svój (svůj), sui juris.

Svobodník = liber possessor fundi.

(*Boh.*) Král k tomu své povoleni dáti ráčil, aby dědinníci, svobodníci a nápravníci statky své osobám z stavuov, též i sami sobě prodávati a kupovati vůli měli (ZZ 1564 M E. 12).

(*Serb.*) Dle seznamu statků athonského kláštera Chilandara ze XIV. věku seděli ve vesnicích makedonských vedle sebe církevní parikové, zemanští či proniarští poddaní a nezavislí elevtheri či po slovansku svobodníci (Konst. Jireček).

Viz hesla *Dědinníci*, *Nápravníci.*

Svod, Сводъ = intertiatio.

(*Russ.*) Ašče poznajet kto svoje, ne jemleť jego, to ne rci jemu: „Moje!" no rci jemu tako: „Poidi na svod, gdě jesi vzjal." Ili ne poideť, to poručnika za pjat dnii. Azě gdě vzisčeť na druzě proče a on sja zapirati početť: to ili jemu na isvod pred 12 čelověka (RPr. I. 13, 14). — Ože kto poznajet svoje, čto budeť pogubil, ili ukradeno čto u nego, ili koň iti porť ili skotina: to ne rci jemu „Se moje", no „Poidi na svod, gdě jesi vzjal." Svoditě-sja. Kdo budeť vinovat, na togo tatba snideť. Togda on svoje vzmet ili čto budeť pogyblo s nim, to-j že jemu načneť platiti (RR. II. 29). — A ože budeť v odnom gradě, to iti iscu do konca toga svoda; budeť-li svod po zemljam, to iti jemu do trech svodov, a čto budeť lice, to to jemu tretjemu platiti kunami za lice, a s licem iti do konca svoda, a iscu ždati proka; a gdě snideť na konečnago, to tomu vse platiti,

i prodaži (Ib. 31).. — Ašče kto poznajet čeljadin svoj ukraden, a poimeť i: to onomu vesti po konam i do 3go svoda; pojati-že čeljadin v čeljadina město a onomu dati lice, a toj ideť do konečnago svoda (a to ješť ne skot). Ne lzě rešči: „Ne vědaju, u kogo jesm kupil“ no po jazyku iti do konca, gdě budeť konečnyi tať, to opjat vorotiti čeljadin, a svoj poimeť, i proto tomu že platiti (Ib. 33). — A iz svojego goroda v čjužju zemlju isvoda nět; no takože vyvesti jemu posluchy ljubo mytnika, pred kim-že kupivše. To iscu licem vzjati a proka jemu želěti, što s nim pogyblo, a onomu svojich kun želěti, donděže nalězet (Ib. 35). — Kto u kogo čto poznajeť tatebnoje, a on s sebja svedeť do desjati isvodov.. (Dvin. 6).

(*Boh.*) Quando ducitur quod dicitur svod (Konr. 10). Donamus Pragensi episcopatui et ecclesiae et eorundem hominibus omnem exactionem sive inquietationem, venditionem, narok, svod, hlavam, vrez etc. 1222 (Reg. I.).

(*Serb.*) Ašče kto ščo uchvati gušeno ili kradeno licem ili silom uzeto: vsaki o tom da dâ svod. Ašče kto budě kupit gdě-ljubo, ili u zemlji carstva-mi ili u inoj zemlji, v-inu da dâ o tom svod. Ašče-li ne dâ svoda, da platja po zakonu (Stef. 182). — I koji trgovec kupi konja na trgu, i plati za-nj carinu, a tati ne zna: da mu za to-zi svoda něst. Ako-li ga tako-zi ne opravi carinik, da dâ svod, u koga jest kupil. A koji-ljubo trgovec dovede konje kupiv iz tudje zemlje, i poznaju se: da se klne to-zi trgovec sam-drugi, jere ga jest kupil u tudjej zemlji i ne zna tati i chusara; da ne daje to-zi svoda. (Daničić).

Svrchky, Svršky = supellectile.

(*Boh.*) Cís. Sigmund Vaňkovi a jeho dětem zapisuje dvuor Tryskovice; jakož jsú se v pusté uvázali, mají svrchek všecken, nábytek, obilé, píci i osení sobě poberouc a ryby z rybníkuov vyloviec, postúpiti 1437 (Reg. zap. Arch. II. 177). — Jménem svrchkóv rozumie se všecko, což jest v domě, ve dvoře nebo na poli s příčinú ruky a práce lidské připraveno, kromě dna a gruntóv, jako: obilé, seno, šaty, pivo, víno, nádoby, lóže, dříví sekané, a krátce, což móž se dna nebo s gruntu bez zkázy stavenie sňato býti. (A proto svrchek slove, že na dně jest a svrchu.) Jsú také, kteříž klénoty, listy a penieze hotové, nádoby všecky mezi svrchky pokládají (Všehrd VII. 8).

(*Croat.*) Dievojačka svèrš t. j. jus femineum. (V chorv. překl. Verböczova Tripartita).

Szczegno = próhon, pulsio gregum.

(*Polon.*) Judicialiter acquisivit pulsionem, quae vulgo dicitur sczegno, super J—, ita quod potest libere pellere per silvas et equitare et cum hoc debet sepire 1390 (Sieradz). Evaserunt pro inpulsione, vulg. sczegni 1406 (Ib.).

Sześć grzywen = poena sex marcarum.

(*Polon.*) Quicquid super homines monasterii dux judicaverit, sive trecentas, sive sex marcas, sive duodecim, sive etiam quinquaginta . . . (1268 Tyn.). — Abbas habet judicare in hominibus causas subsequentes: Meh, kigy, sedmnadzeszcza, penadzeszcze, glowa, zaglowna, sec grziwen, chazba etc. (1286 Tyn.). — Si ad nostrae curiae cognitionem aliqua causa deducta fuerit, sicut est sbeg, chanzba. glowa, zaglowna, zest grywen et trista etc. (1290 Tyn.). — Causas, quae dicuntur in vulg. mecz . . . sedmnadescie, pantnadescie, glowa, zaglovna, szec griwen etc. (1352 Tyn.). — Si quis in poena sex marcarum manserit, urnam mellis solvet (1105 Tyn.).

Quae dicitur scheszczy grzywen, fertonem illi solvat. — In percussionibus (místo sześć grzywen) sex scotorum per inferentem debet solvi. — Sub poena sex marcarum — fertone restituere teneatur (Dygesta, Hube XIII.). J. existens actor non comparuit; tenetur poenam VI marcarum 1397. Jakusch poenam sex scotorum judicio contra Petrum pro indebita citatione 1399. Nicolaus thesaurarius VI marcas, quia terminum non debito modo disposuit 1392 (Hube XIV.).

Dy buse gebutit her alle czu leisten bynnen vierzén nachten (Poln. Recht V.). En-mag her czu den irsten virczén nachten nicht kommen, her buszet VI marg (Ib. XI.). Si quis incideret quercum in bonis alienis domino invito . . . poenam, quae dicitur szescz grzywen illi solvat, in cujus dominio sunt incisa (Wisl. I. 84). Poena judicio sex marcarum et passo damnum XV. (Ib. I. 91).

Šestné = sex denarii.

(*Boh.*) Homines Doksanenses absolvuntur ab omni jugo servitutis seu exactionis et gravaminis . . . ab eo etiam, quod dicitur ozzep, atque a sex denariis, quod dicitur seztne, qui

dari debent magistro venatoriae dignitatis 1249 et 1220 (Reg. I). Šestne quod dicitur, pertinens ad beneficium forestarii, super currus ecclesiae et pauperes exigi prohibemus 1249 (Ib.). — Hominibus St. Stephani Lutomer. conferimus, ut nullam peritus justitiam sive exactionem, et quod czyeztne vulg. dicitur, sive aestivali sive hiemali tempore, nostro officiali, qui lowchy vulg. appellatur, ut prius consueverat, persolvant 1241 (Reg. I). Homines mon. Brewnov. a sex denariis, quod dicitur seztne, qui dantur magistro venatoriae dignitatis, liberi sint et absoluti (Reg. I. ad 1220). Id quod dicitur šestné, super currus ecclesiae et pauperes ipsorum exigi inhibemus, nisi quando ducunt ligna de nostra (regis) silva speciali 1049 (Reg. I.). Decimatio, quae sex denariis ab unoquoque solvitur 1052 (Reg. I.).

Šibenica = patibulum.

(*Boh.*) Qui comprehensus fuerit hujus violator decreti tabernarius, in medio foro ad palum suspensus et usque ad fastidium preconis caesus depiletur (Decr. Brec. 8). — Ante urbem Pragam ex adverso fixit aquilas Šibenica in monticulo (Cosm. ad 1041). — Multi suspensi sunt, praecipui in monte Sibenica (Cons. 1141).

Slovo „šibenice“ původně nikterak neznamenalo věšadlo jako nyní, alebrž sloup, k němuž zločinec uvázán jsa „šibán“ byl metlami.

Škoda = damnum.

(*Croat.*) Nijedan svedok pomaknen za svidoka, nima svidočiti, ako nij prvo pitan od pristava, a kî to učini, plati knezu 20 soldini, a onomu ostani, komu budi viditi, da mu škodi nega svědočanstva vsu škodu, ku bi onde prijel (Vin. 19). — Ako bi kî položil v kušču oganj, ili v chram, volja v ničji osik: za požganje za prvo ostani v osud dvoru 100 libar, ter škodu platiti onomu, komu ji učini (Vin. 62). — Ako razbojnika svrchu moje škodi naidu v nošči, t. j. mne škodu čineć . . . etc. (Ib. 71). Prociniti, kâ je rana od koje žešča ali luća, ali od koje se prime veće bolesti . . . i tracenija volja likarije ali škode (Polj. 40). Od škode: Kojim-godir putem ali načinom čovik čoviku učini koju sčetu u blagu i u imanju . . . (Ib. 85).

(*Boh.*) Škoda téměř nic jiného není než zmenšení, porušení aneb zohyzdění věci naší vlastní (Koldín R. XVI).

Viz heslo *Šteta*.

Szlachta = nobilitas.

(*Boh.*) Si vero magnifice nobilis i. e. šlechtic wladykonī aut civi alapam dederit (OJT. 35). Si vero vladyka šlechticzoni aut civis vladykoni vel šlechticzoni alapam dederit (Ib. 36). Ale když by chlap vladyce neb šlechtici směl políček dáti (RPZ. 37).

(*Polon.*) Militi famoso, vulg. szlachcze, (pro vulnere) LX marcas, militi szlachcze X marcas (Wisl. I. 97).

Slovo „šlechta" odvozuje se jednak ze slova „lech", jednak z německého „ge-schlecht". Případnější jest souvislost s „ge-schlecht". Český tvar „šlechta" jest původnější nežli polské „szlachta".

Šteta, Штета = damnum.

(*Serb.*) Ako je brdo pusto medju župami, sela okolnja da bludju stražu. Ako-li ne uzbludju stražu, što se učini u tom-zi brdu, čteta ili gúsa ili kradja, da platjaju okolnja sela (Stef. 160).

(*Croat.*) On, tko se apelava, ako do miseca dan ne pozove onoga, kî sentenciju ima: da mu je u ščetu apeo (Polj. 19). Kada je vrime koga povrtalja, da se more ščeta činiti u něm od koje živine (Ib. 54). I ako je takova-j velika ščěta ka bi se činila u vrtlu ... A kokoš, kî učini ščetu u vrtlu (Ib. 54). A ono-j je zakon, da se ne ima puščati živina po tujich tezich, gdi more ščetu učiniti (Ib. 106). Gdi bi se zgodilo, da bi čiji pas ujeo koga ... tada ovi čiji je pas, ga prida onomu ščetniku (Polj. 105).

Viz heslo *Škoda.*

Szron = servitus glaciem secandi.

(*Polon.*) A powoz, stroza, stan, poradlne, narzez, szron, vacca, bove, ovca, targowe, citatione castri, moneta etc. 1358 (Cod. dipl. Maj. Pol.). A secanda vel frangenda glacie circa castra (Tzschoppe).

Tabulae.

1. Tabulae terrae et curiae.

Bona quae obtinuit episcopus per sententiam in judicio terrae Pragae ... quod sententia ipsa in tabulis terrae, prout moris est, redacta fuit 1306 (Reg. II. 2070.) Nos autem patris nostri (Otacari II.) privilegia ac terrae tabulas inspici fecimus (Ib.). Quae (litterae obligatoriae) in terrae tabulis in nostra praesentia et ad nostram instantiam sunt notata 1309 (Reg. II. 2190).

Viz heslo *Dsky.*

2. Tabulae proscriptorum.

(*Boh.*) Qui per consules terrae provinciae Chrudim. sunt proscripti, ipsos pro restitutis nostrae gratiae cognoscentes, eos de tabulis proscriptorum faciatis deleri (Summa Gerh. 54). Vos vero poprawczones, ursednikones et scabini ipsum sic restitutum in foris ac locis publicis, dum et ubi major populi multitudo affuerit, proclamari publice et de tabulis seu libris proscriptorum aboleri faciatis (Formelb. II. 10). — De tabulis proscriptorum eum deleri faciatis et per omnia loca, civitates et oppida, in quibus opus exstiterit, publice proclamari, eum esse nostrae et terrae gratiae reformatum (Ib.).

Tjaglyi, Тяглыи = subditus.

(*Litv.*) Koli by chto mužika tjaglogo ranil abo bil, majet jego navezati poltinú grošej (Lit. XI. 4 a 5). Chotja by tjaglyi nevolny byl remesnikom, togdy jemu taja golovščina; i jestli toje raboty nebudeť umeti, tohdy jim golovščina podle rodu ich: jestli chto chlop, to jemu chlopě, a gestli mužik, to mužickoje (Ib. XI. 2). A jestli by tivun abo pristav z uradu byli vystavljeni, tohdy jim golovščina i navezka jako i tjaglomu čelověku (Ib. XI. 3).

Takam = mutuum.

(*Croat.*) Tko se s kim promini živim u takam, kako je konjem, ali volom, ali inom živinom, ali haljinom, ali inom stvarju gibućom, tere prominita u takam prez pridavka ali s pridavkom (Polj. 81). Ako-li bi se tko s kim zaminio plemenščine laptom ali ich veće u takam prez pridavka (Ib. 82). Brate, ja ti ću dati u takam tako-jer zemlje: zamini sa mnon, (Ib. 83).

Takmina = pactum.

(*Croat.*) Kakova bi-godir bila rana, nebudući ine načinbe ali takmine meju onime, kî su u tom: tada oni, kî budu ranam cinci (Polj. 64). — Pristavi su, po kich se čine pozovi i prodaje, i takmine, i svidočanstva (Ib. 123). — Od svich inich stvari i dugovanji ke-godi se po pristavu izpravljaju, grê ga deseto, ako ne bi kê ine takmine za negovu pristavščinu (Ib. 129).

Tal, Талъ = obses.

(*Ross.*) Poimete k sobě tali naša (Nestor). Ože ubijuť tal îli pop Novgorodskoje ili Německe Novĕgorodě: to 20 gr. ser.

za golovu (Novg. 1195, § 15). — Poslu i popu čto učinjať, za dvoje togo vzjati, dva plateža (Smol. 1229, 6).

(*Boh.*) Obsides, qui dari solent cum honore custodiendi (M. Verb.)

Targowe = forense.

(*Polon.*) In Bitom targowe, in Sewer novum targowe, ad Magnum Salem quatuor targowe 1105, 1275 (Tyn.) — Absolventes eos ab omnibus juribus polonicalibus, a targowe, a capite, a pomocne 1209 (Tyn.). — Absolvit homines villarum coenobii a targowe, mostne 1149, 1251 (Cod. dipl. Pol). — Forum, teloneum et targowe libere monasterio habendum 1278 (Ib.)

Viz heslo *Tržné.*

Tať, Татъ = fur.

(*Ross.*) Ašče ubijut tatja na svojem dvorě, ljubo u klěti, ili u chlěva: to toj ubit (PR I. 38). — Ože ubijen tať a podymut nogy vo dverě, ino ubit (Ib. 38). — Kramskomu tatju i konevnomu . . . těm života ne dati (Pskov 14). Tatju věry ne-njať, a na kogo vosklepet, ino dom jego obiskat; i znajduť v domu jego čto poličnoje, i on tot-že tať; a ne najdut v domu jego, i on svoboden (Ib. 64). A kotoroj čelověk s pristavom prijedet na dvor tatja jimat i tať by iskat . . . (Ib. 163). A kotoroj pristav pojedet na taťbu: ino jemu jezd imati vdvoje; platit taťju vinovatomu. (Ib. 10.)· A kto u kogo čto poznajet tatebnoje a on s sebe svedet do 10 isvodov, rolny do čeklogo tatja (Dvin. 6).

(*Lit.*) Što s licom privedut tatja, budet-li moci čim platiti: ino zaplatiti istcju (Sud. Kaz. 1.) A u kogo budet ukraděno, a što sudji prisužat: ino prvo zaplatiti istcju, a potom gospodar tatja toho vinu svoju beri (Ib. 2). A koli zloděj iz domu vyšel a ukradeť što i poterjajeť . . . ino domovymi statky, što toho tatja vlastnoje, zaplatiti (Ib. 5). — A koli tatja privedut a na koho rok uzsočit . . . (Ib, 15). A koli tať dasť sja na muku a zělja znaja . . . (Ib. 17).

(*Serb.*) Ašče su otroci, da se súde prěd svojimi gospodarii za svoje dlgově; a za careve da gredut prěd sudije: Za krv, za vraždu, za tati, za gusarě, za prějem ljudski (Stef. 103). — Stanici vsi carstva-mi da gredu prěd sudije, ščo imaju sud medju sobom: za vraždu, za gusara, za tata, za prějem ljudski (Ib. 185).

(*Boh.*) Tato-bity nomen loci in prov. Boleslav. — Všetaty, nomen loci in prov. Rakonic et Kurim. (Jinak název „tať“ v Čechách znám nebyl, ani „taťba“.)

Taťba, Татьба = furtum.

(*Ross.*) Aže ubijuť ogniščanina u klěti, ili u konja, ili u govjada, ili u korově taťby: to ubiti vo psa město (PR I. 20). Ašče budeť konevyi tať, ko vydati jego knjezju na potok; paky-li budeť klětnyj tať, to 3 gr. platiti jemu za to. Paky-li čto budeť tatebnoje kupil v torgu etc. (PR. II. 30. 321). Ože ubijuť kogo u klěti, ili u kotoryje taťby: to ubijuť i v psa město etc. (Ib. 36). — Iskav-že li poslucha a ne nalězeť, a isca načnet golovoju klepati: to mu dati isprava želězo; takože i v vsěch tjažach, i v taťbě, i v poklepě (Ib. 17). A kto u kogo čto poznajet tatebnoje a on s sebe svedet do 10 izvodov: polny do čeklogo tatja etc. (Dvin. 6). A pobijut-sja na polě v požegě, ili v dušegubstvě, ili v razboji, ili v taťbě: ino na ubitom iscevo dopraviti (Sud. 1497, § 6.). A dovedut na kogo taťbu, ili rozboj . . . (Ib. § 8). A kotorogo tatja pojmajut s kakoju taťboju, nibudi v-pernyje (oproče cerbovnyje tatby i golovnyje) a v inoj taťbě v prežnej dovoda na nego nebudet: ino jego kazniti torgovaju kaznju (Ib. § 10). A pojimajut tatja v drugyje s taťboju: ino jego kazniti . . . (Ib. § 11). A na kogo vzmolvjat . . . čto on tat, a dovoda na nego v prežnem dělě ne budet, u kogo kral ili komu taťbu plačival: ino na tom vzjati iscevu gibel bez suda (Ib. § 12). A na kogo tať vozmolvit, ino togo opytati; budet priročnoj čelověk s dovodm, ino jego pytati v taťbě; a ne budet na nego priroka s dovodom v kakovom dělě v prežnem: ino tatinym rěčem ne věriti (Ib. § 14).

(*Litv.*) A kotoryi vpervoje ukradet a dotol budet ne kradival: ino za pervuju taťbu vinaju jeho kazniti (Sud. Kaz. 13). A pakli sok uzsočit na koho, a lica nebudeť . . . ino jemu platiti tatbu istoju i vinu (Ib. 16). A koli čiji parobky ukradut što u koho, a kak u sem listu pisano, kak za kotoruju tatbu kazniti (Ib. 18).

Taxatio = quartus gradus executionis.

(*Boh.*) Infra annum alium actori debet hereditas taxari usque ad concurrentem pretii quantitatem aestimati damni, in reditibus annuis sive censibus. Post quam taxationem actor . . . (MCar. CIV. OJT. 48).

Viz heslo *Odháďánie.*

Tjaža = querela.

(*Ross.*) Da prěbyvajeť tjaža ot-tolě nevziskajema o sem (Dog. 912). Ože budeť Smolnjaninu s Nemčičem tjaža v Rizě . . tu sja tjažut pered Rižskym sudeju. Budět-li tjaža Smolenskě Nemčicju s Smolnjaninom, suditi ja Smolěnskomu knjazju; tu-že to i tjaži konec (Rjad. Smol. 20).

Teg.

1. Jugum.

(*Boh.*) Teho-děly, jméno místní po řemeslnících, jenž hotovili jha, jarma, volům do tahu.

2. Labor, opera.

(*Croat.*) Pravo je, da je svak za svoj teg plaćen (Pravo je da svaki trud svoju platju prijme. Polj. 203, 98).

Tež-iti zemlju = colere agrum; težar = agricola (lidé té zemi jsú težařové), težak = agricola. V dalším postupu težař značilo u Čechů toho, kdo vůbec pracoval, vydělával, těžil.

3. Ager cultus.

(*Croat.*) I ovo-j je zakon, da se ne ima puščati živina po tu(d)jih tezih, gdi more sčetu učiniti. (Polj. 106).

Temnica, Темница = carcer.

(*Serb.*) Koi člověk uteče iz temnice, s čim priidě na dvor carstva-mi, s tem-zi da jest svobodan (Stef. 113). Nikto ot nich da ne prime čijega člověka u temnicu bez knige carstva-mi (Ib. 186). Těmže obrazom kto drže temnice carstva-mi, da nikoga ne prime čijega člověka bez knige carstva-mi (Ib. 187).

Tenetné = servitus retia trahendi.

(*Boh.*) Super omne id, quod dicitur tenetné 1234 (Reg. I.). Ab omni jugo servitutis, quod vocatur narok, narez, zvod, hlava, tenetné 1238 (Ib.). — A retibus ad venationem ducendis et a victualibus canibus dandis 1249, 1220 (Ib.).

Testatio citationis (viz heslo *Svědčenie póhonu*).

Tiun, Тиунъ = villicus.

(*Ross.*) 1093. Nača Vsevolod ljubiti smysl junych; si-že načaša tiuny grabiti, ljudii prodavati semu nevěduščju v bolěznech svojich. 1146 Počaša Kyjane skladivati vinu na tiuna Vsevoloža a na drugago tiuna Vyšegorodskago. 1195 Posla knjaz Vsevolod tivuna svojego s ljudmi v Rus, i sozda grad. 1275 Gorožane razgrabiša dom knjaž . . zlato i srebro, i mnogo zla stvori-sja

v volosti jego, posadnik jego i tiunov domy razgrabiša, a samĕch dĕtskyje jego i mečniky izbiša (Lĕt.).

Aže tivun uslyšat, nemeckyj gost prišel: poslati jemu ljudi s koly perevezti tovar (Smol. 15). Kako priidet latinskyj gost v gorod s Voloka, dati im knjagini postav častiny a tivunu na Volocĕ rukavici dati, aže by tovar perevezl bez deržanja (Ib. 17).

(*Litv.*) Deržanja dvorov našich i tivunove na pričiny zaočny čerez nas ne majut byti nikomu otnimany (Stat. III. 5.) Ustavljajem vižu i deckomu našemu vižovoho i deckovanja rubl a deržovcovym vižom i deckym, kotoryje nedavno nazvany deržavcami a pervej zvany tivunami, po 12 grošej (Ib. VI. 34). Vsak-že jestli by sja chto kryl pered pozvy a v domu bylo by jeho na najdeno: tohdy majet pozvy dati tivunu; a nebudeť-li tivuna, chto kolve v tom dvorĕ budet (Stat. VI. 4).

Tkáče = homo vagans.

(*Boh.*) Tkáče právo pohnati trhy třmi. Když do hrada za tkáče pohonie koho, právo pohnati trhem prvým; tehdá druhým trhem právo pohnati v tom městě, kdež naň druhého komorníka k sobě pojal ot menšieho úřada, jej s nim pohnati . . Tehdy vzdy oba komorníky jmáte opět pohoniti třetím trhem v tom kraji, kdež najblíže město přileží k malému úřadu. Ale proto jej trhy těmi pohonie tkáče, že svého nikde nejmá, domu ani zbožie, ledno tká sě, že nenie zasědlý, a proto je „odnikudž“ sehnán (Rožm. 44). Kdyžby kto chtěl koho pohnati, an své dědiny jiným zapsal, a neměl nikdež dědin svobodných: muož jej pohnati z tkáče (Fragm. prax. II.). Když kto chce, by jeho nepohonili, vlož ve dsky přieteli svému dědiny své nebo svým dětem, a ostav sobě málo dědiny k dědině, aby tebe tkáčetem nepohonili (Rožm. 70). Ižádný člověk, počnúc ot krále do tkáčete . . (zDubé 5).

Viz heslo *Odnikudž*.

Torg, Торгъ.

1. Forum.

(*Ross.*) Aže kto koň pogubiť, ili oružje, ili porť, a zapovĕst na torgu, a poslĕ poznajet v svojem gorodĕ: svoje jemu licem vzjati (PR. II. 28). A čeljadin skryjet-sja a zakličjut i na torgu . . . (Ib. II. 27). Kto kupil na torgu a u kogo kupil, neznajet jego, a ljudem budet dobrym vĕdomo . . . skažut, kako pravo pred Bogom: „Pred nami v torgu kupil“: ino toj prav (Pskov. 61). Gdĕ

učinit-sja boj, u torgu, ili na ulici vo Pskově, a tot boj mnogi ljudi videli v torgu, ili na ulici . . . (Ib. 32). — A kotoryj čelověk u čelověka znajet svoje što izgibše, a tomu molvit slovo: „Kupil jesmi na torgu, a togož jesmi neznaju, u kogo kupil“: ino jemu pravda dat na tom, čto čisto budet na torgu kupil a s tatem nepodělil-sja (Ib. 51). A kto što kupil na čjužej zemli . . . ino tot sudit kak v torgu (52).

2. Vicus forensis.

(*Serb.*) Vlastěle i kiefalije carstva-mi, koji drže gradově i trgově . . . (Stef. 186). Zlatara u župach i u zemlji carstva-mi nigdě da něsť razvě u trgověch, gdě jest postavilo carstvo-mi denare kovati (Ib. 170). Ašče-li se obrěte zlatar osvěn gradov i trgov carstva-mi u kojem selě . . . (Ib. 171).

3. In foro proclamatio.

(*Boh.*) Když ženatého vládyku pohonie k hradu, právo jej komorníkem hrazským pohnati trhem i doma, kdež ženu zastúpí na jejé zboží. Ač jej zastúpi v Pražšče, tehda požeň hrazský komorník sám, a opět trhem, k kterémuž najblíže s ženú v ty časy přísedí (Rožm. 11, 12). — Potom opět trhem, ač blíže které město přileží, jež odtud na trh chodie s toho zbožie, s nehož domem pohnali, pohoňta oba komorníky trhem (Id. 13). Když chce komorník v kterém městě koho pohoniti trhem, právo osvědčiti toho města rychtářovi a dvěma konšeloma, koho chceš trhem pohoniti (Id. 14). — Tkáče právo pohnati trhy třmi (Id. 44).

4. Emptio venditio.

(*Boh.*) Trh jiného nic nenie než mezi prodavajícím a kupujícím o kúpi vedle rovnosti peněz a kúpě s obú stran dobrovolné k přijetí jednoho za druhé svolenie. A bez svolenie obú stran žádný se trh dokonati nemóže, jako bez kúpě a bez peněz (Všeh. IV. 3).

Torposta, Торпоста = indicator.

(*Litv.*) Jestli by na kotoroho člověka podozrenoho znaky zlodějskyje popisani byli a on by pered tym u zlodejstvě ot okolici povolan byl, abo za to platež činil . . . a torpostoj budet-li čelověk dobry: takovy majeť na muku vydan byti (Stat. XIII. 25). — Koli by na kotoroho čeloveka podozrenoho znaky zlodejskyje popisani a tyje znaky byly by slušny, a torposta budet čelověk dobryj: takovyi čelověk majet byti na mučenje vydan (Ib. XIII. 13).

Viz české osadní jmeno Trpisty. Pochození nejasné.

Tovar, Товаръ.

1. Mercimonium, merx.

(*Ross.*) Aže kto poklažaj kladeť u kogo ljubo: to tu poslucha něsť (u kogo tot tovar ležit). (No ože) načnet bolšim klepati, tomu iti rotě, u kogo ležal tovar: „A tolko jesi u mene položil,“ zaneže jemu v bologo děl i choronil tovar jego (PR. II. 45). Aže-li kotoryj kupec v bezumji čjuž tovar izportit: to kako ljubo těm čij to tovar; ždut-li jemu, a svoja im volja, a prodadjat-li, a svoja im volja (Ib. 50). — Ože cholop běgaja, dobudeť tovaru: to gospodinu cholop i dolg; gospodinu že i tovar, a ne lišati sja jego (Ib. 113). Aže kto běža a pojemlet súsědně čto ili tovar: to gospodinu platiti zaň urok, čto budeť vzjal (Ib. 114).

2. Currus onusti.

(*Litv.*) Towarren: eine anzahl beladener frachtwagen, lit. tawora, tawóras (Nesselmann).

3. Tugurium.

(*Ross.*) Ne budeť-li lica, to po slědu ženuť; ože budeť sled k selu ili k tovaru, a ne otsočat ot sebja slědu . . (PR. II. 70).

„Tovar“ na tomto místě znamená „stan“ nebo „chýši pastevcův“, samotu, oproti selu t. j. osadě neboli dvorci. Později tovar slove ležení vojenské, stany.

4. Castra = tabor.

Travnica = intoxicatrix.

(*Croat.*) Ako bi se ka žena našla travnica ter bi se mogla skazati svedočanstvom verovanim: zaprvo ostane knezu libar 100 volja se sažgi, ako bi se neimelo od česa platiti (Vin. 59.)

Viz heslo *Otrov.*

Trgovac, Trgovan, Трговац = mercator.

(*Serb.*) Trgovci da prodaju i kupuju i trguju, kako komu trg donosi (Stef. 104).

(*Croat.*) Et qual targovan e tegnudo de andar . . . Se non se accordesimo cum el targovan (Pacta Venet. Arch. jug. VII. 18). — Trgovac, kî se nadje u komu selu, najprvo da suvejni onom robom, ka je za trg, svoje selo, a suvejniv selo, vajnanike. Inako učiniv, da mu je oni targ za jagmu obecno (Polj. 107 Jag.).

Trgovina = solutio forensis.

(*Croat.*) Senza pagamento de alguno dacio e targovina (Pacta Venet.) — Ako bi dionici od sela svi se stavši i dogovorili se občeno zajedno: i tako bi mogli učiniti u svom selu,

ča im drago; odlože grad ali nove carine ali trgovine, ali pak nike ine novštine, ča bi proti občini (Polj. 58).

Trestne = nummi poenales.

(*Siles.*) Non judicentur nisi a suo judice, sed si grandis emerserit causa, coram duce vel castellano Wrat. et ubicumque judicentur, claustro suo dent adjutorium, praeter hoc, quod judici spectat, quod treschne dicitur 1208 (Sommersberg. I. str. 820). Judices accepto solummodo tresczne, secundum quod qualitas exigit causae, judicatos remittant 1255 (Ib.). Poenam . . trescne . . per nos in terra Siradiensi deletam 1276 (Ib.).

Triginta.

(*Boh.*) Et quia ab antiquo propter vilitatem monetae a quolibet citato ad causam XXX denarii camerario solvebantur, volumus, ut XV denariis camerarius sit contentus (Priv. eccl. 12). — Ubi Judaeus unum, clericus XXX denarios in teloneis in exitu terrae nostrae persolvebat (Ib. 14).

Trigorke = tumuli.

(*Pomer.*) Inde in quosdam tumulos, qui sclavice dicuntur trigorke, antiquorum vid. sepulcra 1174 (Cod. Pomer. dipl. 1862).

Tržné = forense.

(*Boh.*) Ab onere, quod dicitur poowod, et prowod, trisne et a pojezda 1227 (Reg. I.). A o tržném právě-ť jest též; móžť pán požívati jeho, nebť má pro trh nepokoj v svém městě, a musí lidi mieti, ješto by trh spravovali a pokojili (Štítný). O tržném též: když musí pán neb jeho rychtář nakládati chovaje lidi, aby mohl v trhu činiti pokoj a pravdu, móž bráti tržné jako i mýto (Ib.). — Trzne tollit burgravius in civitate Styepanow. — Trzne recipitur omni sexta feria, aliquando majus aliquando minus (Urb.). Johanna reg. cives civitatis hortatur, quatenus 25 sex. de pecunia vestra nobis velitis transmittere et de jure judicis civitatis vestrae, dicto tržné, intromittatis se et teneatis (XIV. saec. Form. II. 171).

Tužba = querela.

(*Croat.*) I prijaše Poljica, da četiri vlastele i devet didić da ka-koli tužba prid te sudce dochodi (Polj. 21). Tko bi koga bio a oni ki je bijen, tužio se prokaraturam . . . ili po ki put koli tko učini silu i pride tužba prokaraturom, da oni mogu

pitati i pozivati za te stvari (Ib. 13). Voljan je tužiti se i parnu na-nь zvignuti od te sile ali novščine (Ib. 34).

Třetina = tertia pars.

(*Boh.*) Ne každý vie, co jest třetina; té aby porozuměno býti mohlo, užitečné jest prvé třetinu rozděliti jednu od druhé; neb dvojie třetina jest po dskách zemských vyhledána, a žádná jedna k druhé podobna nenie. Zpravná jest jedna, věnná druhá.

Zpravná třetina jest třetí diel peněz a summy, za kterúž jest co kúpeno a prodáno, a též dědin a platu, takto: Když kto za 3000 dědictvie jaké kúpí, třetina té summy jest 1000, a přijde-li nezprava na to dědictvie tak za tu summu kúpené, tehdy tomu ktož jest kúpil, dědictvie zpravce jeho což by za 4000 stálo, vedlé práva zemského bude odhádáno, a viece nic: 3000 summy jistinné a čtvrty tisíc třetiny výš. A též dědin a platóv třetina při směnách a při frajmarciech, kdež se peněz nepokládá, má položena býti, aby se za tři lány odhádali čtyři, za tři kopy platu čtyři kopy, a tak vždycky. A ta třetina na každého zpravcí a na dědictvie jeho pro pokutu a pro náklady přichází, aby toho kupující škoden nebyl, což by proto jezdě a nakládaje utratil (Všeh. IV. 12, V. 9).

Třetina věnná jest tolikéž, což po panně jmenováno jest a toho polovice, jako takto: Jmenováno jest někomu po panně 1000 zl. uherských; třetina bude pól druhého tisíce zl. uherských; a to jest tolikéž, což jmenováno jest, totiž 1000, a toho polovice, totižto pól tisíce. A tak celého věna bude proti 1000 i s třetinú výš pól třetieho tisíce zl. uherských (Všeh. V. 8).

Třetině věnné takto se rozuměti má: Kdyby po panně sto k. gr. č. bylo věna jmenováno, tehdy ženich a mládenec proti jejímu věnu tak velikou summu v rovnosti zase obvěniti povinen bude, a k tomu ještě na třetím dílu polovici takové summy přidati; a tak věna s obvěněním, s dílem panny s třetinou veyše, s jejím učiní půltřetího sta k. gr. č. Ku př. takto: Po panně sto kop gr. č. se věnuje, a to jest díl jeden. Mládenec proti tomu tolikéž sto k. gr. č., to bude již díl druhý, a obau summa učiní dvě stě k. gr. č. Třetí díl na poly rozděle a polovici ho při dílu panny zanechaje, učiní obojího a všeho půltřetího sta k. gr. č. (Koldín C. XXXVIII). Vdovec, pojímaje panny, zprosta třetinau odbeyvej, t. j. což se mu po panně jmenem věna věnovati bude,

proti tomu on dva díly polož a panně obvěň, t. j. když ona věnuje sto k. gr. č., on proti tomu obvění tři sta k. gr. č. (Koldín C. XXXIX).

Trzy grzywny = poena trium marcarum.

(*Polon.*) Derzco Wanchinoni poenam trium marcarum remansit pro eo, quod memoriale non dedit 1398. Judicium decrevit intromissionem pro tribus marcis poenae. 1398. Tenetur III marcas, sed solum judicio, et non parti. 1411. Debet solutio fieri sub poenis magnis III marcarum (Hube XIV).

Trzy sta = poena trecentorum.

(*Polon.*) Quicquid super homines monasterii dux judicaverit, sive trecentas, sive sex marcas etc. (1268. Tyn.) — Si ad nostrae curiae cognitionem aliqua causa deducta fuerit, sicut est . . . zest grywen et tri sta (1290, 1352, Tyn.). Si condempnati fuerint in trecentis 1288. — Cum judicati fuerint ad trecentorum 1262. — (Hube XIII.).

(*Boh.*) Potatores non prius de carcere exeant, quam in fiscum ducis unusquisque CCC nummos componat. Archipresbyter tollat opus et CCC ducis in fiscum solvat nummos. Archidiacono bovem et CCC in fiscum ducis solvant nummos (Decr. Brec. 9, 11, 12). Ad hoc judex nunquam judicet in CCC denariis, nisi LX (Conv. 28). Poena 300 denariorum, quae nestane vulg. dicitur 1289 (Reg. II).

V Polsku byl kdys obyčej vyráběti malé kousky soli, kteréž se nazývaly krusze, a takových 300 kousků skládáno, šlo-li o trest tři set. V listině z roku 1251 mluví se o glebae salis, vůbec grudy zvaných, jež příslušelo dávati podkonímu knížete (glebas salis a vulgo grudas vocatas, quae agazoni ducis pertinebant. Cod. dipl. II.).

Ubijstvo Ubojstvo, Uboj, Убійство = homicidium.

(*Ross.*) Ašče kto ubijeť chrestijanina Rusin ili chrestianin Rusina, da umreť, ide-že ašče stvorit ubijstvo (Dog. 912). Ašče-li uskočiť stvorivyj uboj . . (Dog. 945). O ubijstvě. Aže kto ubijeť knjaža muža v razboji . . . (PR. II. 3).

(*Croat.*) Ako-li by kto ubio bližnega . . . da nemu ostane, ka bi ga imala pristojati po baščini, da tomu-j ubojci ne ima biti oni dio (Polj. 49).

Ubytok, Убытокъ = deperditio.

(*Ross.*) A kto na kogo pošlet pristava v čem i čto jemu v tom ubytka stanet v-volokitě, ili čto dasť ot sročnyje i ot

prave gramoty, ili ot bezsudnyje: i pravo mu to vse vzjati na vinovatom (Sud. 1497, § 32, Sud. 1550, § 50).

Účinek = damnificatio.

(*Boh.*) Fecit ei dampnum posse suo sine jure, quia debuit ei vyložiti hoc anno fer. sexta quatuortemporum de tabulis terrae hereditates suas. Že mu škodu učinil svú mocí (Formae quer. 14). Fecit ei dampnum... že vzav apnt eum 50 sex. gr. et debuit eum cum eisdem pecuniis liberare ab Sezemy... Jemu učinil škodu... že vzav u něho 50 k. gr. i měl jej s těmi peniezi vyvaditi (Ib. 23, 62, 65). Jiné jsú žaloby ze škod, a ty jsú pro rozličné příčiny také rozličny: Jedny z účinka, druhé z přijma, třetie z kázanie (z Dubé 25, 26, 27).

Udava = oppressio.

(*Serb.*) Suďby ne za kotel, ni opravě nikakve. Kto se opraví, da ne dava sudijam opravě. Rukě na sudě da něst, a opadanja i udavě, tokmo da se sudě po zakonu (Stef. 84).

Úděl, Оудѣлъ = pars, portio.

(*Ross.*) O súdě s udělnymi knjazi : Vzisčet Moskvitin kakova děla na seleckych volostelěch, kotoryje selca Moskovskije za udělnymi knjazmi: ino suditi carju (Sud. 1550 § 100). A bijeť čelom carju... i syn bojarskoj na udělnogo čelověka: i car, poimenovav svojego sudju, da pošlet k svojemu bratu, k udělnomu knjazju... (Ib.)

Udvornik = curialis.

(*Ung*). Palatinus comes super neminem mittat sigillum nisi super eos duntaxat, qui vocantur udvornik. (Lad III. 3.) — Si quis illorum, qui vulgo udvornik vocantur, furtum commiserit, lege liberorum dijudicetur; testimonium autem ejus inter eos non recipiatur (Steph. II. 55).

Udvornik = dvornik; Uhři nemohouce vysloviti dvé souhlásek spřežených předrážejí samohlásku (škola = iskola, Střehom Strigonium = Esztergon.

Újezd, Ujezdec = circuitus.

(*Boh.*) Lusane tota villa cum silva Messny et ibidem ujezd usque ad custodiam. — Ujezd, quae S... dicitur 1143 (Reg. I.). Praedium nomine Vgesd 1175 (Ib). — Circuitum meum in Prachensi provincia... et curiam na Ujezdci. 1045 (Ib). Circuitum quod vulg. vocantur Vjezd, in quo sunt novem villae. Ultra provinciam Sedlec ambitum, quod sclav. vjezd dicitur..: 1165 (Ib).

(*Polon.*) In campis planis — aut per metas, aggeres, aliaque signa notabilia, quae vulgari nostro ujazdy appellantur, probationes limitum fieri debent (Stat. regni 1532, 467). Possessionibus b. Johannis (ecclesiae Wrat.) in ducatu Opol., vid. Vyazd etc. 1241, 1245 (Stenzl B. Br.). Czo mi pobral kone a woz na ujazdech, kedi mi panosza zabili: te bili tako dobri jako cztirzi grziwni 1397 (Pozn.).

Úkladník.

(*Boh.*) Aukladník wirt gedeutscht ain eherloser betrüglicher schelm, der ainmahl ist bezalt vnd darf zum andern mal wider mahnen (Štěrba 1566).

Úkol = tributum repartitum.

(*Boh.*) Ukoly berú rovně, ale zámazné těžce, jako této berně pro bramburskú zemi (Štít.).

Úkolník = mercenarius.

(*Boh.*) Aukolník ist ain arbeitter, der verdinget arbeit leistet (Štěrba 1566).

Úmluva = monitio, primus gradus executionis.

(*Boh.*) Úmluva po staném právu jest ot póvoda napomanutie pohnaného, jenžto jest ztratil neb řádem súdným aneb podvoleniem. A ta úmluva prvé jíti nemá než po dvú nedělí po starém právě najméně. Pakli má býti úmluva pod podvolením neb pod trhy, nemá býti prvé než když ta příčina přijde, pro nížto vésti musí a svým dskám dosti učiniti (zDubé 42). — Po dvú nedělí po té úmluvě móže jiný úd právo byti, to jest vzvod (Ib. 43). Úmluva jiného nic nenie než oznámenie spravedlnosti své zpravci nebo vinnému, s podániem k přátelskému umluvení a k výstraze práva vedenie dalšieho, tak aby každý ktož z dobré vóle sám od sebe spravedlivého druhému učiniti nechce, právem jsa přinucen, musil bezděčně učiniti, což jest činiti měl dobrovolně (Všehrd IV. 13).

Úmluva ain ankündigung, wann ainer etwas im rechten hat u. ankündigts dem andern, dass ob er sich mit im darumb gütlich vertragen will, eher denn man sich auf die güter füret (Štěrba 1566).

Si quis ad restituendam rem immobilem sit condemnatus, inter 14 dies post rem judicatam actor apud tabulas regni impetrat die ankündigung, boemice úmluva dictam, quae nihil

aliud est quam quaedam admonitio, ut reus sententiae satisfaciat, et hoc reo per camerlingum insinuatur (LO. G. 11). Si reus post 14 dies ab insinuata sibi úmluva sententiae non satisfaciat, actor impetrat primam immissionem, zwod nuncupatam (Neumann Annotationes p. 187).

Unio bonorum.

(*Boh.*) Henricus, Bertoldus et Czenko fratres dicti de Lipa.. Ex causis certis pro tunc nos urgentibus ad divisionem nostri patrimonii una cum patruo nostro Henrico, fratris nostri filio, processimus et portionem seu partem patrimonialem ipsum fratrem suum ac sorores suas contingentem de nostrorum amicorum et fidelium maturo consilio sibi duximus assignandam. Processu vero temporis, nos H., B. et Cz. considerantes eandem divisionem nobis praecipue et nostro dominio ac specialiter nostrorum debitorum extenuationi esse nocuam et damnosam et quod ex tali divisione distractio irrevocabilis nostri patrimonii et dominii nobis poterat perpetuo imminere, volentes talia praevenire pericula, portiones sive partes nostri patrimonii... in omni statu et vigore sicut ante divisionem fuerat et esse poterat, denuo composuimus, reintegravimus et reintegramus; promittentes dictum nostrum patrimonium... manere et stare amplius sine divisione qualibet fraterne, caritative ac sincere, prout jura et consuetudines terrarum Boemiae et Moraviae exigunt et requirunt. Et in ipsa nostra compositione ac unione expresse addicimus, ut senior ex nobis aetate, quicunque pro tempore fuerit, dominium nostri patrimonii tenere, habere ac regere debeat, sua cura et sollicitudine, prout suae discretioni videbitur (Chytil VII. 707).

Únos = raptus mulieris.

(*Boh.*) Z únosu trój póhon. — O únosu tak se zachovati každý má, jakž příčinu sezná, aby křik panny nebo paní byl proveden (Všeh. III. 22, 24). — Cum supremo dominio, gubernatione et tuitione hominum et auctoritate judicandi culpas, vid. stuprum, homicidium, incendium et violentiam, quod in vulgari boemico vnoss dicitur (Libri Erect. Prag. dioec. n. 530).

Úp, Úpoj = clamor.

(*Boh.*) Když by která žena nebo panna chtěla koho z násilé pohoniti, tehdy ta jistá v ten čas, když sě jej bude násilé dieti, má při-úp-ěti na súsědy. Pakli by bylo v lese nebo na

poli a žádného se dovolati nemohla: tehdy v najbližší vsi neb městě ot toho lesu má úp učiniti (ŘPZ. 87). A též o únos komorník má slyšeti súsedy, kde panna neb vdova byla, byl-li úp nebo křik (zDubé 12). O únosu a podavení, aby křik panny nebo paní byl proveden, a to svědomí, kteříž by ten křik slyšeli, aby u desk zapsáno bylo (Všeh. III. 24).

(*Croat.*) Tko bi ča oteo lupežu, pravo je da ima prijamščinu ... Ča se otme pošad iz doma na upoj: i to je veće dostojanije prijamščine, nego ako bi se tko listo po sridi namirio (Polj. 102).

Úp znamená křik žalostný, nářek (Smutnými hlasy kričiechu, toho se jej zželi wepu. Leg. Kat.). Křik neb úp neb wepp neb nastojte! a příde před právo. (Cod. Litoměř. 1470). Rusky vopiť = clamare, vopľъ = clamor, srbsky a chorv. vapiti, vapaj, slovinsky vapaj, upij (Truber).

Miklosich odvozuje vъpiti z gotského vopjan; Matzenauer klade je mezi slova Germanům i Slovanům společná. Skandinavsky ôp = clamare, starosasky wop = vociferatio.

Uprava, Upravizna, Управа, Управизна = satisfactio.

(*Ross.*) A kto k bojarinu ... prijdet žalobnik jego prikazu: i jemu žalobnikov svojego prikazu ot sebja ne otsílati a davati jemu žalobnikom vsěm uprava. — A kotoroj bojarin ... žalobnika svojego prikazu otošlet a žalobnici u nego ne vozmet, a upravy jemu ili otkazu ne učinit ... a učnet tot žalobnik bíti čelom gosudarju, čto jemu upravy ne učinili: i gosudar tu jego žalobnicu otošlet k tomu, čej sud, a velit jemu upravu učiniti (Sud. 1550 § 7).

(*Polon.*) Swatczą, jako Staszek szedl precz, neucziniw ksienej (abbatissae) uprawizny 1386 (Pozn.). Jako-m przi tom bil, jaco Jandrzej podal Byaldame, co jest w jej uprawizne 1391 (Ib.). Syman Swochowi pobral žyto, tego jest otbegl Swoch, neucziniwzi nijedne prawizny, a penandzi mu ne wzel 1391 (Ib.). Czo Sczepan Paulowi pobral, to mu pobral, iz ot nego wyszedl, ne ucziniwszi gemu nigedne prauizni 1393 (Ib.). Czo Staszek wzal Woczechowi mene, to jest wzal, iz mu neuczinil nijedne uprawizny i tego otbegl 1393 (Ib.). Maczey prze-to Dominikowi woly wzal, izs ne obrączil sza nijedną uprawizną 1397 (Ib.).

Uročiště = limites agrorum.

(*Boh.*) Bona per certas metas, quae vulgo hranicie vel kopcy sive vrociscie dicuntur, secundum terrae consuetudinem

circumire 1215 (Reg. I.). Cum camerariis, qui dictorum bonorum limites antiquos sive u r o c y s c i e renovantes, secundum terrae consuetudinem circuirent 1215 (Ib.).

(*Polon.*) Ubi vero super signis metalibus vel locis u r o c z y s k a communiter appellatis, in litteris expressis, inter partes controversia oriretur, tali casu producens litteras firmabit ea signa, h. e. u r o c z y s k a seu etiam scopulos 1532 (Stat. regni).

„Uroczysty" v polštině znamená „slavnostní", co s jistou slavností se koná; „uroczysko" značí tedy místo na př. na mezech neboli znamení mezní, kde se s jistými slavnostmi stane urokování neboli smluvení o hranice. Tomuto výkladu svědčí zpráva z r. 1354: Inter abbatem Tynecensem gades (i. e. meze) publice et solenniter cum gadibus terrigenarum inter eorum hereditates (i. e. dědiny) celebrantes. Kořen toho slova jest rok, rčení (viz Rok), jenž co do významu licuje se se slovem god (hod), goditi, gadati. — T e r m i n o sacra fiebant, quod in ejus tutela fines agrorum esse putabant (Varro).

Urok, Урокъ.

1. T e r m i n u s.

(*Serb.*) Ureče im u r o k, kako da bude moćno kupcem uzvratiti se. Ako li se kto obrěte prěz u r o k u moje oblasti, da im se kuplija uzme. Da podaju krivca samoga do u r o k a, dokole sudce izreku. Ne plati-li se do u r o k a. Semu-zi miru ne u r e č e kralevstvo-mi u r o k a, doklu choće biti, no ako mi ne zgrěše, i do života mojega da si imaju si-zi mir (Daničić).

2. R e c o m p e n s a.

(*Ross.*) Aže cholop běža a pojmet susědne čto ili tovar: to gospodinu platiti zaň u r o k, čto budet vzjal (RP. II. 114). A v cholopě i v robě viry ne-nuť; no ože budeť bez viny ubijen, to za cholop u r o k platiti ili za robu, a knjazju 12 griven prodaži (PR. II. 84). A se u r o c i skotu: Aže za kobylu 60 kun a za vol grivna, to ty u r o c i smerdom, ože platjat knjazju prodažu (Ib. 41).

3. T a x a e.

(*Ross.*) A se u r o c i sudebnyji: Ot viry 70 kun a metelniku 70 věkoš; a o iněch o vsěch tjaž, komu pomogut, 4 kuny a metelniku věkoš (PR. II. 99). — A se u r o c i rotnyi: Ot golovy 30 kun a ot bortnyje zemlji 30 kun bez trí kun; takože i ot rolejnoj zemlji; a ot svobody 70 kun (Ib. 101). — Želěznogo platiti 40 kun a mečníku 5 kun a pól grivny dětskomu; to-ti železnyi u r o k (PR. II. 82). — A se u r o c i gorodniku: Zakladajúče gorodnju kunu vzjati, a končavše nogata, a za korm . . . (Ib. 90).

— A se mostniku uroci: Pomostivši most vzjati ot 10 lokot po nogatě (Ib. 91).

4. Opus conductum.

(*Ross.*) Kotoroj mastor, plotnik ili najmit obstojiť svoj urok a plotnik ili najmit svoje dělo oddělajet... (Pskov. 44). A kotoryj najmit dvornoj pojdeť proč ot gosudarja, ne dostojav svojego uřoka: ino jemu najmitu vzjati na sčetu (Ib. 45).

5. Census.

(*Boh.*) Opoviedati právo plen, výboj .. vzebránie úroków. Ze vzebránie úrokov jeden póhon, jako z plena; pravo voda (Rožm. 141, 84). Úrok jest plat určený v jmenovitý čas, a ten má pán s něčeho aneb pro něco. S něčeho jest úrok správný, když pán dá svú roli nebo lúku, duom neb miesto, na němž by dóm měl, neb vinici, neb cožkolivěk takového, aby z toho platili jemu určenú věc, jakož by bylo smluveno s dobrým rozmyslem, ale ne oklamáním někakým. Pro něco móž také úrok brán býti; jako kdyby kto byl opravce něčí, móž od něho podle podobné smlúvy plat úroční jmieti (Štítný).

6. Usura.

(*Boh.*) List každý se promlčí, ktož jim kpli za 3 leta a 18 nedělí neupomíná. Ale tomu tak má rozumieno býti, kdyžby by kto úrokóv neb summy nechtěl platiti; pakli se platí úroci, tehdy se věčně ne promlčí (Všeh. I. 5).

Úřad = officium.

(*Boh.*) Pakli ženateho vládyku pohonie k hradu z jiné popravy, z dalšie než z Pražské, právo jej hrazskému komorníku pohnati trhem v hradě a potom pojma k sobě komorníka ot úřada, jenž bude s nim pohoniti, a potom trhem v tom městě, v jemž súd bývá, ot nehož úřada pojal k sobě na póhon (Rožm. 13). — Pakli jmá pohoniti holomka s toho zbožie, jež je dále Pražské popravy, v jiném kraji, a jest úřad ... (lb. 34).

Slovo „úřad" odvozuje se ze slovesa u-režda-ti, u-rešt-i, u-rjadj-ate se (Smol. 16).

Úředník = officialis, beneficiarius.

(*Boh.*) Když úředníka nového usadie, jemuž právo škodu opoviedati: tehda právo jemu opoviedíti tu škodu, již dřevniemu úředníku opoviedal (Rožm. 147). Carolus obligat castrum Burgleins ... cum plena auctoritate regia instituendi et desti-

tuendi in zuda Sacensi beneficiarium seu vrzednikonem, notarium et alios officiatos 1343 (Reg. III.).

Usilstvo, Usilje, Усилie = violentia.

(*Litv.*) Usilstvo ženskoje, rozboj na dobrovolnoj dorozě, požoga, kwalt domowy (Stat. 1420 § 23).

(*Serb.*) Da im ně nikoje-re nepravde ni usilja. — Ako bi koju-godi usilost od kuda godi Dubrovník imao: mi da dodjemo na pomoć (Daničić).

Viz heslo *Síla*.

Ustaviti, Уставити = ordinare.

(*Boh.*) Na popravu ustaviti pravdu (RZel.).

(*Serb.*) Zakon dav i nravi ustavi (Daničić). Ljudem crkvinym ustavismo zakon (Id.). Da ustaviť po crkvach zakon kinovijski (Id.).

Ústané = taxa contumacialis.

(*Mor.*) Ti, kteří které ustáli, do šraňku vstúpiti mohú a ústané své dáti a pomocné (Tov. 81).

Ustánie = contumacia.

(*Boh.*) Tkáče, když právo ztratí nestániem, tehda móž jej staviti tak v městě jako na cestě nebo všady; ale poslati po komorníka k tomu úřadu, kdež (póvod) naň právo ustál. (Rožm. 237.)

(*Mor.*) Když se súd vzdá, páni vstanú a šraňk se zdvihne, ti kteříž které ustáli, do šraňku vstúpiti mohú a ústané své dáti a pomocné. Písař má ústánie znamenati: „Tento toho ustál etc.“ A ustánie jest, když kto koho požene a ten k póhonu nestojí anebo neodpovídá, anebo ktož (požena) nestojí (neb) nežaluje; tu jeden druhého právem ustojí a na něm při svú obdrží, a muož se naň zvésti i jiným právem sobě konati, jakoby se nález panský stal, zvláště po vzdání súdu (Tov. 81).

(*Polon.*) Wojewoda ustal rok na paną Melinską o XL marcas 1390 (Pozn.). Dobeslav ustal prawy rok na Benaka; co mu sąd ustal, to swatczimi 1397 (Ib.). Czom ustal rok na pana Sandziwoja 1401 (Kalisz). Thedy Mikolay mimo umową przida do sądu ustal newierny rok 1402 (Dobrz.).

Ustavnaja, Уставная = litterae ducales.

(*Ross.*) A velit gosudar komu kakovu gramotu dati, lgotnuju, ili ustavnuju, ili polětnuju s krasnoju pečatju . . . (Sud. 1550 § 43).

Ustavnaja gramota obsahovala výsady neb privilegie jednotlivým korporacím nebo krajinám od zeměpána propůjčené, hlavně co se týče soudnictva a správy.

Útok = accursus judiciarius.

(*Boh.*) Když kto chce utéci sě póhonem na koho, lepšie právo komorníka prositi na póhon u komorníka etc. Tehda ktož napřed komorníka pojal u toho, jenž najlepšie právo jměl dáti: toho jest póhon napřed, ač toho dne póhon ve dsky vloží (Rožm. 72). Lepšie právo jmá utek sě s póhonem i ke dskám ten, jenž přijev sâm k úřadu i chce koho pohoniti. Ale přijede-li posel ot kterého, chtě se utéci póhonem ot neho, nemóž se právem utéci, že je sám póvod nepřijel k úřadu (Ib. 75). Ale kto uteče se na koho póhonem, prvé vloží jej ve dsky a posléz komorníka pojal: ten je nemohl s právem ve dsky položiti, že komorníka nemohl jmieti vedle desk (Ib. 44).

Kdyžby kto chtěl koho na útocích držeti dlúho, uteka se ke dskám nebo k tomu úředníku, kterýž komorníky vydává, vložiž útok naň, nechajž státi do šesti nedělí etc. A když poslední rok přijde, kažiž pohnati anebo propusť jeho; nebo nemuožeš jeho déle na útociech držeti (Fragm.).

Útok, kterýž každý póhon předchází, jest, když kto na koho utkne, žádaje, aby byl pohnán. To takové utčenie slove útok, a hned má v registra starostova póhonná zapsán býti. A tentýž útok jest póhonem. Ale tímto se dělí, že útok slove, když se nejprvé vpisuje a dokudž na pohnaného po kmetu nebo komorníku nevyjde; ale póhon slove, když již komorník nebo kmet požene. A každý póhon jest prvé útokem, ale ne každý útok jest potom póhonem; nebo mnozí útoky vložiece nebo nepoženú nebo nedoženú (Všeh. III. 3).

Dvojím obyčejem útok bývá, jedním kromě súdu, druhým na súdu. Kromě súdu bývá, když kto k starostovi (komorničímu) přijda, žádá, aby jemu útok zapsán byl. Na súdu, když páni nebo úředníci menší súdie a póhon súdem z kteréž koli příčiny zdvihnú, a tu hned po tom zdvižení v šranciech póvod i pohnaný stojiece jeden před druhým na druhého utýká, póvod zase o to, oč jest prvé pohonil, a pohnaný ze škod (Všeh. III. 3).

(*Mor.*) Utok se muož dáti hned po nálezu panském, a ten ktož chce útok dáti, vrže jeden groš aneb základ na truhlici neb

jinam. Pakli dva spolu vržeta, i otporník i žalobník, kteréhož prvé což vrhl, dopadne, ten útok napřed má a toho se útok napíše. A ten útok jiného neváží než když jeden na druhého póhonu čeká a chce druhého pohnati, že ten kterýž nápřed útok má, napřed k prvnímu právu muož druhého pohnati, a ten musí čekati, až jeho prvé požene (Tov. 79). Poněvadž jest Dorota tak nežalovala jak póhon svědčí, ten póhon ztratila, než útok má mieti na Elšku (PBrn. 1406).

Ú-tok pochodí ze slovesa „utéci se", nikoli ze slovesa „utéci".

Stalo se že dvá (Z. a B) přišli před nás úředníky cúdy Olomúcké a když jsmy skřínku postavili a Jan sudí nad ní stál, tu jsta každý z nich volal: Póhon mój! Póhon mój! a v tom když smy sedli úředníci, tehda Z. řekl: „Prosím póhona na B.", a v tom B. řekl: „Já sem prvé prosil" (Póh. Olom. I. 157). — Porovnej také, co Všehrd III. 3.

Uvázaní = intromissio.

(*Boh.*) Uvázánie jest zápisníka nebo nápadníka jednoho nebo několika v dědictvie zapisujícího nebo zapisujících za jeho nebo za jich živnosti nebo po smrti jich s jedním komorníkem nebo bez komorníka vedlé zápisu a desk zemských uvedenie (Všehrd VII. 1). Uvázánie jest dvoje: Jedno, když se kto bez komorníka, mocí svú, druhé, když se kto s komorníkem uvazuje; obé vedle práva, obé vedle řádu, zvyklosti a obyčeje zemského (Ib. VII. 1.).

In Boemia sunt tres immissionum species: Una ex causa hypothecae, uvázání dicta; altera uvedení, erbliche einführung, quando vid. heres, qui non est descendens, immissionem sive ex testamento sive ab intestato ex titulo hereditario impetrat, quae est remedium adipiscendae possessionis; tertia est zvod (Neumann Annot. 185).

De jure boemico modus hypothecam persequendi est sequens: Creditor, qui hypothecam conventionalem in immobilibus provincialibus (in denen Land-gütern) constitutam habet, apud tabulas regni immissionem seu boemice (ad distinctionem aliarum immissionum) uvázaní nuncupatam, per camerlingum, qui est executor hujus immissionae, impetrat. In Boemia sunt tres immissionem species: Una ex causa hypothecae, uvázaní dicta, altera uvedení, tertia zvod. — Immissio ista, uvázaní dicta, uti et zvod, nullam possessionem creditori tribuit, sed est gradus primus executionis, qui per camerlingum peragitur, relinquendo in bono hypothecato scripturam, titulum et causam immissionis,

ex qua fuit impetrata, continentem (Neumann Annotat. p. 185). — Reus, si ex hypotheca conventionali immissio (uvázání) impetrata fuerit, et is exceptiones aliquas habeat, intra 6 septimanas a dato peractae immissionis contra immissionem talem odpor deponere potest (188).

(*Litv.*) Pakliž by pozvany byl tak nebačnyi i za deckym ku pravu nestal, abo sja pered deckym skryl, unikajuči prava a nechotjači prava dostojati: tohdy majet dano byti uvjazanje u imenje tomu, jestli sja o imenje pravujet do prava; a jestli by o ruchomuju reč, tohdy majet dano byti uvjazanje u ljudi abo u zemli... A komu uvjazanje u imenje abo u ljudi abo u zemli dano budeť: tot majeť to v celosti do prava deržati a ničim nemajet uškoditi (Litv. VI. 4). — Koli by chto o otčiznu.. pozvom byl pozvan, a on na pozov nestal by za deckym: tohdy žalobniku majet dano byti uvjazanje v toje imenje, o kotoroje žalovano do prava (Ib. VI. 20).

Uvjazčí = immissor.

(*Litv.*) Koli bychmo kotoroho dvoranina našeho poslali v čije imanje uvjazyvati storonu, abo kotoroho uradnika našeho na dolg: tohdy tot uvjazčí abo viž, koho budet uvjazyvati, majet to činiti s ljudmi dobrými storonnymi.. (Stat. VIII. 19). A jestliž by tot uvjazčí jinače učinil.. (Ib. 19).

Uviet = conditio.

(*Croat.*) Ako bi bio koji uvit ali ogovor do kušanja (při prodeji movité věci) (Polj. 81). Do vrimena, kako je uviet i zakon od onoga-j sela (Ib. 95).

Uzdanije = pactum aleatorium: wette.

(*Serb.*) Uzdanija da něst nikomu ništa nikakva. Kto-li se pouzda za što, da plati samo-sedmo (Stef. 102).

Užitek = usus.

(*Polon.*) Jako to swadcze, czo Krziwsądowi ukradzoni kone, tego Sądziwoj užitka nema 1386 (Pozn.) — Jako mi S. kazal swemu ludu wząc dwoje skota, i tego užitek ma 1387 (Ib.). Jako Petrasz newzal Siroslawa lupu, ani go užitka ma 1388 (Ib.).

Viz heslo *Žitié*.

Vada, Вада.

1. Litigatio.

(*Boh.*) Kegdy sě vadíta rodná bratry, rodna bratry o dědiny otné. Vadíta se kruto mezú sebú. I po Chrudoš i po Stiaglav

bratry rozvaděma o dědiny otné. — Se, bratroma rozrěšite pravdu, ja-že vadita sě o dědiny (RZel.).

2. Calumnia.

(*Ross.*) A cholop ili roba ili smerd počnet na ospodu vaditi: a tomu-li věry ně-njať (Dog. Novgor. 1470, 20).

Viz heslo *Sváda.*

Vadium, Vadimonium = cautio, poena vallata.

(*Polon.*) Judex cum dominis posuit vadium propter guerras inter ipsos peramplius non vertentes. — C. suscepit vadium, quod non debet procedere contra nobilem B. non alio nisi judicio. Intelleximus, inter vos discordias esse factas occasione bonorum . . ideo vadium interponimus. — Dissensionem inter vos, quam sedare cupientes vadium vallamus. — Tamdiu in ea cautione stabunt, donec ipsos d. regina aut capitaneus emittet de cautione. — Quandoquidem inter plebeji et equestris ordinis homines interponere vadio non consuevimus. — Nos capitaneus — vallamus poenam vallatam inter . .Climkonem et suos filiastros et totam ipsorum genealogiam ex una et Maxim . . et totam suam genealogiam ex altera partibus (Dąblowski, Zemsta, 1898).

(*Boh.*) Quando quis obtinet pro vadio aliquid, quantum obtinuerit, semper totidem debet amittere ad beneficiarium (Const. off. terrae III. 7).

Walne = solutionum genus.

(*Polon.*) Ab omnibus juribus polonicalibus, nostrisquae solutionibus, ut sunt pekarne, glowne, crowne, godne, podworowe, dymove, poradlne, poramb, poglowne, walne, stroza, narzaz, prewod, wywoz, a vacca, porco, penna et ove liberum facimus 1355 (Wladislaus dux Cujaviae Nicolaum scultetum).

Vapaj. Viz heslo *Úp.*

Varjag, Варягъ.

(*Ross.*) Ili budet Varjag ili Kolbjag, to na rotu (PR. I. 9). — Ašče-li čeljadin skryjet-sja ljubo u Varjaga ljubo u Kolbjaga a jego za tri dni ne vyvedut (Ib. 10).

Vatach = nuntius judicis.

(*Serb.*) Ancora deve haver il conte le cause de yperperi dieci in suso et de yperperi dieci in giù se habbia il senicio et

il vatacco, de chi metesse in possession il conte (Budua 1). Ordinemo che il nodaro della città, o cancellier, o sinico, o vataco, le loro case siano franche et libere d'ogni dacio de commun et d'ogni oltra angaria (Ib. 52).

Vazač = lictor.

(*Boh.*) O tom což se ruky dotýče, vazači zprávy a naučenie, ktož by toho potřeboval, dadie (Všehrd. II. 23).

Vjazčié, Вязчє = pensio duellantium.

(*Ross.*) A dosudjat-sja do polja a u polju stojav pomirit-sja: nedelščiku vjazčego 2 altina (Sud. 1497 § 5, 6, 7). A pobijut-sja na polě v zajemnom dělě ili v boju: da nedelščiku vjazčego 4 altina (Sud. 1550 § 11).

Vdánie, Wdawczyzna = traditio judicialis.

(*Boh.*) Když sta pojala posly na ohledánie, kde sě mu škoda stala, z niež pohoni: když sě vzepříta, móž jeden vdáti druhého, pakli druhý proti tomu nevdá svého súpeře (Rožm. 172). Vdánie prvé tři sta haléřov; druhé šest set haléřov; třetie devat set haléřov; vdánie v ohřéb to je, což na nem a pod nim, málo nebo vele. To jde vše na úřad (Ib. 174, 177). Pakli řekl: „dávaju jej v ohřeb i šiju": bezpravně vdal, proto při ztratil, že život vdal (Ib. 175). Kohož vdadie več, s právem nebo bez práva, to je s právem na úřad vdánie. Vdánie zpravte napřed, jakož komorníci vyznajú, že sta sě vdala (Ib. 178).

Když by ten den přišel, ježto máta ohledati tu škodu (pro ščiepy, pro lúky, pro lovenie ryb neb lesu srubánie) ta komorníky: tehdy ten póvod na tom miestě má jich dočakati . . . A kdyžby jich dočakal . . . a pohnaný tu stál: tehdy má vstúpě nohú pravú na tu dědinu řieci: „Poslové, slyšte, že tento . . . (pohnaný) tuto mi škodu učinil a ty škody mám ot neho za sto neb za dvě neb viece hřiven střiebra". Tehdy pohnaný . . . má na túž dědinu vstúpiti levú nohú a řieci: „Slyšte, poslové, tato dědina jest má a ne jeho, a tohoto póvoda vzdávám úředníkóm Pražským ve třech stech penězích". Tehdy póvod má řieci: „Slyšte komorníci, jáť jsem jej pohnal, jáť jej vzdávám úředníkom Pražským ve třech stech peněziech". Druhé pohnaný má řieci: „A já jej vzdávám v šesti stech peněziech", a póvod druhé die: „A jej vzdávám v šesti stech peněziech". Třetie po-

hnaný die: „A já jej vzdávám v devieti stech peněziech“ a póvod také třetie die: „A jáť jej také vzdávám v devieti stech peněziech“. Tu čtvrté a posledně pohnaný má řieci: „A jáť jej vzdávám na ohřeb“ a póvod takéž die: „Jáť jej také vzdávám na ohřeb!“ (RPZ. 56, 57). To vzdávánie má osvědčeno býti úředníkóm toho kraje; a ti mají to vznésti na úředníky na Pražské (Ib. 59). O vdánie ku Pražskému purkrabí a o ohřeb; a titoť póhonové poslední již tyto časy nejdú (z Dubé 18).

(*Litv.*) Obligatio vadium, alias wdawczyzna, nec etiam judiciales, alias peresudy, de cetero inter ipsos fieri non debent, Tez wdawanie ni peresudy nemajut byti mezi nimi. (Priv. Žmud. 1492.)

U starých Řeků vdání takové slulo parakatabole, u Římanů sacramentum. Případ vdání u Řeků líčen již v Iliadě. Hádali se dva muži o pokutu za zabití člověka; jeden pravil, že vše zaplatil, druhý že nic nedostal. Položeno dva talenta zlata do soudního kruhu, patrně po jednom talentě od jednoho i od druhého, kterážto summa tomu měla připadnouti, kdo by věc nejsprávněji vypravil a vyhrál (Bippart). — U Římanů ve sporech o jmění a dědiny jeden i druhý ze soupeřů položili vklad, slul sacramentum, a to ve spůsobu sázky, ve věcech o ceně 10 volů cenu 5 volů, ve věcech nepatrnějších toliko cenu 5 ovcí. Nato soudce rozsoudil, kdo právě se vsadil neboli vdal, načež cena od prohrávajícího připadla veřejným obětem (Mommsen). — U Germanů panovalo vdání ve spůsobu sázky, i slulo wedde (ved, wetti). Wedde znamenalo vadium, pignus, také i pactum, odkudž anglosasky veddjan = spondere, pacisci, veddung = pactio, ved healdan = pactum servare (Grimm). Možná že s tím také souvisí t. z. ratschatz t. j. daz guet, dar ein rat mit gepunden wirt; wer den rat pricht, der schol dem andern tail, daz den rat halt, dezselben guetes ein drittail geben, u. der stat ein drittail und den ratleuten ein drittail (Roeszler, II. Příd. 203).

Vdasť = in recompensam dare.

(*Ross.*) Ašče vdasť rucě ukradyj, da jat budeť tem-žde, u nego-že budeť ukradeno i svjazan budeť: i otdasť to, ježe smě stvoriti i stvorit triždy o sem. — Ašče-li budeť neimovit tako stvorivyj, da vdasť jeliko možeť . . . i da snimeť s sebe i ty samyja porty svoja, v nich-že chodiť (Dog. 912 § 4, 5).

Sloveso „vdasť“ patrně dalo původ českému „vdání“ a litevskému „vdavczyzna“, tím více, ano citát věcně ukazuje na zvyk při vdání běžný, že totiž komorník, jemuž kdo vdán, měl s něho nebo u něho vzieti „až do hac“, pročež vdávajícímu raděno, aby na se vzvlekl což najhoršího mohl a aby nebyl na koni, nýbrž pěš (Rožm. 181). — Viz heslo *Ohřeb.*

Vděděnie = adhereditatio.

(*Boh.*) Staří sú odhádání říkali vděděnie; neb ten komuž se odhádá, v to dědictvie vkročiti má; a jest odhádánie vrch a zamek práva (Všeh. IV. 16).

Viz heslo *Přiděděnie.*

Vedení práva = executio sententiae, poprava.

(*Boh.*) Po dvú neděli pohnanému má dáti (póvod) úmluvu (moneat), aby sě s nim smluvil. A kdyžby se s ním nesmluvil, tehdy má jemu dán býti úředník, aby jej mocna učinil jeho dědin (super hereditatem citati induci debet). A když by minule dvě neděli, tehdy póvod s jedním komorníkem má na těch dědinách panovati (dominari). A když by ten rok minul a šest neděl, tehdy jemu má othádáno býti těch dědin za jeho summu peněz (hereditarie taxari). A když jemu othádáno bude, tehdy ještě po dvú neděli s jedniem komorníkem má to othádánie opanovati. A kdyžby pohnaný do dvú nedělí s ním se nesmluvil i s úředníky, tehdy z těch dědin móž činiti což chce jako z svých vlastních dědických (RPZ. 46, 47).

Postea idem actor bedallum petet et mittet, ut moneat citatum, quatenus cum eo concordet super causa obtenta. Quod si non fecerit, extunc actor per beneficiarium Pragensem ad id deputatum et per unum bedallum super hereditatem citati induci debet. Elapsis duabus septimanis, actor cum bedallo, qui fuit in inductione, in inducta hereditate poterit licite dominari, equos, pecora, pecudes recipiendo pro culpis et censibus, expensis et impensis. Quo anno elapso eidem actori hereditas per beneficiarium hereditarie taxari debet... (O. J. T. 46, 47.)

A když mine šest nedělí těch k úmluvě, tehdy ten kto pohoní, má vzieti úředníka Pražského... Tu úředník má lidem povědieti řka: Proto že se jest nesmluvil tento „odnikudž“ s tiemto... obvzvodím toho, kterýž jej pohonil. A když vzvod ve dsky vložen bude, tehdy třikráte opanovati ve dvú neděli a ve dvú až do třetice. A když to vše učiní a ve dsky vloží, tehdy má jemu dán býti úředník na odhádánie všeho jeho zbožie (Fragm.).

Viz heslo *Poprava.*

Venditio culparum.

(*Boh.*) Venditio culparum, quae in nostris (regis) et beneficiariorum nostrorum usus cedebat 1253 (Reg. II.). Vendi-

tiones quarumlibet culparum et solutiones, quae beneficiariis fieri solent 1276 (Reg. II.). Venditiones: svod, glava, nedoperné, hrdost, quicquid ex his et talibus ad usum nostrum (i. e. ducis) debet pervenire 1057 (Reg. I.). Decimus denarius de venditione in provinciis 1088 (Ib.). Camenci decimus nummus de venditionibus, ut ab antiquibus est institutum 1130 (Ib.). Venditio si quando fuerit super homines ecclesiae 1107 (Ib.). Ubicunque venditio fit per Boemiam .. si fuerint ibi homines ecclesiae, praepositus super homines praeposituræ accipiat 1187 (Ib.). De venditione provinciae Drevic decimus denarius 1135 (Ib.).

Verv, Верßъ = consortium territoriale.

(*Ross.*) Aže ubijut ogniščanina v razboji ili ubijca ne iščut: to virnoje platiti v nej-že vervi, gde golova načnet ležati (PR. I. 19). Aže kto ubijet knjažja muža v razboji a golovnika ne iščut: to virevnuju platiti, v čej-že vervi golova ležiť (PR. II. 3). Kotoraja-li verv načnet platiti dikuju viru ... budeť-li golovnik ich v vervi, to zaň k nim prikladivajet, togo-že dělja jim pomagatî golovniku (Ib. 4). A po kostech i po mertveci ne platit vervi, aže imene ne vědajut, ni znajut jego (Ib. 5). Aže budeť rozsěčena zemlja, ili znamenje, im-že lovleno, ili sěť: to po vervi iskati tatja (Ib. 63).

(*Croat.*) Zakon od dilenija gaja ali kotara meu sobom. A ča je gaj, to-j se ima diliti ovako-j i po ovi put: Najprvo, ako bi se znala verv i dio, kako gre od plemenščine meu sobom, po miri i po vervi od baščine, tada ne bi tribi inoga ni inaka dilenija iziskavati od gajev, nego po pravoj vervi i po miri od glav i podvornic i plemenščine. Kako-godir gre verv od baščine, tako ima i gaja dio poiti. Nu li se ne zna ni se more znati verv meu sobom od plemenščine, ako se nahodi gdi je veće dionikov u selu, tomu-j se ima ovako diliti gaj: Najprvo i najpočeonije počelo od iskoni na stare i zakonite ždribove, a sada i podvornice ima poiti dio gaja (Polj. 102).

Vervni = membrum consortii.

(*Croat.*) Tko drži plemenščinu, ne more se iz držanija izneti brez pravde. I ako je držao mirno prez opovida godišč 30, tada se ne može z toga usilovati ni priti. Da ako je s bratjom bližnom ali daonom ali vervnom, tada ne more biti pristojno nigdar, nego se more vazda meu bratjom vervenom verv

pojati i primiriti, gdi se komu krivo vidi, i svaka se pravda dvignuti, ča je o plemenščinu, kâ je vervitja (Polj. 114). — Ako-li tko choće načiniti novu kolovaju gdi nije prvo bila: ako je na negovi dionici osobita, da je volan na svomu graditi. Nu li je meu bratjom ali inom družinom vervitjom, ter bi chotio činiti kolovaju, a ini koji dionici ustavlaju ali opovidaju, da je i nim dio: tada ne more mu toj biti samomu, brez inich, kich onde tiče dio (Polj. 171). Ako bi tko ubio bližnega ali vervnoga za cića plemenščine: da nemu ostane, kâ bi ga imala pristojati po baščini, da tomu-j ubojci ne ma biti oni dio, nego inomu, komu pristoji po razlogu od plemena (Ib. 49).

Slovo „verv" jedni odvozují ze sanskr. urvi = terra, tak jako prý germ. gowe, gau = territorium též pochodí ze sanskr. gô = terra (Mikucki, Hilferding). Jiní z normanského „hwarf", jež ve švedštině podnes znamená territorium (Karamzin, Rakowiecki). Jiní zase spřádají je se slovanským „verviti" t. j. zemí a půdu „vervjami", „verevkami" měřiti (Solověv).

My dáváme přednost výkladu Karamzinovu, že „verv" jest souhlasné s nord. „hvarf" (territorium); pročež také v chorvatštině má býti psáno „verv", nikoli s vyssutím samohl. *e* — „vrv". Podivuhodno ostatně, že slovo „verv" vyskytá se jednak u severních Slovanů ruských, jednak zase u Chorvatů Poljických, po jiném Slovanstvu nikde.

Veřeje = porta judicii.

(*Boh.*) Ten ktož jest vyprosil a vyslúžil, má po list provolací do toho města, kdež jest po třikrát voláno, poslati a k úřadu desk dvorských jej pod pečetí toho města zase přinésti. A přinesa list má od desk zemských komorníka vzieti a poslati k veřejiem toho, ktož to dědictvie KMstí pryč dané a provolané drží atd. — Pakli kto po provolání nebo dání věděti k veřejím otpor učiní po poslu atd. (Ib. I. 3). — Od veřejí: Když po listu provolaciem dání královskému žádný neodpierá. a potom komorník od úřadu zemského vedle práva a nálezu k veřejiem jede: má dáno býti od toho 17 grošóv (Id. VIII. 44).

Odtud příd. „veřejné", jako by řekl „dveřejné"

Veznica, Vězenie = carcer.

(*Polon.*) Incolae villae coenobii ab omni servitute sint exempti, vid. powoz, naramb, nastava et veznica (1241 Cod. dipl. Pol.). — Homines villarum a powolowe, podworowe, naraz, powoz, wiwoz, wimoth, nastava, vesinica, stroza et ab omnibus aliis servitutibus (1242 Ib.). — Nastava, vesnica, naraz, mostne etc. (1253, 1286, 1289, 1307, 1311 Ib.).

(*Boh.*) Ktož u vězení sedí, by žádný vězenie jeho neohlásil: nestánie jeho když by pohnán byl, ke škodě nenie (Všeh. II. 7).

Slovo „veznica", „vězenie" upomíná na sloveso vez-ati, váz-ati, věz-eti, věz-iti, tak že jak soudíme, vězení prvotně byla vaz-ba, uvázání.

Věčina = pluralitas.

(*Boh.*) Je sě glasy číslem přěgliedati, i věčinu provolati v narod, v národ k rozsúzeniu na snem sboren (RZel.). — V potazu ač sie pání rozdělie, po větčie straně má býti (zDubé 63). — Pakli se kdy páni v potazu jedni od druhých dělie, větčie strana přemáhá a nález zavierá (Všeh. II. 10).

Znamenal-li glas původně věc hmotnou, jako byly hřebie nebo střepinky nebo tabulky, tedy zcela případně byly počítány (číslem přehlédány) a kterých bylo více, těch položeno za většinu, majoritas, pluralitas. Takováto většina byla tím samým také věčinou t. j. výrokem, nálezem.

Wieczny list = litterae hereditariae.

(*Polon.*) Swatczą, eze Potrasz na Ziroslawicze ma list weczni i ten smy widzeli 1400 (Sieradz). — Jako praue kupil podsądek weczisczе Popražniky i listy na ne mal, ale mu zginęli (1393 Ib.). — Yako tą dzedziną ne trzimami v zastaue, ale smi ją kupili na weky 1393 (Pozn.).

Viz heslo *Viekověčina.*

Vědro = vas.

Staré slovo slovanské: vêdro u Bulharů, vědro u Srbů a Čechů, vêdre u Rumunů, vedrę u Albánců, βεδρά u Novořeků, vödör u Maďarů, védré u Turků.

Viekověčina = hereditas.

(*Croat.*) Ali govore, da sam kupio ali izdvorio zakonom viku-vičnim i ne držim tvoga ni tvojich prvich (Polj. Jag. 73a).

V Pergosičově překladu Verböczova Tripartitum nazývá se dědina, hereditas, věkověčinou.

Věno, Wiano = dos, dotalitium.

(*Polon.*) Wladislaus occasione veri et justi dotalicii, dicti vulg. wyano, terras Cujaviae et Russiae dom. reginae, consorti nostrae, damus . . . (Krak). Debet assignare synowyce pro serto seu crinili, vulgariter wyano 1399 (Pozn.). Conservata est circa jura dotis et redotis, vulg. wano. — Evasit pro redotalicio, vulg. wano 1411 (Kalisz). — Dominae K. vano in Droseyowicz mansit 1374 (Ulan.). — Super 40 marc. ratione dotis, in vulgari

wyano 1399 (Sieradz). — P. assignavit in tota sua parte LX marcas dominae O. suae uxori, wiana respectu ipsius posagu 1395. — S. mille marcas super oppido S. conthorali suae ratione veri et justi dotalitii, dicti vulg. wyano. 1396.

(*Boh.*) Věno jest, co se po panně aneb vdově z statku aneb z dílu jejího dědického, aneb z jiného statku jí vlastně náležejícího, manželu jejímu připovídá a jmenuje (Kold. C. 37).

(*Litv.*) Pakli by (vdova) za muž pošla, deti venca jejé ne povinny dati buduť toj, kotoraja věna ot muže zapisanoho ne budeť meti (IV. 5).

Slovo „věno", „wiano", souvisí se slovem vínek, wienek, věnec, t. j. crinile.

Věra, víra, wiara, Вѣра = fides, treugae.

(*Serb.*) Na věrě i kljatvě. — My se na to zaklesmo našimi věrami i dušami (Mon. 467). — Ubiše bratra jejé s lukavstvom na věri (Ib.).

(*Croat.*) To-j svi jedinno prijaše i uzakoniše i na toj primiše virami i dušami, da se nikomu ne ima prostiti . . . (Polj. 92).

(*Boh.*) A to beru na svú duši i na víru (Rožm. 150, 176).

Staroněm. wara = foedus, staroslov. véra.

Věrovanie = affidatio.

(*Serb.*) I u porotě kamo se veći klnú i koga veći oprave, ty-zij da su věrovani (Stef. 153). Ako-li se zgodi tere što izgubi, da jest porota věrovani člověci, što reku dušom . . . . (Ib. 162). — A věkie po tom da ne su ty-zi porotnici věrovani, ni da se kto ot nich ni muži ni žene (Ib. 195).

(*Mor.*) Bývá také z příčin hodných, že se naleză bez přísah ve přech věrovánie aneb toto rčenie: „Beru to k své víře", neb „k své duši", neb „k své cti" (Tov. 116). — Má Blažek sedm zeman ku přísaze vystaviti a Jiřík tři z těch má vybrati, ti aby za to přísahali, že tím vinen Bl. nenie a čtyři mají věrovati, že sú ti tři právě přisáhli (Půh. Olom. 1437).

Věscec, Вѣсъцец = ponderator.

(*Serb.*) Kupit Nemčin grivnu zolota, dast věsiti; a věscju nogata (Pr. Smol. 26). Aže Nemčin kupit ssud serebrnyj, dati jemu věscju ot grivny serebra po nogatě (Ib. 27). Latinskomu, dati ot dvoju kapju vosku věscju kuna (Ib. 25).

Věšč, Вѣщь = res.

(*Ross.*) A Velikomu Novugorodu u tvojego naměstnika, korolju, ne otimati, oprič ratnoj věšti i gorodo-stavljenja (Dog. Nov. 1).

(*Serb.*) Ašče kto zapiset koju věšč (Just. 1). Ašče se kto prit s niekim za koju věšč (Ib. 4). Ašče kto pru imať s kim o někojoj věšči (Ib. 5).

Viz hesla *Rič*, *Rzecz.*

Věšče, Вѣче = consilium, senatus.

(*Ross.*) Vsěm Pskovom na věči v lěto 1397. — A knjaz i posadnik na věči sudu ne sudit; suditi im u knjazja na sěnech, vziraja v Pravdu (Pskov. 4).

(*Mor.*) Ale král Matyáš ráčil jest sedání panské při zemských věcěch a právích zříditi ... (var). Sedánie při zemskej věci i praviech panských (KTov.).

(*Polon.*) D. Albertus cum d. Penikone habent terminum pro scultetia ad magnum terminum, vlg. wecze 1394 (Krak.). — Terminum habebunt na wecze Cracovie 1400. Wiecza 1398, Sieradz, 1396 Wislica, 1396 Krakov.

(*Serb.*) Vieće velije — viećnici od velega vieća — Viećnici od maloga vieća (consilium magnum et minus v Dubrovníku). Knezu Dubrovačkomu i negovu vieću. Knez Dubrovački i súdci i viećnici. — Po zapoviedi gosp. kneza i negových viećnik izabranich (Dan.).

(*Croat.*) Nijedno višče obščinsko ne mozi biti od nijednih del, ke bi pristojale k obščini (Vin. 57). Ako bi njeki človik rekal njekomu človiku od vešč nepočtenu besedu, bez začela veščnika: plati etc. (Vrbnik). Budušči sudci i viščnici i kmeti prěd crikvu, učiniše meu sobu (Vrbnik). Budušči v košteli gosp. Ugo i s vsimi viščnici i s inimi dobrimi muži (Ib.).

Kto bi propovidao viće Poljičko, taj je nevirnik i traditur Poljički (Polj 93). A od negove kuće da se nima nikad primit u zbor ni u nijedno viće bratimsko ni siromaško (Polj. Dod. 6). Da on ni od negove kuće ni od nichova koljina nikdar nije vičnik ni sudac u župi Polićkoje (Ib. 8).

Výraz vešte, veče, vítje, viece, viće, wiecze původ má ve slovesu věšt-ati = loqui, věšť = peritus. Viz srbské: Mi koji smo tomu věšči, to-j' sviedočismo – Da podje sam s viešćimi ljudmi, da medju teše. — Jer ste vsakomu dobromu zakonu viešči (Mon.). — S našom vieštju i s našim znanjem toj-no učiněno (Pučić).

Věštby vítězovy = vaticinia, dicta sapientum.

(Boh.) Vyučeně věštbám vítězovým (RZel.)

„Věštby vítězovy“ jsou „věštby vítězské“, tak jako „s plky Čechovými“ čísti se může „s plky češskými“. Slovo vítěz (původně „vít-iaz) souvisí s litevským „wait-iat“, což znamená „řečniti“, a se staropruským „wait-iniks“ t. j. řečník, mluvčí. „Wait-iniks“ má v staré germanćině soudruha ve slově „wit-ing“ t. j. vědomec, sciens, peritus. Není pochyby, že sem patří také staroruský výraz „vit-je“, znamenající sbor radní, conventus, consilium. (Viz hesla *Víje* a *Viece*).

Podle formy licuje se wait-iniks (wit-ing) s nordickými slovy kun-ing, pen-ing, slovanskými kъn-iaz, pen-iaz; také i s tvarem Síl-ing, Sьl-iaz. K těmto tvarům přidružuje se wait-iniks (wít-ing), slov. vít-iaz. (Jiného pochození jest slovo víc-iaz t. j. heros, hrdina, rytíř; ač má tutéž formu filologickou, přece se slovem vít-iaz nikterak nesouvisí; souvisíť s nord. wik-ing, z čehož víc-iaz).

Vdova = vidua.

(*Boh.*) Trojím obyčejem vdova stav svój proměňuje: Najprvé vdániem, když jiného muže pojme; druhé, když po jednom roce od smrti muže svého dietě porodí; třetie, když věno své ne dětem svým zapíše. A tím každým trojím stavu svého změněniem milosti všecky jí do stavu změněnie učiněné mijejí (Všehrd V. 10).

Slovo „vdova“ má své příbuzné v sanskr. vidhavâ, v lat. vidua (vedova), staropruském widdewû, v gotském viduvô.

Vdoví stolec = viduitas.

(*Polon.*) Veniens K— fecit concordiam cum suis pueris, odstąpiwszy wdowego stolcza; debent sibi dare pueri 40 marc. (Wisl.). K— relicta in sede viduali in tota parte hereditatis habet sedere tamdiu donec ad secunda vota convolaret 1399 (Krak.). E. a villa W., in qua in sede viduali sedebat, recessit 1400 (Krak.). Reservata est domina A. relicta K. in sede viduali sui dotalicii erga Pasconem 1400 (Kalisz).

(*Boh.*) Dokudž vdova sedí na svém stolci (zDubé 70).

Vicinatus, Vicinia.

(*Boh.*) Praedium, quod castellanus de Tudelieb disterminavit, cui disterminationi interfuerunt N. N. Vicinatus etiam adfuit (sc. Movrichani, Olesnichani, Borowani, Nichovani, Tornani) 1186 (Reg. I.). — Villam ad jus reginae pertinentem Nedamyr primo obequitavit et in silvis et agris terminos posuit; Diwiss torrentem et rivos obequitavit, Witcone et totius vicinatus nobilibus praesentibus et pariter obequitantibus. — Denuo obe-

quitatum est Zlauconi et obequitavit judex curiae et cum eo N. N. et cum eis omnis vicinatus 1205 (Ib.).

(*Polon.*) Metas coram vicinia fecit 1237. Granicies per nostrum nuntium et viciniam circumdata 1260. Per vos perpetuis et notabilibus gadibus, evocata vicinia, limitentur 1285. Si universitas viciniae in terminis villarum, quarum termini debent ostendi, falsitatem ostenderit 1261. Confiderantes et investigantes per viciniam circumjacentem veram solemnemque, prout consuetudo terrae et jus ad hoc requirebat seu requirit (1354 Tyn.) — Hereditates cum vicinia circumentes et limites earum percipientes per indicationem et publicum viciniae dictae ostensionem, invenimus etc. 1354 (Tyn.). Omnes villas, per viciniam cujuslibet hereditatis deductas et adjudicatas publice adjudicamus monasterio. (Ib.)

Viz heslo *Osada, Opolje.*

Vic-us

(*Polab.*) Vicus in slavonico proprie civitas, in qua forum exercetur. Nunc aliquando dicunt: Transeamus ad civitatem, sed vadamus ad wik. Et sic Bardwic a fluvio, qui ibi fluit, et a vico nomen compositum accepit (Boguphal XIII. aevi).

Na vidzene = terminus de visione.

(*Polon.*) Domina Witoslava heres de L. porrexit suam rem ac causam domino Philippo heredi de N. pro omnibus causis suis: et habent terminum vlg. na vidzene Ph. cum W. in duabus septimanis 1394 (Krak. Helcel II. 43). Kysel kmeto contumax in termino peremptorio de visione, pro violenta aratione granicierum in B. (Ib. 94).

Vidok, Видокъ = testis oculatus.

(*Russ.*) Ili buduť krovav ili siň nadražen, to ne iskati jemu vidoka čelověku tomu. Ašče ne buduť na nem znamenija nikotorago-že, toli priideť vidok; ašče-li ne možeť, to tomu konec (PR. 2). — Ašče-li ryneť muž muža ljubo ot sebe, ljubo k sobě: 3 grivně; a vidoka dva vyvedut (Ib. 9).Ože-li ubijut tatja a ljudi viděli svjazan: to platiti v nem (PR. I. 38, II. 36).

Viz heslo *Posluch.*

Villicatio.

(*Boh.*) Wenceslaus II. fideli suo P. de Grecz locavit villicationem Grecensem pro 90 marcis arg. camerae regiae per-

solvendis; insuper regi per sex septimanas expensarum necessaria ministrabit, vel in eadem villicatione vel Pragae, quandocumque rex ipsum duxerit requirendum (Reg. II. 2310). — Cum Welislaus olim villicus in Grecz nobis dedisset . . 50 m. arg., cum villicationem Grecensem sibi gerendam commisimus et regendam, de bonis villicationis Gredicensis (Ib. 2312).

Villicus.

(*Boh.*) Quando ducitur svod, debet adesse castellani nuntius, judicis et villici et camerarii (Conr. 10). Quando villicus judicat, non debet ire ad capiendum consilium de judicio, sed judicet sedens cum militibus (Ib. 29). Et de mane semper a judice vel villico judicium habeatur (Ib. 31). Si villicus regis sine judicio aliquem impignoret (Ib. 36). Rex . . Henlinum in villicum Gradicensem ordinavit et nobis (civibus de Bydschow) ipsum stabilivit in seniorem 1311 (Reg. III. 34). Istud registrum civitatis B. est confirmatum cum consensu et auxilio Henlini villici Gredicensis, qui ex parte d. regis fuit datus in seniorem et promotorem 1311 (Ib. 50).

Viny.

1. Culpae.

(*Boh.*) Proč jsú viny nalezeny ot starých pánóv? Pro strach ztráty, aby viděl i ktož pohoní i ktož se póhonu dopustí, že právo žádá jich klidu a na zisk nic netbá; nebo úředníci o to práci nesúce, darmo pracovati nechtie (zDubé 113). Vinám úředním léta neprochodie, aby mohli popraviti když chtiec; kromě kdyžby vinnú dědinu v jinú ruku otlúčil a ten v druhé ruce léta zemská podržal; již by v tom běhu úřad svú vinu ztratil, skrze své obmeškánie (zDubé 112).

2. Mulctae.

(*Boh.*) Culpae dividuntur, quando gratiae inveniuntur, pari modo inter omnes (beneficiarios). Peniezi za viny jdú rovným dielem mezi všechny úředníky. (Const. offic. terrae IV. 4).

Vira, Вира = compositio.

(*Ross.*) Kotoraja-li verv načnet platiti dikoju viru, koliko lět za tu platjat tu viru, zaneže bez golovnika im platiti. Buděť-li golovnik ich v vervi, to zane k nim prikladivajuť, togo-že děla im pomagati golovniku, ljubo-si dikuju viru; no platiti i v-obče 40 gr. a golovničestvo, a to samomu golovniku (PR. II. 4). Ože

budeť ubil v svadě ili v piru, javleno: to tako jemu platiti po vervinè, ježe sja prikladivajut viroju (PR. II. 4). Aže kto ne vložit-sja v dikuju viru, tomu ljudie nepomagajuť, no sam platit (Ib. 6). — Ože budeť vira v 80 gr., to virniku 16 gr. i 10 kun i 12 věkoš a peredi ssadnaja grivna a za golovu 3 gr. (Ib. 8). Ašče udariť mečem a ne potneť na smert: to 3 gr. prodaži a samomu grivna za ranu; a potneť na smerť, to vira. (Ib. 25). O poklepnoj virě: budeť na kogo poklepnaja vira, to ože budeť posluchov 7, to-že vyvedeť viru, to-ti imuť věru: paky-li Varjag ili in kto, to 2. A na kostěch i po mertvecė ne platiti viry, ože imeni ne vědajuť, ni znajuť jego (Ib. 15). Aže sverženť viru, to grivna kun smetnaja otroku; a kto izklepal, tomu dati drugaja grivna a ot viry pomočnogo 9 kun. (PR. II. 16). Aže kto ubijet ženu, to (po) tem-že sudom suditi jakože i muža. Aže budeť vinovata, to pol viry. 20 griven (Ib. 83). V cholopě i v robě viry ně-tu; no ože budeť bez viny ubijen, to za cholop urok platiti ili za robu a knjazju prodaži 12 gr. (Ib. 102). Ože učinit-sja vira, gdě kogo uteput a ně dušegubca iz-iščut a ne naidut dušegubstva, i ně dadut: naměstnikom 10 rublev a vina protivu togo (Gram. Dvin. 2). Svedet-sja vira, ubijut sotskogo v selě: ino tebě (korolju) vzjati poltina; a nam vir ne tajiti v Nověgorodě. A o ubijstvě vir nět (Dog. Novg. 15).

Virnik, Вирникъ, **Virnoje,** Вирное = collector virae.

(*Ross.*) Iže ubijuť ogniščanina v razboji, i ubijca ne iščuť: to virnoje platiti, v nej-že vervi golova načnet ležati (PR. I. 19). — Ože kto ubijeť knjaža muža v razboji a golovnika ne isčuť: to virnuju platiti, v čej-že vervi golova ležit: to 80 griven. Ašče-li ljudin, to 40 griven (PR. II. 3).

A se poklon virnyi: Virniku vzjati 7 vědor solodu na nedělju . . . To všech kun 15 kun na nedělju a borošna kolko moguť iz-jasti. Do neděli-že viro zberuť (PR. I. 42). A se zakony virnyje byli pri velikom knjazi Jaroslavě: Virniku vzjati 7 veder solodu na nedělju . . . (PR. II. 7). Ože budeť vira v 80 griven, to virniku 16 griven a 10 kun i 12 věkoš, a peredi ssadnaja grivna a za golovu 3 grivny (Ib. 8).

Viselec = suspensus.

(*Boh.*) Et si aliquis hominum ecclesiae fuerit suspensus, quod vizelez dicitur, ipsos totaliter absolvimus, arbitrio abbatis

relinquentes, ut quidquid exinde provenerit, in usus ecclesiae convertat. 1220, 1234 (Reg. I). Si quis hominum ecclesiae suspensus fuerit, quod wizelche boemice dicitur, ab omnibus his ipsos penitus decernimus absolutos 1228 (Ib.). Si vero aliquis hominum ecclesiae suspensus fuerit vel suspendendus, quod wiselec dicitur boemice, ipsos penitus decernimus absolutos 1249. (Ib.)

Vítje, Вытѣ = conventus, senatus.

(*Ross*) Naměstničich i volostelnych ljudej suditi v jich vítjach a na těch na gorodskych ili na volostnych ljuděj v jich vítjach davati pristava a do naměstničich i do volostelnych ljudej v těch vítjach děla nět. (Sud. 1550 § 23).

Viz heslo *Věče, Vieće.*

Viza = visum.

(*Boh.*) Viza české slovo nenie, a tak jakž se české píše ani latinské (leč by takto psáno bylo: visa, tak by mohlo latinské býti). A v tom rozumu jsú toho slova užívali staří Čechové, kteříž jsú práva svá zemská latině psaná jako i dsky měli, ale k tomu slovu přidávali jsú: „Citatio", aby stálo: „visa citatio", t. j. „viděný" nebo „ohledaný póhon", jestli k němu rok opraven čili nenie. A též: „Visa querela" t. j. „viděná" nebo „ohledaná žaloba"; neb před vloženiem vizy každý musí prvé ohledati to, nač chce vizu vložiti. 'A z toho zkažené slovo latinské zóstalo „viza", kteréhož se již užívá a užívati bude jako českého. — Vloženie vizy nic jiného nenie než póhonu zhliženie a zabráněnie, aby dále jinak hýbáno žádným obyčejem ani opravováno nebylo, než tak jak jest vidieno, aby zóstalo. (Všehrd III. 20).

Viž = nuntius deputatus.

(*Litv.*) Avšak-že listy slušnym obyčajem majut davany byti abo čerez korolevskoho dvoranina, abo v povete pered vižom povetovym, abo pered ljudmi storonnymi, šljachtoju abo inymi godnymi very; a vedže viž pred-sja majet storonu meti (Stat. I. 11.). — Jestli bychmo gde poslali na spravu našu zemskuju albo na žalobu poddanych našich viža našeho, albo panove rady naší: a tot viž majet pri sobě storonu meti; a prišlo-by v kotoroj reči na opytanje toho viža, tohdy viža žaden peresvedčiti nemožet. (Ib. VI. 35). — Pered vižom uradovym, vozemši viža z uradu albo tych sudej, kotoryje budut jemu što na nem skazali (Ib. VI. 36).

Vladalac, Владалацъ = praefectus, administrator.

(*Serb.*) Gradove vsi po zemlji carstva-mi... za sudove, što imaju medju sobom, da se sude pred vladalci gradskimi i prěd crkovnim klirosom. A kto župljanin prî graždanina, da ga prî prěd vladalcem gradskim i prěd crkvom i prěd klirosom po zakonu (Stef. 178). Knezově i primikjurije i vladalci i prědstajnici i čelnici (Ib. 147). Ako-li su vladalci opovědali gospodarem: da se ta-zi gospoda kažu kako gusar i tat. (Ib. 148). Kupci koji prichode noštju na ložište, ako ich ne pripusti vladalec ili gospodar sela toga-j, da oblěgu u selu kupci... ako što vzgubi putnik, on-zi gospodar ili vladalec vse da plati; jere ich ne su u selo upustili (Ib. 161)

Vladař = gubernator.

(*Boh.*) Po dobrovolném vzdání auřadu od pana bratra staršího, pana Voka, vladařil pan Petr s dobrým domu Rožmberského až do l. P. 1521. (Březan). R. 1519 pan vladař v umyslu měv vladarství se sebe složiti, žádav odpočinutí, chtěl rad pana Jana Strakonického, strýce svého, jiným pánům bratřím představiti. Oni proto že k zakonu oddal se, nikoli ho za spravci domu přijiti nechtěvše, příčinu dali, že pan Petr s nimi o všecko panství na rovný díl rozdělil se; sobě polovice nechav, druhé polovice jim popustil... A když tak rozdíl se stal, páni, pan Jošt, pan Petr Kulhavý a pan Jindřich, mezi sebou vystavili za vladaře pana Jindřicha, k čemuž pán starý povoleni dal a jemu místa svého postaupil (Id.).

Vladyka, Владика.

1. Caput familiae.

(*Boh.*) Vladyku si z roda vyberúce, ki plzně-dlě by v snemy slavny chodil... (RZel).

2. Nobiles secundi ordinis.

(*Boh.*) Nostri barones faciunt hoc simul et wladikones (Zbrasl. ad a. 1304). Když vladyky do města přijedechu... To se ot měščan vladykám dálo. (Dal.). — Joannes rex civibus civ. Lunensis concedit, „ut homines episcopi, abbatum... baronum, wladikonum et quorumlibet nobilium, personales debitores existentes, pro eisdem debitis quanta fuerint, et wladicones in personis propriis pro V marcis minus lotone licite arrestabunt 1325 (Reg. III.). — Una curia Chrast, quae habet

2 laneos, quam quidam wladyka de Wessecz tenet... (Urb. XIV. stol.). — Fratres carnales de Podviní hereditatem nostram in Podwinye liberam seu wladiczye dictam ... 1340 (Reg. IV.. Si quando aliquis ex servitoribus nostris (i. e. regis) se wladykonem duxerit asserendum ... Quodsi servitor noster per testes idoneos non probaverit prius ab atavis suis fuisse wladykonem (MCar. LXXVI.).

(*Mor.*) Carolus monasterio in Sar... Secus tamen de nobilibus aut bladiconibus, si qui judicandi in bonis monasterii reperti fuerint... 1338 (Reg. IV.).

(*Polon.*) Testes jurabunt: Yako Olexi gest vbogi wlodyka, ale ne cleynotnik 1386 (Sier.). — Petrus Michalem in jure nobilitatis vituperavit, qui M. dixit, se esse medium nobilem, vulg wlodika 1416 (Krak.). — Qui testes juraverunt, quod ipse M. sit frater ipsorum medietatis milicie, vlg. wlodika, carens clenodio et proclamatione 1417 (Krak.).

3. Episcopus.

(*Ross.*) A ot sudnoga rublja vzjat vladykě i jeho naměstniku, i ključniku, ot pečati grivna (Novg. 1401, § 8). I vladyčnju naměstniku sud, i na sud ne sudit knjazju ni sudijam (Pskov. 2). A u nas tebě, čestnyj korol, věry grečskyje pravoslavnyjė našej ne otimati; a gdě budeť nam ljubo, tu my vladyku postavim po svojej voli. A rimskich cerkvej v V. Nověgorodě ne staviti (Dog. Novg. 23).

4. Domina.

(*Serb.*) Koji vlastělin uzme vladiku po silě, da mu se obě rukě otsěku i nos ureže (Stef. 52). Ako li vladika bluď učini (s) svojim člověkom, da mu sě obě rukě otsěku i nos ureže (Ib. 53).

Slovo „vladyka“ souvisí s litevským waldvico, což znamená statkáře rytíře. Etymon jest lit. waldyti, gotské waldan, slov. vladu, vládnu = pánem býti, panovati. K tomu také ukazuje staropruské walduns = heres, waldnic = rex. Cf. také slov. vláda, vladař. „Vladyka“ u katolických Dalmatinců dle svědectví Vukova podnes slove mater familias; v Dubrovníku šlechtická žena nebo odrostlá dcera slove „vladyka“, malá dcerka „vladyčica“.

Slovo „vladyka“, jenž prvotně znamenalo náčelníka rodu (tak jako kněz) — prodlením věku přijalo na se význam vyššího duchovního, biskupa, zrovna tak jako se to spatřuje při slově knez (caput familiae) a kněz (presbyter).

Vlach.

(*Serb.*) Pótka medju selmi 50 perper, a vlachom i arbanosom 80 perper (Stef. 76). Gdě prěstoji vlach ili arbanasin

na selě, na tom-zi selě da ne prěstoji drugi, grede za nimi (Ib. 82). Ljudje crkovni, koji drže crkovna sela i zemlji crkovne, a prognali sut meropche crkovne ili vlache (Ib. 30).

(*Croat.*) I prijaše Poljičane svi jedinno i zapovidiše svim plemenitim, vlastelem i dicićem, i kmetićem i vlašićem: ki koli bi s Turci pošli na vojsku (Plj. 17). Nijedan Poljičanin nemore držati vlacha u Poljicih... (Ib. 20).

Vlach ve středověku tolik co Romanus. Vlachové (*Βλαχοί*) poprvé tak jmenováni r. 976 v Makedonsku. Přesídlování Vlachů z poloostrova balkanského do staré Dacie (Valachové). Původně pochází jméno Vlach od Volchae, Volcae (Tectosages), jenž na svém pochodu z končin pod-pyrenejských v 3. stol. př. Kr. po delší dobu sídleli v území epirotském.

Vlast, Власть.

1. Potestas.

(*Ross.*) Vchodjaščej-že Rus v grad da ne imějuť vlasti kupiti... Da ne imějuť vlasti zimovati... da ne imať vlasti knjaz russkyi... (Dog. 945).

(*Serb.*) Ašče kto prěčuje i otbije pristava, da pišu sudije knigu kiefaliam vlastělom, u čijej budu državě oni-zi prěslušnici, da svrše za to-zi vlasti, šćo pišu sudije; ako-li ne svrše vlasti, da se kažu kako prěslušnici (Stef. 180).

2. Dominium.

(*Boh.*) Buděta im vjedno vlásti (RZel.).

3. Provincia, regio.

(*Boh.*) I kak sě zdie v cuzej vlasti... i kací bozi v cuzej vlasti... Ot silna k silnu po všieckej vlasti... Ky bieše pobýval Vyšehrad i vsě vlasti... S koni na vrahy přese vsě vlasti... Ve vlasti, kdě Olomúc vévodí... V sěch-že vlastech luda mnoho žive... Na ludné jich vlasti... Sebra voje se všech vlastí valnych (RKrál.).

Vlastach = servorum genus.

(*Serb.*) Nullus de vlastachis vel linea servorum audeat manum mittere in nobiles viros vel mulieres civitatis vel injuriare eos (Cattaro 125). Ordinemo, che li giudici nel suo anno siano tenuti di comprar tutte l'herbe, dove non habianno li vlastachi, per quel prezio, che furono comprate inanzi (Budua 164).

Vlastel, Vlasteličić, Властелъ, Властеличичъ = nobilis.

(*Ross.*) Vsjakomu vlastelju za druga ne tjagati-s, oproč svojega orudija (Pskov 72).

(*Serb.*) Vlastele i vlasteličići, iže se obrětaju u državè mojej, Srblji i Grci, ščo jest komu dalo carstvo-mi prie državè mojej u baščinu... (Stef. 37). Vlastele i iniji ljudie, koji imajut crkvi baščinnyje (Ib. 43). Kniga carstva-mi da se ne prěsluša, gdě prichodi... ili k vlastělom velikim i malim (Ib. 137). Vlastěle i vlastěličići, koji gredu u dvor carstva-mi, ili Grk, ili Němec, ili Srbljin, ili in kto ljubo (Ib. 175). Koji vlastěle stoje u kući carstva-mi, ako jich prî... (Ib. 179). Vlastěle krajiščnici, koja vojska tudja grede... (Ib. 48). — Vlastelin, koji opsuje i osramoti vlastěličića... (Ib. 49). Kdi priide vlastelin z vojske domom (Ib. 60). Koji vlastelin ne-uzima djecu, ali paky uzima djecu tere umret (Ib. 39). Kda umrě vlastelin. koň dobrii i oružje da se daje caru (Ib. 47).

(*Croat.*) I prijaše Poljica, da četiri vlastele i deset didić... (Polj. 15). Svi vlastele i sva obćina Poljička (Ib. 19). — Vlastele i didići svi skupno prijaše (Ib. 91, 122). — Plemeniti vlasteli i plemeniti didići (Ib. 91 Jagić).

2. Perpetrator.

(*Serb.*) Kto-li se naide izgnav metochiju na miropščinu i prěčuje zakon carstva-mi: to-zi vlastnik da se razspe i nakaže (Stef. 45).

3. Possessor.

(*Serb.*) Svaki čojek vlastnik je od svoga imuća (Zak. Crnog. 1855, § 49).

Vležení = obstagium.

(*Mor.*) Pakli bychom peněz i s úroky na den již psaný nedali a nezaplatili.. věřitelům našim nebo jich věrným rukám.. tehda ihned, kteráž dva z nás rukojmí napomenuta budeme od našich věřitelů, máme a slibujeme vjeti a vlécí v pravé a obyčejné (v)ležení do města N. (Tov. 174).

Si dominus noster, episcopus Olom., aliquem de vasallis suis sine judicio captitaverit et ipsum infra duas septimanas liberum non dimiserit: fidejussores... civitatem Olom. intrabunt in mille marcis adjacendi in obstagio, donec vel dictus captivus dimittatur liber vel per episcopum persolvantur mille marcae 1307 (Reg. II.)

Vlchovstvo = incantatio.

(*Serb.*) Ljudje, koje s vlchovstvom uzimlju iz grobov tere ich sžižu: selo koje to-zii ući ni, da plati vraždu. Ako-li budě pop na to-zi došel: da mu se uzme popovstvo (Stef. 20).

Vlodarius = villicus.

(*Polon.*) Testis Stephani wlodarius ducis Oswiecim. 1228 (Tyniec). Raduanum Zamb, qui quondam fuerat ducis in Milich wlodarius 1249 (Tzschoppe et St.). Nostros castellanos et eorum judices seu wlodarios 1279. Henricus IV. — universis castellanis nostris et officialibus et eorum judicibus et wlodariis, .. quoniam homines mon. Henrichow ab omnibus solutionibus et servitiis nos et nostros castellanos et eorum judices seu wlodarios contingentibus (powoz, prewod, podworowe, stroza) fecimus absolutos 1279 (Henrich.). Abbas Kamenez per suum advocatum seu wlodarium judicare debet .. 1336 (Tzschoppe). Wirt abir eyn wloder, daz ist der scheffer, adir der kemmerer geslagen (Poln. Recht XV. IV.).

Voda, Вода.

1. Judicium aquae.

(*Ross.*) Ože ne budet lica, to togda dati jemu želězo iznevoli oli do polugrivny zolota. Aže-li meně, to na vodu. Oli to do dvú griven, aže meně: to rotě jemu iti po svoje kuny (PR. II. 17).

(*Boh.*) Quando aliquis judicium aquae debet subire, nullus eum in aquam dimittat nisi sacerdos et ejus cooperator (Conr. 8). Per experimentum ferri candentis vel aquae frigidae seu ferventis ... 1220 (Reg. I.). Quodsi occurrat eis judicium subire candentis ferri manualis, vomerum, vel aquae 1235 (Ib.). Z plena, ze zlodějstva, z lúpeže, ze vzebránie úrokóv, z žetie — právo voda (Rožm. 80—85). Ze vzoránie děediny — právo voda (Ib. 95). Ale bylo-li by pravějšé, aby póvod přisahl napřed z své škody, tehdy pravo odpoviedači otpřisieci sè; potom za vodu dva pomocníky odpřisezta, že jest nevinen (Ib. 234).

2. Elementum.

(*Croat.*) Voda živa ima biti obćena, gdi-godiv je na čigovoje-godi zemlji. Voda rvenica osobita onoga je, tko ju na svom izarve. Voda daždeva, kto ju navodi na svoju zemlju. Kada je

mala, da mi dobro čini i korist: tada ima trpiti i veliku, kada dodje (Polj. 104).

Vojen, Vojno.

1. Vir, maritus.

(*Serb.*) Srbkyně muži svému podnes říká „vojno“ (Vuk.).

2. Armatus, miles.

(*Boh.*) Z úst vojnóv Zabojevých. — Vojni, zjutra záhe rozpálímy krutosť vsiú. — Třie sta pól sta vojnóv (RKral.).

Vojevoda.

1. Caput familiae.

(*Boh.*) Však ot svej čelědi voje-vodi. (RZel.). Vše če plzno bieše, potre jeho zloba kruta i zaje voje-vodu nám (RKral.).

2. Bellidux, dux exercitus.

(*Serb.*) Na vojšcě na vsakoj da obladaju vojevodě, koliko i car; ščo reku, da se čuje. A sudově, mali i golěmi, koji su na vojscě, da im sudě vojevodě, a in nikto (Stef. 130). Kto što najde u tudjoj zemlji na vojscě, da vede i nese prěd cara i vojevodi (Ib. 117).

(*Polon.*) Juxta polonicalem interpretationem dux exercitus woye-woda appellatur (Boguphal XIII. stol.).

(*Boh*). Však imě věru k vojevodě. Otvecechu vojevodě Ctmíru. Koň vleče v střemnech vojevodu (RKrál.).

3. Princeps, dux, locumtenens, gubernator.

(*Rum.*) Ad flumen Olte, excepta terra kenezatus Lytrioy waiwode. — Terra Szeneslai, waiwode Vlahorum 1247 (Feher). — Tempore Ludovici regis Bogdan woy(w)oda Vlahorum de Marmarusio coadunatis sibi Vlachis ejusdem districtus in terram Moldaviae clandestine recessit (Thurócz). Ion Stefan vojevoda, gospodar zemlji moldavskoj, syn Bogdana vojevody, ukrasi sij grob svojemu prědědu, staromu Bogdanu vojevodě (Náp. náhr.).

Slovo voje-voda složeno jest ze slov „voj“ a „vésti“. Bujno zvoláše Ctmír na voje. — Nade vše voje. — Skoti se dřevo na voj (RKrál.). Prvotní význam zachoval se podnes ve slově voj-ska, jehož ve smyslu domácí čeledi užívají srbští obyvatelé Boky Kotorské (Vuk: Koliko imaš vojske u kući?). — Čistě slovanské „vojevoda“ přešlo ze slovanštiny do rumunštiny (voje-voda). uherštiny (vayvoda, zkrác. vajda), řečtiny (boje-bodas v Epíru a v Peloponésu, vaj-voda na Lemnu, do tureckého (vai-voda-ek, policejní vrchnost v Cařihradské Galatě) (Mikl, Meyer).

Vojevodnica = census ducis.

(*Pomer.*) Liberi sint a wogiwotinza, qui „census ducis" dicitur (Ludewig Rel. VI. Cod. Pomer. 1158, 1169, 1177).

Vojka = princeps testium.

(*Croat.*) Ako-li prisegu svi, i vojka i porotnici, po zakletvi u prav: to-j ta-j pravda dobita (Polj. 149).

Vojnik, Воинникъ = miles.

(*Serb.*) Kdi priide vlastelin z vojske domom ili koji-ljubo vojnik (Stef. 60). Na vojscě svadě da něsť; ako-li se svadíta dva, da se bijeta, a in nikto od vojnik da im ne pomože (Ib. 132).

Vojníci ve službě turecké, „ve vojniških selach" osazení, měli od státu vykázaný pozemek dědičný, řečený i po turecku „baština", z něhož neplatili žádných daní ani harače (daně z hlavy), ani desátku z žita ni z ovcí až do sta kusů. Kromě toho prost byl vojnik všech robot (angarií); za to chodil na službu carskou do tábora nebo do konírен sultanových každého třetího roku (Jireček, Bulh.). Vojník, odvozené ze slova vojna, rum. slove bojnik, maď. bajnok, tur. vojnak, bojnuk (vojnak-beg, vojnak-lek, za středověku voynougban. Mikl.).

Vojska, Воиска = servitium militare, exercitus, expeditio.

(*Serb.*) I baštine vse da su slobodne ot vsěch rabot i podanьk carstva-mi, razvě da daju sokije i vojsku, da vojuju po zakonu (Stef. 40). — Na vojscě na vsakoj da obladaju vojevoďě, koliko i car. Što reku, da se čuje (Ib. 130). — Što kto naide u tudjoj zemli na vojscě, da vede i nese prěd cara i vojevodu (Ib. 117). — Crkov kto obori na vojscě, da se ubije i oběsi (Ib. 131). — Na vojscě svadě da něsť (Ib. 132). — Vojska, koja grede po zemli carevě, gdě padne u kom-zi selu, druga, koja po noj grede, da ne padne u tom-zi selu (Ib. 136). — Vlastěle krajištnici, koja vojska tudja grede i pleni zemlju carevu, tere prěide opet prěz nich zemlju: ti-zii vlastěle vse da plate, prěz kojich prěide državu (Ib. 48). — Kdi priide vlastělin s vojske domom, ili koj-ljubo vojnik: ako ga kto poziva na sud, da budě doma 3 nedelje, tu-zi da grede na sud (Ib. 60). — Ašče vojin na carskom zapisanji zakasnit na vojsci, pet lět žena da imajeť čekati jego (Novak. Zák. 99). — Ni velike rabote ni male: Ni vojske da ne teraju (Mon.). — Osvobodi

ot gradskich rabot, vojske . . . (Ib.). Da ne rabotaju . . ni vojske vojuju (Ib.).

Radix voj, z čehož voj-ska (fem.) ve staré slov. exercitus, expeditio, v češtině voj-sko (neutr.), voj-in starosl. miles (вoйнъ), voj-na = bellum, vojnik = miles (rum. heros). Vojska (fem.) i za na našich dob u Srbů v Boce Kotorské tolik co čeleď domácí. Říká se: Koliko imaš vojske u kući? Ima mnogo vojske u kući (Vuk.).

Wóla = libertas.

(*Polon.*) Wola, quae vulg. Grochowisco (1254), Wola 1257, 1255. Villas nostras Wola, Radessow etc. 1250 (Tyn.). — Joannes de Radessow et Wola 1311 (Ib.). — Sandkowa Wola 1354 (Ib.) = Libertas Santkonis (Ib.). — Kluczowa Wola = Libertas Kluczowa 1354 (Ib.) — Maslezcowa Wola = Libertas Melesconis (Ib.). — Libertas Cimosconis, Libertas Grasconis, tres Libertates in Rzepnik, Chansna, Boguniowice, Libertas, quae prope Tarnowek jacet (Ib. Tyn.). Kmethones vero, qui ibi locati fuerint super agris cultis, dictis starzina, octo annos, super silvis viginti annos plenam et omnimodam habeant libertatem; exspirata libertate de quolibet manso mediam marcam pro censu monasterio solvere tenebuntur; quilibet kmetho nisi fertonem pro decima praesentabit etc. 1383 (Tyn.) — Concedimus incolis villae de cultis agris trium annorum, de silva vero 20 annorum libertatem, post quorum devolutionem de quolibet manso 8 sc. dare tenebuntur; pro decima vero a primo anno usque ad 20mum de cultis agris prout cum rubetis mensuratis de singulis mansis per fertonem dabunt 1345 (Tyn.).

(*Litv.*) Koli by čelověk volnyj prišol za kotoroho knjazja albo za pana i sel na vóli, i vysedevši vólu chotel zasja proč proiti . . . (Stat. VIII. 20).

Viz heslo *Lyota*, *Libertas*.

Volavčí = proclamator.

(*Mor.*) Menší úředníci mají státi na lavici, aby ode všech vidieni byli a po nich má státi volavčí. Jeden z úředníkuov k rozkázání pana komorníka jemu má říci: „Volaj, že král (neb markrabie etc.) na právě sedí; žalujte, otdpoviedajte!“ A volavčí tu řeč má třikráte ohlásiti a opáčiti (Tov. 66). V Olomúckém právě jsú póhonči a volavčí, ješto na to zpupné dědiny mají (Ib. 36). Pakli volavčímu káže Petr na Havla

zavolati a volavčí zavolá: „Stojí-li Havel k svému právu, odpovídaj Petrovi“; a tak ktož chce a pohnal koho, káže naň volati a jest druhý povinen odpovídati, na něhož volají (Ib. 70). Když póhony přeslyší... pan komorník káže volavčímu volati první den, kterýž volá: „Páni chtí súd vzdáti; žalujte, otpoviedajte!“ A to po třikrát (Ib. 80). Declamatorem, qui volavčí a veteribus vocabatur (Stransky Resp.).

Viz heslo *Řečník.*

Wolenstwo = servitus.

(*Polon.*) Omne jus, proprietatem, facultatem et dominium dictorum parietum et curiae in Iosmanum legitime cum aequali feodo, vulg. wolenstwo, transtulerunt 1393 (Krak.).

Volokyta = induciae.

(*Litv.*) U súdu nichto sja ne majet otozvati pered pravom ni do korolja ani do sojmu, dlja toho, aby v tom volokity nebylo (Stat. VI. 2). — A kogo nedělščik dasť na poruku; i jemu istcov i otvětčikov ne voločiti, a staviti ich pered sudijami (Sud. 1550 § 49). — A kto stanet voločiti poslě sroka, i na tom vzjati tomu kogo voločit, projésti po tri dengy na deň (Ib.).

Volosť, Волость = regio.

(*Ross.*) U kotorago Pskovitina učinit-sja tatba v Pskově, ili na prigorodi, ili v seli na volosti... (Pskov 39). Kto s kym pobijeť-sja vo Pskově, ili na prigorodě, ili na volosti (7). Volosti Novgorodyja (tebě, čestny korol) ne deržati svojimi muži, a deržat mužmi Novogorodskymi. A se volosti Novogorodskyja: Volok, Toržek etc. (Dog. Novg. 16). A po jinym volostem na Novogorodskym imati tobě pošliny po starině (Ib. 11). V kotoryj gorod ili v volost v kotoruju prijedet nedělščik (Sud. 1497 § 37). Christianom otkazívati-sja iz volosti iz sela v selo (Ib. 57). A krestjanom otkazívati-sja iz volosti v volost i iz sela v selo odin v godu (Sud. 1550 § 88).

Viz heslo *Vlasť.*

Votčič, Вотчич = heres.

(*Ross.*) A kto pochočet vpered svoju votčinu mimo votčičev založiti u storonnogo čelověka: i těm storonnym ljudem, ne votčičem, tě votčiny v zaklad imati v tolkě, čego ta votčina stojit (Sud. 1550 § 85).

Votčina = patrimonium.

(*Ross.*) A o votčinach súd: Kto votčinu prodasť, i dětem jego i vnučjatom do toje votčiny děla nět; i ne vykupiti jeje (Sud. 1550 § 85). A stanet tot kupec tu otčinu prodavati, i těm prodavcóm tu votčinu u nich kupiti poljubovno, kak jemu tot prodavec tu votčinu prodast; a ne poljubovno jemu votčiny ne vykupiti (Ib.). 'A súditi o votčině za sorok lět (Ib.).

Viz heslo *Dědina*, *Baština.*

Vražba.

1. Inimicitia.

(*Polon.*) Erit liber ab inimicitia, vulg. wrožba. Reus a vindicta sanguinis, vulg. dicta wrožba absolvatur 1220, 1421 (Stat. Mazow. Bandtkie).

2. Vindicta.

(*Ross.*) Mindog vražboju za vorožstvo s nimi (Smoljany) Litvu zania 1252 (Let. Ypat.).

(*Croat.*) Ako bi kî ubil od podknežinov ili od slug g. kneza, ter bi ušal i nemogal se jeti: da knez vazme vražbu svrch plemene zlotvorca za polovicu a zločinac drugi pol (Vin. 29.). Ako se (ubijca) jeti more pria ner se vražba plati, volja ako je ućinena naprava: budi od nega maščenje a nega bližika budite prosti (Ib. 31.). — Ako bude onde-je požgano od nikoga človika volja od nikich ludi, a on zlotvorac nebi se mogal jeti: plati se vražba za svako ono požganije, kako zgora od vražbi je izrečeno (Ib. 62).

Kořen slova „vražba" jest vrag, vrah, jenž do první polovice 14. věku znamenalo ne ještě zábojce, alebrž nepřitele; teprve ku konci 14. věku počalo se ho užívati ve smyslu zábojce, vražedníka. „Vražstvie" ve staré ruštině znamená stav nepřátelský, řádění nepřítele, s čímž souhlasí „vražstvie" na dvou místech RKrál.: Poslední budi jeho (Vlastislavovo) vražstvo. Obnovíchu vražstvie s Tatarýny. A i u Dalemila čte se: „Lépe jim jest něco země ustúpiti, než sě k nim tak zavražditi." Jakž sú směli oni k nám se zavražditi, tiem právem my móžem svých přátel mstíti." Slovo Vražba a Vražda jsou původně příbuzna vespolek, znamenajíc obě zprvu „nepřátelství", napotom „zabití", zahubení. V „Jaroslavu" slova „Sami vražbu nad sebú spáchamy" mají rozum: „Sami nepřátelství proti sobě spácháme."

Vražda, Вражда.

1. Homicidium.

(*Serb.*) Stanici vsi carstva-mi da gredu prěd sudije, što imaju sud medju sobom: za vraždu, za gusara, za tata, za prějem ljudi, za krv, za zemlju (Stef. 185). Ašče su otroci, da se sude prěd svoimi gospodarii kako-ljubě za svoje dlgově; a za carevě da greduť prěd sudije: za krv, za vraždu, za tati, za gusarě, za prějem ljudskyi (Ib. 103). I ljudii, koje s vlchovstvom uzimlju iz grobov tere ich sžižu: selo koje to-zii učini, da plati vraždu (Ib. 20).

Se alcun homo facesse vendetta o vurasda, et havesse moglie: non li possa levar cosa nissuna della sua moglie per la vendetta. Et l'homo que facesse la folia, paghi del suo fatto la vendetta (Budua 191). Si civis Raguseus occideret Sclavum et Sclavus Ragusinum: solvant pro poena urazdae nuncupata pp. 500 (Pučić II. 151).

Za vraždu se načiniti, utakmiti se i zgoditi. Acconzamento de la sangue, achordium pro homicidiis et sanguine, finis de homicidiis et sanguine, remetter la sangue.

(*Boh.*) Homicidium de jure nostro est aut atrox, quod spolium vel rapinam conjunctam habet, mord; aut minus atrox, quod rapina caret, vražda (Ophth. XVI. stol.).

2. Poena homicidii, vindicta.

(*Croat*) A tko je vojvoda Poljički, da nima nijedan danak davati, odlože (desetinu), tere vraždu, tere kada se Turkom charać daje; od-toga-j ne može se prostiti (Polj. 14). Ako-li bi tko koga oklastio rukom, ter bi bio maganatan jednom rukom ali nogom ali tolikoje okom: svako jedno tich nosi pô vražde, ča je libar 120 (Ib. 37). Ako-li bi mankala dva taj uda, tada dvakrat toliko, ako-li tri, tada trikrat etc. A za toj je to uzakoneno na veće vražde, jere „je gorji i težji čoveku zao život nego smrt, ka se jednom čoviku učini“ (Ib. 38). Ako bi ubio pri komu blagu ili za koju korist, ali je ga odrô ubivši: tomu je zakon, da tuj imaju poiti vraždi. I ako bi se magao takovi razbojnik uchititi, ima se obisiti etc. (Ib. 56). Ako-li bi ga ubio na misti, dužan je dvi vraždi (Ib. 65). Ako se pristav poreče i dostigne se za kriva, dužan je mrtvom vraždom (Ib. 127).

— Ako bi tko plemenita čovika uchitio za vlase Poljičanin tere vrgao nim na tli, rekši nezaimito ali prez takova podobna zloga uzroka: dužan mu je živom vraždom, ča je libar 120 (Polj. 62). — Tada mu se ima oni izkupiti punom vraždom (Ib. 159).

Vretenum = mensurae genus.

(*Croat.*) Et quicumque acceperit terram alicujus ad pastinandum, observet conventionem cum domino terrae, et licet in pacto fuerit vel non, teneatur laborator pastináre annuatim adminus unum uretenum de terra sibi data; si vero eam seminasset, similem partem, ut de vino, sibi dare debet (Spalat. 106).

Vrěz = incisio, carnes.

(*Boh.*) Si quis citatus fuerit et obtinuerit jus suum in judicio, neque vrez, neque pohonzce, sed solummodo denarios duos persolvat, quod pomocne vulg. appellatur (Conr. 24). — Sint etiam homines mon. Brevnov. ab iis, quae dicuntur wrez, prezeca. poiezda etc. liberi et absoluti. 1220 (Reg. I.) Hominibus ecclesiae naroc, zwod, hlavam, wrez etc. remittimus 1222 (Priv. eccl. Ib.). Sint etiam pauperes mon. Doczan ab hoc, quod dicitur wrez, liberi 1249 (Ib.).

Wstecz = recursiva.

(*Polon.*) Cum haec agerentur, accessit quaedam femina, uxor Floriani, statuens coram nobis quendam puerum, filium ejusdem Fl., dicens, eidem puero a nostro summo judice Domardo esse ratione propinquitatis villam St. adjudicatam (Henr.). Super hoc accepit ad eundem Domardum coram nobis baculum, quod vocatur in polonico wstecz, et nuntium. Domardus vero, judex noster, remisit eundem nuntium ad nos, dicens, quia nec hanc feminam unquam vidisset nec illi puero villam judicio confirmasset 1253 (Henr.). Verum cum causa finem alium habere non valeret, nisi quod ad dictum Petrum, comitem quondam palatinum Cracoviensem, cum mediatore procederet, prout est mos judiciorum, dictus mediator subcamerarius, jam in procinctu viae existens, parti utrique se interponens, tum prae difficultate viae, tum prae labore, quam expensis ad Russiam habendis, pars utraque in concordiam versa 1287 (Miech.).

Jacussius de O. cum Zusca uxore Jasconis de ibidem receperunt ad librum pro relatione, alias wstecz, pro perdicione et acquisitione causae; ipse Jacussius nominavit scolasticum

Marcum in L. et ipsa Suska scolisticum de Sanczi. Ipsam Zuscam libri supportaverunt. Terminum habent ad colloquium 1394 (Krak. Helcel II. 44). — Petrus de W. cum Meczslav canonico pro fstecz terminum habet ad terminos, pro eo, quod Petrum Meczslaus quibusdam verbis et minando coram judicio dehonestavit, vid. dicendo „Uteris eo male“ 1397 (Krak. Helcel II. 50). — Petrus de M. pro ffstecz cum Nicolao de Ch. terminum habent ad terminos proximos, vid. ad librum (1398, Ib.). — Stephanus heres de — L. marcas vadii in Nicolao de — per fstecz ad librum, et per terminum peremptorium judicialiter acquisivit, quia eundem Stephanum adiuvavit liber in recursiva, wlg. fstezc (1398 Ib. 62). — Stephanus dixit sibi esse adjudicatam hereditatem et propter hoc concitasse se ipsam Elisabet versus Cracovium dixit, et contra ipsam terminum concitatum obtinere. Et pro hoc coram camerariis ipse Stephanus ad librum reccurrebat et per corulum recipiebat. Elisabeth vero per corulum nolens recipere, camerarios per Lambertum citabat, et terminum ad colloquium et ad dominos eisdem dabat etc. 1398 (Krak. Helcel II. 64). — Heredes Bogunonem jure evaserunt; quia idem B. ad librum pro fsteez cum ipsis noluit per modum recursivae recipere (Ib. 74). — Wissek Elisabetham relictam Bartossii actricem, pro quo citabat eundem per fstecz rei judicatae et praecognitionem domini Cracoviensis, jure evasit. Eadem relicta poenam sex scotorum pro fstecz hujusmodi, et ipsi Wisskoni similiter 1399 (Ib. 92). — Nicolaus canonicus decimam in K. pro III marcis in Leonardo jure acquisivit, ex eo, quod dominus Cracoviensis eundem N. per recursivam adjuvavit dicens, quod ipse L. dictam decimam debebat nunquam recipere (Ib. 95). — Borco Nicolaum actorem pro duobus kmetonibus jure evasit, per recursivam libri, quia liber Borconem adjuvavit, quod se idem B. plebano et non vicario de St. confitebatur (Ib. 96). — Jacussius Nicolaum pro x marcis fideiussorie jam tertio per recursivam libri jure evasit 1400 (Ib. 113).

Pro recognitione vulg. wstecz debuit ministerialis equitare ad principalem subjudicem B. et requirere eum, an assignavit et dedit terminum M., qui debuit comparere personaliter 1411 Kal.). Relicta J. cum J. receperunt po weszczy coram capitaneo ad O. vicesubjudicis pro 40 marcis, dicens domina, „quia fui iudicata per ipsum et obtinui vero et justo judicio“. Tunc de-

derunt ministerialem ad dictum O. Tunc idem O. subjudex fassus fuit et recognovit dicens, quia „ipsam dominam nunquam judicavi cum J. pro 40 m. neque memoriale recepi“ 1399 (Pozn). Receperunt ad subjudicem po westczi, qui debuit recognoscere coram subjudicibus 1398 (Pyzdr.). Ad dominum B. recurrere, po westi bracz, sicut ad judicem 1398 (Pyzdr.). Commendator veniens ad judicem dixit coram judice et subjudice: Domini, habeo terminum cum L. Extunc dixit L.: Ego termino super te astiti et recipio pro po-wescze ad judicem. Et sic dabatur eis laska*) vulgo, primo, secundo, tercio et quarto, et commendator noluit 1397 (Pozn.). S. evasit sartorem pro 2 sexag., quia sartor de judicio transivit et noluit recipere po-wesczi 1392 (Pozn.). Veniens ministerialis in judicio regali recognovit, quod G — et N — habebunt terminum cum W — pro po-wesczi sic quod dictus G — wstecz est lucratus et W — perdidit 1395 (Pozn.).

(*Boh.*) Milites et clientes ac communis populus non possunt přesvědčiti beneficiarios, ex eo, quia sunt jurati i. e. přísežní. Sed si Sig. potest habere memoriam antiquorum beneficiariorum, qui tunc erant, dum camerarium postulavit, vel d. baronem poprawczonem vel kmetonem, qui reciperet super suam fidem et diceret, quia est sibi notum, quod idem S. camerarium postulasset: tunc suum jus debet habere processum (II. Nic. B. 2. 1397). Paměť na samých dskách, a ne na úřednících záleží (II. Wenc. A. 8).

Výboj = excussio.

(*Boh.*) Si quis spoliatus fuerit per vyboj, incuset quos vult et antiquae consuetudines conserventur (Conr. 20). — Opoviedati právo plen, výboj, lúpež, zlodějstvo.. i to vše což právo voda i železo z toho (Rožm. 141). — Z výboje jeden póhon; právo pohoniti jako z plena; právo železo (Ib. 89). — Z výboje zpraviti se jako z ohně (Ib. 236).

Wydzial = partitio, divisio.

(*Polon.*) Partem . . . mortui filii debent eliminare, vulg. wydzielic, Thomconi et J. de G. 1399 (Brzeszcz).

Wygon = servitus gregem pellendi.

(*Polon.*) Heredes de J. confessi sunt, quod fuit wygon in partibus hereditatis ipsorum, et sic omnes se ipsos adstrinxerunt

*) „Laska“ znamená zde „lisku“, hůl lískovou = corulum, baculum.

dare wygon quarto anno semper imperpetuum Stanislao de I. et suis kmetonibus. Idem St. eisdem heredibus silimiter confessus est et per suos campos habere admisit dictum wygon 1398 (Krak. Helcl II. 66).

Výhost = secessionale.

(*Boh.*) Quicumque ad civitatem Zacz se transferre voluerit pro manendo et solverit domino suo jus, quod vulg. wayhost dicitur, ibit libere nec retardetur aut impediatur in aliquo per dominum, in cujus antea bonis mansit 1266 (Reg. II.).

Výjezda = commissio finium regundorum.

(*Boh.*) O meziech. O vynezdě (t. j. o výjezdě na meze) všecko (Rožm.)

Výmluva = conditio.

(*Boh.*) Nenie-li žádných výmluv ve dskách o tom věně; pakli co vymluveno a ve dskách výmluva stojí (zDubé 70).

Wymot = servitii genus.

(*Polon.*) Homines monasterii a powoz, wywoz, wymoth, nastawa, penitus liberavit 1242, 1311 (Cod. dipl. Pol.).

Wyprawa = parafernalia.

(*Polon.*) Non habent respondere pro 100 gemmis, perlis, monilibus, parapfernalibus et aliis necessariis, vulg. wyprawa (Wiślic.). A. et J. sororem pro 100 marc. wyprawy evaserunt 1402 (Krak.). Habent terminum pro 100 dotalicii et pro 100 expeditionis, wyprawy. 1411 (Kalisz). J. lucratus est super dominis ordinationem sive procurationem uxoris suae, vulg. wyprawa. pro quo sibi etiam fidejusserunt 1399 (Pozn.). Ad caetera necessaria, vulg. na wyprawy, fratres compositionem faciant aequa lance 1419 (Krak.).

(*Litv.*) A choť by ne vydali devky pri svojem životě, leč by vypravu zapisali: tohdy majut tak vydany byti jako otec abo matka zapisali. A jestli by vypravy ne dali, ani též umirajuči zapisali: tohdy . . . majet dati toje vypravy, čoho četvertaja časť imenja stojit (Stat. IV. 8). Jestli by imenje prišlo kotorym kolvek spadkom materistoje: tohdy sestra promeži braty rovnuju delnicu toho imenja majet meti, a z otčiznoho vyprava (Ib. IV. 13).

Výprosa = bonum expetitum.

(*Boh.*) Kromě výpros, k kterýmž se žádný ani skrze many ani skrze komorníka dvorského nepohání, než místo póhonu

dává se list provolací do toho města, k kterémuž najblíže příleží to zbožie, kteréž jest vyprošeno (Všeh. I. 3).

Výsluha, vysluga = bonum demeritum.

(*Boh.*) Od vloženie odporu při výsluhách ... Od každého svědka buď při výsluhách neb při puohoních (Jus cur. reg.).

(*Litv.*) Chto bi mnoho za malo uprosil, a to by na nego slušne bylo provedeno z prava a znajdeno bylo vyše nižli prosil: takovyi tuju vyslugu i daninu tratit. A chotja by dobre uprosil a bez daniny, što vzjal, k tomu privernul: tohdy odnako tuju vyslugu i toje zabranje na gospodara tratit (Litv. I. 8). A jestli by tot, kotoryj vyslužil imenje na páně svojem, a po smerti pana svojeho, na kotorym on vysložil, deti toho pana deliti sja chotěli etc. (Ib. III. 15).

Vystup = excessus.

(*Litv.*) Čelověk volnyj za žadny vystup nemajet vzjat bytí u věčnuju nevolju. A jestli by za kotoryi vystup vydan byl v kotoroj sumě: tohdy majet sja vyrobiti ... (Stat. XI. 7). Koli by kotoromu člověku zemskomu o kotoryi-kolve vystup abo za kotorym pravom perevedenym imenje jeho dědičnoje abo zakuplenoje vzjato ... (Ib. V. 11).

Vyvoz = servitii genus.

(*Polon.*) Homines monasterii a povoz, vivoz (vyvoz), vimoth etc. peritus liberavit 1242—86 (Cod. dipl. Pol.). Przewod, wywoz 1355 (Ib.).

Vzdací, Vzdajné, Vzdavné = recessionales.

(*Boh.*) Quilibet recedens de bonis monasterii, solvit per 1 gr., quod vulg. vocatur vzdaczie (Urb. 1). — Judex (civitatis Styepanow) habet 2 laneos liberos, tabernam et de venditione domorum, quando domus venduntur, quod vulg. nominatur wzdawne, 1 grossum et secundum grossum purgravius recipit (Urb. p. 110). — Vzdajné, jako je určené, móž pán vzieti, když kto chce sedliščě vzdáti a opustiti (Štít.). Vzdajné často móž vzieti pán, i k tomu viece, na polepšenie sedliščě, neb často a téžměř vždy, tu lhotú, tu lesem pomóž pán člověku, aby ustavil a opravěl sedliščě; an pak zkaze, zepsuje, i chce opustiti sedliščě, v pravdě-t má navrátiti lhoty neb což jest k sedlišči přidáno bylo (Id.).

Wzdawny list = litterae secessionales.

(*Polon.*) Kegdy yal Mikolay po wszdawni list do starosty, tehdy mal pisacz na ten list wzdawny tako dobrze Yska jako Mikolaya 1410 (Kalisz).

Vznešení = inductio; notificatio.

(*Boh.*) Vznešení haist ain haimfürung nach der hochzeit ainer jungfrauen oder ainer witliben.. Vznešení haist auch etwas dem herrn im rechten ausserhalb ainer citation fürbringen (Id.).

Zabava, Забава = confiscatio.

(*Serb.*) Kto-li se obrěte učiniv někoju zabavu Dubrovčaninu ili zemljaninu, koji mu prodaje žito (Mon. 119). Govoriše carstvu-mi o krivinach i o zabavach, ščo se čine u zemlji carstva-mi Dubrovčanom (M. 157). Da chode trgovci Dubrovački svobodno, a nikto da im ne zabavi nišča (M. 53. Kto-li se nadje zabaviv ščo ili ščo uzmь (M. 153). Carinik da něst voln zabaviti ili zadržati trgovca (Stef. 39). Ako se gdě slúči komu-ljubo, gostevi ili trgovcu i kaludjeru, tere mu uzme što gusa ili tať ili koja-godě zabava: da gredu tь-zi vsi k carstvu-mi, da im plati carstvo-mi (Ib. 162).

Zadnicja, Задница = bona relicta, hereditas.

(*Russ.*) Ako smerd umreť bez děti, to zadnicja knjazju, aže buduť ščery u nego doma, to dajati časť na ně (PR. II. 85). Aže v bojarech ili-že v bojarech ljubo v bojarstěj družině, to za knjazja zadnicja ne ideť; no ože ne budeť synov, a dščery vozmuť (PrR. II). Ašče žena sjadeť po muži, to dati jej časť; a čto na nju muž vzložil, tomu-že jest gospoža, a zadnicja jeja mužnja ne nadobě (Ib. 85). Ašče budeť sestra v domu, to toj zadnicě ne jimati, no otdadjať ju bratija za muž, kako-si moguť (Ib. 89). Ače-že i otčim přijmet děti s zadniceju: to takože jest rjad, a dvor bez děla oteň vsjak menšemu synovi (Ib. 94). Aže budut dvojú mužjú děti a odinoj materi: to oněm svojego otcja zadnicja i oněm svojego (Ib. 97). Aže bratija raztjažut-sja pered knjazem o zadnicju: to kotoryj dětsk,i ideť ich děliti, to tomu vzjati grivna kun (Ib.). Aže buduť roby děti u muža: to zadnici im ne imati, no svoboda jim s materju (Ib. 92).

Zadruga, Задруга = communio familiarum.

(*Serb.*, *Croat.*) Zadruga je onde, gde je směsa zajedničkog života i imanja svezom srodstva ili usvojenjem po prirodi osnovana i utvrdjena (Zákoník srbský z r. 1844). — Više porodica ili kućana, koji na jednoj podkućnici (domu) i pod jedním kuće gospodarom živu i zajedno gospodare... Patriarhalna sveza, koja se zadruga zove (Chorv. zákon z r. 1870).

Zadruga = plures familiae in eadem domo et consortio (Vuk.). Zadruga slove toto společenstvo v Dalmatsku, kdežto ve Srému ji nazývají „zajedin" (Vuk.). Dr. Kraus promlouvaje o knize bulharského právníka Gešova „Zadruga-ta v zapadna Blgarija" (1888) praví: Das wort zadruga haelt Bogišić als nicht volkstümlich. Ich selber war noch in „Sitte und Brauch der Südslaven" dieser ansicht; doch fand ich es spaeter auf meiner reise in Bosnien auch im volke vor u. z. bei den Katholiken in der Majevica u. bei den Mohamedanern in Dolnji Vakuf, sonst nicht." — Okolo Srědce v Bulharsku zadruha slove kupština (od kupiti = pohromadě býti). Vuk píše, že za jeho času nacházelo se v Srbsku v jednom stavení až „po triestero čeljadi"; ale v Dalmatsku žilo ve vsi Riečane 62 individuí, mezi nimi 13-tero manželů a dvě vdovy. Tato kuća měla ok. 1400 koz i ovec, ok. 50 kusů hovězího a 40 koní. Čeleď ta žila rozptýlena po horách i po planinách i scházeli se pořídku dohromady v domě, nejvíce o Vánocích, o krestném svatém, o svatbách. Kolik ve stavení ženatých, tolik tam vajatů neboli klietů pro každé manžele. Ve vajatech chovají šatstvo a i potravy. Ve vajatech se netopí ani v zimě ani v letě.

(*Ross.*) Aže ubijeť muž muža, to mstiti bratu brata, ili synovi otca ljubo otcju syna, ili bratučadu, ljubo sestrinu (bratnju) synovi; ašče nebudeť kto mstja, to 40 griven za golovu (RR. I. II. 1).

(*Sloven.*) In Ensi-tala sub potestate Liutulfi haec mancipia sunt: Gotta cum suis filiis VI, Geza cum suis filiis V, Diotrat cum filiis II. (Cod. dipl. Austr. III. 9). — In Karantana in loco vocato Kurca... servos quinque cum uxoribus et filiis... et manentes servos XV cum coloniis et uxoribus et filiis (Juvavia Anhang 96). — In Windisch-Matrey bestehen die sogenannten gemeinhausereien, wo nämlich alle söhne an das väterliche erbgut kommen, die töchter aber als nicht besitzfähig vom gute gegen eine kleine abfertigung ausgeschlossen werden (Koch-Sternfeld Salzb. u Berchtesg.). — Die venezianischen Slovenen leben in ihren häusern nach patriarchalischer sitte; ungefähr wie in der Militärgränze, giebt es hier in Einem hause 3—4 familien. Derjenige sohn, dem der sterbende vater den segen gegeben hat, führt die ganze wirtschaft u. disciplin, kauft u. verkauft, nimmt geld ein u. bestreitet

die ausgaben; die anderen müssen arbeiten, thun, was ihnen der hausherr befielt. Sie dürfen sich nicht gegen ihm auflehnen, wenn er nicht zum schaden des hauses wirtschaftet. (Graz. Tagespost 1867).

(*Croat.*) Uskokové: In jedwedem hause wohnen aufs wenigste 3, 4, wohl auch 5 verheiratete u. also ein haufen kinder, beisammen; doch aber gleichwohl nur ein einziger hauswirth u. Eine hauswirthin. Solcher hauswirth ist der ältere mann, wofern er andrerseitz tauglich dazu: die hauswirthin aber ist des jüngsten verheirateten brudern o. vetterns weib. Diesen beiden müssen alle die ander gehorsamen u. die andere hausarbeit verrichten (Valvasor, Ehre VI.).*)

R. 1863 napočítáno zádruh v župě Záhřebské 195, Varaždínské 13, Požežské 112 a Věrovitické 231 (Národ 1864).

Zádruhy bulharské slovou róda, čítají 30—50 duší a v čele jejich stojí starejšina (djako, stopanjin, domakin, domo-vladyka), který může býti i ženského pohlaví. Zádruhy tyto v bulharském horstvu neušly pozornosti jednoho starého cestovatele. Gerard Cornelius van der Driesch 1719 popisuje je co zvláštnost selského obyvatelstva okolo Pirota: Nach dem exempel der alten Römer sind sie noch in geschlechter ausgetheilet, also zwar, dass wann ein sohn zu einem solchen alter kommt, worinnen er sich verheyrathen kann, er auf väterlichen grund für sich u. seine braut ein haus aufbaue, wann er nicht sonst schon ein leeres daselbst findet, u. diess geschieht so vielmal, als das vaeterliche erb solches zu ertragen geschickt ist. Wann aber selbiges nicht mehr im stand was mehreres zu ertragen, muss er von dar weichen u. sich eine andere wohnung suchen.

Viz heslo *Zajedin*.

Zagovor = pactio.

(*Croat.*) Ako bi kî ubil od podknežinov . . . ter bi ušal i nemogal se jeti: da knez vazme vražbu, to je zagovor vrnezí, kakov i kolik bude chotil svrch plemena zlotvorca koliko za polovicu (Vin. 29). — Nijedni zavezi od ke-godi riči nemogu se prvić meju kimi-godi ljudi knezstva zavezati ili zagovor položiti, obščinski volja navlašni . . . (Ib. 14). — Od vsich bandi, zagovori i mačení, gosp. knez ima pravdu i punu oblast tako zvrchu plemenitih tako svrchu ludi crikvenih i svrchu kmetih (Ib. 75).

---

*) Zprávy o těchto zádruhách vyňaty jsou ze spisu J. Babnika „Sledovi slovenskega prava" 1883.

Zadruga, Задруга = communio famili·

(*Serb.*, *Croat.*) Zadruga je onde,
ničkog života i imanja svezom srodstva
osnovana i utvrdjena (Zákoník srbsk
rodica ili kućana, koji na jednoj pod
kuće gospodarom živu i zajedn
sveza, koja se zadruga zove (

Zadruga = plures familiae i
druga slove toto společenstvo v
„zajedin' (Vuk.). Dr. Kraus prom
„Zadruga-ta v zapadna Blgarij
gišić als nicht volkstümlich. I
Südslaven" dieser ansicht;
Bosnien auch im volke v
den Mohamedanern in I
zadruha slove kupštin
času nacházelo se v
v Dalmatsku žilo v
dvě vdovy. Tato
40 koní. Čeleď
pořídku dobr
Kolik ve st
Ve vajate
ani v le

... se onus causae 1400.

... familiarum.

syn ..., koji su zajedno u jedinoj kući, kdi ich kto
s ...mu: koji od nich pride, te-zi da otpira (Stef. 65).
... obrěte u jedinoj kući, ili bratenci, ili otec ot synov, ili
kto otdelen chlěbom i imanjem, i ako budě na jedinom
ogniščí, a tem-zi otdělen: da rabota jako inyi mali ljudje (Ib. 69).
I kto zlo učini, brat ili sin ili rodim, koji su u jedinoj kući: vse
da plati gospodar kuće, ili da dasť, koji je zlo učinio (Ib. 70).
Otroci i meropsi, koji sěde zajedno u jednom selę: vsaka
platja, koja prichodi, da plaćaju vsi zajedno . . . (Ib. 66).

Viz heslo *Rod, Zadruga.*

Zajim, Zajem, Заимъ

1. Mutuum.

(*Ross.*) Ako Latinin dasť knjažju cholopu v zajem . . . a
umret ne zaplativ . . . a kto jemljet jego ostanak: tomu platiti
Němčinu (Smol. 7). A kto jmet davat serebro v zajim: ino dati
do rublja bez zaklada i bez zapisi . . (Pskov. 35). O zajměch:

Kotoroj kupec iduči v torgovlju, vozmet u kogo dengi ili tovar. da na puti u nego uterjajet-sja tovar bezchytrostno . . . (Sud. 1497 § 55). A kto zajmet dengi v kabalu, v rosť . . . (Sud. 1550 § 36).

(*Polon.*) Jako wedzę, eže co L. rączil zayma, z tego ji on wyprawil, i o to szkody nema 1399 (Piotr). Confessus est se teneri 41 marc. ratione mutui 1398 (Krak.).

(*Serb.*) Vse svoje iměnje v zaim uzda. Da bi mi zaimili 90 perper. Občina naša dinare neima običaj zaimati. Koje dukate meni daše u zajam (Daničić).

2. Spolium.

(*Ross.*) A kogo posluch oposlušestvujet v boju ili v grabeži ili v zajměch: ino sud na otvětčikovu volju (Sud. 1550 § 16). A kto kogo pojimajet pristavom v boju ili v lajě ili v zajměch: a na sud ili ne pochotjat (Sud. 1550 § 31).

Zaklad, Закладъ = vadium, vadimonium.

(*Ross.*) Kto na kom jmet sočit ssudnago serebra po doskam a sverch togo i zaklad položiť: ino volja togo čelověka kto jmet serebra, sočit po zakladu; chočet, sam pocělujet, da svoje serebro vozmet; a chočet, zaklad jemu u kresta položit, a on, pocělovav, da svoj zaklad vozmet. A pole čerez zaklad ne prisužati a zakladnych dosk ne posužati (Pskov. 33). A kotoroj čelověk komu zaklad položit v čem gramoty, ili inoje što v serebri etc. (Ib. 34). Kto jmet davat serebro v zajim: ino dati do rublja bez zaklada a bez zapisi; a bolši rubli ne davati bez zaklada i bez zapisi (Ib. 35). Chto na kom jmeť . . . ssudnago serebra po doskam, a sverch togo i zaklad položit na nego platnoj, ili dospěch, ili koň . . . a tot zaklad togo serebra nesudit, čego isčet, oto-pretsja svojego zakladu a molvit tak: „U tebe jesm togo nezakladal a u tebe jesm neuzimal ničegož“: ino kto isčet, tomu čelověku těm zakladom vladěti; a tot prav, na kom sočať (Ib. 37.). Kto-koli zaklad položiť v pěnezech čto ljubo, a po tom vremjane ideť pěnjazi otdavati a svojego zaklada prosit, i on zapret-sja jego zakladu a molvit tak: Tebě jesm pěnjaz ne daval, a u tebe jesm zaklad ne vzjal“: ino to-j súd kak z bljudenja (Ib. 100).

(*Polon.*) Wemy i swątczimy, eže Marcin s Poloczkem ujednali Lenarta s Ondrzejem dobrowolne (z dobrey woley) a nijednym przimoszenim, i založili trzy grziwny zakladu 1400 (Piotr.).

(*Litv.*) Jestli by chto s kym pravo měl o zemlju . . . a jestli by onyi, pod kotorym pravo ziskano, nedbajuči o sudy i listy onomu súsedu svojemu v tych rečach čerez pravo krivdu delal, a v toje vstupal, a onyi by sja utek do nas Gospodara a vzjal list pod zakladom gospodarskym našim, a on by čerez zaklad naš i čerez tot súd pred-sja v to vstupal: tohdy na takovym majet mocno toť zaklad svoj spraviti a onomu prikazati škody opraviti a toho podle suda pervoho mocno uvezati. A bez bytnosti našoje panove rada naši tymže obyčajem majut zaklad davati a po tomu spravovati (Stat. I. 12).

(*Boh.*) Z základa, což viece desieti hřiven jedniem grošem; trój póhon; pravda svědky (Rožm. 124). Pro majori vadio — trina citatio (Off. 4).

(*Serb.*) Da ste uzeli moje zaklade u svoje ruke (Puč. 43). Ščo prve ne bieše u zaklad za mnoge dlgove (Ib. 99). Dal je kraljici u zaklad jednu kuću i iněch stvari (Ib. 177).

Zakletva = juramentum.

(*Croat.*) Jedna strana vodi porotnike a druga nosi mošči s pristavi i zakletvom (Polj. 147). A ma biti zakletva, da nije čestan ni vištan (Ib. 159). Učinismo zakletvu cělujući čestni krest i sv. evangelie (Zak. Crn. 1798 závěrek).

Zaklič, Закличь = proclamatio.

(*Ross.*) Ože čeljadin kryjet-sja, a zakličjuť i v torgu a za 3 dni ne vyveduť jego . . . (PR. 26). Ašče kto koň pogubiť, ili oružje, ili port; a zapovědajet na torgu (Ib. 28). A kotoroj master, plotnik, ili najmit otstojit svoj urok a plotnik ili najmit svoje dělo otdělajet . . . na gosudarech, i v zaklič sočit svojego najma (Pskov. 44). — Gosudarju na izorniky volno i v zaklič svojej pokruty i sočiti serebra (Ib.).

Zakon, Законъ = lex.

(*Byzant.*) U Konstantina Porfyrogenity X. věku na dvou místech mluví se o zákonech: *Κατὰ τὰ ζάκαν-α*, *κατὰ τὸ τῶν Χαζάρων ἔθος καὶ ζάκαν-ον*.

(*Boh.*) U nas pravda po zakonu svatu. Pochvalichu pravdu po zakonu (Ib.). I suditi ima po zakonu. Po zakonu věkožizných bogóv (RZel.). Cui (Tacholfo) Boemi prae caeteris credebant quasi scienti leges et consuetudines Sclavicae gentis (Ann. Fuld. ad a. 849).

(*Ross.*) My-že kljachom-sja k caru vašemu, i-že ot Boga sušče jako Božije zdanije, po zakonu i po pokonu jazyka našego, ne prestupati ni nam ni inomu ot strany našeja (Dog. 911). — Poljané Kyjevští „imjachu obyčaja svoja i zakon otec svojich" (Nestor XI. stol.).

(*Croat.*) Vsi savezi, kê bi knez odsele položil ili prije učinil občinskim i navlaščnim zakonom, budite nega a nemu da imati priti (Vin. 55). Ki zakoni (Vinodolski) vsi po občinach Vinodolskich rekli su i potvrdili su, potverdešči i pokazušči stare i izkušene zakone Vinodolske, i v nich su vsagda živili i njich djedi i njich otci i vsi njich prvi (Vin. Závěrek).

Prvi zakon Poljički jest vazimati kneza gospodina (Polj. 1). Svaki pitaj svoga po zakonu, kako je običaj i zakon (Ib. 187). Gdi-li bi bila mrtva krev, choće zakon stari, da je tomu-j cina libar 240 (Ib. 55). Zakon stari choće, da se plemenština nemore prodati ni založiti u tmi, da ima se prodati svitlo (Ib. 78). Ako-li by tko porekao pristava, a navlastito rotnoga, tere ga dostigne za krivoga: jest zakon stari, da mu se imaju izsići tri rebra. Da sada Poljica milostiviji zakon učinila i uzakonila etc. (Ib. 126, 127).

(*Serb.*) Da ga opravi porota po zakonu (Stef. 133). Ne po pravdě i po zakonu (Ib. 173). Ako su Sasi komu vlastělinu bez pravdy uzeli zemlju, da se sudě s nim vlastěle zakonom svetago kralja (Ib. 124). Magijnik i otrovnik koji se najde oblično, da se kaže po zakonu svetich otac (Ib. 109). Inověrcem i trgovcem porotci polovina Srbli a polovina njich družina, po zakonu svetago kralja (Ib. 155). — O zakoně gradovom: Gradově grčci (Ib. 125). — Kako jest bil zakon u djeda carstva-mi, u svetago kralja . . . (Ib. 154). Kad ste našli, zemaljska sudijo, po božiemu i zemaljskomu zákonu, da mi je . . . (Mikl. Blutrache).

Sreznevsky slovo „zakon" klade ve smyslu „lex" a dělí od něho slovo „pokon", to že „consuetudo". Povolává se při tom na to, že „pokon" i za našich časů na Severní Dvině znamená obyčej a slyší se v pořekadle „U nich už tot pokon". Nám se zdá, že obojí název, zákon i pokon, jsou vlastně synonyma, majíce jeden a týž kořen: kon-ati, znamenajíce co jest umluveno, uzavřeno, usneseno. Kon-ati jest tolik co jednati, ustaviti, takže za-kon (pokon) má býti pravidlem v jiných podobných případech právních. V tom směru byl by zákon tolik co německé „beschluss". Doklad na to v památkách moravských: A z toho zákona co by mělo na páté léto na XXX hř. spravedlivého

úroka míti (Póh. Brn. 1407). A skrze to přišla sem o XXX m., že mi sie ta věc nekonala (Ib. 247).

Dle svědectví Meyerova slova zákon (ζακόνι) podnes užívá se ve smyslu mravu, obyčeje, v Epiru, v Thessalonii, na ostrově Cerigo, v Peloponesu, zůstatek to po osadnících slovanských. Velmi případně vidíme vznik zákona v Zákoníku Černohorském z r. 1798, kdež se dí: „Mi svi jednoglasno i dogovorno ustanovismo zakon, po kojemu se napried možemo vladati i upravljati.“ A již ve středověku pravilo se u Srbů: „Ustanovismo zakon“ (Mon. 191). — Kterým pravem kto začne, tím také konati má (Tov. 186). — Takto svau poslední vůli zavírám a konám (Hossius XVI. stol.). · A před kterýmkoli súdcí saud bude začat, před týmž má konán býti (et coram quocumque judice competenti judicium fuerit inchoatum, ibidem etiam terminetur. Jus. reg. mon. XVI. stol.).

Zakonik, Законникъ = codex legum.

(*Serb.*) Sij-že Zakonik postavljajem ot pravoslavnago sbora našego (Stef. Úvod). — Ašče pišet knigu carstvo-mi ili po ljubvi ili po milosti za někoga, a ona-zi kniga razora Zakonik, ne po pravdě i po zakonu, kako piše Zakonik: sudije tu-zi knigu da ne vieruju (Stef. 173). Svake sudije da sude po Zakoniku pravo, kako piše u Zakoniku . . . (Ib. 174).

Zakup, Закупъ.

1. Censita.

(*Ross.*) Ože zakup běžiť ot gospodyna, to obel; ideť-li iskať kun a javlenno chodiť ili ko knjazju ili k sudijam běžiť, obidy dělja svojego gospodina: to pro to ne robjať jego, no dati jemu pravda (PR. II. 52). Iže u gospodina rolejnyi zakup, i pogubiť svojski koň: to ne platiti jemu; no ježe dal jemu gospodin plug i boronu, ot nego-že kupu jemleť, to to jemu pogubivše platiti etc. (PR. II. 53). Aže iz chlěva; iz zaboja vyvedut, to zakupu togo ne platiti (Ib. 54). Aže gospodin priobidit zakupa, uvedeť vraždu i uverediť cěnu, a vvedeť v kupu jego ili otarnicu: to to jemu vse vorotiti (Ib. 55). Prodast-li gospodin zakupa obel, to najmitu svoboda vo vsěch kunach (Ib. 55). Aže gospodin bijet zakupa pro dělo, to bez viny jest; bijet-li ne . smyslja pjan, a bez viny, to jakože v svobodněm platež, takože i v zakupě (Ib. 55).

2. Emphyteusis.

(*Boh.*) Abbas vendidit tabernam pro certa pecuniarum summa in jus emphyteuticum, quod vulgo dicitur zákup, sibi et suis heredibus (Urb.).

Zalog, Zaloga, Залогъ, Залога = pignus.

(*Serb.*) Ašče kto založiť koju-ljubo vešč, i rečeť: „Prijmi zalog do urečenoga dne; ašče-si neotkupiši zalog, da ga večje ne isčeši" etc. (Just. 26). Ašče kto zalog zagubiť, da ga platiť (Ib. 27). — Zaloge kudě sě obrětaju, da se otkupuju (Stef. 90).

Zámazné = delentionales.

(*Boh.*) Úkoly berú rovně, ale zámazné těžce, jako této berně pro bramburskú zemi pátý a druhdy čtvrtý groš brali zámazného jako úkola, a písařóm zvláště (Štít.).

Zaměna, zamiana = commutatio.

(*Serb.*) Nim dadoch zamienu na Začiru: zemlju za zemlju (Mon. 531). — Choću mu dati zamienu za njegovo selo (Puč. 147). — Da něst voln car nikomu uzeti baščine po silě ni zamieniti (Zak. 41).

(*Croat.*) Tko se s kim promini živim u takam, ali chalinom .. tere se prominita u takam prez pridavka ali s pridavkom ... (Polj. 81). Ako-li bi se tko s kim zaminio plemenščine laptom ali ich veće u takam bez pridavka: ima se zaminiti svitlo, bilodano i voljan se je zaminiti s kim mu drago (Ib. 82). Brate, ja ti ću dati u takam takeje zemlje, zamini se sa mnom (Ib. 83).

(*Polon.*) Dom. Marg. et Halszka citaverunt pro commutatione, vulg. zamianą, Henricum 1399 (Wisl.).

Zapis, Записъ = litterae obligatoriae.

(*Ross.*) Kotoromu čelověku na kom budeť imanje po zapisi, da i gostinec budet pisan na zapisi, a priidet zarok ... (Pskov 75). Kto životom vladějet po zapisi ili po zakladu u prikaznikov umeršago, a nebudet zakladu ni zapisi umeršago na kogo: ino jim ne iskati ničegož (20, 21).

(*Serb.*) Uviete i zapise, koje (Dubrovčani) postavili s knezom (Puč. 3). Ov naš zapis pečatismo (Mon. 29). Ov zapisni list povelesmo zapećatati velikom pečatju (Ib. 380).

(*Croat.*) Zakone i običaje, koje imachu u listich i u zapisich od gospode pridne a potvr(d)jena po sadanemu našemu gospodstvu (Polj. 25).

(*Boh.*) Zápis nápadnie ktož dělají, dvojím obyčejem to činiti mohú: Nebo „s miestem“ nebo „bez miesta“. A to opět dvojím obyčejem: Nebo postúpeniem nebo uvázániem s komorníkem. Ale užitečněje každému zapisujícímu jest, aby sobě miesto pozóstavil nežli by bez miesta dědictvie své a statek svój zapsal. Ktož zapisuje dědictvie své, chce-li toho potom nelitovati a pozdě: zapiš „s miestem“ (Všehrd VI. 35, 39). Jménem „miesta“ v zápisiech jiného se nic nemiení, než moc pozóstavená ke změnění toho zápisu, kterýž „s miestem“ jest, když se zapisujíciemu zdá (Ib. VI. 36, 39).

Zápis s místem oder zápis bez místa wirt genandt ain verschreibung in der landtafl, dabey ain spatium, auch kain spatium gelassen. Vnd warumb vnd wie das geschieht, findest du solches in der Landts-Ordnung „von der Einleibung in dj Landtafl“ (Štěrba 1566).

Zapověď, Заповѣсть = mandatum.

(*Serb*) Pisa zapovědjú i povelěnjem gospodina vojevode. Ako-li bismo ne došli na nich zapovid. Nišćo nijesu učinili prěko moje zapovědi. Da plaćaju zapovědnu carinu po zakonu. Mojim ludem choću zapověděti, da ne pridu na vas. Koliko-gode imajut u svoju ruku i u svoju zapovest (Mon. 342, 452, 530, 45, 523).

Zarók, Зарокъ.

1. Terminus solvendi.

(*Ross.*) Kotoromu čelověku na kom budeť imanje po zapisi, da i gostinec budeť pisan na zapisi, a priidet zarók: ino jemu javit gospodě o svojem gostincě; ino po zaroki jemu vzjat svoj gostinec. A tolko ne javit zarok gospodě gostinca: ino jemu ne vzjat na zarokė (Pskov 75). — A kto počnet imať svojego isca v svojem srebrě do zaroka: ino jemu gostinca ne vzjat. A na kojem srebro imati, i tot čelověk do zaroku učnet srebro otdavať komu vinovat: ino gostinca dat po sčetu jemu vzjat (Ib. 75). U kogo stulit-sja dolžnik v zapisi a na zarók ne stanet ili vzornik po zapisi budeť . . . (Ib. 87).

2. Pomoerium, circuitus urbis.

(*Croat.*) Kapitul od zaroka: Vsaki kî je sprosil od obščinî v rečenom zaroci zemlje za sajenje, da mozi saditi; i da ne-

mozi nigdo-r nijedin domum (ohradu) v rečenom zaroci ni držati ni zagraditi (Vrbn.).

3. Crimen.

(*Croat.*) Bio je pridne dni vele-velik i težak zarok i zakon od nadvorja, tako da ga niktor ne bi mogao lahko platiti; a sada Poljica i od toga učiniše i uzakoniše polaglji zakon etc. (Polj. 70).

4. Poena, mulcta.

(*Croat.*) Kî bi ine tadbine učinil vane na kuntrade, ako va dne, plaća libar 8; ako li bi tadbina noćna, plaća 2 marke; a komu se ukrade, tomu gre samo-drugo i zarok (Kastva 17). — Za ta zarok, ča je pena libre 4 tere soldini 16, za to narejujemo, da odsada naprvo, kada kakav zarok bude pred tema sudcema od leta imenovan suprot svakomu; i ako bi se ta uloženi u zarok agraval i prosil pravde, zato imaju ti drugi stareji zaslišati a po zakonu spoznati prez rečenih sudci. Za to da tema pristoji polovina rečene peni a druga tomu, koga pravda bude odrešiti (Kastva 51). — Kî bi koga v zarok vložil, nemu gre treti del zaroka; ako bi nemogal zaroka doprinesl, tako sam va nem ostaje (Veprinac 18). — I ne ima se prodavati na trgu meso nemoćno ali mrlina pod zarok od pet libar (Polj. 218). Od toga osuda (za kradju) del gre kapitanu, sudcem, i satniku, i zarok puli toga (Kastva 18).

Zárožné = poena bernalis.

(*Mor.*) A když by k zavazování přišlo, nemaji (bernici) vice bráti zarožného než po dvau grošich od dobytka velikého, koní a krav (Tov. 29). Zárožné ob non solutionem bernae ratione poenae quinque sexagenas (Brandl).

Zaruka, Зарука = fidejussio.

(*Serb.*) Gdě-godě-si imaju Dubrovčane poklade a ili dlgove u zemlji carstva-mi: nikto da im ich nezadrži nijednom zarukom (Mon. 170). Da zaruči po ljudech dlgove do našega poslanja (Puč. 119). Toga radi rekosmo i zaruku učinismo, ako po danas Crnogorac ubije brata (Zak. Crnog. 1798). Koja se lupežština nadje od-pried nego-li je věka i zaruka medju nama 1796 utvrdjeno (Ib.).

(*Croat.*) I od zaruke, kà se po pristavu zaruči i pripita se, gre pristavu deseto (Polj. 129).

Zarva = rixa.

(*Croat.*) Ki-koli Poljičanin učini zarvu nad drugim Poljičaninom, a ovi, nad kim je zarva učinena, braneć sebe ter ga obranio onoga-j kî je počeo . . . (Polj. 23). Nu li bi ka ženska glava na koga naskakala bojem ali kom zarvom na skubanu ali na boj . . . (Ib. 67).

(*Serb.*) Ako-li kto (u vojsci) poteče i pomože na porvicu, oni-zii da se biju (Stef. 132).

Zasědanje = insidiae.

(*Croat.*) Ako kì učini zasědanje . . . (Vin. 30).

Zastawa = pignus.

(*Polon.*) Jako Mikolay netrzimal cztyry slady od Benasza w zastawě 1396 (Pozn.). Jako B. mal u Potrka mlin w zastawe 1387 (Pozn.). Co S. Wenczenczowi zastavil kobily 1397 (Pozn.).

(*Croat.*) Ako kto upada u zastavu, ščo se imenuje zastavi prid knezom i prid sudci . . . (Polj. 7). Ka je godir zemlja u zastavi, da se ima oda svake davati dochodak gospodaru, ku ju ji založio (Ib. 71). Koliko je rečeno od osuda zastavnoga, u koliko se tko zastavi po zakonu: u tolik osud upada oni kî učini priko zastave (Ib. 152).

(*Boh.*) Zástava k trhu jest podobná; ale nenie jednostejná zástava, než rozdílná. Některá zajisté jest se zpravú, jiná beze vší zpravy. Kteráž zastava se zpravú jest, ovšem taková jako trh jest; v tom se toliko dělí, že trh k dědictví a k věčnosti, ale zástava k výplatě a do času uloženého bývá (Všeh. V. 1).

Zástupce, zastupník = commissarius.

(*Boh.*) Quando citatus nominat zástupcie, terminus datur ei ad statuendum eos. Debet eos imponere ad tabulas in eisdem terminis, sicut nominat. Quando quis citat pro quacunque re et citatus nominat zastupcones et actor suscipit zastupcones, tunc citatus quem zastúpili, nihil amplius agere habet in ipsa causa cum actore, sed actor experiatur cum zastupconibus. Si quis nominat zastupcie, idem zastupcones possunt alios remotiores vel priores nominare. Mulier non potest in zastupconem nominari in dampnis (Off. 74, 77, 78, 75, 80).

(*Mor.*) Vignanus Petrum pro X marcis minus fertone, et quia promisit peregrinationem pro anima cujusdam hominis ad limina ss. Petri et Pauli facere, ideo petit eum citari cum testibus. Zástupník confessus est, se peregrinationem fecisse 1390 (Póh. Olom. 455).

Zatač = provocatio.

(*Croat.*) Ako-li bi se tko s kim zatakao biti: oni koji najprija čini zatač, dužan je osud 25 (Polj. 34).

Zatkyně = arrestatio.

(*Mor.*) Ja N. N. pohonim N. N. zatkyní z 10.000 zl. a zatykuji jej u tohoto a u tohoto atd. Ale těch se má poháněti takovými půhony, kdož nic na zemi nemá, ani statku ani zástav, by pak sice i peníze na listech měl s výpovědí (Drn.).

Viz heslo *Póhon zatkyně.*

Závada = impignoratio, pignus.

(*Boh.*) Zawada wirt gedeutscht ain schult vnnd verhafftung auf gutt, hirdurch man sich zu den güttern, darauf die zawada ist, halten kan (Štěrba 1566).

Zavez = obligatio.

(*Croat.*) Nijedni zavezi od ke-godi riči nemogu se prvič meju kimi-godi ludi knežstva zavezati ili zagovor položiti, občinski volja navlašni. Ovoga zaveza pol gre občini a pol gospodi onoga grada, gdi buďe to učineno (Vin. 14).

Zavět = testamentum.

(*Serb.*) Terminus v tak zv. zákonech Justinianových, rovný řeckému διαθήκη = testamentum (K. Jireček).

Zavodca = consors emptionis venditionis.

(*Litv.*) Koli by tot u koho lico zastato, menil zavodcu, ot kotoroho toje reči kradenoje dostal (Stat. XIII. 17). Koli by chto o jakuju reč kradenuju pered úradom obvinen byl, a tot chto by kupil, zavodci by neměl (Ib. XIII. 18).

Zawolanie = proclamatio.

(*Polon.*) Rota: Tako nam Bog pomoszy i swanty crzisch, jako prawe wemy, isze Dambek yest nasz brath nassego zawolana y nassey krwe. 1398 (Krak. Helcel II. 54). — Qui pro ipso B. juraverunt, quod sit frater ipsorum de clenodio „duae lanae

et crux" et de proclamatione Ostoya (Ib. 77). — Jako to nasz brat y nasz cleynotnik y naszego zawolana 1386 (Hube XIV.) Listem popioral, aby byl tego zawolana, cliza a sczyta i znamę.... Jest tego-to cleynota i tego zawolana i tej krve 1396 (Sieradz). I tego klejnotu y znamena: Žoraw i zawolana: Taczala 1399 (Ib.).

Zažigalnik, Зажигальникъ = succensor.

(*Ross.*) Kramskomu tatju, i konevnomu, i perevětniku i zažigalniku — těm života ne dati (Pskov. 14).

Zboj = spolium publicum.

(*Polon.*) Cum omnia judicia et solutiones super homines episcopi Wrat. et canonicorum eis jam olim libere concessimus, obtinuimus ab eisdem, ut solutio capitis, item spolium publicum solummodo, quod zboy dicitur, cum sc. mercator extraneus de partibus alienis veniens, spoliatur — ut hae causae ad nos pro honore ducatus pertineant etc. 1261 (Tzschoppe). — Homines coenobii si citati fuerint, non tenebuntur respondere et si ad nostrae curiae cognitionem judicii et examen aliqua causa deducta fuerit, sicut est sboy, chanzba, glowa 1290 (Tyniec). Spolium publicum, quod zbog (i. e. zboj) dicitur 1261.

Zbožie.

1. Frumentum.

Slovákům obilí podnes slove „zbožie", tak jako jim dobytek slove „statok".

2. Bona, facultates.

(*Boh.*) I umrě-li glava čelědina, děti vše tu zbožiem vjedno vladú (RZel.).

(*Polon.*) Z. kmet de R. super I. procuratorem castellani querulabatur, quod idem I. de bonis suis, vulg. zboža, recepit sibi ad X sex. gross., nullum jus cum eo faciens 1401 (Brzešc).

3. Merces.

Zboží původně znamenalo obilí, jako Slovákům podnes tak znamená. Vedle zboží stojí statek, t. j. původně dobytek; dobytek podnes Slovákům slove statek. Zboží (t. j. obilí) a statek (t. j. dobytek) byly požitky při polním hospodářstvě, požitky z dědin, takže ve zboží a statku (t. j. v obilí a v dobytku) záležel movitý majetek starých Slovanů. Během věků přibralo obojí toto slovo význam majetku V tomto rozumu shoduje se se statkem srbské „blago", jenž také původně znamenalo dobytek, nyní pak znamená mohovitost, majetek.

Země = terra, fundus.

(*Serb.*) A za medju i za zemlju, šča se potvaraju sela medju sobom, da išče sudom . . (Stef. 78). Ljudje zemljane, koji imaju svoju baštinu, zemlju i vinogradě i kuplěnice, da su volni ot svojich vinograd i ot zemlje u prkiju otdati (Ib. 176).

(*Croat.*) Kâ je godir zemlja u zastavi, da se ima oda svake davati dochodak gospodaru, kî ju je založio (Polj. 71). — Negibuće ono ča se s mista ne gible, a to-j rekući: Zemlja ali kuća (Ib. 76). Tko bi imio u selu ali u kotaru toga sela zemlju popolnu ali jich veče (Ib. 104). Imaju pojiti po zakonu s pristavom na lice zemlje i obvesti i ukazati, iz česa prê (Ib. 118). A čigova je godi dionica, rekući zemlja po brigu rike (Ib. 173).

Zeměnín = terrigena, nobilis.

(*Boh.*) Když zapovedný snem zemský, tehda měščenín móž pohoniti každého zeměnína . . . (Rožm. 137).

Zemský běh = modus terrae.

(*Mor.*) Kohož-by kolvěk z nás kterým-kolvěk činem kto tisknúti chtěl mimo zemský běh nebo mimo nález panský: tomu máme věrně pomáhati 1391. — Okázal list hlavní zemským během učiněný 1447 (Póh. Brn.).

Zisk a ztráta = lucrum et damnum.

(*Boh.*) Super lucrum et damnum 1375 (P. Brn.). Commissarius de alto et basso, super lucro et dampno 1382 (Ib.). Commissarii ad septem citationes . . super lucro et dampno in omnem eventum 1388 (Ib.). Quando citatus objicit actori quod nichil habet et actor replicat quod habet, et offert se utraque pars super lucrum et dampnum probaturam (Off. 113).

Zlato = aurum.

(*Boh.*) Ze zlata jeden póhon; právo pohoniti jako z plena, právo železo. Nemóž pohoniti k malému úřadu (Rožm. 86). Kdyžby kto komu škodu učinil na štěpiech, na včelách, na sveřepicích, na zlatu, na chromotě etc. (RPZ. 62). — Si quis alterius arbores fructiferas (ščepy) succiderit, vel apes subtraxerit, vel aurum subtraxerit effodendo de terrae (OJT. 62). — Pro auro trina citatio (Off. 7).

U Čechů za starodávna obyčej byl, že zlato zakopávali do jam v zemi, aby je tak chránili před škůdci.

Zloba, Злоба = malitia, crimen.

(*Serb.*) ŠČo se zlo učini tomu-zi selu požegom ili čim-ljubo: onomu-zi selu vsu tu-zi zlobu da plati okolina (Stef. 57) Ako jim čto uzme gusar ili tat ili koja-gode zloba (Ib.).

Zloděj = fur.

(*Litv.*) A koli by zloděj što u koho ukral, a i gdě ukraděno, a tam jego uchvatjat s licom, a on u dom neprinesl, žona i děti toho nepoživali: zloděj terpi a žona i děti i dom ich nevinen (Sud. Kaz. 4). — A koli zloděj iz domu vyšel a ukradeť što i poterjajeť . . . ino domovymi statky, što koho tatja vlastnoje, zaplatiti (Ib. 5). — A koli zloděja vydadut iz prava a čim jeho vozveljat, kazniti po jeho dělam (Ib. 11). Jestliby zloděj všol v čij dom krasti, a onoho by zlodeja zastali i choteli poimati, a on bi sja poimati nedal a boronil sja, a oni by jeho tak pri zlodejstvě zabili: tohdy nazavtrže tot chto jeho zabil, vzemši storonu okoličných súsedov, majeť to obvesti a poslati tuž storonu do toho pana, čij jest čelověk . . . (Stat. XIII. 20). Koli by chto zloděja licovanoho u svojem imenji vedomě jeho choval, abo zloděja javnoho ot šibenici svojimi penjazmi otkúpil . . . (Stat. lit. XIII. 6). — Zloděja priličnoho majet mučiti (Ib. XIII. 14).

Zlý-syn = vituperium.

(*Mor.*) Ktož hanebným póhonem koho požene, jako polože v póhonu „takového zlého syna“ neb „zrádci“ neb jinak . . . (Tov. 49).

Slovo „zlý-syn“ jest základem slova „zlo-syn“, tak jako slovo „zlo-děj“, původně „maleficus“, přijalo význam „krádce“. Říkalo se také „zlá-dci“.

Zmatek = error, confusio.

(*Boh.*) Si quis dicit se non vocari ita sicut citatur, debet jurare pro eo quod ita non vocatur, cum aliis duobus ita bonis, usědlými, sicut solus est, sine zmatek (Off. 96). — Ktož lidi v póhoních drží dlúho na zmatek . . . (zDubé 114). — Přísahy svědkuov mají býti se zmatkem, kromě očista má býti bez zmatku (zDubé 33, 36). — Zmatkové v právě: V kaple kdež přísaha bývá, nestániem, zmatkem přísahy, v úvodu svědkóv do kaply, mlčeniem a neříkáním přísahy u kříže, přes páteř nepoložením prstov a zdvižením prvé než úředníci kaží (zDubé 38).

Zmatek bývá v žalobě, když se řečník dělí s žalobů... (Ib. 40. Na žalobách jsú zmatci obecní... (Ib. 80).

Znachor, Знахоръ = obnoxius.

(*Ross.*) A snos starogo gosudarja vzjati na tom, kto položiť novoju polnuju ili dokladnuju, a tot sja vědajet s svojim znachorem sam. A staneť tot na togo znachorja biti čelom o súdě: ino na nego súd dati (Sud. 1550, 79).

Kdo koho na základě plné gramoty přijímá na chlapství nebo ve služebnou kabalu, povinen prvé přesvědčiti se storonnými lidmi o tom, že prodávající sebe nestojí v cholopstvě u někoho jiného. Tito třetí stali se ručitely (znachory), na kterých ošizený mohl se hojiti.

Znamenie.

1. Signum.

(*Boh.*) Sveřepice nemóž vdáti, kteráž na sobě znamenie jmá na spase, proto že chodí s znamením kobylím polem (Rožm. 182).

2. Indicium.

(*Boh.*) Próvodové jsú dvojí: jedni bez uměnie, jiní z uměnie. Provodové z uměnie jsú znamení, dóvodové rozumní, příkladové. Znamení jsú: krev, utiekánie, bledost, strach a jiná k tomu podobná, kterýmiž se věc pochybná prozrazuje, jako kdyby kto zabit byl na cestě a jiný odtud jeda, kde jest ten zabit, měl by meč zkrvavený teplú krví a šaty. Též o jiných znameniech: Kde jest dým, tu jest oheň (Všehrd III. 12).

Zpas = pabulatio.

(*Boh.*) Sveřepice nemóž vdáti, kteráž na sobě znamenie má na zpase, protože chodí s znamením kobylím polem (Rožm. 182).

(*Polon.*) Laurentius actor contumax contra Vneslaum pro spass 1398 (Krak.). Evaserunt pro frumentorum consumptione, vulg. o spas 1406 (Sierad.).

Zprava = evictio.

(*Boh.*) Zprava, tak jakž se ve dskách pokládá, jiného nic nenie než dědictvie, svého nebo cizieho, pro dědictvie prodané, zastavené nebo zapsané, k očištění závad od práva na to dědictvie prodané, zastavené nebo zapsané přišlých, třetinú výš nebo bez třetiny, k věčnosti nebo do času jmenovitého, zava-

zenie (Všehrd IV. II.) Zprawa haist die gewehr, die ainer dem andern in verkauffung oder verseczung der gütter thut, hir durch gewehrt u. versichert wird. — Zprawa seint die gewehr, die ain verkaüffer . . . schuldig ist zu gewehren (Štěrba 1566). — Zprava jest povinnost pocházející z podstaty koupení, kteroužto povinnost jedenkaždý gruntu prodavač podniknouti musí, tak že prodanou věc ve dni a v ruce kupujícímu osvoboditi má, by pak při trhu žádné mezi stranami o to důminky nebylo etc. (Kold. G. 47).

Zpravce = disbrigator.

(*Boh.*) Když žaluje z dědin a po žalobě prosí prava, že má zpravc(e), a proto ludi nevede (Rožm. 135). Když opovie před otpovědiú zpravce N. odtudto: Toho sem jměl tej dědině zpravcu, ten mi jest umřel, proto musi sám sobě zpraviti: tehda proti tomu die-li: „Nebyl to zpravce", nebo „nevěři tomu", ale pravo o zpravci jako z dluhu (Rožm. 121).

Zpráva = notitia.

(*Mor.*) Nalezá se mnoho starých listuov, že prvé listové na zpravu bývali jsú děláni, v nichžto rukojmě stáli jsú i s erby. Ale zpráva starých pánuov byla jest o tom, že ti listové jsú sešli (Tov. 167).

Zpupný = bonum liberum.

(*Boh.*) JMst. manství touto smluvou prodávati a v zpupné dědictví uvazovati ráčí. — Zjednal sobě město Prachatice za zpupný a dědičný statek (Gloss).

(*Mor.*) V Olomúckém právě jsú póhonči a volavči, ješto na to zpupné dědiny mají (Tov. 36).

Ztracenec = bannitus.

(*Boh.*) Když by ten jenžto koho zabil nebo ranil před králem nebo před plným súdem, odtud utekl: má po všech krajích ve všech městech provolán býti s tú vinú (ŘPZ. 39). Pakli by ten ztracenec na hradě neb v městě kterém kralově chován byl . . . (Ib. 40). Pakli by král toho ztracence chtěl chovati . . . (Ib. 42).

Ztrava = sumptus, expensae.

(*Boh.*) V hrazské popravě ke svědčení póhona právo dáti komorníku v hradě jedinú večeři a nazajtřie jedinú objed, a viece

nic, a ztravu sem i tam (Rožm. 2). A ztravu po cestě sěm i tam, doněvadž se s póhona nevrátita (Ib. 4). Takéž druhý groš, to je za jeho ztravu (Ib. 4).

MVerb. slovu „ztrava" dává význam „sumptus".

Zvod = inductio super hereditatem, secundus gradus executionis.

(*Boh.*) Wok conqueritur super B. de K., quia habuit eum vzvesti super B. de W., super H. B. de L., et non induxit (Rel. tab. z I. pol. XIV. stol.). Po dvú nedělí po úmluvě može jiný úd práva býti t. j. zvod. A ten zvod jest rozličný, vedle rozličných póhonóv a práv starých. Také jsú zvodové jedni, ježto upřímo jdú na komorníka, a druzí jsú, ježto jdú na sudieho a na písaře, a třetí jsú, ježto jdú na všecky tři společně (zDubé 43, 44, 45, 46). Na zvodu chovaj se, by jinde nevzvodil, jedno tu kdež póhon svědčí (zDubé 81).

Zvod nic jiného nenie, než skutečné uvedenie kupujícího nebo dědicóv jeho, nebo póvoda, vedle práva v dědictvie zpravce nebo pohnaného (Všehrd IV. 14). Zwod wirt gedeutscht die einfürung, damit man sich auf die gütter einfürt (Štěrba 1566).

In Boemia sunt tres immissionum species: Una ex causa hypothecae, uvázaní dicta; altera uvedení (die erbliche einführung), quando vid. heres, qui non est descendens, immissionem sive ex testamento sive ab intestato ex titulo hereditario impetrat, quae est remedium adipiscendae possessionis; tertia species immissionis est zvod seu immissio ex causa judicati (LO. G. 12 Neumann Annot. p. 185). — Si reus post 14 dies ab insinuata sibi úmluva sententiae non satisfaciat, actor impetrat primam immissionem, zvod nuncupatam (Id p. 187). — Immissio ista uvázaní dicta, ut et zvod, nullam possessionem creditori tribuit, sed est gradus primus executionis, qui per camerlingum peragitur (Ib. 185).

Zvóle = licentia, libertas.

(*Boh.*) Pakli jednoho samého jest obec a nikto tu dědiny nemá: ten móže z nie učiniti což chce, že mu nenie kto proč bráně. Ale když prodá dědinu, obce nemá právo měřiti, protože to zvóle, a kúpil „se vší zvolí" (Rožm. 199, 200). — Ale že se v každém trhu kladú tato slova: „i se vši zvoli, což k tomu přísluší", užitečné jest povědieti co se tím mieni. Neb ne jedni za to držie, žeby se těmi slovy dědiny mínily, kteréž k tomu zboží přislušejí, kteréž se prodává a ve dsky klade; ale to jest jinak. Nemieni se těmi slovy to, což by k tomu přislušalo, což se prodává, než toliko svoboda na tom na všem a k tomu, což

prodáno jest, jako cesty, řeky, silnice, obce, močidla, vody, a jiné věci k těm podobné. A jest zvóle na gruntech, panstvie na lidech (Všehrd. 4, 19). „Vší zvolí" míní se svoboda a zvolnost po obecním najprvé, a potom i po zvláštním cizím, aby jí každý po obecním i po cizím mohl k svému mieti, tak jako jest ten měl, ktož zapisuje neb prodává. A ta zvóle jest najprvé v obcích, v řekách a v próhoniech, v mostiech, v studniciech, v močidlech, silniciech, v cestách, stezkách, kteréž musie jíti přes cizie (Všehrd VII. 7).

Žaloba = querela.

(*Boh.*) Když král žaluje na koho, že mu lovišče opustil . . (Rožm. 203). Když žalujú na paniu z nařka, ana ve vdovství jest (Ib. 210). Když žaluje z dědin a po žalobě prosí práva (Ib. 221). Žaloba o hlavu, z podavenie, o dědiny bez desk, o dědiny dskami, o zástavu věnnú, ze škod, z účinku a z kázaní, z příjma, ze škody na dědině; umění v žalobách (zDubé 19—30). — O kúpené dědiny pohnaný jmá po žalobě hned zástupce neb zpravce své, ač které jmá, jmenovati (Ib. 11). — Zmatek bývá v žalobě, když se řečník dělí, žaluje, s žalobú ve dskách psanú . . . (Ib. 40). Na žalobách jsú zmatci obecní, ktož opovědného nedá, práva neohradí, se dskami se rozdělí . . (Ib. 80). Pohnaný když na žalobě kterýmkoli během ztratí, vždy při, z níž jest pohnán, ztratí a naň bude památné dáno (Ib. 40). Po vyhlášení a vysvědčení póhonóv, když obě straně do šraňkóv vstúpie, má řečník z rozkázánie najvyššieho sudieho žalobu čísti póvodovu z kněh žalobních. Ale že rozliční póhonové jsú, jsú také i žaloby rozličné: Některé z dědictvie, a ty rozličné; jiné z moci a jiné z dluhu, druhé také z nářku cti a jiné z jiného. A každá svój spósob a formu zvláštní má (Všehrd. II. 10).

Žalobnik = actor.

(*Litv.*) Koli by kotoryj žalobnik pozvavši na rok, kotoryj menoval pod stracenjem prava, hotov nebyl i s svojim dovodom: toť svoju reč tratit (Lit. VI. 16). — Koli by žalobnik pozvavši koho, na pervom roku sam nestal bez slušnoje pričiny etc. (Ib. 17).

Žalobnica, Жалобница = querela.

(*Ross.*) A neprijedut sami k otvětu . . . ino těm obviniti i istcovi isky po žalobnicam. A za kotorych ljudej po žalobnici ne otvěčajut: ino v těch . . . (Sud. 1550 § 20, 21).

Ždrib, Ždribenica = sors hereditaria.

(*Croat.*) Nu-li se nezna ni se more znati verv meu sobom od plemenščine, ako se nachodi, gdi je veće dionikov u selu: tomu-j se ima ovako diliti gaj: Najprvo i najpočeonije počelo od iskoni na stare i zakonite zdribove, a sada i podvornice ima poiti dio gaja (Polj. 102). — Zakon od dilenja: Ako-li je plemenščina, ima poiti na glave i ima biti mla(d)emu staro ognišče. I kada se razdile pravo, tada ima svak svoje držati... Nebo samo svak je volan stati na svojoj zdribenici (Polj. 30). — Ovo je naš zakon, da gre s tobom rotni pristav i da zdribi, ki prodaješ, nudi pred njim bližnich i dalnjich. A za pol ždribja, ki bi hotil dati crkvi i kloštru, toliko nemoreš dati po zakonu našem, ako ti nedopušte bližni i dalni (List z XVI. stol.).

Željar = inquilinus.

(*Ung. Slov.*) Miklosich slovo željar odvozuje z něm. „sidelaere" (osazený). Avšak případnější jest odvození ze staroněm. gilâri = aedes, habitaculum, ješto željar značí podruha, v cizím stavení bydlícího. Slovo na Uhry obmezené: Slovensky željar, uhersky zsellér, rum. želeriu, srb. žiljer. Na původ ze staroněm. gilaere = mendicus, nelze mysleti.

Želěznoje, Желѣзное = solutio in probatione per ferrum.

(*Ross.*) Ty tjaže vsě sudjat posluchy svobodnymi; buděť-li posluch cholop, to cholopu na pravdu ne vylaziti; noože choščeť i istec ili jmeť i a reka tako: „Po sego reči jaz jemlju tja, no jaz jemlju tja a ne cholop": i jeměti i na želězo (PR. II. 81). A želěznogo platiti 40 kun, a mečniku 5 kun a pol grivny dětskomu: to-ty želěznyje urok, kto si v čem jemlet. Aže jmet na želězo po svobodnych ljudii rěči, libo-li zapa naň buděť, ljubo prochoženye nočnoje ... aže ne ožžet-sja, to pro muky neplatiti jemu; no odino želěznoje, kto i buděť jal (PR. II. 82.) Ašče-li tkujet muž muža ili kogo, ni jest v vině ili koliko sědit, vzjati želěznago 5 kun a kormit svojim chlěbom: ino jemu vzjati grivna do 5 kun (Doplněk PR. Vlad.).

Želězo, Желѣзо = judicium ferri.

(*Ross.*) Rusinu ne vesti Latinina k gorjačemu želězu, aže sam vzchočet (Smol. 19). — Nemčinu-že v Rize.. Smolnjanina na želězo bez jego volje nelzě imati; uljubiť svojeju voleju nesti želězo, tot jego volja (Rjad. Smol. 12). — Dati im pravdu želězo v vsěch tjažach i v tatbě i v poklepě; ože

nebudeť lica, to dati jemu želězo iznevolě (oli) do pol grivny zolota; aže i meně, to na vodu, oli to do dvojú grivny (PR.).

(*Boh.*) Isti quidem, qui accusati fuerant, ad judicium Dei destinati per ferrum incesserunt 1130 (Cosm. Cont.). Si alicui subtrahunter jumenta aut famuli, debet subire judicium ferri, sc. vomeres (Conr. 8). Per experimentum ferri candentis, vel aquae frigidae seu ferventis, vel vomeres calcando 1220 (Reg. I.). Quodsi occurrat eis judicium subire candentis ferri manualis, vomerum, vel aquae, et non fuerint adjuti . . . 1235 (Reg. I.) — A srovná-li se žaloba (z násilé) se dskami, tehdy má světle rozžhené železo před pohnaným položeno býti, aby na něm dva háky položil a přisáhl za svú nevinu (RPZ. 53). Ze zlata, z ohně, z výboje právo železo (Rožm. 86—89). Ze sveřepic, ze ščepóv uškozenie, ze včel, z chromoty — právo železo (Ib. 103—107). — Za železo šest pomocníkóv odpřisezte, že nevinen (Ib. 236). — Mnoho obyčejóv pohanských v právě zemském českém jest držáno, jakožto očista železem horúcím aneb uvrženie na vodu (zDubé 1).

(*Serb.*) Ašče kto poišče sudom gusara i(li) tata, a nebudeť obličenja: da im jest opravdanje želězo, da ga uzimaju u vratěch crkovnich od ognja i da ga postavi na svetoj trapeze (Stef. 152).

Žena = mulier, uxor.

(*Croat.*) Ako bi kî učinil silu ženi koj . . . (Vin. 56). Ke porotnike ta žena najdi kako bolje ví (Ib.) — Ako bi ki tko komu bio ženu ali sestru . . . (Polj. 66). Ako li bi koja ženska glava na koga najachivala (Ib. 67).

(*Serb.*) I da se ne navede pristav na ženu, kdy něsť muža doma, ni da se poziva žena bez muža; no da-si da žena mužu glas, da grede na súd (Stef. 104).

(*Boh.*) Z podavenie ženy trój póhon (Rožm. 110). Když by žena, majíc svého muže, koho z hlavy pohonila: tehda . . . (ŘPZ. 30). Když pohonie komorníci, právo jim sehnati, kdež jeho žena sedí (Rožm. 15, 25). — Na svědčení póhona die-li pohnaný: „A já tu s ženu nesezu“, a komorník: „Mně na póhoně u dvora nic nikýmž neotpieráno, by tu se paňú neseděl“ — proto s právem póhon prošel (Rožm. 17). — Pakli purkrabí pohonie s jeho zbožie, a dějí komorníkóm: „Nesedí zde se paniú, sedí na purkrabství“, proto sšel póhon, že ho také odtud nesehnal, kdež

s ženú sedí, že die na vysvědčování póhona: „Pohnal mne holomkem, a já paniu jmám“ (Ib. 20). Když komornik potká paní se pánem jedúc na cestě: nejmá práva pohoniti, ledno vesda u dvora, kdež bytem sedie (Ib. 27).

(*Mor.*) A takové rukojmě ... jistcové připravovali sobě k konci vyvoláním na třech dvořích panských; ale ten pán musel býti ženatý, neb dvór panský celý počten nebýval, kterýž pán ženatý nebyl, než to panský dvór dokonalý, kterýž ženu měl (Tov. 176). — Žena jest vězeň muže svého (Tov. 102).

Żereboczyzna = collecta, tributum.

(*Litv.*) Omnes kmethones et subditi principum, baronum, nobilium, boyarorum et civium terrarum magni ducatus Lithvaniae ab omni datione et solutione collectae sive exactionis, srzepczisne dictae, soluti sint 1457 (Cod. dipl. Pol.). — Ab omni dacione et solutione collectae sive exactionis, srebsczyzna dictae 1492 (Ib.). Chočem, aby vsi pospolito kmeti i ljudi poddanyje .... tych zeml knjažestva litovskogo ot každoho daní, plačenja i podatku serebščiznoju zvanoho, i též djaklu etc. vynjati byli (Stat I. 22). — Jestli by kotoraja žoňa sedjači na vdovem stolci s dětmi svojimi, sedeč vdovoju, imenja i skarby utratila, ljudi rozognala, serebščizny i viny na sebe brala, a tyje by imenja pustošila: tohdy majut stryjevě, a nebudet-li ich, ini blizkyje pozvati jeje na roky složonyje pred gospodara (Ib. IV. 7).

Žerebě, Жеребѣ.

1. Taxillae.

(*Ross.*)Ože tjaža rodit-sja bez krovi, snidut-sja poslusi, i Rus i Němci: to vergut žerebeje; komu sja vyjmeť, rotě šed, svoju pravdu vezmuť (Novgorod § 11). Aže latinskyi gost s Smolnjany prijdet na Volok: metati žerebii, kogo napered vesti k Smolensku (Smol. 16). — A kotoroj čelověk zděšnego gosudarstva vzisčet na čužezemcě ili čužezemec na zděšnem čelověké: i v tom im dat žerebej; čej sja žerebej vyjmet, tot počělovav svoje vozmeť ili otcělujet-sja (Ib. 27).

2. Contubernium.

(*Ross.*) A kto vz-iščet čelověkech na trech ili na četyrech po žalobnici, a napišet v žalobnicě čelověk desjat ili pjatnadcat, i tě dva ili tri za sebja i za jinych tovaryšev otvěčajut, a za jinych neotvěčajut . . I za kotorych po žalobnicě otvěčajut, ino těch suditi

v jich žerebĕch. A za kotorych ljudej po žalobnicĕ ne otvĕčajut: ino v tĕch jich žerebĕch velĕti posilati pristava. A budeť po tĕch ljudej chodila pristavnaja, ino po toj sročnoj v jich žerebĕch davati bezsudnyja (Sud. 1550 § 20 a 21).

(*Litv.*) Koli by chto s kym svadil-sja a u onoj svade obadva sja ranila . . . a obadva sja tjagnuli k prisaze: togdy sudi majut im skazati žerebej kinuti. Togda čij sja žerebej vyimet napered, tot majet prisjagnuti na ranach svojich i na počatku . . (Stat. VII. 23). A jestli by sja u onoj svade golovščiny staly na obe storony: togdy takže na počatku majut skazati žerebej metati, a čij žerebej vyimet sja, tot na počatku dovoditi budeť (Ib. VII. 23). O koždoju reč, jestli by dovodu nemeli, a odin drugomu puskal na prisegu, a o tom spor meli: tohdy majut žerebej metati; čij žerebej sja vymeť, toť majet prisjagati (Ib. VI. 30).

Viz heslo *Hrĕbie.*

Žhář = incensor.

(*Boh.*) Žhář aneb palič ten jest, kterýž z aumysla, ze zlosti, z hnĕvu, z nenávistí, z nepřátelství, z návodu lidského, z auplatku aneb z jakýchžkoli jiných příčin buď v svém vlastnim statku aneb v lidském cizím oheň klade, aby tím lidem škodil (Koldín O. XV.).

Žitié = usus.

(*Boh.*) Si alicui in judicio objicitur, quod aliqua damna quomodocumque per quempiam illata ab eodem inferente susceperit et de his utatur pro quacumque pecuniae quantitate (RPZ. 78). Si consul pro damnis per alium factis, sed per eum susceptis in usum suum . . . (Ib. 79).

Conqueritur super N., quia quando N. N. fecerunt dampnum per rapinam in N., hoc ipse suscepit et usus est, equis, pecoribus, pro 500 m. a. (Rel. tab. 312). Ktož z žitie žaluje, před opovĕdjú móž poslóv prositi, z které by dĕdiny nebo dvora neb z kterého miesta by škodu přijal. Z žitie jeden póhon; pravo pohoniti z plena; právo sirotčie (Rožm. 90).

Žitné = frumentale.

(*Boh.*) Mediam partem de omni teloneo (duci) debito, tam a descendentibus quam ab ascendentibus per Albiam, Lutomeri-

censi tribuimus ecclesiae, vid. quod dicitur homutoue, othodne, otroćé, gostinne, grnecne, sytne 1057 (Reg. I.).

Život, Животъ.

1. Vita.

(*Boh.*) Do života svědectvie (Rožm. XXV). Ty Petře, pravímť, žes moj vrah; neb si zabil Jana bratra mého na pokojné cestě bezpravně. A to chci pokázati mým životem na tvój život, et hoc volo probare in te cum vita mea super vitam tuam (RPZ. 15).

2. Advitalitas.

(*Mor.*) Věno jí — vdově — má dáno býti, jestliže na hotové peníze a svobodné věno jest a není-li jí do života ukázáno (Tov. 140). Davše mi své právo k držení do tří životuov (Póh. Brn. 1447). Ješto neměli moci dále prodati než do svých životóv (Póh. Olom. 1405).

2. Substantia.

(*Ross.*) Kotoryj izornik s sela sběžit za rubež ili gdě indě, a izornič život na seli ostanet-sja, gosudarju pokruta imať na izorniku; ino gosudarju vzjat pristav, da tot život izornič poprodati, da pojmati za svoju pokrutu (Pskov. 77). A budeť u izornika brat ili inoje plemja i za život poimajut-sja: ino gosudarju na nich i pokruty iskat (Ib. 80). A izornik pojimajet-sja za život u gosudarja, i gosudar izvedet-sja těm za čto izornik pojimal-sja za svoj život u gosudarja, a storonnym ljudem vědomo budeť, što gosudarevo: ino izornik ne doiskal-sja a gosudar prav (Ib. 81). Kotoroj vjatší brat s menšim bratom žijuči v odnom chlebě, a skažut dolgu otcovu, a na otca zapisi nebudeť: ino vjatšemu bratu pravda dat. Da zaplatit občim životom, da ostatkom dělit-sja (Ib. 88, 89).

Po volostem volostelem suditi černych ludej po jich žalobnicam, i uprava jim činiti bezvolokitno. A kto vz-isčet mnogo, ne po životom, a otvětčik skažet, čto tot istec isčet mnogo, a života jego stolko nět, na kolko isčet: i těm volostelem veléti pro to obiskati na krěpko, bylo-li živo ta jego stolko, na kolko isčet (Sud. 1550 § 72).

Župa, Жоупа.

1. Familia.

(Serb.) Dle svědectví Vukova značí župa podnes domácí čeleď v Dalmatsku, i říká se: Ten člověk má mnoho župy v domě.

2. Territorium.

(*Serb.*) Gdě se grad oborit, da ga naprave graždane toga grada i župa, ščo jest prěděl togo grada (Stef. 128). Po vsěch zemljach i po gradověch i po županch i po krajiščech (Ib. 146). Ašče ubijeť vlastelin sebra u gradu ili u župě, ili u katunu (37). Zlatara u župach i u zemlji carstva-mi nigdě da něst, razvě v trgověch . . . (Ib. 170). Ako se u župi žir rodi, toga žira caru polovina . . . (Stef. 191). Gdě se obrětaju župe smesne, sela crkovna ili careva ili vlastelska, i ne bude na toj župi jednoga gospodara (Ib. 159). Ako bude brdo pusto meždu župami, sela okolnija, koja su okolo toga brda, da bljudu stražu (Ib. 160). Ašče kto umrět i ima jedino selo u župě ili medju župami, i što se zlo učini tomu-zi selu: svu tu-zi globu da plati okolina (Ib. 57). Pristavu izdava ot zemlje 2 perper, ot sela 3, od mlina 3, od župe ot vsakoga sela 3, od grada konj i svita, ot vinograda 3 (Ib. 108). Requiritur dominus ejus comitatus . . . gjupae, de qua fuerunt illi qui fecerunt robbarias 1319 (Pučić, Spom. II. 155).

(*Croat.*) Puti obćeni imaju biti slobodni svakomu, kako je zakon. I ima put obćeni veliki kroz župu biti širok jednu rozgu (Polj. 201). — I dva pristava po sve godišče na svrsi dvijuh misecih po svoj župi da obchode (Ib. 116 Jag.)

3. Homines župam inhabitantes.

(*Serb.*) Župa župě da nepopase dobytkom nišča (Stef. 74). Da pase, kudě i župa (Ib.). Tere ustanu na grablenje okolnja sela i župa na njegovu (pobieglce) kuću (Ib. 145). Cara vsak da prati, kude kamo grede, grad vsaki do župe a župa do župe, a paky župa do grada (Ib. 59). — Ašče se ščo-godě licem uchvatit u nich ili ašče se uchvate v chusě ili u kradji: ili ich prědadu župě, ili selom, ili gospodarem ili vlastelinu, koji su nad nimi etc. (Ib. 150). Da ne rabotaju ljudi sv. Nikolę rabote niko jere gospodstvujuščemu, ni dani daju, ni vojske vojuju, ni u župu priplaščaju (Mikl.). U kojej se župě ščo uzpakosti, ta-zi župa volja da daa krivca, volja da plati (Daničić).

(*Croat.*) Muzuvira (calumpniatorem) očita koga neće selo ali župa, da ga se obliše brez milosrdija i da ga predadu gospodu (Polj. 108 Jagić). Župa (Poljička) učini i odluči (Polj. Dod. 8).

4. Officium.

(*Boh.*) Theodoricus recognoscit, se bona in Bor a rege nomine suppe accepisse. — Receptio, quam de dictis bonis

nom. suppe de manibus regis feci ... sed liceat mihi eadem bona in Bor una cum suppa restituere 1289 (Reg. II. 1304). — Henricus rex Rom. litteras quondam Friderico patri Friderici de Schonenburg super officio suppe in Kadano cum suis pertinentiis ac quibusdam aliis tribus villis — per Albertum Rom. regem traditas... communimus 1310 (Reg. II. 2821). — Fratres de Sonburch omnibus juribus et actionibus, quae nobis officio suppe Cadanensis et pertinentiis ejus competunt et litteris seu privilegiis, super his a regibus aut aliis quibuslibet personis concessis Joanni regi libere cedimus 1312 (Reg. II.).

(*Polon*) In his causis nihil pro supis ab dictis hominibus recepturis (Tszchoppe). Salvo jure suppaniorum, qui cum castellanis aliquas habent suppas vel officia 1299 (Linde).

5. Judicium.

(*Polon.*) Tota zuppe pro furacinio 10 marc. persolvere debet (Pozn. 1387). In praesentia J. judicis et totius zuppe in Poznania, in stuba monachorum (Pozn. 1387). Eodem die coram zuppariis judicio regali praesidentibus J. vexillifer D. cum N. de P., ambo in solidum, incurrerunt magnas poenas dom. regi et zuppe pro eo, quod unus alteri porrexit mala verba (Gniez. 1398). Tota suppa sedens in terminis generalibus in Pisari adjudicavit (Gnezn. 1398). Veniens ad nos, totam zuppam, S. scultetus ostendit privilegium ipsius super scultetiam. Nos auditis tenoribus privilegii et perlectis, adjudicavimus dicto S. scultetiam (Gnezn. 1398).

6. Parochia.

„Imenik klera i župah crkvene pokrajine u Bosni i Hercegovini“ z r. 1885 podává zprávu, že Gučja-Gora jest „župa od prastarih vremenah“, Foča že byvši oddělena od Modrana“ kao miestna kapellanija“ r. 1839 prohlášena jest „župom“ a že u toj župi ima ruševina raznih starinskih crkava. U Žepačkoj dekaniji ima 8 župa. Též tak i ve Slavonsku farnost slove „župa“, dokle jedan pop ju drži (Vuk). Župnik = parochus.

7. Salinae.

(*Polon*) Casimirus rex concedit archiepiscopis Gnesnensibus 100 marcas gr. Prag. (48 grossos pro marca computando) de zuppa nostra in Bochna et in Wieliczka recipere in parata pecunia annis singulis. Mandantes zuppario vel zuppariis nostris,

dictas zuppas regentibus, quatenus eandem pecuniam ..... 1352 (Cod. Maj. Pol.)· — Wenceslaus rex monasterio S. Clarae in Sandech concedit aliquos emolumenta e suppa Cracoviensi percipienda. (Památky 1862 str. 78.) — Król: Sol centnarowu dopustili gsme kupovati w zuppach nassych rytierstvu y jejich poddanym (Ustawy kniez. Oswietimskiemu y takie Zatorskemu 1540 Pervolf).

Župan = suppanus.

(*Sloven.*) Infra terminum, quae conjuravit ille jopan Physso et conduxit per gyrum illos 777 (Kremsmünster).

(*Pomor.*) Principes terrae Pomeraniae in generali conventu et concilio, consensu fere omnium baronum et suppanorum suorum, universali decreto statuerunt 1180 (Cod. Pom. I. 64).

(*Serb.*) Principes vero hae gentes non habent, praeter zupanos, quemadmodum etiam reliqui Sclavorum populi (Porfyr. X. stol.).

(*Boh.*) Suppani Bogusa, Bleg, Letarius camerarius, Joannes judex . . . 1187 (Reg. I.). Testibus supanis Blagone, Letario tunc camerario, Joanne judice . . . 1187 (Ib.) Suppanus Gallus 1241 (Ib.). — Innocentius papa: Rex Otto a duce Boemiae et fratre ipsius, a multis quoque comitibus suppanis fidelitatis juramenta recipit 1203 (Reg I.). Idem suppanis B. gratulatur de victoria Ottonis (Ib.). Regnum B. abjudicatum Odoacrio regi per sententiam principum, filio ipsius, praesentibus supanis et pluribus nobilibus terrae, cum sex vexillis assignat Imperator 1212 (Ib.). De consilio suppanorum nostrorum (Otakar I.) 1229. Habito diligenti tractatu cum suppanis Boemiae et Moravia 1229. Stricta fit congeries larga tunc camporum, ut a sole glacies vis ruit suppanorum (Rytm. o bitvě na Mor. poli 1278).

(*Polon.*) Ut hae causae (caput et zboy super hominibus episc. Wratislav. et canonicorum) ad nos pro honore ducatus pertineant, tam in judicio quam in solutione judicati, supanis tamen, castellanis et aliis omnibus beneficiariis nostris etiam in his causis nihil pro supis a dictis hominibus petituris vel recepturis 1261 (Tszchoppe). Cum judicati fuerint ad CCC vel VI vel XV marcas, solutionem abbas recipiat, nullo zuppario seu officiali aliquam recipiente vel exigente portionem 1262. — Si ad nostrae curiae cognitionem judicii et examen aliqua causa

deducta fuerit, sicut et sbey ... nullus omnino officialium vel suppari(or)um recipiet solutionem, nisi abbas 1290 (Tyniec). Salvo jure suppaniorum, qui cum castellanis aliquas habent suppas vel officia 1299 (Linde).

(*Serb.*) Mnozi v vas načelnici i vojevody, mnozi-že župani, mali-že i velici (Dukl. 142). — Zapoviedam vojevodam, knezovom, županom, carinikom, globarom, katunarom 1461 (Mon. 485). — Župan Ostoje 1114 (Mon. 1), Veli župan Stefan Nemanja (Mon. 1, 4). — Lo zupan Radosclavo, lo zupan Vochna (Počić II. 4).

Slovo „župan" pochází ze slova „župa" i jeví se v této formě ve staroslovančině, jakož i u Slovanů jižných, českých, pomorských i polských. *Ζουπάνος* u Byzantinců znamenalo praefectum provinciae vel civitatis. Přešlo také k Uhrům (ispan, gespan; span, ispanus), odkud je ve smyslu zcela zobyčejnělém přejali zase Srbové (ispan = šafář, dozorce nad pracovníky). Přešlo také k Rumunům, jenž slova toho užívali za titulaturu předních hodnostářů: Župan Negoje. Dnešní Slovinci starostovi obce říkají „župan" (Mikl.). Župania = vox slava, regionem significat et a zupa deducitur, quod populum vel regionem aliquam habitatam significat. Hinc autem zupanus seu jupanus, dignitas apud Servios, Hungaros et universim apud Slavicam gentem praefectus provinciae et alicujus territorii fuit (Banduri). Ze slova „župan" odvozujeme český výraz „pan", „pán", majíce za to, že „pan" jest zkracenina slova „žu-pan", tak jako „sudar" je zkracenina slova „gosudar". „Župan" zkraceno v uherštině na „ispan" a u Němců na „gespan", „špan". (Také ruské „bárin" (= pan), není než zkracenina slova „bojarin" (= pán).

Župarius.

(*Polon.*) Alias vero salifodinas pro nobis reservamus, de quibus zuparii, qui ibidem fuerint constituti, abbati aliam marcam solvere tenebuntur 1340 (Tyn.). — Invenimus ad Magnum Sal in dominio Cracoviensi 40 marcas arg. usualis et 40 modios salis pertinere et provenire ad usum et utilitatem monasterii Tyncensis, quod certis temporibus exsolvant zuparii, quicumque zuppam tenebant ibidem 1288 (Cod. dipl. Tyniec. I. XXX. 1340 Ib. XLVI.). Zupparius, jus montanum suum, quod vulg. borch-racht dicitur, in salisfodina seu fossa nova per ipsum facta ... 1405 (Codex dipl. univ. Crac. I. XXXVI.). Nicolaus Bochnar, zupparius utriusque salis, salisfodinam in montibus Bochnensibus, quam idem propriis impensis et expensis de novo fecit 1405 (Ib. XXXV.).

Župljan, Župljanin = inhabitator župe.

(*Serb.*) Da ne ima tu oblasti ni moj vlastelin ni moj vladalec ni župljanin ot sumeždnih těch sel (Mon. 27). Sda su

chodili moji župljane (Mon. 54). A kto župlanin prî graždanina, da ga prî prěd vladalcem gradskim i prěd crkvom . . . po zakonu (Stef. 180).

o o o o

Addenda et corrigenda.

Na straně 301 nedopatřením vypuštěno důležité heslo

Přísaha = juramentum.

(*Polab.*) Jurationes difficillime admittunt, nam jurare apud Sclavos quasi perjurare est, ob vindicem deorum iram (Helmold I. 83, 52).

1. Juramentum judicum.

(*Boh.*) Přísaha, kterúž do lavic pán neb vládyka k súdu zemskému činí (Všeh. II. 24).

2. Juramentum consulum et popravconum.

(*Boh.*) Vezdy beřta na své kmetstvo, dváky zdvihnúce, bez kříže, že nelzě ztratiti přísahy proto (Rožm. 228). — „Tak mi Bóh pomáhaj i má přísaha konšelská, ježto sem ji učinil kralovi a všem zemanóm, když sem konšelstvie přijímal“ (ŘPZ. 79).

3. Juramentum litigantium.

(*Boh.*) Když otžalujú z dluha, an otpovie, že se pozná v něčem a za ostatek práva prosí: tehda v nemž se poznal, to polož před křížem tehdá když rok uložen bude přísaze, dřéve než budeš přisahati (Rožm. 201). — Bylo-li by pravějšé, aby pôvod přisáhl napřed z své škody: tehdy právo bylo by otpoviedači otpřisieci sě; potom za vodu dva pomocníky otpřisezta, že je nevinen, z nehož popřisezén (Ib. 234). — Z ohně právo sě zpraviti, komuž vinu dávajú, samému sedmému. Ale bylo-li by pravějšé, pôvod popřisez napřed svú škodu; tehda otpoviedač otpřisahá sě také, a za železo šest pomocníkóv otpřisezte, že nevinen (Ib. 236). — Zmatkové v právě — mlčeniem neb neříkáním přísahy u kříže, přes páteř nepoložením prstóv a zdvižením prvé než úředníci kaží (zDubé 38).

(*Litv.*) Toho majet otvesti sja telesnoju svojeju prisjagoju i s žonoju i s detmi svojimi doroslymi sam-tretej, a k tomu svedky jestli by byli, a pri svedkach taky i sam povinen učiniti prisjagu (Stat. VII. 4). — Koli jego žalobnik samotretej poprisjagnet v nedostatku slušnogo dovodu (Ib. VII. 9).

O koždoju reč, jestli by dovodu ne meli, i odin drugomu puskal na prisegu a o tom spor meli: togdy majut žerebje metati; čij žerebej sja vymet, tot majet prisjagati (Ib VI. 30, VII. 23).

4. Juramentum testium.

(*Boh.*) Přísaha, kterúž mají činiti svědci . . . má takáž býti jako žaloba stojí (zDubé 34). — Ihned po těch svědkóv přísahách mají vystúpiti dva očistníky, a tak mají přisieci bez zmatku (Ib. 35). — Z věna: má póvod mieti devět svědkóv, jižto mají svobodné dědiny. Tu pohnaný, chce-li, móž dva svědky zavrci a sedm jich póvod má ve dsky vložiti . . . a ti mají do kaply vedeni býti a přísahati (ŘPZ. '74).

5. Juramentum consacramentalium.

(*Boh.*) Ihned po těch svědkóv přísahách mají vystúpiti dva očistníky, a tak mají přisieci bez zmatka (zDubé 35).

(*Croat.*) Od tatbe, od mošune . . . od toga učinenja ima se odpriseščì samo-šesto. Nišče-manje on, ki priseščì ima, naidi porotnike, kako bolje more; i ako ich ne more imiti, prisezi on sam (Vin. 10). — Ima priseščì i taknut u sveto evanelje (Ib. 42).

6. Juramentum orphanorum.

(*Boh.*) Když sirotek otpoviedá za otcóv dluh . . . tehda jemuž vinu dávajú, ten otpřisieže sě sám svú rukú; z toho viece práva nenie; to je sirotčí právo (jus orphanile). — (Rožm. 211).

7. Juramentum abbatum.

(*Boh.*) Z dluhóv opat sám zprav sě sirotčím právem na Čtení, jakž rotu vydadie. (Ale dřéve bylo právo opatu za klášterský dluh dváky pravú rukú na svých prsiech položiti, i vzieti na svój zákon, jakž rota vydána (Rožm. 224).

Na str. 226 při heslu Opravce vynecháno:

2. Patronus.

(*Boh.*) Kdyby kto byl opravce něčí, móž od neho podle podobné smlúvy plat úroční jmieti. (Štít.)

(*Mor.*) Předkové naši jim (klášterům) opravce dávali jsú, kteří by jejich zbožie opravovali a bránili (Cod. Pernst.).

Na str. 156 při heslu Lovčí má v čísle 1. nadpis zníti:

1. Dignitas forestariae, officium forestarii.

Právnické publikace Hermenegilda Jirečka 1855—1904.

1. Über Eigenthumsverletzungen und deren Rechtsfolgen nach dem altböhmischen Rechte. Ve Vídni 1855. (Spis dissertační.)

2. Slovanské právo v Čechách a na Moravě.

a) Doba nejstarší do konce X. stol. s mappou. V Praze 1863. (Bellmann.)

b) Doba druhá: Od počátku XI. do konce XIII. století s mappou. V Praze 1864 (Bellmann).

3. Das Recht in Böhmen u. Mähren geschichtlich dargestellt.

I. Abth. Von den aeltesten Nachrichten bis zum Schlusse der X. Jahrh. Prag 1865 (Bellmann).

II. Abth. Vom Anfange der XI. bis zum Schlusse der XII. Jahrh. Prag 1866 (Bellmann).

4. Justiniana ciesaře Ustanovenie a Naučenie neb Prvniech počátkuov práv městských knihy čtvery (text latinský a staročeský z r. 1562). V Praze 1867. (Právnická Jednota.)

5 Základy Zřízení Zemského v koruně království českého za Karla IV. V Praze 1872 (Tempský).

6. M. Viktorina ze Všehrd o práviech země české knihy devatery. V Praze 1874 (Jednota Všehrd).

7. M. Brikcího z Licka Práva městská. Dle textu z r. 1536. V Praze 1880 (Právnická Jednota).

8. Zřízení Zemská království českého XVI. věku V Praze 1882 (Jednota Všehrd).

9. Spisy právnické o právu českém v XVI. století. Ve Vídni 1883. (C. kr. min. duch. věcí a vyučování.)

10. Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království českého. (Text něm. i český). V Praze 1888 (Tempský).

11. Obnovené zřízení zemské markrabstvi moravského. (Text něm. i český). V Praze 1890 (Autor).

* * *

12. Codex juris bohemici.

Tomus I. Aetatem Premyslidarum continens. Pragae 1867 (Kober).

Tomus II. Pars 1. continens documenta juris publici saec. XIV. (1306—1378). Pragae 1897 (Autor).

Pars 2. continens Jus terrae atque jus curiae regiae saec. XIV. Pragae 1870 (Král. česká společnost nauk).

Pars 3. continens scripta ad rem publicam administrandam spectantia saec. XIV. Pragae 1889. (Král. česká společnost nauk.)

Pars 4. continens monumenta juris municipalis saec. XIV. Pragae 1898 (Autor).

Tomus III. Pars 1. (Listiny státní 1378—1500. Kniha Tovačovská. Zřízení zemské Vladislavovské 1500. V rukopise.)

Pars 2. complectens Jus terrae saec. XV. Pragae 1875 (Tempský).

Pars 3. exhibens mag. Victorini a Všehrd opus bohemicum „De jure Bohemiae libri novem". Pragae 1874 (Jednota Všehrd).

Tomus IV. Pars 1. Jura et constitutiones regni Bohemiae saec. XVI. Pragae 1882 (Jednota Všehrd).

Pars 2. (Zřízení Zemská moravská a slezská ze XVI. stol. V rukopise.)

Pars 3., sectio 1, exhibens mag. Briccii a Liczko Jus municipale Pragense. Pragae 1880 (Právnická Jednota).

Pars 3., sectio 2, exhibens mag. Christiani a Koldin Jus municipale. Operâ Jos. Jireček. Pragae 1876 (Jednota Všehrd).

Pars 4. (Práva různá. V rukopise.)

Pars 5. Scripta jurisconsultorum saec. XVI. Pragae 1883. (C. kr. ministerium kultu a vyučování.)

Tomus V. Pars 1. (Dokumenta práva veřejného. V rukopise.)

Pars 2. Constitutiones regni Bohemiae a. 1627 reformatae. Vindobonae 1888 (Tempský).

Pars 3. Constitutiones margr. Moraviae a. 1628 reformatae. Pragae 1890 (Autor).

* * *

13. Právnický život v Čechách a na Moravě v tisícileté dobé od konce IX. do konce XIX. století. V nákresích dějepravných, životopisných a knihopisných. Praha-Brno 1903 (Autor).

* * *

14. Svod zákonův slovanských (**Сводъ законовъ славянскыхъ**). V Praze 1880 (Tempsky).

15. Prove. Vocabularium juris slavici historicum. Historický slovar slovanského práva. Praha-Brno 1904 (Autor).

